This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

COMMENTARIA
IN OMNES
BEATI PAULI
ET SEPTEM CATHOLICAS
APOSTOLORUM
EPISTOLAS,
Tribus Tomis diſtincta.

AUTHORE

JOANNE BENCE
Doctore Sorbonico, ac Congregationis Oratorii JESU CHRISTI *Presbytero.*

Editio poſtrema prioribus multùm auctior & Emendatior.

TOMUS PRIMUS.

LOVANII,
Typis JOAN. FRANC. VAN OVERBEKE,
Sub ſigno Lampadis aureæ. 1763

Cum Approbatione & Privilegio.

LECTORES BENEVOLI.

A Paucis annis Epitomen commentariorum *Eſtii* & *à Lapide* in omnes D. Pauli Epiſtolas olim à R. D. Joanne Gorcomio collectam vobis propoſui, quam ſummo applauſu excepiſtis: aliud nunc offero eorumdem Eſtii commentariorum compendium curâ & ſtudio JOAN. BENCE *Doctoris Sorbonici* elaboratum, quod pari benevolentiâ vos recepturos confido. Habet hoc præ prælaudato opere, primò quòd contineat commentaria etiam in Epiſtolas canonicas. Secundò quòd varias præcipuorum authorum expoſitiones in difficiliora loca ſuccinctè exhibeat, inter quas ordinariè Eſtii interpretationes præfert. Tertiò quòd has interpretationes ipſis Eſtii verbis proponat. Quartò quòd aſſignet textus Scripturæ Sacræ & Sanctorum Patrum &c. Per quæ hæc commentaria volumen epitomes à Joanne Gorcomio collectæ multùm excedunt; non ita tamen quin duobus tomis in octavo contineantur, ſicque adhuc juſtiſſimo titulo compendium com-

mentariorum , ſive ùt authori placuit , *Manuale in omnes D. Pauli Apoſtoli Epiſtolas , itidem in ſeptem Epiſtolas Canonicas* nuncupari poſſint.

Ad novam hujus operis editionem me movit plurium Theologorum deſiderium, qui illud è Gallia magnis ſumptibus ſibi comparabant ; in quorum majus commodum loca quædam obſcuriora , mendaſque quibus ſcatent editiones gallicæ , in ipſis citationibus correxi , quædam etiam adjunxi pro explicando uno alterove textu conformiter ad ſententias celeberrimæ Univerſitatis Lovanienſis : in quibus omnibus integra & inviolata permanſit ſententia & ſenſus authoris ; ita ut hæc editio non ſolùm typorum elegantiâ , ſed & correctione ac utilitate aliis præcedentibus plurimùm præſtet : quod ſi , *Lectores benevoli* , judicio veſtro comprobatum videro , ſummum votorum meorum obtinuero. Valete.

J. BENCE,

DOCTORIS SORBONICI,
Ac Congregationis Oratorii JESU CHRISTI
Presbyteri;

COMMENTARIA
IN
EPISTOLAM
S. PAULI APOSTOLI
ad Romanos.

ARGUMENTUM.

PAULUS ſcribit ad omnes & ſolos Chriſti fideles, qui Romæ erant, partim gentiles, partim Judæos: Qui cùm ab Apoſtolo Petro & aliis fratribus, qui illuc ex Judæa advenerant, edocti eſſent, viam ſalutis in Chriſto, poſteà per quoſdam Moſaicæ Legis æmulatores, profeſſione quidem Chriſtianos; Sed à Chriſto, qui finis erat Legis, ipſâ

Legis æmulatione plurimùm aberran
turbati ſunt : excitatâ animorum od
inter ipſos & gravi quæſtione de me
& juſtificatione, dum ſcilicet utr
ſuis meritis Evangelii gratiam arr
rent : utriuſque partis factum depri
docens gratuitum Dei donum eſſe ju
cationem : hoc eſt, non per legem,
ex ullo operum merito, dignitate,
ſpectu : ſed gratis, per fidem in C
ſtum propitiatorem juſtificari tam
tiles, quàm Judæos. Scribit Corinth

CAPUT PRIMUM.

Ex fide Evangelii juſtitia.

PAULUS, *ſervus Jeſu Chriſti, vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Evangelium Dei.*

1 Conditionem ſuam atque officium ſtatim in fronte Epiſtolæ ponit, more Romano : ut doctrinam Epiſtolæ commendet, & pſeudo-apoſtolos convincat, populos avertentes à ſua doctrina, eum non Apoſtolum, ſed pſeudo-apoſtolum calumniantes. *Paulus* olim Saulus, ſive binomius, ut Matthæus Levi dictus eſt : ſive idem nomen ſit, ut Simon dicitur filius Jonah & Johanah : ſive nomen unum mutatum in alterum à Deo ; vel à victo Proconſule Sergio Paulo : vel ab ipſomet, ut ſe parvum & minimum Apoſtolorum, vel jam quietum & non inquietum, ut priùs oſtenderet. Servum autem ſe creatione, fide & vita agnoſcit eſſe ex humilitate. Et quia Sancti in hac vita nondum plenam libertatem habent, hæc tamen ſervitus non repugnat libertati & filiationi : Nam Chriſtus nos liberavit à ſtatu ſervitutis per Evangelium & in ſtatum filiorum tranſtulit. Sed non à ſervitute naturæ, nec à conditione ſervitutis, quia ab ipſo redempti ſumus, ideò fideles ejus ſervitu-

tem omnibus titulis præferebant. ex *Theo*
In Græco, *vocatus*, non participium, ſed nc
men eſt vocativum aut vocatium. q.'d. ſe prc
feſſione Chriſtianum, functione & officio voc
tum Apoſtolum, & quidem vocatione imm
diatâ; ne ſe ingeſſiſſe propriâ authoritate vid
retur, ut pſeudo-apoſtoli calumniabantur. I
via Damaſci ad fidem vocatus eſt; ad Apoſt
latum verò quando unà cum Barnaba à Spirit
ſancto electus eſt. *Act.* 9. 11. & 13. *Gal.* 1. p
culiariter delectus ad prædicandum. Dicitu
autem *ſegregatus*. 1. quia factus eſt extra nu
merum duodecim Apoſtolorum. In quo diffe
à Matthia, qui ſubrogatus eſt loco Judæ
unus de duodecim effectus: At Paulus ſepar
tus eſt à numero illo. 2. Quia cæteris in Judæ
manentibus, ipſe ad Gentes omnes miſſus eſ
ad *Gal.* 2. tertio. Quia per divinam præſcie
tiam multo antè fuit ſeparatus, *Gal.* 1. Et qu
in lege erat Phariſæus, id eſt, ſeparatus, ja
à lege ad Evangelium ſeparatur. Eſt aute
Evangelium Dei, bonum nuntium, quia e
Dei reconciliatio, diabolici regni diſſolutio
peccati remiſſio, à mortuis reſurrectio, ad v
tam æternam via.

℣. 2. *Quòd antè promiſerat per Proph
tas ſuos in Scripturis ſanctis.*

℣. 3. *De filio ſuo....*

Evangelium ab antiquitate commendat,
ſe à novitatis invidia vindicat; cujus objectu
eſt filius Dei; Verus Deus & homo, in qu
excellentiam deſignat. *Suo* dixit, id eſt, pr
prio & naturali, non adoptivo; vel hoc refe
tur ad *promiſerat*. Nam Chriſtus Dei filius fu
promiſſus in Scripturis.

℣. 3.... qui factus eſt ei ex ſemine David ſecundùm carnem.

Temporariâ nativitate ſecundùm humanam naturam de matre, Patri factus eſt homo, ex quo erat ab æterno ſinè matre genitus Deus. *Gaig. Nobis factus eſt homo, ut nos redimeret: Patri, ut honorem ejus repararet, quem homo per peccatum læſerat.*

℣. 4. Qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute ſecundùm Spiritum ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum Jeſu Chriſti Domini noſtri.

Erat quidem tunc, etiam quando factus eſt ſecundùm carnem filius Dei, ſed non apparebat, non agnoſcebatur, latebat divinitas in carne, fuit tamen poſteà prædeclaratus, & prædemonſtratus filius eſſe Dei, & quidem præ aliis omnibus, qui filii Dei dicti ſunt, demonſtratus. Nam cæteri omnes filii adoptionis erant, & ſunt; At Chriſtus filius verus & naturalis non tantùm deſtinatus, ſeu definitus, ſed prædeſtinatus dicitur, quatenùs ab æterno decretum ac præordinatum eſt à Deo, ut in tempore hic homo, qui eſt Chriſtus, eſſet filius Dei. Nam etſi propter unitatem perſonæ tenendum ſit hunc hominem ſemper & ab æterno fuiſſe Dei filium, non tamen ab æterno verum fuit dicere, hic homo eſt filius Dei. Hoc igitur quod in tempore factum eſt, effectus fuit prædeſtinationis, ideòque rectè prædeſtinatus dicitur, ut *Pſal.* 44. *Heb.* 1. Primùm *in virtute*, id eſt, cum potentia Spiritûs ſancti data hominibus & Apoſtolis, per quam miracula fecerunt, quibus illum filium eſſe Dei comprobarunt. *Act.* 1. & 4. & *Luc.* 24. Deinde *ſecundùm Spiritum ſanctificationis.* Græcè *San-*

ctitatis, id eſt, per Spiritum ſanctum in ſe credentibus per evidentia ſigna multipliciter datus eſt, primùm Apoſtolis in die Pentecoſtes; deinde aliis fidelibus. Quidam per Spiritum ſanctificationis intelligunt Spiritum ſanctum Virgini inumbrantem. Tertiò, *ex reſurrectione mortuorum Jeſu Chriſti Domini noſtri*. q. d. Demonſtratus eſt Dei filius, poſt reſurrectionem; nam paulò poſt aſcendens in cœlum, miſit Spiritum ſanctum, cujus virtute & potentiâ inceperunt diſcipuli Chriſti divinitatem demonſtrare, *Mat. ult.* Vel declaratus eſt ex reſurrectione illorum mortuorum, qui Chriſto ſurgente ſurrexerunt & apparuèrunt multis, *Matth.* 27. Vel ex eo quòd ſuâpte virtute ſurrexit à mortuis: vel quia poſt reſurrectionem homines ſanctificavit, quæ ſanctificatio illum Dei eſſe filium oſtendit : vel quia humanitas per divinitatem ſanctificabatur. ex *Eſtio*.

℣. 5. *Per quem accepimus gratiam & Apoſtolatum ad obediendum fidei in omnibus Gentibus, pro nomine ejus.*

Significat ſe à Chriſto Apoſtolum factum, ne cui ignaro aliquid minus cæteris Apoſtolis habere viſus eſſet. Quidam gratiam ad Apoſtolatum referunt, quaſi dicat. Accepi hanc gratiam, ut eſſem Apoſtolus. Alii exponunt gratiam, quâ remiſſa ſunt illi peccata, & factus fidelis & juſtus. Alii quâ patienter tot ſuſtulit labores, ut 1. *Cor.* 5. Per *Apoſtolatum* verò functionem ipſam & Apoſtolicum munus, quod in Juda fuit ſinè hac gratia. *In omnibus*, id eſt, ut ab omnibus obediatur. In quo declarat ſe accepiſſe Apoſtolatum prædicandi fidem Gentibus. Nam etſi Judæis etiam prædicaverit, tamen præcipuè inſtitutus eſt Apoſtolus Gentium, *Galat.* 2. ut in Gentibus nomen Chriſti agnoſ-

catur, ut *Act.*4. & 2.*Theſſ.* 1.*Chryſoſt.* exponit ad obediendum fidei, quæ eſt *de nomine ipſius*, id eſt, *vice ejus* 2. *Cor.* 5. Cujus ſum Apoſtolus, accepi, ut 2. *Cor.* 3.

℣.6. *In quibus eſtis & vos vocati Jeſu Chriſti.*

Id eſt, & vos, ô Romani, accepiſtis vocationem per quam facti eſtis Chriſtiani, ſervi, diſcipuli gratuitâ Dei vocatione, ſicque eos reddit benevolos & attentos ad fidei myſteria recipienda.

℣. 7. *Omnibus qui ſunt Romæ, dilectis Dei, vocatis ſanctis: Gratia vobis, & pax à Deo Patre & Domino noſtro Jeſu Chriſto.*

Vel qui eſtis Romæ Chriſtianis, ſive magnis, ſive parvis, ſive divitibus, ſive pauperibus, qui fidem accepiſtis Dei: nam non infidelibus ſcribebat. Perpende quàm ſit utile & honorificum Chriſtianum eſſe. Qui enim talis eſt, dilectus Dei eſt; ac gratuitæ ejus vocationis beneficio ſanctus. *Vocatis* ad ſanctitatem, ut ſint ſancti. Non quia omnes Romani ſancti, ſed quia Romana Eccleſia eſt ſanctorum cœtus. Nam vocatio Evangelica eò tendit ut fiant homines puri, ſinceri & Deo dicati. *Eph.* 1. & 1. *Cor.* 6. Poſt epigraphen ſolemni more exorditur Epiſtolam à ſalutatione, quâ benè precatur iis, ad quos ſcribit, nempè remiſſionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, propter Chriſtum qui ſuo adventu hæc vobis obtinuit à Patre: ab ipſo enim ſtatum adoptionis filiorum accepimus, & Deum patrem clamamus. Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum vocat, quia nos redemit, & quia gratia & veritas per Chriſtum facta eſt, *Joan.* 1. 2. *Pet.* 1. Perſona Spiritus ſancti intelligitur in donis, quæ ſunt gratia & pax. ex *S. Thom.*

℣. 8. *Primùm quidem gratias ago Deo meo per Jeſum Chriſtum pro omnibus vobis : quia fides veſtra annuntiatur in univerſo mundo.*

Græcè, *De omnibus vobis*, id eſt, ob beneficia vobis impenſa, ac ſi mihi eſſent collata. Ideo dixit *Deo meo*, ex affectu, vel quia nondum perfecta erat illorum fides. Dixit per *Chriſtum*, tanquam per ſummum Sacerdotem, cujus oblatione omnia noſtra grata ſunt, vel quia eſt mediator Dei & hominum : vel quia per Chriſtum beneficium illud acceptum & effectum eſt. Eodem enim ordine debet gratiarum actio in Deum recurrere, quo gratiæ in nos deveniunt, quod eſt per Jeſum Chriſtum, ut *cap.* 5. Ponit autem materiam gratiarum actionis, quia fides eſt bonorum omnium fundamentum, *Heb.* 1. à qua commendantur Romani, quia fidem de facili ſuſceperunt, & in eadem firmiter permanebant, ait *S.Thom.* Et quia talis & tam manifeſta erat, ut in mundo toto annuntietur, & cæteræ nationes ſciant Romanos crediſſe in Chriſtum. Nam exemplum tale multùm valebat ad confirmandam fidem, & recipiendam ab aliis Gentibus, ex *Tol. Totus mundus*, intelligitur Romano Imperio ſubjectus; vel eſt hyperbole, ut *Joan.* 12. Origines dictum ait propter virtutes & Angelos in cœlis exiſtentes, quibus illi Angeli adminiſtratorii, qui de terra ad cœlos aſcendunt, & illinc deſcendunt, annunciant, & evulgant Romanorum fidem. Vel quia Chriſtus per ſuum ſanguinem pacificavit ea quæ in cœlis, & quæ ſunt in terra. Sicque prædicata eſt in cælis & in terra. Ex *Orig.*

℣. 9. *Teſtis enim mihi eſt Deus, cui ſervio in ſpiritu meo in Evangelio filii ejus, quod ſinè intermiſſione memoriam veſtri facio.*

℣. 10. *Semper in Orationibus meis,...*

Dei teſtimonio probat ſe pro eis orare, & gratias Dèo agere. Græcè non *mihi*, ſed *meus:* ideò negat Cajetanus Paulum hìc jurare. Meliùs *S.Thomas* & *Aug.* l. 1. de ſerm. Domini invocationem divini teſtimonii, & proinde juramentum hìc agnoſcunt, ut *Philip.* 1. *Cui ſervio*, ſcilicet cultu divino, *in ſpiritu meo*, id eſt, cultu interno & ſpirituali, qui conſiſtit in fide, ſpe & charitate, & non tantùm cultu exteriori, ut faciunt carnales Judæi. Vel cum animi ſincera promptitudine & alacritate. *Orig.* ſpiritum exponit mentem ſuperiorem animæ partem, ut *Joan.* 4. *Chryſ.* Spiritum ſanctum, cujus virtute ſerviebat. *Theod.* gratiam datam Paulo reſpondentem muneri ſuo ſecundùm quam Deo ſerviebat. Nec unquam orabat, quin pro ipſis etiam deprecaretur, ut 2. *Tim.* 1. *Theſſ.* 5. 1. *Luc.* 18. *Oportet ſemper orare.* id eſt, frequenter, vel ſtatis horis. ſimiliter intelligendum eſt, quod dicitur *Luc.* 2. 37., & *Cap.* 24. ℣. 53.

℣. 10.... *obſecrans, ſi quomodo tandem aliquando proſperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos.*

Prout iter liberum, non abſolutè, ſed ſecundùm Dei voluntatem, nihil quærens præter Dei gloriam.

℣. 11. *Deſidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ ſpiritualis, ad confirmandos vos.*

Gratiam ſpiritualem vocat chariſmata Spiritûs

ſancti, de quibus 1. *Cor.* 12. adjecit, ut confirmem vos in ea quam jam accepiſtis à Petro & doctrina & religione. Vel donis acceptis.

℣. 12. *Id eſt, ſimul conſolari in vobis per eam quæ invicem eſt, fidem veſtram atque meam.*

Ut mutua conſolatio promanaret, Paulo ex eorum confirmatione: Romanis, ex conformitate fidei.

℣. 13. *Nolo autem vos ignorare fratres: quia ſæpe propoſui venire ad vos (& probibitus ſum uſque adbuc) ut aliquem fructum babeam in vobis, ſicut & in cæteris gentibus.*

Vel occupationibus impeditus, vel à Deo, quia tunc erant Romani imparati, ex *Chryſ.* vel à Dæmone, ſic *Baſil.* & *Orig.* Deo permittente, ut illi perfectiùs confirmentur: vel in pœnam; pœna enim peccatorum eſſe ſolet privatio prædicationis. Paulus fructum ſuum vocat: quia licet totus eſſet Domini, ſuo tamen miniſterio colligendum ſperabat, ac Domini lucrum ſuum reputabat. Hic fructus eſt fides & ſalus populi, ut *Joan.* 15. ex *Eſtio.*

℣. 14. *Græcis ac Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum.*

Græcis qui pollent humanâ ſapientiâ & iis qui eâ carent. Ad prædicandum doctis & indoctis debitor factus eſt, quia Gentium Apoſtolus eſt electus & inſtitutus à Chriſto.

℣. 15. *Ita (quod in me) promptum eſt & vobis, qui Romæ eſtis evangelizare.*

Id eſt, igitur quantum in me eſt, promptus ſum evangelizare etiam vobis modò ceſſent impedimenta.

℣. 16. *Non enim erubeſco Evangelium. Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Judæo primùm, & Græco.*
Evangelium vocat, vel Evangelii prædicationem: vel ipſam rem prædicatam ut Chriſtum crucifixum. q. d. Quamvis Chriſtum eſſe crucifixum, & hoc ipſum palàm prædicare pro Evangelio probroſa res & ſtulta videatur, non tamen illius me pudet: habet enim latentem energiam ſalvandi, ut 1. *Cor.* 1. Porrò ſalus intelligitur non tantùm in vita æterna, quæ eſt conſummata ſalus, ſed etiam in juſtificatione, quæ eſt ſalus inchoata, ut *Epheſ.* 2. Tit. 3. *Omni credenti*, intellige corde perfecto, quo facere paratus ſit ea quæ fides monſtrat facienda, *Judæo primùm*, ſeu præcipuè, quia prior Judæus gratiam Evangelii recepit, ut notat *Chryſ.* Et quia etiam Judæi ſtatus verè prælatus erat ſtatui Gentium: tamen in efficacia Evangelii, & quantum ad finem conſequendum, non eſt diſtinctio Judæi & Græci, id eſt, Gentilis, ſed quantum ad ordinem Judæi ſunt primi. Ita *S. Thom.*

℣. 17. *Juſtitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem: ſicut ſcriptum eſt: Juſtus autem ex fide vivit.*
Juſtitia Dei, quâ juſtus eſt, ſervando promiſſa, in eo revelatur, ſcilicet in homine credente Evangelio: quia credit Deum impleſſe quod promiſit de Chriſto mittendo. Et hoc ſcilicet ex fide Dei promittentis, in fidem ſcilicet hominis credentis. ex *Theod.* Vel juſtitia Dei, quâ Deus homines juſtificat: quæ quidem juſtitia revelatur in Evangelio in quantùm per fidem Evangelii homines juſtificantur. Vel Juſtitia Dei dicitur; id eſt, vera juſtitia,

quâ nimirùm quis verè coram Deo, vel ante Deum juſtus conſtituitur, ut Noë *Geneſ.* 7. Zacharias & Elizabeth *Luc.* 2. & 3. unde ſubdit, *ex fide in fidem*, id eſt, ex fide veteris Teſtamenti in fidem novi Teſtamenti, quia ab utroque homines juſtificantur & ſalvantur per fidem Chriſti : eâdem enim fide crediderunt venturum, quâ nos veniſſe credimus. 1. *Cor.* 3. vel ex fide prædicatorum in fidem auditorum : vel ex fide unius articuli in fidem alterius, quia ad juſtificationem requiritur omnium articulorum fides : vel ex fide præſenti in fidem futuram, quæ quidem dicitur fides ratione certæ & futuræ cognitionis. ex *S.Thom.* Vel ex fide patrum in fidem filiorum : vel ex fide Prophetarum in fidem Apoſtolorum : vel ex fide imperfecta in fidem perfectam. Dixit *revelatur*, quia in Evangelio eſt fides diſtinctior, quàm in ſtatu legis, ubi myſteria velut in umbra erant. 1. *Cor.* 3. Propheta *Abac.* 2. indefinitè loquitur; nam comprehendit ſimul Judæorum ſtatum tunc præſentem, ſimul etiam evangelicum futurum. In utroque enim *juſtus fide vivit.* Et Dei juſtitia eſt per fidem & in hunc ſenſum adducitur à Paulo. Nam probat juſtitiam Dei eſſe ex fide in fidem, id eſt, ſemper per fidem : illâ tamen mutatâ in novam. q.d. Tunc & modo juſtitia per fidem eſt. Græcè *vivet*, ut *Gal.* 3. *Heb.* 10. meliùs *vivit*, ut ſit ſenſus : Juſtus in quantum juſtus, vivit ex fide: ut qui vitam juſtitiæ, nec adipiſci niſi per fidem, nec retinere poteſt, & in ea permanere, nec creſcere niſi per fidem. Hebræi legunt, *in fide ſua* : ſeptuaginta verò *in fide mea.* Sed ſenſus eſt idem : Nam fides eadem ſimul eſt juſti & Dei : Juſti, quia ipſi ineſt : Dei, quia à Deo donatur.

℣. 18. *Revelatur enim ira Dei de cœlo, ſuper omnem impietatem & injuſtitiam hominum, eorum qui veritatem Dei in injuſtitia detinent.*

Id eſt ſi omnes tam qui legem Dei benè vivendo acceperunt, ut Judæi; quàm qui ſapientiæ ſtudioſi, ut Græci peccato & iræ Dei ſunt obnoxii, non ergo ex lege, neque ex operibus expectanda eſt juſtitia; ſed gratis habetur per fidem quæ eſt in Chriſto. Oſtendit etiam gentili eſſe neceſſarium Evangelium in ſalutem, quia per ipſum manifeſtum fit omnibus Gentibus eas obnoxias eſſe iræ Dei propter multiplicem impietatem & injuſtitiam earum. Et ut ab hac ira liberentur, neceſſe eſt ad fidem Evangelii confugere. Revelari dicit iram Dei in Evangelio, qui æternas pœnas præparatas malis, idololatris, philoſophis maximè, & ſapientibus Gentium, niſi reſipiſcant, manifeſtat. Cauſam autem iræ explicat, nempè quòd detinent veritatem Dei in injuſtitia, quia creaturis ipſis Dei veri notitiam prodentibus aures non præbent: in injuſtitia verò detinent, quia cultum Deo vero debitum creaturæ impendunt; vel qui veritatem, id eſt, Dei, ſcientiam habent, tamen malè vivunt, & tales ſunt mali Chriſtiani, ex *Oecum.* Vel qui datis ſibi à Deo bonis ad proprias voluntates abutuntur: vel qui ſciunt & veritatis Dei notitiam habent, tamen intra ſe detinent: ne aliis ſplendeat, permittentes alios in errore eſſe. ex *Aug.* Vel qui Deum verum cognoverunt, & deos falſos coluerunt: vel ipſi veritati ſeipſam manifeſtanti & offerenti reluctantur, non et acquieſcunt, ut *Act.* 14.

℣. 19. *Quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtavit.*

Id totum quòd ad veri Dei cognitionem neceſſarium eſt, illis eſt manifeſtatum : ut Deum eſſe unum, æternum, mundi principem, actum purum, &c. non de facto : ſed quia habuerunt modum & magiſterium quo id aſſequi poſſent via naturali; quæ enim fidei ſunt, notitiam ampliorem Dei faciunt, ſed ad notitiam veri Dei neceſſaria non ſunt. Detinuerunt autem veritatem, quia cùm poſſent totum quod ad veri Dei cognitionem neceſſarium eſt, aſſequi, non ſunt aſſecuti, ſed imperfectè & diminutè, ut potiùs verum Deum ignoraverint. ex *Tol. Deus enim illis manifeſtavit*, non quidem infundendo lumen interius, ut *Pſal.* 42. ſed exterius, proponendo viſibiles creaturas, in quibus Dei cognitio legitur, ut *Eccl.* 1. *Heb.* 11. ita *S.Thom.*

℣. 20. *Inviſibilia enim ipſius à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta, conſpiciuntur: ſempiterna quoque ejus virtus & divinitas : Ita ut ſint inexcuſabiles.*

Creatura mundi, id eſt, res ipſa creata, ut ſenſus ſit. *inviſibilia Dei*, id eſt, attributa ſeu proprietates Dei, quæ corporeis oculis aſpici nequeunt, mente conſpiciuntur, ex univerſa hac creatura viſibili, quæ mundus dicitur, dum intelliguntur ex iis quæ facta ſunt. Græcè, per opera ſenſibus noſtris expoſita, tanquam per ſuos effectus. Nam ex operis præſtantia cognoſcitur ars, ingenium, & ſapientia opificis : ut *Pſal.* 18. *Sap.* 13. Quidam, ut *Orig.* & *Occum.* per inviſibilia, Angelos acceperunt : quod rejicit *Theoph. S.Thom.* intel-

ligit divinam eſſentiam. Tria verò recenſet: ſempiternitatem, virtutem ſeu potentiam & divinitatem. Nam cujus virtus ſempiterna eſt, ipſum quoque ſempiternum eſt. Vel his tribus cætera comprehendit, quæ audito Dei nomine ſtatim in mentem veniunt : ut quòd ſummè bonus, juſtus, ſapiens, providens, quod incorporeus, actus purus, immutabilis, &c. *Ita ut inexcuſabiles ſint* Philoſophi & ſapientes, qui quamvis alia multa aſſecuti fuerint de Deo, iſta tamen non noverunt, quæ ſaltem imperfectè cognoſcere poterant.

ỷ.21. *Quia cùm Deum cognoviſſent, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt. Sed evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.*

Dicuntur Deum cognoviſſe, quia notitiam aliquam Dei habuerunt. At non glorificaverunt, quia non præclarè de eo ſenſerunt; Deum ipſum ſolum non cognoſcentes : nec egerunt gratias, recognoſcentes ipſum univerſorum opificem. Deus glorificatur, vel quando benè de eo ſentimus, vel quando eum honore & cultu debito celebramus. Neutrum fecerunt Philoſophi, ex *Chryſ.* & *Aug.* Sed vani facti ſunt in ratiocinationibus, quia quæ Dei inviſibilia noverunt, falsò tribuentes creaturæ, ſcientiam veri Dei non habuerunt : vel vani facti ſunt, quia ſcientiam illius cognitionis, quæ conſiſtit in vero Dei cultu & pietate, non ſunt aſſecuti. Et mens eorum ex culpa tantæ impietatis & ingratitudinis inſipiens, ſtolida effecta, multis errorum tenebris involuta eſt. Vel quam de Deo veram notitiam habuerunt, amiſerunt : vel quia opiniones falſas & impias miſcuerunt. *Sap.* 13.

℣. 22. *Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.*

Exiſtimantes ſeu dictitantes : vel ſapientiam ſibi à ſcipſis adſcribentes. Ex *S. Thom.*

℣. 23. *Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei; in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.*

Etenim adorationem & confeſſionem, quam Deo immortali debuerunt, converterunt in ſimilitudinem corruptibilis hominis, talem aſſimilationem futilem Deum appellantes, & colentes; adoraverunt enim ligneas, & lapideas, & aureas ſtatuas, *Jer.* 2. non hominum imagines tantùm, ſed & animalium ſimilitudines, quod eſt extremæ dementiæ, ut *Pſ.* 105. *act.* 17.

℣. 24. *Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam : ut contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis.*

Tradere in aliquod malum culpæ vel pœnæ, non eſt aliud quàm hominem huic malo exponere, videlicet, deſerendo, non protegendo, non eripiendo; vel etiam occaſiones & offendicula ponendo; denique quomodolibet permittendo, ac permittere volendo, ut in ejuſmodi malum incidat, ſive is qui ſic traditur aliquo præcedente peccato, id commeruerit, ſive non : nam Deus filium ſic tradidit, ex *Aug.* q. 39. in *Exod.*

℣. 25 *Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium : & coluerunt, & ſervierunt creaturæ potiùs quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Amen.*

Non ſignificat illos coluiſſe creatorem minùs

quàm creaturam, ſed quod relicto creatore ad idola totos ſe converterunt colenda, quod mendacium vocat, quia minus ſunt quàm quod dicuntur, ſcilicet Deus. Et cauſam refert cur ſic derelicti & traditi fuerint à Deo, quia veritatem, id eſt, ea quæ cognoverunt de Deo, ut æternitatem, omnipotentiam & ipſam divinitatem, tranſtulerunt ad idola, colentes ea pro diis. *Benedictus* nomen eſt, non participium; ut ſit ſenſus. Qui tanquam Deus omnium rerum creator & omnium nobis bonorum author jure laudandus & prædicandus eſt per omnia ſæcula. *Amen*, eſt affirmatio immutabilitatis Dei, id eſt verè, aut fiat. Et ſenſus eſt ut verè laudandus eſt in omnem æternitatem: ita fiat, inæternum laudetur.

℣.26. *Propterea tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ. Nam & fœminæ eorum immutaverunt naturalem uſum, in eum uſum qui eſt contra naturam.*

Idololatræ ſeu prædicti ſapientes priùs cupiditati cordis traditi dicuntur: nunc autem paſſionibus, ſic ut ratione non ducantur, more pecudum: tales enim peccata carnis contra naturam hominis reddunt. Nam infidelium fœminæ ſe invicem contra naturam polluerunt, fœminæ contra fœminas exardeſcentes, ex *Amb.* vel cum maſculis indebitè ſe commiſcuerunt.

℣.27. *Similiter autem & maſculi, relicto naturali uſu fœminæ, exarſerunt in deſideriis in invicem maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedem, quam oportuit, erroris ſui in ſemetipſis recipientes.*

Naturalis uſus eſt ut vir & mulier in uno concubitu coëant: contra naturam verò ut

maſculus maſculum polluat, & mulier mulierem : & eadem eſt ratio in omni actu coïtûs; ex quo generatio ſequi non poteſt. *Gloſ.* & *S.Thom.* In verbo, *exarſerunt*, vis concupiſcentiæ exprimitur, ut *Pſal.* 105. Sunt qui putant Paulum reſpicere hic, ad obſcœnitatem ſacrorum gentilium, velut Liberi patris & Cybeles, in quibus turpia & nefanda quædam ſub velamine myſteriorum agebantur. Socratem hujus criminis arguit *Tertull.* in *Apol.* Ariſtotelem & Zenonem *Athenæus*, Platonem *Laërtius*, Qui pœnam condignam errori ſuo receperunt in ſe & ſuis corporibus : hi enim ordinem perverterunt cum ignominia quadam in Deum illata ; nam relicto creatore, ad creaturam ſe converterunt. Juſta etiam & proportionata eſt recompenſatio, ut permittantur etiam ordinem naturæ invertere, cum dedecore & ignominia ipſorum : vel peccata turpia & contra naturam committentes receperunt dignam compenſationem, nempè ignominiam & infamiam quæ ex talibus peccatis conſequitur, ita *Theod.* Vel ipſa peccata ſunt recompenſatio idololatriæ, ut putat *Chryſoſt.* & *Amb.* Condigna autem eſt vindicta. quia ſicut authorem naturæ reliquerunt, ita in ſuis comiſtionibus ordinem relinquere naturæ permiſſi ſunt, ut notat *Anſel.* Vel ſicut idololatria eſt graviſſimum peccatum, ita in ſordidiſſima peccata permiſſi ſunt labi, ut ait *Ambr.*

℣. 28. *Et ſicut non probaverunt Deum habere in notitia : tradidit illos Deus in reprobum ſenſum ut faciant ea quæ non conveniunt.*

Id eſt. Et ſicut non probaverunt, neque æſtimaverunt beneficium à Deo acceptum, quod erat *Deum habere in notitia*, id eſt Deum cog-

noviſſe; non noſſe eorum peccata : non gerere curam horum inferiorum, & ideò ſe facere impunè illa turpia, vel non ſibi propoſuiſſe Deum ante oculos, quod ſolent peccatores: vel ut *Chryſ.* neglexerunt veri Dei notitiam habere : ita viciſſim in pœnam tantæ ingratitudinis tradidit illos Deus in reprobam mentem; id eſt, permiſit eos ſibimetipſis : quo factum ut mentem induerint judicii prorſus depravati, quam proinde nemo probet, ſed omnes ut vilem & improbam contemnant. Ita ut faciant ea quæ facere non convenit, id eſt, ea quæ homines dedecent, utpotè res turpiſſimas.

℣. 29. *Repletos omni iniquitate, malitia fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate.*

In particulari exponit ea quæ non conveniunt : in quæ iſti homines in reprobumque ſenſum ſunt traditi

℣. 30. *Suſurrones, detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes,*

℣. 31. *Inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, abſque fœdere, ſine miſericordia.*

Proſequitur peccatorum enumerationem.

℣. 32. *Qui cùm juſtitiam Dei cognoviſſent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte : non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.*

At Philoſophos, etſi juſtitiam Dei cognoviſſent, malitiâ tamen ſuâ excœcatos, non eam ante

oculos habuiſſe, nec conſideraſſe quòd, exigente Dei juſtitiâ, morte digni ſunt qui talia faciunt: & qui conſentiunt facientibus, etiamſi ipſi fortè per ſe non faciant, nec facere velint: vel *conſentiunt*; id eſt, ea in aliis ſuo conſenſu, adulatione, & authoritate favent.

CAPUT. II.

Judeos ait inexcuſabiles, quòd legem à Deo acceptam, in qua gloriabantur, non ſervarent.

℣. 1. *Propter quod inexcuſabilis es ò homo omnis, qui judicas. In quo enim judicas alterum, teipſum condemnas: eadem enim agis, quæ judicas.*

POſt quam Gentilium peccata detexit: nunc quâdam inſinuatione tranſit ad reprehenſionem Judæorum, qui Gentiles tot vitiis contaminatos deſpiciébant, ut immundos, ac Dei beneficio judicabant indignos. q. d. Quamvis tot & tanta ſint peccata Gentilium, tu tamen etiam ô Judæe, qui illos contemnere & tuo judicio condemnare ſoles, inexcuſabilis es, nec ullam prætexere potes peccatis tuis ignorantiam. Unde patet hic de publicis judiciis non agi, ſed de privatis. Ait quippe; nam eo ipſo quo alium judicas peccatorem, & morte dignum, conſequenter etiam te condemnas. Eadem enim quæ judicas in aliis (ſive tu qui judicas alios) ipſe agis vel opere, vel voluntate ſaltem & deſiderio.

℣. 2. *Scimus enim quoniam judicium Dei eſt ſecundùm veritatem in eos qui talia agunt.*

Id eſt. Nos Judæi, ex lege nobis à Deo tradita, ſcimus certiùs quàm Gentiles qui legem non acceperunt, judicium exercendum *ſecundùm veritatem*, id eſt, juſtè, & ſecundùm merita operum, abſque reſpectu perſonarum adverſus eos qui talia agunt.

℣. 3. *Exiſtimas autem hoc ò homo, qui judicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies judicium Dei?*

Q. d. Si hoc exiſtimas, falſa eſt æſtimatio tua, ut *Pſal.* 38. 48. cum ipſe legis peritus eadem facias.

℣ 4. *An divitias bonitatis ejus, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?*

Oſtendit cauſam hujus falſæ æſtimationis. Quia enim homo non ſtatim punitur à Deo pro peccato, æſtimat ſe non eſſe puniendum, ex *S. Thom. Divitias* vocat largam Dei benignitatem, quâ non præcedentibus hominum meritis eos ſalvare voluit, & vult, eiſque peccata condonat. *Tit.* 3. *Patientiam*, in eo quòd malos tolerat. *Longanimitatem*, in eo quòd pœnam in longum tempus differt, expectando pœnitentiam.

℣. 5. *Secundùm autem duritiam tuam & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram in die iræ, & revelationis juſti judicii Dei.*

Id eſt. Tu verò pro duritia tua, & corde impœnitente, id eſt, per hoc quod Dei boni-

tate te invitante non emolliris ad pœnitentiam, ſed magis obdureſcis in peccatis, accumulas tibi quemdam pœnarum theſaurum apud juſtitiam Dei, in tempus illud terribilis ac manifeſti ejus judicii, quo theſaurus ille pœnarum univerſus ſuper te ſimul effundetur. ex *Eſtio.*

℣. 6. *Qui reddet unicuique ſecundùm opera ejus.*

Secundùm omnia bona, quæ non invenientur mortificata : & ſecundùm omnia mala, quæ non invenientur remiſſa. Nam & illa mortificata, & hæc remiſſa ſic habebuntur in illo judicio, tanquam facta nunquam fuiſſent. Hinc patet non ſoli fidei mercedem; ſed etiam operibus ex fide & charitate procedentibus reddi. ex *Chryſ.* & *Oecum.*

℣. 7. *Iis quidem qui ſecundùm patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam.*

Senſus eſt. Iis qui in bona converſatione perſeverantes, nec eam propter ulla adverſa deſerentes, gloriam & honorem apud Deum atque in Deo, & incorruptionem, id eſt, immortalitatem quærunt, reddet Deus vitam æternam. Ita *Orig.* & *Chryſ.* Si cum ſequentibus conſtruatur, ſenſus eſt. Iis qui perſeverant in benefactis, & ex iis quærunt vitam æternam, reddet gloriam & honorem & incorruptionem, id eſt, ipſam vitam æternam. ſic *Latini.*

℣. 8. *Iis autem, qui ſunt ex contentione, & qui non acquieſcunt veritati : credunt autem iniquitati ira & indignatio.*

Intellige, reddetur à Deo. Id eſt, iis qui contentioſi ſunt, nec acqueſcunt veritati divi-

næ, id eſt, Evangelio ſibi annuntiato, ſive credenda ſpectes, ſive agenda: ſed magis eligunt credere, id eſt, acquieſcere & adhærere injuſtitiæ, & doctrinis, quibus injuſta & corrupta vita foveatur, iis, inquam, retribuetur à juſto judice Deo, indignatio & ira, id eſt, grave ſupplicium, quale ab animo irato expectari ſolet. Contentionem dicit eorum qui ſenſa capitis ſui non ratione, ſed pertinaciâ defendunt.

℣. 9. *Tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primùm & Græci.*

Subauditur ventura eſt, tam *Judæi*, quàm *Gentilis*, primùm tamen ac præcipuè Judæi: cùm propter illius populi prærogativas apud Deum, tùm quia priùs ei fuit oblata gratia Evangelii.

℣. 10. *Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Judæo primùm, & Græco.*

Particula, *primùm*, eadem de cauſa poſita eſt ob quam ſuperiùs. Quamvis etiam verum ſit opera bona Judæorum ante adventum Chriſti, cæteris paribus, majori fuiſſe digna præmio, quàm opera Gentium: quia ex majori obligatione & arctiori præcepto procedebant. Vel hoc non intendit, ſi hæc ſententia procedit de ſtatu Judæi & Græci etiam ante adventum Evangelii: nec de Græco ſeu Gentili idololatra loquitur, hic enim non operatur bonum: ſed de eo qui extra ſtatum Judaïſmi tunc erat, & verum Deum colebat, & ſecundùm legem naturalem vivebat, cujus bona opera ſinè fide non erant, *Hebr.* 11. ut docent *Chryſ. Athan.* & *Theod.*

℣. 11. *Non enim eſt acceptio perſonarum apud Deum.*

Senſus eſt. Deus in judicando non reſpicit cujuſquam perſonam : quod exempli gratiâ, vel Judæus ſit, vel doctus, vel dives, vel potens, vel nobilis : ſed tantùm reſpicit ad merita cauſæ. Eſt enim perſonarum acceptio, cùm in præmiis aut in pœnis ex juſtitia decernendis, vel omninò in judiciis, ſeu publicis, ſeu privatis, prætermiſsâ ratione meritorum, reſpicitur ad eas hominum qualitates, quæ nihil ad rem faciant, de qua judicandum ſit. Neque enim locum habet acceptio perſonarum in iis quæ merè gratuita ſunt, ut in eleëmoſynis. Unde non eſt acceptor perſonarum Deus, quando ex univerſo hominum genere alios eligit, alios reprobat, aliis dat gratiam aliis non dat. Electio enim ad gratiam indebita eſt, ut & ipſa gratia.

℣. 12. *Quicumque enim ſinè lege peccaverunt, ſinè lege peribunt : & quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.*

Senſus eſt. Quicunque peccaverunt non acceptâ lege ſcripta à Deo, peribunt, non tamen condemnante eos lege ſcriptâ, quam non acceperunt, ſed ſolâ lege naturæ, contra quam peccaverunt. Qui verò lege à Deo ſibi traditâ contra eam peccaverunt, per eam ipſam legem condemnabuntur. Prius membrum competit in Gentiles, poſterius in Judæos. ex *Aug.* in *Pſ.* 118. *con.* 5.

℣. 13 *Non enim auditores legis juſti ſunt apud Deum, ſed factores legis juſtificabuntur.*

Id eſt, non qui legem audierunt & accepe-

runt, eo ipſo juſti cenſentur apud Deum, dignique judicantur præmio; ſed factores, & qui legis opera faciunt, juſtificantur, & probantur, apud Deum, ſive audierint, ſive non. Idcirco qui bonum operantur & legem obſervant, ſive auditores fuerint ſive non, ſive Judæi, ſive græci, juſtificantur à Deo, & digni mercede cenſentur. Si ergo Judæus qui legem accepit, factor non eſt, apud Deum non juſtificatur. E contrario verò, ſi Græcus opera legis faciat, quamvis legem non accepit, juſtificatur. Ex quo probat Deum non eſſe acceptorem perſonarum: & arrogantiam Judæorum deprimit, qui lege à Deo accepta gloriabantur, & eo argumento juſtitiam ſibi vendicabant contra Gentes, quæ legem non acceperant. Juſtificare tripliciter accipitur. 1. Significat juſtum facere, ut *Rom.* 4. Secundò juſtiorem facere, ut *Apoc.* 22. Tertiò declarare alterum, ſive ſeipſum juſtum, ut *Eccl.* 7. *Matth.* 3. *S. Aug. l.* de *ſpir. & lit. c.* 6. Sed *factores legis juſtificabuntur*, id eſt, aliter non ſunt factores legis, niſi juſtificati fuerint, hoc eſt ex impiis juſti facti. Vel. Non auditores legis, ſed factores apud Deum juſti reputabuntur, hoc eſt, vero judicio juſti ſunt, utpote juſtitiam, quæ lege præcipitur, opere exercentes. Nec pugnat hic ſenſus cum ea doctrina, quæ removet ab operibus juſtificationem: ea enim doctrina accipienda eſt de operibus, non à fide profectis, cùm juſtificationis initium à fide ſit. Hic autem ſermo eſt de operibus verè bonis, & Deo acceptis ad vitam æternam. Hujuſmodi autem eſſe non poſſunt, niſi ex fide emanarint. Nam & de his agit *Jacobus*.

℣. 14. *Cùm enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt, ejuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex.*

Id eſt. Cùm Gentes, quæ legem ſcriptam non acceperunt, naturaliter & ſinè lege ſcripta faciunt ea quæ legis ſcriptæ, id eſt, ea quæ lege decalogi continentur, hi legem ſcriptam non habentes ſibi ipſis ſunt loco legis, dum ſuâ ſponte ac proprio judicio, ſinè externo legis adminiculo & impulſu bonum operantur: atque in hoc completur quod dixi factores legis juſtificari. Sunt qui, *naturaliter*, ſic exponunt, ſponte, libenter: ut opponatur illi modo, quo Judæi ſub lege conſtituti legem obſervabant, nempe ſerviliter, & coactè. *S. Aug. lib.* de *Spir.* & *lit. cap.* 27. exponit ex natura per gratiam reparata: Alii ſic, *naturaliter*, id eſt, duce ac monſtrante ipſa natura, ſeu naturali lumine rationis, abſque magiſterio legis ſcriptæ. Utrumque refert *S. Thomas*. Nec aliud vult *Aug.* cùm naturam interpretatur per gratiam reparatam.

℣. 15. *Qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe invicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus.*

q. d. Meritò dicti ſunt ſibi eſſe lex, quippe qui non ſolùm habent ſcriptum opus legis in cordibus, ſed etiam ſpecimen oſtendunt eos habere intra ſe ſcripta opera legis. Scriptura hæc cordis, eſt lumen naturale, ea probans aut prohibens, quæ lex ſcripta exteriùs probat aut prohibet facienda: nempe, *non occides*, *non furaberis*, *cole parentes*, *Deum venerare*, &c. Scriptum autem eſt à Spiritu ſan-

cto. *Oſtendunt* verò, faciendo ea quæ legis ſunt, cùm legem non acceperint, & per hoc declaratum quod ipſi ſibi ſunt lex. In eo quod faciunt ea quæ legis ſunt, non ſequuntur legem ſcriptam, quæ eis non eſt data, ſed ſuam ipſorum conſcientiam (intellige Dei gratiâ reformatam) quæ eis eſt loco legis, utpote teſtificans & dictans quid agendum, quid fugiendum. ita *Oecum*. Vel de ſolis juſtis hæc pars non accipitur. Habent enim omninò Gentes, etſi legis expertes conſcientiam factorum ſuorum intus in animo, quæ ipſis teſtimonium ingerit de iis quæ benè vel malè fecerint. Atque ex hoc teſtimonio conſcientiæ ſit, ut dum facta ſua cogitando expendunt, & inter ſe conferunt, ipſis ſuis cogitationibus, vel accuſentur propter mala facta, vel excuſentur & laudentur propter bona. Vel hæc pars reſpicit tantùm bonos. Ex *Oecum.*

ỷ. 16. In die, cùm judicabit Deus occulta hominum, ſecundùm Evangelium meum, per Jeſum Chriſtum.

Exprimit quando id oſtendetur & manifeſtabitur, in die, inquit, ultimo. Tunc omnia interiora manifeſtabuntur, & tunc conſcientia uniuſcujuſque teſtis apparebit, & reddet teſtimonium legis ſcriptæ in cordibus, quæ omnia hactenùs ſoli habenti innoteſcunt. Dicitur Deus judicare per Chriſtum, quia Deus eſt judex inviſibilis : per Chriſtum autem ut homo eſt, judicium viſibile exercebit. Prætereà Deus eſt primus judex, Chriſtus autem ut homo, judex eſt poteſtate ſibi communicatâ, *Joan.* 5. Dicit, *Evangelium meum*, id eſt, à me prædicatum : ſeu quod prædicandum mihi Chriſtus tradidit. Quidam ſuſpicantur quoties Paulus dicit *juxta Evangelium meum*, de Lucæ ſignificare volumine. Ex *Hier.* B 2

℣. 17. *Si autem tu Judæus cognominaris, & requieſcis in lege, & gloriaris in Deo.*

℣. 18. *Et noſti voluntatem ejus, & probas utiliora, inſtructus per legem.*

℣. 19. *Confidis teipſum eſſe ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris ſunt.*

℣. 20. *Eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium, habenten formam ſcientiæ & veritatis in lege.*

Oſtenſo quòd factores legis juſtificantur, etiam ſinè hoc quod ſint auditores, quod pertinebat ad Gentes: hic oſtendit quod auditores non juſtificabuntur, niſi ſint factores: quod pertinet ad Judæos, quos graviter accuſat. Senſus autem eſt hic. Si, id eſt, quia tu Judæus cognominaris, & requieſcis in lege, &c. idcircò confidis te ducem cæcorum, &c. habentem formam ſcientiæ, id eſt, jactas te doctorem legis eſſe, qui ſolus alios veritatem legiſque cognitionem docere poſſis, atque illis juxta legem, vivendi normam præſcribere. q. d. O! Judæe, etiamſi habeas multa quibus gloriaris, non te excuſant apud Deum, immò majoris vindictæ reum efficiunt hæc. *Gaig.*

℣. 21. *Qui ergo alium doces, teipſum non doces: Qui prædicas non furandum, furaris:*

℣. 22. *Qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idola, ſacrilegium facis:*

Quidam indefinitè legunt, quidam interrogativè. *Ergo*, habet illationem. q. d. Tu doces

alios, ergo teipſum docere debes. *Chryſ. ſerm.* 6. hoc Judæorum ſacrilegium exponit, quia idolothytis & his quæ dæmoniis offerebantur, utebantur. *Ambr.* quia Chriſtum negaverunt. Vel quia quæ Dei erant, violabant. Vel quia quæ Dei cultui deputata erant, in ſuos uſus referebant. Sic *Aug.*

℣. 23. *Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras.*

Paulus non reprehendit Judæum quod in lege glorietur, ſicut nec quod doceat alios, nec quod prædicet non furandum, &c. Sed quod non reſponderet vita ſermoni.

℣. 24. *Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter Gentes ſicut ſcriptum eſt.*

Eſech. 36. vel *Iſa.* 52. Quia ſcilicet Gentes videntes Judæorum malam converſationem, reputabant hoc provenire ex mala inſtructione legis à Deo traditæ, ſicque malè de Deo & de religione obloquebantur. Et hoc eſt blaſphemari nomen Dei. Quanto magis nunc per malos Chriſtianos blaſphemabitur apud paganos cùm Evangelium præſtet legi?

℣. 25. *Circumciſio quidem prodeſt, ſi legem obſerves: ſi autem prævaricator legis ſis, circumciſio tua facta eſt præputium.*

Aliud removet in quo gloriabantur Judæi, nempe circumciſionem. Et docet nihilò magis quàm ſuperiora profuturam ad ſalutem, ſi legem non obſervent. Quidam interpretantur circumciſionem, id eſt, genus & proſapiam circumciſi Abrahæ, de qua Judæi tantopere gloriabantur. q. d. Prodeſt quod filius ſis Abrahæ, ſi legem ſervaveris: ſin autem prævaricator legis es, fa-

ĉta eſt præputium, id eſt, non aliter tibi utilis eſt, ac ſi incircumciſus eſſes. Quinimò Gentilis ſi legem ſervat, præputium ejus reputabitur ad circumciſionem, & ad Abrahæ proſapiam, cenſebitur enim inter veros Abrahæ filios. Alii hunc eſſe ſenſum putant. Circumciſio quidem prodeſt non carnaliter, ſed ſpiritualiter ad legis intellectum obſervata: per quam nimirum legem intelligimus, ingreſsâ per fidem verâ cordis circumciſione ceſſare carnalem, quam qui mordicùs, ſpirituali neglectâ retinet, prævaricator eſt legis, nec illi plus quàm præputium valet. ita *Gaig.*

℣. 26. *Si igitur præputium juſtitias legis cuſtodiat, nonne præputium illius in circumciſionem reputabitur?*

Id eſt. Si Gentilis, naturâ incircumciſus, legem cuſtodiat, præputium illius imputabitur ad circumciſionem, & tam illi valebit, quàm tibi legem cuſtodienti olim circumciſio: quia nimirum rem circumciſione ſignificatam exhibet opere. Eſt enim corde circumciſus, licèt non ex carne. ex *Gaig.*

℣. 27. *Et judicabit id quod ex natura eſt præputium, legem conſummans, te, qui per litteram, & circumciſionem prævaricator legis es?*

Senſum ſuperiorem auget. q. d. Non ſolùm Gentilis legem conſummans, id eſt, eam ſpiritualiter obſervans in Chriſti fide & circumciſione cordis, reputabitur apud Deum, tanquam circumciſus & Judæus, & juſtificabitur: Sed adhuc juſtificabit & condemnabit Judæum ipſum circumciſum, qui cùm habuerit circumciſionem ipſam exteriorem à Deo, acceperitque *literam*. Id eſt, legem ipſam ſcrip-

tam ratione, quarum tenebatur ampliùs juſtitias cuſtodire, inventus ſit prævaricator legis. ſic *Gaig.* & *Tol.*

℣. 28. *Non enim, qui in manifeſto, Judæus eſt : neque quæ in manifeſto, in carne eſt circumciſio.*

℣. 29. *Sed qui in abſcondito, Judæus eſt & circumciſio cordis in ſpiritu, non littera : cujus laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt.*

Id eſt. Non qui palàm ac manifeſtò ſe carne Judæum eſſe jactat, ſed qui in abſcondito, id eſt, corde ac ſpiritu, per fidem Chriſtum confitetur, is verè Judæus eſt : neque quæ in manifeſto in carne eſt circumciſio, id eſt, non externa carnis, ſed ſpiritualis vitiorum circumciſio, vera circumciſio eſt; quæ non litera conſtat, id eſt, carnali intelligentia ſecundùm rationem ſectæ pelliculæ, ſed in ſpiritu, id eſt, ſpirituali intelligentia, ut eſt, circumcidendi animi ſignum. Quæ quidem ſpiritualis circumciſio, etſi laudem non habet apud homines mentium ignaros, non tamen apud Deum cordium ſcrutatorem ſua laude caret. hæc *Gaig.*

CAPUT III.

Declarat in quibus Judæi præcellant Gentibus : Et omnes eſſe ſub peccato.

℣. 1. *Quid ergo amplius Judeo eſt? aut quæ utilitas circumciſionis?*

OBjicit contra præmiſſa. 1. Si ita eſſet, quod non eſt, verus Judæus, nec vera circumciſio in manifeſto, ſed in occulto cordis? Quid ergo amplius eſt Judæo? Id eſt, quid amplius datum eſt, quàm cæteris? Videtur quod nihil. Et hoc eſt inconveniens. Ex *Deut.* 7. *Aut quæ utilitas circumciſionis*? Scilicet exterioris. Et videtur quod nulla : quod eſt inconveniens, cùm ſit à Deo tradita. *Iſa.* 48.

℣. 2. *Multum per omnem modum. Primùm quidem quia credita ſunt illis eloquia Dei.*

Reſpondet objectioni, & explicat in quo Judæus præſtet Gentili, & quæ ſit utilitas circumciſionis : nec omnia recenſet, ſed unum quod eſt primum, id eſt, præcipuum & primarium, nempe quia Dei promiſſiones venturi Salvatoris & figuræ futurorum myſteriorum, reſponſa & oracula, in ſacris Scripturis contenta, illis credita ſunt & commiſſa, ut *Pſalm.* 147. ſicque illud *primùm*, non ſignificat narra-

tionis ordinem, numerationis principium, ſed quod eſt præcipuum, ut ſ. d. ex *Gaig.*

℣. 3. *Quid enim ſi quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit? Abſit.*

Id eſt. Dei promiſſiones irritas fecit, aut eum mendacem conſtituit. Græcè, *abolevit & antiquavit.* Dicit *quidam*, quia non omnes Judæi increduli fuerunt, & ad idola ſe converterunt: & eſt tacita ſecunda objectio. Abſit. q. d. Avertat Deus, non ita ſit, ut Dei veritas & fides evaçuetur. Id eſt. Quamvis aliqui Judæorum increduli fuerint, tamen firma manent Dei promiſſa. Ut *Pſal.* 88. Sicque tacitæ objectioni reſpondet ſatis.

℣. 4. *Eſt autem Deus verax: Omnis autem homo mendax, ſicut ſcriptum eſt: Ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris.*

Græci legunt *Eſto fiat. Sit Deus verax.* Hoc eſt ſinè ambiguitate credatur verax in omnibus ſuis dictis & promiſſis. Contra verò homo mendax eſt, & in eloquiis, & in promiſſionibus ex conditione naturæ: at Deus non ſic ſe habet. Et probat ex *Pſal.* 50. Nequaquam ob peccatum & incredulitatem populi fidem Dei, & promiſſionem irritam fieri, ſed veracem illum ſemper remanere, ſicut de ſe teſtatur David dicens Deo, *Tibi ſoli peccavi. Ut juſtificeris.* Illud, *ut*, eventum rei dicit, non cauſam. q. d. Ac propterea factum eſt, ut dum vel mihi peccanti promiſſa ſervas, in eo: ſcilicet quod de meo ſemine carnem aſſumens veracior appareres, ac juſtior, vincereſque eorum impietatem, qui ſe ob mea peccata promiſſis non ſtaturum mentiebantur. Hæc *Gaig.*

℣. 5. *Si autem iniquitas noſtra juſtitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid iniquus eſt Deus, qui infert iram?*

℣. 6. *(Secundùm hominem dico) Abſit. Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum?*

Dupliciter tertia hæc objectio intelligi poteſt. Primò, ſi iniquitas noſtra juſtitiam Dei commendat, id eſt ſtabilem reddit, an ideò iniquus eſt Deus, qui ob peccata infert iram? Reſpondet. *Abſit.* Id eſt. Non propterea iniquus eſt: non enim noſtræ malitiæ, ſed ſuæ clementiæ eſt, quod noſtra iniquitate in gloriam ſuam utitur. Alioquin ſi iniquus eſſet, quomodo judicaret mundum, cùm judicis ſit æquum ſe præbere? Quia autem impium aliquid concluſiſſe videbatur, correctione utitur, dicens, *ſecundùm hominem dico*, id eſt, more carnalium & imprudentium loquor. Secundo loco ſenſus eſt: ſi iniquitas noſtra juſtitiam Dei commendat, iniquus eſt Deus, qui in eam juſtitiæ ſuæ commendatricem vindicat: ſed non eſt iniquus, non ergo ejus juſtitiam, noſtra commendat iniquitas. ita *Gaig.*

℣. 7. *Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipſius: quid adhuc & ego tanquam peccator judicor?*

℣. 8. *Et non (ſicut blaſphemamur, & ſicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala ut veniant bona: quorum damnatio juſta eſt.*

Id eſt, ſi fides & veracitas Dei, clarior & illuſtrior facta eſt per meum mendacium ſive injuſtitiam: cur ergo poſteà judicor, condemnor & punior, tanquam mendax & peccator?

q. d. Si peccata hominum per ſe juſtitiam Dei illuſtrant, ejuſque gloriam promovent: cur igitur homines tanquam peccatores puniuntur? Et cur non potiùs dico (ſicut quidam malè de nobis loquentes aiunt nos dicere) faciamus mala, cumulemus peccata peccatis, ut veniant bona, quale eſt Deum glorificari? Vel cur non potiùs facimus mala ut Deus glorificetur? ſicut quidam calomniantur nos dicere, *faciamus mala ut veniant bona: quorum damnatio*, ſeu judicium juſtum eſt.

℣. 9. *Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam. Cauſati enim ſumus, Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe.*

Ex ſupra dictis ſequitur ampliùs habuiſſe Judæum quàm Gentilem: hoc poſito novam infert conſecutionem, ut oſtendat, non quia aliquid ampliùs habuere Judæi, propterea conſequi eos eſſe præferendos Gentibus, ut notat particula *ergo*. Et dum Paulus cum Judæis ſeipſum commiſcet, minus odii concitat veritati. Et nota eum negare Judæos præcellere Gentes, nec propter circumciſionem, nec propter legem in juſtificatione coram Deo: à qua ſola petenda eſt hominis cujuſque vera & ſolida ſupra alium excellentia. Sicut divites modò excedunt pauperes & nobiles ignobiles, illi in divitiis, hi in nobilitate: ſic Judæi in eo quod circumciſi ſunt, & illis credita ſunt eloquia Dei, excedant Gentiles; At in juſtitia coram Deo aſſequenda, pares ſunt, & nemo præcellit. Omnes enim ſunt peccatores, & opus habent gratiâ per fidem juſtificari. Non ergo habet Judæus in quo glorietur de juſtitia coram Deo. *Cauſati ſumus.* Græcè, *cauſam ante retulimus*, nempe Judæos, ſicut cæteros, eſſe ſub peccato. Ita *Chryſ. Ambr.* & *Anſel.* Vel criminati

ſumus, & accuſavimus: vel jam ante in Scripturis (quas mox citat) accuſati, & in crimen vocati ſumus omnes tam Græcos, quàm Judæos exiſtere ſub peccato. Non eſt ergo unde Judæi præcellant Græcos in juſtitia coram Deo.

℣. 10. *Sicut ſcriptum eſt: Quia non eſt juſtus quiſquam:*

℣. 11. *Non eſt intelligens, non eſt requirens Deum.*

℣. 12. *Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum non eſt uſque ad unum.*

℣. 13. *Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſè agebant: Venenum aſpidum ſub labiis eorum?*

℣. 14. *Quorum os maledictione, & amaritudine plenum eſt:*

℣. 15. *Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem:*

℣. 16. *Contritio & infelicitas in viis eorum:*

℣. 17. *Et viam pacis non cognoverunt:*

℣. 18. *Non eſt timor Dei ante oculos eorum.*

Omnes ſub peccato eſſe copioſiùs adhuc probat; propter Judæos ex Scriptura, *Pſal.* 13. tanquam propriâ ipſorum lege convincendos. Quidam non cognoverunt Deum, ut idololatræ: quidam cognoſcunt, ut Judæi, ſed ejus mandata non ſervant, nec requirunt: ideò nemo juſtus eſt inter filios hominum. *Inutiles*, id eſt, nullius bonæ frugis: nam recedentes à Deo, fructum bonum non ferunt, ſicut palmites à

vitæ abſciſſi. Ut patens ſepulchrum peſſimos ſpargit odores, qui hominum ſaluti ſunt noxii: ſic ab iſtorum gutture per linguam & labia noxia verba procedunt, aut deceptoria, aut quæ vitam proximi lædunt. *Os maledictione plenum*, per injurias, contumelias, blaſphemias. *Jac.* 3. *Pſ.* 9. Levi causâ ad occidendum feruntur, & crebris damnis, & infortuniis ſe mutuò accipiunt: & continua diſſidia, rixas, lites & bella exercent. Id eſt. Nec juſtitiam, nec charitatem, nec pacem cum proximo ſervant, nec Deum timent. *Pſ.* 35. *Luc.* 18.

ỳ. 19. *Scimus autem, quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege ſunt, loquitur: ut omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo.*

Id eſt, legi ſubjecti ſint. Ne Judæus excipiat & dicat hæc ſuperiora nihil ad ſe pertinere; ſed de impiis, id eſt Gentilibus dicta eſſe: nunc ratione probat ea Judæis eſſe communia. Et ſenſus eſt. Lex & Prophetæ licèt multa dicant & prædicant de gentibus à populo Dei diverſis, & aliquando ad eas etiam ſermonem dirigant, ut in Prophetis videre eſt: potiſſimùm tamen intendunt corripere, comminari, invehere in illorum vitia qui ſub lege ſunt: præſertim ubi loquuntur abſque determinatione certæ alicujus Gentis. Hæc enim quæ dixi, legis ſunt officia. Lex autem ſoli populo Hebræorum data fuit. Benè igitur Apoſtolus ex lege & ejus increpatione convincit populum illum totum fuiſſe ſub peccato. *Ut*, illationem notat, non cauſam q. d. Hinc fit ut nemo gloriari poſſit de juſtitia, nec ſe excuſare in Dei judicio; ne Judæus quidem qui in lege gloriatur. Per eam enim ipſam injuſtus arguitur. *Subditus*, Græcè *obnoxius*. Et ſenſus eſt. Et ut appareat omnes omninò ho-

mines, etiam Judæos, eſſe Dei judicio ad æternam mortem obnoxios.

℣. 20. *Quia ex operibus legis non juſtificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati.*

Cauſam refert cur omnes rei ſunt culpæ & pœnæ: quia, inquit, ex legis operibus non juſtificabitur omnis caro, ut Judæos & Gentes comprehendat. Nam apud Gentes erant legis opera, non tamen lex ipſa ſcripta. Judæi utrumque habentes, ſi non ſunt juſtificati, profectò nec Gentes. *Caro*, eſt omnis homo in peccato exiſtens qui per legem & legis opera à peccato non liberatur, nec juſtus fit. Dicitur *coram Deo*, quia coram hominibus multi ſunt juſti habiti, qui peccatores verè ſunt. Rurſus, quia moralem juſtitiam habere poteſt, & habebit homo ex operibus legis, non tamen eam quæ in remiſſione peccatorum, & in reconciliatione cum Deo conſiſtit, quæ eſt perfecta & coram Deo. Hanc enim nec lex, nec legis opera efficiunt, ſed fides viva, quæ per dilectionem operatur. Si enim legis opera hanc efficerent, nunquam lex ipſa omnes peccatores prononciaret, ut ex ſ. d. teſtimoniis conſtat. *Tolet.* Et nota legem dictam eſſe neminem juſtificare poſſe, non ſolùm quia nemo poterat totam legem implere, ſolâ legis ope adjutus: opus enim eſt & erat gratia quæ non eſt ex lege, ſed fide Chriſti: ſed etiam quia quamvis legis opera efficeret, adhuc juſtificari peccator non poſſet. Niſi enim Chriſti fides adeſſet, quamvis tota lex quoad omnes partes ſuas morales, ceremoniales & judiciales, impleretur, nunquam homo peccator à peccato liberaretur, nec Deo reconciliaretur. Hoc enim opus eſt Chriſti, qui fide viva in ipſum nobis juſtitiam ſuâ virtute, juſtitiâ, & merito, com-

municat & impartitur. Not. 2. per opera legis non cæremonialia illa ſola & judicialia, ſed etiam moralia, quæ ad decalogum ſpectant, intelligi; omnia enim hæc ſimul opera non liberant à peccato, nec reconciliant: ſed fides in Chriſtum viva & perfecta. Ex *Aug. l.* de *ſpir.* & *lit. cap.* 8. *Per legem enim cognitio peccati.* Intellige excluſivè, hoc ſenſu. Lex ſolam præſtat, & ingerit agendorum & fugiendorum notitiam: dum alia præcipit, alia prohibet. Quod enim lege prohibetur, peccatum eſt. Non ergo per legem: neque ex operibus juſtificatio eſt, quâ peccatum tollitur, & lex obſervatur. Ex *Aug. l.* de *ſpir.* & *lit. c.* 8.

℣. 21. *Nunc autem ſine lege juſtitia Dei, manifeſtata eſt; teſtificata à lege & Prophetis.*

Poſtquam oſtendit ex lege non eſſe juſtitiam, docere nunc incipit, unde ea petenda ſit, nempè ex fide Jeſu Chriſti, quâ in re verſatur diſputatio in hac Epiſtola. Nunc, id eſt, tempore prædicationis Evangelicæ: vel, *nunc autem*, id eſt, atqui, at verò, ut *Heb.* 11. *Juſtitia Dei*, id eſt, ea juſtitia una coram Deo quia juſtus eſt, *manifeſtata eſt*, & palam annunciata, ac reipſa exhibita ſinè lege, id eſt, non per opera legis; tametſi teſtificationem habeat à lege & Prophetis: quia priùs occulta erat in umbris legis & prædictionibus Prophetarum. Ex *Aug. l.* de *gra. c.* 8. & de *ſpir.* & *lit. c.* 9. Porrò ea manifeſta exhibitio juſtitiæ Dei ſinè lege, potiſſimùm facta eſt in converſione Gentilium, qui legem non acceperant: quorum tamen veræ juſtitiæ atteſtabantur externa ſigna, ut de *Cornelio. Act* 10.

℣. 22. *Juſtitia autem Dei per fidem Jeſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes, qui credunt in eum : non enim eſt diſtinctio.*

Scilicet inter Judæos & Gentiles q. d. Nullus eſt hominum, qui poſſit aut unquam potuerit aliter juſtificari, quàm per fidem Jeſu Chriſti. Hæc una & ſola via eſt omnibus propoſita, quâ perveniatur ad juſtitiam. Ex Aug. *l.* de *pec. orig. c.* 24. *In omnes*, intellige Judæos : *& ſuper omnes*, Gentiles; ex *Oecum.* In Chriſtum credentes, fide humili & obedienti, ut *Jo.* 3. Vel, *in omnes*, propter univerſalitatem beneficii. *Super omnes nos*, propter ſublimitatem : quia nemo ſuis viribus, nec legis operibus aſſecutus eſt. Gratis de cœlo datur. *Epheſ.* 2.

℣. 23. *Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei.*

Quoniam omnes tam Judæi, quàm Græci peccaverunt, idcircò omnes egent Dei miſerantis auxilio, id eſt, gratiæ remiſſione, per quam Dei nomen glorificetur, ut *Ezech.* 36. Ex *Aug. l.* de *ſpir. & lit. cap.* 16. Et *Theod.* Vel omnes confiteri debent ſe peccatores, & per hoc gloriam dare Deo, ut *Joſ.* 7. *Apoc.* 15. Vel quia omnes peccaverunt, ideò omnes deſtituuntur ſeu privantur gloriâ Dei, id eſt, indigni ſunt vitâ æternâ, quæ non datur niſi juſtis. Ex *Chryſ.* & *Theoph.* Vel omnes peccaverunt, & proinde deſtituuntur gloriâ Dei, id eſt, non habent unde coram Deo glorientur. ex *Cajet.* & *Eſtio.*

℣. 24. *Juſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem, qui eſt in Chriſto Jeſu.*

Senſus eſt homines peccatores juſtificari abſque ullo ſuorum operum merito, per ſolam gratuitam Dei bonitatem. Hoc autem intellige

de tota juſtitia ab initio uſque in finem: *per redemptionem*, quam appenſo pretio fecit ac meruit Chriſtus Jeſus, ſive per Jeſum Chriſtum redemptorem. Quamvis igitur quoad noſtra merita attinet, gratis juſtificamur, non tamen abſque meritis & ſatisfactione Chriſti, qui ſanguinis ſui pretio nos à peccato redemit, atque in libertatem juſtitiæ vindicavit, denique omnia bona ad ſalutem pertinentia nobis promeruit: ut proinde rectè dicatur, non ſolùm juſtificationem noſtram, ſed & prædeſtinationem niti meritis Chriſti, ut *Eph.* 1. Verumtamen etiam hoc ipſum fuit gratuitæ erga nos miſericordiæ Dei, quod Chriſtum redemptorem & ſatisfactorem nobis dederit. ex *Eſtio.*

℣. 25. *Quem propoſuit Deus propitiationem per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem juſtitiæ ſuæ, Propter remiſſionem præcedentium delictorum.*

Senſus eſt. Quem Deus propoſuit, exhibuit, ac dedit nobis propitiatorem, ſeu propitiationem, id eſt, tamquam victimam quandam iræ ſuæ divinæ propitiatoriam, interveniente ſcilicet effuſione ſanguinis ipſius; ſicut in veteri teſtamento, victimarum, quæ pro peccato offerebantur, ſanguis effundi ſolebat. Cujus quidem propitiationis ac reconciliationis participes nos effici voluit per fidem. Vel cujus propitiationis participes efficimur per fidem, quâ credimus eum pro peccatis noſtris expiandis ſanguinem ſuum effudiſſe, ſimulque confidimus Deum Patrem propter effuſum ſanguinem filii ſui nobis fore propitium. Ut palàm mundo declararet ac manifeſtam faceret *ſuam*, ex *Aug.* id eſt, Dei juſtitiam: quâ ſcilicet homines verè & coram Deo juſti ſunt, & quam non dat niſi Deus. Hæc enim tempore

veteris legis non erat manifeſta. *Chryſoſtomus* intelligit juſtitiam Dei, quâ ipſe juſtus eſt, quâ eâdem vel juſtificat peccatores, vel fidem præſtat promiſſorum. Explicat autem quare voluerit Deus ſuam juſtitiam oſtendere, nempe propter remiſſionem præcedentium delictorum quæ lex remittere non poterat, nec homines propriâ virtute ab eis præcavere poterant. Solùm autem remitti potuerunt per ſanguinem Chriſti non ſolùm preſentia, ſed & præterita, ut 2. *Cor.* 4. *Mich.* ult. Ita *S. Thom.* Remiſſionem *Orig.* & *Anſel.* condonationem exponunt. *Chryſ.* tabem ſeu corruptionem & virium debilitatem. *Aug.* & *Ambr.* non remiſſionem, ſed propoſitum, ſeu benignam Dei voluntatem, quâ voluit peccatoribus ſubvenire, ut *Epheſ.* 1. Oſtenſam Dei juſtitiam per corruptionem ſeu tabem peccatorum præcedentium tanto magis, quanto majores peccatores juſtos fecit. ita *Chryſ.* Vel remiſſio peccatorum hìc dicitur, non quâ peccata remittuntur, ſed quam peccata fecerant. ex *Theophyl.*

℣. 26. *In ſuſtentatione Dei, ad oſtenſionem juſtitiæ ejus in hoc tempore; ut ſit ipſe juſtus, & juſtificans eum, qui eſt ex fide Jeſu Chriſti.*

Senſus eſt. Quæ peccata Deus hactenùs toleravit ac patienter tulit, differens judicium, ut interim ſuo tempore propitiatorem exhiberet : vel quam remiſſionem, id eſt, languorem humani generis ex peccatis ortum Deus hactenùs toleravit. ita *Chryſ.* & *Theop.* Verti poteſt, *juſtitiæ ſuæ*, ut ſenſus ſit Deum toleraſſe peccata hominum uſque ad oſtenſionem juſtitiæ ſuæ, id eſt, uſque ad hoc tempus quo ſuam juſtitiam mundo voluit patefacere & ex-

hibere : nempe quando Deus miſit filium ſuum in plenitudine temporis, ut *Gal.* 4. *ut ſit ipſe juſtus, &c* Id eſt. Jeſum dedit Deus propitiatorem, ut & ipſe agnoſcatur juſtus in ſe, & præterea author juſtitiæ in aliis, ſcilicet iis qui ſunt ex fide Jeſu Chriſti, hoc eſt, qui in Chriſtum credentes, juſtitiam ab eo per fidem expectant, ut *Gal.* 3. Juſtus dicitur Deus, vel quia promiſſa ſervat, vel potiùs, quia in ſeipſo rectiſſimus eſt, omnis iniquitatis expers.

℣. 27. *Ubi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legem? Factorum? Non : ſed per legem fidei.*

Alloquitur Judæum, & concludit adverſus eum ex ſuperioribus, quod non habeat unde glorietur, & extollat ſe de ſua juſtitia ſuper Gentilem : quandoquidem æquè ut Gentilis propter peccata Deo ſit obnoxius, & Chriſti propitiatoris indigus. Vel. Cùm oſtenſum ſit omnes peccaſſe, & juſtitiam non ex operibus, ſed à fide petendam eſſe, rectè ſubinfert Apoſtolus omnem de ſuis meritis gloriandi materiam ereptam eſſe Judæis pariter ac Gentilibus: quod & antè de utriſque dixerat illis verbis. *Et gent gloriâ Dei.* Hanc tamen interrogationem inſtituit propriè ad Judæum, vel de Judæo qui gloriabatur adverſus Gentilem de juſtitia legis acceptæ à Deo. Eſt autem lex operum, per quam habetur nuda cognitio agendorum. Lex fidei, quæ fidem exigit, per quam ſinè operibus expectatur à Deo juſtitia. Alio nomine lex Evangelii. Vel legem fidei vocat ipſam fidem, qua velut lege, impellitur homo ad quærendam à Deo juſtitiam, ut *cap.* 7. concupiſcentia vocatur lex peccati. Per eam legem excluditur Judæi gloriatio. Quâ in operibus gloriatur, dum inanis ac de nihilo eſſe hujuſmodi gloriatio con-

vincitur. Si enim ex fide petenda eſt juſtitia, nihil igitur ad juſtitiam opera legis conferunt, ut de iis gloriari Judæus poſſit. *Legem factorum* ſunt qui legem Moſaïcam interpretantur, quæ parte cæremonialis eſt. Alii decalogum, ſinè cujus operibus mox affirmat hominem juſtificari per fidem. Ita *Aug. l.* de *ſpir.* & *lit. c.* 13. & 14.

℣. 28. *Arbitramur enim juſtificari hominem per fidem ſinè operibus legis.*

Græcè, Colligimus ergo & inferimus juſtitiam dari hominibus per fidem, non virtute legis operum: propterea legem illam operum ablatam eſſe ſinè legis operibus, ſinè merito & virtute legis operum, ut exponit *Aug.* quæ ſolâ cognitione legis adjutus fecerit, ut quæ nihil ad juſtitiam conducant. Ex *Aug.* Non igitur, ut ſectarii volunt; opera ſimpliciter excluduntur à negotio juſtificationis, ſed opera fidem præcedentia, vel non à fide profecta, quamvis ad lumen inſitæ rationis lucerna ſcriptæ legis acceſſerit. Nam quod ad opera verè bona ac ſalutaria attinet, tenendum prorſus quod in ſua docet epiſtola Jacobus, *c.* 2. & *Aug. l.* de *grat.* & *lib. Arbit. c.* 7. *Greg. hom.* 19. *ſup. Ezech. Gal.* 5. *Act.* 2. & 3. *Luc* 7. *Joan.* 2. *Tit.* 3.

℣. 29. *An Judæorum Deus tantùm? Nonne & Gentium? Immò & Gentium.*

Senſus eſt Deum quod ad beneficium attinet juſtitiæ & ſalutis æternæ, non ſolùm Judæorum eſſe, verùm etiam Gentium; ut qui æquè ſint Dei creatura rationis capax & ad ſupernam felicitatem ordinata. Non ergo ejus juſtitia intra Judæos concludi debuit, ſecluſis Gentibus.

℣. 30. *Quoniam quidem unus eſt Deus, qui juſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem.*

Senſus eſt. Cùm, inquit, omnium unus & idem ſit Deus, unam quoque & eandem conſequendæ juſtitiæ rationem, ſcilicet ex fide, ſive per fidem, omnibus ſinè diſcrimine providit, tam Gentilibus quàm Judæis.

℣. 31. *Legem ergo deſtruimus per fidem? Abſit: ſed legem ſtatuimus.*

Ergòne legem abolemus, irritam & inutilem reddimus hâc noſtrâ de juſtificatione doctrinâ, quâ fidem exigimus & opera excludimus? Negat hoc Paulus eſſe deſtruere legem, ſed potiùs confirmare: ſicut qui promiſſionem adimplet, non deſtruit, ſed confirmat. Et quia per hanc juſtificationis doctrinam legitimum officium legis oſtenditur, & ab officio fidei diſcernitur, dum docetur per legem haberi cognitionem peccati, per fidem verò juſtitiam acquiri. Et quia fides impetrat gratiam quâ lex impleatur. Ex *Aug. l.* de *ſpir.* & *lit. c.* 3. ut *Matth.* 5.

CAPUT IV.

Non ex circumciſione, non ex operibus, neque ex lege, ſed ex fide expectandum eſſe juſtitiam.

℣. 1. *Quid ergo dicemus inveniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundùm carnem?*

QUæſtionem de utilitate circumciſionis huc uſque dilatam nunc repetit aliis verbis, occaſione ejus quòd docuerat Deum, ſinè diſcrimine juſtificare, tam præputium, quam circumciſionem : ex quo ſequebatur ad juſtitiam nihil intereſſe ſitne quis circumciſus, an non. Quia verò Abraham primus mandatum circumciſionis accepit, idemque juſtus ac Dei amicus prædicatur, ideò quæſtionem reſumit in perſona Abrahæ, quòd fatendum videatur eum fuiſſe juſtificatum per circumciſionem. Nam dicere poterat Judæus, quid ei profuit circumciſio ſi non ad juſtitiam ? Porrò quæſtioni Paulus ita reſpondet, ut doceat non ex circumciſione, ſed ex fide juſtificatum fuiſſe Abraham, nec tamen inutile fuiſſe circumciſionis ſignum. Et ſenſus eſt. Quid dicemus Abraham, qui pater noſter eſt ſecundùm carnem, id eſt, ſecundùm carnalem propagationem adeptum fuiſſe per hoc quòd fuit circumciſus? Ex *Chryſ.*

℣. 2. *Si enim Abraham ex operibus juſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum.*

Docet quid Abraham fuit conſecutus per circumciſionem, & quid non. Negat conſecutum fuiſſe juſtitiam, quia non ex operibus juſtificatus eſt. Id verò probat hoc modo: Si Abraham ex operibus juſtificatus eſt, & non ex fide, habet unde glorietur, unde ſe jactet apud homines tanquam juſtum; ſed non apud Deum; quia talis juſtitia non eſt juſtitia Dei: Atqui Abraham habuit gloriam apud Deum, non igitur ex operibus juſtificatus eſt. Interpretamur Apoſtolum de operibus quæ non ſunt ex fide ſed fidem præveniunt, & contra eam diſtinguuntur, ut *Jac.* 3. *Jo.* 8. *Aug.* in *Pſal.* 31.

℣. 3. *Quid enim dicit Scrtptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam.*

Ex *Gen.* 14. probat Abraham juſtitiam & gloriam conſecutum eſſe, non ex operibus, ſed ex fide: Nos quoque non ex operibus, ſed ex fide juſtitiam expectare debere: quod concludit ſub finem, cùm dicit. *Non eſt autem ſcriptum tantùm propter ipſum, ſed & propter nos ſecundùm Scripturas.* Et *Concil.Trident. ſeſſ.* 6. *c.* 7. *can.* 11. Illud dicitur ad aliquid reputari, quod verâ æſtimatione veròque judicio tale habetur: ſic enim dicitur: *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam.* Quia fides illa, quâ Deo credidit promittenti ſibi ſemen ſicut ſtellas Cœli, id eſt, poſteritatem tum carnalem ex Iſaac, tum ſpiritualem ex Chriſto credentium & Chriſtianorum, erat verum & inſigne opus juſtitiæ Deo gratiſſimum, ut 1. *Matth.* 2. & *Pſal.* 105. Et Job ſuſtinentia tribulationum de-

putata eſt illi ad juſtitiam, quia opus fuit magnæ juſtitiæ. Ex *Aug. tract.* de urbis excidio, *cap.* 3. Ita *Cyprian. Ep.* ad *Cecil. l.* 2. *Ep.* 3. Dices, Abraham non tunc, quando hoc credidit, quod de eo Scriptura refert, juſtificatus fuit, ſed inde ab initio vocationis ſuæ. *Gen.* 12. *Hebr.* 11. Reſpondetur, juſtificatum quidem fuiſſe quando hoc credidit; non quod tunc ex impio juſtus factus fuerit, ſed quia ex fide tanquam inſigni opere declarata fuit, & aucta ejus juſtitia, quæ ſecunda dicitur. *Jac.* 2. Jam ſi Abraham anteà juſtus, adhuc juſtificatur ex fide, & per gratiam fidei, non autem ex operibus: majori igitur ratione (ut concludit in fine capitis) ex impio juſtus quis primùm efficitur per fidem, & non per opera. Alii dicunt *Jacobum* loqui de operibus ſequentibus fidem, quæ non amicum, ſed gratiorem amicum faciunt, *Paulum* verò de præcedentibus fidem. ita *Eſtius*.

℣. 4. *Ei autem qui operatur, merces non imputatur ſecundùm gratiam, ſed ſecundùm debitum.*

In eo quod dixit fidem Abrahæ fuiſſe ei reputatam ad juſtitiam, ſonat gratia, quia fides promiſſorum Dei gratiæ innititur. Ex quo docet non ex operibus juſtificatum fuiſſe: nam pugnant ex operibus, & gratia, ex *cap.* 11. Et ſenſus eſt. Operi reſpondet merces ex conventione. Merces autem æſtimatur non ut gratuita, ſed ut debita. Hinc ſequitur, ſi Abraham ex operibus juſtificatus fuit, non igitur gratis juſtificatum fuiſſe, quod falſum eſt. ex *Aug.*

℣. 5.

℣. 5. *Ei verò, qui non operatur, credenti autem in eum, qui juſtificat impium, reputatur fides ejus ad juſtitiam ſecundùm propoſitum gratiæ Dei.*

Opponit operantem credenti. Impium vocat peccatorem in genere: ſic autem Deus ipſam fidem, ſaltem ſecundùm inchoationem, reputat ad juſtitiam, ut nihil ſine ea reputet ad juſtitiam, ſed cætera per eam & propter eam. Fidem verò intellige ſperantem, diligentem, invocantem, obedientem. ex *Auguſt.* tract. 29. in *Jo.* & quæ per dilectionem operatur. Dicitur autem Deus peccatorem juſtificare non ſolâ remiſſione peccatorum, ut contendunt Hæretici, ſed donis gratuitis, quorum primum eſt fides. Clauſula, *ſecundùm propoſitum gratiæ Dei*, non eſt in Græco, nec Syriaco. Cujus ſenſus eſt, fidem reputari ad juſtitiam, & ex ea juſtificari hominem, non quòd hic juſtificandi modus ad primam naturæ pertineat inſtitutionem: ſed quia Deus gratioſo decreto, ſic ab æterno ordinavit, quo & ipſam fidem gratis dare conſtituit ita *Eſtius.*

℣. 6. *Sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert juſtitiam ſine operibus.*

Senſus eſt. Simili modo etiam David in *Pſal.* 31. dicit & pronunciat hominem beatificari, ſeu juſtificari, cui Deus imputat juſtitiam, id eſt, quem Deus ſuo judicio juſtum reputat abſque merito operum ejus, dum ſcilicet nullam facit operum mentionem, ſed tantùm peccatorum præcedentium & gratuitæ eorum remiſſionis. Subdit enim.

℣. 7. *Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.*

Idem utroque membro ſignificatur, ut *Pſal.* 48. & *Nehem.* 4. Igitur operta Deo ſeu tecta peccata dicuntur, non quod permaneant, & tamen Deo diſſimulante non imputentur ad pœnam, uti contendunt Lutherani: id enim juſtitia Dei non patitur. Sed quia verè remiſſa ſunt ac deleta, ut jam neque ſint actu, neque reatu. Quocirca non eſt conſequens ex hoc loco, beatitudinem, id eſt, juſtitiam hominis conſiſtere in ſola remiſſione peccatorum; nec ex *Pſal.* 1. & 108. & 105. *Joan.* 13. *Jac.* 1. Itaque nomine remiſſionis peccatorum tota hominis renovatio comprehenſa intelligitur. ex *Eſtio.*

℣. 8. *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.*

Dicitur Deus peccatum homini non imputare, dum jam eum non ampliùs habet pro peccatore, quippe qui peccato remiſſo jam peccator eſſe deſierit. Sicque peccatum non imputat Deus ad pœnam æternam. ex *Aug.* 22. *cont. Fauſt.* c. 67.

℣. 9. *Beatitudo ergò hæc in circumciſione tantùm manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata eſt Abrahæ fides ad juſtitiam.*

Senſus eſt. Hæc beatificatio, ſeu juſtificatio, de qua David loquitur, tantùmne contingit Judæis circumciſis, an etiam pervenit ad Gentiles non circumciſos? *Dicimus*, id eſt, paulò antè diximus: Vel dicimus, id eſt, hìc jam repetimus, Abrahæ fidem reputatam ei fuiſſe ad juſtitiam. Repetit autem, ut reſponſionem paret interrogationi quam fecit, ut ait *Eſtius.*

ỳ. 10. *Quomodo ergo reputata eſt? In circumciſione, an in præputio? Non in circumciſione, ſed in præputio.*

Id eſt. Qualis & quo in ſtatu erat Abraham quando ei fides ad juſtitiam reputata eſt? Num circumciſus jam erat, an adhuc præputiatus? Profectò in præputio adhuc manens *Gen.* 15. hanc fidei juſtitiam accepit, priuſquam circumciſionem acciperet à Deo, *Gen.* 17.

ỳ. 11. *Et ſignum accepit circumciſionis, ſignaculum juſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio: ut ſit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur & illis ad juſtitiam:*

Id eſt. Abraham juſtitiam fidei accepit in præputio, non in circumciſione: Circumciſionem autem accepit tanquam ſignaculum juſtitiæ fidei, *Geneſ.* 17. quam prius acceperat in præputio, ut conſtat ex ſerie Scripturæ *Gen.* 15. Non ad juſtitiam accepit circumciſionem, ſed tanquam ſignaculum acceptæ juſtitiæ per fidem, id eſt, in teſtimonium, eum eſſe juſtificatum per fidem, per eamque cùm in præputio exiſteret, juſtitiam adeptum. Circumciſio 1. ſignum erat à Deo impoſitum & inſtitutum ad ſignificandum fœdus quod pepigit Deus cum Abraham & poſteritate ejus, nempe de illius ſemine venturum eum, in quo omnes Gentes erant benedicendæ. 2. Erat ſignaculum, id eſt, ſigillum quo claudebatur fidei juſtitia uſque ad Evangelium, ex *Orig.* Vel erat ſignaculum, id eſt, teſtimonium juſtitiæ acceptæ per fidem, ex *Chryſ. Theod.* & *Aug.* l. 2. de nup. c. 12. *Ut ſit pater omnium credentium per præputium*, id eſt, manente præputio. Et ſenſus eſt: idcircò juſtificatum fuiſſe Abraham cùm adhuc eſſet in præputio, ut exemplo fidei ſuæ, quæ ei reputata

fuit ad juſtitiam, pater eſſet omnium eorum qui crediturí erant, etſi præputium habentes & in eo manentes, id eſt, Gentilium: ut nimirùm etiam illis ſua fides reputaretur juſtitia, id eſt, ad juſtitiam, dum ſcilicet ex fide juſtificantur.

℣. 12. *Et ſit pater circumciſionis non iis tantùm, qui ſunt ex circumciſione, ſed & iis, qui ſectantur veſtigia fidei, quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahæ.*

Ne Judæi circumciſi excluſi videantur, addit, ut etiam ſit pater circumciſionis, id eſt, Judæorum circumciſorum: non omnium, ſed eorum qui cum circumciſione etiam fidem imitantur, quam habuit in præputio, ut *Rom.* 9. ex *Chryſ.*

℣. 13. *Non enim per legem promiſſio Abrahæ, aut ſemini ejus, ut hæres eſſet mundi: ſed per juſtitiam fidei.*

Confirmat Abraham patrem eſſe credentium omnium & præputiatorum, & circumciſorum imitantium fidem eius, ſic. Promiſſo Abrahæ, & ſemini ejus facta de mundi hæreditate, nempè de benedictione omnium Gentium in ipſo & ejus ſemine facienda, non fuit per legem, id eſt, per legis obſervantiam, ſed per fidei juſtitiam quia Deo credidit: Ergò non eſt pater eorum qui ex lege ſunt, quaſi ii qui lege ſunt, per legem accipiant hanc benedictionem, ſed omnium credentium, ſive ex lege ſint, ſive non qui ejus fidem imitantur, hi futuri ſunt hæredes, id eſt, promiſſam benedictionem accepturi. *Gal.* 3. & *Pſal.* 2. Ex *Chryſ.* & *Theod.*

℣. 14. *Si enim qui ex lege, heredes ſunt: exinanita eſt fides, abolita eſt promiſſio.*

q.d. Abrahæ promiſſio facta eſt non per legem, ſed per fidem: ergo non per legem hæreditas promiſſa accipienda eſt: ſi enim qui ex lege ſunt, hi hæredes ſunt: id eſt, ſi per legem accipienda eſt hæreditas, & benedictio promiſſa, fides exinanita eſt & promiſſio evacuata eſt, quod dici non poteſt: pugnat enim quod ex lege eſt, & quod ex promiſſione, & fide eſt: hoc enim eſt gratia, illud juſtitia. *Gal.* 3. Aliqui fidem hìc exponunt veracitatem, & fidelitatem Dei, quâ quod promiſſum eſt, impletur. Sed meliùs fides hominis in Deum intelligitur. ex *Eſtio.*

℣. 15 *Lex enim iram operatur. Ubi enim non eſt lex, nec prævaricatio.*

Confirmat non eſſe per legem hæreditatem, quin lex iram potiùs, quam hæreditatem adfert, & maledictionem potiùs quàm benedictionem, quia occaſio eſt prævaricationis: ſi enim lex non eſſet, prævaricatio non eſſet; At quia lex eſt, prævaricatio eſt, prævaricatio autem maledictionem infert, & Deum ad vindictam provocat, non ergo ex lege hæreditas eſt & benedictio *Gal.* 3.

℣. 16. *Ideò ex fide, ut ſecundùm gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini, non ei qui ex lege eſt ſolùm, ſed & ei qui ex fide eſt Abrahæ, qui pater eſt omnium noſtrum.*

Procedit argumentatio Pauli à diviſione, hoc modo. Aut per legem implenda eſt promiſſio Abrahæ facta, aut per fidem; atqui per le-

gem non impleri jam oſtenſum eſt : reſtat igitur ut ex fide, & per fidem impleatur. Quod conſequens hìc ampliùs jam confirmat ex duobus omninò ſtatuendis & agnoſcendis in Dei promiſſione; quæ ſunt gratia, & univerſalis atque omnimoda firmitas. Ideò inquit ex fide; ut promiſſio agnoſcatur gratuita & non debita: & rursùm, ut promiſſio firmetur ac rata ſit ſuper univerſum ſemen Abrahæ, id eſt, tam ad Gentiles, quàm ad Judæos extenſa; ut qui omnes ex ſemine Abrahæ computantur. Nam ſi ex lege promiſſio firmanda erat, ea pars ſeminis Abrahæ, cui lex non eſt data, à promiſſa excluderetur benedictione. Vel prior ratio ad poſteriorem refertur, ut ſenſus ſit. Ideò promiſſionem ex fide implendam, ut ſecundùm gratiam implenda agnoſcatur : Et ideò ſecundùm gratiam, ut firma ſit ſuper univerſum ſemen Abrahæ, non tantùm ſuper illud quod ex lege eſt, id eſt, Judæos, quibus lex data fuit : ſed & illud quod ex fide eſt Abrahæ, id eſt, Gentiles, qui licèt ſecundùm carnem non ſunt progeniti ex Abraham, neque legem acceperint, ſunt tamen Abrahæ ſemen per imitationem fidei. ita *Theoph.* & *Occum.*

℣. 17. (*Sicut ſcriptum eſt : quia patrem multarum gentium poſui te*) *ante Deum, cui credidit, qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt.*

Hoc quidem ad literam de carnali poſteritate dictum eſt, ex *Gen.* 17. atque etiam de ea impletum eſt. Myſtico tamen ſenſu pertinet ea promiſſio ad ſemen ſpirituale, quòd futurum erat multò numeroſius ſemine carnali, id eſt, ad fideles populos, quorum Abraham pa-

ter erat exemplo ſidei. Dicitur hæc paternitas eſſe coram Deo, quia fundata eſt in ſide, quæ hominem Deo commendat. Græci ſic exponunt. *Qui pater eſt omnium noſtrum*, ad exemplum Dei, vel inſtar Dei, *cui credidit:* ſicut Deus eſt omnium pater creatione, ſic Abraham fieret omnium pater exemplo ſidei. Exponit autem quid Abraham crediderit, nempe Deum poſſe mortuos viviſicare, *Hb.* 11. *Origenes* hanc mortuorum viviſicationem exponit, peccatorum juſtificationem, per quam animæ à morte revocantur ad vitam. *Oecumenius* & *Ambr.* ad id referunt quod factum eſt cum Abraham, cujus corpus per ſenectutem emortuum & generare non valens, vividum effectum eſt, & generare potens. *Chryſoſtomus* exponit de mortuorum reſurrectione, ſic: Deum poſſe facere, ut ii qui ex Abrahæ ſemine non ſunt nati, nempe Gentiles, ſint filii ejus, ſicut & poteſt facere, ut quod mortuum eſt, vivat. Alii ſignificant fidem Abrahæ, quam habuit quando juſſus eſt ſacrificare filium ſuum Iſaac, in quo promiſſa erat poſteritas iſta. Videlicet *arbitrans quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt Deus*, ut de eo dicitur *Hebr.* 11. ita *Tolet.* & *Eſtius.*

℣. 18. *Qui contra ſpem in ſpem credidit, ut fieret pater multarum Gentium ſecundùm quod dictum eſt ei : Sic erit ſemen tuum.*

Senſus eſt. Qui præter ſpem, id eſt, cùm priùs non ſperaret, ſed magis deſperaret ſibi ſobolem ex Sara : vel potiùs præter ſpem naturæ, id eſt, contra quam ex natura ſperari potuit, quia res erat impoſſibilis naturaliter, credidit divinæ promiſſioni, ſpemque certam ex ea concepit ſe futurum patrem multarum Gen-

tium. Vel credidit ſperans ſe fore patrem multarum gentium. *Sicut dictum eſt ei, Gen.* 15. 17.

℣. 19. *Et non infirmatus eſt fide, nec conſideravit corpus ſuum emortuum, cùm jam ferè centum eſſet annorum, & emortuam vulvam Saræ.*

Pergit fidem Abrahæ magnificare ſic; Cùm ſenex eſſet, & corpus jam haberet emortuum & jam impotens ad generandum: Cùm etiam Sara vulvam haberet jam emortuam, novâque tunc fieret promiſſio ſeminis de Sara, *Geneſ.* 17. nihil horum conſideravit, ut in fide infirmaretur, aut à fide recedendo, aut dubitando, ſed fortis & conſtans in fide permanſit. Dubitatur quomodo corpus emortuum habuiſſe dicatur, cùm poſt natum Iſaac mortuâ Sarâ uxore iterùm filios de Cethura genuerit. *Gen.* 25. *Origines* reſpondet non ætatis infirmitate emortuum fuiſſe, ſed mortificatione, de qua dicitur *mortificate membra veſtra. Auguſtinus lib.* de *civit. cap.* 28. ait dici emortuum, non ſimpliciter; ut de nulla poſſet gignere fœmina, nam de adoleſcentula poterat, non de vetula. ita D. *Thomas*. Vel dicendum donum gignendi, quod à Deo per fidem accepit, etiam poſt obitum Saræ manſiſſe: vivida enim caro ejus effecta eſt, & ideò gignere etiam potuit de Cethura. ita *Aug.*

℣. 20. *In repromiſſione etiam Dei non hæſitavit diffidentia, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo:*

Græcè, *diſceptavit, diſquiſivit.* Ut ſit ſenſus. Quamvis Abraham auditâ promiſſione quæſiverit ac quaſi diſceptaverit, dicens Deo, *Putaſne centenario naſcetur filius, & Sara nonagenaria pariet?* Non tamen id fecit ex incredu-

litate, ſed ex admiratione : vel nullâ laboravit incredulitate, ut ad promiſſionem Dei auditam hæſitaret, ſed firmâ ac robuſtâ fide ſuſcepit Deì promiſſionem gloriam Deo tribuens, credens ac profitens eum omnipotentem, & in promiſſis veracem. Per hæc enim laudatur & glorificatur Deus. Ita *Chryſ.* & *Aug.* in expoſit. propoſ. 25. Vel dans gloriam Deo, non curiosè ſcrutatus eſt quomodo poſſibile eſſet hoc fieri. ex *Oecum.*

℣. 21. *Pleniſſimè ſciens, quia quæcumque promiſit, potens eſt & facere.*

Senſus eſt. Plenâ ac certiſſimâ fide perſuaſum habens, Deum ſua promiſſa, ſeu quæcumque promiſit, præſtare poſſe. Nominat autem potentiam Dei, non veracitatem: quia ſuppoſitâ fide potentiæ, non erat difficile credere Deum facturum quod promiſerat. Longè enim faciliùs creditur veracem eſſe Deum, quam omnipotentem; cùm id credant omnes Chriſtiani boni & mali. Ita *Hugo* numer. 121.

℣. 22. *Ideò & reputatum eſt illi ad juſtitiam.*

Q. d. Quia credidit, ſicut dictum eſt, fides ejus in juſtitiam à Deo reputata eſt illi talis. Fides non quæcumque, ſed illa perfecta, quâ Deum credidit, mortuos vivificare, vocare ea quæ non ſunt tanquam ea quæ ſunt, potentem promiſſa ſervare: ideò non ſignificat primam juſtificationem. Quoties enim credidit Abraham Deo, toties ei fides ad juſtitiam reputata eſt, ut obedientia, 1. *Machab.* 2. *Jac.* 2. ex *Theod.*

℣. 23. *Non eſt autem ſcriptum tantùm propter ipſum, quia reputatum eſt illi ad juſtitiam:*

℣. 24. *Sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui ſuſcitavit Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum à mortuis,*

Senſus eſt. Quod Scriptura dicit Abraham Deo credidiſſe, idque ei reputatum fuiſſe ad juſtitiam, non tantùm ſcriptum eſt propter ipſius laudem, ut ejus juſtitia celebraretur apud poſteros, ſed etiam noſtri causâ, id eſt, ut in Abraham haberemus formam quandam noſtræ juſtificationis, atque ſciremus etiam nobis credentibus, ipſum credere, hoc eſt, fidem noſtram ad juſtitiam reputatum iri.

℣. 25. *Qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram.*

S. Thomas dicit mortem & reſurrectionem Chriſti hìc conſiderari, non ut meriti rationem habent, id enim reſurrectioni non competere, ſed ut ſalutares nobis fuerunt per modum cujuſdam efficientiæ, ſicut fuerunt & cæteræ omnes actiones ejus & paſſiones, utpotè ex virtute divinitatis provenientes, cujus humanitas ipſius erat inſtrumentum. Aliorum expoſitio eſt, mortem & reſurrectionem Chriſti hìc conſiderari tantùm ut cauſam exemplarem, ut nos quoque moriamur peccatis, & ut nos à morte peccati reſurgamus ad novitatem vitæ. Vel traditus in mortem Chriſtus dicitur propter peccata noſtra, id eſt, ut ſuâ morte pœnam peccatis debitam aboleret : reſurrexiſſe verò propter juſtitiam noſtram : id eſt, ut ſuâ reſurrectione typum quemdam nobis præferret reſurgendi ad juſtitiam, ſeu vitæ novitatem, ut c. 6. Vel reſurrexit ut crederemus, & credentes juſtificaremur. ex *Sasboldo.*

CAPUT V.

Recenſet juſtificatorum ornamenta, & magnam Dei ergo nos charitatem.

℣. 1. *Juſtificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum:*

SUpra docuit nos juſtificari coram Deo, non lege, nec legis operibus, ſed fide: nunc exponit magnitudinem, fructus, ornamenta quæ gratiam juſtificationis conſequuntur. Ea bona ſunt pax hominis cum Deo, adoptio filiorum Dei, in tribulationibus non frangi animo, ſed exultare, atque de his omnibus gloriari, non in ſeipſo, nec in alio, ſed in Deo. Pro *habeamus*, Græci legunt, *habemus*, ut *Tertul.* l. 5. cont. *Marc.* cap. 13. Senſus eſt. Cùm jam ſimus ex fide juſtificati, nec peccemus ampliùs, ſed pacem conſervemus cum Deo, permanentes in juſtitia ſemel accepta: vel pacem habeamus, id eſt, ſimus tranquillo & pacato animo & à terroribus, quibus concuti ſolet mala conſcientia, libero, utpote jam Deo reconciliati: vel pacem habemus, quod Deo ſumus reconciliati, & quod eum nunc habemus placatum, quem propter peccata habebamus offenſum. *Per Dominum* tanquam mediatorem & Pacificatorem *noſtrum.*

℣. 2. *Per quem & habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam, in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei.*

q. d. Per quem etiam habemus acceſſum. Non enim Deus ſolus in ſe, & per ſeipſum, ſed etiam ſimul cum mediatore & per mediatorem Chriſtum nos ad pacem revocavit, *Gratiam iſtam*, vocat gratiam juſtificationis, quâ à peccatis liberati, Deo reconciliamur. In qua gratia, inquit, manemus, perſiſtimus; *in qua*, id eſt, de qua etiam gloriamur ſub ſpe, & certa expectatione futuræ gloriæ, quæ præparata eſt, & per hanc gratiam præſtanda filiis Dei adoptionis : vel gloriamur de ſpe futuræ gloriæ, id eſt, de ea re ſperata.

℣. 3. *Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus : ſcientes quod tribulatio patientiam operatur:*

Gloriamur de afflictionibus, preſſuris & perſecutionibus, quas propter hanc gratiam, ideſt, quia Chriſtiani ſumus, patimur, ut *Jacob* 1.

℣. 4 *Patientia autem probationem, probatio verò ſpem,*

℣. 5. *Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.*

Tribulationes ſunt occaſio patientiæ quæ nos, ut ignis aurum, probat : probatio verò ſpem roborat, id eſt, facit vigere, ait *Chryſ.* imò auget, ex *Ambr.* ut 2. *Cor.* 4. 1. *Pet.* 1. nunquam ſperatis bonis ſe defraudatum ſentiet, nec unquam deceptus erubeſcet ut *Pſal.* 30,

Eccl. 2. Et loquitur de ſpe juſtificatorum, nam ſpes peccatorum vana eſt. Nam Deus non promiſit beatitudinem peccatoribus, ſed juſtis. Cauſam reddit, quod ſpes non confundat juſtificatos: quia, inquit, ſunt facti amici & dilecti à Deo: non quovis modo, ſed abundantiſſimè: nam ex amore & charitate acceperunt Spiritum ſanctum in cordibus ſuis, quo effecti ſunt divinæ naturæ conſortes. *Auguſt. l. de ſpir*, & *litt. cap.* 32. interpretatur de charitate quâ nos Deum diligimus. *Chryſ.* de ea quâ nos Deus diligit. De utraque verò *Orig.*

℣. 6. *Ut quid enim Chriſtus, cùm adhuc infirmi eſſemus, ſecundùm tempus pro impiis mortuus eſt?*

Id eſt. Quænam cauſa eſt, quare cùm adhuc eſſemus infirmi, morbo peccati, nondum ſancti effecti, nondum ſtatuto & deſtinato tempore, ut *Gal.* 4. Chriſtus mortuus eſt pro nobis impiis, & peccatoribus? *Secundùm tempus*, id eſt, indefinitum à Patre, cùm omnia eſſent in infidelitate concluſa. ex *Gaig.*

℣. 7. *Vix enim pro juſto quis moritur: nam pro bono forſitan quis audeat mori.*

Vix pro homine juſto liberando moritur aliquis: pro injuſto autem nemo. Ipſe autem non pro juſto, ſed pro injuſto, non uno, aut altero: ſed pro omnibus mortuus eſt. Oſtendit hic locus ſalvo ordine charitatis alium pro alio vitam impendere temporalem.

℣. 8. *Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis: quoniam cùm adhuc peccatores eſſemus, ſecundum tempus*

℣. 9. *Chriſtus pro nobis mortuus eſt:....*

Id eſt, manifeſtat nobis charitatem ſuam er-

ga nos eſſe valdè commendabilem, ut 1. *Joan.* 4. & *Jo.* 3. Inſinuat non ex neceſſitate, ſed ex voluntate Patris mortuum eſſe. Impios vocavit qui deos falſos colunt : infirmos, qui carnis fragilitate peccant ; peccatores, qui malitiâ, & in ſtatu ſunt peccati. ita *Orig.*

℣. 9. ... *multo igitur magis nunc juſtificati in ſanguine ipſius, ſalvi erimus ab ira per ipſum.*

Id eſt. Fecit quod minus videbatur faciendum, & ſperandum quando peccatores eramus, nempe mori pro nobis. Faciet ergo quod magis, ut jam juſtificati & tanto pretio redempti, nempe ſanguine, non vitulorum, ſed ipſius Chriſti, ſalvi ſumus ab ira per ipſummet Chriſtum.

℣. 10. *Si enim cùm inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filii ejus : multò magis reconciliati, ſalvi erimus in vita ipſius.*

Id eſt. Majus fuit per mortem Unigeniti ſui reconciliare inimicos, quàm reconciliatos & amicos factos per vitam & reſurrectionem jam factam filii ſalvare. Illud factum eſt, & hoc igitur fiet. Spes igitur noſtra non confundit nos. ſic *Tol.*

℣. 11. *Non ſolum autem : ſed & gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem accepimus.*

Senſus eſt. Quantò magis ſalvi erimus, qui non ſolum (quod dixi) reconciliati ſumus Deo, ut peccata noſtra puniat : ſed etiam gloriamur in Deo, per Jeſum, cujus beneficio ac merito, nunc reconciliationem accepimus. Gloriamur, inquam, in Deo, velut patre, cujus

filii facti ſumus adoptione per gratiam reconciliationis: vel ut omnis noſtræ juſtitiæ, reciliationis & Renovationis authore.

℣. 12. *Propterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccaverunt.*

Poſtquam oſtendit bona quæ per Chriſti gratiam conſecuti ſumus: hìc oſtendit, à quibus malis per eam liberemur, & primò à ſervitute peccati, ſecundò à ſervitute legis, *cap.* 7. tertiò à damnatione, *cap.* 8. Ita *S. Thom.* Alii autem ſic connectunt. Concluſerat nos in Deo gloriari per Chriſtum, per quem reconciliationem accepimus, rectè nunc deducit: ſicut per unum hominem peccatum & mors in mundum intravit, per unum etiam hominem peccatum & mors expelluntur. *Mundum* homines vocat, quia Adæ peccatum omnes fecit peccatores, quia ex eo nati ſunt. *Mortem* verò corporis intelligit; vel mortalitatem ſeu moriendi neceſſitatem, & corporis miſerias. Ad eundem modum per unum hominem Chriſtum juſtitia, per juſtitiam vita intravit, & vita in omnes pertranſiit, 1. *Cor.* 15. *In quo*, ſcilicet Adamo peccante omnes conſtituti ſunt peccatores, quia illud peccatum tranſiit in omnes, quoniam in lumbis ejus erant, tanquam in principio & radice. ex *Auguſt.* l. 1. de *bapt.* c. 10.

℣. 13. *Uſque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cùm lex non eſſet.*

Oſtendit poſtquam peccatum ſemel ingreſſum eſt in mundum, ſemper in mundo fuiſſe & regnaſſe, etiam ante legem, videlicet eam

quæ data eſt per Moyſen: vel *uſque ad l gem* id eſt, etiam lege latâ peccatum permanſit. ex *Auguſt.* Erat quidem etiam ante legem in mundo, ſed non imputabatur, quia ubi lex non eſt, peccatum non imputatur, ad tranſgreſſionem ſcilicet: ubi enim non eſt lex, nec prævaricatio, ut *cap.* 4. Vel peccatum non imputabatur ad mortem, quando lex non erat Vel non imputabatur, id eſt, non cognoſcebatur. ex *Auguſt. l.* 1. de *pec. mer. c.* 10. Ve non aſcribebatur culpæ. ex *Anſel.*

℣. 14. *Sed regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſen etiam in eos, qui non peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ, qui eſt forma futuri.*

Quamvis, inquit, ante legem peccatum non imputabatur, erat tamen in mundo, & propter hoc mors ob peccatum invecta regnavit, id eſt, graſſata eſt, tyrannidem exercuit in genus humanum; etiam toto eo tempore quod legem datam anteceſſit. Et duobus modis lectio exponi poteſt. Aut enim ſenſus eſt mortem regnaſſe, non in eos tantùm qui propriâ voluntate peccaverunt, primo parenti, qui præceptum Dei ſuâ voluntate tranſgreſſus eſt, ea in re ſimiles facti: verùm etiam infantes qui non peccaverunt propriæ voluntatis actu, ſed tantùm ex Adam naſcendo peccatum contraxerunt. ex *Auguſt. l.* 1. de *bapt. c.* 11. & *Epiſt.* 89 ad *Hil.* Aut ſenſus eſt, mortem regnaſſe etiam ante legem datam & proinde in eos etiam qui non prævaricati legem aliquam ſibi à Deo poſitam, ſicut Adam fecerat, prævaricando præceptum ſibi datum à Deo: ſed ſolùm peccaverunt in legem naturæ. Sentit autem Apoſtolus Adam fuiſſe typum Chriſti. Per Adam enim peccatum & mors intravit in mundum; per

Chriſtum juſtitia & vita. Ex *Auguſt. l.* I. de *p c. mer. c.* II.

℣. 15. *Sed non ſicut delictum, ita & donum. Si enim unius delicto multi mortui ſunt: multò magis gratia Dei, & donum in gratia unius hominis Jeſu Chriſti in plures abundavit.*

Q. d. Non æqualitas eſt in omnibus: nam majus eſt bonum per reparationem factum, quàm fuerit malum per ruinam hominis primi inductum, abundantiorque fuit reparatio in bono, quàm ruina in malo: quia unius delicto multi mortui ſunt, id eſt, uno cadente multi ceciderunt: at gratia & donum reparationis, à Deo facta per gratiam unius hominis Jeſu Chriſti multò majora fuerunt. Nam ille Adam multos morte affecit, hic verò homo Jeſus Chriſtus multos à majore malo liberavit, quàm ſit mors quam ab Adamo contraxerunt: & majora bona contulit, quàm ille abſtulerit. Plus ergo profuit Chriſti gratia, quàm illius caſus nocuerit. ſic *S. Thom.* & *Tol.*

℣. 16. *Et non ſicut per unum peccatum, ita & donum. Nam judicium quidem ex uno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in juſtificationem.*

Et, cauſalis loco ponitur. q. d. Quia non ſicut per unum peccatum aut peccantem, mortui ſunt multi: ita donum & gratia fuit, nempè ut à ſolo hoc uno liberaret Chriſtus. Si enim non ab alio malo & peccato Chriſtus ſuâ gratiâ homines liberaſſet, quàm illo quo ab Adam infecti ſumus, eſſet quidem æqualitas; at non ſic eſt, quia non ſicut per unum peccatum mors & ruina venit in mundum. Ita fuit donum gratiæ, ut ab hoc ſolo peccato liberaret gratia.

Nam judicium Dei, inquit, ex uno primi ho minis peccato : vel quia unus ille homo pec cavit ; proceſſit ad condemnationem mortis Gratia vero Dei non ex uno delicto, ſed e multis eductos ac liberatos, juſtitiâ donat quia non tantùm remittit unum illud Ad peccatum, ſive ab eo commiſſum, ſive ex e contractum quod ſingulis ineſt, ſed inſupe remittit multa peccata à poſteris Adæ mal ipſorum voluntate ſuperaddita. ex *Aug. l.* 2 de *Nupt.* & *concup. c.* 27. & *Eſtio.*

℣. 17. *Si enim unius delicto mors reg navit per unum: multò magis abundan tiam gratiæ, & donationis, & juſtiti accipientes, in vita regnabunt per unu Jeſum Chriſtum.*

Tribus ſententiis explicavit, non ſicut de lictum, ita eſſe & donum ad benefaciendum Primò, quia potentius fuit donum ad bene faciendum, quàm malum ad nocendum. Se cundò quia Adam uno nos infecit peccato donum verò à multis liberavit. Tertiò, pe peccatum illius mors regnavit : at per gratia & donum Chriſti nos regnamus in vita, ac ceptâ abundantiâ gratiæ, donationis & juſtitia Non dixit vitam regnare in nobis, ſed nos i vita : ut oſtendat dignitatem & excellentiam in quam provexit nos gratia Chriſti : ut ip nempè regnemus, & ſimus reges. Dixit abun dantiam gratiæ & donationis & juſtitiæ : qui non ſolùm accipimus à peccato Adæ liber tionem, non ſolùm à peccatis actualibus re miſſionem & reconciliationem cum Deo, vitam æternam, ſed ad inexplicabilem amic tiam cum Deo, ſanctitatem, juſtitiam, mer tum, gloriæ, & altiorem ſanctitatis gradum

quàm illum à quo Adam per peccatum nos dejecit, promovemur. ſic *Tol.* poſt *S. Thom.*

℣. 18. *Igitur ſicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem: ſic & per unius juſtitiam in omnes homines in juſtificationem vitæ.*

Infert per ſimilitudinem concluſionem intentam: quòd ſicut per unius delictum Adæ divinum judicium mortis proceſſit in omnes homines: ita & per unius juſtitiam, id eſt, juſtas & ſanctas ejus actiones, ac nominatim obedientiam, quâ Patri obedivit uſque ad mortem, bonum, ſeu gratia, & vita proceſſit in omnes homines, ut 1. *Cor.* 15.

℣. 19. *Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores conſtituti ſunt multi: ita & per unius obeditionem, juſti conſtituentur multi.*

Id eſt. Sicut per unius primi hominis inobedientiam, id eſt, tranſgreſſionem, *multi*, id eſt, omnes ex eo geniti conſtituti ſunt peccatores, utpotè ex illa tranſgreſſione infecti peccato, à quo verè peccatores dicantur & ſunt: ita & per unius Chriſti obedientiam quâ obedivit Patri uſque ad mortem crucis, juſtificabuntur multi, nimirùm quotquot per fidem ex eo renaſcentur. Sic per multos, omnes exponit *S. Aug. l.* 1. de *pec. mer. c.* 15. & *l.* 6. *con. Jul. c.* 12.

℣. 20. *Lex autem ſubintravit ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, ſuperabundavit gratia.*

Nec per legem exiſtimetur aboleri potuiſſe peccatum introductum per Adam, oſtendit legem adeò non valuiſſe ad tollendum peccatum & juſtificandos homines, ut eâ ſuperve-

niente facti fuerint etiam deteriores. Ubi autem peccata occaſione legis inundarunt, & homines convicti ſunt ſuarum tranſgreſſionum: ibi re dundavit gratia id eſt, benignitas, & miſericordia Dei peccata remittens, & dona gratificantia tribuens. Nam quantò major iniquitas peccantis, tantò major gratia remittentis: quantò majorem peccatorem quis fuiſſe agnoſcit, tantò majorem gratiam ſibi confitetur impenſam, ut *Luc.* 7. 1. *Tim.* 1. Vel in qu natura abundavit delictum, ſuperabundavit gratia. ita *Athan.* de adventu Chriſti.

℣. 21. *Ut ſicut regnavit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per juſtitiam in vitam æternam, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.*

Oſtendit effectum gratiæ abundantis, quidem eſt per oppoſitum, reſpondens effectui peccati: ut ſcilicet ſicut peccatum introductum per primum hominem, & abundans per legem regnavit, id eſt plenum dominium in homines obtinuit, & hoc quouſque duceret eos in mortem temporalem & æternam: ita & gratia Dei regnet, id eſt, plenè dominetur in nobis per juſtitiam, quam ſcilicet nobis facit, & hoc quouſque nos ducat vitam æternam; & hoc totum per Jeſum Chriſtum, qui eſt dator gratiæ, *Joan.* 1. & juſtitiæ 1. *Cor.* 1. ita *S. Thom.*

CAPUT VI.

Declarat non ideò peccandum ut gratiâ abundet.

℣. 1. *Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet?*

UT velle ægrotare ut habeat medicina quod ſanet: ita & velle adhuc peccare ut gratia Dei ſemper habeat quod remittat.

℣. 2. *Abſit. Qui enim mortui ſumus peccato, quomodò adhuc vivemus in illo?*

Mortui peccato dicimur, dum neque nos in peccato vivimus, ei ſerviendo, neque peccatum vivit in nobis regnando. ex *Aug. l.* de *ſpir.* & *lit. c.6.*

℣. 3. *An ignoratis quia quicumque baptizati ſumus in Chriſto Jeſu, in morte ipſius baptizati ſumus?*

Græci legunt, *in Jeſum Chriſtum in mortem*, ut ad *Gal.* 3. quatenùs in nobis, quando baptizamur, impletur & ſignificatione, & effectu quod Chriſti morte ſignificatur. Nam mors & paſſio Chriſti cauſa fuit noſtræ juſtificationis, & ejuſdem repræſentatio. Significabat enim mortem veteris hominis in nobis, quo modo Chriſtus in ſeipſo mortuus fuit vitæ mortali. Nec ſolùm mors Chriſti, ſed & ſepultura, & reſurrectio, & aſcenſio adumbrant ea quæ in noſtra juſtificatione fiunt, ut ad *Gal.* 2.5.&6. ad *Col.* 2.&3.ex *Auguſt.Enchir.* cap.53. Nam immerſio ſepulturam, emerſio reſurrectionem repræſentat.

℣. 4. *Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem: ut quomodò Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.*

Sepulti ſumus in mortem veteris hominis & peccati: ſicut Chriſtus in ſepulchro jacens mortuus erat carne mortali. Et ut ſuſcitatus eſt à morte ad novam & immortalem vitam, idque *per gloriam*, id eſt, per glorioſam Patris operationem, ut *Jo.* 17. ita & nos velut ex aqua baptiſmatis emerſi, atque eâ mundificati, novique homines facti, exerceamus opera novæ vitæ, de die in diem proficientes, ut 1. *Joan.* 2.

℣. 5. *Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis ejus, ſimul & reſurrectionis erimus.*

σύμφυτοι, id eſt. *Si inſititii* facti ſumus illi more ſurculorum qui arbori inſeruntur, ut inde ſuccum trahant; inſiti ſumus morti Chriſti, cujus typum geſſimus in baptiſmo, & per hoc ejuſdem mortis effecti participes, in eo quod mortui ſumus peccatis: etiam & reſurrectionis Chriſti participes effici debemus tanquam & huic inſiti, cujus æquè in baptiſmo ſimilitudinem geſſimus. In novitate ergo vitæ, quam Chriſti reſurrectio ſignificat, debemus ambulare. ſic *Eſtius.*

℣. 6. *Hoc ſcientes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, ut deſtruatur corpus peccati, & ultrà non ſerviamus peccato.*

Vetus homo eſt peccati vetuſtas & corruptio quam ex veteri Adam contraxit vel ipſe homo hâc vetuſtate affectus, & hic cu

Chriſto, in typo ſcilicet, cruci affixus, & mortificatus eſt, ut aboleatur & evacuetur corpus peccati, id eſt, ipſe vetus homo, qui deſtruitur quando membra ejus, ut ad *Coloſſ.* 3. mortificamus, id eſt, deſideriis ejus non conſentimus. Vel corpus peccati eſt corpus noſtrum, ut peccato ſubditum eſt, quam carnem peccati vocat c. 8. Vel eſt robur corporis, quod deſtruitur cùm virtus peccati enervatur. Non enim perfectè deſtruitur in hac vita vetus homo & corpus peccati. Servit peccato, qui peccati deſideriis obſequitur, & qui ſub peccati dominio eſt. ſic *Aug.*

℣. 7. *Qui enim mortuus eſt, juſtificatus eſt à peccato.*

Mortuus nihil agit vitale, ſed abſolutus eſt ab officiis vitæ, quâ priùs vivebat. Sic & nos quia conformati morti Chriſti, in cruce, mortui ſumus peccato ſeu vitæ veteri, juſtificati ſumus, id eſt, abſoluti prorſus à peccato, ut ei non ſerviamus deinceps. Parvulos ante baptiſmum habere peccatum ex hoc colligit *Aug. Enchir. c.* 42.

℣. 8. *Si autem mortui ſumus cum Chriſto: credimus quia ſimul etiam vivemus cum Chriſto:*

Vitâ gloriæ quam expectamus per reſurrectionem, ut 2. *Tim.* 2. Vel vitâ gratiæ; quia ſicut Chriſtus ſuſcitatus à morte vivit novam vitam, ita nos quoque novam, id eſt, à vetuſtate peccati repurgatam vitam deinceps acturi ſumus. ex *Eſtio.*

℣. 9. *Scientes quod Chriſtus reſurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultrà non dominabitur.*

Græcè, *non ampliùs ei dominabitur.* Docet

non modò recedendum eſſe à peccatis, ſed in novitate perſeverandum.

℣. 10. *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem vivit, vivit Deo.*

Quod enim mortuus fuit Chriſtus, id ſemel factum eſt ad deſtructionem peccati: ut mors noſtra qua peccato morimur, in ejus morte repræſentaretur, ad *Heb.* 9. & 10. Quod autem vivit, jam excitatus à morte, vivit vitam glorioſam & immortalem, Deoque dignam. Vel vivit Deo, id eſt, ex Dei virtute præſtante vitam immortalem. ex *Chryſ.*

℣. 11. *Ita & vos exiſtimate, vos mortuos quidem eſſe peccato, viventes autem Deo, in Chriſto Jeſu Domino noſtro.*

Ita & vos cogitate, reputate de vobis ipſis, nempè vos ſemel mortuos eſſe peccato in baptiſmo; de cætero autem viventes eſſe, ac vivere oportere Deo, id eſt, vitam vivere Deo congruam, quam nulla mors peccati ulteriùs ſequatur, idque per Chriſtum.

℣. 12. *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, ut obediatis concupiſcentiis ejus.*

Peccatum intelligit ipſam habitualem concupiſcentiam, quæ eſt fomes peccati. Non quod in renatis verè ſit peccatum, ut contendunt hæretici, ſed quod ex peccato eſt, & ad peccatum inclinat, ut *Conc. Trid.* declarat. *S. ſſ.* 5. *Can.* 5. Non dicit, *non ſit*, ſed, *non regnet:* quod facere poſſumus & debemus, ut *Pſalm.* 118. Quod ſit quando ad peccatum ſollicitanti non conſentimus, non obedimus. ex *Auguſt.* in *Pſalm.* 50.

℣. 13.

℣. 13. *Sed neque exhibeatis membra ſtra arma iniquitatis peccato: ſed exbete vos Deo, tanquam ex mortuis vintes: & membra veſtra arma juſtitiæ eo.*

Scilicet exhibete Deo membra veſtra, ve: arma quibus ei militetis ad opera juſtitiæ ercenda quæ vobis imperat. Sicut facere nvenit eos qui peccato mortui, jam vivunt m Chriſto, ſimilitudini ejus reſurrectionis nformati.

℣. 14. *Peccatum enim vobis non dominbitur: non enim ſub lege eſtis, ſed gratia.*

Non dominetur. Hebraïſmus enim eſt. Sub e eſſe dicuntur, qui legis Moſaycæ ſervie premuntur, gratiâ Dei, quam non agnoſit ad eam implendam non adjuti: ſub gratia ò qui ex fide per gratiam Chriſti juſtitiam cipiunt aut expectant, ſive legis Moſaycæ æceptis aſtricti ſint, ſive non. Nam juſti veis Teſtamenti, quamvis legis ſervandæ deores, quia tamen non ex lege, ſed ex fide ituri Meſſiæ juſtitiam ſperabant, non ſub lege rout utitur hàc phraſi) ſed ſub gratia dicenfuiſſent. Unde etiam intelligitur lege abolitâ illos eſſe ſub lege, ſed ab ea tranſlatos ad atiam Chriſti per baptiſmum.

℣. 15. *Quid ergo? Peccabimus, quoam non ſumus ſub lege, ſed ſub gra ? Abſit.*

Cùm potiùs ex prædictis benè intellectis quatur non eſſe peccandum.

℣. 16. *Neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſervos ad obediendum, ſervi eſtis ejus, cui obeditis, ſive peccati ad mortem, ſive obeditionis ad juſtitiam?*

Objectionem ſic ſolvit. Cui quis ſe tradit ad obediendum, ſervus illius efficitur: atqui per gratiam vosmetipſos tradidiſtis in obedientiam fidei vel Evangelii, igitur hujus ſervi eſtis, & ideò non debetis ampliùs peccare, ſed operibus juſtitiæ, quæ præſcribit fides ſeu Evangelium, incumbere debetis.

℣. 17. *Gratias autem Deo, quod fuiſtis ſervi peccati, obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi eſtis.*

Id eſt. Obediſtis in ea forma, vel ſecundùm eam formam doctrinæ, in quam traditi eſtis, id eſt, traducti ſive tranſlati per Evangelii prædicationem. Agit autem gratias Deo, non pro ſervitute peccati, ſed quòd converſi obedierint ex corde, ſeu ex toto animo Evangelio vel fidei. Hæc ergo obedientia, pro qua gratias agit, & opus, & Dei donum eſt, ùt *Eph.* 2. ex S. *Thom.*

℣. 18. *Liberati autem à peccato, ſervi facti eſtis juſtitiæ.*

Gratias Deo quod liberati à peccati dominio, *ſervi facti eſtis juſtitiæ*, per hoc quod Evangelio obedivistis.

℣. 19. *Humanum dico, propter infirmitatem carnis veſtræ : ſicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſervire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra veſtra ſervire juſtitiæ in ſanctificationem.*

Rem non difficilem, ſed humanis rebus accommodam & æquam propono. *Per carnem* intelligit hominem ut carnalis eſt, vel innatam concupiſcentiam, quæ eum facit carnalem & infirmum. *Ad ſanctificationem*, id eſt, ut vitam ſanctam agatis & puram, ut 1. *Theſ.* 4.

℣. 20. *Cùm enim ſervi eſſetis peccati, liberi fuiſtis juſtitiæ.*

Id eſt. Quando eratis ſervi peccati, liberi eratis ab honeſta ſervitute juſtitiæ; vel credebatis vos non eſſe obligatos juſtitiæ, ut *Jerem.* 2.

℣. 21. *Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt.*

Exhortatio eſt ab effectu utriuſque ſervitutis: & ait ex peccatis nullum fructum verum percipi, niſi erubeſcentiam & mortem æternam.

℣. 22. *Nunc verò liberati à peccato, ſervi autem facti Deo, habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, finem verò vitam æternam.*

Quod priùs dixit, *ſervi facti juſtitiæ*, nunc dicit, *Deo*. Ipſam ſanctificationem, ſive ſanctimoniam, & vitæ munditiam, velut fructum habetis ex illa ſervitute & vitam æternam. Sive autem in bonam, ſive in malam partem ſervitutem hìc accipias, non ad ſigni-

ficandam actionum neceſſitatem, ſed i
hominis ad actiones addictionem, & ap
priationem : ſtat enim liberum arbitriun
eas actiones, in quibus, vel peccato, ve
ſtitiæ ſerviunt.

ỷ. 23. *Stipendia enim peccati, m*
Gratia autem Dei, vita æterna, in C
ſto Jeſu Domino noſtro.

Conſiderat peccatum ut dominum & reg
qui ſervis ſuis & imperat, & pro ſtipe
rependit mortem. *Gratia autem*, id eſt, do
quod ſervis ſuis dat, eſt vita æterna per
Chriſti merita accipienda. Et maluit di
gratiam Dei, quàm ſtipendium juſtitiæ, q
verè dicere potuiſſet, ex *Aug. Ep.* 105.
de gratia, *cap.* 13. & *Enchir. cap.* 107.
merita eſſe Dei munera, quibus cùm vita æt
redditur, quid niſi gratia pro gratia reddit
Et quia prædeſtinatio, quâ ad ſalutem &
tam æternam prædeſtinati ſumus, prorsùs
tuita eſt, & ab omni prævifione meritorun
dependens : & quia Deus gratuitò dign
eſt vitam æternam conſtituere merceden
præmium bonis operibus : quibus non e
ſorum natura, ſed ex Dei beneplacito,
ita ſtatuit ac promiſit, id competit. Et in
taphora militiæ non ſtipendium, ſed re
donativum, dixit *Tertulianus l.* de *reſur.*
cap. 47. ſic Deus electis præmia ſupra con
aum largitur, ex *Eſtio.*

CAPUT VII.

Docet fideles liberos à lege, non vitio legis, quæ bona eſt: ſed peccati, quod per legem cognitum, ejuſdem occaſione magis excrevit.

℣. 1. *An ignoratis fratres (ſcientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore vivit?*

DOcuit fideles liberatos eſſe à ſervitute peccati, jam verò à ſervitute legis: quia lex ipſis mortua eſt, & ipſi viciſſim legi mortui. Per *legem*, Evangelium, vel lex naturæ, vel potiùs Moyſis intelligitur: & verbum *vivit*, ad hominem vel melius ad legem refertur, ex *Orig.*

℣. 2. *Nam quæ ſub viro eſt mulier, vivente viro, alligata eſt legi: ſi autem mortuus fuerit vir ejus, ſoluta eſt à lege viri.*

Comparat legem viro & homines legi ſubjectos, mulieri virum habenti. Et ſenſus eſt, mulierem per legem conjugii alligatam eſſe viro viventi, id eſt, quamdiu vivit: vel viventi viro alligata eſt legi, id eſt, tanquam legi. Nam comparat legem viro, & vir eſt quaſi lex mulieris, quia mulier debet eſſe viro ſubdita, eique obedire. Græcè κατήργηται *evacuata eſt*, ex *Tertul.* & *Hilar.* ut ad *Gal.* 5. Alii *liberata eſt.* Id eſt, ſoluta ſive abolita & antiquata,

Lex viri rursùs eſt lex conjugii, quâ ſub viri poteſtate mulier tenetur, & à qua liberatur per mortem viri. Verti etiam poteſt *à lege viro*, id eſt, à viro qui lex eſt mulieris. *Deut.* 24. *Jerem.* 3. *Gen.* 2. ut 1. *Corinth.* 14.

℣. 3. *Igitur, vivente viro, vocabitur adultera ſi fuerit cum alio viro : ſi autem mortuus fuerit vir ejus, liberata eſt à lege viri : ut non ſit adultera ſi fuerit cum alio viro.*

Græcè, *ſi fuerit viro alteri*, id eſt, ſi copulata fuerit alii viro, vivente viro, *vocabitur*, id eſt, accuſata apud judicem.

℣. 4. *Itaque fratres mei, & vos mortificati eſtis legi per Corpus Chriſti : ut ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit, ut fructificemus Deo.*

Id eſt. Sicut viro mortuo lex conjugii, vel etiam vir ipſe nihil ampliùs habet juris in mulierem : ita lex Moyſi, cui vos Judæi, *fratres mei* in Chriſto ; jam mortui eſtis, & quæ viciſſim vobis eſt mortua, nihil ampliùs in vos juris habet, & ei ſubjecti non eſtis. Mortui, inquam, per corpus Chriſti, oblatum in cruce, id eſt, per crucem & mortem Chriſti, quam in corpore ſuo ſuſtinuit. *Epheſ.* 2. Vel *per corpus Chriſti*, id eſt, per hoc quod eſtis incorporati Chriſto, tanquam conjuncti alteri viro, & cum eo facti una caro, *ut ſitis alteri, ei qui ex mortuis ſuſcitatus eſt*, ex *Græc.* & *Tertul.* & *Hilar.* *Ut fructificemus Deo*, id eſt, ut Chriſto tanquam viro noſtro, cui conjuncti ſumus, ex ſemine gratiæ ejus fœcundati, bonorum operum fructus feramus, vel proferamus bona opera, quibus Deo ſervitur. *ſic. Eſtius*

℣. 5. *Cùm enim eſſemus in carne, paſſiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris, ut fructificarent morti.*

Dixit, *ut fructificemus Deo*: quia quando eramus in carne, id eſt, in ſtatu veteris hominis, cujuſmodi ſunt omnes qui ſub lege ſunt, paſſiones peccatorum, id eſt, motus, affectiones ac deſideria peccandi, quæ ſunt & excitantur per legem, exercebantur, & ipſo opere complebantur in membris noſtris. Itaque per ea fructificamus non Deo, ſed morti: id eſt, fructus edebamus mortiferos qui ſunt ipſa peccata: quia finis & ſtipendium peccati, mors. Dixi peccata per legem excitari, ut ab occaſione; & eſſe fructus mortis, quatenùs promovent regnum mortis, & faciunt homines mortis filios & morte dignos.

℣. 6. *Nunc autem ſoluti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut ſerviamus in novitate ſpiritûs, & non in vetuſtate litteræ.*

Græcè *evacuati ſumus à lege mortua*: vel ἀποθανόντες, *morientes*, ſed meliùs, *mortuos*. *Tertulianus* legit. *Evacuati ſumus à lege mortui in qua tenebamur. Ambr.* verò & *Rufin. Soluti ſumus à lege mortui*, viri ſcilicet: nam vetus lex appellatur lex mortis: vel quia nos viro mortuo obſtringebat, vel quia filios mortis pariebat, quia per peccatum operàtur mortem æternam. & 2. *Cor.* 3. *littera occidit.* Ut ſit ſenſus. Nos ſolutos à lege jam demortua, ſeu à jure legis, utpotè mortui ipſi legi, in cujus ſervitute detinebamur. Litteræ vetuſtas eſt circumciſio, & ceremoniæ legis, ex *Orig.* & *Chryſ.* Vel ſtatus peccati: novitas verò ſpiritûs,

ſtatus gratiæ, ut novo inito conjugio; novo item viro prolem eo dignam pariamus; bona ſcilicet opera. ex *Hier.*

℣. 7. *Quid ergo dicemus? lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum non cognovi, niſi per legem: Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces.*

Quia dixerat, *lex ſubintravit ut abundaret delictum*, cap. 5. & cap. 6. *paſſiones peccatorum quæ per legem erant.* Infert: Ergóne lex præcipit peccatum? Obligat, inducit, impellit ad peccatum? Quicquid enim per ſe eſt cauſa peccati, idipſum quodammodo peccatum eſt: ideò concupiſcentia dicitur peccatum hoc capite & ſuperiori. *Abſit.* Quaſi dicat; Lex quæ à Deo eſt, peccatum monſtrat, non præcipit, non promovet, ut cap. 3. *per legem cognitio peccati*, quia imprimis illud oſtenditur, quod peccatum ſit offenſa Dei: deinde pœna mortis propoſita & aliis comminationibus illius gravitas innoteſcit, & quædam eſſe peccata, quæ non putabantur, ut concupiſcentiam, etiamſi in actum non veniat exteriorem, ut ad *Gal.* 5. & *Jac.* 1. quam non extendit ad ſola peccata carnalia, ſed etiam ad ſpiritualia, ut inimicitias, contentiones, æmulationes, ſectas & ad omnes tentationes peccatorum in genere.

℣. 8. *Occaſione autem acceptâ, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sinè lege enim peccatum mortuum erat.*

Præpoſitio *per*, non cauſam, ſed occaſionem denotat. Et *occaſion*· reſponſio quâ legem excuſat, conſiſtit in verbis *occaſione acceptâ*:

quibus aperit quo modo per legem exiſtant paſſiones peccatorum, ſive quo modo peccatum per mandatum operetur omnem concupiſcentiam. Per *peccatum* intelligitur habitualis concupiſcentia, fons & fomes peccatorum, ut ſit hic ſenſus. Concupiſcentiæ vitium in me latens occaſione mandati illius, *Non concupiſces :* per illud ipſum excitavit, & produxit in me omne genus pravorum deſideriorum. Quaſi dicat, ait *Eſtius*, multò latiùs graſſari cœpit, quàm antè, tanquam ipſa prohibitione laceſſitum, ut *Judicum* 2. *nam virtus peccati*, *lex* 1. *Corinth.* 15.

Et *nitimur in vetitum ſemper, cupimuſque negata.* Innato amore libertatis, quæ videtur per legem reſtringi, ait *Hugo.* Dicit *ſine lege .... peccatum mortuum* : non ſimpliciter, quaſi non eſſet, ſed velut mortuum, quia non cognoſcitur niſi per legem, & quia vires ſuas non exerebat : ideòque velut ſopitum & mortuum erat, donec à lege excitaretur & apparere inciperet. ex *Auguſt. propoſ.* 38.

℣. 9. *Ego autem vivebam ſinè lege aliquando. Sed cùm veniſſet mandatum, peccatum revixit.*

Id eſt. Videbar vivere vitâ juſtitiæ, ſopito videlicet peccato : quia cùm eſſem ſinè legis cognitione, peccatum etiam ipſum non cognoſcebam, ideòque nec legem prævaricabar : at ubi cognovi mandatum illud legis, *Non concupiſces* ; revixit in me peccatum duobus modis, quibus diximus ſinè lege mortuum eſſe. Memineris hìc *Paulum* aliorum perſonam ſuſtinere.

℣. 10. *Ego autem mortuus ſum : & inventum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem.*

Ubi revixit peccatum, ego mortuus ſum morte animæ, cui vita juſtitiæ opponitur : & quidem morte manifeſtatâ propter manifeſtam legis prævaricationem ait *Eſtius*. Vel, *mortuus fui*, id eſt, manifeſtè factus obnoxius morti æternæ, propter manifeſtam legis tranſgreſſionem. Et ſic cognovi legem ſeu legis mandatum illud, *Non concupiſces*; quod à Deo datum fuit, & per ſe ordinatum, ut hominem perduceret ad vitam. *Levit.* 18. hoc ipſum mihi cedere ad mortem, quia morti æternæ me reddit obnoxium.

℣. 11. *Nam peccatum, occaſione acceptâ per mandatum, ſeduxit me, & per illud occidit.*

Peccatum, id eſt, fomes peccati per mandatum quo utebatur tanquam occaſione, decepit me, & aberrare fecit. Non quod anteà juſtus eſſem, ſed quia longiùs me abduxit à via juſtitiæ : & per illud occidit, prævaricatorem me faciens : vel me ſubjiciens reatui mortis æternæ. Qui per *peccatum* Diabolum intelligunt, hæc dicta volunt in perſona Adam.

℣. 12. *Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & juſtum, & bonum.*

Quia non præcipit niſi quod ſanctum, juſtum & bonum, nec prohibet niſi iis contraria : ideò non accidit vitio legis aut mandati, quòd homo lege acceptâ fiat deterior, ſed ipſius hominis vitio, qui carnalis eſt. *Mandatum* eſt unaquæque legis pars. *Sanctum* dicitur quoad ceremonialia : *juſtum* quoad judicialia : *bonum*

quoad moralia. ex *D. Thoma.* Vel *ſanctum*, id eſt, purum: *juſtum*, quia præcipit reddi cuique quod ſuum eſt: *bonum*, quia ſi ſervetur, vitam præſtat homini. 1. *Tim.* 1.

ꝟ. 13. *Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem: ut fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum.*

Per ſe abſurdum eſt, legem Dei bonam propriè cauſam eſſe mortis: nam diſcernenda eſt cauſa ab occaſione, quæ non eſt propriè cauſa: & uſus rei, ab abuſu. Sed *peccatum ut appareat* evidenter malum, occaſione mandati, quod in ſe bonum eſt; operatum eſt in me mortem, id eſt, rem bonam vertit in meam perniciem, quod eſt argumentum inſignis malitiæ. Sic *Auguſt. ſer.* 6. & 11. de *verb. Apoſt.* Et ſic manifeſtè peccatum, per id quod bonum eſt, parit mihi mortem, utpotè per apertam legis prævaricationem me reddens obnoxium morti æternæ. Vel peccatum mihi factum eſt mors, ut appareat quantum ſit malum per bonum, id eſt, per legem mihi operando mortem. *Ut*, non cauſam ſed eventum ſignificat. *Ut fieret ſecundùm exceſſum*, Græcè, *peccator*, ſeu *peccatrix*, ſeu *peccans peccatum.* ex *Hieron.* ad *Algaſiam.* In quo pereleganti proſopopœia tribuit *peccato* vitam & actiones, & facit quaſi flagitioſiſſimum peccatorem.

ꝟ. 14. *Scimus enim quia lex ſpiritualis eſt: ego autem carnalis ſum venundatus ſub peccato.*

Manifeſtum eſt quòd non ſit culpa legis, dum eâ acceptâ pejor quis redditur. Nam ſcimus legem non ſolùm bonam & ſanctam, ſed &

ſpiritualem eſſe : quia præcipit ea quæ ad ſpiritualem hominem inſtituendum valent. Imperat enim virtutis ſtudium, & vetat vitia, ex *Chryſ.* Dicitur lex vel homo ſpiritualis, vel à ſpiritu hominis & mente, cui carnem opponit: vel potiùs à Spiritu ſancto, ut *Galat.* 5. ex *Hier.* Vel quia ab auctore Deo, qui ſpiritus dicitur; & Moyſi viro in primis ſpirituali data. Vel quia digito Dei, hoc eſt, ſpiritu Dei ſcripta. Vel quia nos adducit in cognitionem & cultum Dei, qui ſpiritus eſt. ex *Ambr.* Vel quia non poteſt niſi ab homine verè ſpirituali ſervari, quem Spiritûs ſancti gratia, & ſanaſſet & renovaſſet. Vel quia cum hominis mente & ratione, id eſt, hominis ſpiritu benè congruit, ex *D.Thom.* & quia ad promovendum & firmandum ſpiritum conducit. Vel quia oporteat eam divino ſpiritu interpretari & ſequi. Dum ait *Paulus*, *Ego carnalis ſum*; loquitur in perſona hominis ſub lege conſtituti, in quo adhuc regnat peccatum: quique pugnat cum peccato: ſed carnis infirmitate ſuccumbit. ex *Aug. q.* 66. *l.* 83. *Chryſ.* & *Theod.* Vel Meliùs, in perſona hominis juſti, & ſub gratia conſtituti. ex *Aug.* in *retract. l.* 1. *c.* 23. & 26. & *l.* 2. *c.* 1. & 16. & *Hilar.* & *Greg. Naz.* & *Ambr.* & *Hier.* ad *Algaſ.* & *Euſtach.* ait Apoſtolum hæc dicere in ſua & juſtorum perſona, ut ad *Gal.* 5. Et cum ait, *Ego autem carnalis ſum*: intelligitur non mente, ſed carne adhuc concupiſcente contra ſpiritum: quod non eſt abſolutè carnalem eſſe, ſed ſecundùm quid, quatenùs homo renovatus per gratiam, adhuc fomitem peccati circumfert aſſiduè commoventem in ipſo peccandi deſideria. *Venundatus* ad peccatum faciendum, in ſervitutem peccati tanquam domini, ut *Reg.* 21. & 1. *Machab.* 1. non ſimpliciter, ſed ſecundùm quid, id eſt, ſecundùm carnem.

℣. 15. *Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago: ſed quod odi malum, illud facio.*

οὐ γινώσκω, *non approbo, non accepto, non mihi placet, non conſentio*, quin potiùs improbo & repugno, ex *Aug. ſer.* 5. de *verb. Apoſt. c.* 8. nam ad affectum, non ad intellectum hæc referenda ſunt. Unde maximè cognoſcitur ſervitus peccati: emptitii enim multa operantur inviti & nolentes. *Operor* autem non mente: ſic enim ea cognoſcerem, id eſt, approbarem, ſed carne excitante in me motus ac deſideria peccandi: quia motus & appetitiones partis inferioris reverà ſunt operationes hominis tanquam ſuppoſiti, licèt non ſubjectæ rationi, ex *Aug. ſer.* 43. de *verb. Dom.* Sicque *Paulus* duos velut homines ſibi repugnantes in ſingulis hominibus confingit: unum carnalem, alterum ſpiritualem. Et quod carnalis in Adam operatur, ſpiritualis in Chriſto non approbat: *Non enim quod volo bonum, hoc ago: ſed quod odi malum, illud facio.* Nàm ſpiritualis bonum prudenter expetit, & quod turpe & malum, odit: ſæpe verò naturæ quâdam imbecillitate ſecùs accidit; ſive propter ſubitas titillationes cupiditatis, ex *Aug.* ſive propter ſirrepentes inanium rerum cogitationes, ex *Methodio*, ſive quia peccator flagitiorum veluti pondere gravatus, ad alia flagitia trahitur, quæ mala eſſe intelligit: contra verò videt meliora probatque, & tamen deteriora ſequitur, ex *Oecum.* ſive quia peccator bonum & honeſtum utcumque expetit, virium tamen imbecillitate, divinæ præſertim gratiæ præſidio deſtitutus, id quod appetit, præſtare non poteſt, ex *Chryſ.* & *Theod.* Sunt qui bonum quod appetimus nec perficimus, rerum

divinarum contemplationem intelligunt, contra verò malum quod nolentes perſequimur, externarum rerum occupationes, ut *Caſſian. col.* 22. *c.* 15.

℣. 16. *Si autem quod nolo, illud facio: conſentio legi, quoniam bona eſt.*

Si quod mente non volo, ſed odi, illud ago: videlicet carne concupiſcendo, jam legi conſentio, dicenti, *non concupiſces*, tanquam bonæ: quia voluntas mea quâ nolo quod facio, legi conſentanea eſt, quæ vult me hoc nolle. Itaque conſentio legi, non ſolùm intellectu judicans quòd bona ſit; ſed etiam voluntate me ei conformans: quod utique eſt hominis juſti.

℣. 17. *Nunc autem jam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.*

Explicat quod dixerat, *illud facio*, quia revocatus per gratiam legi conſentio: nunc non ampliùs ego operor malum, ſicut faciebam conſtitutus ſub lege, ſed peccatum in me habitans illud operatur, id eſt, concupiſcentia mihi inſita, pravos motus in me excitat non conſentiente. Dicit ſe non operari, quia patitur eos; & non operatur, ut homo, ſeu ex imperio rationis. Dicit habitare fomitem peccati, quia ſemper durat quamdiù vivimus.

℣. 18. *Scio enim quia non habitat in me, hoc eſt in carne mea, bonum. Nam velle, adjacet mihi: perficere autem bonum, non invenio.*

Exponit quod dixerat ſe carnalem eſſe, & venundatum ſub peccato, & malum facere quod non vult, ſed odit. Nam cùm dicit, *in me, hoc eſt in carne mea*, ſignificat ſe ea dixiſſe

de ſe ſecundùm carnem, & non abſolutè. Quaſi diceret. Novi per experientiam in me, quatenùs caro ſum, id eſt, carnalis, non habitare bonum, ſed malum. Inhabitat autem bonum, quatenùs membra corporis ad bona agenda moventur à mente renovata per inhabitantem Spiritum ſanctum, ut *c.*6. & 1. *Cor.* 3. & 2. *Cor.*6. *cujus ſunt templum.* ex *Aug. l.* 1. *de nuptiis & concup. cap.* 31. qui *lib.* 3. contra *Julian. cap.* ultimo notat in Græco non legi, *Non invenio*, ſed in Syrio, *impotens ſum.* Id eſt. Quamvis velle bonum etiam perfectè mihi adſit, jam renovato per gratiam (nam quod ad mentem attinet, volo non concupiſcere, ne carne quidem) attamen propter malum illud habitans in carne mea, non invenio, non aſſequor, ut totum bonum quod volo faciam, ſive perficiam: quia permanet in me, carne concupiſcere, & facere quod nolo.

℣. 19. *Non enim quod volo bonum, hoc facio; ſed quod nolo malum, hoc ago.*

℣. 20. *Si autem quod nolo, illud facio: jam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.*

Repetit quod dixerat, & innuit ſe facere ſecundùm carnem, quod tamen ipſe homo mentis deliberatione nolit.

℣. 21. *Invenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet:*

Per *legem* ipſum habitans in nobis peccatum, ſeu concupiſcentiam quæ fomes peccati eſt, intelligit, quatenùs ad peccatum ſollicitat, & incitat *Tolet.* & *Juſtin.*, Plures in hunc locum recenſent expoſitiones.

℣. 22. *Condelector enim legi Dei ſecundùm interiorem hominem:*

Lex Dei utpotè juſta, ſancta & bona delectat me, non quâvis parte mei, ſed ſecundùm hominem interiorem, id eſt, ſecundùm mentem, ut 2. *Cor.* 4.

℣. 23. *Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis.*

Quæ pudor vetat nominari: in toto homine exteriore, Græcè *rebellantem.* Quaſi diceret. Quæ lex bellum movet adversùs legem Dei, in qua ſecundùm mentem condelector, *Gal.* 5. Nec tamen ſequitur ipſam concupiſcentiam quæ in renatis eſt contraria legi Dei; ipſâ lege Dei prohiberi, ut contendunt hæretici. Nam præcepta, & prohibitiones non fiunt niſi voluntati. Ideò ait *Paulus* nihil iis eſſe damnationis, quia nihil ſit peccati. Et cùm dicit *captivantem me*; intellige ſecundùm carnem: & motione, non conſenſione, ut loquitur. *Aug. l. de nup. c.* 30. & 31.

℣. 24. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?*

Exclamat jugo ac ſervitute peccati preſſus, ſecundùm carnem, & ad libertatem anhelat. *Corpus mortis* vocat corpus mortale, Hebræâ phraſi, ut *Vir mortis.* 3. *Reg.* 2. & filius gehennæ. Optat autem ita eripi de hoc mortali corpore, ut idem aliquando recipiat immortale, & ab omni corruptione & peccati ſervitute liberum.

.25. *Gratia Dei per Jeſum Chriſtum* *ıinum noſtrum. Igitur ego ipſe mente* *io legi Dei: carne autem, legi peccati.*

conſolatur ac ſibi ipſi reſpondet *Gratia* id eſt, gratuita Dei bonitas per Jeſum ſtum liberabit me de hac corruptione. :i & Syriac. legunt. *Gratias ago Deo per* *ı Jeſum.* Et ſenſus eſt. Gratias ago Deo, per Jeſum Chriſtum me vocavit in ſpem m liberationis à corpore hoc mortali. ex . Alii, *Gratia Dei* vel *Deo*, ſubaudi *ſit.* e quis eum ſub aliena perſona locutum putaret, concludit αὐτὸς ἐγὼ, *ipſe ego.* Et atice declarat ea quæ dixit ab eo loco, *aut m carnalis ſum.* Diſtinctione tum ſui, t, mentis & carnis, tum legum contra- n, quæ ſunt lex Dei, & lex peccati. um alteri mente, alteri carne ſervire ſe Ac ſi dicat. Ego unus idemque, mente m ſervio legi Dei, carne autem legi ti, ut *Jacob.* 13. *ex ipſo*, id eſt, eodem, *br.* 13. *Ipſe & in ſæcula*, id eſt, idem, *guſt. ſer.* 6. de *verb. Apoſt.*

CAPUT VIII.

Oſtendit nos ſolutus à lege mortis per Chriſtum.

℣. 1. *Nihil ergo nunc damnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto Jeſu, qui non ſecundùm carnem ambulant.*

HAnc alteram concluſionem infert ex iis, *quod enim operor, non intelligo*, & aliis ſequentibus. Ex iis enim ſequitur involuntarios eſſe concupiſcentiæ motus in renatis & juſtis, quibus proinde ad pœnam imputari non poſſunt. Quaſi dicat. Iis qui ſunt *in Chriſto Jeſu*, id eſt, inſiti & renati in eo per baptiſmum, nihil *eſt damnationis*, id eſt, pœnæ pro peccato inflictæ, vel infligendæ, vel nihil damnatione dignum eſt, ut 1. *Tim.* 5. quod eis impediat aditum regni cœleſtis. Qui ſint qui *ſecundùm carnem non ambulant*, docet *Aug. l.* 14. de *civit. c.* 2. In Græco additur, *ſed ſecundùm ſpiritum.*

℣. 2. *Lex enim ſpiritûs vitæ in Chriſto Jeſu liberavit me à lege peccati, & mortis.*

Lex ſpiritûs eſt gratia Chriſti, quâ lex Dei ſcribitur in cordibus noſtris, qui ſpiritus vitæ, id eſt, vivificus vocatur, quia vitam dat quâ Deo vivimus: Vel dicitur lex ſpiritûs & vitæ, ſicut infra lex peccati & mortis. *In Chriſto Jeſu.* Quidam referunt *ad vitam*: alii *ad liberavit.* Sic ut ampliùs lex peccati mihi non dominetur, quia motibus ejus pravis non conſentio;

neque reum mortis me teneat, quia reatus ejus in baptiſmo ſolutus eſt. Hinc infertur nihil eſſe damnationis iis qui ſunt in Chriſto Jeſu: nam in eorum perſona de ſe loquitur.

℣. 3. *Nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccat, & de peccato Damnavit peccatum in carne,*

Ratio ſuperioris ſententiæ, quâ declarat quo modo lex Spiritûs nos liberavit à lege peccati & mortis; nam præſtitit quod lex illa Moyſis præſtare non poterat, non enim ad perfectum adducit, ad *Heb.* 7. Et ne legem incuſare videatur, culpam rejicit in carnem, id eſt, concupiſcentiam. Nam quia peccando carnalis factus eſt homo, & per hoc, ad bonum quod lex præſcribit, infirmus, ideò gratiâ Chriſti indiget ut legem impleat: vel ex Græco *Impoſſible legis*, id eſt, impoſſibilitas implendæ legis ex eo procedebat, quia lex erat infirma per carnem, ſeu propter carnem; ideò ex Græco Deus ſuo ipſius filio, miſſo in ſimilitudine carnis peccati, præſtitit per ſuam gratiam ex merito Chriſti filii ſui, quod lex per carnem infirma non potuit. Vel eſt Hebraïſmus, *mittens* pro *miſit*. Non dicit, in ſimilitudine carnis, ut Manichæi, qui contendunt ſpeciem tantùm carnis aſſumpſiſſe, ſed *in ſimilitudine carnis peccati*, id eſt, habentem ſpeciem carnis obnoxiæ peccato, nempè in eo quia mortalis natus eſt, ac miſerias & mortem paſſus, quæ debentur peccatoribus, ut notat *Aug. ſer.* 6. & 31. *c.* 8. de *verb. Apoſt.* Quod ergo legi erat impoſſibile, Deus miſſo filio ſuo in ſimilitudine carnis, idque propter peccatum expugnandum & abolendum, damnavit pec-

catum in carne ejuſdem filii ſui. Sic *Oecum.* & *Theoph.* Alii dicunt carnem peccati, quia ex peccatoribus ortam. Alii nomine peccati, ſimilitudinem carnis peccati ſignificari: vel Chriſtum qui peccatum dicitur 2. *Cor.* 5. vel peccatum Judæorum, de quo Deus damnavit peccatum, quia de peccato eorum qui Chriſtum crucifixerunt, factum eſt, ut ſanguinem ſuum in remiſſionem funderet peccatorum, ait *Aug. l.* 2. *cont.* 2. *epiſt. Pelag. c.* 6. & *ſer.* 6. de *verb. Dom.* Vel quia, ut ait *Leo ſer.* 18. de *paſ.* diaboli opus de opere diaboli ſolvit; Vel mortem Chriſti, vel paſſionem quia magnum fuit peccatum ex parte Judæorum eam inferentium, ſed ex parte Chriſti patientis fuit damnatio & deſtructio peccati. Vel *de peccato damnavit peccatum*, id eſt, peccati condemnavit peccatum, & ipſum ſceleris reum fecit, quod non ſolùm fuiſſet ſuprà modum peccans, augendo prævaricationes in humano genere: ſed & prætereà miſiſſet manum in Chriſtum innocentem & tanquam peccatorem egiſſet in mortem: ut eam ob cauſam meritò condemnandum fuerit & è medio tollendum. Nam licet Deus ſolo nutu voluntatis abolere potuiſſet peccatum, convenientiùs tamen ei viſum eſt ſi hâc juſtitiæ viâ procederet ad deſtruendum regnum peccati, ait *Eſtius*.

℣. 4. *Ut juſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundùm carnem ambulamus, ſed ſecundùm ſpiritum.*

Id eſt, ut nos legem impleremus; & ſic juſti eſſemus: quia, ut dicit *cap.* 2., *factores legis juſtificabuntur. Juſtificatio* Græcè δικαίωμα pro juſtitia ponitur, ſicuti & cap. 5. ℣. 18. in his verbis, *per unius juſtitiam.* Igitur juſtificatio legis eſt juſtitia, quam præcipit lex Dei, & quam exercendo legem Dei implemus.

℣. 5. *Qui enim ſecundùm carnem ſunt: quæ carnis ſunt, ſapiunt. Qui verò ſecundùm ſpiritum ſunt: quæ ſunt Spiritûs, ſentiunt.*

Probat eos qui non ſecundùm carnem ambulant, ſed ſecundùm ſpiritum, evaſuros damnationem: alioqui non evaſuros, etiamſi per baptiſmum Chriſto inſiti fuerint, ut patet ex *verſ.* ſequenti. Et ſpiritum intelligit, non hominis, ſed Dei, ex *D. Thom.*

℣. 6. *Nam prudentia carnis, mors eſt: prudentia autem ſpiritûs, vita, & pax.*

Id eſt. Sapere, providere ea quæ carnis ſunt, mortem adfert & meretur æternam, ut *c.* 6. Sapere verò quæ ſunt Spiritûs ſancti, parit vitam æternam, eamque meretur. Prudentia carnis, mors eſt. At qui ſecundùm carnem ambulant, ſapiunt quæ carnis ſunt; ergò morientur. Prudentia ſpiritûs, vita eſt, & pax. At qui ſecundùm ſpiritum ambulant, ſapiunt ea quæ ſunt ſpiritûs; ergo vitam conſequentur & pacem. Obſcuritas tolletur ſyllogiſmi ſi interpreteris *nam*, per *atqui*, ex *D. Thom.*

℣. 7. *Quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo; legi enim Dei non eſt ſubjecta: nec enim poteſt.*

Subaudi, ſubjici legi Dei. Id eſt, Homines quamdiù ſapiunt ea quæ carnis ſunt, Deo ſubjici non poſſunt.

℣ 8. *Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt.*

Quia per illam carnis prudentiam Deo conſtituuntur inimici. Hæc pars eſt velut conclu-

ſio ex præcedentibus, & ideò quidam legunt *igitur* non *autem*.

℣. 9. *Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus.*

Vos jam baptizati & per Spiritum ſanctum renati, non eſtis ſubditi carni, ut ſapiatis ea quæ carnis ſunt, & ſecundùm carnem ambuletis: ſed eſtis ſubditi ſpiritui, ut ſapiatis ea quæ ſpiritûs ſunt, & ſecundùm ſpiritum ambuletis, ut *Joan.* 3. Græci legunt *ſi quidem*, vel *quandoquidem ſpiritus Dei habitat in vobis* (per fidem vivam, videlicet, & charitate firmatam, & per opera inde procedentia) proptereà in ſpiritu eſtis, ex *Theophyl.* Si quis autem non habet inhabitantem ſpiritum Chriſti, aut non agitur ſpiritu Chriſti: hic ad Chriſtum non pertinet, intellige, tanquam vivum ejus membrum.

℣. 10. *Si autem Chriſtus in vobis eſt: corpus quidem mortuum eſt propter peccatum; ſpiritus verò vivit propter juſtificationem.*

Id eſt. Si quis ſpiritum Chriſti habet: corpus quidem morti obnoxium eſt, idque propter peccatum *cap.* 3. vel propter peccatum vitandum, quia prodeſt nobis ad ſervandam humilitatem iſta mortalitas. *Chryſ.* legit, *ſecundùm peccatum, ſecundùm juſtitiam.* Ut ſit ſenſus In iis quos Chriſtus inhabitat, corpus mortuum eſſe, quantum ad peccatum attinet, ſpiritum verò vivere, ſeu vitam eſſe, quoad operationem juſtitiæ. Vel meliùs. Si Chriſtus in vobis eſt, tunc etſi corpus veſtrum mortuum eſt *propter peccatum*, ſpiritus tamen veſter

ſive mens veſtra vivit vitâ gratiæ per juſtitiam, quam efficit Chriſti ſpiritus in vobis habitans, ut 2. *Cor.* 4. *Syriacus* pro *vivit*, legit *vita*, ut *Ambroſ. Tertul. Hilar. Aug. Iren.* & intelligunt Spiritum non hominis, ſed Dei; hoc ſenſu: Si Chriſtus in vobis eſt; igitur Spiritus ejus vita veſtra eſt, id eſt, vitam vobis tribuit ac vivere vos facit per juſtitiam, quam in vobis efficit, ut ad *Gal.* 2. *Oecumenius* intelligit ſpiritum hominis, ut ſenſus ſit. Quamvis corpus noſtrum adhuc ſit in morte & corruptione: ſpiritum tamen noſtrum gratiâ Chriſti jam renovatum vivere per juſtitiam, adeóque ejuſdem Chriſti beneficio ſperandam nobis ipſorum etiam corporum immortalitatem, per reſurrectionem à mortuis.

ỳ. 11. *Quod ſi ſpiritus ejus qui ſuſcitavit Jeſum à mortuis, habitat in vobis: qui ſuſcitavit Jeſum Chriſtum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora veſtra, propter inhabitantem ſpiritum ejus in vobis.*

Id eſt, ſpiritus Dei habitat in vobis per juſtitiam, vivificabit Deus mortalia corpora veſtra, ſuſcitando ea ad vitam immortalem & beatam (loquitur enim de reſurrectione juſtorum) exemplo capitis & primogeniti mortuorum. Et innuit Spiritum ſanctum, non ſolùm in mentibus juſtorum habitare, ſed etiam in corporibus; ut quæ propterea quòd templa fuerint Spiritûs ſancti, digna habeantur honore beatæ & glorioſæ reſurrectionis, 1. *Cor.* 6. Non *propter* ſed *per*, legit *Ambr.* & *Auguſt.*

ỳ. 12. *Ergo fratres debitores ſumus non carni, ut ſecundùm carnem vivamus.*

Id eſt. Servitutem debemus, qui Chriſto jam

inſiti ſumus, *non carni*, ut deſideriis ejus obſequamur, ſubaudiendum, ſed ſpiritui, ut ſecundùm ſpiritum vivamus.

℣. 13. *Si enim ſecundùm carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.*

Moriemini æternâ morte, eo quod non habueritis Spiritum ſanctum inhabitantem ſeu perſeverantem uſque ad mortem, ex *Chryſ.* *Spiritu*, id eſt, per ſpiritum ſanctum. *Facta carnis*, id eſt, concupiſcentiæ, ſeu opera carnis, ut *Gal.* 5. quæ per ſpiritum mortificamus, quando ipſo in nobis & nobiſcum operante pravis motibus non conſentimus. *Vivetis* vitâ æternâ, non ſolùm animarum, ſed etiam corporum; ad quam vitam, propter inhabitantem ſpiritum ſuum in vobis, Deus ad exemplum filii ſui vos reſuſcitabit.

℣. 14. *Quicùmque enim ſpiritu Dei aguntur, ii ſunt filii Dei.*

Probat quod dixit *vivetis*: nam ii ſunt filii Dei per adoptionem, qui renati per baptiſmum, non qui catechumeni, ſpiritu Dei aguntur, non coactè (ut volunt hæretici) neque neceſſitate, ſed inclinatione paſſivâ, quâ voluntas efficaciter agitur & inclinatur: quæ tamen non excludit libertatem voluntatis, quâ homo etiam ipſe agat, & ut ita dicam, ſeipſum agat, & quidem liberè ad ea opera ad quæ agitur & inclinatur à ſpiritu Dei: videlicet ipſo eodem ſpiritu totum hoc ut agat agente, ex *Auguſt. ſerm.* 13. de *verb. Apoſt. cap.* 11. & 43. de *verb. Domin. cap.* 7.

℣. 15. *Non*

℣. 15. *Non enim accepiſtis ſpiritum ſervitutis iterùm in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater.*

℣. 16. *Ipſe enim Spiritus teſtimonium, reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filii Dei.*

Ex eo quòd renati per Chriſtum, per ſpiritum quem acceperunt, Deum invocant ut Patrem, oſtendit eos eſſe filios Dei, & proindè heredes vitæ æternæ. Spiritui ſervitutis *in timore*, vel *in timorem*, opponit ſpiritum adoptionis: qui cùm intelligatur Spiritus ſanctus, non poterit ſpiritus ſervitutis illi contrarius intelligi, niſi ſpiritus malus, id eſt, diabolus, ex *Aug. propoſ.* 52. Sed meliùs intelligitur ſpiritus Dei: ſic tamen, ut pro dono accipiatur, cujus autor eſt ſpiritus; nempè pro dono timoris, ex *Aug. ſerm.* 13. *de verb. Apoſt.* quia à ſervitute peccati hominem non liberat: vel quia ſervis convenit. Sed accepiſtis ſpiritum infundentem cordibus charitatem. Vel accepiſtis per ſpiritum gratiam adoptionis, id eſt, charitatem. *In quo*, id eſt, per quem ſpiritum in nobis operantem clamamus: *Abba, Pater*, quia filiorum Dei eſt Deum Patrem vocare, *Matth.* 6. Ante Chriſti adventum fuerunt filii Dei adoptivi, quotquot juſti fuerunt: ſed non audebant Deum vocare Patrem. Nos verò poſt adventum ejus, præceptis ſalutaribus moniti, audemus dicere, Pater noſter, &c. Nomen Patris toti Trinitati commune hìc eſt. *Abba, Pater:* rem eamdem ſignificant, ad denotandum vel vehementem filiorum Dei orantium affectum, vel ſpiritum ſanctum duobus modis teſtari: uno modo directè, expreſsè, & ſinè obſcuritate, ut 2. *Regum* 12. *Dominus tranſtulit peccatum*

tuum & *Luc.* 5. & 7. Alio modo obſcurè & obliquè, ut 1. *Joan.* 3. vel Spiritum Sanctum teſtari ſpiritui noſtro, ſive cum ſpiritu noſtro, nos eſſe filios Dei. Loquitur autem in perſona juſtorum, id eſt, eorum qui verè ſunt filii Dei, quibus Spiritus ſanctus perhibet teſtimonium, non tamen cuique de ſe planè certum, ſed tantùm probabile quòd ſunt filii Dei. Quo fit ut nullus certus ſit, ſe eſſe juſtum & filium Dei. 1. *Cor.* 4.

℣. 17. *Si autem filii, & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti: ſi tamen compatimur, ut & conglorificemur.*

Filii jus habent hereditatis, ad *Gal.* 4. & 1. ad *Tim.* 2. *Pſalm.* 36. Et benè hæc duo conſiſtunt, percipere jure hereditario, & ex meritis. Ut enim filius, etſi patris heres, obedire tamen debet præceptis patris, alioqui jure exhęredandus: atque eâ obedientiâ nihilominus hereditatem meretur. Sic & nos filii Dei per adoptionem facti, eoque jure Dei heredes, obſervatione tamen præceptorum per ipſius gratiam nos hæreditate dignos reddere debemus. Non enim jure debitum pugnat cum gratia; quando & ipſum jus quo quid debetur, ex gratia habetur. Nam ſicut Chriſtus, quamvis filius eſſet & heres; merito ſuæ paſſionis ad gloriam pervenit: ita ſentit Apoſtolus etiam nos jam filios & heredes merito patientiæ, quâ Chriſto compatimur, gloriæ ejus conſortium adipiſci.

℣. 18. *Exiſtimo enim, quod non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.*

Suadet à præmii magnitudine eſſe patiendum: *enim* pro *autem*. Græcè, *non ſunt dignæ*, *pares*,

ſunt comparabiles. *Indignæ ſunt*, *impares ad gloriam ſuo tempore revelandam*, ſeu *manifeſtandam erga* vel *circa nos*; videlicet in adventu Chriſti ad judicium, ut 2. *Cor.* 4. quatenùs paſſiones illæ leves ſunt & momentaneæ, cum gloria, quæ ſuprà modum magna eſt & æterna, comparatæ. Quæ tamen eâ gloriâ dignæ ſunt, & eam promerentur, quatenùs illam, velut conſtitutam & promiſſam à Deo mercedem nobis operantur, & pariunt.

℣. 19. *Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat.*

Hilar. l. 12. de *Trin.* longinquam expectationem interpretatur, ut indicet jam pridem à mundi exortu expectationem illam vehementem & anxiam cœpiſſe. Eleganti enim proſopopœia ſenſum & motum rebus omnibus creatis tribuit, & fingit creaturam, id eſt, mundum expectantem, dum ea gloria in nobis filiis Dei manifeſtetur, ut & ipſa gloriæ particeps fiat.

℣. 20. *Vanitati enim creatura ſubjecta eſt non volens, ſed propter eum, qui ſubjecit eam in ſpe:*

Rationem reddit tam ſollicitæ expectationis. Per vanitatem intelligit non ſolùm viciſſitudines & alterationes, ſed eam quâ mundus in pejorem ſtatum mutatus eſt per peccatum hominis, *Gen.* 3. & permiſſus eſt magna ex parte poteſtati principis hujus mundi. Propter quod & multæ creaturæ ſanctificantur. 1 *Tim.* 4. ut illius poteſtas cohibeatur ne noceat per eas. *Non volens*, id eſt, non lubens, non ſponte ſuâ, id eſt, non ex naturæ propenſione, cùm unaquæque res ſuam naturaliter appetat perfectionem & fugiat defectum: ſed ex ordinatione & velut præcepto Dei, qui illam, hominis culpâ ſic exigen-

te, ſubjecit huic vanitati, non in perpetuum, ſed factâ ei ſpe liberationis.

℣. 21. *Quia & ipſa creatura liberabitur à ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.*

Hieron. in Habac. 3. creaturæ ſervitutem & liberationem extendit ad corpora cœleſtia adducens, *Iſa* 30. ℣. 26. Nam in reſurrectione hominum futura eſt renovatio totius creaturæ. 2. *Pet.* 3. *Apoc.* 21. *Iſa.* 65. Et *Ambr.* in *Epiſt.* 21. & 22. ad Angelos hominum cuſtodes quod benignè debet interpretari, quia velut manumiſſi liberi erunt cœli & Angeli ab obſequio quod præſtant homini mortali. Nam reverà loquitur Apoſtolus de creatura corporea & de mundo, non de Angelis, ex *Aug. quæſt.* 67. *inter* 83. *In libertatem*, id eſt, quando filii Dei ſuam aſſequentur perfectam & glorioſam libertatem: vel in imitationem & exemplum libertatis: vel propter libertatem. Nam mundus propter hominem factus eſt, ex *Chryſ.*

℣. 22. *Scimus enim quòd omnis creatura ingemiſcit & parturit uſque adhuc.*

Græcè *congemiſcit & comparturit*; *condolet*, ut legit *Ambr.* l. 1. de *fide*, c. 6. quidam ſubaudiunt nobis vel nobiſcum: ſicut enim nobiſcum ſubjecta eſt creatura vanitati corruptionis, & nobiſcum liberationem expectat: ita etiam unà nobiſcum ingemiſcere & parturire dicitur, id eſt, in modum parturientis dolere, cum expectatione illius temporis, quo ſimul nobiſcum libertatis & gloriæ particeps fiat. Alii dicunt ſignificari gemitum & dolorem communem inter ſe partium creaturæ. *Uſque adhuc*, vel *uſque nunc*, & deinceps donec reveletur gloria filiorum Dei.

℣. 23. *Non ſolùm autem illa, ſed & nos ipſi primitias Spiritûs habentes; & ipſi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis noſtri.*

Hoc in perſona omnium regeneratorum dicitur, qui principium aliquod & guſtum Spiritûs ſancti velut pignus acceperunt, in donis ſibi collatis interim aſpirantes ad plenitudinem illam ſibi repoſitam in futurum, ex *Chryſoſt.* Vel in perſona Apoſtolorum & primorum fidelium, in quos copioſiùs effuſa fuit gratia Spiritus ſancti, qui tamen gravati corpore mortis hujus, intra ſeipſos gemunt, ex *Sedulio*, & *S. Thoma.* Vel de utriſque dicitur, ex *Origine.* Comparat primitias ſpiritûs ad integrum plenumque proventum, ſeu ad eam abundantiam quam accepturi ſumus in cœlo. Ideòque nunc pignus ſpiritûs, nunc pignus hæreditatis vocat, 2. *Cor.* 1. & 5. *Epheſ.* 1. Adoptionem filiorum Dei expectare dicit, qui tamen jam per baptiſmum in Dei filios adoptati ſunt: quia qui jus hereditatis nunc habent, poſſeſſionem ejus expectant: quia duplex adoptio: una imperfecta in hoc mundo: alia perfecta in cœlo, ex *Theophyl.* Ut duplex regeneratio, una ad gratiam per baptiſmum, *Joan.* 3. alia ad gloriam per reſurrectionem, *Matt.* 19. *Redemptionem corporis* vocat, quia beata reſurrectio corpora noſtra nobis reſtituet: non qualia nunc habemus, ſed libera ab omni corruptione mortalitatis: & quia libertas illa fuit pretio ſanguinis Chriſti nobis comparata. *Ambroſ. in Epiſt.* 22. redemptionem corporis intelligit Eccleſiæ, quæ meliùs corpus Chriſti, quàm noſtrum dicitur, 1. *Cor.* 12. *Eph.* 1. 4. & 5. *Coloſſ.* 1. Alii redemptionem corporis intelligunt à corpore.

℣. 24. *Spe enim ſalvi facti ſumus. Spe autem, quæ videtur, non eſt ſpes: nam quod videt quis, quid ſperat?*

Id eſt. Nondum reipsâ, ſed ſpe ſolâ ſalvi & beati facti ſumus, & ideò adhuc gemimus, exſpectantes corporum noſtrorum redemptionem & cum ea beatitudinem conſummatam. Nam ſicut fides eſt rei non viſæ: ſic ſpes eſt rei futuræ, non præſentis. Re enim adeptâ quæ ſperabatur, nulla cauſa ſperandi ſupereſt.

℣. 25. *Si autem quod non videmus, ſperamus: per patientiam exſpectamus.*

Concluſio eſt. Si ſperamus ſalutem, & ſpes eſt futurorum, ergo cum patientia ſervitutis ac miſeriæ præſentis expectare debemus adoptionem ac libertatem gloriæ filiorum Dei.

℣. 26. *Similiter autem & ſpiritus adjuvat infirmitatem noſtram: nam quid oremus, ſicut oportet, neſcimus: ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.*

Græcè, *itidem & ſpiritus ſublevat infirmitates noſtras*, id eſt, nos graviter infirmos, ut qui non ſolùm premimur pondere mortalitatis noſtræ, ſed etiam vitio ignorantiæ & concupiſcentiæ carnis. Cur autem dicat *conſimiliter*, cùm nihil præcedat ſimile quod ſpiritus facere dicatur: *Origenes* refert ad verbum ingemiſcendi ſic. Non ſolùm omnis creatura ingemiſcit, ſed etiam nos, ſimiliter & ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus. *S. Thomas* ad *vivificabit*, ſimiliter & in hac vita *adjuvat* infirmitatem. Alii ad id quòd nos faciat Dei filios, & teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filii Dei. Alii ad id poſtremum, ſicut ſpiritus

conteſtificatur ſpiritui noſtro, quod ſimus filii Dei: ſic etiam nos infirmos idem ſpiritus coadjuvat, ut quæ non videmus, per patientiam expectemus. Adeò autem ſumus infirmi, ut non ſolùm egeamus auxilio ſpiritûs ad ea quæ ſcimus agenda, vel toleranda, ſed ſæpe neſciamus quid nobis expediat, & proinde quid à Deo petere & quo modo petere debeamus; nam quædam abſolutè & quædam conditionaliter, petenda ſunt, & magis neceſſaria, quàm minùs. *Aug. Ep.* 121. *de orando Deo*, c. 14. explicat hoc de afflictionibus & tentationibus, quæ poſſunt prodeſſe & nocere, ut 2. *Corinth.* 12. & *Jerem.* 14. Et cum dicat Apoſtolus quòd *ipſe ſpiritus* poſtulat ſeu intercedit, ex Græco, non alium quam Spiritum ſanctum intelligit, qui poſtulare ſeu intercedere pro nobis dicitur: eo quòd efficaci ſuâ in nobis operatione, nos orantes ac poſtulantes faciat, ait *Eſtius*, ùt *Gal.* 4. *Matth.* 10. 1. *Timoth.* 2. Quamvis *Chryſoſt.* dicat eſſe ſpiritum hominis, quatenùs gratiam à Spiritu ſancto accepit: vel ipſum Orationis donum hominibus à Spiritu S. infuſum. *Pro nobis*, id eſt, defectum noſtrum ſupplens & adjuvans, dum facit nos poſtulare. Nec tamen Pater, nec tota Trinitas poſtulare rectè dicitur, ſed tantùm perſona quæ accipit ab alia, quòd faciat homines poſtulantes. Nam ut mitti, ſic & poſtulare reſpicit alterum, à quo vel accipitur aliquid, vel expectatur: quod patri non competit. Et attribuit ſpiritui ſancto, tanquàm nos tenerè diligenti, affectum veluti maternum, dicens eum poſtulare pro nobis *gemitibus inenarrabilibus*: quia nos inhabitans gemitus inenarrabiles in nobis excitat. Qui ſic dicuntur, quia procedunt à deſiderio rei ineffabilis, id eſt, cæleſtis gloriæ; vel quia ipſi motus cordis, ut ſunt à

Spiritu ſancto, enarrari non poſſunt, ex *S. Thomâ.* Vel quia propter cordis noſtri cæcitatem inſcrutabile eſt, & ideò ineffabile, quinam ſint iſti gemitus, & orationes noſtræ Deo placita ad exaudiendum, & proinde à Spiritu ſancto procedentes.

℣. 27. *Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret ſpiritus: quia ſecundùm Deum poſtulat pro ſanctis.*

Græcè, *novit quis ſit ſenſus ſpiritûs. Aug.* quid ſpiritus ſapiat. Quamvis Spiritûs ſancti in nobis gemitus ſint ineffabiles, Deus tamen, ſcrutator cordium, novit ſenſum ſeu deſiderium gementis in nobis: & ita novit, ut etiam approbet, ut exaudiat. *Jerem.* 17. Græcè, intercedit, interpellat pro ſanctis, ſeu pro rebus ſanctis & ſalutaribus à Deo impetrandis. Vel ipſos ſanctos, & Dei filios ac Deum diligentes petere facit, quæ placita ſunt Deo, ſeu *ſecundùm Deum.* Quaſi dicat. Spiritum nihil poſtulare pro ſanctis quod non obtineat, ut *Matth.* 7. 1. *Joan.* 3. & 5. & 1. *Cor.* 2.

℣. 28. *Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia coöperantur in bonum, iis, qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt ſancti.*

Græcè *coöperatur Deus.* Ut ſenſus ſit, ſpiritum ſanctum facere, ut efficax ſit oratio, ſive impetret quæ petit, ſive ſecus. Omnia enim ad utilitatem eorum cedunt, qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt ſancti. Vel coöperantur, id eſt, ſimul operantur, ſimul inquam inter ſe, non ſimul cum diligentibus Deum, ſed ad eorum utilitatem & ſalutem omnia tam adverſa, quàm proſpera, Spiritu ſancto eorum cauſam

agente, & ſecundùm Deum poſtulante pro ſanctis. Etiam ad alia qùæcumque & ad peccata extendit *Auguſt. lib. de corrept. & grat.* c. 9. & *Bern. in Pſalm.* 90. *ſerm.* 2. Nam humilores & cautiores efficiuntur, ùt patet de *Petro* & *Paulo*. Quòd autem peccata præterita coöperentur in bonum etiam illi, qui per pœnitentiam reſurgit, probat *S.Thom.* 3. *parte*, q. 89. *art.* 2. *ad* 1. Et quia ab iis liberati æternùm Deo gratias agunt. Reprobis contra omnia cooperantur in malum, tam àdverſa, quàm proſpera, etiam bona opera, de quibus ſuperbiunt, & quibus amiſſis in æternum dolebunt. *Sancti*; non legitur in Græco & Syriaco. *Vocati*, non participium, ſed nomen verbale. *Propoſitum*, eſt vel ipſorum hominum qui vocantur, id eſt, bona eorum voluntas à Deo prævifa, ex *Amb.* & *Chryſoſt.* Vel Dei & hominum, ex *Origen.* & *Theophyl.* Vel Dei ſolius propoſitum, id eſt; voluntas prævia, prædeſtinatio ac decretum æternum; ut ſecundùm propoſitum vocati, ſeu vocatitii dicantur, qui non ex ullis ſuis meritis, ſed ſolo Dei conſilio ac beneplacito eligentis ab æterno quos voluit, ad ſalutem vocantur, ut *Eph.* 1. & 2. *Tim.* 1. ex *Aug.* l. *de retract* cap. 23. & l. 2. *contr.* 2. *Epiſt. Pelag.* c. 10. & *S.Thom.*

℣. 29. *Nam quos præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri imaginis filii ſui; ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.*

Quos præſcivit. Nempe (ut aiunt qui prædeſtinationem Dei ſtatuunt ex operibus prævifis) benè victuros, aut bonis naturalibus benè uſuros, aut oblatæ tali vel tali gratiæ præbituros aſſenſum. Vel quos præſcivit vocatos ſecundùm

propoſitum, eos prædeſtinavit. Vel quos ſcivit conformes futuros imagini filii ſui, e prædeſtinavit conformes huic imagini ſieri. quos novit & approbavit, ſeu prædilex præordinavit in bonum, ùt *Pſalm.* 1. *Joan* 2. *Tim.* 1. *Matth.* 7. & 27. & infra cap. 1 1. *Pet.* 1. Nec Chriſtus ibidem fingi poteſt deſtinatus ex prævisis meritis. Nec Apoſ dicit, quos præſcivit benè victuros: ſe ſolutè quos præſcivit: qui ſermo eſt im ctus, niſi prænotio prædilectionem ſigni ac ſi dicat. Quos novit in propoſito ac l placito ſuo æterno, eos prædeſtinavit co mes ac ſimiles ſieri Chriſto filio ipſius, i certo ſixoque decreto ab æterno ſtatuit a tum bonum eos ſic perducere, ut nulli tationibus & adverſitatibus impediri p Vide *Auguſt. de bono perſever.* cap. 18. C mitas autem imaginis filii Dei, ad quam deſtinatos ait, eſt ſimilitudo noſtra cum ſto Dei filio, non qualiſcumque, qualis in hac vita per mentis renovationem & ad nem (inchoata enim habetur) ſed quæ ctatur, id eſt, adoptio filiorum Dei per & conſummata, ùt 1. *Corinth.* 15. *Phili Coloſſ.* 3. 1. *Joan.* 3. Ut ſenſus ſit nos ita c mandos filio Dei, ut ſimus quædam ejus i 1. *Cor.* 15. Ex qua conformitate conſe gloria Chriſti, & quædam dignitas & pra tiva, ut ſit primogenitus inter multos fr dum ſcilicet qui per naturam eſt unigenit filius, Deo nos adoptante, ac naturali filio per gratiam & gloriam conformante. tos fratres acquirit gloriæ ſuæ cœleſtis c des, inter quos omnes ipſe primatum tanquàm primogenitus. Nam Chriſtus Dei genitus quidem eſt ùt Deus, ſed primog ut homo Deus, per gratiam unionis, no

gratiam adoptionis, quam ei non tribuimus. *Ut ſit*, id eſt, ut oſtendatur & agnoſcatur, ùt quidam putant, *primogenitus in multis fratribus:* nam adoptio noſtra tota refertur in gloriam Chriſti, etiam ùt homo eſt.

℣. 30. *Quos autem prædeſtinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & juſtificavit: quos autem juſtificavit, illos & glorificavit.*

Proſequitur præcipuos effectus divinæ prædeſtinationis, qui ſunt vocatio, juſtificatio & glorificatio. Relativum *quos*, eos refert quos Deus ab æterno prædeſtinavit conformes fieri imaginis filii ſui, hos & vocat in tempore, ea vocatione quam dixi *ſecundùm propoſitum*, ùt *Apoc.* 19. hæc enim ſemper eſt efficax, & electorum propria, vel ad fidem, vel ad juſtitiam, & ſanctitatem vitæ, & ad ſalutem. Et quoſcumque prædeſtinatos, ſive ſecundùm propoſitum, vocat ad fidem Chriſti, faciens eos credentes, eoſdem etiam juſtificat, remiſſione peccatorum, ac mentis renovatione: vel quoſcumque prædeſtinatos vocat ad fidem, & juſtitiam & ſalutem. Quæ quidem vocatio fit per miniſterium prædicationis Evangelicæ. Eos non inaniter vocat, quo modo multi vocantur, qui non veniunt, *Matth.* 20. & 22. ſed eoſdem ipſe etiam juſtificat, donans fidem, pœnitentiam, remiſſionem peccatorum, ſanctam converſationem, & in ea perſeverantiam. Hæc enim omnia juſtificationis nomine comprehenduntur. Et quoſcumque ſic vocatos juſtificat, eoſdem etiam *glorificat*, ſeu, quod idem eſt, *magnificat*: facturus eos conformes filio ſuo glorificato. *Chryſoſt.* intelligit in hoc ſæculo, per filiorum adoptionem & donorum largitiones. Alii meliùs de futura

gloria, ob ſupradicta de noſtra conglorificatione cum Chriſto, de futura gloria in nobis revelanda, de libertate gloriæ filiorum Dei. Utitur autem verbis præteriti temporis, ob certitudinem infallibilem effectuum à divina prædeſtinatione manantium : vel quia verbum *prædeſtinavit*, ex quo cætera contexuit, erat præteriti temporis, ut notat *Eſtius*.

℣. 31. *Quid ergo dicemus ad hæc? ſi Deus pro nobis, quis contra nos?*

Enumeratis delectionis noſtræ beneficiis, certitudinem eorum confirmat ſic. Cùm Deus tantam pro ſuis electis curam, & tam certam habeat providentiam, ut quoſcumque prædeſtinavit ad gloriam, eos vocando & juſtificando, tandem omninò ad illam perducat. *Quid dicemus* inter adverſitates & tentationes conſtituti, quàm quod *ſi Deus pro nobis* ſtat, volens omninò implere in nobis æternum ſuum propoſitum juſtificationis & glorificationis noſtræ, cum nemo ſit Deo potentior : quis vel hominum vel dæmonum, ita contra nos inſurgat, ut ſalutem noſtram impediat? Nullus ſanè, *Joan.* 10.

℣. 32. *Qui etiam proprio Filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum : quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?*

Non adoptivo, ſed naturali & vero, ut 1 *Joan.* 5. Huic filio non pepercisse dicitur, non quia in eo eſſet aliquid puniendum, ſed qui in mortem dedit. *Pro nobis omnibus*, electi ſcilicet, nam conſtat in electorum perſon *Paulum* hæc dicere. Dicitur & pro omnibu traditus, quia paſſio ejus & mors ſufficiens era omnibus omninò redimendis. 3. *Sent. diſt.* 19 Pro non omnibus, quia fructus paſſionis ſol

electi percipiunt. Græcè, *donabit*, vel *donavit in propoſito & voluntate*. Et colligit Deum certiſſimè daturum nobis, id eſt, electis bona jam enumerata gratiæ & gloriæ. Qui enim filio ſuo, quo nihil habet charius, non pepercit, ſed pro noſtra ſalute in mortem tradidit, certè nec cætera dona ad ſalutem neceſſaria, nec ipſam gloriam negabit. De electis exponit, *S. Auguſt.* l. 22. *de Civit.* c. 24.

℣. 33. *Quis accuſabit adversùs electos Dei? Deus qui juſtificat,*

℣. 34. *Quis eſt qui condemnet? Chriſtus Jeſus qui mortuus eſt, immò qui reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.*

Oſtendit quòd nulla occaſio poſſit eſſe ſanctis Dei nociva : Et hoc primò ratione divinæ electionis : qui enim eligit aliquem, hoc ipſo eum approbat, *Eph.* 1. Qui autem accuſat, improbat eum quem accuſat. Non valet autem alicujus accuſatio contra Dei approbationem. Secundò ratione juſtificationis. Deus eſt qui juſtificat, quis eſt qui condemnet juſtificatos à Deo? *Job.* 34. Et quia poſſet aliquis timere, ne à Chriſto Jeſu aliquis accuſaretur & condemnaretur, tamquàm tranſgreſſor mandati ipſius Chriſti, ùt de Moyſe dicit *Joan.* 5. & *Act.* 10. Et quia eſt peccato immunis *Joan.* 8. 1. *Cor.* 2 oſtendit quòd non. Quia etiam ipſe ſecundùm humanitatem confert magna beneficia ſanctis, ſicut & ſecundùm divinitatem. Primò, quia *mortuus eſt*, ſcilicet pro noſtra ſalute, 1. *Pet.* 3. Secundò, quia reſurrexit propter noſtram juſtificationem. Tertiò, *quia eſt ad dexteram Dei Patris*, id eſt, in æqualitate Dei Patris ſecundùm naturam divinam

& in potioribus ejus bonis ſecundùm naturam humanam. Et hoc etiam eſt ad gloriam noſtram *Eph.* 2. & *Apoc.* 3. Quartò : *Quia etiam interpellat pro nobis*, quaſi advocatus noſter exiſtens, 1. *Joan.* 2. orando *Joan.* 17. & humanitatem aſſumptam Patri repræſentando. *Hebr.* 6. ex *D. Thom.*

℣. 35. *Quis ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio? An anguſtia? An fames? An nuditas? An periculum? An perſecutio? An gladius?*

Concludit cùm tot beneficia nobis divinitùs collata ſint, & tam efficacia, quis jam poterit nos à dilectione Chriſti retrahere : ſive quâ nos eum diligimus, ſive quâ nos ipſe diligit, qui tot & tanta pro nobis fecit ? Hoc eſt efficere, ut Deus nos, quorum gratiâ tam multa fecit, amare deſinat ? Si de charitate quâ eum diligimus, intelligamus, ſupplendum erit, quis nos ſeparabit finaliter à charitate Dei : nam electi ſæpe excidunt à charitate, quâ Deum diligunt : unde non ſequitur unumquemque fidelium eſſe certum & ſecurum de ſua perſeverantia in bono. *Tribulatio* eſt afflictio in corpore & rebus externis. *Anguſtia* in animo, vel in rebus dubiis & perplexis, in quibus deeſt conſilium humanum.

℣. 36. (*Sicut ſcriptum eſt : Quia propter te mortificamur totâ die ; æſtimati ſumus ſicut oves occiſionis.*)

Pſalm. 43. Supplendum electos pati & paſſiros eſſe propter confeſſionem tui nominis, & quia tui cultores, non ſecus ac oves mactationi deſtinatæ, quas pro libito & abſque commiſeratione ad mortem trahunt, aſſiduè traduntur in mortem, & quotidianis objiciuntur periculis.

m & auxilium, non noſtrâ virtute, ex *Cyp.*
t.

38. *Certus ſum enim, quia neque*
, neque vita, neque Angeli, neque
ipatus, neque virtutes, neque in-
'a, neque futura, neque fortitudo,
39. *Neque altitudo, neque profun-*
, neque creatura alia poterit nos
are à charitate Dei, quæ eſt in
o Jeſu Domino noſtro.

ſuaſum habeo, ait *Tert.* Meliùs *Auguſt.*
58. *certus ſum*, & non dixit opinor:
fide tenuit, quòd nec mors ulla, nec
emporalis promiſſa, nec cætera ſubſe-
ia poſſunt credentem à charitate Dei de-
ere, ùt c. 3. & 14. *Luc.* 20. *Gal.* 1. *Act.* 26.
. 4. & 7. *Philip.* 3. Nec favet hic locus
lli fidei hæreticorum: nam loquitur in
na electorúm, non ſingulorum fidelium.
at ait *Hier.* ad *Gal.* 1. certâ fide perſuaſum
habeo. *Quia neque mors* à perſecutore
ata, *neque vita* promiſſa. *Chryſoſt.* ad

Meliùs tamen omnes dæmones intelliguntur, qui fideles tentant à ſalute detrahere. *Neque inſtantia*, *neque futura.* Id eſt, nec bona quibus alliciuntur homines, nec mala quibus terrentur. *Neque fortitudo* principum hujus ſæculi. Non legitur in Græco, nec in Syriaco, *neque altitudo*, ex qua quis minaretur præcipitium, ùt factum eſt Chriſto, *Luc.* 4. *neque profundum*, in quo ejus minaretur demerſionem, ùt *Pſalm.* 68. & 2. *Cor.* 11. ex *S. Thom.* Vel non regnum, non gehenna. Vel non ſublime, non abjectum. Vel nihil quod in cœlo ſursùm, aut in terra deorsùm. *Neque* ulla *creatura alia*, id eſt, nihil quod dici poſſit, *poterit nos ſeparare à charitate Dei.* Finaliter, ſi de charitate, quâ nos Deum diligimus intelligamus; Si verò de ea quâ nos Deus diligit, ſenſus erit: tam potentem, certam & efficacem eſſe Dei dilectionem, quâ vult nos ad ſalutem adducere; ut nulla creatura poſſit nos ab ea detrahere, faciendo ut ille deſinat nos amare, aut illius charitas ſuo fruſtraretur effectu, id eſt, ſalute noſtrâ, *quæ eſt in Chriſto Jeſu*, id eſt, per Jeſum tanquam mediatorem, propitiatorem noſtrum: qui nobis illam Dei charitatem meruit ſuâ paſſione, & ſuâ nos morte redemit, ideòque Dominus noſter dicitur.

CAPUT IX.

℣. 1. *Veritatem dico in Chriſto, non mentior : teſtimonium mihi perhibente conſcientiâ meâ in Spiritu ſancto :*

UBi de electis egit ; jam acturus de rejectione Judæorum & vocatione Gentium, agit de cauſis electionis & reprobationis : & præfatione Judæos mulcet, ne in odium ſuæ gentis loqui videatur. Ne quis, inquit, me mentiri putet, rem veram, & ex animo loquor, idque per Chriſtum, ſeu Chriſto teſte. Teſtem adduco conſcientiam meam per ſpiritum ſanctum, ut ejuſdem conſcientiæ meæ teſtem & ducem, ex *Hier.* ad *Algaſ. quæſt.* 9. & ad *Hedib. quæſt.* 10. Jurat his tribus adductis teſtibus, Chriſto, conſcientiâ & Spiritu ſancto, ex *S. Thom.*

℣. 2. *Quoniam triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo.*

Qualis eſt parturientium. Cauſa doloris eſt, quòd priùs cum errantibus errans, perſequebatur Eccleſiam : vel quòd optaverit eſſe anathema à Chriſto pro fratribus : vel potiùs quòd rejectus & excæcatus ſit populus Judæorum.

℣. 3. *Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundùm carnem,*

Non Hebræa, ſed Græca vox eſt, ἀνάθεμα, ſeu ἀνάθημα, ab ἀνατίθεσθαι, quod eſt ſeponere ſeu

ſeparare deducta, vel fortè ἀνατίθεσθαι, quod eſt ſursùm ponere, utpotè ſuſpenſa in alto ex parietibus & columnis templorum. Sic ut ad alias res Deo ſacratas, vel uſui miniſtrorum ejus deputatas extendatur, ex *Chryſ.* quia à prophanis ſunt ſegregata anathemata, dicuntur quaſi Deo devota, ſeparata & intacta. Et ab Eccleſia ſeparati, quaſi extorres, anathemata vocantur, tanquam inferis devota & dicata capita, quos olim ſacros homines, id eſt, execrandos vocabant. Sicque in bonam, & in malam partem ſumitur, ùt *Marc.* 14. & 1.*Cor.* 12. & 16. & ad *Gal.* 1. Quid optet *Paulus*, quæſtio eſt, cùm nemini liceat ullo caſu velle ſuam ſeparationem à Deo, nec ordo charitatis petit, ut quis ſuam ſalutem poſtponat aliorum ſaluti. *Hier. ad Galat.* 1. hoc deſiderium comparat cum deſiderio Moyſis, *Exod.* 32. & putat utrumque expetiſſe mortem corporis pro populi ſibi commiſſi ſalute, & utilitate. *Chryſ. Theod.* & *Oecum.* putant *Paulum* non quidem ſimpliciter dicere *optarem*, ſed *optarim*, adhibitâ conditione, ſi Deo placeret, vel id eſſet utile Judæis ad aliquod tempus beatâ felicitate carere, ùt *ad Philip.* *Chryſ.* & *Photius* hoc *Pauli* deſiderium citra culpam etiam ad interitum ſempiternum referunt, ùt *Caſſ. collat.* 23. cap. 6. Perinde quaſi ob divini amoris vehementiam optaret ipſe ſolus perire, potiùs quàm cum magna Dei contumelia Judæi æternis pœnis cruciarentur: quòd multi contra Dei bonitatem blaſphemabant, quia Judæos olim ſibi gratos repudiaſſet. Alii præ vehementia amoris, inordinati tamen, utpotè minùs adhuc inſtructum in doctrina Chriſtiana, id optaſſe, ait *Hugo Victor.* Alii per hyperbolem hoc dixiſſe, ùt *Pſalm.* 68. & 2.*part.* 36. Alii optaſſe tantùm,

it. Optat igitur eſſe anathema, non aliter Chriſtus fuit maledictum. Mos enim ut qui quaſi anathema ab Eccleſia ex- intur, publicè objurgarentur, ùt 2. *Cor.* 6. *in.* 2. *Conſt. Apoſt.* cap. 20. & adum- forma objurgationis. *Geneſ.* 3. & 4. Plato, Euripides & Plinius deſcribunt. gitur anathematis probra *Paulus* pro ſa- dæorum perferre cupiebat. *Moyſes* au- oſtulabat deleri de albo ducum Iſraël, catalogo juſtorum juſſu Dei conſcripto, viventium numero, vel magnâ fiduciâ s tam certus erat, ſe populo veniam, im- rum, quàm ſe de libro vitæ deleri non ex *Auguſt. quæſt.* 47. *in Exod. Chryſ.* & volunt petiviſſe ſeparationem à Deo & um conſortio; quod non ſtrictè, ſed ſe- n determinationem additam eſt exponen- it verba *Pauli*, quæ immenſi ſunt amo- n fratres, eoſque ſibi inimicos & ejuſdem

Qui ſunt Iſraëlitæ, quorum adop- filiorum, & gloria, & teſtamen-

collatis beneficiis, ùt *Pſalm.* 147. nam &
phetiæ, & promiſſiones, & protectio D
gularis glorioſos & celebres reddebat. V
ria eſt arca teſtamenti; ùt 1. *Reg.* 4. Græ
teſtamenta, id eſt, pacta & fœdera: ùt de
promiſſionis, de proſperitate terrena, de
ria in hoſtes, de regno. Vel duo teſta
vetus & novum, ex *Auguſt.* & *Hieron.* ve
tabulæ teſtamenti digito Dei ſcriptæ. Et
habere legiſlatorem non hominem tam
judicialia, quàm ad morum præcepta,
cultum divinum in ſacrificiis & ceremonii
tinentia, & promiſſiones tam ſolemnes,
15. & 17. *Exod.* 24. 4. *Reg.* *Jerem.* 34.
non ſolemnes.

℣. 5. *Quorum patres, & ex quib*
Chriſtus ſecundùm carnem, qui eſt
omnia Deus benedictus in ſæcula. A

Qui denique progenitores habent Abr
Iſaac & Jacob. Ex quibus Meſſias pro
incarnari & naſci voluit, *Luc.* 2. *Qui eſt*
omnia, per omnia & in omnibus *Deus b*
ctus, laudibus cèlebrandus in omne ævu
omnem æternitatem.

℣. 6. *Non autem quod exciderit*
bum Dei. Non enim omnes qui ex I
ſunt, ii ſunt Iſraëlitæ.

Id eſt. Non hæc dico, quod ſentiam ex
verbum Dei, ſeu irritas factas eſſe Dei p
ſiones novi Teſtamenti ad ſpiritualem
pertinentes. Non enim omnes qui ex Iſr
triarcha ſecundùm carnem orti ſunt, i
Iſraël ſive Iſraëlitæ, de quibus Scriptu
quitur in illis promiſſionibus, quæ per
ad novum Teſtamentum.

℣. 7. *Neque qui ſemen ſunt Abrahæ, omnes filii : ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen :*

Nec ideò quia ſecundùm carnem nati ſunt ex Abraham, cenſendi ſunt omnes ejus filii veri ac germani ſecundùm mentem Scripturæ loquentis de filiis, ubi de promiſſionibus agitur. Sic enim Iſmaël & Eſau cum ſua poſteritate cenſerentur inter filios, & promiſſionum deberent eſſe participes, quod tu Judæe non admiſeris. Sed dictum eſt ad Abraham, *Gen.* 21. *Genus Iſaac filii tui*, à quo genere ipſe non excluditur, *erit & vocabitur ſemen tuum*, in quo complebo promiſſiones tibi pro ſemine tuo factas.

℣. 8. *Id eſt, non qui filii carnis, hi filii Dei ; ſed qui filii ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine.*

Id eſt. Illa Dei promiſſio ad Abraham facta, quâ ſic diſcrevit inter ejus filios, ut Iſmaële rejecto, ſolam poſteritatem vellet vocari ſemen ejus, dicendo : *In Iſaac vocabitur tibi ſemen ;* allegoricè nobis ſignificat, non habendos eſſe filios Dei, nec reputandos pro vero ſemine Abrahæ, eos omnes aut ſolos, qui ſecundùm carnem ex Abraham orti ſunt, ſed *qui filii ſunt promiſſionis*, id eſt, qui regenerati ſunt ſecundùm ſpiritum, per gratiam fidei, idque juxta promiſſionem divinam Abrahæ factam, quâ dictum eſt, *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes*, *Gen.* 22. Sive illi carnaliter ex Abraham fuerint progeniti, ſive non, ùt ad *Gal.* 4 ex *Iſtio.*

℣. 11. *Cùm enim nondum nati fuiſſent, nec aliquid boni egiſſent, aut mali, (ut ſecundùm electionem propoſitum Dei maneret,)*

Id eſt. Cùm nondum eſſent in lucem editi, ſed jam in utero concepti, nec proinde fidem haberent, aut aliquid boni, vel mali egiſſent, nec per ætatem agere potuiſſent: cujus boni vel mali merito alter eligeretur, ut fieret dominus fratris ſui, alter reprobaretur, ut fratri ſerviret. Græci clariùs, *ut quod eſt ſecundùm electionem*, Dei propoſitum maneret. Id eſt. Ut propoſitum, quo ſecundùm electionem gratuitam, & non ex meritis Deus conſtituerat Jacob honorare, ſubjiciendo fratrem ipſius ſervituti, maneret, hoc eſt firmum ac ſtabile manet. Vel meliùs. Ut myſticè ſignificaretur, Dei propoſitum, quo aliquos prædeſtinavit ad vitam æternam, ex ſola & gratuita ipſius electione, abſque ullo meritorum reſpectu, firmum eſſe atque immobile. Propoſitum enim ſignificat voluntatem Dei prædeſtinantis homines ad vitam æternam: non præſcientiam Dei: nec propoſitum hominum.

℣. 12. *Non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt ei:*

℣. 13. *Quia major ſerviet minori, ſicut ſcriptum eſt: Jacob dilexi, Eſau autem odio habui.*

Apoſtolus rectè de fratribus dictum aſſumit, quod de populis dictum erat. *Major ſerviet minori. Geneſ.* 35. Quatenùs in illis erant duo populi. Et ſenſus eſt. Non propter ulla bona opera Jacob, aut mala opera Eſau, quæ, ùt jam dictum eſt nulla adhuc erant; ſed ex ſolo

arbitrio Dei vocantis, & eligentis Jacob præ Eſau, dictum eſt Rebeccæ Dominum conſulenti, quòd major ſerviturus eſſet minori, & conſequenter minor, id eſt, Jacob, dominium habiturus in majorem Eſau. Quod quidem completum non in ipſorum perſonis: ſed, ùt oraculi verba declarant, in populis qui ex illis orti ſunt, completum, inquam, tempore Davidis qui Idumæos, id eſt, populum ex Eſau genitum, ſibi ac populo Iſraëlitæ fecit tributarios, 2. *Reg.* 8. ùt notat *Eſtius*. Spiritualiter autem impletur in electis ac reprobis, quia quidquid à reprobis, aut circa reprobos agitur, id totum ſervit ac proficit ſaluti & felicitati electorum. *Omnia enim propter electos*, 2. *Tim.* 2. ex *Aug. epiſt.* 157. *ad Optatum.* Poſſunt aliter hæc verba *non ex operibus, ſed ex vocante*, ad præcedentia *ſecundùm electionem*, referri hoc ſenſu: ut propoſitum Dei, quod eſt ſecundùm ipſius electionem, id eſt, non ex meritis, ſed ex vocante firmum maneret. Deinde ſequatur, *dictum eſt ei*, &c. Cùm ait, *Major ſerviet minori*, commendat gratiam divinæ electionis, ut 1. *Cor.* 1. ex *Auguſt.* l. 1. *de pecc. mer. & remiſſ.* cap. 22. Cùm autem dicit, *ſicut ſcriptum eſt*; ſenſus eſt, Deum eo reſponſo quo dixit. *Major ſerviet minori*, ſignificare id quod multò poſt ex ejus perſona ſcriptum eſt à *Malach.* cap. 1. *Nonne frater erat Eſau Jacob, & dilexi Jacob, Eſau autem odio habui*? quaſi dicat. Etſi fratres eſſent germani & gemini, eoque nomine pares, niſi quod Eſau ratione primogenituræ præponendus videretur: ego tamen *Jacob dilexi*, id eſt, volui ei in ſua poſteritate benefacere. *Eſau autem odio habui*, id eſt, poſthabui & rejeci, nolens ſingularia in ejus poſteritatem beneficia conferre. Hinc colligendum relinquit Apoſto-

lus

lus argumento à figura ad rem ſignificatam, neque electionem hominum ad æternam ſalutem, neque reprobationem eſſe ex ullis operum meritis, ſed Deum ex ſolo ſuæ voluntatis arbitrio, alios eligere ad ſalutem; alios autem reprobare; non quòd Deus aliquos damnare velit immeritò: ſed quia ſicut totus effectus prædeſtinationis non cadit ſub merito, ita nec totus effectus reprobationis. Quòd enim Deus aliquos permittit cadere in peccatum, cujus merito poſteà damnationem incurrant (quæ quidem permiſſio primus eſt reprobationis effectus) non poteſt eſſe ex eorum merito; quia primi peccati permiſſionem nullum antecedit peccatum quo illam mereri poſſent. Ac ſanè de electione ſeu prædeſtinatione, quòd non ſit ex meritis, clarum eſt ex Apoſtoli doctrina. De reprobatione verò non omnes perinde conſentiunt. Nam quidam dicunt, Apoſtolum ſupponere, maſſam humani generis infectam peccato originali; quam cùm totam Deus ob illius peccati meritum reprobare potuiſſet, ad ſolam referunt Dei voluntatem, quòd ex ea alios præ aliis gratuitâ ſuâ bonitate ſeparandos, atque ad ſalutem perducendos elegerit, ut proinde electio quidem iſtorum non ſit ex merito, cæterorum autem reprobatio ſit ex merito peccati, quo tota maſſa ponitur infecta. Nec alio ſenſu putant, aliquos reprobari ſinè meritis, quàm quia nulla ratio eſt ex parte hominum, cur alii præ aliis reprobentur atque in maſſa perditionis relinquantur; eo quod peccatum ſit omnibus commune. Sed ſi diligenter expendantur ea quæ de electione & reprobatione tradit Apoſtolus hoc capite, prorsùs apparebit ex ejus ſententia, tam reprobationem, quàm electionem abſolutè non ex ullis eſſe prævíſis meritis. In eo quod dicit,

cùm nihil egiſſent aut boni aut mali, tam excludit actionem malam Eſau odio habiti, quàm actionem bonam Jacob dilecti: & conſequenter excludendum relinquit, tam malum meritum reprobationis, quàm bonum meritum electonis. Unde liquet ex *Eſtio*, Apoſtolum non ſupponere in hac ſua diſputatione maſſam corruptam peccato. Dices, reprobatio vocatur odium Dei: injuſtum autem videtur, ſi Deus aliquem odio habeat, nullis exiſtentibus aut prævifis ejus meritis. Reſpondetur, *Paulum* non vocare reprobationem odium Dei, ſed docere eam ſignificari per odium Dei, ſenſu negato, non affirmato, in quantùm Deus quibuſdam non vult poſitivè dare hoc bonum, quod eſt vita æterna, dicitur eos odio habere, ait *S. Thom* I. *part. quæſt.* 23. *art.* 3. Alii dicunt, reprobationem rectè vocari odium Dei affirmato ſenſu: non propter primum effectum, ſed propter poſteriores, maximè poſtremum, qui eſt æterna damnatio. Sed ea ſignificatio non convenit huic loco: ſic enim odium eſſet ex operibus, quod de odio quo Deus odiſſe dicitur Eſau (in quo fuit typus reprob rum) negat hìc *Apoſtolus*.

℣. 14. *Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum? Abſit.*

Græcè *injuſtitia*. Nam ſi Deus ſinè prævifis operum meritis alios eligit, alios reprobat, injuſtus eſſe videtur, tum quia de æqualibus non æqualiter diſponit; tum quia reprobat aliquos immeritos: Atqui injuſtitiam adſcribere Deo impium eſt. Diluit hoc teſtimonio Scripturæ:

℣. 15. *Moyſi enim dicit: Miſerebor cujus miſereor: & miſericordiam præſtabo cujus miſerebor.*

Exod. 33. Oſtenditur his verbis Dei electio planè gratuita & indebita. Si autem indebita

...ito iure voluntatis. Nec ſupplendum, ...ebor ejus, quem dignum fore meâ mi-...rdiâ prævidero.

16. *Igitur non volentis, neque cur-...ſ, ſed miſerentis eſt Dei.*

...c non dicta in perſona *Pauli*, ſed adver-...velut rem abſurdam inferentis: tanquam ...ur ex prædictis, inanem eſſe omnem no-... conatum, ſi Deus miſeretur cujuſcum-...voluerit, ex *Chryſoſt.* Vel dicta ſunt in ...a *Pauli*, ſed cum excluſione intellecta ...bus prioribus membris; hoc modo: quòd ...onum velit & operetur, non eſt volentis ...n, neque currentis tantùm, ſcilicet ho-..., ſed etiam Dei miſerentis, ex *eod. Chryſ.* ...12. ad *Hebr.* & *Hier.* l. 1. *dial. cont. Pelag.* ...& *Gregor. Nazianz. orat.* 31. Vel ùt ait, ...l. 1. ad *Simp. quæſt.* 2. *Enchir.* 32. l. *de* ... 7. Non eſt volentis ut velit, neque cur-... ut currat; ſed miſerentis Dei, qui dat ...ii ipſum velle & currere. Quaſi dicat. ...velle, nec operari quiſquam habet à ſeip-...d, totum accipit à Deo, miſericorditer

liberum hominis arbitrium non excludit, S. *Thom.*

℣. 17. *Dicit enim Scriptura Pharaö Quia in hoc ipſum excitavi te, ut oſtenc in te virtutem meam: & ut annuncie nomen meum in univerſa terra.*

Quod de electione docuit, idem nunc alio teſtimonio Scripturæ docet de reprob: ne; videlicet Deum injuſtum non eſſe, c aliquos odio habet ſeu reprobat abſque illo: meritis. Vel potiùs, ùt ſuperiùs indicavi priori teſtimonio, *Miſerebor cujus miſereor*, contineri probationem utriuſque, videlice ſtæ electionis, ſimul & juſtæ reprobatio: quamvis tam hæc quàm illa ad nulla reſpi merita ejus, qui vel reprobatur, vel eligi Nam ſi nulla eſt injuſtitia Dei, miſericordite gratuitò eligentis aliquos præ aliis, ubi nulla : merita, nulla quoque ejuſdem erit injuſti alios non eligentis, ſed permittere volenti in peccata labantur, quorum merito ſint æt morte puniendi: quod eſt reprobare; ùt d *S. Thom.* 1. p. q. 23. *art.* 3. Conſequitur e per neceſſariam illationem reprobatio ſinè ritis juſta ex electione gratuita. Quare lic ad utramque vindicandam ab injuſtitia, va & ſufficere Scripturam allegatam. Cur ſubjungit hoc alterum teſtimonium de Pha ne? Reſpondetur ut hoc exemplo doc quòd pro arbitrio ac ſinè ullius injuria pc Deus facere, non tamen id eum facere, ſapientiſſimè, & cum ratione: dum videl illud ordinat ad finem manifeſtandæ ſuæ tentiæ, & ſui nominis celebrandi. Itaque quam quæreretur quænam ſit ratio cur D ita faciat: ex Scriptura rationem adfert. *D enim*, inquit, *Scriptura Pharaöni*, id eſt. Sc

tura narrat, dictum eſſe Pharaöni, à Deo videlicet per Moyſen, quando ille negabat ſe populum Dei dimiſſurum, *Exod.* 9. Pro *excitavi te*, *Hieron.* legit, *poſui te*, *conſervavi te.* Et ſonat deſtinationem, quæ fit adhibitis mediis aptis & convenientibus ad finem propoſitum, ùt *Pſal.* 17. 1. *Theſſa.* 3. & 1. *Pet.* 2. *Deut.* 18. *Iſa.* 49. *In hoc ipſum*, id eſt, ad eum finem poſui & excitavi te, ſervavi atque promovi, videlicet non ſolùm permittendo, ſed multa tam intus quàm foris operando ſenſibuſque objiciendo, quæ tibi futura eſſent occaſio majoris contumaciæ, ac duritiæ cordis; ad eum finem, inquam, ut in te, & circa te potentiam meam divinam, per multa ſtupenda & horrenda ſigna exercerem & hominibus manifeſtarem, quo per hæc nomen meum celebraretur ubique terrarum. Quod utique factum eſſe conſtat in eo maximè, quòd filiis Iſraël per mare rubrum traductis rex Pharao cum toto exercitu in eodem mari ſubmerſus eſt, ex *D. Aug. de grat.* c. 20. & 21. & *S. Thom.*

℣. 18. *Ergo cujus vult miſeretur, & quem vult indurat.*

Concludit ex verbis *miſerebor cujus miſereor*, &c. Deum pro ſola ac libera ſua voluntate ſinè reſpectu operum, hos quidem eligere, alios autem reprobare, ſive, ut hìc loquitur, indurare. Et notat *Eſtius* indurationem hìc poni pro tota hominis derelictione, comprehensâ etiam primâ permiſſione peccati, cujus merito poſteà quis induretur. Quòd ſi ſolus indurationis effectus conſideretur, non utique ſinè merito eſt peccati præcedentis. Unde & ipſe Pharao, non ſinè merito præcedentium peccatorum, ac nominatim peccati originalis, fuit à Deo derelictus; ut tandem in malo indureſce-

ret. Sed ideò dicit *Apoſtolus*, *quem vult indurat*: Quòd induratio ſive Pharaönis, ſive cujuſquam alterius in prima ſua velut origine, quæ eſt prima derelictio, ſeu peccati permiſſio, non aliam habeat cauſam, quàm Dei voluntatem. Sunt qui interpretantur Deum indurare, quia non miſeretur, ùt *Aug. quæſt. 2. ad Simp.*

℣. 19. *Dicis itaque mihi: Quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis reſiſtit?*

Dicis, græcè, *Dices*: ſi Deus quos vult eligit, & quos vult reprobat, cur non contentus facere pro libito quæ vult? Etiam conqueritur de hominibus apud Prophetas, & iraſcentis more gravia comminatur, quòd ad ipſum non convertantur ut ſalvi fiant. Et loquitur de voluntate Dei abſoluta, quam beneplaciti voluntatem vocant, cujuſmodi eſt voluntas, quâ alios eligit, alios reprobat. Nam voluntati ſigni, omnes reſiſtunt qui peccant.

℣. 20. *O homo, tu quis es, qui reſpondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit: Quid me feciſti ſic?*

Quaſi dicat. Tu quis es, qui diſputas cum Deo? hominem te cogita, illum Deum; ita deſines velle cum illo in diſputationem venire, & ejus judicia diſcutere. Nunquid vas fictile jure poterit expoſtulare cum figulo, cur ipſum tale aut tale fecerit? ac ſi dicat, minimè. Hoc propriè ad reprobos accommodatur. Nam electi non habent quòd querantur, ſed unde gratias agant. Reprobi autem videri poſſunt habere, ſi ſine meritis reprobantur, non autem ſi ex meritis. Igitur ex hac interrogatione colligitur reprobationem non eſſe ex meritis, ùt *Iſa.* 45. & *Jerem.* 18. 1.

niam. Quaſi dicat. Cur non etiam libera
eſtas Deo, ut ex eadem maſſa humani
s, alios eligat, & faciat vaſa ad honorem,
eprobet, & faciat vaſa ad ignominiam?
, inquam, vaſa ad honorem, per effectus
ctionis: & vaſa ad ignominiam, per effe-
eprobationis. Non igitur ſupponit Apoſto-
aſſam corruptam, aut damnatam, unde
x hac ſimilitudine colligit, tam electio-
quàm reprobationem ex meritis non eſſe.

22. *Quòd ſi Deus volens oſtendere
, & notam facere potentiam ſuam,
uit in multa patientia, vaſa iræ,
in interitum,*

uam docuit, non aliam eſſe rationem cur
in particulari hos eligat, illos reprobet,
liberrimam ejus voluntatem: nunc ra-
i adfert, cur in generali Deus alios ele-
voluerit, alios reprobare, rationem in-
, non ex eorum prævisis meritis, ſed ex
finali. Ac reprobationis quidem cauſam
t manifeſtationem tam juſtitiæ quàm po-

23. *art.* 5. *Oſtendere iram*, id eſt, ſuam ju
tiam vindicativam per actus punitionis pec
torum. *Et potentiam ſuam*, in puniendis imp
etiam regibus, ùt Pharaöne, & Angelis,
maximè Lucifero. *Suſtinuit*, græcè *tulit*, *ad*
xit: ut ſenſus ſit, Deum ad hoc adduxiſſe v
iræ, ad quod aptata ſunt, id eſt, ad perditione
Vel *tulit*, *pertulit*, ſeu *ſuſtinuit*, ut dica
Deus cum multa patientia toleraſſe vaſa ir
tantò graviùs ea tandem puniturus, qua
diutiùs ea toleraverit. Sed prior ſenſus acti
divinæ reprobationis expreſſiùs continet, c
eſt adducere in interitum, videlicet dimitten
excœcando, obdurando. Nec ſolùm Deus
reprobis puniendis oſtendit juſtitiam ſuam
atque potentiam: ſed etiam in iis ad pœnite
tiam expectandis, licèt pœnitentiam non ac
ris, patientiam ſeu longanimitatem. *Apta*
interitum, id eſt, aptata ſeu præparata ad in
ritum, non à Deo, ſed à ſeipſis, æternam p
ditionem ſibi præparantibus per ſua peccat
quibus illam merentur, ſic *S. Thom.* Sed qu
modo hoc conſiſtit cum eo, quod ℣. 21. v
non à ſeipſis aptari dicuntur, ſed à figul
℞. Dicitur Deus vaſa iræ præparaſſe ad in
teritum, non quia præparavit eis peccata, q
bus interitum mererentur, ſicut præpara
electis bona opera, quibus gloriam conſeq
rentur. *Eph.* 2. Sed quia illis ab æterno p
paravit, id eſt, præordinavit, atque inſe
conſtituit interitum; ſicut vaſa miſericor
præparavit ad gloriam, quia iis ab æter
præparavit, hoc eſt, præordinavit & dare c
ſtituit gloriam. Eo tamen diſcrimine, quòd
etiam merita gloriæ præparavit ab æterno, n
item illis merita damnationis. *Matth.* 25.

℣. 23. *Ut oſtenderet divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparavit in gloriam.*

Aliam ſubjungit rationem reprobationis in genere, nempè manifeſtationem divinæ bonitatis erga vaſa miſericordiæ. Non enim ſatis appareret hæc Dei miſericordia, neque ſatis ab hominibus æſtimaretur, ſi eſſet omnibus communis, nec ulli permitterentur in peccata cadere pro meritis in æternum puniendi. Horum quippe comparatione manifeſtatur, & ampliùs commendatur immenſa Dei bonitas erga electos, ùt docet *Auguſt. ad Optat.* Alii putant, ùt parte præcedenti aſſignata eſt ratio reprobationis in genere, ſcilicet oſtenſio juſtitiæ & potentiæ divinæ: ita hìc ſeorsùm tanquam altero totius ſententiæ membro afferri rationem electionis, quæ eſt manifeſtatio bonitatis ac miſericordiæ Dei, ex eo quod provehit ad gloriam electos, ſic *Oecum.* & *S. Thom.* Præcedens autem hæc oratio completur repetitione, *O homo, tu quis es, qui reſpondeas Deo?* Quaſi dicat. Si Deus ita voluit, nec temerè, ſed ſummâ ratione, tam ex parte reproborum quàm electorum, ſicut jam dictum eſt: tu quis es, qui Deum arguas, aut cum eo diſputes? Vel repetendo ex ea ſententia, quæ proximè præceſſit, hæc verba: *an non habet poteſtatem, &c.*

℣. 24. *Quos & vocavit nos non ſolùm ex Judæis, ſed etiam ex Gentibus.*

Et quidem magis quàm ex Judæis. Docetque electis non ſolùm contingere gloriam ex electione divina, ſed & media procurari ad gloriam; ejuſmodi eſt vocatio ad fidem, & gratiam Evangelii. Intelligit autem vocationem ſecundùm propoſitum, ùt cap. præcedenti. Addit *nos* ut iis, ad quos ſcribit, fiduciam excitet electionis: id eſt, ut ſe reputent inter vaſa miſericordiæ.

℣. 25. *Sicut in Oſée dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam.*

Oſée 1. ùt 1. *Pet.* 2 quia dixerat *Apoſtolus* Deum non ex Judæis ſolùm, ſed etiam ex Gentibus vocaſſe electos; ut hoc poſteriùs probet, adducit prædictum teſtimonium. Nam populus decem tribuum, qui peculiari nomine dicebatur Iſraël, de quo ſecundùm litteram Propheta loquitur, quoniam ad cultum idolorum deflexerat, typum prætulit Gentilis & idololatrici populi: magiſque eam poſteà repræſentavit ſuâ per Gentes diſperſione: ſicut è diverſo populus duarum tribuum, qui vocabatur Juda, qui permanſit in vero Dei cultu typum geſſit populi Judaïci, ut à gentilitate fuit diſtinctus. Quam myſticam utriuſque populi, ſcilicet Iſraël & Juda, ſignificationem attingit etiam *Auguſt.* l. 18. *de civit.* cap. 28. Et ſenſus eſt, eos, qui non erant populus meus, cultu & religione vocabo, id eſt, faciam populum meum. Et qui non erant à me dilecti, id eſt, gratiæ donis affecti, faciam dilectos, ita ut vero nomine populus, meique dilecti vocari poſſint.

℣. 26. *Et erit: in loco, ubi dictum eſt eis: Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi.*

Et erit, id eſt, hoc quod dicam, aliquando futurum eſt. *In ipſo loco*, ùt in Græcia, Italia, Gallia, & ubicumque mortui fuerint dudum à vero Dei cultu alieni, ſic ut vocari poſſent *non populus meus*: in eodem inquam loco & abſque eo quòd locum mutent, more proſelytorum; verum Dei cultum ſuſcipient, a

... Ezechiam, aut ad ipsum Israel.
us autem adducens hoc teſtimonium
quentibus, intendit probare vocationem
rum, ſicut ſuperiùs ex *Oſ'e* probavit
rem Gentium. Vel ſpectat potiùs ad
rum abjectionem: nam concludit Gen-
rehendiſſe juſtitiam, Judæos autem non
endiſſe, ſed impegiſſe in lapidem offen-
ex *Chryſ.* Unde conſequitur clamorem
i, non gratulantis, ſed dolentis. *Clamat*,
magno doloris affectu loquitur. Ut ſen-
Et ſi populus ſecundùm carnem ex Iſraël
, juxta promiſſionem Abrahæ factam ita
icetur, ut comparari poſſit cum arena
t in littore maris: ſolæ tamen reliquiæ,
pauciſſimi ſalvi erunt, ùt c. 11.

8. *Verbum enim conſummans, &*
cians in æquitate: quia verbum
tum faciet Dominus ſuper terram:
ad Verbum Dei incarnatum: vel ad
legis Moſaicæ, vel verbum prædica-
Evangelicæ referendum, ſed ad verba
ta præcedentia: quibus dixerat, ex

ciet juſtitiæ donis affluentes, *Iſa.* 4. Quod impletum in Apoſtolis & cæteris fidelibus Eccleſiæ primitivæ quos Scriptura ſanctos appellat. *In æquitate*, id eſt, in negotio conſequendæ juſtitiæ, erunt pauciſſimi. Vel *in juſtitia*, id eſt. juſtè, ſeu juſto judicio id facturus eſt Deus. *Super terram:* vel in terra, ſcilicet Iſraëlitica, in qua erat populus tam numeroſus. Vel juxta 70. *in univerſa terra*, quia per totum orbem Judæi erant diſperſi, ex *Hier.* l. 5. in *Iſa.* c. 13.

℣. 29. *Et ſicut prædixit Iſaïas: Niſi Dominus ſabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus.*

Id eſt. Et fiet, ſicut idem *Iſaïas* priùs dixit c. 1. vel prophetavit dicens: *Niſi Dominus reliquiſſet nobis*, id eſt, populo Judaïco ſaltem exiguum ſemen, in quo velut reliquiis promiſſæ benedictiones implerentur; penitùs eſſemus conſumpti & perditi, ſicut Sodomæi & Gomorrhæi, quorum nullæ extant reliquiæ: nec ulla ex parte illarum benedictionum fuiſſemus participes. Ex quo apparet per conſummationem intelligi conſumptionem. Dicitur autem *Dominus exercituum*, quia infinitam habet bonorum Angelorum multitudinem, ſub imperio ſuo quaſi militantem, & ad omnia quæ juſſerit expeditam. Serviunt etiam mali, *Pſal.* 118. non tamen ut militiæ ejus adſcripti, ſed ut ſervi mali, reprobi ac damnati, quibus etiam invitis utitur omnipotentia Dei ad ſuam gloriam & electorum ſalutem.

℣. 30. *Quid ergo dicemus? Quòd gentes, quæ non ſectabantur juſtitiam, apprehenderunt juſtitiam: juſtitiam autem, quæ ex fide eſt.*

Concludit ex dictis, cùm, inquit, talia præ-

dixerint Prophetæ de Gentium vocatione, & Judæorum abjectione: *Quid dicemus?* Nempè quòd Gentes, quæ erant ſinè cultu & lege unius Dei, ideòque nec juſtitiæ, quâ quis Deo placeat, aſſequendæ ſtudebant, aſſecutæ ſunt juſtitiam, juſtificatæ ſunt *ex fide* quâ creditur in Chriſtum propitiatorem, cujus meritis tota juſtitia à Deo expectanda eſt, non operibus, ùt c. 1. 3. & 4. docuit.

℣. 31. *Iſraël verò ſectando legem juſtitiæ, in legem juſtitiæ non pervenit.*

Græcè *prævenit*. Id eſt. At contra Judaicus populus, qui acceptâ Dei notitiâ, legem ſibi ab eo datam, quâ vera juſtitia præcipitur, ſectabatur, eique implendæ ſtudebat, non pervenit ad eam juſtitiæ legem implendam: vel non prævenit Gentes in implenda lege juſtitiæ. Quod tamen oportuit, quia legem jam olim à Deo acceperat. Nota cùm de Gentibus loquitur, nominare *juſtitiam*: cùm de Judæis, *legem juſtitiæ*: quia Judæis lex data erat, non Gentibus.

℣. 32. *Quare? Quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus: offenderunt enim in lapidem offenſionis,*

Græci dicunt *ex operibus legis*: ut ſenſus ſit. Ideò non perveniſſe Judæos in legem juſtitiæ, quia non ex fide Chriſti legem juſtitiæ ſectabantur, id eſt, legi implendæ ſtudebant: ſed ad eam nitebantur per opera: ſcilicet non ex fide perfecta, ſed ex ſola legis cognitione. Dicit *quaſi*, vel quia hæc opera videntur ad juſtitiam valere; cùm reverà non valeant, vel quia juſtitia ex hujuſmodi operibus comparata, videtur eſſe vera juſtitia, & non eſt. Et quia *non ex fide, offenderunt in lapidem offenſionis*; quia ſcilicet,

Chriſtum, in quem crederent ut credendo juſtificarentur, propter ejus humilitatem, & carnis infirmitatem non agnoverunt, nec receperunt, imò graviter in eum, velut lapidem humi jacentem, offenderunt, malè & indignè eum tractantes, ùt *Luc.* 2. & *Matth.* 11.

℣. 33. *Sicut ſcriptum eſt: Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & Petram ſcandali: & omnis, qui credit in eum, non confundetur.*

Lapis offenſionis, *Iſa.* 28. dicitur parvus quidam lapis, in quem offendunt & impingunt qui per viam ambulant: petra ſcandali, *cap.* 8. eſt ſaxum magnum ſuper hominem cadens. Itaque Chriſtus fuit lapis offenſionis, quia in humilitate veniens, non fuit à Judæis agnitus, ſed repulſus: Petra verò ſcandali, quia poſt reſurrectionem & aſcenſionem in cœlum, petra factus, cecidit ſuper eos, & oppreſſit atque contrivit, per Romanos adimens illis locum & gentem. *Matt.* 21. & *Luc.* 20. Vel petra ſcandali ſive offenſionis, id eſt, ruens aut cadens. Et ſenſus eſt. *Ecce*, inquit Deus, *ego ponam in Sion*, id eſt, in Judæa, vel in Eccleſia, cujus initium ex Sion, hoc eſt, Hieruſalem, *lapidem probatum, angularem, pretioſum:* & eundem *lapidem offendiculi:* hoc eſt, Chriſtum ex Judæis naſciturum, atque inter eos converſaturum; in quem ipſi, qui ſibi rectè, & inoffensè videbantur ambulare, tanquam ex lege juſti graviter impacturi ſint, & caſuri; non ſinè vulnere, videlicet percuſſi, ac læſi à lapide in quem impegerint, ut 1. *Petr.* cap. 2. *Et omnis*, ſive Judæus, ſive Gentilis, *qui crediderit in illum*, lapidem, id eſt, Chriſtum, videlicet per ipſum à Deo juſtitiam & ſalutem expectans, *non confundetur*, id eſt, expectatione ſua non fru-

rabitur: quia ſicut credidit, omninò futurum ſt ei. Vel ex Hebræo, *non feſtinet*, id eſt, non it impatiens moræ, ùt *Jerem.* 17. 2. *Petri* 3. ſed patienter expectet; certus ita futurum ùt credidit, etiamſi res diu differatur. Et loquitur de fide conjuncta cum fiducia & obedientia, ùt *cap.* 1. & 3. Quod dixit ad piorum conſolationem & exhortationem, ex *Eſtio*. Qui ſi piè credunt, de reproborum numero non ſunt futuri.

CAPUT X.

℣. 1. *Fratres, voluntas quidem cordis mei, & obſecratio ad Deum, fit pro illis in ſalutem.*

PRopenſa ac bona voluntas, quam in me ſentio erga gentem meam, & deprecatio quâ Deum pro illis oro, eſt ad eorum ſalutem. Orat autem non ut omnes ſalvi fiant, cùm ſciret reprobatos quàm plures, ſed ut aliqui ex illis, quos Deus præordinaverat per orationes Sanctorum eſſe ſalvandos.

℣. 2. *Teſtimonium enim perhibeo illis, quòd æmulationem Dei habent, ſed non ſecundùm ſcientiam.*

Zelum Dei non regulatum habent; & legem juſtitiæ ſectantur, quod in genere laudabile eſt, ſed id non faciunt ſecundùm cognitionem neceſſariam: neſciunt enim quâ viâ quærenda ſit juſtitia quâ Deo placeatur. Hunc zelum Judæorum etiam Chriſtus improbat *Joan.* 16. ℣. 2. & 3.

℣. 3. *Ignorantes enim juſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatuere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.*

Juſtitiam Dei, non quâ ipſe juſtus eſt, ſed

quam in nobis efficit: vel quâ quis coram Deo verè juſtus eſt, ùt *cap.* 1. & 3. *Et ſuam*, quæ habetur propriis viribus ſolâ legis juſtitiâ adjutis, ſtatuere conantes, non fuere ſubditi juſtitiæ Dei, nec ejus participes facti, quia hujus nemo particeps fit, niſi per humilitatem fidei ſe Deo ût authori juſtitiæ ſe ſubjiciat, *Pſal.* 3.

℣. 4. *Finis enim legis, Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti.*

Impletio, conſummatio, perfectio, ùt *cap.* 13 & 1. *Tim.* 1. Id eſt, Chriſtus eſt, per quem lex impletur, & vera juſtitia acquiritur, quatenùs quiſque in eum credit ùt propitiatorem: per quem Deus & peccata remittit, & gratiam benè vivendi præſtat. Vel quia lex ceremonialis ſignificando & prænunciando, & lex moralis arguendo infirmitatem hominis, Chriſtum ût finem ſpectabant, à quo eſt juſtitia & ſanctitas, quem lex vi ſuâ largiri non poterat. Vel quia Chriſtus legem venit adimplere, *Matth.* 5.

℣. 5. *Moyſes enim ſcripſit, quoniam juſtitiam, quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, vivet in ea.*

Scripſit Lev. 18. Græcè hìc & ad Gal. 3. habetur *vivet in eis*, ſubintelligendo, *mandatis.* Aliqui *juſtitiam, quæ ex lege eſt*, intelligunt eam, quæ habetur ex ſola legis cognitione, non ex fide & gratia Chriſti, & conſiſtit in externa qualicumque obſervatione præceptorum legis. Quam juſtitiam, qui fecerit homo, vivet in ea, vitâ temporali; quia lex *Moyſis* non minatur ei mortem, ſed magis promittit bona temporalia, etiamſi legem ſervet ſolo timore pœnæ; ſicut eam ſervabant carnales Judæi. Quem intellectum confirmare videtur antitheſis, quam hìc & ℣. 6. facit Apoſtolus.

inter juſtitiam, *quæ ex lege eſt*, & eam, *quæ ex fide eſt*; ùt ad Phil. 3. Levit. 18. Eſech. 20. ex *Aug.* lib. 4. *contra* 2. *Epiſt. Pelag.* cap. 5. Alii tamen meliùs *juſtitiam*, *quæ ex lege eſt*, intelligunt eam, quæ eſt ex vera legis obſervatione, & conſequenter de vita æterna *præcipuè* hunc locum accipiunt; ita ut ſenſus ſit. *Moyſes* ſcripſit de juſtitia quæ eſt ex lege obſervata, eum victurum verâ & æternâ vitâ apud Deum, qui fecerit ea, quæ lex præcipit. Sed hanc juſtitiam nemo conſequi poteſt niſi per fidem in Chriſtum; quia vera juſtitia ſumit initium à fide, quam nulla præcedunt opera; continuatur autem & augetur ex eadem fide per bona opera lege præcepta. Hic ſenſus optimè reſpondet ỹ. 4., ſic *Chryſ. Theoph. Oecum.* quin & *Aug.* eodem loco pro priore ſenſu allegato, ſcilicet *lib.* 4. *contra* 2. *Epiſt. Pelag.* cap. 5. & *lib. de Spir. & litt.* cap. 29. Dicitur de vita æterna *præcipuè* &c. quia poteſt etiam *ſecundariò* accipi de vita temporali, ùt prœmio veræ juſtitiæ. Siquidem hæc vita illius prœmii portio quædam eſt. Unde præceptum illud legis: *honora patrem tuum & matrem tuam, ut ſis longævus ſuper terram* Exod. 20. *Paulus* repetit cum ſua promiſſione *ad Epheſ.* 6. vide *Eſtium*.

ỹ. 6. *Quæ autem ex fide eſt juſtitia, ſic dicit: Ne dixeris in corde tuo: quis aſcendet in cœlum? Id eſt, Chriſtum deducere:*

ỹ. 7. *Aut quis deſcendet in abyſſum? Hoc eſt, Chriſtum à mortuis revocare.*

Moyſes de juſtitia per fidem habenda *ſic dicit Deut.* 30. *Ne dixeris in corde tuo:* id eſt, apud temetipſum: *Quis aſcendet in cœlum?* Scilicet ad deducendum inde Chriſtum, hoc enim di-

cere, eſt impoſſibile reputare, quòd Chriſtus deſcenderit de cœlo, ut carnem aſſumeret pro ſalute noſtra: quomodo naturaliter impoſſibile eſt homini aſcendere in cœlum, atque inde aliquid huc adducere. Neque dicas. *Quis deſcendet* in profundum? Videlicet ad reducendum Chriſtum à mortuis, atque ab inferis ad vitam. Nam hoc dicere, eſt impoſſibile reputare quòd Chriſtus reſurrexit: quomodo naturaliter impoſſibile eſt, ut quis deſcendat ad inferos, & inde aliquid huc reducat, ita *Eſtius* ex *Chryſ.* Alii ſic exponunt. *Ne dicas*: *Quis aſcendet in cœlum*? ? Id eſt, nemo aſcendet. Hoc enim eſſet Chriſtum ex alto deducere, id eſt, negare aſcenſionem ejus in cœlum, & ſeſſionem ad dexteram Patris. Neque Dicas. *Quis deſcendet in Abyſſum?* Id eſt, nemo deſcendet. Hoc enim eſſet Chriſtum à mortuis & ab inferis reducere; id eſt, negare ejus mortem, & ad inferos deſcenſum, & conſequenter reſurrectionem ejus à mortuis. Nota quòd Apoſtolus volens commendare juſtitiam fidei, primùm removet infidelitatem ei contrariam, quâ quis dubitaret de Chriſti incarnatione aut reſurrectione, & cæteris myſteriis. Deinde fidem ipſam exigit, dicens;

℣. 8. *Sed quid dicit Scriptura? Prope eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo: hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus.*

℣. 9. *Quia ſi confitearis in ore tuo Dominum Jeſum, & in corde tuo credideris, quòd Deus illum ſuſcitavit à mortuis, ſalvus eris.*

Moyſes hoc dixit de mandato legis, quo vera juſtitia præcipitur; ſignificans legem per diligentem & frequentem ipſius expoſitionem la-

is inculcatam eſſe populo, ut jam illud & ore recitare & memoriâ retinere facilè poſſit : ut jam, non ſit opus niſi bonâ voluntate ad illud opere implendum. *Paulus* verò transfert hoc ipſum ad fidem quâ juſtificamur; quam vocat *verbum fidei*, ſeu Evangelium, quæ eſt prope te, in ore, & corde, *quia ſi confitearis*, ſi ore confeſſus fueris Dominum Jeſum deſcendiſſe de cœlis & hominem factum. ut 1. *Corinth.* 12. & *Hilar.* l. 10. *de Trinit.* & à mortuis ſuſcitatum, idque *in corde tuo credideris*, ſalvaberis. Velut jam ex fide & confeſſione fidei juſtitiam adeptis, quæ perducit ad ſalutem.

℣. 10. *Corde enim creditur ad juſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem.*

Confeſſionem dicit non peccatorum, ſed ejus quod creditur. Fidei adſcribit juſtitiam: confeſſioni ſalutem : ut cùm res poſtulat, fidem quam in animo habet, ore confiteatur: ut imprimis in baptiſmo, quod eſt fidei ſacramentum.

℣. 11. *Dicit enim Scriptura : omnis, qui credit in illum, non confundetur.*

Græcè *in eo.* Per quod ſignificat fiduciam fidei conjunctam. Ac ſi diceret ; ſperatam ſalutem omninò aſſequetur. Spe ſuâ non fraudabitur. Credentem intelligit obedienter, ſeu cum voluntate faciendi ea quæ fides præſcribit. *Iſa.* 28.

℣. 12. *Non enim eſt diſtinctio Judæi, & Græci : nam idem Dominus omnium, dives in omnes, qui invocant illum.*

Id eſt. Nemo à ſalute excluditur modò credat : & hoc conſentaneum eſt, cùm ſit omnium Dominus, jure creationis; nec deſit poteſtas cùm affluat divitiis bonitatis.

℣. 13. *Omnis enim, quicumque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit.*

Joel. 2. Intellige qui rectè, & ex fide invocaverit per Chriſtum: remiſſionem peccatorum, gratiam, juſtitiam, perſeverantiam & cætera bona obtinebit.

℣. 14. *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante?*

Colligit fidem ex invocatione: ut ſic probet ex fide juſtitiam eſſe & ſalutem. Nota, ſanctos invocari non ùt authores ſalutis. Occaſione autem ejus quod dixit de ſalute omnibus credentibus & invocantibus promiſſa, ſubjicit & interſerit quædam de generali prædicatione Evangelii per omnes gentes. Si enim beneficium Dei ſtatuentis hominem juſtificare & ſalvum facere per fidem, propoſitum eſt omnibus tam Gentilibus, quàm Judæis, fidem verò accipere, id eſt, credere non poſſunt niſi audiant; nec audire ſi non ſit qui prædicet; conſequens eſt, ait *Eſtius*, etiam Gentibus prædicandum Evangelium: nec oſtendi debere Judæos ſi *Paulus* & cæteri Apoſtoli per ſuam prædicationem generale beneficium etiam ad Gentes extendant: ut ſenſus ſit. *Quomodo credent in eum;* de quo non audierunt? Ac ſi dicat: id fieri non poſſe ordinariè. Nam ſic Deus ſtatuit, ut fidei myſteria diſcerent homines ab hominibus, ùt *Act.* 9. & 10. *Quomodo autem audient* de eo in quem credituri ſunt: ſi nemo ſit qui eis annunciet? ac ſi dicat, nec id fieri poſſe.

℣. 15. *Quomodo verò prædicabunt niſi mittantur? Sicut ſcriptum eſt: Quàm ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, Evangelizantium bona!*

Græcè *niſi miſſi fuerint à Deo vel Chriſto.* Ut videatur ad Apoſtoli nomen & officium alludere, de quibus ad prædicandum miſſis ſcriptum eſt ab *Iſaïa* cap. 52. Quàm gratus & jucundus eſt adventus eorum, qui hominibus hæc tam læta annunciant, pacem & reconciliationem cum Deo, & bona eximia ad æternam ſalutem eorum pertinentia!

℣. 16. *Sed non omnes obediunt Evangelio. Iſaïas enim dicit: Domine quis credidit auditui noſtro?*

Græcè & Syriace *obedierunt.* Loquitur de Judæis. Non omnes, immò verò pauci læta hæc nuncia, quamvis audita, fide recipiunt. Et ſunt verba *Iſaïæ* cap. 53. ad Deum. Vel Apoſtolorum, qui Judæis annunciarunt quæ ab *Iſaïa* prædicta fuerant, ùt *Joan.* 12. *Quis credat auditui*, pro *auditioni noſtræ.* Hebraïſmus. Quaſi dicat. Perpauci.

℣. 17. *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti.*

Verbum Chriſti dicitur verbum ſeu ſermo de Chriſto, id eſt, quo Chriſtus annunciatur. Concludit affirmando, quod paulò ante ſignificaverat, ſic. Ergo fides non eſt niſi per auditum, ſaltem ordinariè. Loquitur autem de fide actuali. Quamquam & fides habitualis ex auditu eſt in adultis. *Marc. ult.* & *Act.* 8. In parvulis autem baptizatis eſt quidem fides habitualis ſinè auditu, non tamen ſinè miniſterio hominis baptizantis. Sed & ea ipſa fides nunquam proficiet in illis ad actum fidei, niſi per

auditum. Nam ut actu credant, inſtru
aliorum & catechiſmo opus habent. Q
magis infideles?

℣. 18. *Sed dico : numquid non a*
runt? Et quidem in omnem terram e
ſonus eorum , & in fines orbis
verba eorum.

Quidam hoc referunt ad omnes hon
Gentilibus comprehenſis. Alii meliùs a
dæos, de quibus præcedens teſtimonium.
Paulu agit de Judæorum reprobatione. *Pſ*
18. ſcriptus eſt de prædicatione cœli, D
tentiam, ſapientiam & gloriam ſuâ pulc
dine, motu, & ordine prædicantis : ſed
cè refertur ad Apoſtolos in univerſum
dum miſſos ad prædicandum Evangeliu
ſit auditus per verbum Dei ad fidem ne
rius : *Matth.* 28. *Marc.* 16. *Act.* 1. Quod
eſt, quomodo Judæi non audierunt, etia
inter Gentes commorantur? Non ergo
omnes omnium ſeculorum homines aud
quod conſtat verum non eſſe. Sed fig
tempore à Deo præordinato prædicatum
prædicari Evangelium, ut per totum mu
audiatur. Neque vult ſuo, id eſt, Apoſto
tempore permanaſſe Evangelii prædicat
in omnes populos, ſed jam tum magnâ
cæptum fieri, & paulatim impleri. Na
hodie completum id omninò videtur, ùt
Eſtiu : tametſi pauci reſtent. Apoſtoli in
quàquàverſum diſſeminarunt, ad remo
autem rumore perlatum. Et ſic tempore
vaticinium *Pſalmi* impletum, ex *Chryſ.*
ſuo quidem tempore notitiam Evangelii a
nes gentes perveniſſe ait *Aug. ep.* 80. *ad H*

℣. 19. *Sed dico : numquid Iſraël non cognovit ? Primus Moyſes dicit : ego ad æmulationem vos adducam in non gentem : in gentem inſipientem , in iram vos mittam.*

Peccatum exaggerat, ac ſi dicat. Iſraël non tantùm *audivit* quod toti orbi commune eſt, ſed & *cognovit*, id eſt, vidit, prope inſpexit, contrectavit quod prædicamus : ita ut nihil excuſationis habeat : ùt *Joan.* 15. *Non gentem* infinito nomine vocat *Moyſes Deut.* 32. gentem contemptibilem & gentis nomine indignam, utpotè inſipientem, ſtultam ac ſtolidam : ut quæ pro Deo lapides & ligna coleret. Ut ſenſus ſit. Ego Gentilem populum hactenùs ob ignorantiam veri Dei meritò contemptibilem & à vobis contemptum , tantis afficiam beneficiis, ut eorum felicitas ad invidiam & indignationem vos provocet. Dicitur autem Deus ad invidiam & iram provocare, non quod horum peccatorum ſit author, ùt ſentiunt hæretici; ſed quia præſtat ea beneficia, ex quibus alii capiunt invidendi & iraſcendi occaſionem. Quòd ſi invidia & ira in æmulationem convertantur, & Judæi Gentilium felicitate provocati , in Chriſtum credant, quod intendit Apoſtolus ſequenti capite, is affectus bonus eſt & à Deo.

℣. 20. *Iſaïas autem audet, & dicit : Inventus ſum à non quærentibus me : palàm apparui iis , qui me non interrogabant.*

Quaſi dicat ex Græco, *Iſaïas* autem, ſeu poſt *Moyſem*, id eſt, â *Moyſe* ſumptâ fiduciâ, nihil veritus offenſionem ſui populi, totâ fiduciâ audet dicere c.65. in Dei vel Chriſti perſona.

Inventus præteritum pro futuro ob rei certitudinem more prophetico. Id eſt. Invenient me, fide ex auditu conceptâ, qui me non quærebant, ac de me nihil cogitabant occupati in cultu falſorum deorum, ſcilicet populus gentilis. Et cognoſcendum me ingeram iis, quibus nec in mentem venit ut de me interrogarent. *Hebræi* legunt, *quæſitus ſum iis, qui non interrogaverant*, id eſt, manifeſtus factus ſum ſeu obvius factus ſum vel expoſitus ſum. Vel eſt metalepſis, quæſitus ſum, id eſt, inventus ſum, ut ex priore poſterius ſignificetur.

ỳ. 21. *Ad Iſraël autem dicit : tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem.*

Græcè *adverſùs Iſraël.* Nam de eo & contra ipſum faciunt, ùt ad *Hebr.* 1. *Marc.* 12. *Luc.* 20. & in hac *epiſt. c.* 4. 8. & 11. Ex qùo ſequitur per prædicationem Chriſti & Apoſtolorum ejus & per crebra miracula ab eis facta continuè velut expanſis ad amplectendum manibus præbui me cognoſcendum populo Judaïco, qui tamen perſuaderi non potuit, ut crederet: ſed ſemper reſtitit, ùt *Luc.* 2. Sequitur etiam, Iſraëlem cognoviſſe de Chriſto : quia non ſolùm audivit de eo, ſed etiam vidit prædicantem, & mira operantem, ut proinde ſit inexcuſabilis quòd non crediderit. *Joan.* 15.

CAPUT XI.

℣. 1. *Dico ergo: numquid Deus repulit populum ſuum? Abſit. Nam & ego Iſraëlita ſum ex ſemine Abraham, de tribu Benjamin:*

DIco, & quæro nunc occaſione teſtimoniorum quæ ex *Moyſe* & *Iſaïa* adduxi. Num igitur Deus repulit populum ſuum omninò, atque in totum? Abſit. Nam fateri deberem me quoque qui ex illo ſum populo non ùt proſelytus, ſed verè progenitus ex ſemine Abraham & ex illuſtri tribu Benjamin, rejectum eſſe, & alienum à promiſſione facta Abrahæ. Et eadem eſt ratio de multis aliis Judæis in Chriſtum credentibus.

℣. 2. *Non repulit Deus plebem ſuam, quam præſcivit. An neſcitis in Elia quid dicit Scriptura: quemadmodum interpellat Deum adversùm Iſraël?*

Ut c. 9. Non repulit Deus populum ſuum Iſraëliticum, quâ parte eum præſcivit, ſeu præcognovit, id eſt, prædilexit, elegit ac propriè ſuum eſſe populum voluit; in quo beneplacitum eſt ei ab æterno, *Pſalm.* 149. ſeu quem præordinavit ab æterno ad ſalutem, ùt cap. 8. ſic *Auguſt.* l. *de dono perſever.* cap. 18. & S. *Thom. In Elia*, id eſt, de Elia vel in geſtis Eliæ. 3. *Reg.* 19. vel in perſona Eliæ errantis, non Spiritûs-ſancti. *Interpellat*, id eſt, queritur de populo Iſraël decem tribuum, atque adversùs eum poſtulat vel auxilium vel ultionem, tanquam totus à Dei cultu ad impietatem delapſus eſſet.

℣. 3. *Domine, Prophetas tuos occi altaria tua ſuffoderunt : & ego ſum ſolus, & quærunt animam*

Juſſu *Jezabel* Prophetæ occiſi ſunt. 3. Et juſſu *Eſechiæ* & *Joſiæ*, Regum Juda conformiter ad Legem aræ, in Exce exſtructæ, everſæ ſunt, quas tamen impi odio Dei evertere, uti fecerunt *Achab* & Tale erat altare, quod inſtauravit Elias 18. Dicit *ſolus*, quia ignorabat, quantæ in populo cultorum Dei reliquiæ, Propheta, ùt c. 18. vel penè *ſolus*. Et & conſortes *quærunt* me ad perdendum

℣. 4. *Sed quid dicit illi divinu ponſum? Reliqui mihi ſeptem virorum, qui non curvaverunt ante Baal.*

Sed quid Deus oraculo ſuo reſpon 4. *Reg.* 10. deſcribuntur ſeptem millia v præter mulieres & parvulos, qui no verunt ſtatuam ſeu idolum Baal, cultu terno, nec interno. Vel *ſeptem* pro m *Auguſt.* l. *de dono perſ.* cap. 18. & *Ch* notant, non dixiſſe Dominum relicta ſ *reliqui mihi*, videlicet ad commendand tiæ ſuæ beneficium, ac ſi dicat; ego tiam meam mihi eos ſervavi. Quæ e optimè quadrat initio ſequentis verſûs.

℣. 5. *Sic ergo & in hoc temp liquiæ ſecundùm electionem gratia factæ ſunt.*

Salvæ, neque in græco neque in ſy que in omnibus latinis legitur. *Origene guſt.* paſſim legunt. Senſui non adeò iſta additio. Nam ſenſus eſt ex *Eſtio.*

:liquiæ, id eſt, reliqui ſunt, remanſerunt
·ati ſunt multi qui Chriſtum reciperent.

6. *Si autem gratia, jam non ex*
bus : alioquin gratia jam non eſt
a.

·ſt. Si per gratiam ſeu gratuitam Dei
›nem ſervatæ ſunt reliquiæ quæ in Chri-
crederent, non igitur ex operibus, id
x aliquo operum merito, id conſecutæ
ſcilicet, ut tanquam reliquiæ ſerva-
r, aliis pereuntibus, ſic *Aug.* l. *de bono perſ.*
ſequeretur gratiam non eſſe gratiam, &
gratiam vocari; quia repugnant gratui-
& debitum. Gratia enim ſonat aliquid in-
um: meritum autem omne ùt tale, aliquo
debitum eſt. Non tamen hinc ſequitur:
erroneè Sectarii volunt) nulla noſtra ope-
:reri vitam æternam. Apoſtolus enim non
ibuſcumque operibus, ſed de iis tantùm
tur, quæ omnem gratiam præveniunt, &
las naturæ vires referenda ſunt; quomodo
eribus loquebantur Judæi, ſuam volentes

cap. 16.) maximè commendatur Dei er
nes homines bonitas, quòd *eorum velit*
rita, *quæ ſunt ipſius dona.*

℣. 7 *Quid ergo ? Quod quærel*
raël, hoc non eſt conſecutus : electi
tem conſecuta eſt : cæteri verò
cati ſunt :

Id eſt, Judæi juſtitiam, quam quære
adhuc quærunt, non ſunt aſſecuti ; qu
eam quæſierunt, nec quærunt ùt c
Quærunt enim ex operibus, cùm illa
habeatur ex gratia. (ùt c. 9.) Sed r
illius populi, quas Deus per gratian
elegit, conſecutæ ſunt juſtitiam, videl
fide. *Electio* pro electis : exceptis aute
quiis ſeu electis, *cæteri* Judæi non ſol
ſerti ſunt, ſed etiam ſuâ malitiâ excæc
clarum lumen Evangelii non videant ;
indurati ut videre nolint.

℣. 8. *Sicut ſcriptum eſt : dedi*
Deus ſpiritum compunctionis : ocu
non videant, & *aures ut non aud*
uſque in hodiernum diem.

Id eſt. Spiritum doloris & invidiæ ad
Gentiles in Chriſtum credentes : vel
ſpiritum ſtuporis & pertinaciæ, id eſt, ar
in malo conſtantem, & obſtinatum &
ſentientem, ut inde nequeat dimove
Chryſ. Uſque in hodiernum diem adjecit
ut ſignificaret, id quod prædictum eſt a
c. 6. Vel à *Moyſ. Deut.* 29. jam impletur
& quotidie impleri. Quaſi dicat. Expe
nunc teſtatur ita ſe rem habere, ut Ju
à Deo derelicti ſint, ut quod homini co
in corpore, patiatur in animo, ſcilicet
ſtupore, nec oculis utantur ad videndu

s ad audiendum, ſic ut attendant animis
ſteria ſalutis per Evangelium revel. ta:
ex quo tempore Chriſtus advenit uſque
ſens. Colligit hinc *Eſtius*, quoſdam ita
, ut auxilium iis præſt) non ſit quo ſe
tant: ſed ad eam rem novo divinæ g. a-
xilio opus eſſe, ùt 2. *Tim.* 2.

9. *Et David dicit: fiat menſa eo-
n laqueum, & in captionem, & in
alum, & in retributionem illis.*

in hebræa, *erit.* Nam Propheta non nudè
it hanc pœnam, ſed eam tamquam in-
ptat & approbat: quia ſuam voluntatem
, quam certò cognoſcit, confirmat.
eſt ſacra Scriptura, vel prædicatio
elii, vel epulum agni Paſchalis: eo
Judæi cùm tempore Paſchæ conveniſſent
olymam ad comedendum Phaſe, omnes
rcitu Romano concluſi, ac veluti laqueo
ehenſi, miſerè perierunt, ex *Joſepho* l. 7.
Jud. c. 17. ſed de ſpirituali pœna agit:
n Scriptura ſacra in laqueum & ſcan-
omnibus illis, qui contempto Eccleſiæ
erio privatum ſuum ſenſum ad eam ad-
, ùt faciunt Judæi & hæretici, quibus
inſtat interitus.

10. *Obſcurentur oculi eorum ne
nt: & dorſum eorum ſemper in-*

t. Mens eorum ſubtractione tui luminis
enebretur, ut recto judicio privati cla-
præſentem veritatem non agnoſcant,
eleſte ſapiant, ſed animo & deſiderio
in terram incurventur. Chriſtianorum
converſatio in cœlis eſt. 3. *Col.* 3.

℣. 11. *Dico ergo : Numquid ſic o derunt ut caderent ? Abſit. Sed illi delicto, ſalus eſt Gentibus ut illos a lentur.*

Num ita Dei judicio Judæi ſunt exc ut actum ſit de tota natione ? Et ait, A *Ut*, cauſa eſt finalis vel eventus. Id eſt. ſic offenderunt ut penitùs caderent : ſic ut laberentur ex Græco, quod minus eſt cadere : nam reliquias inde ſibi ſerva cæterorum caſu ad tempus uti voluit tan occaſione converſionis & ſalutis Gentiu *Chryſ.* Unde docet Judæorum ſalutem vis offenderint, non eſſe deſperandam. P quia ſalus Gentium divinitùs eſt ordina bonum Judæorum, quia Gentes ſalutem tæ provocant ad æmulationem Judæos ſtudio ſed exemplo. Vel Deus ad æmulat Gentium provocat Judæos, & ipſi Ch ſalvatorem recepturi ſunt, quem præd bus Apoſtolis recipere noluerant, non in fine ſæculi, ſed etiam aliàs, Deo miſe id contingit & continget, licèt non numero.

℣. 12. *Quòd ſi delictum illorum di ſunt mundi, & diminutio eorum di Gentium : quantò magis plenitudo eo*

Secundò, ſi lapſus Judæorum per o nem ceſſit in ſpirituales mundi divitias, in ſalutem copiosè præſtitam Gentibu orbe diffuſis. Et ſi abjectio, quâ factum tam pauci ex illis fidem reciperent, c infidelitate excœcatis, ceſſit ad multitu Gentium convertendam : quantò magis ad confirmandam & dilatandam in Ge fidem converſio ipſius populi Judaici, i

iò, è conatu ipſius *Pauli* in adducendis
iſtum Gentibus : quod quidem non fa-
i caſum Judæorum irreparabilem puta-
quit *S.Thom.* Vocat ſe Gentium Apoſto-
quia præcipuum ejus officium divinitùs
latum erat circa ſalutem Gentium. *Act* 9.
patet, abs re eſſe, quòd aliqui hoc lo-
ɔtant, *Paulum* prædicantem Judæis ſe-
pus ſupererogationis , quaſi per hoc
niniſterium quod in Gentes acceperat,
icari ſe dicat. Nec enim *Paulus* ſignifi-
prædicaſſe Evangelium Judæis (quam-
æpè fecerat) ſed ſe prædicantem Gen-
etiam Judæorum ſaluti conſulere.

14. *Si quomodo ad æmulandum*
em carnem meam, & ſalvos fa-
aliquos ex illis.
em ſuam vocat *Judæos.* Quòd, inquit,
lulò exerceo munus Apoſtolicum inter
, non ſolùm id facio pro ſalute Gen-
ſed etiam Judæorum, ut zelotypiâ quâ-
oti, dum vident Gentes converti, ac-
& ipſi ad fidem. Dicit, *aliquos*, in

cationem, quæ eſt vita ex mortuis ? ùt *cap.* 4. Vel vita ex mortuis, eſt generalis reſurrectio, quæ conſecutura eſt Judæorum aſſumptionem, ex *Chryſ.* vel cumulus bonorum, ex *Oecum.*

℣. 16 *Quòd ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa : & ſi radix ſancta, & rami.*

Id eſt. Si Patriarchæ, qui ſunt velut primitiæ populi judaici & *radix*, ſancti fuerunt, etiam populus Judaicus ipſe ex illis progenitus, reputabitur ſanctus, velut *maſſa* & arbor. *Num.* 15. ita *Chryſ.* Vel primitiæ, & *radix* ſunt Chriſtus quoniam omnis qui ſalvatur, inſeritur, & ex hac delibatione ſancta omnis maſſa humani generis ſanctificatur, ait *Orig.* Utitur autem his duabus comparationibus, velut quarto argumento probabili ad docendum, Judæos potiori ratione participes fieri poſſe gratiæ Dei, quàm Gentiles : eo quod nati ſint ex patribus, quibus factæ ſunt promiſſiones, quique ſancti fuerunt & accepti Deo. Nec ſanctum vocat populum Judaïcum, eo quod ſanctitatem in ſe habeat, ſed quia habet unde ſanctificetur, tanquam ex primitiis, & rami ex radice. Ut proinde dici poſſit ſanctus in ſpe, & causâ probabili, & in quadam præparatione, ùt 1. *Corinth.* 7.

℣. 17. *Quòd ſi aliqui ex ramis fracti ſunt, tu autem cùm oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis, & pinguedinis olivæ factus es, .*

Hic excludit gloriationem Gentilium contra Judæos, quos viſus fuerat deprimere. Et perſiſtens in metaphora Judæos vocat olivam : Gentiles verò oleaſtrum, id eſt, oleam ſylveſtrem. Ait igitur : quòd ſi nonnulli ex Judæis, tanquam oleæ rami exciſi ſeu fracti ſunt, ii

nus profanus & infidelis ex profanis
s, nuper inſitus es olivæ *in illis*, id eſt,
os, ſcilicet olivæ ramos in arbore ma-
Hoc eſt per fidem, ſpem & charitatem
s es, & unitus ſanctæ ſocietati eorum
cenderant ex Patriarchis. Et unà cum
livæ naturalibus factus es particeps
radicis, ejuſdemque pinguedinis,
dix toti arbori communicat, hoc eſt,
ı & ipſe ex Patriarchis ortus eſſes.
Dei notitiam ac multiplicem gratiam
um Judæis illorum poſteris, velut Ju-
ı cohæres, ex communi radice ſuxiſti,
Eph. 3.

8. *Noli gloriari adversùs ramos.*
i gloriaris: non tu radicem por-
ed radix te.

iniquum eſt ramos inſititios jactitare ſe
naturales, iisque ſe anteſerre velle.
i adhuc exiſtimes tibi gloriandum eſſe
ramos alios, quia plures & fructuoſio-
: naturalibus: illud cogites quòd etiam
ſa (quæ te ſuſtinet, non tu illam) in po-

℣. 19. *Dices ergo : fracti ſunt ut ego inſerar.*

Tu popule Gentilis, dices : Fracti arbore rami naturales, & ſic factum eorum loco ego inſererer : & ideò g ramus inſititius, inhærens arbori, co mos fractos.

℣. 20. *Benè : propter incredu fracti ſunt. Tu autem fide ſtas : tum ſapere, ſed time.*

Benè dicis, probo quod ais, illos fr te inſitum eſſe : immò fractos illos ad tu inſeraris. Sed, ne vel ob id tibi a eos gloriandum exiſtimes : nam eo i credere in Chriſtum noluerunt, ab arbo & ſancti populi evulſi ſunt. Tu autem opere, ſed per fidem inſitus in ſacram eâdem fide adhuc in illa ſtas, id eſt, & conſiſtis : ſicut illi, contra quos g aliquando ſteterunt. Caveto ne ſuperbi ter hoc, quia fide ſtas in oliva : *ſed* aliquando per infidelitatem ab ea exci cut illi exciderunt. Hinc diſcat hære dem amitti poſſe.

℣. 21. *Si enim Deus naturalibus non pepercit : ne fortè nec tibi p*

Nam ſi Judæos, quibus videbatur quid deberi, permiſit excidere per in tem : metuendum ne te excidere pe Id quod multis hominibus & nationib gris contigiſſe videmus. Quæ ratio comprimendam omnem gloriationem lium adversùs Judæos, & cujuſque gloriantis contra alterum : quòd enim tum ad gratuitam Dei miſericordiam debet.

:2. *Vide ergo bonitatem & ſeve-*
m Dei : in eos quidem , qui cecide-
ſeveritatem : in te autem bonita-
ei , ſi permanſeris in bonitate ,
in & tu excideris.

ntelligas te nihil habere unde glorieris
ùs Judæos, conſidera ſeveritatem, quâ
in Judæos quos cadere permiſit. Ergà te
benignitatem, quâ ſcilicet te populum
m ſinè ullis tuis meritis ad Evangelii
a vocavit efficaciter, ſi perſeveraveris
& juſtitia. Nam ſi non permanſeris, no-
ertiſſimè, te non eſſe in eorum numero,
os eligentis Dei bonitas pertineat, eo
pſo amputaberis.

:3. *Sed & illi, ſi non permanſerint*
rudelitate, inſerentur : potens eſt
Deus iterùm inſerere illos.

ſt. Atque è diverſo Judæi, ſi relictâ
itate fidem ſuſceperint, eo ipſo rursùs
itur arbori olivæ. Et ſic loquitur Apo-
ut oſtendat, ne primam quidem gratiam
oventis hominem, eſſe ſinè coöperatione
arbitrii : & hominem excidere poſſe à
Dei & juſtitia. Et ne quod dictum eſt,
ermanſerint in incredulitate, *inſerentur*;
uatur hominis voluntati, tanquam illius
uid proprium, totum revocat ad poten-
& efficaciam gratiæ Dei : ſimul innuens
uod dicit Deum poſſe, ab eo ſperandum
icut. & alibi Dei potentiam allegat ad
excitandam : ùt infra cap. 16. *qui potens*
vos confirmare, & 2. *ad cor.* 9. ℣. 8.

℣. 24. *Nam ſi tu ex naturali exciſus es oleaſtro, & contra naturam inſertus es in bonam olivam: quantò magis ii, qui ſecundùm naturam inſerentur ſuæ olivæ?*

Dicit Græcè, *præter*, ſeu *contra naturam.* Non enim conſuevit ramus arboris malæ inſeri in bonam arborem: ſed potiùs è converſo, ait S. *Thom.* Quantò magis per eandem Dei potentiam, quâ tu Gentilis exciſus ex oleaſtro inſertus es, Judæi qui *ſecundùm naturam* ſunt, id eſt, qui ſunt rami naturales olivæ, iterùm eidem ſuæ olivæ inſerentur, ſic ut inſiti coaleſcant, hoc enim ſecundùm rationem magis conſentaneum videtur, tamen Deo omnia ſunt æquè facilia.

℣. 25. *Nolo enim vos ignorare fratres myſterium hoc: (ut non ſitis vobis ipſis ſapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Iſraël, donec plenitudo Gentium intraret,*

Scire vos volo *ſacramentum* ſeu rem eatenùs arcanam & paucis cognitam (hoc dico ad deprimendam arrogantiam veſtram, & ne inſoleſcatis placentes vobis ipſis) Iſraëlem ex parte non exigua, ſed multò maxima excæcatum & obduratum eſſe, non in perpetuum, ſed ad tempus, donec multitudo Gentilis populi ex omnibus mundi partibus ſecundùm Prophetarum prædictiones collecta fuerit ad fidem, ſeu *intraverit* in Eccleſiam fidelium. Vel ſi *donec*, pro *ut*, dictum eſt, ſenſus erit: propter hoc permiſit Deus excæcari & obdurari Judæos, ut plenitudo Gentium fidem reciperet.

℣. 26. *Et ſic omnis Iſraël ſalvus fieret, ſicut ſcriptum eſt: veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem à Jacob.*

Id eſt. Poſtquam plenitudo Gentium intra-

verit, tunc Iſraël jam non ex parte credet, ſicut nunc, ſed *omnis*, id eſt, totus Iſraël, fidem Chriſti ſuſcipiendo, ſalutem adipiſcetur: non quòd nullus tunc ex illo populo in infidelitate ſit permanſurus, quod ſentire videntur *Chryſ.* & *S. Thom.* Sed quia tam multi tunc convertentur, ut meritò cenſeatur totus populus converti; quæ ſententia probabilior. Et ſicut *plenitudo Gentium* non ſignificat omnes Gentiles ſinè exceptione: ita nec plenitudo Judæorum omnes ſinè exceptione Judæos; ſed ex eis quàmplurimos, ita *S. Gregor. hom.* 12. *ſup. Ezech.* Sunt qui de Iſraële ſpirituali exponunt, qui conſtat ex Judæis & Gentilibus electis, ut ſenſus ſit. Intrante Gentium plenitudine complebitur ſalus totius Iſraëlis. Priùs enim credidit Iſraël carnalis ex parte aliqua, ſcilicet in Apoſtolis & aliis primitivæ Eccleſiæ fidelibus. Deinde per illorum prædicationem credidit Gentium multitudo, & ita ſalus totius Iſraëlis ſpiritualis completa eſt, ſic *Hieron. in Iſa.* cap. 11. Senſus *Iſaïæ*, cap. 59. ùt à *Paulo* citatur, eſt, è gente Judaïca, & ex ipſa ſtirpe *Davidis* (nam Sion erat civitas *Davidis*) naſcetur liberator ac ſalvator, ſcilicet Chriſtus, qui auferat & aboleat peccata populi progeniti ex Patriarcha *Jacob*, qui alio nomine dictus eſt Iſraël. Quæ peccatorum illius populi abolitio cùm perfecta non ſit in primo Chriſti adventu per ipſius & Apoſtolorum ejus prædicationem (tunc enim ſolæ reliquiæ ſervatæ ſunt, cæteri excæcati) relinquitur, introductâ plenitudine Gentium, expectanda, ex *Eſtio.*

℣. 27. *Et hoc illis à me teſtamentum: cùm abſtulero peccata eorum.*

Priora verba. *Et hoc illis à me teſtamentum*, habentur apud *Iſaïam* eodem c. 59. ex *Hier.* & *Chryſ.* Addit autem *Paulus* poſteriora verba.

ut oſtendat quale futurum ſit pactum, ſeu fœdus. Quaſi dicat. In eo teſtamento hoc implebitur, quòd auferam peccata non aliquorum è populo, ſed ipſius populi. Quare nulla verba videntur referenda ad locum *Jer.* 31. vel *Iſa.* 27.

℣. 28. *Secundùm Evangelium quidem, inimici propter vos : ſecundùm electionem autem, chariſſimi propter patres.*

Id eſt. Qui Judæi ſive Iſraëlitæ, quantùm attinet ad cauſam Evangelii, cui pertinaciter adverſantur, exoſi ſunt Deo, idque *propter vos*, id eſt, occaſione ejuſdem Evangelii vobis Gentibus prædicati; quæ res eos maximè à fide alienavit, ex *Chryſoſt.* Vel *propter vos*, id eſt, propter veſtram ſalutem, quam Deus operari voluit, ex occaſione Evangeli à Judæis rejecti : ut proinde eis inſultare non debeatis; quando eorum peccatum vobis ceſſit in tantum bonum, ex *Ambr. Inimici*, id eſt, Evangelii perſecutores, ex *Aug. epiſt.* 39. *ad Paulum* q. 6. Quòd ſi verò conſideretur electio divina, quâ ſcilicet illum populum, non ſolùm exiguam populi partem, Deus elegit ad ſalutem, (quæ utique electio aliquando implebitur :) hâc ratione Deo dilecti ſunt, idque propter patres eorum, id eſt, ſanctos Patriarchas quos ſuprà primitias & radices vocavit : quorum fides & pietas ita Deo placuit, ut promiſerit ſe Deum fore ſeminis eorum poſt eos. *Gen.* 17. *Deut.* 4. Ex quo patet, quòd *inimici & chariſſimi*, non iidem intelliguntur, ſed in eodem populo diverſi, ùt notat *Aug.* l. *de præd. ſanct.* cap. 16. Poſſunt etiam non ad Deum, ſed ad *Paulum* referri, *ut inimici* ſint Judæi quantùm attinet ad Evangelii prædicationem, quam illi recipere nolentes, etiam Gentibus invidebant, quarum ipſe erat Apoſtolus : *chariſſimi* verò, quatenùs erant populus

electus à Deo, quibus paratus erat officia dilectionis exhibere propter patres eorum, quos Deus dilexerat. Quidam putant eſſe ſuperlativum pro poſitivo dilecti, ùt *Luc.* 8. & 10. *Hebr.* 13. *Jac.* 1. *Matth.* 12. *Act.* 18. *Phil.* 4. Sed Græcè vim habet ἀγαπητὸς ſuperlativi, ùt *Matth.* 3. Et Apoſtolis & viris Apoſtolicis mos erat, fideles omnes ſic ſalutare. *Chariſſimi.*

℣. 29. *Sinè pœnitentia enim ſunt dona, & vocatio Dei.*

Græcè, *impœnitenda*, quæ pœnitentiâ revocari non poſſunt: vel immutabilia. Sentit enim electionem Judæorum firmam atque immobilem permanere, & aliquando complendam eſſe: quia *dona Dei & vocatio*, quæ ab electione procedunt, mutari non poſſunt propter hominum peccata, ut non tandem effectum ſuum ſortiantur. Sunt qui dona & vocationem non diſtinguunt; alii meliùs promiſſa intelligunt, id eſt, liberales & gratuitas beneficiorum promiſſiones, quibus implendis ſubſervit vocatio. Non loquitur autem de quibuſlibet donis, nec de qualibet vocatione. Nam quædam dona non fuerunt ſine pœnitentia, velut ea promiſſa quæ conditionem habebant annexam: cujuſmodi erant de fertilitate terræ, de hoſtium victoria, de poſſeſſione perpetua terræ Chanaan, &c. Si in Dei cultu permanerent. Hæc enim mutata ſunt & revocata propter non ſervatam conditionem, ùt 1. *Reg.* 15. Similiter & vocatio ſeu juſtificatio hominis non prædeſtinati ſinè pœnitentia non eſt: quoties ita ſubtrahitur donum juſtitiæ ſemel collatum, ut nunquam poſteà reddatur. Sed loquitur de promiſſis & vocatione, quæ ex electione procedunt, id eſt, de iis quæ facta ſunt abſolutè & ſinè conditione; hæc enim ſunt immutabilia: nec fieri

poteſt, ut Deus hominum peccatis offenſus, id quod ſemel abſolutè promiſit, aliquando retractet: cujuſmodi fuerunt promiſſiones *Abrahæ*, & *David* factæ de Chriſto naſcituro: & propheticè prædictiones de certo tempore quo eſſet naſciturus: & pacta ſeu teſtamentum, quo pollicitus eſt ſe ablaturum ejuſmodi populi peccata.

℣. 30. *Sicut enim aliquando & vos non credidiſtis Deo, nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis propter incredulitatem illorum:*

Confirmat à ſimili Judæorum ſalutem expectandam à Deo, quamvis nunc credere nolint. Nota non dicere, nunc autem non credidiſtis, ſed *miſericordiam conſecuti eſtis*: ut intelligant, quòd crediderunt, eſſe miſericordiæ Dei fidem largientis.

℣. 31. *Ita & iſti nunc non crediderunt in veſtram miſericordiam: ut & ipſi miſericordiam conſequantur.*

Ut, non tantùm conſequentia, ſed & cauſa finalis eſt, non incredulitatis Judæorum, ſed promiſſionis divinæ. Ut ſenſus ſit. Sicut Gentiles aliquando increduli Deo, licèt nullæ factæ vobis eſſent promiſſiones, tamen miſericordiam conſecuti eſtis, & adducti ad fidem occaſione incredulitatis Judæorum; ita viciſſim de Judæis, quibus factæ ſunt promiſſiones à Deo, putandum eſt: nempè quòd idcircò permiſſi ſunt ad tempus in hanc incredulitatem incidere, quia noluerunt agnoſcere miſericordiam Dei vobis impendendam, id eſt, Evangelium vobis Gentibus eſſe prædicandum, ut & ipſi manifeſtam & inſignem Dei miſericordiam adducentis eos ad fidem, aliquando experiantur.

ı græcè, *omnes*, ſic *Chryſ. Hier.* & *Aug.*
ıs ſit. Miro Dei conſilio procuratam
ıe populi ſalutem, ut priùs concluderet
ırehenderet eos omnes velut captivos
ıbnoxios per incredulitatem, in quam
omnes incidere, & ex qua nullo mo-
nt ſeipſos ſuis viribus eximere: ut ſic
ıaberet excellens ejus miſericordia,
ımque populum vinculis longæ inſi-
abſolutum ad ſidem vocaret, & per
gne opus ſuæ miſericordiæ, ſe glorio-
nderet. Ex qua declaratione patet, *om-*
nprehendere utrumque populum, id
ıuſque populi multitudinem; non au-
uſque ſingulos. Tametſi verùm eſt,
& ſingulos in incredulitatem lapſuros
ıiſi Deus aliquos ex utroque populo
ıicordiâ conſervaſſet. Quòd verò ait,
m miſereatur, conſtat ad ſingulos re-
ı poſſe. Nota *Paulum* redire ad id quod
ıtulerat: nempè omnes & Græcos &
peccatores eſſe, nec habere, quòd
ır: ideòque gratuitâ Dei juſtificatione,
ſidem eſt omnes in ligere...

reprobationis, vocationis & permiſſionis divinæ, non tamen abſolutam & perfectam de his Dei operibus doctrinam tradidiſſe, aut quam tradat noviſſe: ut quorum ratio perfectè à nobis nequeat comprehendi. Quare rectè infertur, neque prædeſtinationis cauſam, neque reprobationis eſſe quærendam ex prævifis hominum meritis: ſed in ſola Dei voluntate poſitam eſſe, in qua omnes operum ejus rationes continentur. *Altitudo*, Græcè, *profunditas*, ex *Hilar. in Pſalm.* 129. & *Hier. in Abac.* 3. Ut ſit ſenſus. O quàm profunda & inſcrutabilis eſt copia ſeu magnitudo, tam ſapientiæ quàm ſcientiæ Dei. Scientia eſt, quæ verſatur circa cauſas medias & omninò circa varios effectus divinæ providentiæ; Sapientia verò contemplatur cauſam primam, atque ſupremam: vel ſapientia de divinis, ſcientia de rebus creatis: etiamſi in Deo utraque ſimplex & una notitia eſt, ex *S.Thom.* Et Apoſtolus explicat id quod dixit de profunditate ſapientiæ. Nam judicia Dei, quibus de rebus ſtatuit & ordinat, actus ſunt ſapientiæ ejus. Et incomprehenſibilia ſive inſcrutabilia ſunt, *Pſalm.* 35. Quia nullus intellectus creatus poteſt ad plenum rationes eorum comprehendere: *Et inveſtigabiles viæ ejus*, id eſt, rationes operum Dei à quoquam penitùs cognoſci non poſſunt. *Eph.*3. *Proverb.*5. *Iſa.*40.

℣. 34. *Quis enim cognovit ſenſum Domini? Aut quis conſiliarius ejus fuit?*

Id eſt. Nemo perfectè novit cogitationes & conſilia mentis divinæ: nemo particeps & conſcius eſt ejus conſiliorum. *Jerem.* 23.

℣. 35. *Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?*

Hæc interrogatio non eſt apud *Iſaïam*, ſed

ioribus egit, nullum eſſe locum juſtæ
, ſi Deus pro arbitrio ſuæ voluntatis
:git, alios reprobat: ùt qui nulli quid-
ebeat: Unde ab electione, ſeu præ-
ione divina omnem meriti opinionem
:ludendam: non autem, ùt hæretici
abſolutè evaneſcere omne meritum,
t *Eſtius*. Nam ipſa bonorum operum
data nobis ſunt à Deo: qui proinde
remunerat, non aliud quàm ſua dona
. Nec omninò quiſquam poteſt Deo dare,
eus prior non dederit, 1. *Cor.* 4. *Paral.*
Auguſt. ſerm. 16. *de verb. Apoſt.* c. 2.

5. *Quoniam ex ipſo, & per ipſum,
ipſo ſunt omnia: ipſi gloria in
. Amen.*

ntur *omnia* eſſe, *Ex ipſo* ſcilicet, tam-
rima cauſa efficiente. *Et per ipſum*,
is per eundem omnia reguntur & con-
ur. *Et in ipſo*, ſeu *in ipſum*, quia ſic
mnia agit & gubernat, ut ea in ſeipſum,
n finem, ordinet: *Proverb.* 16. ita *Baſil.*

CAPUT XII.

℣. 1. *Obſecro itaque vos fratres per miſericordiam Dei, ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum.*

HUc uſque de fide & gratia juſtificationis, nunc tranſit ad præcepta morum. Incipit autem ab obſecratione, quà Romanos obteſtatur per illam Dei erga ipſos miſericordiam, quam commendavit ſupra, quà electi erant à Deo ad ſalutem. Monet igitur Romanos, ut corporibus ſuis ſanctè & ad Dei honorem utantur. Sic enim offeruntur Dei velut hoſtia vivens, ſancta & accepta. *Viventem*, ad differentiam hoſtiarum legalium. Nam & Martyres in paſſione mortis exhibent ſua corpora hoſtiam viventem. *Sanctam*, id eſt, ab omni immunditia peccati immunem, & per hoc Deo gratiſſimam. *Græcè*, rationalem cultum, per quem orationes, jejunia, vigilias intelligit *S. Thomas*. Vel rationalem ſeu ſpiritualem in mente ſitum, ad differentiam externi, ut 1. *Pet.* 2. & *Joan.* 16. Sunt qui ſacrificium Euchariſtiæ intelligunt, ut in canone Miſſæ, ex *Baſil.* & *Chryſoſtom.*

℣. 2. *Et nolite conformari huic ſæculo, ſed reformamini in novitate ſensûs veſtri: ut probetis quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta.*

Nolite conformari, græcè, *configurari* his,

? *perfecta*; niſi quòd pro *beneplacens* ', *beneplacita*, ſeu accepta. Senſus eſt: *is*, id eſt, ſcrutemini, *quæ ſit Dei vo-* *na*, &c. id eſt, quæ non præcipit niſi : ſibi placita, & perfecta; probetis, in t illam impleatis, ùt *Pſal.* 1. & *Philip.* 4. *ns*, non ad Deum, ſed ad homines *jet.*

Dico enim per gratiam, quæ data* *i, omnibus qui ſunt inter vos :* *s ſapere quàm oportet ſapere,* *re ad ſobrietatem : & unicuique* *eus diviſit menſuram fidei.

Apoſtolatum ſuum gratiam, id eſt, gratuitò ſibi à Deo collatum : ſimul in- *Eſtio*, ſe id, quod facit, facere ex offi- .*Cor.* 3. *Gal.* 2. & *Epheſ.* 3. *Dico*, id eſt, , omnibus qui Romæ eſtis. *Non plus* d eſt, temperatè & modeſtè ſentire de is admonitionis cauſa fuit altercatio r Judæos & Græcos de juſtificatione. ea modeſtiæ fines exceſſerant. Vult

pus myſticum ſub Chriſto capite, vel
Chriſti. Singuli autem alter alteri cor
bres, ait *Aug. l.cont. mendac.cap.* 2. ut o
unumquodque membrum Eccleſiæ non
li, ſed etiam aliis operari debere, ſicu
corpore naturali.

℣. 6. *Habentes autem donatio*
cundùm gratiam, quæ data eſt n
differentes : ſive prophetiam ſec
rationem fidei,

Refert diverſitatem operationum in ı
corpore, & addit illam eſſe à Deo. Na
tiones vocat dona gratuita, ad aliorum
tem conceſſa. *Matth.* 25. 1.*Pet.* 4. *Sive*
tiam, quâ prædicuntur futura vel inte
tur Scripturæ, vel revelantur ſecre
1.*Cor.* 12.& 14. quod donum qui habet
ut expendat illud, & eo utatur ſecundù
gruentiam fidei : id eſt, ut ſequatur ı
dei dictamen, & caveat, quantumvis
deatur prophetiæ dono præditus, ne qu
nunciet, vel pro Scripturæ interpretati
ferat, quod à regula fidei diſcrepet.

℣. 7. *Sive miniſterium in miniſtrando, ſive qui docet in doctrina,*

Græcè, *in miniſterio*, id eſt; habentes gratiam alicujus miniſterii Eccleſiaſtici, ùt Epiſcopatûs, Presbyterii, Diaconatûs &c. Hanc gratiam qui habet, illi dico, non ſibi placeat, ſed cum modeſtia & cura ad aliorum utilitatem utatur, ſciens ſe vocatum ad opus, non ad honorem: & qui gratiam docendi habet, id eſt, ea quæ novit, aptis & convenientibus verbis explicandi, & aliis tradendi, eâ utatur facultate ad docendum alios, ùt 1. *Cor.* 12. & 14. *Eph.* 4. *Act.* 13.

℣. 8. *Qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in ſimplicitate qui præeſt in ſolicitudine, qui miſeretur in hilaritate.*

Græcè, *ſive qui exhortatur in exhortatione.* Id eſt, ſi quis veſtrum accepit a Deo gratiam exhortandi, id eſt, animum auditoris oratione ſuâ excitandi ad actiones pietatis, utatur eâ gratiâ: ſunt autem diverſa dona docendi & exhòrtandi. *Act.* 13 *ex Chryſ.* Vel etiam ex Græco, *ſive qui conſolatur in conſolatione.* Sunt enim in Eccleſia, qui ſingulari gratiâ polleant conſolandi afflictos & infirmos: ex *Theoph.* Et his cui incumbit officium diſpenſandi facultates Eccleſiæ, & collectas fidelium, diſtribuat eas cum ſimplicitate, id eſt, bonâ fide ſinè perſonarum acceptione, ingenuè, liberè, non coactè, ùt *Act.* 6. & 11. ex *Chryſoſt.* Et cui præfectura aliorum commiſſa eſt, is non ſeſe efferat: ſed ſolicitè ſuum munus *obeat. Eccl.* 32. Et qui ab Eccleſia curandis miſeris potiſſimùm ægrotis præfectus eſt, id ex alacritate præſtet. Vel hoc videtur eſſe præceptum omnibus commune, non ſpeciale chariſma.

℣. 9. *Dilectio ſine ſimulatione. (*
tes malum , adhærentes bono :

Græcè, *ſimulationis expers ſit*, ſincei
ſimulata; ut fides non ficta, 1.*Tim.* 1.
ſantes peccatum cum horrore, & ſe
honeſtatem & juſtitiam.

℣. 10. *Charitate fraternitatis in*
diligentes :

Charitate fraternâ benigni : vel amo
ternitatis invicem affectuoſi , ex *An*
1. *Pet* 2. ſeu amore fraterno alius ad
amanter affecti.

℣. 11. *Honore invicem prævenie*
Solicitudine non pigri : Spiritu fe
tes : Domino ſervientes :

Loquitur de honore activo , non p
Prævenientes ſunt, qui quantùm in ſe eſt
honorant. *Philip.* 2. *Non pigri*, qui ex
faciunt officium , præſertim quo juvanc
proximus. *Ferventes* , qui *Spiritu* ſanct
lut igne, ſuccenſi, vel impetu quodam
omnia quæ ſui ſunt officii , & charita
ciunt; ex *Baſil. Domino ſervientes* , no
ſua ſunt quærentes. Græcè , *tempori ſe*
tes, temporis occaſione utentes ad id quc
lius eſt. *Epheſ.* 5. *Coloſſ.* 4. & caventes d
ter ne negotiis minùs neceſſariis ſeſe occ
tes, tempus Deo ſerviendi perdant, ſic
Nam cùm de multis officiis & actionibu
cepta dediſſet; hìc jam præcipit, ut in om
illis ſerviamus gloriæ Chriſti Domini r
cum ſpe certa cœleſtis præmii.

℣. 12. *Spe gaudentes : in tribula*
patientes : orationi inſtantes :

℣. 13. *Neceſſitatibus ſanctorum communicantes : hoſpitalitatem ſectantes.*

Spes præmii cœleſtis alacres, *gaudentes* : in afflictionibus fortes & *patientes* reddit : *in oratione perdurantes* ex Græco, ſeu perſeverantes, ùt *Act.* 1. *Luc.* 18. Et *Sanctorum*, ſeu Chriſtianorum indigentiæ, de facultatibus ſubvenientes, ùt *Gal.* 6. *Philip.* 4. 1. *Tim.* 6. *Heb.* 13. 2. *Corinth.* 8. 1. *Cor. ult.* & 1. *Joan.* 3. Chriſtianos vocat Sanctos, ùt cap. 1. *Ambroſ.* legit *memoriis Sanctorum communicantes.* Sic *Optat.* l. 2. *cont. Donat.* & *Aug. ſerm.* 49. *de verb. Dom. c. ult.* & *Hilar lib. cont. Conſtantium* ubi ſic eum alloquitur ; Apoſtolus communicare nos *Sanctorum* memoriis docuit : tu eas damnare coëgiſti. Ut ſenſus ſit. *Sanctorum* qui vel defuncti ſunt, vel adhuc vivunt, jugis habeatur memoria : ut tam doctrinam, quàm mores imitando, cum eis communicemus. Vel nos memores eſſe debere eorum, qui ſanctè mortui ſunt ; ſed cum levibus quibuſdam maculis, ut eorum neceſſitates, id eſt, pœnas quibus detinentur, orationibus noſtris, & eleëmoſynis ſublevemus : ita *Turian. lib.* 4. *defen. Epiſt. Pontif.* cap. 14. *Hoſpitalitatem* exercentes, erga Chriſtianos hoſpicio egentes ; ne exponantur injuriis cœli, aut cogantur divertere apud infideles. *Mat.* 25. *Heb.* 13.

℣. 14. *Benedicite perſequentibus vos : benedicite, & nolite maledicere.*

Benè optate, benè precamini, laudate & orate Deum pro iis qui vobis mortem, aut damna inferre tentant : vel etiam inferunt : hoc autem non eſt conſilii tantùm, ſed præcepti. *Math.* 5. Benè eis, inquam, precamini, non malè : intellige vindicandi animo, non, ſi zelo

mine. Id eſt. Cedite iis qui vobis iraſcuntur, patienter ferendo injurias, & vos ſubducendo, ex *Baſil. in regul. brev. reſp.* 244. *Ambr.* l. 1. *off.* *cap.* 21. Legunt plerique *vindictam*. Sed *Ambr.* ex *Hier.* meliùs *vindicta*, ex *Deut.* 32. *Ego Deus ultionum*, *Pſal.* 93. Et hoc meum officium ulciſcendi injurias exequar, quando mihi placebit.

℣. 20. *Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum : ſi ſitit, potum da illi : hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput ejus:*

Locus hic ex *Prov.* 25. q. d. Quin tu potiùs, confer in eum qui te læſerit beneficia, quibus videris illum indigere. Neque hoc præceptum obligat in ſola extrema neceſſitate, ſed quoties ratio dictat ſubveniendum eſſe benevolè proximo neceſſitatem patienti. Hoc modo *carbones* vivos ſuperfundes in caput ejus : ita fiet ut creſcat ei pœna apud Deum. Sic *Chryſ.* ùt *Pſ.* 57. & *Luc.* 18. *Apoc.* 6. 2. *Tim.* 4. 1. *Theſ.* 2. Vel ita fit, ut paulatim accumulatis in eum beneficiis, velut congeſtis carbonibus, excites in eo pœnitentiæ dolorem, ſimulque accendas eum ad te redamandum. Ita *Hieron. Epiſt. ad Hedibiam*, *quæſt.* 1. Et *Auguſt. in Pſal.* 78. & l. 3. *de doct. Chriſt. cap.* 16. *de catech. rud.* cap. *Beda* & *Janſen. in Proverb.*

℣. 21. *Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum.*

q. d. Ne tantùm valeat tui inimici malignitas, ut vindictam de eo expetas, & per hoc fias illi ſimilis, id eſt malus. Nam vincitur à malo, qui vult peccare in alium, quia ille peccavit in ipſum. Sed tu contrà, vince illius malitiam officiis charitatis, ut ex malo bonus fiat. Vel, *Noli vinci* à malitia inimici tui, ut teipſum ulciſci velis non expectatâ Dei vindictâ: ſed vince ejus malitiam tuâ beneficentiâ.

CAPUT XIII.

1. *Omnis anima poteſtatibus ſubli-
ibus ſubdita ſit : non eſt enim po-
ſ niſi à Deo : quæ autem ſunt , à
ordinatæ ſunt.*

NE religio Chriſtiana malè au-
diret apud ſæculi principes,
& ne fideles ſe exiſtimarent
immunes ab obedientia pote-
ſtatis ſæcularis privilegio re-
ligionis, & ut removerent ſuſ-
picionem ſectæ Galilæorum,
a *Act.* 5. Apoſtoli hoc inculcabant obe-
iæ præceptum, Judæos converſos potiſ-
n reſpiciens ; ùt & *ad Tit.* 3. & 1. *Petr.* 2.
nioribus, græcè *præcellentibus*, id eſt, ho-
us auctoritate publicâ præditis, in iis quæ
orum poteſtatem pertinent. Idem ſentien-
de poteſtate Eccleſiaſtica. Eſt autem *om-
teſtas*, id eſt, ſuperioritas *à Deo* inſtitu-
tanquam neceſſaria ad ordinem & pacem
næ converſationis, *Eccl.* 17. Secularis
itè eſt à Deo per homines, qui inſtinctu
aturæ ſibi præficiunt eos, à quibus in com-
regantur : & hic inſtinctus eſt à Deo.
ſiaſtica verò immediatè eſt à Deo : quia
tus ipſe ſuos Apoſtolos, & in primis *Pe-*
, ejuſque ſucceſſores Eccleſiæ ſuæ recto-
nſtituit, ùt notat *Eſtius*. Quæ autem ſunt
ates, id eſt, quicumque ſunt homines
ate præditi, ùt principes, reges, magi-
s ; ii ſunt ordinati atque inſtituti, & ùt

Petrus ait, 1. *Epiſt.* 2. miſſi à Deo, dante
ſtatem, & volente, ut eis, tanquam ſuis
poteſtate vicariis obediatur. Et quamvis
ſtates quæcumque à Deo ſunt, ordinatæ
non tamen hic ſenſus eſt: ſed omnes po
tes eſſe ordinatas à Deo. Ne quis dicer
poteſtatem quidem venerari; ſed eâ fung
malos eſſe, & proinde indignos quibus ol
tur: hanc excuſationem excluſit, affirmans
principes à Deo cum poteſtate inſtitutos

℣. 2. *Itaque qui reſiſtit poteſtati,
ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſ
ipſi ſibi damnationem acquirunt:*

Concludit ex ſupradictis, eum qui pot
atque ipſis poteſtatibus, id eſt, princi
poteſtate fungentibus reſiſtit, ordinatio
vinæ reſiſtere, & ipſi Deo, à quo pote
ordinatæ ſunt. *Luc.* 10. Eos verò qui pot
reſiſtunt, ſibi ipſis damnationem ſeu p
æternam accerſere, eamque pro merito ſi
obedientiæ recepturos. *Galat.* 5. ℣. 10. E
ſequitur, eos mortaliter peccare, qui reſ
poteſtati. Id quod verum eſt de iis, qui
cepto per inobedientiam ſeſe opponunt.
qui contra leges humanas, ſicut & contra
nas, contingit peccari tantùm venialiter. V
damnationem comprehendit pœnam tem
lem infligendam à Deo, ùt *cap.* 8. Vel p
à poteſtate, cui reſiſtunt inferendam, qu
niſi temporalis eſt, ſic. *S. Thom.* & *Chryſ.*

℣. 3. *Nam Principes non ſunt ti*

bus, ſed malè. Intellige, in quantùm principes ſunt, & ab ordine ſuæ poteſtatis à Deo acceptæ non recedunt. *Vis autem non timere* ſupplicii metu? Juſtitiam cole, & legibus obtempera: ſic fiet ut laudem referas ex poteſtate; quia ad poteſtatem ſpectat, non ſolùm pœnis afficere malos, ſed etiam præmiis honorare bonos; 1. *Pet.* 2. Vel quia dum mala opera puniuntur, laudantur bona, ex *Cajet.*

℣. 4. *Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim ſinè cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt: vindex in iram ei, qui malum agit.*

Hoc refertur ad principem, vel meliùs ad poteſtatem, ùt ſenſus ſit. Poteſtas, id eſt, qui poteſtate fungitur à Deo inſtitutâ, princeps ſcilicet, aut magiſtratus, eo ipſo *Dei miniſter eſt*, ac Deo ſubſervit in bonum tuum; ſcilicet ut juſtè ac tranquillè vivas, imò laudem etiam & præmia conſequaris. Si verò quid mali commiſeris, ùt furtum, adulterium, homicidium; eſt, quod timeas. Non enim princeps, ſive poteſtas *gladium portat* fruſtrà, ſed ut eo utatur in malefactores (nomine gladii intellige etiam ignes, patibula, carceres) tanquam Dei miniſter, à quo gladium accepit, ut ſit *vindex in iram*, id eſt, ut ejus vice juſtitiam exerceat vindicativam in puniendis iis qui malum agunt, vel pacem publicam turbant.

℣. 5. *Ideò neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.*

Propter hoc inquit, quia princeps ſeu magiſtratus Dei miniſter eſt in ulciſcendis malefactis, oportet vos ei ſubditos eſſe, *non ſolùm*

propter iram, id eſt, pœnam evadendam q leges minantur, ſed maximè, *propter conſ tiam*, id eſt, quia animus noſter lege nat ac divinâ informatus, hoc nobis dictat, pr pibus obediendum eſſe, tamquam Dei min & vicariis: & proinde nos in Deum pec ſi minùs illorum dictis audientes fuerimus quo infertur, leges tam politicas, quàm E ſiaſticas obligare in conſcientia.

℣. 6. *Ideo enim & tributa præſt miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ip ſervientes.*

Aliam rationem adfert, quâ docet prir bus parendum eſſe. Nam ſolutio tributor profeſſio eſt ſubjectionis: ſunt enim mi Dei in conſervanda pace & honeſtate pub & in hoc ipſum miniſterium, in hanc c toti incumbunt.

℣. 7. *Reddite ergo omnibus deb cui tributum, tributum: cui vecti vectigal: cui timorem, timorem: honorem, honorem.*

Omnibus, id eſt, tam Eccleſiaſticis, quàm cularibus: tam privatis, quàm publicâ po te fungentibus: *cui* debetis *tributum*, e dite *tributum* pro regione, ſeu prædiis: v gal pro mercibus exportandis: *timorem* ligit reverentiam., ùt *Epheſ.* 5. & 6. vel rem offenſæ. Et cùm propter excellentian teſtatis, quam Deus eis contulit, honorai Deus in eis honoratur *Exod.* 16. & 1. *Re*

℣. 8. *Nemini quidquam debeatis, ut invicem diligatis: qui enim di proximum, legem implevit.*

Reddite cuique quod debetis, ſic ut

n, ſive infidelem. & hortatur tam Judæos
Græcos ad mutuam dilectionem, pro-
fructu, qui eſt legis impletio, ut notat
n. ad *Gal.* 6. Ideò autem *legem implevit*,
dilectio Dei in dilectione proximi inclu-
, velut cauſa in effectu, ex *S. Thoma.*

9. ***Nam: non adulterabis: non es: non furaberis: non falſum te- nium dices: non concupiſces: & ſi eſt aliud mandatum, in hoc verbo uratur: diliges proximum tuum teipſum.***

bat quod dixerat, enumeratione præcep- decalogi, quibus homo ordinatur ad num; quæ omnia impleri nequeunt, niſi ram dilectionem; *Levit.* 19. & *Matth.* 22.
12. Quid verò ſit, *ſicut teipſum* diligere, ſunt duo generalia legis naturæ præcep- terum affirmativum *Matth.* 7. *quæcumque , ut faciant vobis homines, & vos facite* alterum negativum *Tob.* 4. *quod ab alio tibi fieri, vide, ne tu alteri facias.* Ex qui- ntelligitur per verba, *ſicut te ipſum*, non

℣. 10. *Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio.*

Declarat quòd dixerat, omnia prædicta mandata concludi in uno præcepto dilectionis proximi. Nam *dilectio proximi* non incitat ad malum, imò nec patitur ei malum inferri. Græci legunt *proximo:* ſentit autem, ſic per dilectionem impleri legem, quâ parte nos ordinat ad proximum, vel etiam ad Deum: ut ſinè ea impleri non poſſit, 1. *Joan.* 3. ex *August. in Pſalm.* 89. Ex quo conſtat in hac vita impleri à nobis poſſe; quod negant hæretici.

℣. 11. *Et hoc ſcientes tempus: quia hora eſt jam nos de ſomno ſurgere. Nunc enim propior eſt noſtra ſalus, quàm cùm credidimus.*

Et hoc, quod dixi de mutua dilectione exercenda, vel ob id agere debemus, quòd ſciamus jam tempus eſſe, & horam quâ evigilemus è ſomno peccati, ùt 1. *Cor.* 15. *Nunc enim propior*, ſeu vicinior nobis adeſt ſalus futuræ gloriæ, quam expectamus, poſtquam in fide Chriſti magnam vitæ noſtræ partem egimus; quàm tunc erat quando credere cœpimus & baptizati ſumus. Quocirca majori nunc opus eſt vigilantiâ, quantò magis tempus, quo ſalutem expectamus, appropinquare novimus, ex *Chryſ.*

℣. 12. *Nox præceſſit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.*

Græcè, *progreſſa eſt*, *tranſivit*, *præteriit.* Id eſt. *Nox* hujus ſæculi plena tenebris errorum & peccatorum, longè jam progreſſa eſt, ad finem properat ac fermè jam præteriit: & tempus expectatæ ſalutis & gloriæ, quod eſt

ıs aliquando exhibendum. Abjicienda
ınt *opera* noctis, id eſt, peccata, *Joan.* 3.
nenda *arma lucis*, id eſt, bona opera,
gunt & defendunt hominem.
3. *Sicut in die honeſtè ambulemus:*
comeſſationibus, & ebrietatibus,
cubilibus, & impudiciis, non in
tione, & emulatione:
dies jam affulget, quæ luce ſuâ omnia
, honeſtè converſandum nobis eſt. Enu-
aliquot *opera tenebrarum*, quæ dixerat
ıda: ea ſcilicet, de quibus ampliùs
rium putavit admonendos eſſe Romanos.
ſationes ſunt epulæ, quæ fiunt non ne-
is aut honeſtatis causâ, ſed voluptatis &
Ebrietates ſunt vinolentiæ, etſi non uſ-
l deliquium rationis, 1. *Cor.* 5. Cubilia
da & impudicitiæ ſunt omne genus
n voluptatum. Contentio pro gloria adi-
la, cui conjuncta invidentia boni alieni.
14. *Sed induimini Dominum Jeſum*
'um, & carnis curam ne feceritis

CAPUT XIV.

℣. 1. *Infirmum autem in fide aſſumite, non in diſceptationibus cogitationum.*

HÆc propriè ad Judæos ſpectant. Nam qui erant ex Judæis fideles, vix adduci poterant, ut pro Chriſtiana libertate, quâ per Chriſtum, inter alia, liberi erant ab onere legis Moſaïcæ, veſcerentur cibis à lege vetitis, à quibus ſemper abſtinuiſſent, utque dierum diſcrimina lege præſcripta & à majoribus accepta, negligerent. Vix, inquam, quia vel in fide parùm firmi eſſent ac provecti, vel ab antiqua conſuetudine ſeſe revocari moleſtè ferrent: vel quia cibos lege prohibitos ex ſua natura immundos eſſe putarent. At verò qui in fide erant firmiores, indifferenter quibuſlibet cibis utebantur, ſcientes legem mortuam eſſe, 1. *Timoth.* 4. Porrò utraque pars in alteram peccabat. Nam qui abſtinebant, edentes judicabant velut legis ac paternæ conſuetudinis violatores. Edentes contrà deſpiciebant illos ùt infirmiores, nec habebant rationem ſalutis eorum, imò ſcandalum præbebant, exemplo ſuo provocantes eos ad comedendum contra conſcientiam ea quæ lege erant vetita. Hoc jurgium *Paulus* refrænans corripit utroſque: ac docet ſublatum quidem eſſe diſcrimen ciborum ac dierum lege præſcriptum: nec quidquam eſſe per ſe immundum: ſed eâ libertate & ſcientiâ prudenter & ſinè ſcandalo fratrum utendum eſſe. Dixi

re : ex *Eſtio*. Et ſenſus eſt. Vos qui fir-
ſtis in fide, eum, qui fide infirmus eſt,
de beneficio Chriſti, ac libertate per
epta nondum ſatis inſtructus, ac per-
ut eâ uti audeat; denique nec ſcien-
bens quòd nihil per ſe ſit immundum,
: id eſt, ad converſationem vobis ad-
& habete ùt fratrem, nec repellite
alienum à Chriſto, quin potiùs ùt in-
& curâ egentem fovete; non autem
imen diſputandi provocate. Nolo, in-
m eo ſub prætextu doctrinæ Evangeli-
endatis. Quamvis enim ignoret & erret
e, tamen adhuc tolerandus eſt, nec
nis diſceptationibus inquietandus: ne
ſenſus reſiliat ab incepto, ita *Eſtius*.

*Alius enim credit ſe manducare
: qui autem infirmus eſt, olus
cet.*

icitum eſſe uti quibuſlibet cibis, &
credit. Qui autem *infirmus eſt* fide,
t *olus*, vel quid ſimile, quod lege Mo-
nſtat non eſſe prohibitum, abſtinens

℣. 3. *Is, qui manducat, non manducantem non ſpernat: & qui non manducat, manducantem non judicet: Deus enim illum aſſumpſit.*

Id eſt. Qui firmus in fide veſcitur quibuſlibet, eum qui ob fidei infirmitatem abſtinet à quibuſdam, *non ſpernat*, id eſt, non præ ſe contemnat, tanquam fortis, imbecillem: vel non habeat vilem ejus ſalutem, ſcandalum ei ponendo, dum exemplo ſuo facit illum comedere contra conſcientiam. *Non judicet*, id eſt, non condemnet tanquam legis tranſgreſſorem, aut immundo cibo ſe contaminantem. *Deus enim illum*, ſcilicet manducantem aſſumit in ſervum, & cultorem ſuum: & proinde non eſt ab alio judicandus, nec ſpernendus, ſed aſſumendus.

℣. 4. *Tu quis es, qui judicas alienum ſervum? Domino ſuo ſtat, aut cadit: ſtabit autem: potens eſt enim Deus ſtatuere illum.*

q. d. Etiamſi peccaret edendo (quod tibi non liquet) non tamen à te judicandus & condemnandus eſſet, ſed domino ſuo relinquendus, ut ille de facto famuli ſui inquireret & judicaret: ex *Aug.* Hoc enim eſt: *Domino ſuo ſtat, aut cadit*; à Domino ſuo Chriſto abſolvendus eſt, aut condemnandus: vel benè agit aut malè, commodo, aut detrimento domini ſui. Ideòque non à te judicandus, quaſi peccet edendo quæ tu judicas immunda. Imò tibi affirmo, quòd non cadet, non condemnabitur judice domino ſuo, ſed *ſtabit*, id eſt, abſolvetur. Quamvis enim homines non ſatis inſtructi in fide eum judicent, id eſt, condemnent, tamen Deus potens eſt, eum abſolvere & ſuo judicio juſtificare; quod & faciet.

℣. 5. Nam alius judicat diem inter diem: alius autem judicat omnem diem: unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet.

Ut de cibis, ita & de diebus erat diſceptatio inter fideles converſos ex Judaiſmo: nam ſicut ex lege alii mundi, alii immundi erant: ſic & dies, alii ſerviles erant, alii non ſerviles, ut maximè Sabbathum. Qui ergo fide adhuc infirmus eſt, diem cum die comparat, & inter eos deſcernit: dierum facit diſcrimen, alium præ alio eligens, dum Sabbatha, Neomenias & alia feſta ſecundùm legem obſervat. Intellige, quantùm extra ſacrificii locum obſervari poterant. Qui autem firmior in fide eſt, & novit, ſublatum eſſe per Chriſtum Moſaïcum illud diſcrimen dierum, peræquè æſtimat *omnem diem*: inter dies nec judicio, nec opere diſcernit. Id eſt, cenſet quamlibet diem, cuilibet rei non malè gerendæ aptam. Non vult autem *Paulus* ea de re quempiam judicari, ſed Domini relinqui judicio, tantùm inquit unuſquiſque in his rebus *ſuo ſenſu abundet*. Græcè. Unuſquiſque certus ſit ſuæ mentis, & compertum habeat quod mente concipit, ſeque ipſe conſulat, & agat quod ſibi conſcientia judicat. Vel quiſque ſuo ſenſui permittatur, ait *Chryſ.* Non vult autem, infirmos illos ſimpliciter animi ſui judicio permittendos eſſe tamquam in re vel indifferenti vel levicula, ſed temporis maturitatem expectandam. Non enim ſtatim ac ſimul avocandos eſſe à ſuis conſuetis obſervationibus, ne fortè turbati retrocedant ac deſerant fidem, ſed ad tempus tolerandos ac paulatim inſtruendos pleniùs; quod factum eſt, *Act.* 21. Quæ etiam cauſa fuit, ut Apoſtoli ipſi & inter hos *Paulus* infirmis fratribus ſeſe accommodantes; ubi locus & tempus poſtula-

bant, legalia adhuc obſervarent, etſi certiſſimi ſe ad ea non teneri: ſicque ſepeliebant Synagogam cum honore. Ex quo liquet quàm pravè, ea quæ hìc dicuntur, detorqueant hæretici contra certorum dierum jejunia, quorumdam ciborum abſtinentias ac feſtorum dierum obſervationem lege vel conſuetudine in Eccleſia præſcriptam: cùm utique conſtet Apoſtolum loqui de diſcrimine ciborum ac dierum obſervato ab iis, qui ex Judæis Chriſtiani facti, legi Moſaïcæ ac priſtinis obſervantiis adhuc tenaciùs inhærerent: nam quod ad Eccleſiæ leges attinet, certum eſt, ùt juſtam habent obligandi rationem: ita verè & in conſcientia filios Eccleſiæ obligatos teneri.

℣. 6. *Qui ſapit diem, Domino ſapit: & qui manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, & gratias agit Deo.*

D*omino*, intellige Chriſto. Hunc enim intellectum poſtulat *verſu* 9. in quo habetur ratio præcedentium: & quidem paſſim (ait *Eſtius*) in epiſtolis Apoſtolicis Domini vocabulo Chriſtus ſignificatur: ùt qui ſit omnium noſtrum Dominus jure redemptionis. *Qui ſapit*, hoc eſt. Qui ita ſapit ut diſcernat diem à die, dum alium diem præ alio ſecundùm legem obſervat, id facit ad honorem Chriſti Domini, utpotè Chriſtianus qui novit omnia in nomine Domini Jeſu Chriſti facienda eſſe, *Coloſſ.* 3. Vel ad honorem Domini Jeſu Chriſti facit, quem ùt Deum, etiam Moſaïcæ legis agnoſcit & veneratur authorem. Et qui ita ſapit ut non diſcernat dies, ſed indifferenter habeat omnem diem: id quoque facit ad honorem Chriſti, utens libertate Evangelicâ ſibi per Chriſtum

ceſsâ. Sentit Apoſtolus ita utrumque de ro æſtimare debere, quòd nimirùm ad riſti Domini faciant honorem idipſum quod iunt: etiamſi in altero, *qui ſapit diem*, idem us ſit non ſecundùm ſcientiam : ideòque tum ejus non careat peccato. *Et qui manat*, id eſt, qui ſinè delectu veſcitur quilibet, exiſtimandus tibi eſt, id facere ad mini gloriam: *gratias enim agit Deo*, ùt I. *v*.4. ex quo conſtat Chriſtum ſolitum fuiſſe m gratiarum actione cibum ac potum benexere, priuſquam ſumeret, aut ſumendum ret. *Matth.* 15. 26. *Marc.* 8. & 14. *Luc.* 22. *Joan.* 6. quod & habet perpetua fidelium nſuetudo. Quæ gratiarum actio manducantis gumentum eſſe debet non manducanti, illum omino manducare, id eſt, ad honorem Chri-. Domini, cui gratias agit. Et qui non manicat, id eſt, qui abſtinet à cibis lege veti-., licèt ex fidei infirmitate faciat, id tamen iſtimandus eſt, quia Chriſto nomen dedit, opter honorem Chriſti Domini ſui facere. æcipit ut proximorum actiones in meliorem rtem interpretemur, & id in eis conſidereus quod bonum eſt, nempè bonam intenonem. Sic in Eccleſia multi excuſantur ſimliciores in cultu Dei. & Sanctorum, quando liquid ſuperſtitiosè agunt. Quando ait : *Et ratias agit Deo*, intelligitur pro cibis lege onceſſis quibus utitur.

℣. 7. Nemo enim noſtrûm ſibi vivit, & nemo ſibi moritur.

Hoc ait in perſona cujuſque boni fidelis, ualem quiſque alium exiſtimare debet niſi verſum conſtet.

℣. 8. *Sive enim vivimus, Domino vivimus: ſive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, ſive morimur, Domini ſumus.*

Hoc eſt. Nemo noſtrûm vivit propter ſe, ſed ad gloriam Domini cujus eſt ſervus: Et nemo eligit mori propter ſe, ſed propter Dominum. *Philip.*1. Igitur & in eo quod manducamus, & quod non manducamus, Dei ac Domini gloriam ſpectare cenſendi ſumus. *Domini* in genitivo, id eſt, Chriſto Domino addicti ſumus tamquam ſervi, utpotè qui vitam & mortem & omnia ad illius honorem referamus.

℣. 9. *In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit: ut & mortuorum & vivorum dominetur.*

Vivos & mortuos, Domini eſſe probat à cauſà: hac enim de cauſa Chriſtus mortuus eſt; & à morte ſurrexit, ut ex morte & ex reſurrectione ſua dominium in vivos & mortuos exerceret. Chriſtus ùt Deus, eſt omnium dominator, etiam morte & reſurrectione excluſis: loquitur autem de Chriſto ratione humanitatis; ùt enim homo eſt, Dominus eſt, dominio particulari, quia homines ſuo ſanguine redemit. Aliud autem eſt dominari, aliud dominum eſſe. Nam Dominus eſt per poteſtatem. Dominatur autem per poteſtatis exercitium. Dominus quidem erat etiam ùt homo, propter unionem ad Verbum, etiam ante mortem, *Joan.* 13. tamen non dominatus eſt planè, nec exercuit poteſtatem dominii, niſi poſt mortem & reſurrectionem. *Matth.* 28. Ex eo igitur quod mortuus eſt, & mortem vicit reſurgens, aſſecutus eſt dominandi exercitium ſupra omnes vivos & mortuos. Niſi enim reſurrexiſſet, dominari non poterat, quia per mortem non erat

perfectè, cùm anima eſſet à carne ſe-
, niſi autem mortuus eſſet, non domi-
eſſet, quia decretum erat, dominari de-
er mortem, per quam vivos & mortuos
it. Inſinuat hâc ſententiâ Chriſtum,
is ſit Dominus omnium hominum, pe-
tamen ratione eſſe Dominum bonorum
elium. Hos enim non ſolùm ſibi ſubjecit
l & reprobis ipſiſque dæmonibus com-
eſt) verùm etiam redimendo, ſibi ſer-
id eſt, ſervientes & obedientes fecit;
lùm pro tempore vitæ præſentis, cujus
xcedere non poſſunt ſervitutes humanæ,
iam multòque perfectiùs pro ſeculo fu-
ùt *Apocalypſ.* 22.

o. *Tu autem quid judicas fratrem*
? Aut tu quare ſpernis fratrem
? Omnes enim ſtabimus ante tri-
Chriſti.

pellat non manducantem, id eſt, eum
ide infirmus eſt; & manducantem allo-
, q. d. Sed nec tu, quamvis fide fir-
eprehenſione cares, quòd infirmi fratris
nem non habeas, ac ſalutem ejus non
ùt qui manducando ſcandalum ei præ-
ratrem non judicandum eſſe docet ex
l Chriſtus eſt omnium noſtrum judex.
ſtendi ſumus ad *tribunal Chriſti*, nimi-
o tanquam omnium Domino judicandi,
retributionis; ſed non omnes judicio
nis. *Matth.* 19. de qua re agunt Theo-
. *ſent. diſtinct.* 47.

. *Scriptum eſt enim: vivo ego, dicit*
us, quoniam mihi flectetur omne
& omnis lingua confitebitur Deo.
um eſt enim, *Iſa.* 45. *vivo ego*, id eſt,

memetipſum ac vitam meam teſtor, veru
ſe hoc quod affirmo, ùt Num. 14. *Iſa*
Ezech. 14. Adducit autem hoc teſtimoniu
oſtendat Chriſti dominium in omnes hor
bonos & malos: quod inchoatur quid
primo adventu, & perficitur in extrem
dicio. *Pſalm.* 109. Ut ſenſus ſit. Mihi tan
Domino & judici omnes ſubſternent
Dominum ac Deum ſuum, per quem
jurandum ſit, me confitentes: boni qu
voluntariè, mali verò vel inviti. *Philip.* 2. *M*

℣. 12. *Itaque unuſquiſque noſtrûm*
ſe rationem reddet Deo.

Græcè, de *ſeipſo.* Judicium feret de ii
benè aut malè egit, ùt *Matth.* 12. 1.
Gal. 6.

℣. 13. *Non ergo ampliùs invicem*
cemus: ſed hoc judicate magis, ne po
offendiculum fratri, vel ſcandalum

Quia generalis eſt ſententia, ne quiſ
alium judicet ex eo quòd omnes unum
cem habemus Chriſtum: rectè intell
firmiorem fratrem hâc ſententiâ perſtr
tanquam iniquum judicem adversùs fr
infirmum. Nam quomodo non eum
modo judicabat, quem ſpernebat? Ad
ſermone converſo docet, quòd judiciu
permittat, & commendet ne libertate ſu
tentes, dum paſſim quibuſvis cibis utu
præbeant offendiculum fratri infirmo.

Jeſu per ipſius Evangelium, quòd omnis creatura Dei bona eſt, & quòd nihil eſt immundum, ſicut erat per legem. Sed ſi quid eſt immundum, ei eſt immundum qui tale eſſe putat, nam exiſtimanti aliquid malum & immundum, etiamſi non ſit, ei malum eſt, ſi illud faciat. Quia qui facit quod malum putat, malè facit. Cibi igitur nulli ſunt immundi ex Evangelio: ſi tamen aliquis putat immundos, ei immundi ſunt, & malè facit ſi veſcitur, non quia communes ſunt, ſed quia tales eſſe putat. *Commune* vocat immundum & lege vetitum, quo veſci non licebat, *Act.* 10. *Per ipſum*, id eſt, ex Græco *per ſeipſum*, vel *juxta legem Evangelicam*, vel per ipſum Chriſtum, ex *S. Thoma*.

℣. 15. *Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur: jam non ſecundùm charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Chriſtus mortuus eſt.*

Tacitam removet objectionem quâ dicere quis poſſet, ſi nihil eſt immundum per ſe, cur igitur, lege per Chriſtum nunc abrogatâ, non permittor ſemper uti quolibet cibo? Reſpondet Apoſtolus ex lege charitatis, quæ dictat etiam à licitis abſtinendum, ne proximus infirmior contriſtetur, aut ſcandalizetur. Si, inquit, vides fratrem tuum, id eſt, proximum tuum Chriſtianum propter cibum quo veſceris, conturbatum iri, & vel peccaturum temerario adversùm te judicio, vel tuo exemplo provocandum ad edendum contra conſcientiam, nec tamen abſtines: jam non converſaris cum fratre ſecundùm charitatem, id eſt, ſecundùm charitatis regulam & dictamen: quia ſalutem ejus negligis, imò ipſum perdis, quem tanti fecit Chriſtus, ut pro eo mori non dubitaverit.

Perdis, inquam, daturus occaſionem ve
merè judicandi te, vel infeliciter imit
Sic 1. *Cor.* 8. Ex quo probant, Chriſtum e
pro reprobis mortuum eſſe, quoad ſuffi
tiam pretii. Alii explicant de fratre ele
quem quantùm in ſe eſt, perdit, qui o
caſiones peccandi ſubminiſtrat. Alii abſ
quidem loqui de perditione fratris, pro
tamen mortuus ſit Chriſtus, non ob ſola
neralitatem pretii ſufficientis, ſed quòd
ctum mortis ac redemptionis Chriſti vere
ceperit, utpotè baptizatus ac juſtificatus.
hunc fructum perimat, qui eum ſcanda
ex *Eſtio.*

℣. 16. *Non ergo blaſphemetur bo*
noſtrum.

Græcè *veſtrum*, id eſt, fides aut ſpes pr
aut pietas perſecta, de quibus malè loq
frater qui ſcandalizatur. Vel religio Chriſ
ſeu Evangelium apud eos qui foris ſunt
bonum libertatis, per Chriſtum nobis c
ſæ, quâ à ſervitute legalium obſervati
exempti ſumus. Ut ſenſus ſit: Hæc libert
ſtra veſcendi quibuſlibet cibis, non ſit ob
maledictis infirmorum fratrum, ſugilla
eam tanquam licentiam carnis, ex S. *Tho*
1. *Corint.* 10.

℣. 17. *Non eſt enim regnum Dei*
& potus: ſed juſtitia & pax, &

us uti ſuâ libertate veſcendi quibuſli-
n ſcandalo & contriſtatione fratris in-
t cum Dei injuria, cujus ſervus con-
, & opus deſtruitur : ſed magis abſti-
haritate ſuadente, quæ principatum
n regno Dei. Ex hoc loco malè hære-
iuntur contra abſtinentiam cibi. Nam
Paulus de ipſis cibis ſecundùm ſe,
n quando aliquo præcepto divino, na-
t humano, homo manducare aut ab-
netur : tunc enim non cibus aut po-
obedientia præcepti eſt, quæ ad reg-
pertinet.

. *Qui enim in hoc ſervit Chriſto,*
Deo, & probatus eſt hominibus.

ſt, qui non contendit de cibis, ſed in
pace & gaudio Spiritûs ſancti ſtudet
ſervire, acceptus eſt Deo & homini-
a per illas virtutes promovet in ſe reg-
i hominibus, quia pacem conſervat.

). *Itaque quæ pacis ſunt, ſectemur:*
ædificationis ſunt, in invicem

℣. 20. *Noli propter eſcam deſtr opus Dei : omnia quidem ſunt mu ſed malum eſt homini, qui per off culum manducat.*

Cave ne propter cibum, rem indiffere diſſolvas *opus* & ædificium *Dei*, id eſt, fra quem Deus fecit, fidelem, ùt *Eph.* templum ſpirituale, ex *Chryſ. Omnia q ſunt munda*, ſed quod per ſe mundum malum eſt, ſeu peccatum eſt, edere cu fendiculo proximi, ùt ſupra dixit, *nihi mune per ſe*, &c.

℣. 21. *Bonum eſt non manducare nem, & non bibere vinum, neque i frater tuus offenditur, aut ſcanda tur, aut infirmatur.*

Docet ad vitandum ſcandalum & of culum fratris, non ſolùm ab iis quæ leg hibita fuerant, abſtinendum eſſe, ſed et non prohibitis : ùt omninò à carnibus & 1. *Corinth.* 8. *Infirmatur* in facto noſtro jam infirmus, dum infirmitas fidei ejus In animo, occaſione facti noſtri foris of tur, vel etiam augetur; adeò ut pericul ne fidem prorsùs amittat, atque ex in fide, mortuus fiat.

℣. 22. *Tu fidem habes? Penes te ipſum habe coram Deo : Beatus qu judicat ſemetipſum in eo, quod pro*

Dices mihi, te *fidem* habere quâ creda nia eſſe munda, ac legem ceſſare pèr Chri proindeque licitum tibi eſſe, veſci quibuſ atque eam fidem te velle profiteri libero rum uſu : ſufficiat tibi, quòd fidem recta cibis habeas aput *teipſum* in animo, &

eo qui videt in occulto, ut non eam perdas ...m offendiculo fratris. Tranſit ad inſtructio... em fratris infirmi; qui exemplo fortè etiam ...ulâ provocatus, edebat ſuillam carnem, aut ...porinam, aut quid ſimile lege prohibitum ...ontra conſcientiam, ſicque edendo peccabat. *...atu* eſt, inquit, id eſt, bene cum illo agi... ...ur, quia non peccat, *qui* ſeipſum *non judicat*, ...d eſt, quem propria conſcientia non condem... ...it, in eo quod agendum elegit.

℣. 23. *Qui autem diſcernit, ſi mandu... ...averit, damnatus eſt: quia non ex fide. ...mne, autem, quod non eſt ex fide, pec... ...atum eſt.*

Hoc eſt, qui ita infirmus eſt, ut non ſtatuat, ...bi licitum eſſe cibum propoſitum, ſed hæſitet ...trùm edere ſibi liceat, an non; ſi comedat, *...mnatus eſt*. Qui enim facit, de quo dubitat ...r fit peccatum, peccat, *quia non ex fide*, ſub... ...idi, *manducat*, hoc eſt, quia non edit cum ...animi perſuaſione, quâ credat, hoc ſibi lici... ...tum eſſe. Omne autem quod quis agit, non ...erſuaſus id ſibi licere, ſed vel illicitum putans, ...el dubitans utrùm liceat, *peccatum eſt*; ita ...dem accepit *Chryſ.* Et hanc fidem nihil pro... ...ibet eſſe in hominibus à fide Chriſti alienis. ...nde patet ex hac ſententia ritè intellectâ, ...on eſſe conſequens omne, quod agit infidelis, ...ſſe peccatum. Qui volunt fidem Chriſtianis ...ropriam intelligi, interpretantur, *non ex ...de*, id eſt, contra fidem. Sic, quidquid fit ...ontra fidem ſeu fidei regulam, *peccatum ...t*: atqui ſumptio cibi quem putes immun... ...um, fit contra fidei regulam, dictantem nihil ...gendum eſſe contra conſcientiam: igitur eſt *...eccatum*.

CAPUT XV.

℣. 1. *Debemus autem nos firm imbecillitates infirmorum ſuſtinere non nobis placere.*

Oſtquam inſtruxit infirmos, re monendos firmiores ſui offici cens breviter quem affectum h erga infirmos, & quo mod eis converſari debeant; exh omnes ad mutuam ſupportationem, pac concordiam. Græcè, *Debemus autem nos tes infirmitates impotentium portare, & no ipſis placere* in fide & ſcientia noſtra, alio quocumque bono, quod præ aliis h videmur: ita nimirùm ut conſideratione boni proximum illo bono carentem de mus, & ſalutis ejus curam negligamus.

℣. 2. *Unuſquiſque veſtrûm proxin placeat in bonum, ad ædificationem*

Unuſquiſque ſtudeat placere proximo, proximi bona procuret, non ſua.

℣. 3. *Etenim Chriſtus non ſibi pl ſed ſicut ſcriptum eſt: improperia properantium tibi ceciderunt ſuper*

Apoſtolo dicuntur ſibi placere, qui a cunt in bono ſuo, non ſolliciti de ali faciebant illi, quos *c.* 14. reprehendit. modo *Chriſtus non ſibi placuit*, qui non ſed Patris in omnibus voluntatem qu (ùt ipſe dicit, *Joan.* c. 5. ℣. 30. & c. 6. ℣. qui teſte *Iſaïa* 53. *Languores noſtros* ipſe quale teſtimonium etiam habetur, *Pſa* quod hic allegat Apoſtolus: *Improper*

properantium tibi ceciderunt ſuper me, græcè, *inciderunt in me*. Verba ſunt Chriſti ad Patrem. Quorum ſenſus eſt. Opprobria eorum qui tibi conviciati ſunt, gloriæ tuæ derogantes, ita accepi, ùt ſi in me jactata fuiſſent. Per quod oſtendi me totum ſervire tuæ gloriæ. Vel ſic ob ea indolui, ut pro illis tanquam meis ipſius peccatis, ad placandam iram tuam in eos qui hæc admittebant, me humiliaverim uſque ad mortem crucis: exolvens *quæ non rapui* in eodem *Pſalm.* 68. Qua in re manifeſtavi quanti ſalutem illorum fecerim. Utraque explicatio convenit Pſalmo citato: ſed ſecunda propiùs facit ad inſtitutum Apoſtoli; ex *Eſtio*.

℣. 4. *Quæcumque enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt: ut per patientiam, & conſolationem Scripturarum, ſpem habeamus.*

Declarat ſe verſiculum Pſalmi, etſi in perſona Chriſti pronuntiatum, non malè ad inſtructionem eorum quibus ſcribit, adduxiſſe, ùt 2. *Tim.* 4. ut exhibentes in adverſis patientiam ad quam Scripturæ hortantur, ex quibus, futura & æterna bona promittentibus, conſolationem accipientes, ſpem habeamus eorum bonorum, & in ea ſpe roboremur, ùt 1. *Mach.* 12.

℣. 5. *Deus autem patientiæ & ſolatii det vobis idipſum ſapere in alterutrum ſecundùm Jeſum Chriſtum:*

Hoc eſt. *Deus patientiæ* author *det vobis*, ut ſublatis diſſidiis quæ habetis inter vos, ſive de juſtificatione, ſive de ciborum ac dierum obſervatione, idem inter vos mutuò ſentiatis, idque ſecundùm doctrinam quam Chriſtus docuit, quod addit ad excludendam conſenſionem in doctrina falſa, ùt notat *Eſtius*: qualis

erat, juſtificari hominem ex operibus leg
cibos aliquos eſſe immundos.

℣. 6. *Ut unanimes, uno ore hon*
cetis Deum, & Patrem Domini n
Jeſu Chriſti.

Declarat acceptiorem fore Deo laude
ſorum ſi ſint animis inter ſe concordes.
admonet propter firmos & infirmos, &
ter Judæos & Gentiles, de quibus conſe
ter agit: quos omnes, poſitis jurgiis,
uno ore Deum glorificare.

℣. 7. *Propter quod ſuſcipite invicem,*
& Chriſtus ſuſcepit vos in honorem

Hoc eſt; alius alium ſibi adjungat, i
infirmum, doctus rudem, Gentilis Jud
& contrà; ſupportet eum, inſtruat, & ſa
ejus curet. Sicut Chriſtus nos aſſumpſ
Dei gloriam, & honorem per hoc pro
ret, ita vos quoque invicem aſſumite,
unitate & concordia veſtra Deus glorifi
Vel ſicut Chriſtus nos aſſumpſit in hæ
tem gloriæ cœleſtis, ad quam ipſe ſecu
humanam naturam à Deo aſſumptus eſt.

℣. 8. *Dico enim Chriſtum Jeſum*
niſtrum fuiſſe circumciſionis propte
ritatem Dei, ad confirmandas pr
ſiones patrum.

Tacitè ſignificat Judæorum infirmitate
quorum plerique legalibus nimiùm a

eīt, ut Dei fidem ſervaret: vel ad cir-
ſionem, id eſt, Judæos. Sic enim fuit
poſtolus ad Judæos, non ad Gentes.
. 15. *Gal.* 2. ad implendas promiſſiones
us factas, Abrahæ, Davidi, &c. Sic enim
nantur, dum res promiſſæ exhibentur.

9. *Gentes autem ſuper miſericordia*
are Deum, ſicut ſcriptum eſt:
tereà confitebor tibi in gentibus
ne, & nomini tuo cantabo.

etendum, *dico*, ut ſenſus ſit. Gentes
quibus nulla facta promiſſio eſt, *dico*
e Deum glorificare pro miſericordia ſibi
ta. *Miſericordia* opponitur promiſſioni,
arit aliquod debitum. Nam qui promiſit,
r ad præſtandum: alioquin etiam ipſa
ſſio miſericordia eſt, ait *S. Thom.* Igitur
que miſericordia: ſed Judæis promiſſa:
ous non promiſſa, ſed tantùm à Prophe-
edicta, ùt probat ex *Pſalm.* 17. & 2.
2. Non ergo minores debent Deo gra-
dæi, quàm Gentiles: quod ex promiſſo
illis debitum hoc beneficium. Imò verò

Hoc eſt. Vos Gentes, cum ex æquo fa
participes beneficiorum Chriſti cum
Dei, id eſt, cum Judæis, etſi commun
eis promiſſiones non acceperitis : agite
commune gaudium, & unà collaudate

℣. 11. *Et iterùm : laudate omne*
tes Dominum : & magnificate eu
nes populi.

Pſ. 116. Græcè, ***Laudate Dominum***
Gentes*, *laudate eum omnes populi. In
omnes Gentes & populi ad laudandum
pro miſericordia confirmata, & verit
hibita populo Iſraëlitico : tanquam pa
futuræ eorumdem beneficiorum. Nec
pes eſſe poſſent promiſſionis ſpem non
tes, niſi miſericorditer vocatæ. Eſt e
apertum vaticinium vocationis omniu
tium prorsùs indebitæ.

℣. 12. *Et rursùs Iſaïas ait : erit*

3. *Deus autem ſpei repleat vos gaudio, & pace in credendo: ut tis in ſpe, & virtute Spiritûs*

iorem exhortationem precatione con-
Deum ſpei dicit, ùt patientiæ & ſolatii
n. *Omni gaudio*, Hebræâ phraſi eſt
perfecto gaudio. ùt *Jac.* 1. *In credendo*,
er fidem. q. d. Quæ bona acquiruntur
e excitatâ & exercitatâ, ex *Chryſ.* Ut
eatur in nobis magis ac magis, augeſ.
mirùm causâ ſperandi, quæ eſt gau-
ax & mutua charitas.; ſpes, inquam,
t per virtutem, id eſt, efficacem ope-
i *Spiritûs ſancti.*

. *Certus ſum autem fratres mei ipſe de vobis, quoniam & ipſi tis dilectione, repleti omni ſcien-a ut poſſitis alterutrum monere.*

ſequuntur excuſationem continent, &
onæ, & miniſterii commendationem.
igitur ne correptionem & inſtructio-

minum fide dignorum habetur. Dicit
plenos *dilectione*, ſeu bonitate, non quò
in ea perfecti eſſent, quæ non eſt hujus
perfectio, ſed futuri: ſed propter mult
nem bonorum operum erga fratres ùt
Et loquitur de ſcientia neceſſaria ad m
inſtructionem. Sic dicit *omni ſcientiâ*, ùt
ante omne gaudium. *Alterutrum*, id
alius alium, vel invicem.

℣. 15. *Audaciùs autem ſcripſi fratres ex parte, tanquam in memo vos reducens: propter gratiam, data eſt mihi à Deo,*

Quamvis (inquit) ſcirem eſſe inter v
hæc præſtare poſſent: ipſe tamen aud
ſumpſi ad vos ſcribendi. *Audaciùs ex*
id eſt, paulò liberiùs, non tam ut docere
quæ neſcitis, quàm ut ſubmonerem,
memoriam vobis revocarem, tamquam
tibus. Vel *ex parte*, id eſt, non omnia q
hac Epiſtola vos docui ignorabatis, ſed
partem vobis tamquam ſcientibus ad n
riam reducere volui. Non temerè, ir
feci, ſed ut ſatisfacerem officio Apoſt
mihi divinitùs delegato.

℣. 16. *Ut ſim miniſter Chriſti in Gentibus: ſanctificans Evang Dei, ut fiat oblatio Gentium acce & ſanctificata in Spiritu ſancto.*

lvinus non aliud agnoſcit ſacrificium,
ıoc metaphoricum, velut juſtitiæ, mi-
liæ, laudis, contriti cordis, &c. Gen-
Paulus, ipſam hoſtiam Deo offeren-
hoc miniſterio. Fit autem *accepta* &
eo per fidem, quâ credunt Evangelio,
: *ſanctificata* per Spiritum ſanctum,
m authorem omnis ſanctitatis. Alludit
n veteris ſacerdotii, quo hoſtiæ Deo
læ ſanctificationibus quibuſdam exter-
parabantur ac mundabantur, ut accep-
ſſet ſacrificium. Ita docet, Gentes priùs
das, per fidem operante Spiritu ſancto
as, & ſanctificatas à ſe velut ſacerdote
& acceptabilem offerri hoſtiam Deo.

:7. *Habeo igitur gloriam in Chri-
ſu ad Deum.*

eſt. Cùm officium tam excellens mihi
ımiſſum, & cum fructu converſionis
m exercuerim, habeo quòd glorier in
æ ad Deum pertinent, id eſt in rebus
, non humanis; ſacris non profanis,
ıon in me, ſed *in Chriſto Jeſu*, id eſt,
iſtum Jeſum. Significat bonum ſucceſ-
angelii, & eum totum meritis Chriſti
m fert.

8. *Non enim audeo aliquid loqui
, quæ per me non efficit Chriſtus
ientiam Gentium, verbo & fa-*

:. Et tantùm loquor, quæ per me
s effecit *ad obedientiam Gentium*, id
gentes obediant Evangelio. Et mode-
ıſâ dicit *per me Chriſtus:* totum Deo
s per Chriſtum, quod fecit prædica-
c miraculis, ex *Chryſoſt.*

℣. 19. *In virtute ſignorum & prodigiorum, in virtute Spiritûs ſancti: ita ut ab Jeruſalem per circuitum uſque ad Illiricum repleverim Evangelium Christi.*

Signa & prodigia pro eodem ponit, quæ ait facta eſſe non dæmonum præſtigiis, ſed *virtute Spiritûs ſancti.* Vel intelligit chariſmata Spiritûs ſancti, quæ enumerat 1. *Cor.* 12. Et ſignificat ſe longè latèque Evangelium propagaſſe *ab Jeruſalem* uſque ad Sclavoniam, incipientem à Damaſco, ùt conſtat *Act.* 9. ita ut *repleverit Evangelium*, velut rete, hominibus credentibus, vel repleverit, id eſt, plenè annunciaverit Evangelium, vel munus Evangelii ſibi demandatum. Vel ſignificat verbum prædicationis non fuiſſe inane, ſed multo cum fructu. Vel impleviſſe & dilataſſe per diverſa loca famam ac notitiam Evangelii, ùt *Eccl.* 24. 47. & 2. *Tim.* 4.

℣. 20. *Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper alienum fundamentum ædificarem: ſed ſicut ſcriptum eſt:*

℣. 21. *Quibus non eſt annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent.*

Græcè, ſic autem ſtudens ſive annitens & ſollicitè curans evangelizare non in iis locis, quibus jam erat Chriſtus annunciatus, ne ſuperædificarem ſuper alieno fundamento. In quo explicat munus Apoſtolicum, quod erat Evangelium annunciare infidelibus, & novas ſubinde Eccleſias fundare, quibus deinde præficerentur Epiſcopi, ùt 1. *Cor.* 3. Forſan per-

udoapoſtolos æmulos ſuos, qui ſu-
n fundamentum malè ædificantes,
bant videri Apoſtoli. Citat *Iſa.* c. 52.
itium vocatio multis verbis deſcri-
o., hoc eſt, Gentes, quibus nihil
Chriſto fuerat annunciatum, *vide-*
er fidem, Apoſtolis prædicantibus:
o nihil audierant, *intelligent*, id eſt,
nſu recipient eum: *acquieſcent* per
m fidei.

Propter quod & impediebar plu-
nire ad vos, & prohibitus ſum
huc.

tus ſum ab eo quod ſæpe deſideravi
venirem.

Nunc verò ulteriùs locum non
n his regionibus, cupiditatem
abens veniendi ad vos ex multis
cedentibus annis:

non ampliùs locum habens. Regio-
igit Achaïam & Macedoniam. Et
. Cùm per has regiones ita propa-
Evangelium, ut in his non habeam
vangelio vacuum; ideòque non ſit
ſſitas hìc remanendi, cùmque præter
ar magno deſiderio, jam à multis
vos proficiſcendi & vos inviſendi.

Cùm in Hiſpaniam proficiſci cæ-
ro quòd præteriens videam vos,
is deducar illuc, ſi vobis pri-
parte fruitus fuero.

ne in tranſitu vos inviſurum. Et illuc,
Hiſpaniam à vobis deductum iri,
ratis, ſi opus ſit, neceſſariis ad iter
, ùt *Tit.* 3. ubi priùs aliquot dies
commoratus, conſuetudine veſtri
meum aliquatenùs explevero.

℣. 25. *Nunc igitur proficiſcar i*
ruſalem miniſtrare ſanctis.

Hoc eſt. Nunc Hieroſolymam pergo
patus in negotio mihi injuncto, ut *ſanc*
eſt, fratribus qui ſunt Jeroſolymis, &
laborant, eleëmoſynam procurem, & ac
Quod alibi miniſterium vocat, ùt 1. *Cor.*
2. *Cor.* 8. & 9. *Act.* 6.

℣. 26. *Probaverunt enim Macec*
& Achaïa collationem aliquam ;
in pauperes ſanctorum, qui ſunt
ruſalem.

Græcè communionem, ſive commun
nem, ùt 1. *Cor.* 10. 2. *Cor.* 8. Digreditur par
caſione ejus quod dixit *miniſtrare ſanct.*
enim voluit ſinè laude eos prætermittere
ſubſidium illud ſanctorum contulerant
tamen non ſic laudat, ut non etiam de
collati muneris eſſe doceat. Hoc autem e
tacitè Romanos exſtimulat ad ſimilem
centiam erga fratres egenos, præſertim I
lii miniſtros, exercendam. Ut ſenſus ſit.
eſt Eccleſiis Macedoniæ & Achaïæ, ele
nam aliquam facere, ſeu conferre in pa
qui ſunt inter fideles Hieruſalem habi
vel in pauperes ſanctos, ùt *Act.* 24. G

℣. 27. *Placuit enim eis : & dei*
ſunt eorum. Nam ſi ſpiritualium
participes facti ſunt Gentiles :

i ſancta ſocietate pauperum qui Hiero-
is & in Judæa erant. Unde non ſolùm
ores erant iis qui miſſi fuerant, ùt *Paulo*,
Barnabæ, ſed & illis à quibus miſſi,
am ſocietati, cujus erant membra, ex
m. Et huc uſque digreſſio.

28 *Hoc igitur cùm conſummavero, ſignavero eis fructum hunc: per roficiſcar in Hiſpaniam.*

ecè, *cùm conſignavero*. Ne quis ſuſpica-
eum in rem ſuam aliquid inde uſurpaſſe.
um verò appellat eleëmoſynam, quia res
bona & utilis quæ provenerat ex ipſius
tione & cultura, ùt 1. *Cor.* 3. ac ſi nunc
et. Ecce apporto ſanctis pauperibus fru-
ex mea arbore quam colui. Neque verò
ı utilis erat accipientibus, ſed & ipſis à
s provenerat, id eſt, largientibus: illis
tæ ſuſtentationem: his ad incrementum
iæ, & meritum vitæ æternæ, ùt 2. *Cor.* 9
ilipp. 4. ex *Chryſoſt.* Græcè, *diſcedam per*
n Hiſpaniam, id eſt, facere diſpono:
n dixit, licèt eventus, Deo aliter diſpo-

Evangelii, ac ministerii sui Deum orent
pugnantem adjuvent.

℣. 31. *Ut liberer ab infidelibus ſunt in Judæa, & obſequii mei ob accepta fiat in Jeruſalem ſanctis,*

Hoc eſt, ut poſtquam in Judæam ve liberer ab incredulis qui in ea ſunt, ut i nus eorum non incidam : ne me interc & occidant, & pecuniam quam à Gen collectam defero, auferant, ùt *Act.* 20. Hinc colligitur Sanctos invocari ſinè i Mediatoris, ùt *Epheſ.* 6. *Coloſſ.* 4. 1. *The* 2. *Theſſal.* 3. *Heb.* 13.

℣. 32. *Ut veniam ad vos in g per voluntatem Dei, & refrigere biſcum.*

Hoc eſt. Ita fiet ut cum gaudio veni vos, Deo volente, & quietem aliquan labores capiam.

℣. 33. *Deus autem pacis ſit cum*

CAPUT XVI.

℣. 1. *Commendo autem vobis Phœben ſororem noſtram, quæ eſt in miniſterio Eccleſiæ, quæ eſt in Cenchris :*

Totum hoc caput ſalutationes occupant; incipit à *Phœbe*, cui perferendam hanc tradit Epiſtolam. *Sororem* vocat, non quod fuerit uxorius, quam nunc habeat ſororis loco: ſed ſororem religione, id eſt, Chriſtianam, & miniſtram Eccleſiæ Cenchrenſis, vel quia Cenchris habitans, ſolita eſſet ſuſcipere & fovere miniſtros verbi Dei : vel potiùs quia Diaconiſſa erat, non altari ſerviens, ſed aliis Eccleſiæ miniſteriis addicta ex *Chryſ.* *Ignatio* & *Epiph.*

℣. 2. *Ut eam ſuſcipiatis in Domino dignè ſanctis : & aſſiſtatis ei in quocumque negotio veſtri indiguerit : etenim ipſa quoque aſtitit multis, & mihi ipſi.*

Id eſt. Propter Dominum, cui illa ſervit in ſuo miniſterio, ùt decet ſuſcipi ſanctos, hoc eſt, fideles fratres, ac ſorores.

℣. 3. *Salutate Priſcam & Aquilam adjutores meos in Chriſto Jeſu ;*

Act. 18. vocatur *Priſcilla* & *Aquila* conjux,

ad fidem Chriſti promovendam pertinen

℣. 4. (*Qui pro anima mea ſuas c ces ſuppoſuerunt : quibus non ſolu gratias ago , ſed & cunctæ Ec Gentium*)

Refertur hoc ad illud periculum q eodem *cap.* 18. *Act.* deſcribitur , quan dæi pertraxerunt *Paulum* ad tribunal nis : vel quando periclitatus fuit Epheſi gentariis, *cap.* 19. Cujus conſervatio ùt nebat ad omnes Eccleſias Gentium , v cooperatores fuerant in propagatione E lii, ſic omnes gratias agunt.

℣. 5. *Et domeſticam Eccleſiam e Salutate Epænetum dilectum mihi eſt primitivus Aſiæ in Chriſto.*

Salutate privatam familiam, quam *Ec* vocat , quòd ex fidelibus conſtaret, ùt 18. ùt *ad Philem.* & *Coloſſ.* 4. Et hi ferè qui nominantur aut ſalutantes , aut ſalu ineptè recenſentur inter ſeptuaginta diſcipulos à *Dorotheo* in ſua ſynopſi. D

i piarum fœminarum.

Salutate Andronicum , & Ju-
gnatos , & concaptivos meos : qui
biles in Apoſtolis , qui & ante
runt in Chriſto.

vel *Junia* viri nomen eſt potiùs quàm
Cognatis , id eſt , ejuſdem mecum
ùt *cap.* 9. vel contribules, id eſt , de
njamin , vel ſanguinis vinculo conjun-
autem , aut quando fuerunt concapti-
ratur. *In Apoſtolis* , id eſt, inter apo-
t comprehendat hoc nomen omnes qui
ium Chriſti annunciant infidelibus ,
tes me , in Chriſtum crediderunt , id
iſtiani fuerunt.

Salutate Ampliatum dilectiſſimum
Domino.

, *Ampliam* delectum meum in Chriſto.

Salutate Urbanum adjutorem
in Chriſto Jeſu , & Stachyn di-
meum.

, *coöp ratorem* in iis quæ ad fidem ſpe

℣. 11. *Salutate eos, qui ſunt ex Ariſtoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos, qui ſunt ex Narciſſi domo, qui ſunt in Domino.*

Ex domo, id eſt, familiam ex domeſticis, & ipſos in primis *Ariſtobolum* & *Narciſſum*, non enim putandum fuiſſe abſentes. *Ariſtobolus* in Britanniam miſſus fuit ad prædicandum. *Qui ſunt in Domino*, id eſt, eos qui in Chriſtum credunt, nondum enim omnes domeſtici fortè credebant.

℣. 12. *Salutate Tryphænam, & Tryphoſam: quæ laborant in Domino. Salutate Perſidem chariſſimam, quæ multùm laboravit in Domino.*

Id eſt, quæ collaborant Evangelio Chriſti, eo labore qui ſexui illi conveniat.

℣. 13. *Salutate Rufum electum in Domino, & matrem ejus, & meam.*

Hic electus dicitur, quia pietate inſignis, vel quia omnes fideles, Sancti & electi vocabantur. Non is eſt, de quo *Marcus* c. 15. Matrem vocat honoris causâ.

℣. 14. *Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen: & qui cum eis ſunt, fratres.*

Id eſt, Chriſtianos eorum domeſticos ſeu familiares. Sunt qui *Hermen* ſive *Hermetem* faciunt authorem libri qui paſtor inſcribitur, non: ſic *Tertul.* l. 3. *carminum*, & *Baron. an* 159. Non inter ſacras, ſed apocryphas Scripturas recenſendus.

℣. 15. *Salutate Philologum & Juliam, Nereum, & ſororem ejus, & Olympiadem, & omnes, qui cum eis ſunt, ſanctos.*

Etſi non omnes quos ſalutat verè Sancti ſint, tamen ipſa communitas ſanctorum eſt.

℣. 16. *Salutate invicem in oſculo ſancto. Salutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti.*

Antiquitùs propinqui & amici advenientes excipiebantur oſculo, quale decet ſanctos & erat ſymbolum amoris caſti, ſpiritualis & divini. Vel loquitur de oſculo pacis, quod tempore ſacrificii exhibetur, ante myſteriorum perceptionem: de quo *Baron. an.* 45. *Petri* ſalutationem non nominat, non quia non eſſet Romanus Epiſcopus, ſed quia tunc Romæ non erat quando hanc ſcribebat Epiſtolam, pulſus Româ edicto *Claudii*, necdum illuc redierat occupatus in propagando latiùs Evangelio, quod *Paulum* non latebat. Ipſe autem *Petrus* ad Romanos diſſidentes non ſcribit, quia res ad eum procul agentem non eſſet perlata. Vel ipſe *Paulus* pro ſua defenſione ſcripſit, ex *Baron. an.* 58. *Omnes Eccleſiæ* intelliguntur, apud quas verſabatur, quarum affectum & charitatem noverat, ſicque non eſt mendacium ſalutatores aſcribere quos non convenimus.

℣. 17. *Rogo autem vos fratres, ut obſervetis eos, qui diſſenſiones & offendicula præter doctrinam, quam vos didiciſtis, faciunt, & declinate ab illis.*

Rogo, græcè, *Hortor* & obſecro vos, ut diligenter obſervetis, etiam cum inquiſitione, ſi qui diſſenſiones ſeu diſſidia opinionum inter vos ſuſcitant contra doctrinam quam initio accepiſtis à *Petro* Apoſtolo; & aliis quos habuiſtis mi-

nos 2. *Corint.* 11. pſeudoapoſtolos
quorum Deus venter eſt, *Phil.* 3. *Tit.* 2
dictiones non ſolùm laudes, ſed etiam
imprecationes vocat, & *innocentes*, ſi
& incautos.

℣. 19. *Veſtra enim obedientia* i
nem locum divulgata eſt. Gaudeo
in vobis. Sed volo vos ſapientes
bono , & ſimplices in malo.

Id eſt, *Veſtra obedientia* quâ prom
accepiſtis Evangelium Chriſti vobis an
tum, etiam ad remotiora loca divulgata
gaudeo veſtri causâ. Sed *volo*, & vos
hortor : ut ſitis ſapientes & intelligentes
bonarum, ſcilicet, ut eas, ùt oportet, f
malarum verò agendarum imperiti.

℣. 20. *Deus autem pacis conterat*
nam ſub pedibus veſtris velociter. (
Domini noſtri Jeſu Chriſti vobiſc
Græcè *conteret.* Ut ſint verba bene

ſ meminit *Act.* 17. Dicebatur Jeſus, reverentiam, Chriſtiani ver ebant hoc in aliquod ſibi vicinum, ut & 2. *Mach.* 4. *os* ait id eſt, ejuſdem gentis, vel etiam .

22 *Saluto vos ego Tertius, qui epiſtolam, in Domino.*

xcludendum pretium ſcriptionis, quia ut amanuenſi *Paulus* utebatur, qui po- ctus Epiſcopus Iconenſis.

23. *Salutat vos Cajus hoſpes meus, verſa Eccleſia. Salutat vos Eraſtus ius civitatis, & Quartus, frater.*

Caio 1. *Cor.* 1. & 1. *Joan.* 3. apud quem piſtola ſcripta eſt. *Arcarius*, id eſt, quæ- arius. Vel curator ſeu procurator, qui ublicam pecuniam adminiſtrabat. *Quar- tus* dicitur non ſecundùm carnem, *Act.* *Martyrologio* 3. *Novemb.*

24. *Gratia Domini noſtri Jeſu i cum omnibus vobis. Amen.*

℣. 25. *Ei autem, qui potens eſt vos c. mare juxta Evangelium meum, & p. cationem Jeſu Chriſti, ſecundùm re tionem myſterii temporibus æternis t*

Hæc cum ſequentibus abraſit *M ar* ex *Orig.* Continent autem laudationei inſignem & gratiarum actionem ob vocat Gentium ad ſalutem. *Confirmare* ſcili fide. Quòd ait propter debiles in fide *potens eſt.* Significat id à Deo ſperand expectandum eſſe, ùt *cap.* 11. & 14. & 2. ut adhæreatis doctrinæ Evangelii, quâ r tur myſterium ſalutis humanæ per Ch omnibus retrò ſæculis mundo occultatu paucis cognitum.

℣. 26. (*Quod nunc patefactum e Scripturas Prophetarum ſecundùm ceptum æterni Dei, ad obeditionem in cunctis Gentibus cogniti,*

Græcè *manifeſtati nunc* per Apoſtolos, *Scripturas* Propheticas ex mandato De Apoſtolis ad obediendum fidei; in Gentes patefacto.

℣. 27. *Soli ſapienti Deo per J Chriſtum, cui bonor, & gloria i cula ſæculorum. Amen.*

Hoc eſt, ei qui potens eſt vos confirm hoc Evangelio, & prædicatione tanti my qui ſolus eſt ſapiens, ſit *honor & gloria* J ſum Chriſtum *in ſæcula ſæculorum.* G Deo precari, eſt optare ut cognoſcatur llatur *per Jeſum Chriſtum*, nimirùm ut Chriſtiani fiant, & Deum clarificent. J *Gloria*, eſt manifeſtatio Dei in hom *Honor* autem cultus Deo exhibitus *in ſæculorum. Amen.*

FINIS.

EPISTOLAM PRIMAM

B. PAULI

ad Corinthios

ARGUMENTUM.

C*Orinthios ab humanæ Philoſophiæ faſtu, atque inani magiſtrorum ſuorum venditatione ad humilem crucis doctrinam & de Chriſto gloriationem ab-*
s, & excommunicato fornicario, ab
eos libidine & avaritia dehortatur,
ntum cuique datur, ad continentiam
tans, ſic tamen ut matrimonium præ-
virginitate non damnet. Obiter verò,
autboritatem adversùs pſeudoapo-
s & libertatem aſſerens, damnat,
promiſcuè idololatrarum menſâ cum
rum offendiculo utantur: Hortatur
ignè ſumendam Eucbariſtiam: enu-
tiſque variis Eccleſiaſtici corporis
s, ad charitatem maximè & pro-
iam invitat, & ad faciendam eleē-
nam.

legiſſe.

℣. 1. *Paulus vocatus Apoſtolu*
Chriſti per voluntatem Dei, &
nes frater,

UT moris erat initio l
nomen apponit,& ſe v
Apoſtolum dicit, ùt
& hoc Juſſu, decreto
placito Dei, ùt *Act.* 9
Sic enim omnis laus
eſt : vocati verò null
ter obſequium tantùm, ait *Chryſoſt.*
princeps Synagogæ fuerat apud Co
qui deindè *Pauli* prædicatione conv
Chriſtum, & ante Galionem proconſul
ter verberatus, *Act.* 18. de quo *Marti*
28. *Novemb.* Collegam inducit in ſ
Epiſtola : fratrem vocat, quia Chriſtia
Et inferiorem ſibi ipſi æquiparat, ait

℣. 2. *Eccleſiæ Dei, quæ eſt C*

vocatione (ùt ad Rom. 1.) *Cum omnibus.... in omni loco ipſorum & noſtro.* Unde patet Apoſtolum velle hanc Epiſtolam ad omnes Chriſtianos perferri, ex *Chryſ. Theophyl.* & *Oecum. Et noſtro* Hieroſolymis. Vel *noſtro*, eo quòd omnis locus fidelium Corinthiorum etiam ſuus eſſet. Nec quemlibet locum ſignificat, ſed eum qui deputatus ſit conventibus & orationibus publicis, quales Eccleſiæ Gentium & ſynagogæ Judæorum, ex *Ambr.* Oſtendit in universo orbe unam oportere eſſe Eccleſiam, quanquam locis diviſam pluribus, ex *Chryſoſt.*

℣. 3. *Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.*

Subintellige multiplicetur, ùt *Rom.* 1.

℣. 4. *Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Jeſu:*

In, id eſt, ſuper *gratia Dei*, vel propter gratiam Dei, propter bona *vobis* collata. Nomen gratiæ complectitur omne donum gratuitum ordinatum ad ſalutem, per Chriſti meritum.

℣. 5. *Quod in omnibus divites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia:*

Id eſt, per ipſum *in omni* re ditati eſtis ad ſalutem ſpectante. Vel *in omnibus*, id eſt, omni ex parte, ùt 2. *Cor.* 6. ℣. 4. *In omni verbo*, utroque dono cognoſcendi divina, & eadem aptè eloquendi. Sunt qui verbum, pro dono linguarum: alii pro opere uſurpant, ùt *Luc.* 2. ℣. 15.

℣. 6. *Sicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis:*

Hoc eſt, his donis velut certo teſtimonio cognoſcitur, vos eſſe fideles ac ſervos Chriſti, & ejus ſpiritum accepiſſe, ùt ad *Gal.* 3.

ambo Judæi ſcenofactoriam artem exerc
in religione Chriſtiana bene inſtructi. I
ejecti edicto Claudii Corinthum venerant
mortuo redeundi poteſtas data eſt, ex I
Prior nominatur, quia prior credidit, &
gratiæ præponendus eſt : vel quia notioı
Chryſ. hom. 10. in 2. *ad Tim. Coadjutores*
non in texendis tabernaculis, ſed in hiı
ad fidem Chriſti promovendam pertinenı

℣. 4. (*Qui pro anima mea ſuas c ces ſuppoſuerunt : quibus non ſolu gratias ago, ſed & cunctæ Ecı Gentium*).

Refertur hoc ad illud periculum qu eodem *cap.* 18. *Act.* deſcribitur, quanc dæi pertraxerunt *Paulum* ad tribunal C nis : vel quando periclitatus fuit Epheſi gentariis, *cap.* 19. Cujus conſervatio ùt nebat ad omnes Eccleſias Gentium, ve cooperatores fuerant in propagatione Eν lii, ſic omnes gratias agunt.

℣. 5. *Et domeſticam Eccleſiam eo Salutate Epænetum dilectum mibi, eſt primitivus Aſiæ in Chriſto.*

Salutate privatam familiam, quam *Ecc* vocat, quòd ex fidelibus conſtaret, ùt A 18. ùt *ad Philem.* & *Coloſſ.* 4. Et hi ferè c qui nominantur aut ſalutantes, aut ſaluı ineptè recenſentur inter ſeptuaginta C diſcipulos à *Dorotheo* in ſua ſynopſi. *Dil mibi*, ſive Aſiæ, ſive Achaïæ *primitia* quod inter fideles ejus regionis eſſet p puus, & inſignis, vel quia tempore pri aut ex primis qui in Chriſtum credide ùt *c.* 8.

ien piarum fœminaru m.

7. *Salutate Andronicum , & Ju-*
cognatos , & concaptivos meos : qui
nobiles in Apoſtolis , qui & ante
ierunt in Chriſto.

ia vel *Junia* viri nomen eſt potiùs quàm
æ. *Cognatis*, id eſt, ejuſdem mecum
is, ùt *cap.* 9. vel contribules, id eſt, de
Benjamin, vel ſanguinis vinculo conjun-
bi autem, aut quando fuerunt concapti-
noratur. *In Apoſtolis*, id eſt, inter apo-
, ut comprehendat hoc nomen omnes qui
elium Chriſti aununciant infidelibus,
iores me, in Chriſtum crediderunt, id
hriſtiani fuerunt.

3. *Salutate Ampliatum dilectiſſimum*
in Domino.

ecè, *Ampliam* delectum meum in Chriſto.

9. *Salutate Urbanum adjutorem*
im in Chriſto Jeſu, & Stachyn di-
n meum.

ecè, *coöp ratorem* in iis quæ ad fidem ſpe

℣. 11. *Salutate eos, qui ſunt ex Ariſtoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos, qui ſunt ex Narciſſi domo, qui ſunt in Domino.*

Ex domo, id eſt, familiam ex domeſticis, & ipſos in primis *Ariſtobolum* & *Narciſſum*, non enim putandum fuiſſe abſentes. *Ariſtobolus* in Britanniam miſſus fuit ad prædicandum. *Qui ſunt in Domino*, id eſt, eos qui in Chriſtum credunt, nondum enim omnes domeſtici fortè credebant.

℣. 12. *Salutate Tryphænam, & Tryphoſam: quæ laborant in Domino. Salutate Perſidem chariſſimam, quæ multùm laboravit in Domino.*

Id eſt, quæ collaborant Evangelio Chriſti, eo labore qui ſexui illi conveniat.

℣. 13. *Salutate Rufum electum in Domino, & matrem ejus, & meam.*

Hic electus dicitur, quia pietate inſignis, vel quia omnes fideles, Sancti & electi vocabantur. Non is eſt, de quo *Marcus* c. 15. Matrem vocat honoris cauſâ.

℣. 14. *Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen: & qui cum eis ſunt, fratres.*

Id eſt, Chriſtianos eorum domeſticos ſeu familiares. Sunt qui *Herman* ſive *Hermetem* faciunt authorem libri qui paſtor inſcribitur, non ſic *Tertul.* l. 3. *carminum*, & *Baron. an* 159. Non inter ſacras, ſed apocryphas Scripturas recenſendus.

ſalutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti.

iquitùs propinqui & amici advenientes
ebantur oſculo, quale decet ſanctos &
mbolum amoris caſti, ſpiritualis & divi-
el loquitur de oſculo pacis, quod tempo-
rificii exhibetur, ante myſteriorum per-
nem.: de quo *Baron. an.* 45. *Petri* ſaluta-
a non nominat, non quia non eſſet Ro-
-Epiſcopus, ſed quia tunc Romæ non e-
ando hanc ſcribebat Epiſtolam, pulſus
edicto *Claudii*, needum illuc redierat
atus in propagando latiùs Evangelio,
Paulum non latebat. Ipſe autem *Petrus*
manos diſſidentes non ſcribit, quia res
n procul agentem non eſſet perlata. Vel
ulus pro ſua defenſione ſcripſit, ex *Ba-*
58. *Omnes Eccleſiæ* intelliguntur, apud
erſabatur, quarum affectum & charita-
verat, ſicque non eſt mendacium ſalu-
aſcribere quos non convenimus.

17. *Rogo autem vos fratres, ut*
etis eos, qui diſſenſiones & offendi-

ſtros Evangelii, & per hoc pariunt offendicula. *Præter*, id eſt, contra, ut *Gal.* 1. *præter id quod accepiſtis.* Et facit hic locus pro traditionibus, & pro inquirendis hæreticis, ex *Theoph.*

℣. 18. *Hujuſcemodi enim Chriſto Domino noſtro non ſerviunt, ſed ſuo ventri: & per dulces ſermones, & benedictiones ſeducunt corda innocentium.*

Hos 2. *Corint.* 11. pſeudoapoſtolos vocat: quorum Deus venter eſt, *Phil.* 3. *Tit.* 2. *Benedictiones* non ſolùm laudes, ſed etiam fauſtas imprecationes vocat, & *innocentes*, ſimplices & incautos.

℣. 19. *Veſtra enim obedientia in omnem locum divulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo.*

Id eſt, *Veſtra obedientia* quâ promptiſſimè accepiſtis Evangelium Chriſti vobis annunciatum, etiam ad remotiora loca divulgata eſt. Et *gaudeo* veſtri causâ. Sed *volo*, & vos adhuc hortor: ut ſitis ſapientes & intelligentes rerum bonarum, ſcilicet, ut eas, ùt oportet, faciatis: malarum verò agendarum imperiti.

℣. 20. *Deus autem pacis conterat Satanam ſub pedibus veſtris velociter. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti vobiſcum.*

Græcè *conteret*. Ut ſint verba bene precantis vel ſperantis. Id eſt, citò victoriam de eo vobis tribuat, extinctis inter vos opinionum diſſidiis, quòd ipſum brevi facturum confido. *Satan* adverſarius ſive dæmon, ſive homo, ſive per ſe, ſive per miniſtros. Gratiam precatur Romanis, ut Satanæ inſidias evadant, & in bono proficiant.

:1. *Salutat vos Timotheus adju'or & Lucius, & Jaſon, & Soſipater ti mei.*

erat r in propagando Evangelio. *Ti-s* is eſt ad quem duas ſcripſit Epiſtolas: *iu,* idem qui *Lucas i vang liſta. Act.*20. *s* meminit *Act.* 17. Dicebatur Jeſus, reverentiam, Chriſtiani vcr ebant hoc in aliquod ſibi vicinum, ut & 2.*Mach*4. *os* ait id eſt, ejuſdem gentis, vel etiam

22 *Saluto vos ego Tertius, qui epiſtolam, in Domino.*

excludendum pretium ſcriptionis, quia ut amanuenſi *Paulus* utebatur, qui poſtus Epiſcopus Iconenſis.

23. *Salutat vos Cajus hoſpes meus, verſa Eccleſia. Salutat vos Eraſtus ius civitatis, & Quartus, frater.*

Caio 1.*Cor.* 1. & 1.*Joan.*3. apud quem piſtola ſcripta eſt. *Arcarius*, id eſt, quæarius. Vel curator ſeu procurator, qui ublicam pecuniam adminiſtrabat. *Quartus* dicitur non ſecundùm carnem, *Act. Martyrologio* 3. *Novemb.*

24. *Gratia Domini noſtri Jeſu i cum omnibus vobis. Amen.*

m vale. Mos erat *Pauli* uti hâc formuuratoriâ divinæ gratiæ in Epiſtola loco tionis. Ad *Hebr.* &c. 2.*Theſ.* Quæ ſeur, habentur in Syriaco *cap.* 14. Vel um *Paulum* hæc ſuâ manu appoſuiſſe.

℣. 25. *Ei autem, qui potens eſt vos confirmare juxta Evangelium meum, & prædicationem Jeſu Chriſti, ſecundùm revelationem myſterii temporibus æternis taciti,*

Hæc cum ſequentibus abraſit *Marcion*; ex *Orig*. Continent autem laudationem Dei inſignem & gratiarum actionem ob vocationem Gentium ad ſalutem. *Confirmare* ſcilicet in fide. Quòd ait propter debiles in fide. *Qui potens eſt*. Significat id à Deo ſperandum & expectandum eſſe, ùt *cap.* 11. & 14. & 2. *Cor.* 9. ut adhæreatis doctrinæ Evangelii, quâ revelatur myſterium ſalutis humanæ per Chriſtum omnibus retrò ſæculis mundo occultatum, & paucis cognitum.

℣. 26. (*Quod nunc patefactum eſt per Scripturas Prophetarum ſecundùm præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei*) *in cunctis Gentibus cogniti*,

Græcè *manifeſtati nunc* per Apoſtolos, & *per Scripturas* Propheticas ex mandato Dei facto Apoſtolis ad obediendum fidei; in omnes Gentes patefacto.

℣. 27. *Soli ſapienti Deo per Jeſum Chriſtum, cui bonor, & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.*

Hoc eſt, ei qui potens eſt vos confirmare in hoc Evangelio, & prædicatione tanti myſterii, qui ſolus eſt ſapiens, ſit *honor & gloria* per Jeſum Chriſtum *in ſæcula ſæculorum*. Gloriam Deo precari, eſt optare ut cognoſcatur & colatur *per Jeſum Chriſtum*, nimirùm ut omnes Chriſtiani fiant, & Deum clarificent. *Joan.* 17. *Gloria*, eſt manifeſtatio Dei in hominibus. *Honor* autem cultus Deo exhibitus *in ſæcula ſæculorum. Amen.*

FINIS.

IN EPISTOLAM PRIMAM B. PAULI ad Corinthios

ARGUMENTUM.

Corinthios ab humanæ Philoſophiæ faſtu, atque inani magiſtrorum ſuorum venditatione ad humilem crucis doctrinam & de Chriſto gloriationem abducit, & excommunicato fornicario, ab omni eos libidine & avaritia dehortatur, quantum cuique datur, ad continentiam invitans, ſic tamen ut matrimonium prælatâ virginitate non damnet. Obiter verò, ſuam authoritatem adversùs pſeudoapoſtolos & libertatem aſſerens, damnat, quòd promiſcuè idololatrarum menſâ cum aliorum offendiculo utantur: Hortatur ad dignè ſumendam Euchariſtiam: enumeratiſque variis Eccleſiaſtici corporis donis, ad charitatem maximè & prophetiam invitat, & ad faciendam eleëmoſynam.

CAPUT PRIMUM.

Damnat illorum ſchiſmata, & humanam ſapientiam cum ſuis profeſſoribus. Et oſtendit Chriſtum ſtultos mundo & ignobiles ad Evangelii prædicationem delegiſſe.

℣. 1. *Paulus vocatus Apoſtolus Jeſu Chriſti per voluntatem Dei, & Soſthenes frater,*

UT moris erat initio Epiſtolæ nomen apponit, & ſe vocatione Apoſtolum dicit, ùt *ad Rom.* & hoc Juſſu, decreto ac beneplacito Dei, ùt *Act.* 9. & 13. Sic enim omnis laus vocantis eſt: vocati verò nulla, præter obſequium tantùm, ait *Chryſoſt.* *Soſthenes* princeps Synagogæ fuerat apud Corinthios, qui deindè *Pauli* prædicatione converſus ad Chriſtum, & ante Galionem proconſulem acriter verberatus, *Act.* 18. de quo *Martirol. Rom.* 28. *Novemb.* Collegam inducit in ſcribenda Epiſtola: fratrem vocat, quia Chriſtianus erat. Et inferiorem ſibi ipſi æquiparat, ait *Chryſ.*

℣. 2. *Eccleſiæ Dei, quæ eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Jeſu, vocatis ſanctis, cum omnibus, qui invocant nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti, in omni loco ipſorum, & noſtro.*

Subdit quæ eſt illa Eccleſia, ipſis ſcilicet in Chriſto Jeſu per baptiſmum *ſanctificatis*, id eſt, ad ſanctitatem *vocatis* à Deo, nimirùm efficaci

vocatione (ùt ad Rom. 1.) *Cum omnibus .... in omni loco ipſorum & noſtro.* Unde patet Apoſtolum velle hanc Epiſtolam ad omnes Chriſtianos perferri, ex *Chryſ. Theophyl.* & *Oecum. Et noſtro* Hieroſolymis. Vel *noſtro*, eo quòd omnis locus fidelium Corinthiorum etiam ſuus eſſet. Nec quemlibet locum ſignificat, ſed eum qui deputatus ſit conventibus & orationibus publicis, quales Eccleſiæ Gentium & ſynagogæ Judæorum, ex *Ambr.* Oſtendit in univerſo orbe unam oportere eſſe Eccleſiam, quanquam locis diviſam pluribus, ex *Chryſoſt.*

℣. 3. *Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.*

Subintellige multiplicetur, ùt *Rom.* 1.

℣. 4. *Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Jeſu:*

In, id eſt, ſuper *gratia Dei*, vel propter gratiam Dei, propter bona *vobis* collata. Nomen gratiæ complectitur omne donum gratuitum ordinatum ad ſalutem, per Chriſti meritum.

℣. 5. *Quod in omnibus divites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia:*

Id eſt, per ipſum *in omni* re ditati eſtis ad ſalutem ſpectante. Vel *in omnibus*, id eſt, omni ex parte, ùt 2. *Cor.* 6. ℣. 4. *In omni verbo*, utroque dono cognoſcendi divina, & eadem aptè eloquendi. Sunt qui verbum, pro dono linguarum: alii pro opere uſurpant, ùt *Luc.* 2. ℣. 15.

℣. 6. *Sicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis:*

Hoc eſt, his donis velut certo teſtimonio cognoſcitur, vos eſſe fideles ac ſervos Chriſti, & ejus ſpiritum accepiſſe, ùt ad *Gal.* 3.

℣. 7. *Ita ut nihil vobis deſit in gratia, expectantibus revelationem mini noſtri Jeſu Chriſti,*

Corinthii in omnibus ditati fuiſſe dicu non quòd omnes omnia haberent, ſed quia quemdam modum hujus vitæ, in ipſo c omnia erant: (ex *cap.* 12.) ſicut in empori tæ ſunt divitiæ, non tamen apud omne apud pauciores, per quos in alios poſſ debent diſtribui. Jam licèt in illis eſſent mata, non tamen deerat gratia unitatis cordiæ in eorum cordibus, qui dicebant ſum Chriſti. *Revelationem* aliàs vocat ej ventum, quo in ſua gloria conſpicietur, expectant electi.

℣. 8. *Qui & Confirmabit vos in finem ſinè crimine, in die ad Domini noſtri Jeſu Chriſti.*

Duo promittit: firmitatem in accep donis, & perſeverantiam, quâ in illis ventur uſque ad finem vitæ: vel uſque ventum in fine ſæculi: non dicit ſinè pe ſed *ſinè crimine*, crimen autem eſt de g bus peccatis, ùt 1. *Theſ.* 5. Loquitur aute de ſingulis qui erant in Eccleſia, ſed de re, in quo erant alii aliis meliores. V verba ſimpliciter aſſeverantis, non de o Corinthiis fidelibus, ſed de electis, q eos erant. Qui ſi labuntur, lapſi reſurge liter, & ſic conſervantur *ſinè crimine* uſ diem quo venturus eſt Dominus ad judi

℣. 9. *Fidelis Deus: per quem eſtis in ſocietatem Filii ejus Jeſu ſti Domini noſtri.*

Probat à fide & veritate Dei, quod dix *& confirmabit vos uſque in finem*, ſi, quò

erſeveraveritis ſinè crimine in eo, ad quod *eſtis*, ùt *Matth.* 10. & 24. & *ad Rom.* 8. , inquam, Dei Patris beneplacito, vo- le quæ eſt ſecundùm propoſitum, in com- onem, *ſocietatem* & amicitiam Chriſti Fi- s: nimirùm effecti participes meritorum & facti membra corporis, cujus ipſe eſt , id eſt, Eccleſiæ. Denique facti fratres habentes eundem patrem Deum.

10. *Obſecro autem vos fratres per Domini noſtri Jeſu Chriſti: ut dicatis omnes, & non ſint in ſchiſmata: ſitis autem perfecti in ſenſu, & in eadem ſententia.*

teſtatur per nomen Salvatoris tanquam ſanctum & ſuper omnia venerabile, ut ſint ſe concordes, idem ſentientes & *non ſint mata*: non quibus receditur ab unitate Ec- Catholicæ, ſed quibus velut ſectæ intra ſiam inducuntur: dum alii aliis ſtudent ſtris, aut patronis, & eorum nominibus ntur: ſed ſint *perfecti* tanquam corpus rum, & benè compoſitum, eâdem mente, dem voluntate præditi. Integrum enim ſi lta dividitur, non modò non multa fiunt, num abſumitur, ait *Chryſ.*

11. *Significatum eſt enim mihi de fratres mei ab iis, qui ſunt Chloës, contentiones ſunt inter vos.*

loës nomen eſt oppidi aut vici, vel fœmi- c enim domeſticos *Chloës* Chriſtianæ mu- apud Corinthios notæ intelligit, ùt ad *ult.* ex *Chryſoſt.* *Contentiones* ſunt verbo- concertationes ubi quiſque vult ſuperare.

Apollo viri eloquentis, ideòque ejus co
tione *Paulum* deprimebant. Alii verò, q
Judæi erant, *Cephæ*, videlicet *Petri* ſe
tanquam Apoſtoli, circumciſionis. V
perſonas, & ſub honeſtis nominibus,
erant *Paulus*, *Apollo*, *Cephas*; taci
Hæreticos vel Philoſophos, quorum
ſibi vendicabant ſeducti Corinthii: ùt ai
quos parcens pudori Corinthiorum n
noluit, ex *Ambr.* Sunt qui putant, di
Ego autem Chriſti, à *Paulo* reprehen
doluiſſe quod non omnes hoc dicerer
enim vox unitatis, non ſchiſmatis: qu
ſtus erat omnium caput.

℣ 13. *Diviſus eſt Chriſtus?*
quid Paulus crucifixus eſt pro
Aut in nomine Pauli baptizati eſ

q.d. Num Chriſti Corpus diſſectun
partes? Abſit. *Exo.* 12. *Jo.* 19. nec ejus
myſticum, quod eſt Eccleſia, fert ſ

1 baptizatos eſſe, aut tanquam per bap-
n in ejus nomen aſcripti dicerent, *Ego*
'auli. *Criſpus* apud Corinthios Judæo-
Archiſynagogus. *Act*. 18. *Cajus* hoſpes
'auli, *Rom. ult.*

15. *Ne quis dicat quòd in nomine*
aptizati eſtis.

quis veſtrûm in baptiſmo ſanctificationem
at virtuti ac merito meo: quaſi pro ine-
aptizantis ſe habeat effectus baptiſmi,
guſt. Vel ne quis me calumnietur, &
quòd vos baptizando tranſcripſerim in
n meum, ac de me Paulianos vocari vo-
a, tanquam ſanctificatos meo baptiſmo.
docent Theologi Sacramenta non valere
perari ex opere operantis, ſed ex opere
to, ùt notat *Cornel.*

16. *Baptizavi autem & Stephanæ*
m : ceterùm neſcio ſi quem alium
izaverim.

phanas vir erat Corinthi fide & charitate

ỳ. 17. *Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed evangelizare: non in ſapientia verbi, ut non evacuetur crux Chriſti.*

Quà ergo authoritate baptizavit? Reſp. Chriſtum quando *Paulum* per revelationem Apoſtolum fecit, non ei injunxiſſe miniſterium baptizandi, ſed prædicandi, id eſt, Apoſtolatum ei commiſiſſe: Cui tamen officio, conſequenter etiam baptizandi poteſtas erat injuncta, tanquam officium ſecundarium: ſic Epiſcopi cùm prædicare, & ſacramenta adminiſtrare debeant, quod laborioſius, & principalius eſt, faciant per ſe, ex *Aug.* 3. *cont. lit. Petil.* c. 56. non enim dixit, prohibitus ſum; ſed, non ſum miſſus ad hoc, ut notat *Chryſ.* Tranſit autem latenter ad aliud caput reprehenſionis, eorum ſcilicet qui in prædicando Evangelio affectabant eloquentiam, & ſapientiam ſæcularem, vel eam à ſuis prædicatoribus & magiſtris requirebant: utrumque à ſe removet, & ſermonis apparatum, & ſapientiæ ſæcularis oſtenſionem: ne laude ſuæ virtutis ac potentiæ defraudetur *crux Chriſti.* Qui igitur primùm non indiguit viris eruditis, ſi poſtmodùm eloquentes ſuſcepit, non ideò ſuſcepit quòd his indigeret, ſed quoniam voluit ullam facere differentiam. Quemadmodum non opus fuit ſapientibus ad dirigendam Dei voluntatem: ſic neque qui poſteà inventi ſunt, ejicere oportuit, ait *Chr.*

ỳ. 18. *Verbum enim crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt: iis autem, qui ſalvi fiunt, id eſt nobis, Dei virtus eſt.*

Hoc eſt. *Verbum crucis*, ſermo de cruce, prædicatio Chriſti crucifixi, ab iis qui pereunt, & non ſunt à Deo electi ad ſalutem, reputatur

m eſt virtutis ac potentiæ Dei, dum per m, quamvis humiliter prædicatam, Deus ter operatur noſtram ſalutem. Quemad- m in tribus pueris longè admirabiliùs uòd ingreſſi in caminum ignis per eum ularent, quàm ſi nunquam eò ingreſſi . Et in *Jona* quòd in cete deciderit, & nihil mali perpeſſus ſit. Sic & in Chriſto em attulit admirationem, quòd ligatus it, vincat, quòd mortuus mortem ſolvat, ſi mortuus non fuiſſet, ait *Chryſ.*

19. *Scriptum eſt enim : perdam tiam ſapientium , & prudentiam ntium reprobabo.*

timonio prophetico excludit ſapientiam trem à prædicatione Evangelii, ne eva- crux Chriſti. In *Hebr.* eſt, *abſcondam llectum prudentium reprobabo*, ùt legit

20. *Ubi ſapiens ? Ubi ſcriba ? Ubi iſitor hujus ſæculi ? Nonne ſtultam Deus ſapientiam hujus mundi ?*

ſeu mundanum, qui videlicet humanâ ta
ratione, & naturali ingenio de rebus q
libet inquirit & diſputat, quales fuere l
ſophi. Meritò autem abjecta eſt ſapientia
di ab Evangelii prædicatione, non ſolù
evacuaretur virtus crucis; ſed etiam
multis erat erroribus & vanitatibus perm
& quoad perſonas ſuperbiæ plena. *St*
fecit, græcè, *infatuavit*, inanem oſtendi
contemptibilem reddidit, non dignatus ut
adminiculo ad perſuadendam hominibus
tatem Evangelii, ait *Tertull. ad Marc.* vel
tuatam, id eſt, ſtultitiæ conjunctam, eo
non potuerit invenire verum, ait *Theopl*

℣. 21. *Nam quia in Dei ſapienti*
cognovit mundus per ſapientiam De
placuit Deo per ſtultitiam prædi
nis ſalvos facere credentes.

Dei ſapientia vel eſt Chriſtus: quo p
cante carnales homines Deum patrem n
runt agnoſcere: vel meliùs, eſt ſapient
lucens in mundi opificio, metonymicè ac
pro ipſo mundi opificio, omnibus ad co
plandum expoſito. Ut ſenſus ſit. *Nam q*
mundus, ſeu humanum genus, per *ſapie*
mundi, id eſt, ſuam, quâ contemplat
creaturas & earum rationes perſcrutatus
cognovit.... *Deum* in illo ſuo opere ſapie
mè condito (quod *Paulus* vocat *Dei ſ*
tiam) atque ita quia hæc *Dei ſapientia*

e major clades fuit ... victoria.

22. *Quoniam & Judæi ſigna pe- & Græci ſapientiam quærunt :*

nmendat Apoſtolus virtutem Evangelicæ ;ationis, tam Judæis, quàm Gentibus ;tæ, ſiquidem (inquit) & *Judæi* ſignis ıſſueti, *ſigna*, id eſt, miracula exigunt, s velut divinis teſtimoniis adducantur ad ıdum. Non tamen reprehendit, ſi quis ex ;auſa ſignum petat, ùt *Abraham Gen.* 15. *n. Jud.* 6. *Ezechias* 4. *Reg.* 20. Verùm łoyſen & Prophetas adhuc nolle credeiſi ſigno viſo, Judaïcum eſt. *Et Græci*, ſectantes rationem naturalem, requi- humanam ſapientiam; id eſt, Philoſo- rationibus, doctè & diſertè propoſitis, ıderi volunt. Et ſi quid ratione aſſequi ɔſſint, quale eſt myſterium crucis, non iunt, ſed irrident, ùt *Act.* 17. & 26.

23. *Nos autem prædicamus Chri- crucifixum : Judæis quidem ſcan- n., Gentibus autem ſtultitiam*,

verò & Romanis, quibus omnibus, æſtimatione humanæ ſapientiæ quam ſectabantur, mera ſtultitia erat: ſic eos ex contrariis vicit, ùt probat *Chryſ.*

℣. 24. *Ipſis autem vocatis Judæis, atque Græcis Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam:*

Id eſt. Iis qui divinâ prædeſtinatione vocati ſunt ad fidem, ſive Judæi ſint, ſive Græci, utriſque utrumque factus eſt Chriſtus, & virtus, & ſapientia Dei: quia per Chriſtum crucifixum, virtus & ſapientia Dei in electorum ſalute procuranda innoteſcit. Primò, in eo quòd Apoſtoli pauci, piſcatores, pauperes, illiterati, obſcuri, Judæi, toti mundo exoſi, orbem tamen cruci ſubjecerint. Secundò, quòd hoſtes infenſiſſimos, dæmones, peccatum, Reges, Philoſophos, oratores, Græcos, Barbaros, leges, judicia, religiones antiquiſſimas vicerint. Tertiò, quòd non armis, non ſapientiâ, non eloquentiâ perſuaſerint. Quartò, quòd tam brevi tempore per totum orbem. Quintò, quòd liberrimè & fortiſſimè tyrannorum minas & mortes ſuperarint per gratiam Chriſti. Sextò, quòd doctrinam non de Deo glorioſo, ſed crucifixo eoque ſalvatore credendo & adorando, legemque Chriſti, naturæ & carni non gratam, ſed repugnantem perſuaſerint, ùt notat *Chryſoſt.* & *Tertul.* l. *cont. Jud.*

℣. 25. *Quia quòd ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus: & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus.*

Id eſt. Stultitia & infirmitas Dei, ſapientior, & fortior eſt hominibus. Hoc eſt, id, quod in Dei conſiliis & operibus *ſtultum* eſſe

hominibus fieri poteſt : vincit enim
m, & valet ad ſalutem æternam ho-
.

5. *Videte enim vocationem veſtram*
, quia non multi ſapientes ſecun-
rnem , non multi potentes , non
nobiles :

derate qualis eſt multitudo ad fidem
um, quia inter eos *non multi ſapientes*
n apparentiam & externam doctrinam,
cundùm Deum ſapientes erant & po-
Non dicit nemo ſapiens, nemo potens,
nobilis : Nam hujuſmodi etiam non-
imis illis temporibus ad fidem acceſſe-
Nicodemus princeps Judæorum, *Joſeph*
mathea nobilis decurio, duo Centurio-
ulus proconſul, *Dioniſius* Areopagita,
Paulus ad pedes Gamalielis in lege in-
. Verùm hi comparatione multitudinis
ium, pauciſſimi erant. Nullus autem
uodecim Apoſtolos ſecundùm ſæcu-
piens, potens, nobilis : ex *Ambr. lib.5.*

mi, & ad docendum alios inepti humano judicio videbantur : quales fuere piſcatores; hos, inquam, elegit Deus ad fidem, non ſolùm ſuſcipiendam, ſed etiam aliis prædicandam, ut pudore afficiat *ſapientes* & *potentes* ſæculi, dum per illos facit, quod ſapientes & potentes ſæculi non poſſunt.

ỿ. 28. *Et ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea, quæ non ſunt, ut ea quæ ſunt deſtrueret :*

Id eſt. Eos, qui ſecundùm ſæculum ignobiles erant & obſcuri, ideòque deſpecti & pro nihilo habiti; Hebraïſmo *non entia*; elegit, ut eos, qui magni ſunt hominum æſtimatione, contemptibiles & obſcuros redderet, & velut ad nihilum redigeret : hoc autem fecit, quando apparuit, quòd nihil conferat ad negotium æternæ ſalutis, nobilitas generis, & quidquid mundus ùt magnum reputat. Vel *ea quæ non ſunt*, appellat eos, qui nihil ſe eſſe putant, ex Chryſ.

ỿ. 29. *Ut non glorietur omnis caro in conſpectu ejus.*

Stulta, infirma & ignobilia mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes, potentes & nobiles, idque fecit, ut appareret, nulli homini gloriandum eſſe de quibuſcumque bonis, quæ per naturam habentur; gloriandum, inquam, *coram Deo*, id eſt, in iis, quæ hominem Deo commendant, ùt ſunt fides, & opera pietatis: ſed harum rerum gloriam ſoli Deo tribuendam per Chriſtum.

30. *Ex ipſo autem vos eſtis in Chri- eſu, qui factus eſt nobis ſapientia à , & juſtitia, & ſanctificatio, & nptio:*

ipſo, ſcilicet Deo, & non ex vobis *vos eſtis*, quidquid eſtis coram Deo, & habetis quidquid boni, quod ad pieta- ertineat, habetis: idque per *Chriſtum* i. Vel vos eſtis, ex Deo, id eſt, filii Dei, es Dei eſtis velut ex Deo nati, idque *hriſtum*. Vel vos eſtis ex Deo *in Chriſto*, , per Dei gratiam eſtis Chriſtiani. *Chriſto* porati, & beneficiorum ejus participes: merito veram *ſapientiam* habetis *à Deo* re, *juſtitiam*, *ſanctificationem*, & *re- ionem*.

31. *Ut quemadmodum ſcriptum eſt: gloriatur, in Domino glorietur.*

n verba, ſed ſenſus *Jerem.* 9. eſt. *Qui* t & *gloriatur*, ſe habere aliquid, unde Deo, non id ſuæ ſapientiæ, potentiæ, tati, aut alteri bono naturæ aſcribat, li gratiæ Dei acceptum ferat. Vel *in Do-* id eſt, Chriſto; id eſt, in nulla alia re ndum eſſe, quàm in ea, quam per Chri- habemus, qui nobis omnia factus eſt. gitur in *Paulo*, vel *Apollo* præceptoribus ndum, ex *Anſelm.*

CAPUT II.

Chriſtum & hunc crucifixum Corin
prædicat cum virtute Dei.

ỳ. 1. *Et ego , cùm veniſſem ad*
fratres, veni non in ſublimitate ſe
nis , aut ſapientiæ , annuncians
teſtimonium Chriſti.

ID eſt. Igitur *ego* quoque
unus inter Apoſtolos quand
ni *ad vos* teſtis Chriſti, ſc
annunciaturus vobis Evang
quod eſt *teſtimonium Chriſt*
eſt, de Chriſto, idque jux
gationem mihi injunctam , nullam oſten
prædicatione mea, vel eloquentiæ, vel ſa
tiæ ſæcularis eminentiam, ſed ſimplici ſe
ne uſus, ac nullo adjutus adminiculo p
ſophiæ humanæ, Chriſtum vobis prædi

ỳ. 2. *Non enim judicavi me ſcire*
quid inter vos, niſi Jeſum Chriſtum
hunc crucifixum.

Senſus ex Græco eſt: Etenim ſtatuera
me gerere apud vos, ut nihil aliud ſcire
rer: vel *non judicavi*, id eſt, diſſimulavi
vos, me quidquam ſcire, quàm *Chriſtum*

[...]ri: deinde etiam ſublimiorem & ſecretiorem Chriſtianæ religionis doctrinam, quam infrà nuncupat ſapientiam; quòd ejus nondum capaces eſſent Corinthii, quibus proinde fidei rudimenta tantùm erant initio tradenda, quæ rudimenta vocat *Jeſum Chriſtum*, & *hunc crucifixum*. Ex *Bern. ſerm. ad mil. templi* c. 6.

℣. 3. *Et ego in infirmitate, & timore, & tremore multo fui apud vos.*

Infirmitas quæ ſanitati opponitur, vel potentiæ. Vel pro perſecutione & periculis, quæ Corinthi paſſus eſt: vel pro humilitate converſationis intelligitur: ùt 2. *Cor.* 10. & *Gal.* 4. Ut ſit ſenſus. Quando prædicavi vobis Evangelium, non ſolùm uſus ſum humili ſermone, nihil admiſcens ſapientiæ ſæcularis: ſed etiam humiliter admodùm me geſſi, manibus laborans, nec utens poteſtate, quam Dominus mihi dedit, & inter hæc ſolicitus (id enim ſignificat *cum timore*, & *tremore multo*) ne quid committerem verbo aut facto, quo vos offenſi reſiliretis à fide ſuſcepta, ita *Eſtius*.

℣. 4. *Et ſermo meus, & prædicatio mea non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritûs, & virtutis:*

Id eſt, non exquiſitus ad perſuadendum verbis, non humanæ philoſophiæ, & eloquentiæ præſidio armatus, ſed Spiritum Dei præ me ferens, declaratum per miracula, velut certa teſtimonia veritatis eorum, quæ prædico.

℣. 5. *Ut fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei.*

Ut fides veſtra non aſcribatur humanæ ſapientiæ, aut eloquentiæ, ſed omnes agnoſcant, ſolius divinæ virtutis eſſe illud opus.

℣. 6. *Sapientiam autem loquimur inter perfectos : ſapientiam verò non hujus ſæculi, neque principum hujus ſæculi, qui deſtruuntur :*

Nunc uſque ad finem capitis docet, reconditorum ſapientiæ divinæ notitiam ſibi non deeſſe, ſe tamen eam non promiſcuè proferre apud omnes; ſed ſolùm apud perfectos & ſpirituales, quos carnalibus opponit; ùt *Hebr.* 5. ſapientia autem quam *inter perfectos* loquitur, ſunt altiora noſtræ religionis myſteria; cujuſmodi ſunt, quæ *Paulus* tradit *in Epiſtolis, ad Rom. Ephef.* & *Coloſſ.* de electione & reprobatione divina, de vocatione Gentium: *ad Theſſ.* de Antichriſto: *ad Hebr.* de ſacerdotio Chriſti. Hæc enim vel non ſtatim tradebantur rudibus, vel ſummariè tantùm: reſervabantur autem tradenda, vel profundiùs explicanda iis qui jam in Chriſto erant provectiores, hanc necdum habebat *Petrus* ſapientiam, nec diſcipuli. *Matth.* 16. *Joan.* 16. ex *Auguſt. tract.* 96. 97. 98. Apoſtoli eadem tradebant majoribus & parvulis, perfectis & imperfectis: ſed eâ curâ adhibitâ, ut pro ſua quibuſque capacitate ea proponerent, parvulis quidem ùt potum lactis, quem libenter & facilè ſugant, majoribus autem ùt ſolidum cibum, explicando rationes, ordinem, modum, aliaſque circumſtantias eorum, quæ credenda ſunt, quod eſt ſapientiam *loqui inter perfectos*: ſic *Hugo Vict. q.* 16. *Principes hujus ſæculi*, ſunt reges ac principes terræ, à quibus procedit ſapientia legum humanarum: vel dæmones, à quibus eſt ſapientia ſuperſtitioſarum artium: vel philoſophi, qui quaſi principes ſe exhibuerunt in docendo, à quibus promanavit tota humana philoſophia, ex *S. Thom.* Vel philoſophi & oratores, vel

Herodes & Pilatus: vel Pontifices Judæorum & Pharifæi authores crucifixionis Chriſti, Iſ. 4. *Qui* Principes, id eſt, dæmones *deſtruuntur*, ſive abolentur per Chriſtum, 1. Joan. 3. Deſtruuntur ergo, quia poteſtas eorum deſtruitur. *Joan.* 12.

ỳ. 7. *Sed loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinavit Deus ante ſæcula in gloriam noſtram,*

Sapientiam Dei quæ abſcondita eſt, ſeu conſilia divinæ ſapientiæ, quæ Deus eſſe voluit abſcondita, & ante filii ſui paſſionem pauciſſimis revelata, ùt *Epheſ.* 3. ex *Chryſ. Loquimur* & docemus non propalàm & paſſim apud omnes, quia non omnes ea capiunt, ſed *in myſterio*, id eſt, ſecreto, & apud pauciores, ſcilicet eos qui ſpirituales & perfecti ſunt. *Veloquimur Dei ſapientiam* latentem *in myſterio*, id eſt, *abſconditam*: quod neque Angelus, neque Archangelus, neque alia creata potentia id noverit priuſquam fieret, ùt *Epheſ.* 3. ex *Chryſ.* quod *prædeſtinavit Deus* ab æterno, & decrevit exequendum in tempore, ut nos adduceret ad gloriam adoptionis filiorum.

ỳ. 8. *Quam nemo principum hujus ſæculi cognovit: ſi enim cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.*

Quam vel *gloriam*, vel *ſapientiam*. Vult enim dicere ſapientiam Dei, quâ deſtruuntur principes hujus ſæculi, fuiſſe illis ignotam. Ut ſenſus ſit. Quam Dei ſapientiam, id eſt, quæ divinæ ſapientiæ conſilio ab æterno decreta, nullus *principum hujus ſæculi*, id eſt, dæmonum cognovit, antequam ea Deus exequeretur: tunc enim per experientiam illa noſſe co-

perunt, alioqui conſilium illud ſapientiæ Dei, quo per mortem Filii ſui, & contumeliam crucis, ſalutem procuravit humani generis; & diaboli regnum evertit, res fuit dæmonibus antea prorsùs ignota, & inopinata; ex *Chryſ.* Porrò dæmon vocatur *princeps hujus mundi*, *Joan.* 12. & *Deus hujus ſæculi*, 1. *Cor.* 4. & *mundi rector*, *Epheſ.* 6. propter poteſtatem, quam in homines peccato corruptos, & in hæc inferiora quæ uſibus hominum ſerviunt, juſto Dei judicio accepit. *Quam* ſapientiam ſi cognoviſſent, nequaquam Chriſtum, qui eſt *Dominus gloriæ*, crucifigendum curaſſent; nunquam Judæos ad ejus necem inſtigaſſent, quia nunquam id agere voluiſſent, per quod ſcirent, humani generis ſalutem provehendam eſſe, & ſuum regnum deſtruendum. Chriſtus verò dicitur *Dominus gloriæ*; quia virtute ſuæ divinitatis potens eſt glorificare Sanctos ſuos, *Rom.* 8. Vel quia Deus eſtglorioſus & rex gloriæ : vel quia per crucem erat ad gloriam evehendus : vel quia eſt princeps, author, & conſummator glorificationis ſuorum electorum, idque per crucem & mortem ſuam, ex *Chryſoſt.*

℣. 9. *Sed ſicut ſcriptum eſt : quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum :*

Apud *Iſa.* 64. Aſcendere *in cor* eſt venire in mentem, in cogitationem, *Diligentibus ſe* legit *Hieron.* Supplendum ex ſuperioribus : *Sed loquimur*, quæ nec *oculis* hominum viſa, nec *auribus* audita, nec animo cogitata fuerunt, nimirùm ea *quæ præparavit* ac prædeſtinavit *Deus diligentibus* & expectantibus ſe. Ea ſunt ſalus & gloria adoptionis atque æternæ feli-

tuiſſe hujuſmodi myſteria quæ non niſi, evelante, noſcere potuerunt. Dices, non Prophetas. Verùm, ſed & illi cognove. Deo revelante. Revelavit autem, ante tum filii ſui in carnem, tum Angelis, aucis hominibus amicis ſuis, quantùm mpore judicabat convenire, plùs minùſ. ta tamen ut perfectior ac plenior revela. rvaretur tempori manifeſtandæ gratiæ oris. *Præparavit*, id eſt, prædeſtinavit, *tibus Deum* & *expectantibus*, id eſt, tibus in eum. Nam etſi prædeſtinatio riam gratuita ſit, quatenùs gloria ſpecta. finis, tamen eadem gloria præparatur m merces, diligentibus promiſſa.

o. ***Nobis autem revelavit Deus per um ſuum : Spiritus enim omnia tur, etiam profunda Dei.***

uis dicat. Quomodo ergo vos illa loqui ,ſi nec in mentem venire potuerunt? inquit) revelavit *nobis*, non omnibus is, ſed Apoſtolis, qui eadem myſte.

Vel ſic intelligitur. Nullum homi
quæcumque *ſunt hominis*, id eſt, c
cogitata & conſilia, niſi ipſum homi
ea verſat in corde ſuo. *Ita & quæ*
id eſt, cogitationes & conſilia Dei,
ſunt quæ dixit, *profunda Dei. Nem*
niſi ſpiritus Dei; ſubintellige, *& c*
Dei revelare voluerit; ne cui in mer
cœlicolas preces noſtras non cognoſ
mente fiant, ùt *Matth.* 11. Non exc
lius, cùm ipſe dicat : *omnia quæcu*
pater, *mea ſunt*, & de Spiritu ſa
de meo accipiet Joan. 16.

℣. 12. *Nos autem non ſpirit*
mundi accepimus, ſed Spiritu
Deo eſt, ut ſciamus quæ à D
ſunt nobis :

Ne quis dicat : Si ſolus Dei Sp
quæ Dei ſunt, quomòdo vos ea no
pondet & quod jam ante dixerat,

:ia ad redemptionem, juſtitiam, ſalutem
loriam electorum : *quæ* omnia gratis illis
ta ſunt ab æterno per prædeſtinationem ?
paulò antè dixerat à Deo præparata iis
diligunt ipſum. Malè hinc inferunt hære-
unumquemque fidelium ſcire, & certum
habere ſe dona Dei. Nam primùm non
nnibus fidelibus loquitur, ſed de Apoſto-.
Nec de ſingulis Dei donis, quæ unicui-
inſunt, ſed de myſteriis, arcano divinæ
ntiæ conſilio præparatis, & exhibitis, at-
exhibendis ſocietati electorum in genere,
ſtio.

. 13. *Quæ & loquimur non in doctis
anæ ſapientiæ verbis, ſed in doctri-
Spiritûs, ſpiritualibus ſpiritualia
parantes.*

eſt. Eloquimur myſteria nobis per Spiri-
Dei revelata, non utentes verbis arte
poſitis, nec humanâ ſapientiâ. Sed *docti-
tu*, ùt legit *Auguſt. l.* 14. *de civit.* cap. 4.
p. 150. vel *doctis ſpiritu.* Sed utentes ora-
e, qualem decet ac ſuggerit Spiritus ſan-
, ùt *Joan.* 6. Et ùt qui docent humanam
entiam, utuntur ſermone ſecundùm artem
nanam compoſito : ita nos qui tradimus
ſteria ſapientiæ divinæ, ſermonem noſtrum
eriæ accommodamus; rebus ſpiritualibus
ndis adhibentes eloquentiam item *ſpi-
ualem* : ſimilitudines quoque & exempla
ferentes à rebus divinis, hæc *Chryſ.* Vel
itualibus viris *ſpiritualia* adaptantes, id
, tanquam illis apta tradentes. Nam *ſpiri-
libus ſpiritualia* conveniunt, ex *S. Thom.*

℣. 14. *Animalis autem homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritûs Dei: ſtultitia enim eſt illi, & non poteſt intelligere: quia ſpiritualiter examinatur.*

Animalis dicitur vel qui ſectatur deſideria carnis; vel qui, etſi credat in Chriſtum & juſtificatus ſit, tamen præ mentis imbecillitate non recipit altiora myſteria fidei, quòd ægrè ſupra ea quæ ſenſibus percipiuntur, aſſurgat. Et hoc modo loquitur nunc de animali homine, quod liquet ex eo, quòd illos, quos hic *animales* vocat, *cap. ſequenti* dicat *parvulos in Chriſto* & *Heb.* 5. *imbecilles ad audiendum.* &c. Ex adverſo, quos hoc cap. *Spirituales* vocat, aliis locis, dicit, *perfectos*, *ſolidi cibi capaces*, *Magiſtros*, *exercitatos habentes ſenſus ad diſcretionem boni ac mali* &c. *Hebr.* 5. *Gal.* 6. *Phil.* 3. Hoc modo *Animalis* adhuc erat *Petrus Matth.* 16. tales Diſcipuli ante acceptum Spiritum ſanctum: tales Corinthii multi. Unde conſtat, non omnes animales impios eſſe aut injuſtos: nec omnes juſtos *ſpirituales*: ex *Orig. hom.* 2. *ſup. Levit.* & *Auguſt. lib.* 1. *de bapt.* cap. 15. & *in Pſ.* 103. & l 2. *de tract.* cap. 27. & *Bern. de vita ſol.* *Stultitia enim eſt illi*, non quia ineſt ei *ſtultitia*: ſed quia quæ ſunt ſpiritûs Dei, *ſtultitia* ſunt *illi* homini: non dicit verbum crucis, aut Chriſtum crucifixum animali homini eſſe ſtultitiam: ſed *ea quæ ſunt ſpiritûs Dei*, id eſt, ſublimiora divini ſpiritûs myſteria, quæ inter *perfectos & ſpirituales*, loquitur *Paulus*. Hæc animali homini, quamvis jam in Chriſtum crucifixum credenti, ſtultitia dicuntur eſſe, quia in illis non poteſt conſpicere ordinem ſapientiæ divinæ: ſed magis ea apprehendit ùt ſenſui & rationi contraria. Velut ſi imperito dicas, ſolem totâ terrâ plus

ſenſibilia depreſſæ, non eſt idoneus,
evocatur ad intellectum ſpiritualem
, cùm ipſe ſit animalis & tanquam
Chriſto, lacte nutriendus, non
: ex *Chryſ.* & *S. Thom.*

*Spiritualis autem judicat om-
pſe à nemine judicatur.*

s, ſeu perfectus, qui pro ſua con-
mentem habet exercitatam in divi-
jam adultus, & provectus in vita
idoneus eſt ab bene judicandum à
de rebus ſenſibilibus atque terrenis,
potest animalis; ſed etiam de ſpi-
id eſt, altioribus ac difficilioribus
ſtræ myſteriis, quæ à Chriſto cœ-
tur, *Joan.* 3. *Spiritualis autem om-*
, quæ ſunt judicanda, quia ſuper
quando cum Deo eſt. Cum illo
quando puriſſimè intelligit, & totâ
quod intelligit, diligit, ait *Auguſt.*
l. cap. 31. Hinc malè inferunt hæ-
nem fidelem poſſe de controverſiis
dicare, quia *Paulus* de ſolo ſpiri-

de pluribus poterit judicare. *Et ipſe* à alio. qui videlicet non ſit ſpiritualis, *judi* Nam ut qui videt, & ſua videt, & ea ſuat non videntis. Non videns verò, ne nec quæ videntis ſunt, videt, ait *Chr Theof.* Alioqui ſpiritualem à ſpirituali ju nihil vetat, ùt *Petrum* à *Paulo*, *Gal.* 2 ſequitur, ſpiritualem non judicari à leg lex ſpiritualis eſt. *Rom.* 7. Aut principe prælatum animarum non judicare ſpirit quia non agitur de judicio publicæ po quod eſt principum & prælatorum. I Eccleſia ſit maximè ſpiritualis, convenie ſupremam habet judicandi poteſtatem quæ ſpectant ad fidem & religionem, e

℣. 16. *Quis enim cognovit ſenſi mini, qui inſtruat eum? Nos ſenſum Chriſti habemus.*

Hæc *Iſa.* 40. Interrogatione probat *males* ſed *ſpirituales*, cujuſmodi in prim Apoſtoli, noſſe ea quæ ſunt Spiritûs de iis poſſe judicare, eademque aliis quia mentem Domini ex revelatione ſancti perceperunt; ex *Chryſ.* Hoc propriè in Eccleſiam competit.

præceptoribus, ſed in Deo glo-
m. Nec aliud eſſe fundamentum
Chriſtum.

*Et ego, fratres, non potui vobis
ſi ſpiritualibus, ſed quaſi car-
Tamquam parvulis in Chriſto,*
Edit ad id quod cœperat *cap.* 1.
Et negat apud Corinthios quando
eis Evangelium prædicavit, ſe po-
tuiſſe loqui, ſeu tradere doctrinam
ſpiritualibus ac perfectis accommo-
quod non ſpirituales, ſed carnales,
les eſſent, ideòque paſcendi doctrinâ
libus eſſet apta: id eſt, non quæ car-
quæ minùs ſpiritualis eſſet, quàm
ritualibus convenit. *Carnales* autem,
improperium, exponit *parvulos in*
ſi dicat incipientes, ac novitios in
ſunt religionis Chriſtianæ. Carnales

1. Theſſ. 2. Ob hanc charitatem, qua
in Chriſto nutravit lacte, quando occi
lac pro ſanguine manavit, ex *Ambr. ſ*
& *Chryſ. ſerm. in princ. Apoſtol. Non*
non ſolidum cibum ; non ſublimio
ctrinam : quia ferre non poterant,
carnales eſſent. In quo notat vitium
ad ea quæ carnis ſunt ; & cùm dicit a
imbecillitatem mentis ac judicii ſigni
cut autem animalitas quæ in mente eſ
fectum redundat : ita viciſſim carnali
ctum occupans, menti coaleſcit, inep
dens ad ſpiritualia capienda. Quod
cùm ait, eos ferre non poſſe.

℣. 3. ***Cùm enim ſit inter vos ze***
contentio : nonne carnales eſtis
cundùm hominem ambulatis ?

Id eſt. Cùm ſint inter vos æmul
contentiones, factiones, ſeu ſtudia
an non meritò dixi vos *carnales* ? Si
hæc carnis opera, *Gal.* 5. In Apoſtol
infirmitas fuit ante acceptum Spiritum
Hominem nondùm renovatum Deo

ùm enim quis dicat : ego qui- Pauli : alius autem : ego Apol- ; homines eſtis ? Quid igitur eſt Quid verò Paulus ?

o & Syriaco non eſt *homines*, ſed es eadem eſt : Nam iidem intelli- nines & carnales, id eſt, affectibus carnalibus obnoxii. Ut medeatur ontentioni,quam Corinthii habebant giſtros, explicat ipſorum magiſtro- tionem, & quo loco habendi ſint, plus eis, quàm neceſſe eſt tribuant.

Miniſtri ejus, cui credidiſtis, que ſicut Dominus dedit.

ulus & *Apollo* magiſtri veſtri, prop- contenditis, quid aliud ſunt quàm ei, quorum operâ vobis prædica- angelium Chriſti, in quem credidi- diverſa habent miniſteria proùt eo- *nus* cuique *dedit* : ſicque removet ab m ſanctificandi interiùs, quæ ſoli omino convenit. Removet & meri- e convenit Chriſto homini : & exte- m, ut per hoc, à contentione pro a, Corinthios revocet.

go plantavi, Apollo rigavit : incrementum dedit.

eſt doctrinam de Chriſto tradere iis, tè non noverant. Quod muneris eſt ; quod *Paulus* fecerat Corinthi. *Ri-* ctrinæ jam plantatæ & fundatæ, ſu- præcepta, quibus illa conſervetur r ; idque apud Corinthios *Apollo* fe- ꝟ. 18. Et *Deus* effecit ut id, quod eſt & rigatum, germinet, creſcat, faciat.

nomine plantantis & rigantis nihil ſeipſ
ſignificat : ut vel hàc ratione perſuaſi d
contendere pro ſuis doctoribus. Quòd
prædicatoribus Evangelii dicit, quantò
dicat, neque qui baptizat eſt aliquid ?
multò minor eſt opera baptizantis, quà
centis. Unde ſi propter Evangelium ſibi
lo, vel *Apollo* prædicatum, nemo dice
buit, *Ego ſum Pauli*; *Ego Apollo* :
minùs propter baptiſmum miniſtratum ? S
ras : An ſolus Deus det incrementum.
ſolus quidem in naturalibus cum exc
hominis cultoris, non tamen ipſius natu
ſolus autem in ſpiritualibus & gratuitis,
bus intendit loqui Apoſtolus, cum exc
cujuſcumque cauſæ creatæ : ex *S. Thom.*
guſt. cont. Petil.

℣. 8. *Qui autem plantat, & q*
gat, unum ſunt. Unuſquiſque autem
priam mercedem accipiet ſecundùm
laborem.

Id eſt, ambo non aliud quàm miniſ
qui ſunt unius Domini miniſtri, & eod

. *ſerm.* 2. *de Lazaro.* Quod intellige de
io eſſentiali. Nam accidentale non æqua-
: Si quidem non omnium æqualis eſt la-
ùt notat *Eſtius.* Hinc etiam colligitur
ı hæreticos, bona juſtorum opera (quæ
bona ſunt) mereri vitam æternam.

9. *Dei enim ſumus adjutores: Dei
cultura eſtis, Dei ædificatio eſtis.*

ecè, *coöperatores*, vel *operis adjutores*, vel
participes, vel *Dei adminiſtri*, quæ hìc
ſignificant, quamvis, propriè loquendo,
Dei *adjutor* eſſe poſſit, ùt innuit *Iſaïas*
, *Quis adjuvit ſpiritum Domini?* Igitur
. propriè vox græca hìc verteretur, *coö-
res*; ùt fit *Phil.* 2. ℣. 25. & 3. *Epiſt. Joan.*
& 1. *Macb.* 12. & *Marc.* 16. Probat au-
poſtolus hâc parte non id, quod proximè
ſit, *unuſquiſque autem*, &c. ſed quod
it, *qui plantat*, & *qui rigat*, *unum ſunt:*
Dei coöperatores ſunt, ad unum & eun-
copum, id eſt, ad fructum Evangelii:
a re tanquam miniſtri, Deo velut agri
ii Domino qui ſolus poteſt incremen-

thuſiano, & *Theodor*. Græcè, *agricolati ædificatio* pro ædificio poſita eſt. Quos hic dicit ædificationem Dei, inferiùs templum Dei. Et ſenſus eſt. Nos quidem tando & rigando, Dei ſumus coöperarii autem ager Dei eſtis, ad quem excole Deus ſibi nos adhibuit operarios. Sed & cium eſtis, ad quod ædificandum Dei operarios conſtituit.

℣. 10. *Secundùm gratiam Dei, data eſt mihi, ut ſapiens architectu damentum poſui: alius autem ſupe ficat. Unuſquiſque autem videat qu do ſuperædificet.*

Quia Apoſtolici muneris erat novas fu Eccleſias, ubi Chriſtus non fuerat prædi ideo *ſecundùm* eam *gratiam* dicit ſe ùt f tem, id eſt, doctum & peritum archite poſuiſſe *fundamentum* ædificii ſpirituali Corinthios, ſcilicet Chriſtum Jeſum, dem, quæ per dilectionem operatur. *Su ficans* eſt, qui fundamento acceptæ fi Chriſtum proprias ſuperſtruit actiones, vel malas, ex *Hier.* l. *cont. Jovin.* c. 2. & *A Enchir.* 68. Vel is qui fundamento fid Apoſtolum collato ſuperaddit præcepta fidei quàm morum, quibus in Chriſtia fideles confirmentur, atque proficiant, *Apollo* fecit apud Corinthios, ùt dixim *S. Thom.* Et alia, quæ hoc loco ſequuntur.

Corinthiorum, generatim eos monet, ut quiſque diligenter attendat *quomodo ſuperædificet*, id eſt, qualem doctrinam fidei in fundamento poſitæ ſuperaddat: ne fortè ex ſæculari Philoſophia quâ videbantur inſtructi, vel ex opinione privata admiſceant aliqua diſſentanea veritati & ſimplicitati Chriſtianæ.

℣. 11. *Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus.*

Varia quidem eſt ſuperædificatio, ſed *nemo* poteſt diverſum ab eo, quod à me poſitum eſt, collocare *fundamentum, quod eſt Chriſtus* à me enunciatus, & à vobis receptus fide: itaque res eodem redit, ſive Chriſtus ipſe fundamentum dicatur, ſive doctrina de Chriſto, ſive fides in Chriſtum. Apoſtoli & prophetæ dicuntur ſecundaria fundamenta non in unoquoque fideli, ſed reſpectu totius Eccleſiæ, tanquam unius templi. Conglutinemur igitur Chriſto, & conglutinemur per opera. Ipſe enim caput, nos corpus; ipſe fundamentum, nos ædificium; ipſe vitis nos palmites; ipſe ſponſus, nos ſponſa; ipſe paſtor, nos oves; via ille, nos vitatores: nos item templum, ille inhabitator: ipſe primogenitus, nos fratres; ipſe lux, nos illuminati, ait *Chryſ.*

℣. 12. *Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam,*

Per *aurum, argentum, lapides pretioſos, Chryſ., Theod.*, aliique Græci intelligunt bona opera; per *ligna* verò, *fœnum ſtipulam*, mala opera æterno igne punienda: ſed huic intellectui obſtat ℣. 15. *Ambroſiaſter* vult per *aurum* &c. ſignificari doctrinam catholicam; per *ligna*

& 80. & *Greg.* l. 4. *Dial.* cap. 39. n
tantur *aurum* &c. eſſe opera bona; *lign*
inordinatos aſſectus ad res terrenas &
verſum venialia peccata, & ùt *Aug.* lo
amorem rerum temporalium, quæ
tamen non præponantur. Verùmtamen
perædificantes oſtendimus ex Apoſtoli
non omnes fideles intelligi debere, ſe
Doctores; idcircò expoſitio hujus l
doctrinam contrahenda eſt, quæ fund
ſanæ ac rectæ fidei ſuperſtruitur, ut per
argentum, *lapides pretioſos* intelligatur d
pura, ſincera, ſolida, ad pietatem cond
& pertinens ad ornamentum Eccleſia
ligna verò, *fœnum & ſtipulam*, doctrin
quidem hæretica, aut pernitioſa (tali
fundamentum deſtrueret) ſed minùs ſi
minùſque ſolida, veluti ſi ſit humanis
loſophicis, aut etiam Judaïcis opinionib
mixta plus ſatis: ſi curioſa magis quàm
ſi vanâ quâdam oblectatione mentes oc
Chriſtianas, ùt contingit illis qui plùs
ſtudent ornatui ſermonis. Et qui ſpecie
invehunt novas opiniones, quæ ſunt

teriam pretioſam, & quæ vim ignis ſuſtineat, ſignificatur. Qui verò poſterioris, non ſolùm à magno merito ſunt remoti, ſed etiam taliter docendo, multa ſibi peccata accumulant, per materiam vilem, & cremabilem ſignificata, & igne conſumenda: ſic *S.Thom. Herv. Lyr. Cart.*

ỷ. 13. *Uniuſcujuſque opus manifeſtum erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur: & uniuſcujuſque opus quale ſit, ignis probabit.*

Non malè, doctrina quamvis divina vocatur opus hominis. Verè enim eſt opus hominis, in quantum traditur hominis miniſterio, licèt in ſe conſiderata ſit verbum Dei, ùt de doctrina plantantis, & rigantis ſuprà diximus. *Dies Domini*, vel eſt tempus adverſitatis in hoc ſæculo, cùm auferuntur homini illa quæ diligit. Nam ea res probat ac diſcernit bonos à malis, *Eccleſ.* 27. *Iſa.* 13. *Jerem.* 46. *Ezech.* 30. ita *Aug.* & *Greg.* Vel eſt tempus judicii divini poſt hanc vitam, ſive judicii particularis, ùt *Lyran.* ſive generalis, ùt *Chryſ.* Pro particulari judicio facit, quòd purgatio non fiet in ultimo judicio: ſed nunc jam agitur circa animas mortuorum. At pro judicio generali majora ſunt argumenta, quia per *diem Domini* tempus futuri ſæculi ſignificatur in Scripturis, ùt in *hac epiſt. cap.* 1. *Phil.* 1. 2. *Tim.* 4. *Luc.* 10. 2. *Pet.* 3. Per *ignem* tribulatio hujus vitæ intelligitur, ex *Auguſt.* & *Gregor.* & *Pſalm.* 65. Vel gehenna. At hic ignis non probat opus, ſed punit. Vel purgatorium, ex *Conc. Flor.* At non uniuſcujuſque opus purgat, ſed punit mala opera bonorum. Vel ignis raptûs & conflagrationis, quo præcedente, vel comitante Dominus venturus eſt ad judicium. At hic ignis non erit communis bonis & malis, ſed tantùm uſturus eſt inimicos

Le. [illegible]. Quidam exiſtimant, Apoſtolum [illegible] accipere *ignem*, quem ter [illegible] in hoc contextu: nam primo loco c[illegible] ignem intelligunt; ſecundo ſeverum & juſtum Dei judicium quo examinantur [illegible] opera; tertio loco, qui eſt v. 15. interpretantur purgatorium. Verùm pluribus diſplicet ejuſdem vocis in contextu [illegible] tam diverſimoda acceptio. Quare ignem uno modo in omni loco hujus contextus accipiendum putat *Eſtius*; adjungit tamen. hoc fieri non poſſe, niſi accipiatur, vel pro ſevero Dei judicio, quo non ſolùm examinat & probat hominum opera, ſed etiam, quæ mala invenerit, punit; quo modo *Cajetanus* exponit: vel pro igne conflagrationis, velut illius judicii inſtrumento: qui modus *Eſtio* præplacet. In expoſitione *Cajetani* primo loco per ignem intelligi poteſt judicium in genere: ſecundo loco convenit judicium probans & examinans: tertio loco judicium puniens & purgans: ſed probabilior videtur *Eſtii* exponendi modus de igne conflagrationis velut inſtrumento &c. Nam ad hanc expoſitionem urgent omnia, quæ *diem Domini* ſuadent intelligendum diem extremi judicii. Nec obſtat, quod ſuprà ex *Pſalm.* 96. dictum eſt, quòd hic ignis tantùm uſturus ſit inimicos Dei. Nam unus & idem ignis, quo ùt inſtrumento ſuæ juſtitiæ Chriſtus judex utetur, probabit omnes, ſed eos tantùm purgabit, quos bonos quidem, ſed adhuc impuros inveniet. Quos autem omninò puros, & antè purgatos invenerit, eos illæſos [illegible] doloris immunes, nihilque detrimenti paſſ[illegible] tranſmittet ad regnum: impios autem & [illegible]os inflammabit, & corripiet in æternum, [illegible]ſſ. 1. Erit igitur ille ignis & probatorius [pu]rgatorius, & in æternum vindicatorius:

juſque ; nec id quomodocumque, ſed
› ſevero & exacto operum examine :
igne revelabitur : ſcilicet ille dies per
quemdam maximum & ſupra modum
›ilem atque terribilem, notiſſimus om-
et, diem illum eſſe quo Dominus mun-
licare ſtatuerit. Alii, ùt *Occum. reve-*
, non ad diem, ſed ad opus referunt
tandum per ignem. Vel ad Dominum,
ieſſ. 1. 2. *Petr.* 1. & *Luc.* 17. ut ſenſus
ipſo igne, quo revelabitur vel dies
, vel ipſe Dominus, vel opus cujuſ-
anquam inſtrumento divinæ juſtitiæ,
id doctrinæ ſuperædificatum fuerit fun-
o à miniſtris verbi Dei, ſeverè exami-
; ſive illud ſit ùt aurum, argentum,
pretioſi, ſive ùt ligna, fœnum, ſtipula.
iones enim hoc in loco ſignificat, ex *Chryſ.*

4. *Si cujus opus manſerit quod ſu-*
iſicavit, mercedem accipiet.

us eſt. *Si cujus opus, quod ſuperædifi-*
permanſerit illæſum ab igne, utpotè

℣. 2. *Lac vobis potum dedi, non eſcam: nondum enim poteratis: ſed nec nunc quidem poteſtis: adhuc enim carnales eſtis.*

Id eſt. Humiliorem ac ſimpliciorem doctrinam, quam velut infantes in Chriſto faciliùs caperetis, vobis tradidi, ùt cap. 6. & *Hebr.* 5. 1. *Theſſ.* 2. Ob hanc charitatem, quâ *parvulos in Chriſto* nutravit lacte, quando occiſus eſt, lac pro ſanguine manavit, ex *Ambr. ſerm.* 68. & *Chryſ. ſerm. in princ. Apoſtol. Non eſcam*, non ſolidum cibum; non ſublimiorem doctrinam: quia ferre non poterant, eo quòd *carnales* eſſent. In quo notat vitium affectûs ad ea quæ carnis ſunt; & cùm dicit animales, imbecillitatem mentis ac judicii ſignificat. Sicut autem animalitas quæ in mente eſt, in affectum redundat: ita viciſſim carnalitas affectum occupans, menti coaleſcit, ineptam reddens ad ſpiritualia capienda. Quod indicat, cùm ait, eos ferre non poſſe.

℣. 3. *Cùm enim ſit inter vos zelus, & contentio: nonne carnales eſtis, & ſecundùm hominem ambulatis?*

Id eſt. Cùm ſint inter vos æmulationes, contentiones, factiones, ſeu ſtudia partium, an non meritò dixi vos *carnales*? Sunt enim hæc carnis opera, *Gal.* 5. In Apoſtolis ſimilis infirmitas fuit ante acceptum Spiritum ſanctum. *Hominem* nondùm renovatum Deo opponit, ùt *Matth.* 16. ℣. 23. Igitur *Secundùm hominem ambulare*, eſt affectus humanos in vita & actionibus oſtendere.

4. *Cùm enim quis dicat : ego qui-*
ſum Pauli : alius autem : ego Apol-
onne homines eſtis? Quid igitur eſt
o? Quid verò Paulus?

Græco & Syriaco non eſt *homines*, ſed
es; res eadem eſt : Nam iidem intelli-
r homines & carnales, id eſt, affectibus
iis & carnalibus obnoxii. Ut medeatur
olus contentioni, quam Corinthii habebant
r magiſtros, explicat ipſorum magiſtro-
onditionem, & quo loco habendi ſint,
, ne plus eis, quàm neceſſe eſt tribuant.

5. *Miniſtri ejus, cui credidiſtis,*
ùicuique ſicut Dominus dedit.

ſt. *Paulus* & *Apollo* magiſtri veſtri, prop-
uos contenditis, quid aliud ſunt quàm
ri Dei, quorum operâ vobis prædica-
ſt Evangelium Chriſti, in quem credidi-
qui diverſa habent miniſteria proùt eo-
Dominus cuique *dedit* : ſicque removet ab
rtutem ſanctificandi interiùs, quæ ſoli
ic Domino convenit. Removet & meri-
quale convenit Chriſto homini : & exte-
gloriam, ut per hoc, à contentione pro
ſcepta, Corinthios revocet.

6. *Ego plantavi, Apollo rigavit:*
Deus incrementum dedit.

ntare eſt doctrinam de Chriſto tradere iis,
am antè non noverant. Quod muneris eſt
olici; quod *Paulus* fecerat Corinthi. *Ri-*
ſt doctrinæ jam plantatæ & fundatæ, ſu-
dere præcepta, quibus illa conſervetur
geatur; idque apud Corinthios *Apollo* fe-
, *Act.* 18. Et *Deus* effecit ut id, quod
tum eſt & rigatum, germinet, creſcat,
ctum faciat.

ſacrilegum, utpote rem ſanctam & Deo ſacram corrumpentem. Non autem hoc imprecantis eſt, ſed prophetantis, ait *Chryſ.*

℣. 18. *Nemo ſe ſeducat : ſi quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſæculo, ſtultus fiat ut ſit ſapiens.*

Loquitur de iis, qui cùm eſſent imbuti ſapientiâ ſæculari, magiſtros fidelium ſeſe venditabant, quorum quidam, ùt dictum eſt, boni erant, ſed imperfectè: quia ſuper fundamentum Apoſtolorum ædificabant ligna, fœnum, ſtipulam; alii verò ſimpliciter mali, quos ùt templi corruptores proximè notaverat; igitur de utriuſque dicit, *Nemo* ſeipſum fallat, confidens ac ſibi placens in ſua ſapientia, quaſi non ſit paſſurus ea quæ dixi, ſi vel inutilia doceat, vel perniciosa. Et hunc ſenſum ſic confirmat. *Si quis inter vos* reputatur ùt *ſapiens* hujus ſæculi, aut ſeipſum reputat talem, id eſt, ſapientiâ ſæculi inſtructum, quâ videatur idoneus, ad docendum alios: *ſtultus fiat*, id eſt, doctrinæ Chriſtianæ, quæ ſtultitia eſt incredulis, ſe ſubjiciat, & intellectum in obſequium fidei captivet, ita futurum ut verè & ſecundùm Deum *ſapiens* fiat.

℣. 19. *Sapientia enim hujus mundi, ſtultitia eſt apud Deum. Scriptum eſt enim : comprehendam ſapientes in aſtutia eorum.*

Stultitia eſt, id eſt, res contemptibilis, quia eâ Deus non eſt uſus in propagando Evangelio, & quia per ſe nihil confert ad negotium ſalutis; ùt cap. 1. Et confirmat ex *Job.* 5. dum oſtendit ejuſmodi ſapientiam non poſſe præſtare id quod promittit, hoc eſt, nihil prodeſſe ad benè vivendum. Sicque Deus eam ſtultitiæ

convincit & eludit: vel capiet eos ſuis ipſorum noſtris conſiliis, tanquam laqueis: ùt capti fuerunt fratres Joſeph, Pontifices Judæorum, & ipſe diabolus.

℣. 20. *Et iterùm : Dominus novit cogitationes ſapientium , quoniam vanæ ſunt.*

Inutiles ad finem quem ſpectant, id eſt, ad vitam beatam, ex *Pſalm.* 93.

℣. 21. *Nemo itaque glorietur in hominibus.*

In magiſtris, nec in cæteris *hominibus*, q.d. Cùm tanta ſit vanitas humanæ ſapientiæ, indignum eſt, ut *in hominibus* iſtam tradentibus, tanquam magiſtris veſtris gloriemini: quicumque ille ſit, ſive *Paulus*, ſive *Apollo*, ſive *Petrus*.

℣. 22. *Omnia enim veſtra ſunt , ſive Paulus, ſive Apollo, ſive Cephas, ſive mundus, ſive vita, ſive mors, ſive præſentia, ſive futura : omnia enim veſtra ſunt :*

Omnia propter vos ſunt & ad veſtram ordinantur utilitatem. Intellige electos. Nullus autem gloriatur de iis, quæ ſunt propter ipſum, quia hâc ratione, inferiora ſunt ipſo. *Omnia*, hoc eſt, *ſive Paulus*, &c. Nam hi non ſolùm ſunt Chriſti miniſtri, ſed & ipſorum fidelium, quatenùs ipſorum miniſterium ſubſervit utilitati fidelium. 2.*Cor.*4. *Sive mundus*, id eſt, corporea creatura; *ſive vita*, *ſive mors*: Nam unicuique electo ſua vita, & mors, vel eorum qui minſtraverunt Evángelio, utilis eſt ad ſalutem, ùt *Philip.* 1. *Sive præſentia*, *ſive futura*, proſpera & adverſa, tam propria, quàm aliena,

quæ miniſtri Evangelii expectant vel ſuſtinent. *Omnia enim*, id eſt, *omnia*, inquam, *veſtra ſunt*, id eſt, Nos miniſtri, omniaque noſtra, bona & mala, qualia ſunt pericula, perſecutiones &c. quidquid uſquam eſt, *veſtra ſunt*, & coöperantur in bonum veſtrum, ùt ad *Rom.* c.8. *Diligentibus Deum omnia coöperantur in bonum.* Ideò fruſtrà gloriamini vos ſinguli de veſtro præceptore, cùm omnes ex æquo veſtri ſint.

℣. 23. *Vos autem Chriſti : Chriſtus autem Dei.*

Chriſti ùt capitis ac Domini veſtri, non ſolùm quâ Deus, ſed etiam quâ homo, ſecundùm quam naturam vos morte ſuâ redemit. Nam ſervus id quod eſt, Domini eſt. *Chriſtus autem* ſervus eſt *Dei*, ùt *cap.* 11. & 15. Atque hoc eſt quod concludendum hìc relinquit, gloriandum eſſe : in ſolo Deo, ad quem ùt finem omnia alia reducuntur, etiam Chriſtus ipſe, quatenùs homo, ex *Chryſoſt.*

CAPUT IV.

Reprehendit eos qui de acceptis donis gloriabantur, acſi illa à ſeipſis haberent.

℣. 1. *Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti: & diſpenſatores myſteriorum Dei.*

PRoſequitur Apoſtolus id, quod *cap.* 1. & 3. egit, ſcilcet, non eſſe gloriandum in præceptoribus, nec alios præ aliis efferendos. Dicit ergo. Quiſque nos Apoſtolos cæteroſque Evangelii prædicatores reputat, quales reverâ ſumus; nimirùm ùt *Chriſti miniſtros*, & *diſpenſatores* myſticæ, arcanæ, & divinæ

doctrinæ atque Sacramentorum Chriſti: ut quibus, & quomodo, & quantum opus eſt, erogemus; non quibuſvis, ſed dignis. Et dum miniſtros nos cogitant, non nimiùm extollant.

℣. 2. *Hic jam quæritur inter diſpenſatores ut fidelis quis inveniatur.*

Fidelis eſt, quis utiliter agit Domini ſui negotium: rem Domini tractat non ùt ſuam, ſed ſuæ fidei commiſſam: nec ſuam, ſed Domini ſui gloriam ex ſua adminiſtratione quærit. Spectatur quidem etiam induſtria in diſpenſatore, ſed primum quod quæritur, eſt fides, ita *Chryſoſtomus*.

℣. 3. *Mihi autem pro minimo eſt ut à vobis judicer, aut ab humano die: ſed neque meipſum judico.*

Judicer, Græce, *dijudicer*. Significatur enim comparatio cum aliis. Cùm talis eſſe debeat diſpenſator, jamque dixerim, nos doctores veſtros, eſſe diſpenſatores: nolo tamen vos eſſe judices noſtros, ut dicatis quis noſtrûm meliùs aut pejùs, quiſve ſincerè, aut minùs ſincerè ea myſteria vobis diſpenſet. Nam ad me quod attinet, qui nullius malæ fidei mihi conſcius ſum: parvi facio, *ſi à vobis judicer*, aut melior aliis, aut deterior, in hoc Evangelicæ diſpenſationis officio, aut ab *humano die*, id eſt, nihil moror veſtrûm aut *cujuſvis hominis* judicium de me, ita *Chryſ.* & *Oecum.* qui, *ab humano die*, interpretantur, *à quovis alio*, ſcilicet homine. *Hieronimus* per humanum diem intelligit humanum judicium; quomodo dies Domini pro judicio Dei frequenter ſumitur. Et ſenſus, ferè cum præcedenti coincidens, eſt. Omninò non moror hominum de me judicia. *Eraſmus* quidem non dubitavit tranſ-

ferre, *aut ab humano judicio.* Alii aliter *humanum diem* interpretati ſunt; ùt *Ambroſiaſter*, leges mundo creditas; *Theodoritus*, humanæ vitæ brevitatem; *Theophylactus*, hominem quempiam celebrem & præclarum. Sumi etiam poſſet pro humano favore, ſicuti *Jerem.* 17. *laus mea tu es, & diem hominis non deſideravi*; *dies hominis* pro humano favore, commendatione &c. ſumitur. Sed interpretatio *Chryſ.* & *Hier.* præplacet. *Sed neque me ipſum judico*, id eſt, neque enim cor meum arguit aut condemnat me. Vel, imò neque ipſe quidem de me certum fero judicium, quàm rectè, ſincerè, & coram Deo verſor in diſpenſatione mihi credita: ut cum aliis me poſſim conferre, qui tamen ipſe mihi notior ſum, quàm vobis: ex *Hier.* Nota contra hæreticos, *B. Paulum* in hoc verſu agere tantùm de judicio cujuſque privato, de quo & Chriſtus, *Matth.* 7.

℣. 4. *Nihil enim mihi conſcius ſum: ſed non in hoc juſtificatus ſum: qui autem judicat me, Dominus eſt.*

Id eſt. Nullius quidem infidelitatis in mea diſpenſatione *mihi conſcius ſum: ſed non in hoc juſtificatus ſum:* quippe qui mihi ipſi penitùs ac perfectè non cognitus ſim. Hinc refelluntur hæretici, qui dicunt ſe certò juſtificatos eſſe. Chriſti, inquit *Paulus*, judicio reſervandus ſum, non à vobis conſervis judicandus. Illius judicium certum eſt: veſtrûm incertum. Hinc etiam refelluntur, qui aſſerunt, quòd nemo poſſit vitare peccatum, ex *Hier.*

rum quæ vobis non ſatis cognita ſunt: quis noſtrûm ſit aut non ſit fidus mini- & Evangelii diſpenſator : quis magis ve talis : *ante* illud *tempus*, quo veniet m judex Chriſtus, qui omnium occulta bit, & judicabit : ut non ſit opus vos re. *Quoadnſque*, id eſt, donec, non ſigni- nos poſt adventum Domini judicaturos, ut ſæpe fit in Scriptura) tantùm denotat s, *ad quod uſque* judicare invicem, & uè magiſtros non poſſumus. *Illuminabit*, in lucem proferet occultas hominum es ſive bonas, ſive malas, ùt *Matth* 10. . 12. Et manifeſtum omnibus faciet, quo o, quo fine & intentione quiſque fece- ra ſua. Vel *conſilia cordium*, id eſt, la- cogitationes. *Et tunc unicuique* bona & n merenti erit *laus*, non tantùm apud es : quomodo multi in hoc ſæculo non digni laudantur, ſed apud Deum, atque ò *Deo*, *Matth*. 25. q. d. tunc apparebit nagiſtrorum ſit laude dignus, aut aliis r. Nam illud erit tempus diſtribuendi à

vos contentiones eſſe de doctorum veſtrorum prælatione, ſub meo & *Apollo* nomine, illorum pſeudoapoſtolorum veſtrorum ac veſtram gloriationem extinguere volui. Meo autem & *Apollo* nomine uſus ſum *propter vos*, ne ſi veſtros nominatim Doctores, unde gloriamini, nominarem, majorem vobis præberem diſſentionum cauſam. Vel *propter vos*, inſtructionis veſtræ causâ feci. *Ut in nobis* &c. in græco habetur *ut in nobis diſcatis non ſuprà quam ſcriptum eſt ſapere: ut ne unus pro uno inflctur adverſus alterum.* Secundùm hanc lectionem prior ſententiæ pars ad magiſtros pertinet, poſterior ad diſcipulos. Ut ſit ſenſus. Idcircò perſonam aliorum in nos tranſtuli, ut vos magiſtri in nobis Apoſtolis, qui profitemur nos non aliud eſſe, quàm miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei, velut in exemplari vobis propoſito diſceretis non ſentire de vobis ſupra id, quod de nobis ſcripſi, ſcilicet non aliud nos eſſe, quàm Dei miniſtros, utilitati fidelium ſervientes: Et quòd ad diſcipulos attinet, ne alius pro alio, ſcilicet diſcipulus pro magiſtro, adversùs alterum, id eſt, alterius magiſtri diſcipulum inſolentiùs glorietur, quando nec nos Apoſtoli patimur dicipulos noſtros pro nobis adversùs alios gloriari. *Suprà quam ſcriptum eſt* refertur ad *cap.* 1. hujus *Ep.* ℣. 31., vel ad *Jerem.* 9. ℣. 23. vel *Matth.* 23. ℣. 10. Vel ad Scripturam ſacram in genere, ut ſit ſenſus. Ne magiſtri ſapiant ſupra id, quod traditum eſt in ſacris literis, id eſt, ne Evangelio admiſceant ſapientiam mundanam: ex *Cajet.*

℣. 7. *Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti? ſi autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* Alloquitur magiſtrum ſibi placentem, ut

ım à Deo ad vitam prædeſtinari ; ſed
deſtinationem , quàm gratiam , quæ
us prædeſtinationis, prorſus ac merè
n eſſe : ex *Aug.* l. 2. *contr. Pelag.* c. 7.
corrept. & grat. cap. 7. & *epiſt.* 46. *ad*
um. Jam ex his etiam illi redarguun-
dicunt, æquali dato vel oblato gratiæ
ſæpe contingere, ut hic agat, ille non
t ut alius alio plùs minùſve, ut diſcre-
: libro hominis arbitrio, non ex gratia
ne inflatus doctor interrogatus, *quis*
uit ? dicat : Ego me diſcerno ſtudio,
induſtriâ meâ ab aliis, quibus præſto :
eum urget, dicens : *Quid habes quod*
iſti, ab alio ſcilicet, nec aliunde quàm
uxta illa quæ dicuntur *Joan.* 3. ℣. 27.
. ℣. 17. Eſt autem hæc *Pauli* ſententia
bonis naturalibus, quàm de iis quæ
excedunt : nam de naturalibus gloria-
Corinthiorum magiſtri, ùt de eloquen-
pientia ſæculari. Rursùs ex hac ſen-
cent Patres *cont. Pelag.* hominem nihil
ere à ſeipſo : ſed quidquid habet boni,

eſtis, ùt *Apoc.* 3. Sic enim de ſe ſe
Regnaſtis, regnum adepti eſtis, ponit
quod eſt omni divino bono excellere.
git autem Doctores, quòd ſoli regen
cùm è diverſo *Paulus* eos non recuſet
modò regant ùt decet, id eſt, ſaluti
conſulant, non ſuæ gloriæ. Vel in
regnetis, ſecuritas exercentis potenti
ligitur, ùt *Apoc.* 11. 12. & 19. ut ſi
Vos ſecurè & feliciter agitis in iſta a
rinthios eminentia tanquam in regno
quieti à laboribus; cùm nos interim
temptu, labore, & periculo ſimus. A
benè & ſecundùm Deum illo regno ve
mini: ut & nos, tandem his malis
ejuſdem regni vobiſcum ſimus partici

℣. 9. *Puto enim quòd Deus no*
ſtolos noviſſimos oſtendit, tamqua
deſtinatos: quia ſpectaculum fact
mundo, & Angelis, & hominib

Evangelium, *nos*, id eſt *Apoſtolos*, ùt
im extremos, & ſecundùm ſæculum vi-
is (tantùm abeſt ut regnemus) mundo
iiſſe, tanquam *morti deſtinatos*, ùt ex-
ſolent ſontes ad publica ſupplicia dam-
addicti, *adjudicati* ex Græco; *beſtiarii*
tul. *Beſtiarii* Romanis dicebantur, qui
eſtiis pugnare, damnati erant. Huc per-
lud *Pſalmi* 43. ab Apoſtolo citatum, *ad*
}. *Propter te mortificamur totâ die*, *æſti-*
mus ſicut oves occiſionis. *Quia ſpectacu-*
Græcè, *theatrum facti ſumus*, & hìc ſu-
pro ipſa re quæ ſpectanda proponitur.
s & *hominibus*, bonis & malis: omnes
ſunt ſpectatores, licèt diſpari ſtudio,
aut odii, ùt in humanis ſpectaculis
git, ex *Beda*.

o. *Nos ſtulti propter Chriſtum, vos prudentes in Chriſto: nos infirmi, tem fortes: vos nobiles, nos autem les.*

cè hæc dicta putat *Oecum.* Vel verè, ut
it. *Nos* Apoſtoli *ſtulti* ſumus ſecundùm
n, ac veſtro judicio: idque *propter*
m, cujus Evangelii prædicandi causâ,
r imprudenter ac temerè noſmetipſos
: tot periculis & incommodis: *Vos au-*
undùm ſæculum ac veſtro judicio *pru-*
n Chriſto; quia ſic prædicatis Chriſtum,
n cautè proſpiciatis, ne quas adverſita-
causâ feratis. *Vos fortes*, *vos nobiles*,
oquentiâ & ſapientiâ & amicitiâ hujus
ex *Hieron.*

1. *Uſque in hanc horam & eſuri- & ſitimus, & nudi ſumus, & cola- dimur, & inſtabiles ſumus*,
biles ſumus, id eſt, certam ſedem non

habemus, undique à malis profligati: ex *Chryſoſt. homil.* 52. *in Act.*

℣. 12. *Et laboramus operantes manibus noſtris: maledicimur, & benedicimus: perſecutionem patimur, & ſuſtinemus:*

Aliquando id faciebant, quia non inveniebant qui darent eis vitæ neceſſaria, ùt *Act.* 18. aliquando ne gravarentur fideles: & aliquando ad dandum fidelibus exemplum vitandi otium, ùt 2. *Theſſ.* 3. Obliquè taxat Corinthios, qui cùm divites eſſent, & alios magiſtros non ſincerè Chriſtum prædicantes lautè alerent, ſuum Apoſtolum paterentur egere, & opere manuum victum quærere.

℣. 13. *Blaſphemamur, & obſecramus: tamquam purgamenta hujus mundi facti ſumus, omnium peripſema uſque adhuc.*

Reputamur velut ſordes, fœces, colluvies, excrementa humani generis, ex *Theophylacto.* *Ambroſius* vertit ex græco *luſtramenta*: id eſt, purgationes factæ per ſacrificia. Nos *piaculum* dicere poſſumus: ſignificat enim ſceleſtos, & exitiales homines, qui publicæ calamitatis ſedandæ gratiâ, nonnullis Gentilibus mactabantur: ad quod alludens *Paulus*, tanquam catharmata, inquit, & *purgamenta*, ſive luſtramenta *facti ſumus* mundo: dum offenſum Deum mundo, noſtrâ internecione placari exiſtimant infideles: quinimò, *omnium peripſema uſque adhuc*, id eſt, uſque in præſentem diem. *Peripſema* eſt Græcum vocabulum, περίψημα à verbo περιψάω, & ſignificat ſcobem, ramentum, pulverem, qui è veſtigiis pedum maculatis relinquitur, & quidquid limando deteritur: ac denique rem vilem, & quidquid omnium pedibus penè conculcatur: ex

iam filiorum curam habeo. Hic non
, ſed Corinthios ipſos alloquitur: &
t pudendum fuiſſe, quòd poſthabitis
, qui tanta ipſorum cauſâ patiebantur,
os magiſtros ſectarentur.
. *Nam ſi decem millia pædago-*
habeatis in Chriſto: ſed non mul-
s. Nam in Chriſto Jeſu per Evan-
ego vos genui.
os diſcipulos hæc dirigit, oſtendens,
ltò magis eos diligeret, quàm magiſtri
: inſilierant, & ipſos dimiſerant. Id
: ex ipſis manifeſtum eſt hominibus:
illi pædagogi ſunt, ego verò pater
o, quippe *vos genui*, Chriſtianos feci
igelium: ex *Oecum.* Non oſtendit dig-
ſed immenſum amorem, ait *Chryſ.*
. *Rogo ergo vos, imitatores mei*
ſicut & ego Chriſti.
ixerat ſe patrem, meritò monet, ut ſui
atores, oſtendens hoc eis facile eſſe.
go Chriſtum imitor, quomodo inquit,

Apoſtolicos. Vel *vias meas*, id eſt, ni
prium dicet, ſed quæ mea ſunt: ex C
Si ad doctrinam extendas: diſces, ve
Chriſtianæ religionis apud omnes &
eandem eſſe: ex *S. Thom.*

℣. 18. *Tamquam non venturus*
vos, ſic inflati ſunt quidam.

Ne Corinthii ſuſpicarentur, *Pauli*
venturum ad ipſos, eo quòd Timoth
miſſet, ideòque ſecuriores ac ſegniores
præſtarent officium vitæ Chriſtianæ;
contigiſſe videtur, quia verſu ſequent
veniam &c.) præmonet eos de ſuo a
maximè propter quoſdam, qui ut ma
puli, abſente præceptore, ferociùs & inſ
ſe gerunt, non ſinè contemptu Eccle
diſciplinæ: hoc enim eſt quod ait, *inf*
quidam; tametſi præcipuè hoc in illos
tiæ profeſſores dicitur. Inflat enim ſ
ſæcularis. Parcit autem nominibus, ne

is in opere cognoſcitur. Vel *virtutem* n effectu doctrinæ, quam tradebant. debo non quàm ſcitè loquantur: ſed apud vos ſuâ ſcientiâ & doctrinâ pro- quàm per eos ſitis benè reformati, quo- tute res noſtræ poſitæ ſunt, ait *Chryſ.*

Non enim in ſermone eſt regnum l in virtute.

ſermonis, energia ſpiritûs, & per- riſtiana & maximè Apoſtolica, quâ nat, & quâ Evangelii, gratiæ ſuæ, s efficaciam oſtendit in nobis, & in non eſt ſita in eloquentia, ſed in peratione Spiritûs ſancti, ſcilicet in ermonis: hoc modo intelligi poteſt t *Chryſ.* per ſigna, non per facun- nus. Virtus hæc ſeu efficacia ſermo- et in opere auditoris, in expulſione ı, in poteſtate miraculorum: & po- lerantia & vita Apoſtolica, morum ne & ſanctimonia. Nam *S. Joannes* nullum fecit miraculum, & tamen

tate eam exercendi, qualis fuit in Apoſtolis & ſucceſſoribus. Non dixit in gladio, quamvis jam cogitans gladium abſciſſionis, id eſt, excommunicationis; quia patrem ſe dixerat. Nam percutere, & punire non videtur eſſe amoris, ſed odii: licèt dum à patre fit, ex amore latente proficiſcatur. Sed aliud eſt charitas ſeveritatis: aliud charitas manſuetudinis. Una quidem charitas eſt, ſed diverſa in diverſis operatur, ait *Aug. lib.* 3. *cont. epiſt. Parm.* cap. 1.

CAPUT V.

Fornicarium excommunicat, & fugiendum docet.

℣. 1. *Omninò auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes, ita ut uxorem patris ſui aliquis habeat.*

ID eſt. Non levis rumor, ſed conſtans fama eſt, ac res notior, quàm ut negari poſſit, fornicationem apud vos committi. Græcè, *qualis nec inter Gentes ne nominatur quidem.* Si Judæus fuit, hoc dictum eſt ad majorem ejus pudorem. Sed veriſimilius eſt, Gentilem fuiſſe: nam tantum facinus Eccleſia Gentilium in Judæo non perinde toleraſſet, ùt notat *Eſtius.* *Uxorem patris* intelligit novercam, non matrem, non mortui, ſed viventis; ut intelligas notari inceſtum & adulterium. Cùm dicit, *habeat*, non ſentit, quòd eam duxerit uxorem, aut uxoris loco habeat, cùm ne Gentilium quidem leges, aut mores ejuſmodi conjugium ſinerent. Sed quòd cum ea adhuc commiſceatur, & conſuetudinem habeat carnalem, eâ

Dices auditam hujuſmodi fornicatio-
Levit. 18. *Gen.* 35. & 2. *Reg.* 16. Verum.
Moyſes loquitur de uxore patris defuncti,
e ea quæ repudiata eſſet. Hic autem ſer-
ſt de uxore patris viventis. Deinde ſi quid
e factum eſt, inter Gentes vel etiam in
lo Dei, id & rarum fuit, & non ſinè
re audiebatur : ex *Anſelm.*

2. *Et vos inflati eſtis : & non ma-
uctum habuiſtis ut tollatur de me-
eſtrûm qui hoc opus fecit.*

m ſitis conſcii tantæ turpitudinis apud vo
ſſæ, cùmque ejus rei fama ſit, voſne *ad-
nflati eſtis* & contentionibus vacatis, &
placetis? Græci interpretes ſuſpicantur
nflatos fuiſſe propter doctrinam, quam ab
fornicario percipiebant : ùt qui unus eſſet
im, quos ſapientiæ nomine Corinthii ve-
bantur. *Tertul.* legit, *Et non luxiſtis potiùs*
am publico dedecore & ſcandalo, non
umque modo, ſed cum ſtudio tollendi
m malum è vobis, eum qui tantum fla-
m perpetravit per excommunicationis cen-
n; oſtenditque quòd etiam ſinè monitore
ri oportuit propter peccati evidentiam,
otat *Chryſoſt.*

3. *Ego quidem abſens corpore, præ-
autem ſpiritu, jam judicavi ut
ſens, eum, qui ſic operatus eſt,*

oſt objurgationem nunc præſcribit reme-
n excommunicationis, utrique valiturum,
eſiæ ne corrumpatur ; & ei qui peccavit
orrigatur. *Spiritu præſens*, hoc eſt, animo,
tu, ſollicitudine : vel quòd per ſpiritum
et ea quæ apud Corinthios agebantur, ac
ræſens eſſet. *Jam judicavi*, id eſt, de-

crevi, apud me ſtatui: Vel jam jus dixi decernendo ſententiam excommunicationis, enim jam tulerat, nec his ipſis verbis excommunicaverat. Dices, an abſentem & inauditum licebat ſic judicare? ℟. ita, ſi crimen notorium ſit, ùt in caſu erat; & dubium eſt, quin Apoſtolus à quibuſdam fidelibus monitus fuiſſet. Imò præceſſerat monitio, patet ex cap. 5. *Scripſi vobis non commiſceri fornicariis.*

℣. 4. *In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, congregatis vobis & meo ſpiritu, cum virtute Domini noſtri Jeſu,*

Judicavi, vice, & authoritate, ſeu cum virtute & invocatione nominis ejus, ùt *Coloſ.* 3. *Congregatis vobis.* Oſtendit primò modum judicandi: ea enim quæ gravia ſunt, multorum concordi deliberatione punienda ſunt. Undè & antiquitùs judices ſedebant in portis, ubi populus congregabatur. *Deut.* 16. & *Matth.* 18. Secundò, adhibet ſuum aſſenſum cùm dicit & *meo ſpiritu*, id eſt, meâ voluntate & authoritate: vel meo ſpiritu vobiſcum congregato. Tertiò, adhibet authoritatem principalis *Domini*, ſcilicet *Jeſu Chriſti*, ex qua judicium Eccleſiæ habet robur firmitatis, *Matth.* 18. ex *S. Thom.*

℣. 5. *Tradere hujuſmodi ſatanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus ſit in die Domini noſtri Jeſu Chriſti.*

Hujuſmodi, ſcilicet hominem eum, qui ſic operatus eſt: vel condemnavi inceſtuoſum *tradere Satanæ.* Quidam autem dicunt quòd in primitiva Eccleſia poteſtas erat ſanctis hominibus ad peccatorum animadverſionem, dæmonia in rebelles immittendi, ſicut & expel-

quæ corporaliter eos in pœnam contu-
afficerent : ex *Gaig.* ita *Theod.* Quòd
it *tradere Satanæ*, non hoc dixit tanquam
re ipſe per ſe decreviſſet, ſed quòd per
onem ab Eccleſia, & abalienationem à
in poteſtatem Satanæ veniret. *Tradere*
atanæ hoc modo, eſt ab Eccleſiæ conſor-
ellere, & quod nos dicimus, excommu-
, rem, ùt videre eſt, non novam; cùm
lus mandaverit Corinthiis in ejus au-
te tradere inceſtuoſum Satanæ corpora-
xandum. Et hujus ſententiæ effectum
in interitum carnis; id eſt, vexationem
& afflictionem, in qua peccavit, ùt *Sap.* 11.
r morbum, ſive per aliquid ſimile : vel
uctionem carnalis cupiditatis, quæ in illo
batur. Sic caro ſumitur pro concupiſ-
Auguſt. tractat. 62. *in Joan.* & *Chryſoſt.*
ſuper. 1. *Tim.* 1. non corporaliter à
poſſeſſum dicunt, ſed tantùm ſpiritua-
it Judam. *Ut Spiritus ſalvus ſit*, his
fructus, & finis excommunicationis de-
r, *ut* ſalutem conſequatur *in die* mortis,
die judicii. Non enim tradidit, ut ejus
ti perpetuò ſubjaceret, ùt putant Græci
t. ſed ut carnis vexatione ad pœniten-
onvertatur. *Iſa.* 28. Job. 2. ita *S. Thom.*
& *Oecum.*, qui hic Spiritum ſanctum
unt, volunt Spiritum ſanctum ſalvare
ſeipſo, ſed in nomine per donum ſpi-
, dum videlicet habetur Spiritus ſan-
atque in eo manet per ſuam gratiam.
r Spiritum intelligitur ipſum ſpirituale
: ùt *Chryſoſt. Theophyl.* Vel *anima*, ùt
l. 1. *de ſerm. Dom. in monte.* cap. 20.
ritualis hominis vita, vel ipſe homo,
is ſpiritu renovatus eſt. Et eſt cauſa
excommunicationis ex parte ejus qui

excommunicatur; nempè emendatio illius & ſalus: ùt 1.*Tim.* 1. & 2.*Theſſ.* 3. Proficit autem non ſuâ naturâ, ſed ex occaſione, dum eâ pœnâ admonitus incipit cogitare propter quid patiatur, atque illud odiſſe propter quod patitur, id eſt, peccatum ſuum quo pœnam illam commeruit: nam vexatio dat intellectum. Iſa. 28. *Confuſus ſum & erubui, quoniam ſuſtinui opprobrium adoleſcentiæ meæ.* Jerem. 31.

℣. 6. *Non eſt bona gloriatio veſtra. Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit?*

Sunt qui gloriationem Corinthiorum interpretantur de inceſtuoſo iſto homine, tanquam uno ex magiſtris ipſorum & ſapientibus, vel quòd peccatum ejus tolerabant. Vel eſt repetitio ejus quod ante dixit, *& vos inflati eſtis*, juxta ſenſum ibi datum. Oſtendit autem, eos non habere quod glorientur, ſed magis quod timeant & caveant: nam malum quod negligunt, reliquum Eccleſiæ corpus inficit, ait *Oecum.*, ſicut per *modicum fermentum* tota maſſa paſtæ corrumpitur, vel fermentatur, ùt legit *Hieron.*, vel ſapore ſuo imbuitur tota farinæ conſperſio. Sic per unum paucoſve homines ſuis moribus tota multitudo, faciliùs malè, quàm benè afficitur.

℣. 7. *Expurgate vetus fermentum, ut ſitis nova conſperſio, ſicut eſtis azymi. Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.*

Id eſt. Separate à vobis inceſtuoſum, cujus exemplo cæteri poſſent inſici, ſicut fermento tota inficitur maſſa. Quod quidem dicit, quia per ſeparationem unius peccatoris tota ſocietas expurgatur. Unde, egreſſo Judâ, Dominus dixit.

Joan. 13. *Nunc clarificatus eſt filius hominis.* Poteſt etiam per *vetus fermentum* intelligi antiquus error, ùt *Iſa.* 26. Vel etiam corruptio originalis peccati, ùt *Rom.* 6. Vel quodcumque peccatum actuale, *Coloſſ.* 3. Ut hæc ſit generalis exhortatio ad vitæ puritatem: ex *S. Th.* *Ut ſitis nova conſperſio.* Dicitur autem conſperſio commixtio aquæ & farinæ novæ, ante quam admiſceatur fermentum. Remoto ergo fermento à fidelibus, id eſt, peccatore, vel peccato, remanet ſicut *nova conſperſio*, id eſt, in puritate ſuæ novitatis, ait *S. Thom.* ùt *Epheſ.* 4. Deinde ponit modum debitum expurgationis, cùm dicit, *ſicut eſtis azymi*, id eſt, ſinè fermento peccati. Nam Chriſtiani per baptiſmum conſtituuntur in ſtatu novitatis ac puritatis, & eundem ſtatum poſt baptiſmum profitentur. Eam puritatem ſignificabant *panes azymi*, quibus tempore Paſchali Judæi veſcebantur. Deinde cùm dicit, *Etenim Paſcha noſtrum*, aſſignat rationem ejus quod dixerat, ſcilicet quare fideles debent *eſſe azymi*: quæ quidem ſumitur ex myſterio paſſionis Chriſti. *Etenim*, id eſt, quia ſicut figurale Paſcha veteris populi eſt agnus immolatus; ita *Paſcha noſtrum*, id eſt, novi populi, *eſt Chriſtus immolatus*, cujus etiam immolationi convenit nomen Paſchæ, quod ſignificat tranſitum, *Exod.* 12. *Eſt enim Phaſe*, id eſt tranſitus, etiam ſignificatione linguæ Græcæ, prout nomen Paſchæ ſignificat paſſionem. Chriſtus enim per paſſionem qua fuit immolatus, tranſivit ex hoc mundo ad patrem *Joan.* 13. ex *S. Thom.*

℣. 8. *Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ: ſed in azymis ſinceritatis, & veritatis.*

Epulemur, id eſt, feſtum & ſolemne epu-

lum celebremus : non cum fermento veteris vitæ, quoniam & Iſraëlitis cum fermento ſuum Paſchale epulum celebrare nefas erat. Per *azymos panes* ſignificat ſinceritatem ac veritatem converſationis, ut vita ſincera & pura opponatur malitiæ, vita autem vera, hypocriſi vacans, opponatur nequitiæ : ex *Theop.*

℣. 9. *Scripſi vobis in Epiſtola : ne commiſceamini fornicariis.*

Poſt decretum quo mandavit inceſtuoſum illum excommunicari, nunc ſtatuit ſeu potiùs repetit ſtatutam à ſe regulam de vitandis fornicariis ac cæteris aliis criminoſis fratribus, unde conſtat, aliam ante hanc à *Paulo* ſcriptam fuiſſe Epiſtolam ad Corinthios, quæ poſt interciderit. *Chryſoſtomus* autem non de alia epiſtola, quàm de hac ipſa *Paulum* loqui cenſet. Porrò commiſceri *fornicariis* hoc loco, non eſt turpitudinem cum fornicariis exercere, ſed vitæ conſuetudinem cum eis habere : ex *Chryſ.*

℣. 10. *Non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis ſervientibus : alioquin debueratis de hoc mundo exiiſſe.*

Id eſt. Non inhibui vobis converſari cum fornicariis Gentibus, ſed ſi quis fratrum, id eſt, Chriſtianorum, hujuſmodi eſt, volo vos ab illo fugere : alioqui ſi fugiendi vobis eſſent Gentiles fornicarii, ab hoc mundo exeundum vobis eſſet, qui totus plenus eſt hujuſmodi hominum. Ex his colligitur etiam malos & ſceleratos homines eſſe in Eccleſia. Negat autem ſe locutum de *fornicariis hujus mundi* : non quòd non ſit etiam vitanda illorum converſatio, quæ noſtris moribus contagium afferre poſſit, ut lex naturæ præcipit, ſed peculiariter

ıti ſint ab Eccleſia. Quod erat genus
am excommunicationis, etſi minùs eo,
tanæ quidam tradebantur, ex *Eſtio.*

11. *Nunc autem ſcripſi vobis non*
iſceri: ſi is qui frater nominatur,
nicator, aut avarus, aut idolis
ns, aut maledicus, aut ebrioſus,
apax: cum ejuſmodi nec cibum
e.

larat apertiùs de quibus & quomodo ve-
lligi, quod dixerat non converſandum,
rnicariis; non enim ſignificat, ſe diverſum
l jam ſcribere, ut ſenſus ſit; At verò
cripſi vobis, tale eſt, ut non commiſcea-
Si quis autem frater *nominetur*, & eſt
nicator, &c. Id eſt. Si quis cùm *frater*
tur, id eſt, Chriſtiani nomen gerat, ſit
tor, &c. Vel ſi quis *frater nominatus*
fornicator, ſi eo nomine ſit diffamatus.
amoſi, more Scripturæ, nominati dicun-
Marc. 3. *Eccl.* 39. *Bar.* 3. cujuſmodi erat
hius, qui uxorem patris habebat. Non

fidelium ſacris ſeſe admiſcet, ut vel idolum colat, operè ſaltem externo, vel de idolothytis edat: conſortium ejus ita vobis fugiendum eſſe, ut nec menſam cum eo habeatis communem. Rurſùs his verbis excommunicationis pœna ſignificatur, minor tamen eâ, quâ plecti voluit inceſtuoſum illum. Quia plus eſt tradere Satanæ, quàm ſolâ conſuetudine & convictu eum privare: vitabantur autem à fidelibus etiam quorum minora erant crimina. 2.*Theſſ.*3.

℣. 12. *Quid enim mihi de iis, qui foris ſunt, judicare? Nonne de iis, qui intus ſunt, vos judicatis?*

Id eſt, de infidelibus qui ſunt omninò extra Eccleſiam. Prælati enim Eccleſiarum accipiunt ſpiritualem poteſtatem ſuper eos tantùm qui ſe fidei ſubdiderunt, 1.*Cor.*10., indirectè tamen habent poteſtatem ſuper eos *qui foris ſunt*, in quantum propter eorum culpam prohibent fideles ne illis communicent: ex *S.Thom.* Nam & qui præſunt inter vos, id eſt, in Eccleſia Corinthiorum, tantùm eos qui in Eccleſia ſunt, judicant, ac puniunt, nempè Chriſtiani Chriſtianos.

℣. 13. *Nam eos, qui foris ſunt, Deus judicabit. Auferte malum ex vobis ipſis.*

Nec ideò putetis eos *qui foris ſunt*, impunes futuros, aut melioris eſſe conditionis, quàm Chriſtianos, quòd à nobis non judicentur: habent enim Deum judicem & vindicem. *Heb.*10. Deinde infert concluſionem principaliter intentam, *auferte malum*, ſcilicet hominem de veſtra ſocietate, ex *Deut.* 13. Quodque à *Moyſe* dictum de ſeparatione mortis corporis, refert ad abſciſſionem quæ animam attingit, id eſt, ad excommunicationem. Vel ut ſe quiſque corripiendo & corrigendo à ſeipſo auferat malum; ita *Beda*.

CAPUT VI.

nat avaritiam, quod judiciis contenbant apud infideles; & inter ſe.

1. *Audet aliquis veſtrûm habens ium adversùs alterum, judicari iniquos, & non apud ſanctos?*

ARguerat Corinthios de negligentia judicii: nunc quædam alia reprehendit circa judicia: ùt quòd fideles ſibi ipſis conſtituant judices infideles pro ſanctis, id eſt, Chriſtianis, & injuſtos: & non confundantur, id vel concipere, quòd, cùm poſſint cauſam apud fideles, ſaltem ùt delectos arbitros; t apud infideles judices experiri, non ſimicorum ſcandalo, & Chriſtianæ relii injuria: nam ſic Chriſtianorum deteger diſſidia, avaritia, injuriæ mutuæ. Lo: autem de negotiis ſecularibus: nam ne- Eccleſiaſtica non debebant tractari apud les, utpote judices incompetentes: quanc fidelibus laïcis competit de iis judicare. *sùs alterum*, ſcilicet fratrem. Nam ſi non erat is contra quem agebatur, non t ea lis terminari apud fideles; & infi-*aulus*, eos meritò judices adhibendos, profeſſione, & re *ſancti* ſunt. Unde ex poſtoli doctrina chriſtianis olim in more tiam tempore Chriſtianorum principum, Epiſcopos cauſas ſuas deferrent dijudis, ut ad concordiam redigerentur, quod

fecit Auguſtinus, ùt refert *Poſſidonius in ejus vita* c. 19.

℣. 2. *An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo judicabunt? Et ſi in vobis judicabitur mundus, indigni eſtis qui de minimis judicetis?*

Suadet ut aſſumantur judices *ſancti* ex eorum dignitate, *quoniam mundum judicabunt*, ex græco. Quod fiet extremo judicio non ſolâ comparatione, ſed etiam approbatione ſententiæ divinæ. Imò & qui Apoſtolicæ vitæ veſtigia ſunt ſecuti, judicabunt ùt aſſeſſores Chriſti ſecundùm ipſius promiſſionem, ùt diximus apud *Matth.* 19. Cùm ergo de maximis rebus ſint judicaturi, ùt per quos omnium impiorum vita condemnanda ſit; an non *indigni* cenſendi, qui præficiantur *minimis* judiciis? ùt cum diſceptatur de negotiis hujus ſæculi ſæpe frivolis, & exigui momenti.

℣. 3. *Neſcitis quoniam angelos judicabimus? Quantò magis ſæcularia?*

Amplificat ex dignitate Chriſtianorum, qui non ſolùm mundum, id eſt, homines, ſed etiam *Angelos* utique malos, id eſt, dæmones judicaturi ſint; omnes ſcilicet electi, non tantùm perfecti, ex *Tertul. lib.* de *pœnit.* cap. 7. non ſolâ comparatione, ùt *Matth.* 12. *Luc.* 11. Sed quia cùm diaboli & Angelorum ejus victores fuerint, malitiam ejus & ſuperbiam, atque etiam imbecillitatem, coram toto mundo traducent: eique tanquam victo, & vili & contemptibili, & à Deo projecto, & in æternum damnato inſultabunt. Quæ res erit illis ſuperbis ſpiritibus maxima pœna. Faciunt autem hoc electi imitatione quâdam Chriſti. *Coloſ.* 2. *Sæcularia* vocat, quæ pertinent ad uſum hujus

ė, *ſedere facite.* Syrus, *eos collocate ad um.* Contemptos ſeu *contemptibiles* non n univerſum intelligit, ſed eos qui in , id eſt, inter Chriſtianos ſive laïcos, icos minimi ſunt : aut certè inepti ha- d majora & magis propria miniſteria e. Tales potiùs vobis negotiorum ſæ- n judices arbitrarios deligite, quàm ut is vos ad infidelium tribunalia. Quod itivè dictum ; docens hoc agendum etſi parùm deceat, quàm ferendum, ſtiani litigent apud infideles. ex *Chryſ.*

. ***Ad verecundiam veſtram dico. n eſt inter vos ſapiens quiſquam, ſit judicare inter fratrem ſuum?*** nfundam (inquit) vos dixi, ut pudor ecet. Adeòne non eſt vel unus *ſapiens s*, qui poſſit judicando, ſive arbitran- undum jus & æquitatem dirimere? *Sa-* lc intelligitur doctus & legum peritus, negotiis ſæcularibus judicet, tametſi ſa- non malè intelligatur abſolutè, ùt eſt

℣. 7. *Jam quidem omninò delictum eſt in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini?*

Poſtquam ad judices retulit, quod eos concernebat, deinceps ipſum judicari vituperat. Delictum, græcè, [illegible], quod propriè ſignificat minorationem, dejectionem, ſeu defectum. Et ſenſus eſt, ex eo ſolo, *Delictum* ſeu minoratio *eſt in vobis, quod judicia habetis*; quia hæc, ne quidem coram judice fideli, haberetis, ſi ab iræ & contentionis affectu vos vinci non pateremini. Sunt, qui ex voce græca colligunt, Apoſtolum per *delictum* hîc non intelligere peccatum propriè dictum, ſed imperfectionem contrariam perfectioni Evangelicæ, de qua Chriſtus agit *Matth.* 5. ℣. 10. & *Luc.* 6. ℣. 30. Verùm hæc perfectio, ſaltem ſub veniali ſecundùm animi præparationem, præcepta eſt; unde & imperfectio huic contraria veniale peccatum eſt: igitur ex Apoſtoli ſententia peccatum eſt in judicio juſtè ſua repetere, non quòd id per ſe malum ſit, ſed quia malum non unum, ſed multa ferè conjuncta habet, ùt amorem inordinatum rerum temporalium, affectum iræ & contentionis, ſiniſtras ſuſpiciones, & judicia de fratre, detractiones, odia, acerbitates, malevolentias, jacturam temporis, pacis & tranquillitatis internæ; ex *Aug. Enchir.* c. 78. & *in Pſalm.* 80. & 118. Apoſtolus hoc loco non tam eos reprehendit, qui in jus ab aliis vocantur, quàm ipſos actores; quos primùm [illegible]t, quòd *apud infideles* actiones ſuas in[illegible]nt, deinde hoc verſu, quòd *omninò* [illegible] haberent, ſeu lites facerent. Et excu[illegible]ni, quà dicere poſſent, ſe injuriâ af[illegible] à fratribus, rejicit dicens: *Quar. non* [illegible]s *injuriam accipitis?*

dicit, tantùm abeſt hoc, quod exigo,
e, non præſtando, *delictum habetis:*
itis injuriarum authores, idque *fratri-*
eſt, fidelibus. Quod nec inimicis red-
beretis: ex *Hier.*

An neſcitis quia iniqui regnum
m poſſidebunt? Nolite errare:
fornicarii, neque idolis ſervien-
que adulteri,

o. *Neque molles, neque maſculo-*
ncubitores, neque fures, neque
neque ebrioſi, neque maledici,
rapaces regnum Dei poſſidebunt.

i, id eſt, injuriam inferentes, injuſti,
. Nota Apoſtolum non dicere de iis,
ſinunt ſe potiùs injuriâ affici, & bo-
acere diſpendium, quàm judicio con-
, quòd regnum Dei non poſſidebunt,
& illos delicti accuſet; ſed id ſolùm
e injuſtis. In quo innuit apertè diſcri-
ialium & mortalium peccatorum, quod

ctificavit, verâ munditiâ poſitivâ &
te, quâ quis applicatur ad Deum :
tantùm, ſed & juſtificavit veram ad
ſtitiam, quæ non aliud eſt, quàm
hominis rectitudo, præcipuè ſita in
tate mentis ad legem Dei. Quòd decl
tiam Chriſtiani non eſſe imputativam c
reticos. *In nomine*, id eſt, per meri
mini & redemptoris *Jeſu Chriſti*. T
juſtificatio & renovatio noſtra, à pri
que ad finem & conſummationem, e
rito paſſionis *Chriſti*, & ex virtute
ſancti à Deo noſtro procedenti : ex *E*

℣. 12. *Omnia mihi licent, ſed*
nia expediunt : omnia mihi lice
ego ſub nullius redigar poteſtat

Non poteſt hoc abſolutè intelligi.
accommoda diſtributio, ſub hoc ſenſ
mihi licent, quæ divinâ lege non pro
Et poteſt hoc referri primò ad judic
unicuique licet omnia ſua judicio rep
cundò ad id quod infrà dicturus eſt d

.. quidem licitum, quia non eſt contra
m, nec aliquâ lege prohibetur : non
eſt expediens : vel quia impeditur pax
ximum, vel infirmis ſcandalum aliquod
ur : vel aliqua maledicendi occaſio
ur : unde *Eccleſ.* 37. *Non omnia omni-*
xpediunt. ex S.Thom. Omnia mihi licent,
e ùt alii vertunt, *Omnium mibi poteſtas*
ego non redigar ſub ullius poteſtatem.
ue eſt. Multa mihi licent, quæ tamen
nolim, ne redigar ſub alienam poteſta-
ed hoc ad diverſas expoſitiones ſupra-
liter, & aliter explicatur. Potui vos
ſumptu : verùm eâ poteſtate uti nolui,
uam veſtrûm devinctus viderer : ita
Vel non patiar me propter res pecunia-
lut eſſem ſub earum poteſtate, abſtra-
minùs liberè & ſinè impedimento ſer-
eo : quod non potero ſi tempus & co-
es impendam litibus. Vel qui putant
reſpicere ad fornicationem, gulæ ſi-
c exponunt. Cùm ſim dominus cibi po-
committere non debeo, ut immode-
s utens, ſervus eorum pro Domino in-

rum. *Corpus autem non fornicationi*, 1
ctum eſt, ut fornicationi ſubjaceat, *I*
mino pareat, qui pretio ſui ſanguin
hominem ſibi ſervum mancipavit. N
autem corpus Domino, niſi ſanctu
purum ab omni immunditia. Oſtend
cus, etiam in ipſa copulatione car
conjuges Domino ſervire, ſi, non ad
nem, ſed ob finem à Deo inſtitutum
lud exerceant, ut notat *Eſtius. Et*
corpori, id eſt, Chriſtus ad hoc dat
minibus, ut humana corpora ſuæ gl
formet, *Phil.* 3. ita *S. Thom.* Alii to
corpus Domino, & Dominus corpori;
ad analogiam membrorum & capitis.
non ſolùm ſecundùm animam; ſed
cundùm corpus, membra ſumus Ch
tis, & per hoc ei ſubjecti atque conj
ciſſim autem nobis Chriſtus conjunct
glutinatus eſt, ut caput corpori: ut
Chriſtum eſſe attributum corpori ca

ɔn modo totius Eccleſiæ, ſed etiam
. fidelium : nec ſolùm ſecundùm
ed etiam ſecundùm corpora, quia
animam de noſtro genere ſuſcipere
ſt. Et comprehendit eos, qui forni-
pora ſua fœdabant. Unde colligitur
bonos, ſed etiam malos Chriſtianos
ra Chriſti, quatenùs adhuc ſunt in
ıs, quod eſt Eccleſia : non tantùm
ſed verè ùt membra, certis in cor-
teriis aut actionibus deputata. *Eph.* 1.
ndit, gravitatem peccati ejus qui
, ùt qui Chriſtum caput ſuum con-
iciat, dum membra ejus ad fornica-
ɔſtituit, faciendo ea *membra mere-*
l fornicariæ mulieris. Neque tamen
x eo, eſſe membra Chriſti, ſed non
eſt, per charitatem in Chriſto ma-
ɔpter corpus Chriſti, corpora noſtra
unt Chriſti : & propter inhabitantem
Chriſti, corpora noſtra Templum
ûs ſancti. Quid horum in te contem-
ſtum, cujus membrum es ? An Spi-
tum, cujus templum es? ait *Beda.*

efficì. Jam etſi verba *Gen.* 2. dicta ſint d
jugibus : benè tamen ea refert Apoſto
fornicantes, ùt notat *S. Thom.*

℣. 17. *Qui autem adhæret Do*
unus ſpiritus eſt.

Qui fide, charitate Chriſto Domin
agglutinavit, is quodammodò fit unus c
ſpiritus : nimirùm conjunctione ſpirit
cum ſpiritu Chriſti, ùt *Act.* 4. Cæterù
ſpirituali glutino, non adhæret Domi
nicator, utcumque per fidem mortuu
membrum ſit : ex *Eſtio.*

℣. 18. *Fugite fornicationem. Om*
catum, quodcumque fecerit homo,
corpus eſt : qui autem fornicatu
corpus ſuum peccat.

Cætera peccata vincuntur reſiſtendo
vitium fornicationis vincitur fugiendo
quantò magis homo ibi cogitat parti
quid, magis intenditur. Vincendus hic
in fuga, more Parthorum. Ratio præ
ſumpta fuit à contumelia quæ fit Chriſto

lat & dehoneſtat illud, & contu-
t, excitans in eo brutalem ac fœdam
quâ nimirùm ita prorsùs abſorbetur
in eo actu nihil aliud cogitare poſ-
in aliis peccatis non contingit, ne
gula & ebrietate, ex *Auguſt. lib.*
concup.

An neſcitis quoniam membra
mplum ſunt Spiritûs ſancti, qui
eſt, quem habetis à Deo, &
veſtri?

magnitudine, & ejus, qui dedit,
Nam *Spiritus* donum eſt: *habetis*
ic *à Deo.* Deus enim eſt qui dedit,
itat in templo Dei, hoc eſt, in cor-
o, *& non eſtis veſtri* juris. Non tol-
libertatem, ſed à malis arcet ope-
ninum (inquit) habetis, tanquam
nihil habetis proprium, ne ipſum
rpus: ita *Oecum.*

Empti enim eſtis pretio magno.
te, & portate Deum in corpo-

CAPUT VII.

Agit de matrimonio, & viduitate, ac cœlibatu.

℣. 1. *De quibus autem ſcripſiſtis mihi: bonum eſt homini mulierem non tangere.*

SCripſerant *Paulo* dubia quædam de matrimonio, de ejus uſu, & abſtinentia, quâ occaſione tradit neceſſariam valde doctrinam de matrimonio, virginitate & continentia. Primum dubium fuit, num ad vacandum orationi & pietati, ab opere carnali prorsùs eſſet abſtinendum, etiam iis qui mulieres, id eſt, uxores haberent. Vel quia erant Corinthi pſeudoapoſtoli, qui Chriſtianis factis & uxoratis rei uxoriæ interdicerent, quaſi damnabiles eſſent nuptiæ: eâ de re turbati Corinthii *Paulo* ſcripſerant, quibus (ùt ait *Gaig.*) ita reſpondet; præſtaret ſi per utriuſque conſenſum ac citra incontinentiæ periculum fieri poſſet, uxore ſuâ abſtinere. Vel *Bonum eſt* (inquit) ſeu pulchrum & eximium, & honeſtum, *uxorem non tangere*: ergo malum eſt *tangere*: infert *Hieron.* non quidem peccatum eſſe, ſed malum; quia tangere mulierem in ſtatu hujus corruptionis non contingit ſine malo turpis & inordinatæ delectationis. Quod tamen malum excuſatur per bonum conjugii. Vel *bonum*, id eſt, *meliùs*, quàm tangere, ſicut *bonum* ſumi debet *Pſalm.* 117. ℣. 8. & 9. Et nota in uno ſexu alterum etiam intelligi: ex *Chryſ.*

℣. 2.

dum, permittitur atque indulgetur
ipitur, ùt contendunt hæretici) ut
e maritus ſuâ utatur uxore, eique
tur, & unaquæque uxor ſuo marito;
utatur, ùt *c*.5., vel retineat, quam
tequam crederet, ex *Hier.* & *Chryſ.*

xori vir debitum reddat: ſimi-
m & uxor viro.

græcè, debitam benevolentiam,
tiori nomine carnalis operis *debitum*
ta fidelitatem, ac mutuum amorem
n: ex *Chryſ.* & *Oecum.* Propter for-
jam non in ſe vitandam: ſed à
ertendam *vir debitum reddat* uxori,
ro, intellige dum exigitur, & quo-
itas conjugis ob incontinentiam pe-
id admonet, excepto legitimo im-
: debitum vocatur, quia ex juſtitia
ex *S.Thom.*

ulier ſui corporis poteſtatem non
d vir. Similiter autem & vir ſui
oteſtatem non habet, ſed mulier.
Ixor non habet ius proprii corporis:

℣. 5. *Nolite fraudare invicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, ut vacetis orationi : & iterùm revertimini in idipſum, ne tentet vos ſatanas propter incontinentiam veſtram.*

Id eſt. *Nolite* debitum negare (vel hinc conjicitur uxoratis loqui, alioqui quam fraudaret, qui uxorem non duxit?) Sed tantùm *ex conſenſu mutuo* abſtinete vos interdum. Ex hoc autem quòd Apoſtolus dicit *ad tempus*, inferri non poteſt, illicitam eſſe conjugibus ex mutuo conſenſu perpetuam abſtinentiam: nam ex indulgentia addidit *ad tempus*, ſignificans non expedire Corinthiis, adhuc infirmis, & ab adoleſcentia carni deditis, in perpetuum ſe privare operi conjugali; etſi hoc foret laudabilius. *Ut vacetis orationi*, in Græco & Syro legitur, *jejunio & orationi*; per quæ oſtenditur, quodnam tempus abſtinentiam operis conjugalis depoſcat : id eſt, tempus orationis, ut 1. *Pet.* 3. ad quam fideles publicè conveniebant, velut dominicis ac ſolemnibus diebus: Et nomine orationis comprehendit etiam Euchariſtiæ ſacrificium, cujus fideles participes fiebant illis diebus, quibus ſolemniter ad orationem conveniebant, ùt *Act.* 16. ℣. 13. illud comprehendunt Apoſtoli. Sic quidam accipiunt, ut à communione corporis Domini non impediamini: ex *Hier. ad Pam.* c.6. Nam quicumque ſacrificio intererant, communicare ſolebant. Quare ſi qui quâcumqùe ratione inepti erant ad communicandum, iidem etiam à conventu & publica oratione ſeſe abſtinere debebant, & à loci ſacri ingreſſu : ex *Hier.* & *Gregor. ad interrogat. Auguſt. Anglorum Epiſ. reſ.* 10. Hinc colligitur ſacerdotibus uxores nec ducendas eſſe, nec habendas, ex *Hier. Et iterum,*

, poſt orationem redite ad opus conjuga-
uod ut faciatis, moneo propter inconti-
im veſtram, ne alioqui *Satanas* vos ſoli-
& inducat ad deteriora.

6. *Hoc autem dico ſecundùm indul-
'am, non ſecundùm imperium.*

:larat ſe ea dixiſſe, non ex præcepto,
x permiſſione, quia ſolent minora quæ-
mala concedi ad vitandum majora. Ex
oco colligit *Auguſt. hom.* 50. cap. 7. &
121. *ſerm.* 41. *de ſanctis* & 63. concubi-
onjugalem quando fit per incontinentiam
r eſſe peccatum, etiamſi vitandæ forni-
is causâ fiat: ùt *Tob.* 8. & *in Enchir.* c. 78.
ufficit generandi cauſa, ſi non & ea refe-
ad ſanctam prolis educationem, in qua,
Tobias, benedicatur nomen Dei.

7. *Volo enim omnes vos eſſe ſicut
um: ſed unuſquiſque proprium do-
habet ex Deo: alius quidem ſic:
verò ſic.*

:ò non præcipio conjugium, unumquem-
iim vellem ſeu cuperem eſſe, ùt ego ipſe
id eſt, liberum à curis & actibus hujus
i, impedientibus libertatem vacandi Deo,
que divinis, cujuſmodi imprimis eſt actus
galis. Hinc conſtat, *Paulum* ab omni con-
i ſeſe continuiſſe, & in perpetua caſtitate
:, ex *Epiph. hæreſi* 58. *Hier. libr. de Virg.*
. *Auguſt. libr. de grat. & lib. arb.* cap. 4.
yſ. & *Theod.* & *Oecum. Tertul.*, *lib. ad*
n cap. 3. & *de exhortat. caſtit.* cap. 4. Et
ptatio eſt de unoquoque homine, non de
us ſimul: aut id voluit voluntate ante-
te, non conſequente, ſciens id non fu-
: ex *S. Thom.* & 1. *Tim.* 5. Et de fideli-

N 2

bus ait, non unum omnia habere, ſed alios alia, quoſdam donum caſtitatis conjugalis, alios vidualis, alios virginalis. Indicat autem iis qui donum continentiæ, quâ omninò à concubitu abſtineant, ſentiunt ſe non habere, nec ad illud ſeriò niti volunt, paratum eſſe remedium ex conjugio, ſi non obſtet votum, 1.*Tim.* Et ut donum agnoſcatur & author doni, & ab eo petatur; non dixit, *habet* propriam virtutem, ſed *proprium donum:* & addit, *ex Deo* ex *Chryſoſt.*

ỳ. 8. *Dico autem non nuptis, & viduis: bonum eſt illis ſi ſic permaneant, ſicut & ego.*

Oſtendit rurſum ſe eſſe de innuptis, inconjugatis, quos cœlibes vocant: neque enim meritò inter viduas quiſquam producet, cùm adoleſcens adhuc fuerit, quando vocatione ad Apoſtolatum dignus habitus eſt. Sub utroque autem nomine utrumque ſexum inſtruit, & de abſtinentia & conjugio; & de continentia in viduitate poſt obitum conjugis, ex *Oecum.* *Bonum*, id eſt, melius ac magis eligendum, ut maneant ſicuti ſunt, innupti & viduæ, quàm ut nubant: *Sicut & ego* virgo, innuptus, & inconjugatus maneo: hoc enim bonum eſt ſuo genere præſtantius, non abſolutè, ſed in hoc ſtatu corruptionis: nam in ſtatu integritatis primævæ, non erat melius: imò nec ſimpliciter eligendum: ex *Eſtio.*

ỳ. 9. *Quod ſi non ſe continent, nubant. Melius eſt enim nubere, quam uri.*

Id eſt. Si per infirmitatem carnis, ſe continere non poſſunt: remedio nuptiarum utantur. Neque hoc præceptum eſt, ſed indulgentia: neque ſtatim ſequitur quòd cuivis liceat nubere, non magis quàm in loco ſequenti, *ſi*

, ex *Gregor. parte* 3. *paſtor.*, *admon.* 28.
Tim. 3. & *Chryſ. lib. de virg.* c. 39. *Hieron.*
Iovin. Auguſt. l. de bono vid. quia melius
njugem accipere, *quàm uri*, græcè, ig-
comburi. Utitur enim non, qui tentatur
ivo libidinis, ſed qui à tentatione ſu-
ır : non qui ſentit, ſed qui conſentit.
nodo uri igne dicitur, non qui calorem
, ſed qui admoto igne læditur ac ſau-
Contra hæreticos. Sacerdotibus, & voto
entiæ adſtrictis non eſt melius nubere
uri: cùm velle nubere ſit iis damnabile.
v. 5. & ipſum nubere eſt *uri*. *Melius*,
; magis tolerandum, ex *S. Thom.* Quidam
èm interpretantur de igne gehennæ, ut
ſius; *melius eſt nubere*, quàm ob vitam in
atione actam ardere in gehenna: ſic *Faber*.

10. *Iis autem, qui matrimonio*
i ſunt, præcipio non ego, ſed Do-
s, uxorem à viro non diſcedere :
quam Apoſtolus in præcedentibus do-
: ea, quæ concernunt innuptos, hoc

ſtus locis citatis explicat. Et ne fideles, quæ à *Paulo* dicta videntur, qualia plura in hoc capite ſequuntur, merè humana eſſe putarent, in fine ſubjungit : *Opinor autem, quòd & ego ſpiritum Dei habeam.* Ex quibus omnibus diſcimus, Apoſtolos & eorum ſucceſſores quædam præcipere poſſe, quæ Chriſtus ipſe per ſe non præcepit. Porrò diſceſſum ſive ſeparationem, hìc intellige, quâ mulier virum ampliùs nolit habere pro marito, aut quâ fiat, ut ipſam vir habere nolit pro uxore : facto nimirùm quoad torum divortio : quod quidem fieri legitimè non poteſt, niſi propter fornicationem.

℣. 11. *Quod ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.*

Græcè, *ſi verò & ſeparata fuerit* à viro, idque vel ſponte digreſſa, ſive propter ejus fornicationem, ſive propter aliud, vel ab illo dimiſſa ob quamcumque cauſam, maneat habens virum, etſi non commixtione, tamen affectu, ſic ut non adducat ſive adjungat ſibi virum alium. *Aut viro ſuo reconcilietur* : cum eo in gratiam redeat, correcto tamen, ſi illius adulterium cauſam dedit ſeparationis : nam ſi adhuc perſeverat, non licet mulieri redire. Cogetur etiam *innupta manere* propter quamlibet cauſam dimiſſa aut digreſſa, ſi vir eam recipere nolit, nec compelli poſſit ut recipiat. Innupta autem manere poteſt abſque reditu ad virum, ſi propter ejus fornicationem ab eo digreſſa fuerit : ſic enim agens utitur jure ſuo: Poterit tamen, imò debebit, charitate ſuadente, operam dare ut viro ſuo reſipiſcenti reconcilietur; ſi vel ſua, quod ſentiat ſe non poſſe continere, vel viri ſalus alioqui in diſcrimen

dimitat illam.

, id eſt, Chriſtianis habentibus con-
deles; quibus ſcilicet ante fidem
ſceptam fuerant conjuncti : *ego* ſua-
tor, moneo, non enim habeo præ-
)omini, quod iis annunciem : ita
.de ſerm. Dom. cap. 16. *S.Thom.* & *Se-*
ı quos non præceptum, ſed conſi-
ne fidelis conjugem infidelem dimit-
ſentiat ſecum habitare. At numquam
a permiſſum fuit, ut fidelis conju-
elem, cui in paganiſmo conjunctus
que religionis injuria commanere vo-
ſe dimitteret: ne confuſionis ac tur-
omorumque everſionis cauſa à vul-
etur Dei cultus, inquit *Oecum.* Prop-
ibet *Paulus* eos qui nacti ſunt infi-
à cohabitatione dividantur. Neque
is legem ſtatuit, qui nondum con-
matrimonium; ſed de his qui ad
m pervenerunt. Siquidem non dixit:
lt accipere infidelem, ſed, *ſi quis ha-*

quæ dixit de conjuge non dimittendo, qui continet peculiarem caſum, quo poſſit conjux dimitti non obſtante Domini præcepto. Et veriſimile eſt de eo à Corinthiis conſultum fuiſſe. *Frater*, id eſt, fidelis Chriſtianus: baptizatus. *Infidelis*, id eſt, non Chriſtianus, cui fuerat in infidelitate conjunctus, *conſentit* cohabitare, intellige ſalvo religionis honore, citra contumeliam creatoris, extensâ tamen hâc locutione ad quamvis notabilem & permanentem injuriam Chriſtianæ religionis, ubi & ſtudium pertrahendi conjugem ad damnabile peccatum comprehenditur. *Non dimittat illam.* Præceptum eſt, non conſilium, & eſt legis naturæ divinitùs propalatæ. *Gen.* 2. *Et adhærebit uxori ſuæ.*

℣. 13. *Et ſi qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa, non dimittat virum:*

Græcè. Et mulier quæ habet virum infidelem, & is conſentit, intellige ſinè religionis injuria, *non dimittat virum*, non ſe ab eo ſeparet, ſive dimittendo, illum à ſe, ſive recedendo ab eo.

℣. 14. *Sanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem, & ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem: alioquin filii veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt.*

Apoſtolus repellit timorem, quem fideles de conjugio cum infideli concipere poſſent, aſſerendo, vinci impuritatem adveniente puritate: *infidelis* enim cohabitando per *fidelem* conjugem *ſanctificatur*, non quòd infidelis ſanctus [illegible] neque enim ita dixit; ſed *ſanctificatus eſt* [illegible]ndo partem fidelem, & ſe ita diſponendo

lei amorem & deſiderium: nam eo ipſo, nfidelis toleret, nec reſiliat ab habitatioum fideli, vicinum quidpiam agit, quo us applicetur ad pietatem; ex *Oecum.* ificare eſt præparare vel deputare aliquid m, ùt *Iſa.* 13. *Zach.* 7. Sic *ſanctificatur* x infidelis, acquieſcens habitare cum ge fideli, quia candidatus eſt timoris, ſcilicet & caſti, ùt ait *Tertul.lib.*2. *ad* cap. 2. & candidatus fidei, ait *Hieron.* *cont. Jovin.* cap. 5. Dum enim Chriſto non icit, dum pia conjugis exercitia non imdum ſignum crucis, domui vel thalaæfixum æquis aſpicit oculis, dum patiiam filios imbui fide Chriſti, per hæc, purificationes quaſdam, quaſi præpara- Chriſtum, ſpem bonam oſtendens, fuut Chriſtianam religionem ipſe quoque at, præſertim accedente ſancta & pacinverſatione conjugis fidelis, ùt 1. *Pet.* 3. ces, igitur idipſum conſiderantes de fiterimus dicere, quòd tendat ad impie- At non eſt ſimile. Nam fidelis infideli tans, fidei præceptum legemque comut hoc modo & fidei magis concilietur, nfidelitate magis diſſideat: infidelis auiore ſaltem erga cohabitantem devinctus ctionem non ſolvit, ſuæ infidelitatis leon perficiens, ſed amore proſequens coitem, per eum manuducetur quandoipſam fidem. Ipſum namque amare reliegillationis eſt, & non impietatis: atque ioque amore vicinus eſt, ut religioſus ur & ſanctificetur per cohabitationem : hæc *Oecum. Chryſ.* & *Theop.* Alii puoſtolum loqui de ea ſanctificatione, quâ *nctificatur* ab immunditiis, quibus Genrpiter & contra naturam inquinari So-

ùt 1.*Theſ*.4. *Alioqui filii veſtri immundi*
De filiis adultis loquitur, qui ſanctiùs
ſtiùs inſtituuntur à parentibus ſimul h
tibus, ſi alter eorum fidelis ſit, quàm
greſſo fideli, maneant apud parentem
lem; idque etiamſi ipſi filii nondum
Chriſti receperint. *Nunc autem ſanct.*
in ſyro, *mundi ſunt*, id eſt, caſtè i
ſunt. Hinc eſt, quòd idem Apoſtolu
Epiſcopi filios (qui fortè, parente adl
fideli, nati fuerant) ſubditos eſſe cun
caſtitate. & alienos ab accuſatione lu
quo vitio potiſſimùm laborant infideliu
Vel *immundi eſſent*, id eſt, cenſerent
adulterinis; utpote de matrimonio,
diſſolutum eſt, nati. *Nunc ſancti ſunt*,
legitimi. Vel *immundi*, id eſt, infideles
potiſſimùm ii qui parentem ſequerentur
lem; periculum enim eſſet ne in odium
tii ſeducerentur ab infideli parente
Nunc ſancti, id eſt fideles ſunt. Hin
colligunt Calviniani, filios parentum fi
non opus habere baptiſmo quo ſanctifi

℣. 15. *Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat: non enim ſervituti ſubjectus eſt frater, aut ſoror in hujuſmodi: in pace autem vocavit nos Deus.*

Hoc eſt, ſi *infidelis* jubet, ut cum eo communices in infidelitate, aut niſi hoc facias, quòd ſeparabitur, *diſcedat*, inquit, meliùs eſt enim conjugium diſſolvi, quàm pietatem. Sunt qui ad res, non ad perſonas referunt, ut ſenſus ſit. Chriſtianus & Chriſtiana cum inſidelibus copulati in hujuſmodi rebus, ſeu caſibus, cujuſmodi ſermo præcedens comprehendit, non ſunt ſubjecti ſervituti, ut vel innupti manere, vel cum conjugibus remanere, ciſve digreſſis reconciliari debeant. *In pace autem vocavit nos Deus*, hoc eſt, ſi ſeditioſus eſt, nec tecum habitare conſentit, noli illum retinere nolentem, quinimò, & tu diſcede, alioqui futuræ ſunt inter vos rixæ & diſſentiones. Et Chriſtiana religio ad quam à Deo vocati ſumus, non cogit nos ad hanc ſervitutem, quâ pax Chriſtiana turbetur. Alii ſic exponunt: Quamvis permitti poſſit ut diſcedat, nec diſcedentem proſequi tenearis: tamen providendum quantum in te eſt, ne diſcedat. Nam Deus pacem noſtram amat, & averſatur diſſidia. At contrarium videtur innui *Matth.* 10. & *Luc.* 14. Sed hæc lucta cum vitiis carnis & affectibus ſecum admittit pacem in Deo & Chriſto Jeſu domeſticam, ùt notat *Gaig.*

℣. 16. *Unde enim ſcis mulier, ſi virum ſalvum facies? Aut unde ſcis vir, ſi mulierem ſalvam facies?*

Hæc referri poſſunt ad id, quod proximè dictum erat de dimittendo conjuge infideli, ſi nolit abſque Chriſti injuria cohabitare; ſimul

ùt 1. *Theſ.* 4. *Alioqui filii veſtri immundi*
De filiis adultis loquitur, qui ſanctiùs
ſtiùs inſtituuntur à parentibus ſimul h
tibus, ſi alter eorum fidelis ſit, quàm
greſſo fideli, maneant apud parentem
lem; idque etiamſi ipſi filii nondum
Chriſti receperint. *Nunc autem ſancti*
in ſyro, *mundi ſunt*, id eſt, caſtè i
ſunt. Hinc eſt, quòd idem Apoſtolu
Epiſcopi filios (qui fortè, parente adl
fideli, nati fuerant) ſubditos eſſe cun
caſtitate & alienos ab accuſatione lu
quo vitio potiſſimùm laborant infideliu
Vel *immundi eſſent*, id eſt, cenſerent
adulterinis; utpote de matrimonio,
diſſolutum eſt, nati. *Nunc ſancti ſunt*,
legitimi. Vel *immundi*, id eſt, infideles
potiſſimùm ii qui parentem ſequerentur
lem; periculum enim eſſet ne in odium
tii ſeducerentur ab infideli parente
Nunc ſancti, id eſt fideles ſunt. Hin
colligunt Calviniani, filios parentum fi
non opus habere baptiſmo quo ſanctifi

℣. 15. *Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat : non enim ſervituti ſubjectus eſt frater, aut ſoror in hujuſmodi : in pace autem vocavit nos Deus.*

Hoc eſt, ſi *infidelis* jubet, ut cum eo communices in infidelitate, aut niſi hoc facias, quòd ſeparabitur, *diſcedat*, inquit, meliùs eſt enim conjugium diſſolvi, quàm pietatem. Sunt qui ad res, non ad perſonas referunt, ut ſenſus ſit. Chriſtianus & Chriſtiana cum infidelibus copulati in hujuſmodi rebus, ſeu caſibus, cujuſmodi ſermo præcedens comprehendit, non ſunt ſubjecti ſervituti, ut vel innupti manere, vel cum conjugibus remanere, ciſve digreſſis reconciliari debeant. *In pace autem vocavit nos Deus*, hoc eſt, ſi ſeditioſus eſt, nec tecum habitare conſentit, noli illum retinere volentem, quinimò, & tu diſcede, alioqui futuræ ſunt inter vos rixæ & diſſentiones. Et Chriſtiana religio ad quam à Deo vocati ſumus, non cogit nos ad hanc ſervitutem, quâ pax Chriſtiana turbetur. Alii ſic exponunt : Quamvis permitti poſſit ut diſcedat, nec diſcedentem proſequi tenearis : tamen providendum quantum in te eſt, ne diſcedat. Nam Deus pacem noſtram amat, & averſatur diſſidia. At contrarium videtur innui *Matth.* 10. & *Luc.* 14. Sed hæc lucta cum vitiis carnis & affectibus ſecum admittit pacem in Deo & Chriſto Jeſu domeſticam, ùt notat *Gaig.*

℣. 16. *Unde enim ſcis mulier, ſi virum ſalvum facies? Aut unde ſcis vir, ſi mulierem ſalvam facies?*

Hæc referri poſſunt ad id, quod proximè dictum erat de dimittendo conjuge infideli, ſi volit abſque Chriſti injuria cohabitare; ſimul

ad id, quod ſubjunxerat, *in pace vocavit nos Deus;* ut ſit ſenſus. Non eſt, quòd illum ſpe ejus convertendi, retinere ſtudeas cum tanto pacis diſpendio : res enim admodùm incerta eſt. Itaque potiùs tuâ libertate utere, ac ſine eum diſcedere : ne, dum tu niteris illum attrahere, ille te trahat. Alii ad ſuperiora, ubi docuit infidelem conjugem non eſſe dimittendum, ſi *conſentiat habitare*, ut ſit ſenſus. Si infidelis vult tecùm permanere, nec pacem Chriſti turbat, fortè eum ad Chriſti fidem pertrahes, ſicque eum ſalutis, quæ eſt in Chriſto, participem facies, qui perſeverans illa, & pacifica cohabitatio bene ſperandi de eo materiam præbet, & ideò non debes eum dimittere. *Salvum facies*, id eſt, fidelem facies, quia per fidem juſtificamur & in via ſalutis conſtituimur.

℣. 17. *Niſi unicuique ſicut diviſit Dominus, unumquemque ſicut vocavit Deus, ita ambulet, & ſicut in omnibus Eccleſiis doceo.*

Pro *niſi*, *Oecumenius*, legit *An non*, ut hæreat cum præcedenti interrogatione. Ut ſit ſenſus. Aut qui noſti vir utrum uxorem ſalvam facies, an non? incertum eſt enim quid futurum ſit, cùmque incertum ſit, non oportet ſolvere conjugium. Etenim ſi ſalvam non feceris, nullum patieris detrimentum : ſi verò ſalvam feceris, & juvabis, & ipſe juvaberis: ita *Oecum.* Alii referunt ad diſcedentes. Et ſenſus erit. Unde *ſcis vir, ſi mulierem ſalvam facies?* niſi fortè Deus, prout variè ſua dona partitur, quempiam ſeu virum ſeu mulierem eâ gratiâ dignetur, ut conjugem infidelem, etſi religionis nomine ſibi moleſtum & gravem, ac divortium facere volentem, retineat, retentumque patientiâ, monitis, & obſequiis evincat, Chriſto-

ificiat, & ad ſalutem adducat. Hâc
: intellectâ ſignificatur, fidelem præ-
on teneri ad dimittendum conjugem
i diſcedentem, ùt ſuprà, ſed retine-
eum ſpe lucrifaciendi eum Chriſto.
mque ſicut vocavit Deus, ita ambulet,
onditionem hominis baptiſmus aut fi-
mutat. Si ſervum reperit, ſervitutem
itit: ſi uxoratum, uxorem non rejicit,
pace, & ſinè Chriſti contumelia vi-
mutatio ſtatûs occaſione religionis
riat offenſionem, ipſamque religionem
dioſam. *Et ſicut in omnibus Eccleſiis*
æcè, *Et ſic in omnibus Eccleſiis ordi-*
t, ambulet in ſua vocatione, ut non
bis, ſed omnibus Eccleſiis doceo am-
Chriſtianiſmum non cogere ad mu-
itæ ſtatum: nec niſi magna ratio co-
ndum eſſe: ex *Beda.*

Circumciſus aliquis vocatus eſt? ducat præputium. In præputio vocatus eſt? Non circumcidatur.

Quiſpiam priùs *circumciſus*, utpotè
ut proſelytus, *vocatus eſt* ad fidem?
uret attrahi præputium. Erant enim
uos ob Gentes præfectæ pelliculæ
atque ideò medicamentis eam ſibi
n curarent, ùt docet *Epiph.* Vult
verbis *Paulus*, nullum diſcrimen eſſe
les, ſive ex circumciſione, ſive ex

℣. 20. *Unuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat.*

Id eſt. Nemo factus Chriſtianus prohibetur manere in ſtatu in quo erat, quando vocatus eſt ad ſidem Chriſti: nec verò mutare eum debet niſi juſtâ ratione; & ita quidem ut non turbetur reſpublica, nec charitas proximorum lædatur.

℣. 21. *Servus vocatus es? Non ſit tibi curæ: ſed & ſi potes fieri liber, magis utere.*

Ne doleas te qui jam religione Chriſtianus es, adhuc conditione ſervum eſſe. Ne ſis de illa ſervitute excutienda anxius, quin etiam vel ſi eximi ab ea potes, *magis* eâ *utere*, id eſt, in uſum aliquem eam confer. Scilicet ad tuam exercitationem & domini tui ſalutem. Vel ſi potes fieri liber, potiùs utere libertate tanquam bono per ſe deſiderabili: ex *Syn.* Hos locos de ſervo & libero, circumciſo & incircumciſo, de nuptis & innuptis, ut ſervi & circumciſi ſint nupti: incircumciſi verò & liberi, innupti, interpretatur *Hieron.*

℣. 22. *Qui enim in domino vocatus eſt ſervus, libertus eſt domini: ſimiliter, qui liber vocatus eſt, ſervus eſt Chriſti.*

Docet ſervi & liberi parem eſſe conditionem in Chriſto, quia & ſervi liberti ſunt Chriſti, quia ab eo redempti. Libertus dicitur, qui à Domino manumiſſus & ex ſervo factus eſt liber: quales Chriſtiani, qui ex ſervitute peccati & diaboli in libertatem Dei & gratiæ ſunt aſſerti: ex *Chryſoſt.*

℣. 23 *Pretio empti eſtis, nolite fieri ſervi hominum.*

Magnum & inæſtimabile pretium ſignificat,

:etio ſanguinis ejus unigeniti, emit vos
ter; vel pretio ſanguinis ſui vos emit
, & ſervos ſuos fecit : igitur *nolite*
i hominum : id eſt, ne vos ita ſubji-
initibus, ut Chriſto Domino debitum
is obſequium & ſervitium. Sunt qui
anc ad ſolos liberos referunt, ut ſit ſen-
bertatem veſtram commutetis in ſervi-
iantum per vos fieri poteſt: ſed manete
libertatis, quod habetis : ex *Chryſ.*

. *Unuſquiſque in quo vocatus eſt,*
, in hoc permaneat apud Deum.
it jam tertiò ſuam propoſitionem, con-
unicuique in ordine, ſtatu, conditio-
. ad fidem Chriſti vocatus eſt, manen-
; verùm id ſalvâ fide & obſequio,
eo debetur.

;. *De virginibus autem præceptum*
i non habeo : conſilium autem do,
im miſericordiam conſecutus à Do-
ut ſim fidelis.
. ad doctrinam de virginibus intermiſ-
12.; & quoniam hæc ſtrictior videatur,
llam purè nudiſque verbis jubere, ca-
itus eorum qui aggrederentur, idcircò
iquam *præceptum*, ſed quaſi *conſilium*
illam. Oſtendit hic locus non omnia
uæ facimus eſſe præcepti, ut conten-
æretici : ſed quædam eſſe conſilii, ad

℣. 26. *Exiſtimo ergo hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem, quoniam bonum eſt homini ſic eſſe.*

Bonum, eximium, præclarum, pulchrum. Bonum honeſtum propter puritatem, delectabile propter libertatem, utile propter mercedem, quia ei debetur fructus centeſimus. *Propter inſtantem neceſſitatem*, vel moriendi; vel propter perſecutiones, quas faciliùs ferunt & expeditiùs fugiunt, qui conjugem & liberos non habent. *Matth.* 24.; vel moleſtias & incommoda hujus ſæculi, quæ plurima fert ſtatus conjugalis; quas vocat tribulationes carnis. *Neceſſitatem*, ſubintelligitur evitandam ùt impedimentum, quo minùs quis liberè & expeditè poſſit Deo ſervire: talia enim ſunt incommoda ſtatus conjugalis. Hoc verò, quod dicit *bonum eſſe homini*, tam mari quàm fœminæ, eſt *ſic eſſe*, ſic permanere, ſcilicet ut ſint ſine conjugio in virginitate. Duplex bonum eſt & ſollicitudinibus mundi carere, & virginitatis præmium expectare, ait *Hieron.*

℣. 27. *Alligatus es uxori? Noli quærere ſolutionem. Solutus es ab uxore? Noli quærere uxorem.*

Ut qui *alligatus eſt*, non debet *quærere ſolutionem*, ita is qui ſolutus eſt, vel quia nondum ligatus fuit; vel quia ſolutus eſt à vinculo quo ligatus erat, non debet iterato vinculo uxoris colligari. Quòd ſi à conjugio liber es ne quæras uxorem, id eſt, non te hortor ad conjugium, ſed magis hortor, & conſulo ut ſic permaneas: hoc enim bonum eſt. Sed quia non omnes capiunt verbum hoc, iis qui non capiunt conſulendo dicitur, ſi non ſe continent, nubant, ùt 1. *Tim.* 5. Ita vult ſolutos

rigit & explanat, quod dictum eſt, ve-
auditorum imbecillitatem, ùt qui non
ant virginitatem. Vel conjungenda ſunt
um ſuperioribus, *bonum eſt homini ſi*
ttamen *ſi duxeris uxorem, non peccaſti.*
em hoc loco appellat, non eam quæ Deo
rata eſt, ſed innuptam puellam. Nam
)eo conſecrata eſt, *ſi nupſerit*, Chriſto
adulterum eum cui nubit: ex *Hieron.*
ſt. & *Occum. Hujuſmodi*, id eſt, virgi-
& in univerſum cœlibes, ſi conjugio ſe
it multas ſecundùm carnem moleſtias
unt. Scilicet parturientum dolores, li-
m educandorum ſollicitudines, à qui-
eri ſunt cœlibes: ex *Chryſoſt.* & *Gaig.*
dico non peccare eos, qui matrimo-
contrahunt, id dico parcens veſtræ in-
iti: Vel *vobis parco*, id eſt, veſtri miſe-
inquam filiorum, nolens ſi fieri poſſet,
vos moleſtias indicere. Vel nolo pluri-
ferre conjugii incommoda, ne etiam in-
entes cum periculo ſuæ ſalutis abſter-
r à conjugio. Vel *vobis parco* virginibus,

tatem habebunt, vult ut ſi quâ eſſet volu[illegible] in hujus mundi rebus, non multùm affici[illegible] propter temporis brevitatem: vel cog[illegible] quàm citò tranſeat hoc ſæculum; ita fiet, ut de uxore ducenda, deque rebus hujus ſæculi curandis, quibus animus à Deo avocetur, cogitare minùs libeat. Quo pacto fiet, ut ſint *tanquam non habeant:* in hoc quod non obſequantur ad ſtultas mundi concupiſcentias: an quod intendit etiam *Paulus*, ut circa commixtionem abſtinentes ſint, ut magis ſuadeat non nubere, ait *Hieron.*

℣. 30. *Et qui flent, tamquam non flentes, & qui gaudent, tamquam non gaudentes: & qui emunt, tamquam non poſſidentes:*

Ob temporis brevitatem (inquit) omnia quæ nonnullis in magna ſunt cura, debemus ducere tanquam non eſſent. Et ita habere uxorem & gaudere ac lugere, & rebus emptis non ita diſtineri, quaſi illas perpetuò poſſeſſuri.

℣. 31. *Et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi.*

Græcè, *tanquam non abutentes:* Nam uſum vitioſum ſignificat, ut ſenſus ſit. *Qui* rebus mundi *utuntur*, non immoderatè, nec perversè utantur, quod eſſet abuti, ex *Theod.* Vel utantur obiter, ac velut in tranſitu, quantum fert neceſſitas, eoque modo ſint quaſi non utentes. Totus enim hujus mundi habitus, ſpecies, ac ſtatus, ſecundùm quod venit in uſus noſtros, tranſitorius & fugax eſt & labilis: Vel *præterit*, abit ex Græco, ut *Pſ.* 128. & 143. *Matth.* 20. *Joan.* 9. non rerum ſubſtantia, ſed qualitas & figura, ut *Matth.* 24. 1. *Pet.* 3. *Vel decepit*, fallit blanda ſpecies rerum hujus mundi: ex *Beda.*

:. *Volo autem vos ſine ſollicitudine*
ui ſine uxore eſt, ſollicitus eſt qua
i ſunt, quomodò placeat Deo.

uræ differentiam ad virginitatem ad-
r: nam curare ea, *quæ Domini ſunt*,
ſollicitum eſſe, ſed eſt ſalus, unde ſu-
licit, *Cupio autem vos abſque ſollicitu-*
, ait *Oecum.*

3. *Qui autem cum uxore eſt, ſollici-*
quæ ſunt mundi, quomodo placeat
& diviſus eſt.

um uxore eſt, implicatur, velit, nolit, cu-
is mundi, quas ſecum trahit matrimonii
t eſt diſtractus curis quaſi contrariis, dum
itur curare, *quæ Domini ſunt*, quatenùs
mus eſt: inde cogitur curare, *quæ ſunt*
quatenùs eſt conjugatus. Et fit *diviſus*,
torum quaſi dominorum ſervus, Chriſti
ris, ad diverſa vocantium: ex *Eſtio*.

4. *Et mulier innupta, & virgo*,
t quæ Domini ſunt: ut ſit ſancta
e, & ſpiritu. Quæ autem nupta
gitat quæ ſunt mundi, quomodò
t viro.

viſæ ſunt ac differentes inter ſe ſtudiis
: *nupta* mulier & *virgo*, ſeu mulier in-
nam *mulier innupta*, ſpecialiter, *virgo*,
curis conjugalibus libera ſit, tota ſinè
nento vacare poteſt ad ea quæ ſunt
Ut ſit ſancta corpore, id eſt, ut corpus
& conſervet mundum à fœditate libi-
inè qua non eſt actus conjugalis. *Sancta*
, ut ad munditiem corporalem etiam
uritas accedat, quâ mulier hujuſmodi
opinquior, & ad ea cogitanda quæ

Domini ſunt aptior redditur, & eminentior ſanctitas commendatur: ut quæ prorsùs aliena ſit ab opere & voluptate carnali: ex *Aug. l. de bono viduit.* c. 5. & 6. & *de bon. conjug.* c. 12.

℣. 35. *Porrò hoc ad utilitatem veſtram dico: non ut laqueum vobis injiciam, ſed ad id, quod honeſtum eſt, & quod facultatem præbeat ſine impedimento Dominum obſecrandi.*

Senſus eſt. Quòd tantoperè virginitatem vobis commendo, *ad utilitatem veſtram* facio, *non ut laqueum*, id eſt, neceſſitatem vobis imponere velim continendi, ſed ùt ſuperiùs declaravi, ut vos adhorter ad *id quod honeſtum eſt*, ſeu decorum eſt, &c. Græcis quoque aliquid ſupplendum eſt, quorum ad verbum ſenſus eſſe poteſt. Sed ut vos invitem, ſubintellige, ad honeſtatem & indivulſam immobilemque Domini aſſidentiam; id eſt, ut vos adhorter honeſtè vivere, & in Domini obſequio *ſinè impedimento*, id eſt, *ſine diſtractione* aſſiduos eſſe: ſic *Greg.* quomodo non ſinè myſterio hujus rei ſignificandæ Domino aſſidebat Maria Marthæ ſoror, *Luc.* 10.; ideò magis placet lectio, *Dominum obſervandi.* Nam qui Dominum obſervat, aſſiduus ei eſt & adhærens & pendens ab ore vel præcipientis, vel docentis. Non commixtio mala eſt, ſed ad ſapientiam impedimentum, ait *Chryſ.* quatenùs ſcilicet affectus & curæ conjugales multiplicem adferunt diſtractionem.

℣. 36. *Si quis autem turpem ſe videri exiſtimat ſuper virgine ſua, quòd ſit ſuperadulta, & ita oportet fieri: quod vult faciat: non peccat, ſi nubat.*

Quia dixerat, ſe hortari ad id quod honeſtum eſt: ne quis dicat, inhoneſtum ſeu indecorum

gnum bonum habere, ut à quo tantum
ım removeat; ex *Eſtio.*

37. *Nam qui ſtatuit in corde ſuo*
, non habens neceſſitatem, poteſta-
utem habens ſuæ voluntatis, &
dicavit in corde ſuo, ſervare vir-
ſuam, benè facit.

ſt. *Qui* certò apud ſe *ſtatuit* non collo-
ıptui filiam, cùm pro arbitrio id poſſit
neceſſitate ad eam ſecum retinendam
s, bene ac laudabiliter facit. Nota in
ate patris etiam intelligi voluntatem
ìnè qua conſtare non poſſet ejus matri-
m, cùm tamen iſta libertas à voluntate
lependeat: & prudentes eſſe oportet
es, ut hac in re nihil ſtatuant, niſi bene
ctâ voluntate & propenſione filiæ.

38. *Igitur & qui matrimonio jungit*
nem ſuam, benè facit: & qui non
t, meliùs facit.

a bonam facit pater, qui filiam ſuam elo-
matrimonium, dum conſulit pudicitiæ

abſtinentibus. Et ex hoc deſtruitur error Hæreticorum, qui matrimonium æquant virginitati: ex *Eſtio*.

℣. 39. *Mulier alligata eſt legi quanto tempore vir ejus vivit. Quod ſi dormierit vir ejus, liberata eſt: cui vult nubat: tantùm in Domino.*

Ligata eſt lege matrimonii, ut diſcedere à ſuo viro & alii nubere non poſſit, ùt *Rom.* 7. Hinc docent Theologi inſolubile eſſe matrimonium utroque conjuge vivente: ex *Chryſ. ſerm. de libel. repudii.* *Quod ſi dormierit*, id eſt, ſi mortuus fuerit, libera eſt ad nubendum cui voluerit: Hinc ſecundæ & ulteriores nuptiæ non improbantur contra *Cataphry.* & *Novat.* & *Tertul.* Rectè etiam ex verbis, *ſi dormierit*, non teneri mulierem ad recipiendum virum à morte reſuſcitatum, ait *S. Thom.* *Tantùm in Domino*, id eſt, ſecundùm legem Dei, quæ præcipit, ut cum temperantiæ & ſuſcipiendæ prolis ſtudio matrimonium contrahatur; non ex impetu libidinis. Vel intelligitur, aut Chriſtiana permanens, id eſt, Chriſti religionem occaſione novi conjugii non deſerens, aut Chriſtiano nubens, non infideli. Hinc docent Theologi, illicitas eſſe ac lege divinâ ſeu apoſtolicâ prohibitas nuptias fidelium cum infidelibus, ùt 2. *Cor.* 6. Quòd ajunt de S. Monica, & de Clothilde regina, id factum vel ignorantiâ legis, vel legis interpretatione certis caſibus non obligantis: ex *Eſtio*.

℣. 40. *Beatior autem erit ſi ſic permanſerit ſecundùm meum conſilium: puto autem quòd & ego Spiritum Dei habeam.*

Sic, id eſt, ſinè viro. *Beatior* non ob præſentis vitæ commoditatem, quia moleſtiis con-

reat, ùt ait *Eraſmus*; ſed beatitudine
li inchoatâ, & promovente ad illam,
futuro ſæculo perficienda ſperatur.
ergo vidua ſi ſic maneat, quia non co-
uæ mundi ſunt, quomodo placeat viro.
m meum conſilium, id eſt, ego cenſeo,
ulo, & jam ante conſului, beatiùs &
eſſe innuptis, ut ſinè viro permaneant.
onſtat vidualem caſtitatem anteponen-
njugali. *Puto* me quoque, ùt alios Chri-
ſtolos, *ſpiritum* Dei habere, quo poſſim
onſilia fidelibus dare. Vel ne mea con-
quam humana contemnatis, ait *Hier.*

CAPUT VIII.

: promiſcuè cum fratrum offendicu-
a idolorum menſa veſcentes.

:. *De iis autem, quæ idolis ſacrifi-
r, ſcimus quia omnes ſcientiam
ius. Scientia inflat, charitas verò
at.*

E Rant Corinthii nonnulli perſuaſi à pſeudoapoſtolis, qui exiſtimarent nefas eſſe veſci carne idolis immolatâ, quam ideò idolothytum vocant. Erant contrà perfectiores, qui nihil exiſtimabant
o propter idolum accedere vel decede-
ideò templa idolorum ingredientes cum
ı ſacrificiis edebant: quod cùm à præſtan-
s fieri viderent, infirmiores illorum cœ-
erant, veſcentes quoque de idolothyto,
nihil numinis in eo eſſe credentes. Car-
o perfectiores *Paulus*, quòd cùm glo-
ur, ſe ſcire nullam in cibis fore diſ-

cretionem, interim puſillis ſcandalo eſſent, oſtendens parum prodeſſe illis hujuſmodi ſcientiam (de ea enim loquitur) niſi charitas eos à proximorum ſcandalo avertat: ita *Greg.* Vel generaliter de ſcientia loquitur. Sed eam conſiderat ſolam & ſinè charitate: ſic enim *inflat*, quomodo & litera occidit: & lex auget prævaricationem ſinè gratia, *Rom.* 5. Itaque cùm charitate non munitur, vertitur in ſtultitiam & arrogantiam, ait *Chryſoſt.* & *Beda.* *Charitas verò ædificat.* Hoc eſt: charitas facit, ut homo non contentus ſuo bono, ſtudeat bono communi, id eſt, proximorum etiam ſaluti.

℣. 2. *Si quis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum ſcire.*

Rursùm alio modo ipſos carpit. Non ſolùm, inquit, communis ſcientia inflat, quæ eſt ſinè charitate: ſed neque perfecta eſt, quemadmodum eſſe oportet, ac ſi diceret. Nondum quidquam perfectè noſtis, etſi noſſe videamini, quare ergo tantùm extollimini? Non tantùm de his, quæ propoſita ſunt, ſed neque de ulla re nunc perfecta eſt notitia.

℣. 3. *Si quis autem diligit Deum, hic cognitus eſt ab eo.*

Hoc eſt. *Si quis* habet charitatem, quâ Deum diligat, & conſequenter proximum, ſtudens ſcientiam ſuam & cæteras dotes divinitùs acceptas ad Dei gloriam conferre & fratrum utilitatem; *hic* demum aut dumtaxat *cognitus eſt* a Deo, id eſt, à Deo dilectus, ac Deo placens, cùm prior ille in ſua ſcientia ſibi, non Deo placeat. Significatur enim notitia approbationis, ut cap. 13. & *Gal.* 4. Sic enim & hoc loco ſentit eum, qui ſcientiæ ſuæ charitatem conjungit, non ſolùm cognoſcere Deum, ſed etiam

cog-

itum eſſe à Deo, cùm is, qui ſcientiam
t ſinè charitate, Deum quidem & res di-
cognoſcat, non tamen viciſſim à Deo
oſcatur, aut cognitus ſit, ſed cum malis
hetis & miraculariis auditurus ſit à Do-
; *Nunquam novi vos*, *Matth.* 7. Nota
m non dicere, cognoſcitur à Deo, ſicut
at, *diligit Deum*: ſed *cognitus eſt*, uti-
d commendandam gratiam Dei præve-
m, & ipſam prædeſtinationem æternam:
auſa eſt, ut homo Deum diligat in tem-
ac ſic dicat: *Si quis Deum diligit*, ideò
, quia *cognitus eſt* à Deo, id eſt, ad hoc
gnitus, prædilectus, prædeſtinatus; ex

4. *De eſcis autem, quæ idolis immo-r, ſcimus quia nihil eſt idolum in lo, & quòd nullus eſt Deus, niſi unus.*
dit ad declarandam ſcientiam, quam
res habebant de idolothytis. q. d. Ut
inflati eſtis? non veſtra eſt hujuſmodi
tio, quòd ne ſint quidem idola, hoc eſt,
ſint, nullius ſint momenti: quid enim
ligna & lapides? Omnes hoc novimus,
n vos ſoli. *In mundo idolum nihil eſt*, hoc
nihil eorum, quæ ſunt in mundo, eſt
m. Sed vani effecti inventio eſt, & ima-
io: ideò in ſolis hominum mentibus ido-
m ſubſtantia ſedem habet, cùm in nullo
poſſint habere exiſtentiam. Quia quamvis
im, ſi ſpecies materiam, figuram, colores,
iquid, non tamen formaliter, quatenùs ido-
: quia nihil eſt in genere ſigni relati ad
ſignificatam: quippe cùm res quæ per
um ſignificatur, nulla ſit. Nam etſi exiſtant
luna, vitulus, & hujuſmodi plurima, quæ
a Gentilitas coluit pro Diis: etſi quoque

edentem non poterat , ita nec cont
Atque hæc erat ſcientia, quâ inflati
idolothyta liberè edebant, etiam cor
mis. Porrò ſicut idolum nihil eſt, ita
illud quod pro Deo colitur, & non
pari ratione nihil eſt. Et illud ſcimu
alium eſſe Deum, præter unum veru
Et ſi unus tantùm eſt Deus, igitu
nihil eſt, utpote ad hoc effectum,
Deum repræſentet: ex *Chryſ.*

℣. 5. *Nam etſi ſunt qui dican*
ſive in cælo, ſive in terra (
ſunt dii multi, & domini multi

Cùm unitati Dei, quam aſſeruit
videretur multitudo Deorum ubique
timendum erat, ne doctrina de uni
ſi nimis apertè, ùt communi opinioni
proponeretur, græcos omnes ſtatim
ideò Apoſtolus hoc verſu præoccup
animos, dicens: *Nam etſi ſunt, qui di*

um deos vocatos eſſe; & ùt dicti ſunt
ipatus & poteſtates, ita & dii. Quomodo
dii multi à communi ſenſu, repete, *qui
tur.* Nam ſunt (inquit) apud Græcos *qui
tur dii ac domini*, nobis tamen unus eſt
& unus Dominus: ex *Chryſ.*

6. *Nobis tamen unus Deus, Pater,
uo omnia, & nos in illum: & unus
inus Jeſus Chriſtus, per quem om-
, & nos per ipſum.*

bis, id eſt, fidelibus, qui de Deo rectè
idem inſtituti ſumus, ideòque & ſecun-
veritatem, unus tantùm *eſt Deus*, ſcili-
ater, *ex quo*, vel à quo tanquam à primo
re, ſeu principio ſunt *omnia*, id eſt, res
s adeò diverſæ, nimirùm per creationem.
enim filium intendit hâc voce, *omnia*,
rehendere, nihilò magis quàm in eo quod
n poſt dicit, *per quem omnia.* Et tria tan-
eſſentiam, quia *unus Deus:* perſonam,
Pater: potentiam, *ex quo omnia:* clemen-
, quia & nos in illo, ùt notat *S. Thom.*
in illum, quatenus ad Deum, ùt finem
um conditi ſumus. Vel *nos ad illum*,
uam ſalvificum noſtrum principium, ex
pendemus, adducti ſumus per fidem ac
m ejus cultum. Sicut dixit unum Deum,
tunc unum Dominum, jure redemptionis
uce factæ. *Per quem* quidem, ùt Verbum
s *omnia ſunt:* ùt *Joan.* 1. & *Rom.* 11. Sed
uem, ùt hominem factum peculiari ra-
nos ſumus, quia per ejus meritum re-
ti ſumus, & ſalvamur.

℣. 7. *Sed non in omnibus eſt ſcientia. Quidam autem cum conſcientia uſque nunc idoli, quaſi idolothytum manducant: & conſcientia ipſorum cùm ſit infirma, polluitur.*

Quanquam noſtis, nihil religionis aut maculæ cuiquam cibo accedere propter idolum, non tamen paſſim *idolothyto* veſci oportet; non enim *in omnibus eſt* hæc *ſcientia*, id eſt, non enim omnes hæc norunt, quinimò multi veſtro exemplo *idolothytum manducantes* exiſtimant aliquid in idolo eſſe numinis, atque ita polluuntur: non quia veſcuntur, ſed quia cum hujuſmodi *conſcientia* veſcuntur. Græci explicant non in omnibus eſt ſcientia, id eſt, non omnes ſciunt, quòd nihil eſt idolum in mundo; ſed cùm vos ad menſas idolorum vident accedere, putant in iis eſſe aliquid numinis: ex *Guig.*

℣. 8. *Eſca autem nos non commendat Deo. Neque enim ſi manducaverimus, abundabimus: neque ſi non manducaverimus, deficiemus.*

Id eſt, uſus ciborum per ſe nihil facit ad pietatem, quâ Deo placetur, ideòque non debemus nos firmiores quaſi pietatis obtentu paſſim & indiſcretè velle quibuſlibet cibis uti. Non enim, ſi quid indifferenter comederimus, idcircò meliores erimus coram Deo. *Neque deficiemus*, id eſt, peccabimus, abſtinentes. Sunt qui hæc accipiunt, ùt verbum pſeudoapoſtolorum obloquentium, quòd edere, & non edere res ſit indifferens: ideòque liberè & inoffensè utrumque agi poſſe; quæ verba *Paulus* ſibi deinceps refutanda ſumit dicendo: *Videte autem*, &c. Nota contra hæreticos, non dici abſtinentiam *nos non commendare Deo*, ſed cibum: ex *Eſtio.*

. *Videte autem ne fortè hæc licen-*
ſtra offendiculum fiat infirmis.
ntis ſermo eſt, ne quomodo *licentia*
eſtas *hæc*, non dixit ſcientia, aut per-
ſed *licentia*, quòd immodeſtiæ eſt &
tiæ; *offendiculo fiat*, hoc eſt offenſioni,
ſioni. Dicens autem iis *qui infirmi ſunt:*
pſos, quòd ne *infirmis* quidem parce-
tribus, quibus oportebat etiam manum
re: ex *Chryſ.*

. *Si enim quis viderit eum, qui ha-*
ntiam, in idolio recumbentem: non-
cientia ejus, cùm ſit infirma, ædi-
ur ad manducandum idolothyta?
m, eſt vel ſacellum idolo dicatum, cu-
erant in viis publicis conſtructa: vel
templi idolorum: vel epulum ſimula-
ſive idolorum: vel menſa, in qua car-
lo conſecratæ proponebantur, quam
infrà vocat menſam dæmoniorum: vel
eſtinatus hujuſmodi epulo, quod in-
ur ex carnibus immolatitiis, ut ſit ſen-
nim quiſpiam frater infirmus *viderit* te
dolis veram habes ſcientiam, ideòque
thytis non abhorres accumbere in loco
olita ſunt idolothyta, iiſque veſci:
rater ille hoc videns tuo exemplo pro-
r & inducetur ad comedendum im-
a, non cum ea ſcientia quâ tu id facis;
uprà dictum eſt, cum conſcientia idoli,
t exiſtimans pro ſua infirmitate idolum
s immolatum eſſe aliquid? ex *Eſtio.*

. *Et peribit infirmus in tua ſcien-*
iter, propter quem Chriſtus mor-
?
it in tua ſcientia, id eſt, ob hujuſmodi

ſcientiam, quâ, dum tu malè uteris, præſtas peccandi occaſionem infirmo & fratri, eumque perdis, quem *Chriſtus* in tantum dilexit, ut pro ejus ſalute mortem oppetere non dubitarit: ex *Chryſ.*

℣. 12. *Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtum peccatis.*

Quomodo *in Chriſtum* labimur, cùm in fratres peccamus? ℟. Quia tanquam ſua Dominus ducit, quæ ſervorum ſunt, ſibique vendicat, & quia ad corpus ejus cenſentur, qui percutiuntur: Et quod ille ſuâ morte provexit, hoc tu per eſcam diſſolvis, quid autem abſurdius? ex *Oecumenio.*

℣. 13. *Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meum: non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.*

Id optimi præceptoris eſt à propriis operibus inſtruere. Vos, inquit, ne ab his quidem temperatis, quæ idolis immolata ſunt: ego verò, non ſolùm idolis immolata *non manducabo*, ſed ne quidem aliam ullo modo *carnem* attingam, ſi quiſpiam ex hoc ſumit offendiculum; & hæc mea obſervatio erit ſempiterna, nequaquam, inquit, veſcar *in æternum.* Et quia dixerat, ſi eſca offendiculo eſt fratri meo, nequaquam veſcar carnibus in æternum: ne quis exiſtimaret hanc gloriam tantùm eſſe verborum, & quòd hæc nullo modo opere compleret, ad hoc conſequenter adigitur, ut oſtendat quomodo ab his quoque abſtineret quæ permiſſa erant, ne aliquibus eſſet offendiculo: hæc *Oecum.* Non, inquit, ne perdam fratrem, ſed ſimpliciter, ut non *ſcandalizem*, ut notat *Chryſ.*

CAPUT IX.

nvis pro libertate ſumptus exigere
ſſet, ſe tamen abſtinuiſſe oſtendit, ne
od Evangelio offendiculum daret.

1. *Non ſum liber? Non ſum Apo-*
ſ? Nonne Chriſtum Jeſum Domi-
noſtrum vidi? Nonne opus meum
ſtis in Domino?

DEclarat ſe à multis licitis ab-
ſtinuiſſe causâ promovendæ
ſalutis aliorum: ac nomina-
tim ab accipiendis vitæ neceſ-
ſariis, quæ ſibi tanquam Apo-
ſtolo ab iis, quibus Evange-
lium annunciabat, ex Chriſti
utione debebantur: ut ſuo exemplo do-
, cavenda non ſolùm infirmorum ſcandala,
præſertim non neceſſaria, qualis erat eſus
othytorum: verùm in genere, quantùm
ae curæ eſſe debet proximorum ſalus &
ctus. Et juſtè ſeipſum commendat, ut
inam, quam de ſcandalo vitando dederat,
templo ſuo confirmet. Et occaſionem ar-
exponendi Corinthiis qui ditiores erant
largiores, quid jure deberent iis, qui
icarent Evangelium. Et omninò liberum
, non ab alieno ſumptu, ſed à præcepto
ite, ne ex Evangelio vivat, & ſumptum
iat Apoſtolorum more. Vel ſe liberum ait
ndi quibuſlibet, vel nulli legi aut præcep-
cialiter obnoxium, ùt illi ſunt qui condi-
aut pacto aliis obligantur. Apoſtolum ve-
dicit, qui Apoſtolatu functus eſt apud

Corinthios, quos in Chriſto genuit, ùt, qui tanquam Apoſtolus uti poſſit jure Apoſtolorum, quod eſt ex Evangelio vivere, ùt 1. *Theſſ.* 2. ex *Chryſoſt.*

ỷ. 2. *Et ſi aliis non ſum Apoſtolus, ſed tamen vobis ſum: nam ſignaculum Apoſtolatûs mei vos eſtis in Domino.*

q.d. Eſto aliis *non ſim Apoſtolus:* at negari non poteſt, veſtrum Apoſtolum me eſſe: mea defenſio *vos* eſtis, vos oſtento, *vos*, inquam, *ſignaculum Apoſtolatûs mei*, ſi quis ſcire velit, an ſim Apoſtolus. Etenim ſigna oſtendi, & oratione docui, & pericula perpeſſus ſum, & vitam exhibui irreprehenſibilem: ex *Chryſ.*

ỷ. 3. *Mea defenſio apud eos, qui me interrogant, hæc eſt.*

Si qui meum Apoſtolatum in dubium vocant, & inquirunt, quo argumento doceam Apoſtolum me eſſe: reſpondeo in vobis exiſtere certa & evidentia mei Apoſtolatûs indicia: atque hæc *mea* apud illos ſeu adversùs illos *defenſio*: ex *Chryſ.*

ỷ. 4. *Numquid non habemus poteſtatem manducandi, & bibendi?*

An non habebam *poteſtatem edendi ac bibendi* ab his, qui docebantur? nam hoc Chriſtus *Luc.* 10. juſſit; ſed tamen eâ re abſtinui, ne vobis ullum præberetur offendiculum.

ỷ. 5. *Numquid non habemus poteſtatem mulierem ſororem circumducendi ſicut & ceteri Apoſtoli, & fratres Domini, & Cephas?*

Perversè quidam hunc locum, explicant de uxoribus Apoſtolorum, cùm nulli, ùt inquit *Hieronymus*, uxores habuiſſe legantur præter

mno Tom. 57. putat hunc locum accipi
e ſorore *Pauli* ſecundùm carnem, cu-
itio fit *Act.* 23. Alii ex hoc loco ſuſpi-
t, *Paulum* habuiſſe uxorem, idque ad-
tempore, quo hæc ſcripſit. Nam γυναῖκα
m & uxorem ſignificat, quam tamen
oris, ſed ſororis loco haberet. Senſus
Pauli eſt. An non ego & *Barnabas* ſo-
bemus potestatem adducendi nobiſcum,
Evangelii causâ terras obimus, aliquam
m Chriſtianam, quæ ſuis ſumptibus,
nis (ùt vult *Cajet.*) miniſtret nobis ca,
it humanæ neceſſitatis? Nominat autem
m potiùs quàm virum, quia ſic erat
ideos conſuetudo, propterea quòd ad
di miniſteria, vel aptiores, vel promp-
e magis officioſæ ſoleant eſſe mulieres.
quia factum hujuſmodi poterat oſten-
entiles, apud quos inopinabile erat mu-
paſſim circumducere & non tangere;
eà *Paulus* Gentium Apoſtolus, ne quod
lum poneret Evangelio, prudenter ad-
exiſtimavit, ab eo ſibi abſtinendum.
it *ſicut & cæteri* non ad id ſolùm re-

bus iſtorum. Quòd addit *& fratres Domini, & Cepha* : cum auxeſi dicitur, q.d. An *non habemus poteſtatem* prædictorum, quam habent, & quâ utuntur cæteri Apoſtoli, etiam, qui inter eos præcipui, id eſt, *fratres Domini*, adeòque ipſe *Petrus* princeps & caput Apoſtolorum? nam *Petrum* ultimo loco nominat, tanquam cæteris majorem : ex *Oecum. Fratres* autem *Domini* ſunt cognati & carne propinqui, ùt diximus in *Matth.* 12. *Marc.* 3. *Luc.* 8. & *Joan.* 19.

℣. 6. *Aut ego ſolus, & Barnabas, non habemus poteſtatem hoc operandi?*

Operandi, id eſt, faciendi, quod cæteri aciunt, vivendi ex Evangelio & mulierem circumducendi. In quo notandus candor *Pauli*, qui laudem hanc abſtinentiæ non ſibi ſoli vendicat, ſed *Barnabam* ejus participem facit. In Græco & Syriaco, legitur *non operandi*, ut ſit ſenſus. Alii Apoſtoli non operantur manibus, ſed vivunt ex Evangelio, utentes poteſtate ſibi datâ à Chriſto. *An ſolus ego, & Barnabas poteſtatem non operandi* manibus *non habemus*, ut & nobis liceat ex Evangelio vivere? Conſtat autem *Paulum* manibus operatum fuiſſe Corinthi, ex c. 4.

℣. 7. *Quis militat ſuis ſtipendiis umquam? Quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat?*

Significant hæ percontationes, non tam quid fiat, quàm quid jure fieri poſſit. Ex quibus vult intelligi, quòd ei, qui Chriſto militat in Evangelii prædicatione, debeatur ſtipendium ex quo vivat : quòd plantanti vineam Chriſti, ſicut ſe feciſſe ait c. 3. debeatur fructus ex vinea plantata : quòdque paſcenti gregem ovium Chriſti debeatur lac & lana ex ipſo grege : ex *Chryſ.*

℣. 8. Numquid ſecundùm hominem hæc *[d]ico ? An & lex hæc non dicit ?*

Et ſenſus eſt. An ſolùm ex rebus humanis [m]ihi ſuppetunt argumenta ad probandum, [q]uod dico, ſcilicet me & Barnabam habere [p]oteſtatem ex Evangelio vivendi ? Vel num[q]uid hæc dico ex humano affectu, tanquam [m]ihi & meis commodis conſulens ? Nonne & [l]ex dicit ? Sub allegoria ſcilicet Evangelii mi[n]iſtros habere poteſtatem ex Evangelio viven[d]i : ex *Chryſoſt.*

℣. 9. Scriptum eſt enim in lege Moyſi : *[n]on alligabis os bovi trituranti. Num[q]uid de bobus cura eſt Deo ?*

Ne quis dicat : Et quorsùm *Deut.* 25. addu[ct]ùm eſt, quod de *bobus* dictum eſt, ait : Num boves curæ ſunt Deo ? Curam utique gerit [i]pſe etiam de brutis : at non ita ut propter ipſa [l]egem quoque poſuiſſet : ſed per hoc vult nos [in]ſtruere, quòd laborantes non fruſtrà labore[m]us, ſed ex laboribus alendi ſimus. Itaque & [e]go qui laboravi, dignus ſum qui à vobis alar : [ex] *Chryſ.*

℣. 10. An propter nos utique hoc dicit ? Nam propter nos ſcripta ſunt. Quoniam [d]ebet in ſpe qui arat, arare : & qui [t]riturat, in ſpe fructûs percipiendi.

An potiùs exiſtimandum eſt ; omninò ſeu [p]rincipaliter hoc Deum præcepiſſe *propter nos*, Evangelii miniſtros : *in ſpe*, id eſt, cum ſpe fructûs, nempe utendi frumento à palea ſeparato, neque ab ea ſpe prohibendus eſt.

℣. 11. Si nos vobis ſpiritualia ſemina[v]imus, magnum eſt ſi nos carnalia ve[ſ]tra metamus ?

Argumentatur ab inæqualitate dati & accep-

ti, idque ſub metaphora ſeminantis & metentis, qui multò plus expectat à terra, quàm in eam jecit. Hic verò contrarium accidit: quia *ſpiritualia*, quæ ſeminantur, ſunt meliora *carnalibus*, quæ metuntur. Unde nihil magnum nobis præſtatur, nec vobis onerosum videri debet, ſi nos vobis ſpiritualia ſubminiſtrantes viciſſim carnalia recipiamus, & jure & poteſtate hâc utamur. *Spiritualia* doctrinam Evangelicam & Sacramenta, quibus anima paſcitur: *Carnalia* verò vocat ſubſidia corporis ab iiſque datum cibum: ex *Chryſ.*

℣. 12. *Si alii poteſtatis veſtræ participes ſunt, quare non potiùs nos? Sed non uſi ſumus hâc poteſtate: ſed omnia ſuſtinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Chriſti.*

Id eſt. Si ii qui non ſunt vobis Doctores, neque Apoſtoli, utuntur poteſtate à vobis conceſſâ, ut à vobis ſumptus exigant, *quare non potiùs nos* exigamus? ſi facultatum veſtrarum participes illi facti ſunt, cur non & nos? *Sed omnia ſuſtinemus*; nempe famem, ſitim, frigus, nuditatem, manuum laborem, *ne offendiculum*, græcè, interruptionem & moram injiciamus Evangelio, quo minùs celeriter ac feliciter currat ac fructificet: ne ſumptu gravati vel ſuſpicantes nos quæſtûs causâ evangelizare, reddantur alieniores. Cæterùm cùm apud quoſcumque offendiculi periculum erat, tenebantur Apoſtoli abſtinere ab uſu ſuæ poteſtatis ad vitandum ſcandalum infirmorum, ùt *cap.* 8.

℣. 13. *Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt, edunt: & qui altari deſerviunt, cum altari participant?*

Qui in templo permanent, & quæ in eo fiunt

niſteria, exequuntur; nempe ſacerdotes & vitæ; quibus pars ſacrificii contingebat in ſolium *Deut.* 18. *Qui* aſſiſtunt *altari*, ſive ſacrificia offerentes, ſive offerentibus miſtrantes ſuas accipiunt partes ex oblatis: ex *hryſoſt.*

℣. 14. *Ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere.*

Ita, inquit, nihil novum, ſed vetera ſequntur, nihil novi molitus ſum. Conſidera ve-, quòd poſtremò poſuerit, quod maximum eſt, *de Evangelio vivere:* ſicut ibi non dixe- ex his quæ obtulerunt, ſed ex templo & altari; ita & hìc non dixit ex diſcipulis, ſed ex Evangelio. Et benè ait, *vivere*, oſtenns quòd nihil aliud liceat accipere præter mentum & veſtitum: ex *Chryſ.*

℣. 15. *Ego autem nullo horum uſus ſum. Non autem ſcripſi hæc ut ita fiant in me: bonum eſt enim mihi magis mori, quàm ut gloriam meam quis evacuet.*

Horum exemplorum, ſcilicet quæ dixi, gis & ordinationum Chriſti: quòd oporteat cipere præceptores & vivere ex iis, qui donantur. Et ne opinentur, hæc eum propterea ſcripſiſſe, quaſi jam velit inpoſterùm accipere, corrigit hoc. *Non ſcripſi*, inquit, *hæc ut ita fiant in me*, puta, ſicut exempla requirunt, ut Domini juſſa diſponunt, nempe ut acciam. Sed ut oſtendam jus & poteſtatem hare vivendi ex Evangelio. *Melius enim eſt mihi mori*, nempe fame, quàm inanis & vana t gloriatio, quæ de hac re eſt, nempe quâ oriabatur adverſùs pſeudoapoſtolos, qui orinthiis graves erant & ſumptuoſi: adverſù

Hæreticos notanda gloria apud Deu
conſequuntur, qui opera faciunt ſu
tionis atque conſilii, id eſt, ea quæ
mendantur, ut tamen de iis abſolut
tradita præcepta: ex *Eſtio.*

℣. 16. *Nam ſi evangelizavero
mihi gloria: neceſſitas enim mib
bit: væ enim mihi eſt, ſi non e
zavero.*

Quid eſt ergo in quo glorieris? poſſe
ipſi dicere; ſubjungit ℣. 18., ut id
quo Evangelium *ſinè ſumptu* ſit. Qu
in hoc majus eſt, quàm Evangeliu
care? nequaquam; ſed definitum e
niſter ex Evangelii prædicatione ale
ſet: quòd autem ſinè ſumptu hoc faci
eſt meæ liberalitatis. *Nam ſi evan*
ſimpliciter, *non eſt mihi gloria.* Glo
enim dicit, ut ipſe ex propria liberal
ſtet. Nam quòd Domini præceptum
fidelis ſervus exequatur, non putat
præclarum facinus pertinere: ut qu

℣. 17. *Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: ſi autem invitus, diſpenſatio mihi credita eſt.*

Id eſt. *Si gratis*, vel ſi libenter evangelizem, ardens gloriam Chriſti promovere: *mercedem habeo*, repoſitam apud Deum, bonis doctoribus promiſſam c. 3. & *Dan.* c. 12. *Si invitus*, id eſt, juſtus, & ex mandato id perago, nihil eſt quòd indè glorier. *Diſpenſatio* enim & Evangelii adminiſtratio *mihi credita eſt* & commiſſa. Quaſi diceret. Servus inutilis ſum, quòd jubeor & debeo facere, facio: vel *ſi invitus*, id eſt, ſi non ex animo & promptâ voluntate ſerviendi gloriæ Chriſti id facio: ſed coactus timore pœnæ; quia alioqui, *væ mihi* eſſet: vel in eo munere privataſpectans commoda, tamen Evangelii *diſpenſatio* mihi commiſſa eſt, ſaltem ut ſervo, quaſi dicat. Etiam ſic per me diſpenſatur Evangelium Chriſti, licèt non ad meam, ſed aliorum tantùm utilitatem: cujus alioqui prædicandi moleſtiam nollet ſuſtinere. Meminit autem diſpenſationis concreditæ, ne quis contemnendum putet Evangelium, quo prædicatur per ſervum malum & ſua quærentem. Non enim quod ſuum eſt aununciat, ſed quod Domini, diſpenſat: ex *Auguſt.*

℣. 18. *Quæ eſt ergo merces mea? Ut Evangelium prædicans, ſine ſumptu ponam Evangelium, ut non abutar poteſtate meâ in Evangelio.*

Id eſt. Ita demùm mercedem boni Doctoris à Deo expectabo, ſi *prædicans Evangelium* Chriſti, ſumptum ab iis, quibus prædico, non accipiam; hoc eſt enim *ponere* ſeu facere *Evangelium ſinè fructu*, græcè, inſumptuoſum & gratuitum. Significat autem ſe eatenùs teneri

ad ponendum Evangelium *ſinè ſumptu*: ne *in Evangelio* prædicando *poteſtate* ſuâ quâ ſumptus accipere poterat, *abuteretur*. Hoc autem faceret, ſi paſſim, & indifferenter apud quoſcumque prædicaret, ſumptus acciperet. Græci per mercedem intelligunt majorem & excellentiorem, ùt antè; abuſuntur verò per uſum interpretantes, nempe utcumque accipere: & quod reverà aliis peccatum non inducit, exiſtimat ſibi nocivum eſſe, non quòd nocivum ſit, ſed quia ſeipſum diligenter explorat. Addit autem, ex Evangelio nempe qui laborat debere accipere, non qui otioſus eſt: ex *Oecum.*

℣. 19. *Nam cùm liber eſſem ex omnibus, omnium me ſervum feci, ut plures lucrifacerem.*

Plus eſt, quod dicit. Non ſolùm, inquit, non accepi cùm poteſtatem haberem, verùm etiam, *cùm liber eſſem*, nullique ſubjectus, volens ac ultraneus *me* ipſum *ſervum feci*, ut multos ſalvos facerem. Vides dilectionem; proprium lucrum ducit aliorum ſalutem; inquit *Eſtius*.

℣. 20 *Et factus ſum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer.*

Conſequenter modos dicit ſervitutis. Non dicit Judæus factus ſum, erat enim & ex tribu Benjamin, ſed *quaſi Judæus*, ut oſtendat, quòd diſpenſationis opus erat. Quando autem factus eſt quaſi Judæus? Quando Timotheum circumcidit: quando purificatus templum ingreſſus eſt cum his qui habebant votum, & tondens ſibi caput cum voto ſecundùm legem: item abſtinens à cibis ſecundùm legem immundis ac vetitis: ut per hæc & hujus generis alia, ſeſe Judæis aſſimilans, faciliùs eos ad

um attraheret. *Act.* 16. 18. 21. & 24.
: verò, ſicut opinati ſunt quidam, ſimu-
at illa legis obſervatio: verè enim *Paulus*
bus legem ſervabat: dicente ad eum Ja-
Ambulas & ipſe cuſtodiens legem, *Act.* 21.
21. *Iis qui ſub lege ſunt, quaſi ſub*
ſſem (*cùm ipſe non eſſem ſub lege*)
, *qui ſub lege erant, lucrifacerem.*
ii ſinè lege erant, tamquam ſinè lege
(*cùm ſinè lege Dei non eſſem : ſed*
e eſſem Chriſti) *ut lucrifacerem*
ui ſinè lege erant.
ùs eſt. *Judæis*, qui legem Moyſi tan-
adhuc neceſſariam ſervant, aut ſervare
itentur, ideoque legis ſervitute premun-
Chriſti gratia adhuc alieni: *ſimilis factus*
ans ea, quæ legis ſunt. Erant ergo Judæi
e, quanquam abolitâ, & adhuc hodie
e ſunt, non per legis vigorem, ſed per
entiam errantem, dum falsò credunt le-
idhuc vigere, ſibique neceſſariò obſer-
m. *Chryſoſtomus* eos qui *ſub lege ſunt*, in-
tatur proſelitos, aut certè eos, qui ex
s Chriſti religioni jam acceſſerant, &
tamen lege detinebantur. *Iis* quibus lex
non eſt data à Deo, id eſt, Gentibus,
ſum ſimilis in eo, quòd legem ſcriptam
os ſervavi : idque ne meo exemplo vi-
inducere eos ad ſubeundum jugum le-
oſaïcæ : tum ne legis obſervatione
enarem à Chriſto, ùt ad *Galat.* 2. *Cùm*
non ſim, nec vivam *ſinè lege Dei* : ſed
em legem Chriſti, cui ſum obnoxius.
iota contra Hæreticos Chriſtum nobis
eſſe, ùt legiſlatorem. ex *Eſtio.*

℣. 22. *Factus ſum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus ſum, ut omnes facerem ſalvos.*

Id eſt. Omnium moribus & affectibus, quantùm licet, me accommodo, partim commiſerando, partim illis ſimilia agendo (nec enim cum ebrioſis erat ebrius, aut aliud tale fecit) ut ex omnibus ſaltem aliquos, etſi paucos ad ſalutem perducerem: ex *Chryſ.*

℣. 23. *Omnia autem facio propter Evangelium: ut particeps ejus efficiar.*

Apoſtolus per *Evangelium* hic intelligit fideles, qui per Evangelium ſalvi fiunt; ſicut ℣. 14. dixit, *de Evangelio vivere*, intelligens vivere de diſcipulis, qui Evangelio crediderunt: *ut* poſſim, inquit, cum ipſis *particeps* fieri repoſitorum ipſis bonorum, omnia feci & facio. Vides modeſtiæ, & charitatis magnitudinem, vides ſapientiam, ait *Chryſ.*

℣. 24. *Neſcitis quod ii, qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed unus accipit bravium? Sic currite ut comprehendatis.*

Hortatur eos ad ſupernæ vocationis *bravium* & præmium contendere, exemplo pugilum & antagoniſtarum, qui, marceſſibilis coronæ gratiâ, ſe continent ab omnibus, quæ ab ea conſequenda avertunt, ut expeditiùs currant; quantò magis nos, qui ad immarceſſibilem coronam contendimus, properare oportet & ab omni præpediente peccato abſtinere? *Bravium* ſeu brabæum eſt ſtatutum præmium victoribus in quocumque certamine.

℣. 25. *Omnis autem, qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet, & illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant: nos autem incorruptam.*

Docet modum, quo poſſit quiſpiam *comprehendere*. Nam omnis qui certat publico aliquo certamine, ſive curſu, ſive pugilatu, per omnia temperans eſt & abſtinens; ſolent enim athletæ temperatiſſimâ victûs ratione ſervatâ ad certamina ſe præparare, & cunctarum virtutum & præceptorum obſervantes eſſe, & ab *omnibus* contrariis *abſtinere*. Quo exemplo tam ſeipſum, quàm alios fideles excitat Apoſtolus, ut ſimiliter faciant in ſuſcepto certamine curſûs hujus pugilatûs Evangelici, tantòque magis, quantò glorioſior ex hoc certamine corona ſperatur; abſtinentes ab omnibus, quæ curſum noſtrum remorantur, vel pugnam impediunt.

℣. 26. *Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertum: ſic pugno, non quaſi aërem verberans:*

℣. 27. *Sed caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo: ne fortè cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar.*

Ego, inquit, more bonorum athletarum, *ſic curro* in hoc evangelico miniſterio, *non quaſi in incertum*, id eſt, non temerè, & quamlibet in partem: quo modo ſi quis currat, nihil aſſequetur præmii, ſed recto curſu, totoque niſu tendens ad metam deſtinatam: nec *aërem verberans*, id eſt, inaniter laborans, ut qui irrito conatu verbera intentat adverſario, quæ facilè eludit. Adverſarium in hac pugna ſe habere corpus ſignificat ratione carnalis concu-

piſcentiæ; de qua *Gal.*5., ideòque perpetuam & nos cum carne pugnam habeamus. Pro *caſtigo*, ſubigo, quòd domini eſt, non hoſtis, ait *Chryſ. Theon lib.* 4. c. 72. lividum facio corpus. Siccum & ſqualidum reddo ex Græco, ùt ſervum ago, ac ſubjectum mihi teneo, ne abjiciar tanquam ſalute indignus, eo quòd ſecundùm carnem vixerim, vel quia non ſecundùm Evangelium vixerit, vel perſeveraverit, quæ damnatio eſt effectus divinæ reprobationis: non enim ex electo ſit reprobus. Si *Paulus* hoc timuit cùm talis eſſet præceptor, & poſt prædicationem & orbis terrarum ſuſceptum patrimonium formidavit, quidnam nos dicemus? Nolite enim putare, inquit, ſolam fidem ad ſalutem veſtram ſatis eſſe. Nam ſi prædicare, docere, innumeros ad ſalutem adducere mihi non ſufficit ad ſalutem, niſi me irreprehenſibilem exhibeam : longè minùs vobis, ùt notat *Chryſ.*

CAPUT. X.

Ab idololatria, & fornicatione, & murmuratione, veterum Judæorum exemplo, eos deterret, & ab idolorum menſa.

℣. 1. *Nolo enim vos ignorare fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt,*

℣. 2. *Et omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari :*

ADmonet hoc capite Corinthios. quæ vitia fugere debeant, ne excidant à ſtatu juſtitiæ, in quo per Chriſti fidem & baptiſmi ſacramentum erant conſtituti, ne de donis à Deo perceptis efferantur. Futurum enim ut per elatio-

e potati ſunt : ita *patres* Judæi excuſsâ
iis ſervitute, & tranſgreſſo mari rubro,
modo in mari & nube baptizati ſunt,
itis miraculis, purgati ab ignorantia &
atis per fidem, ait *S. Thom.*, ſimilitudi-
ilicet. Quòd autem illis nubes prote-
onducens ac refrigerans : id nobis ſpi-
ctus actionum noſtrarum dux & pro-
libidinumque moderator & extinctor :
lis mare, hoc Corinthiis & Chriſtianis
s aqua baptiſmatis. Corinthii Chriſti
manducabant, illi figuram ejus manna;
biritualem vocat eſcam, quòd miracu-
cenderit. Corinthii ſanguinem Domini
it, Judæi *ſpiritualem potum*, quem mi-
è petra fudit, biberunt : neque tamen
ti beneficiis, præter duos tantùm, in
promiſſionis pervenerunt : ſed in deſer-
rati ſunt ac mortui, qua in re *figura*
iere, ut ſcilicet à vitiis eorum abſtinea-
lloqui in deſerto perpetuæ vaſtitudinis
, neque veram promiſſionis terram in-
: hæc *Gaig.*

potum eundem, non inter ſe, ſed nobiſcum, videlicet *ſpiritualem*, ùt ait Apoſtolus, etſi corporalem eſcam potumque diverſum: nam illi manna, & aquam de petra, nos aliud: ſpiritualem verò eſcam & potum illorum nobiſcum interpretatur *eundem*, id eſt, Chriſtum, quem olim & manna ſignificavit, de cœlo deſcendens, & petra fundens aquas: & quem apud nos ſignificat altare Dei. Alii intelligunt patres illos *eandem* inter ſeipſos eſcam ediſſe, *eundemque potum* bibiſſe, ut totius loci ſenſus ſit: Et ſi patribus noſtris omnibus communia fuerint beneficia hæc, nubis protectio, & baptiſmus ſub nube & mari, item manna & aqua de petra; ùt & alia multa: non omnes tamen in terram promiſſionis introducti fuerunt, quia, ùt infrà dicitur, *non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo.* Sic igitur & nos, etſi omnes eundem cibum & potum myſticum de menſa Domini ſumamus, ùt & omnes uno Chriſti baptiſmo ſimus abluti, non tamen impunitatem ſperare debemus, ſi peccaverimus. *Bibebant autem* de aqua, quam præbebat *petra* ſpiritualis, id eſt, *Chriſtus*, qui per divinitatem tunc erat, & nuſquam aberat: quique toto itinere, varia beneficia præſtando, eos comitabatur, repræſentatus per angelum populi ductorem, vel petra materialis intelligitur, ex qua fundente aquas bibebant, ùt vinum ex dolio. Hæc autem petra comitata dicitur Iſraëlitas, eo quod aquæ, quas petra copiosè fundebat pro commoditate populi in rivos diviſæ, longo ſpatio profluerent, donec venirent ad locum, ubi eſſet aquarum copia, ùt *Pſalm.* 77. & 104.; fabuloſum enim eſt, quòd illa petra tam parva fuerit, ut geſtaretur in ſinu à Maria ſorore Moyſi. *Spiritualis* autem vocatur eadem petra, quomodo manna &

aquas è petra fluentes dictum eſt, vocari eſcam & potum ſpiritualem, videlicet propter ſignificationem. Nam Chriſtum ſignificabat, de cujus percuſſo latere in paſſione ſanguis & aqua defluxit, unde refecti & potati ſumus: ex *Chryſ.*

℣. 5. *Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo: nam proſtrati ſunt in deſerto.*

Plurimi eorum non placuerunt *Deo*, quia ex ſexcentis millibus altero egreſſionis anno natis, duo tantùm Caleb & Joſue, poſt annum quadrageſimum, terrâ promiſsâ potiti ſunt: cæteri omnes per annos 40. variis plagis ac mortibus extincti. Ex his intelligi vult, etiam nihil nobis profuturum, quòd per Chriſtum è dæmonum ſervitute liberati & baptiſmo mundati & cæteris ſacramentis refecti ſumus, ſi Iſraëlitas peccando imitati fuerimus: ex *Chryſ.*

℣. 6. *Hæc autem in figura facta ſunt noſtri, ut non ſimus concupiſcentes malorum, ſicut & illi concupierunt.*

Quemadmodùm enim baptiſmus & cibus ac potus figuræ *noſtri* erant, ita & perditio *figura noſtri* erat, ne æqualia perpetrantes ſimilia patiamur: ex *Oecum.*, qui in Corinthiis notat concupiſcentiam gulæ, quâ titillante, miſcebant ſe epulis ſacrorum Gentilium. *Concupierunt*, non res, aut naturâ malas aut prohibitas, ſed bonas & licitas, malè & inordinatè, velut carnes, piſces, pepones, cucumeres, porros, allia, cæpas: non contenti cibo, quem illis Deus tanto miraculo cœlitùs mittebat; futurum ut & nos ſimilia patiamur, ſi ſimiliter ùt iſti, *malorum concupiſcentes* fuerimus: ex *Oecum.*

℣. 7. *Neque idololatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis: quemadmodum ſcriptum eſt: Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere.*

Id eſt. Ad idolorum & falſorum deorum cultum ne redeatis per apoſtaſiam, vel per communionem cum infidelibus falſos deos ex animo colentibus. *Sicut quidam ex ipſis* facti ſunt idololatræ, vitulum aureum pro Deo ſuo colentes: *Exod.* 32. *Nehem.* 9. Nam ederunt & biberunt epulo conſtructo ex hoſtiis pacificis, quas aureo vituli ſimulacro obtulerant; ſimul hac parte Corinthios, qui in menſa talibus inſtructa dapibus accumbebant, perſtringit Apoſtolus, tanquam idololatriæ participes. Luſum interpretantur idoli cultum *Aug.* & *S. Thom.* ex *Exod.* 32. ℣. 6.

℣. 8. *Neque fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt, & ceciderunt una die viginti tria millia.*

Aliud rursùm dixit peccatum, quod à gaſtrimargia gignitur, ùt *Num.* 25. & 31. *Pſalm.* 105. Quidam veterum ſcriptorum poſuerunt interfectorum *viginti quatuor millia* ex *Num.* 31. vel dici poteſt, quòd *Moyſes* non propoſuerit numerum exactè reddere: vel quòd Moyſes ulteriorem, *Paulus* certiorem ſcripſerit.

℣. 9. *Neque tentemus Chriſtum: ſicut quidam eorum tentaverunt, & à ſerpentibus perierunt.*

Chriſtum tentare & ſigna requirere, judaïcum erat; *Judæi*, inquit ſuprà c. 1. *Signa petunt*: ùt fecerunt *Joan.* 6. ℣. 30. ſed & ſcribæ & phariſæi Chriſtum tentaſſe leguntur, ſignum de cœlo quærentes ab eo, *Matth.* 12. & *Luc.* 11.

Aliqui

è petra fluentes dictum eſt, vocari eſcam
um ſpiritualem, videlicet propter ſig-
ionem. Nam Chriſtum ſignificabat, de
percuſſo latere in paſſione ſanguis & aqua
it, unde refecti & potati ſumus: ex *Chryſ.*

5. *Sed non in pluribus eorum bene-*
um eſt Deo: nam proſtrati ſunt in
to.

rimi eorum non placuerunt *Deo*, quia
centis millibus altero egreſſionis anno
, duo tantùm Caleb & Joſue, poſt
quadrageſimum, terrâ promiſsâ potiti
: cæteri omnes per annos 40. variis pla-
mortibus extincti. Ex his intelligi vult,
nihil nobis profuturum, quòd per Chri-
dæmonum ſervitute liberati & baptiſmo
ati & cæteris ſacramentis refecti ſumus,
iëlitas peccando imitati fuerimus: ex

6. *Hæc autem in figura facta ſunt*
, ut non ſimus concupiſcentes ma-
, ſicut & illi concupierunt.

madmodùm enim baptiſmus & cibus ac
figuræ *noſtri* erant, ita & perditio *fi-*
noſtri erat, ne æqualia perpetrantes ſimi-
iamur: ex *Oecum.*, qui in Corinthiis
concupiſcentiam gulæ, quâ titillante,
bant ſe epulis ſacrorum Gentilium. *Con-*
unt, non res, aut naturâ malas aut pro-
s, ſed bonas & licitas, malè & inordina-
elut carnes, piſces, pepones, cucume-
orros, allia, cæpas: non contenti ci-
quem illis Deus tanto miraculo cœlitùs
at; futurum ut & nos ſimilia patiamur,
liter ùt iſti, *malorum concupiſcentes* fue-
: ex *Oecum.*

Juſt in Tripb. Iren. lib. 3.*cont.bær.* c.6. & lib.4. c.23. *Euſ.lib.*5. *Dem. Ev.* c. 9. *Atha. in Apol. Tert. Cypr lib.* 2. *Hil. lib.* 5. *de Trin. Amb. in Luc. Auguſt. conc. ad Catechum.* c. 15. Secundùm hæc igitur tentaverunt Iſraëlitæ Chriſtum in illo Angelo ductore ſuo Chriſti perſonam eo, quo dictum eſt modo repræſentante. Et ſæpe populus ille Dominum tentavit, ùt *Exod.* 17.19. *Num.* 11. *Pſalm.* 77. Verùm hoc loco reſpicit Apoſtolus ad hiſtoriam *Num.* 21., ubi populus pertæſus itineris ac laboris locutus eſt contra Dominum: tunc enim illos ſecuta eſt ultio divina, & ab ignitis & urentibus ſerpentibus interfecti ſunt, quos Græci vocant dypſades, eo quòd morſu ardentiſſimam ſitim inducant: nec ſanabantur donec ſerpens æneus erectus eſt, *Joan.* 3.

℣. 10. *Neque murmuraveritis, ſicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore.*

Incertum eſt. an de murmure contra Deum, an contra Moyſen loquatur. Ex pœna colligitur loqui de eo, quod fuit contra Moyſen & Aaron, *Num.* 16., non de eo, quod habetur *Num.* 11.vel 14. aut *Exod.*16.& 17.; eo quòd nulla punitio legitur ſubſecuta. *Ab exterminatore*, id eſt, ab igne egreſſo à Domino: vel ab Angelo percuſſore, ſeu potentiâ quâdam ultrice, ùt *Gen.* 19. 3. *Reg. ult.* 4. *Reg.* 19. *Act.* 12. & *Judith.* 8. & *Sap.* 18. *Exterminator* eſt, non quia percuſſit extra terminos terræ promiſſæ, ſed quia penitùs vaſtat ac perdit: nam reſpicit ad eam plagam, quam populo immiſſam compeſcuit Aaron ſacerdos, quando ſtans [illegible] mortuos & viventes, atque incenſum offerens pro populo deprecatus eſt, *Sap.* 18. Aſcribit autem exterminatori, id eſt, perdenti

quia modus plagæ, fuerint ea per ig-
ı per ſerpentes, an aliter facta, non fuit
expreſſis: aut certè quia genus plagæ
a fuit, & extraordinariâ quâdam opera-
tutis angelicæ inflictum, ùt 4. *Reg.* 19.
em à malo Angelo vel bono, ùt *Gen.* 32.
l Chriſtus appellatus ſit, & incredu-
xterminator fuerit, & Michaël, ex
ıda.

. *Hæc autem omnia in figura con-
nt illis: ſcripta ſunt autem ad
ionem noſtram, in quos fines ſæ-
ı devenerunt.*

mnia, quæ illis antiquis contigiſſe me-
fuerunt typi ſeu figuræ eorum, quæ
ſia Chriſti contigerunt, & oſtendunt
is puniendos, ùt enim in donis veritas
ſ figura, ita omninò & in ſuppliciis
mminente ipſis fine & ex futuris ſup-
ternis magis eos terret: nam ait. Jam
ulorum occurrerunt, & dies certa ſup-
l eſt, appropinquaverunt ultima ætas,
a hora, conſummatio ſæculorum,
; aut finis vitæ cujuſque noſtrûm pro-
: modicum tempus ſupereſt ad bene
a, ideòque ſtudeat quiſque bonis ope-
ta *Gaig*.

2. *Itaque qui ſe exiſtimat ſtare,
ne cadat.*

ɔ ſcilicet cautus exemplo. Et clam illos
:, qui de ſcientia gloriabantur. Nam
onſidere, quòd firmi ſtant, ne ſtare
eſt: quòd ſi etiam ſtant, facilis eſt ex
tia lapſus, ait *Ocum.* Sic *qui ſe* firmum
ide & perfectum putat, *videat ne cadat*.
verbis Apoſtolus notat eos, qui, ſcien-
nine ſibi placentes cum deſtructione

non patietur vos tentari ſupra
poteſtis, ſed faciet etiam cum te
proventum ut poſſit ſuſtinere.

Ex Græco ſenſus eſt. Ne ſinite v
bendi, & vinci ab ulla *tentatione*, niſi
id eſt, facili, quæ, velit nolit, homi
rit. Vel εἴληφε, id eſt, *apprehendit*
ſenſus eſt. Qui ſe exiſtimat perfectu
& caveat ne præceps ruat: neque
ulla huc uſque *tentatio apprehendit*,
na, & facilis; quaſi dicat. Nondum i
adversùm vos fortes & vehemente
nes, nondum quòd Hebræis cap. 12.
guinem reſtitiſtis, ùt ob hujuſmodi
tentationes, perfectos vos gloriari
nomine tentationis ea intelligitur, c
tione Dominica, quâ quis ſollicitat
catum, ſive diabolo, ſive mundo,
incitante: licèt forte Apoſtolus reſp
quæ ſunt à mundo, id eſt, à malis

, & quia ad implenda præcepta ſuum
ium promiſit. Eſt autem præceptum, ut
tionibus reſiſtamus: ex *Cypr.* cap. 91. *l.* 3.
s. & *Aug. in Pſalm.* 56. *de paſtor.* Sunt qui
d fideles, vel ad juſtos, vel ad electos
um, reſpicere aiunt, ùt c. 1. & 1. *Theſſ.* 5.
Theſſ. 3. Is autem, qui vos permittit ten-
faciet ut bonum exitum habeat tentatio,
eſt, ut eam ſuperetis, quòd ſolis datur
is, finaliter.

. 14. *Propter quod chariſſimi mihi, ite ab idolorum cultura:*

oſtquam in multis Corinthios objurgaverat,
ùs cum illis agere incipit, vocando eos
iſſimos &c. Et ut hos magis à menſis idolo-
. retrahat, præter ſcandalum fratrum in-
orum, de quo poſteà ſermonem repetit,
m in comeſtione idolothytorum idololà-
m quamdam ineſſe, demonſtrat. Unde non
t, ne colatis idola, ſed *fugite ab idolorum
ura*, ſive ùt in græco, *ab idololatria.* ex
io.

℣. 15. *Ut prudentibus loquor, vos ipſi icate quod dico.*

Quoniam idolothytorum eſum abſtulit, ido-
triam appellans rem ipſam, propter quam
os objurgavit: nititur deinceps curare ſer-
nis aſperitatem, & ait; *vos* prudentes eſtis,
icate rem ipſam, & invenire poteritis ipſam
idololatriam. Hæc autem faciens, eos
m qui rei ſunt, judices facit; oſtendens
d vehementer de ſuis ſermonibus confidat,
luam veris. Eſt autem ſermo de judicio
poteſtatis, ſed diſcretionis; quod ad unum-
mque prudentem ſpectat. Et poſteà pro-
idololatras eſſe ac idolorum participes,
qui edunt idolothyta: ex *Eſtio.*

℣. 16. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini eſt?*

Paulus hoc & ſequenti de ſacrificio Judæorum exemplo vult abducere Corinthios à menſa idolorum, quam frequentebant Corinthii, ibi ſe ingurgitantes, & excuſationem è doctrina ſumentes, in qua nullus cibus eſt immundus. Iis ergo *Paulus* dicit, *Calix benedictionis, cui benedicimus*, id eſt, quem cum gratiarum actione ſumimus, *nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt*, id eſt, nonne calicem Chriſti ſumentes, ac ſanguinem illius bibentes, cum illo communicamus, & cum illo commercium nobis eſſe declaramus? Vel quem benedicimus ex *Iren. lib.* 3. c. 20. Nam benedictionem, alii conſecrationem, alii gratiarum actionem interpretantur, alii de benedictione, de qua *Matth.* & *Marc.* in deſcriptione cœnæ Domini noviſſimæ, *Paulum* loqui putant: & conſecrationem non fuiſſe, quia prolationem verborum, quibus ſit conſecratio præceſſit, & eſſe eandem rationem de pane, ut dicere potuerit, panis benedictionis quem benedicimus, ùt & benedictionem retulit ad panes & piſces, *Luc.* 9. & ad ſeptem panes, *Matth. Marc.* & *Luc.* 9. & parvulos quos benedixit *Marc.* 10. Et in ſacro Canone Miſſæ, tum ante panis conſecrationem, quàm vini, idipſum clarè expreſſum habemus. Senſum enim eſſe, eum pani benè precatum eſſe, nimirùm oratione ſuper eum fuſâ ad Deum patrem; oculis elevatis, quâ ipſe ùt homo & ſacerdos peteret illius creaturæ, quam manibus tenebat, ſanctificationem, utique mox futuram per mirabilem ejus in ſuum corpus tranſmutationem; quam idem ipſe ùt Deus

is ſuâ virtute ſimul cum Patre &
ïcto eſſet effecturus. Deniq̃ue ut in-
ec tria, gratiarum actionem , bene-
& conſecrationem eſſe inter ſe di-
ſpice ad id, quod ab Eccleſia Chri-
inte agitur in ſacrificio Miſſæ. Nam
tias egit, benedixit, conſecravit: ſic
: ſacerdotem hæc eadem agit eodem
imùm namque totâ Canonis præfa-
as agit Deo cum laude: deinde dona
benedicit, tum initio Canonis, tum
it potiſſimùm illis verbis. *Quam ob-*
&c. Poſt hæc conſecrat eadem dona
riſti. Sic ergo *Pauli* verba poſſunt
alix qui vocatur *Calix benedictionis*,
yſteriis preces ſuper eo fundimus,
im, quod addit, *cui* vel *quem benedi-*
calix ſanguinis Chriſti, quem unum
ı omnes ſumimus: Vel ſic: Id quod
e benedictionis, ſanguis Chriſti eſt,
ım, &c. Cùm benedictionem dico,
am dico: & dicendo Euchariſtiam,
nignitatis Dei theſaurum aperio, ait
ix ponitur pro liquore contento. *Be-*
dicit, vel in perſona presbyterorum
yſteriorum ſunt adminiſtri: vel ge-
ı perſona fidelium, qui myſteriis in-
ui quidem omnes calici benedicunt,
uo cum ſacerdote offerre dicuntur,
nimi conſenſu ac devotione, cum
fructûs ex ſacrificio percipiendi. *Et*

uno calice bibimus, unus panis & unum corpus myſticum in eo ſumus, quando per ipſius ſumptionem, illius corpori incorporamur. Panem Apoſtolus vocat, tum quia ex pane factum eſt, tum quia ſpeciem panis, totamque ejus operationem retinet. Fractionem intelligit eam, quâ panis ille, id eſt, corpus Domini, ſecundùm externam atque viſibilem ſpeciem frangitur, ut in multos diſtribuatur, ut *Act.* 1. & 10., prima fiebat in primitiva Eccleſia à presbyteris & diaconis, deinde à cæteris fidelibus quibus dabatur in manus, ut eam ipſi porrò vel in ipſo cœtu inter ſe, vel domi inter ſuos diſtribuerent: quod indicatur, *Act.* 2. Quòd autem in conventu idipſum fieret, patet, *Act.* 20. Et ſic diſcipulos in ultima cœna feciſſe, non improbabile putat *Eſtius* ex *Luc.* 22.

℣. 17. *Quoniam unus panis, unum corpus multi ſumus, omnes, qui de uno pane participamus.*

Dixit *communicatio corporis Domini eſt:* videtur autem id, quod communicat, aliud eſſe ab eo cui communicat: ideò nunc oſtendit quòd non communicamus tantùm, ſed ipſum Chriſti *corpus* omnes *ſumus*. Quemadmodùm in corpore, reliquum à capite dicitur corpus. Sicut enim in pane, inquit, ex multis granis fit unus panis: ita & nos cùm multi ſumus, unum Chriſti corpus efficimur: ita *Oecumen.* *Multi*, id eſt, cœtus fidelium, Eccleſia tam particularis quælibet, quàm univerſalis: ex *Aug. tract.* 26. *in Joan.* Et notat duplicem unitatem: primam incorporationis, quâ in Chriſtum transformamur, cùm dicit *unus panis:* alteram vitæ & ſensûs, quam à Chriſto capite accipimus, cùm addit *unum corpus:* ex *S. Thom.* *De uno pane participamus*, id eſt, de ipſo corpore Domini.

18. *Videte Iſraël ſecundùm carnem: e qui edunt hoſtias, participes ſunt ·is?*

19. *Quid ergo? Dico quod idolis ılatum ſit aliquid? Aut quòd idolum 'iquid?*

20. *Sed quæ immolant Gentes, dæ· ìs immolant, & non Deo. Nolo au· vos ſocios fieri dæmoniorum: non lis calicem Domini bibere, & ca· i dæmoniorum:*

21. *Non poteſtis menſæ Domini par· is eſſe, & menſæ dæmoniorum.*

ſt. Conſiderate illum carnale ſacrificium lantem. Nonne levitæ & ſacerdotes qui hoſtias, *participes ſunt altaris*? Id eſt, ıtiunt in ſacrificia? Nonne verum eſt? enim, anteà dixit, *ipſi judicate*) unum-que in illud ſacrificium conſentire de lit, ſive illud ſit de corpore Chriſti chri-m ſacrificium, ſive carnale Judæorum? iè ſubjuncturus erat *Paulus*: & vos quo-ui idolothytis veſcimini, idolorum parti-eſtis. Sed ne illos offenderet, ſermonem ravit; oſtendens ſe non hæc dicere quaſi olo aut idolothyto aliqua virtus inſit, uia *nolo*, inquit, *vos fieri ſocios dæmo-s*: quibus verbis latenter innuit, eos dum hytis veſcuntur, in idola conſentire: aut hanc de ſe opinionem infirmis in fide ıre: à quibus ut eos avertat, concludit, on poſſe *menſæ Domini* in Euchariſtia, que *dæmoniorum* in idolothyto *participes* a *Gaig*.

℣ 22. *An æmulamur Dominum? Numquid fortiores illo ſumus? Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt.*

℣. 23. *Omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant.*

℣. 24. *Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius.*

An æmulamur, Græcè, exſtimulamus, irritamus: Oſtendens Dominum à Corinthiis irritari, dum paſſim idolothytis veſcerentur, ſed fruſtrà irritari, quippe qui fortior eſt, & ulciſcendi vim habet. *Non omnia*, inquit, *expediunt*, quæ licent, quando ſcilicet non *ædificant*; quaſi diceret: etſi in ſe idolothytum manducare non eſt illicitum, paſſim tamen id, ùt facitis, edere cum offendiculo proximi, malum eſt: nos autem non tam jus noſtrum tueri oportet, quàm infirmitati alterius conſulere: hoc enim ait, dicens, *nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius*, id eſt, bonum proximi, quem debes diligere ſicut teipſum: vel *nemo* tantùm *quod ſuum eſt, quærat, ſed* etiam *quod alterius:* etſi meliùs abſolutè dictum, charitas non quærit, quæ ſua ſunt.

℣ 25. *Omne, quod in macello vænit, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam.*

Quia longum de idolothytis protendit ſermonem, timebat, ne fortè deinceps etiam illa, quæ *in macello*, id eſt, in foro venalia erant, territi devitarent, tanquam idolis fortaſſe immolata, ideò jam eos abducit ab hujuſmodi timore. Vel ne quis dicat, quid ergo? an abſtinere quoque nos oportet à carnibus, quæ in foro venales exponuntur? aut neceſſe nobis erit circuire fora, & interrogare ac diſcutere

ne quando idolothytum ſit? an in hujuſmodi vitam noſtram concludemus? Ne quis ergo talia poſſit objicere, præveniens ipſe diſſolvit ea, & ait, nec eſſe neceſſe, quæ in foro ſunt rejicere, nec diſcutere aut interrogare utrùm idolothytum ſit, an non: ſed ab illis ſolùm oportet abſtinere, de quibus aliquis priùs ſuggeſſit eſſe idolothyta. Hinc patet nihil concludere contra Eccleſiaſticam carnium abſtinentiam certis diebus præſcriptam: ex *Iſtio.*

℣. 26. *Domini eſt terra, & plenitudo ejus.*

Terra ipſa, quidquid terra gignit, ac nutrit, Deum habet authorem: ex quo colligit, ea omnia bona eſſe & munda; & ſi *Domini* Dei ſunt omnia, nihil ergo dæmonum eſt, ut ab illis tanquam Dominis immutari poſſit, & ut nos propterea de cibis, an de ſacrificio veniant, interrogare debeamus.

℣. 27. *Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire: omne, quod vobis apponitur, manducate, nibil interrogantes propter conſcientiam.*

Nunc docet, quâ libertate & cautelâ fidelibus utendum ſit in menſis privatis infidelium; quod per ſe non eſt illicitum: ſed an, & quatenus expediret, ex circumſtantiis dijudicandum eſt. *Nihil diſcutientes propter conſcientiam.* Hoc eſt nihil ipſius causâ interrogantes, aut ſcrutantes. Oportet enim eos, qui edunt, habere illam puram, & non vacillantem, nec opus habere aliâ mentis certitudine, quæ à diſcuſſione proveniat.

℣. 28. *Si quis autem dixerit: hoc immolatum eſt idolis: nolite manducare propter illum, qui indicavit, & propter conſcientiam:*

Ex hoc loco & præcedente oſtendit, ſe idolothytum non inhibere, niſi quatenùs ſuſpicionem aſſert venerati idoli: quando extra ſacrificia idolorum, ac ſinè conſcientia idoli apponatur, non interdicit: ex *Gaig. Propter conſcientiam*, nempe fratris, ſive fidelis ille ſit, ſive infidelis: uterque enim ex facto tuo ſcandalizari poterit: fidelis quidem infirmus exemplo tuo contra conſcientiam ſuam de idolothyto comeſturus, aut certè judicaturus te velut malè agentem: infidelis autem, quia putabit, te præ metu aut pudore non audere religionem tuam, quæ omne idolum execratur, liberè confiteri, aut certè per intemperantiam guiæ prodere ſinceritatem tuæ religionis; & per hoc minùs bene de Chriſtianis ſentiet, atque iis etiam inſultabit non ſinè Chriſti injuria: tantùm aberit, ut eum Chriſto ſis lucrifacturus; cujus causâ potiſſimùm ad menſam hominis infidelis accedere debueras.

℣. 29. *Conſcientiam autem dico non tuam, ſed alterius. Ut quid enim libertas mea judicatur ab aliena conſcientia?*

Græcè, *condemnatur ob alienam conſcientiam.* Id eſt. Etſi per Chriſtum libertatem habeo veſcendi idolothyto, non tamen hàc ſemper uti poſſum, ne ob conſcientiam alterius læſam, (id eſt, fratris infirmam habentis conſcientiam, vel Græci ſive Gentilis nondum ad fidem converſi: ex *Theoph.* & *Theod.*) hæc mea libertas vitio mihi vertatur & damnabilis fiat *ab infideli conſcientia?* ex *Hier. Epiſt. ad Ager.* Vel à fratre infirmo, qui tibi judicavit hoc immolatitium eſſe, erroneâ conſcientiâ.

m actione, ſciens *nihil rejiciendum*, *n gratiarum actione percipitur* 1.*Tim*.4. tère non debeo ut alius mihi maledi- malè de me loquatur, propter id pro *Deo gratias ago*; id eſt, propter ci- ed potiùs abſtinebo, quamvis alioqui itia participaturus. *Blaſphemor* ab infi- am infidelium mos eſt blaſphemare ıos: vel à fratre infirmo offenſo liber- l, qui quòd cibis utor lege vetitis vel is, malè de me loquitur tanquam de guloſo, qui per intemperantiam aut um ſe facit, aut idololatriæ participem. quet, eſum idolothytorum extra cer- s Chriſtianis licitum fuiſſe: nam & *ulus* rem iſtam facit adiaphoram, nec hibet, quàm ſi frater infirmus eo facto us ſcandalum. Et inter ea cenſet, de icit, omnia mihi licent, ſed non omnia it; & libertatem Chriſtiani extendit modi eſum: ex *Eſtio*.

. *Sive ergo manducatis, ſive bibi-*

eſſe, ait *S. Thomas*, & hanc relationem operum ad Dei gloriam dicit intelligendam vel *in actu*, vel *in aptitudine* referendi. Et ſic opera moraliter bona infidelium, quatenùs apta ſunt referri ad gloriam Dei, non erunt peccata. Verùm ipſe S. Doctor (ait *Eſtius*) alibi clariùs de ſenſu hujus præcepti mentem ſuam aperit; præcipuè *quæſt. de charitate*, *art.* 11. ad 3. dicit *virtualiter omnia referre in Deum*, *cadit ſub præcepto charitatis*. Ex quo, aliiſque locis clarum eſt, *S. Thomam* per terminos *in aptitudine*, *habitualiter* &c. quos in aliquibus locis opponit terminis *in actu*, *actualiter*, intelligere idem, quod *virtualiter*. Quo magis autem hujuſmodi intentio *virtute* maneat in actionibus noſtris quotidianis, frequenter *actu* renovanda eſt: nam hoc præceptum pertinet non ad omnes homines, ſed ſolùm ad fideles: hactenùs author, qui eſt in eadem ſententia cum *Eſtio*, quòd hoc Apoſtoli præceptum reſpiciat ſolos fideles: attamen, quamvis dici poſſit, quòd in verbis Apoſtoli ad *Col.* 3. aliquid poſitivi contineatur, nempe ut *omnia in nomine Domini Jeſu Chriſti* fiant (quod ad infideles non pertinet, quibus Chriſtus non eſt annunciatus) tamen in hoc loco agitur de relatione operum *in gloriam Dei*, de qua (teſte *Steyaertio* in Append. ad 1. part. controv. 1. q. 1.) non eſt ſpecies apparentiæ, quòd Apoſtolus vel Chriſtus aliquod novum præceptum promulgaverit.

℣. 32. *Sinè offenſione eſtote Judæis, & Gentibus, & Eccleſiæ Dei:*

Tales vos gerite, ut nullum præbeatis offendiculum neque *Judæis*, neque *Gentilibus*, neque omninò fratribus: nam hi ſunt in Eccleſia Dei, illi foris.

3. *Sicut & ego per omnia omnibus*
, non quærens quod mihi utile eſt,
'od multis: ut ſalvi fiant.

ibus omnia factus, ut omninò aliquos
faciam, multorum commodum magis
, quàm meum. Sic me exhibeo, ut *om-*
laceam ad profectum: ex *Hier.*

CAPUT XI.

aperto capite, mulieres autem oper-
rare jubet. Arguit quod Dominicam
am tumultuosè celebrarent.

: *Imitatores mei eſtote, ſicut &*
hriſti.

INvitat ad ſui imitationem, quia de-
cet diſcipulos imitari magiſtrum;
& filios patrem. Chriſtus nihil prop-
ter ſe fecit aut paſſus eſt, ſed ſalu-
ſi multorum, ùt ait *Hier.* & *Chryſ.*

. *Laudo autem vos fratres quòd*
nnia mei memores eſtis: & ſicut
'i vobis, præcepta mea tenetis.

capite duo reprehendit & corrigit. Al-
, quòd mulieres ſinerent orare non ve-
alterum, quòd uſum cœnæ Dominicæ
erent cum indigna tractatione myſte-
. Incipit autem à laude, quòd præcepta
tradita tenerent. Sunt, qui ironicè di-
utant iſtud *laudo vos*: ùt *Theod.* & *Amb.*
verò, intellige doctrinam, *præcepta*,
nes: *ten tis* vel ex Græco, *ten te.* Ut
us. Non ſolà memoria tenetis, quæ
ervanda tradidi & præcepi, id eſt, tra-
, inſtituta, præcepta; verùm ipſo ope-

re ea præſtitis. Quare hic locus pa... pro traditionibus non ſcriptis, iiſque ... riò tenendis: ex *Eſtio*.

℣. 3. *Volo autem vos ſcire qu... omnis viri caput, Chriſtus eſt: caput au... mulieris, vir: caput verò Chriſti, Deus.*

Quia virilia ſibi officia vendicabant mulieres, ita ut in Eccleſia docendi munus uſurparent, & aperto capite prophetarent atque orarent, oſtendit *Paulus* id non decere quoniam ... *vir caput* ſit *mulieris*, id eſt, Dominus; & ... ſius *Chriſtus*, *Chriſti* autem *Deus*: non decet ergo mulierem aperto capite orare aut prophetare: prophetabant enim eâ ætate mulieres ſicut *in Actis* c. 21. de filiis Philippi legimus. *Omnis viri.* Græci interpretes limitant ad ſolum fidelem, non infideles, qui non ſunt ejus membra: ſed hoc non obſtat, nam & Angelorum *caput* eſt Chriſtus, *Col.* 2., quos tamen membra Chriſti non vocamus. *Chriſtus* quidem etiam caput mulieris, ſed viro mediante, ad quem ſpectat mulieris gubernatio, tam in ſpiritualibus, quàm in temporalibus; quod extenditur etiam ad Virgines, unde neceſſe eſt & Virginum monaſteria à viris gubernari. Caput verò *Chriſti Deus*, ſicut Pater major ipſo eſt, *Joan.* 14., ùt homo eſt, & ùt futurus eſt ſubjectus ei, *qui ſubjecit ipſi omnia*, *c.* 15. Porrò *caput Chriſti Deus*, quòd ex Deo Chriſtus genitus ſit, ideòque Deum habeat authorem, principium & cauſam, ùt Græci loquuntur & *Ambr.* Ferè omnes intelligunt de Chriſto ùt homine: nam durè ſonat in divinis patrem dici caput: ſic etiam aliqui Latini Patres.

℣. 4. *Omnis vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum.*

Deturpat, id eſt, ignominiâ afficit: *Caput*

is hæc ſcripſit, nondum in Eccleſia
im cum orandi & pſallendi morem
eſt, ut ſcilicet alternatim id fiat, id-
nultos invicem è regione ſpectantes:
pro omnibus orationem aut pſalmum
publicâ voce, cæteris tacentibus &
ibus; quod & fieri præcipit Apoſto-
Itaque de viro aliter orante, non au-
eteris, Apoſtolum loqui putant ali-
nquam aliis magis placet generalis
s, tam in hac ſententia, quàm in ſe-
uia & Apoſtoli rationes generales
hetans dicitur qui prophetias olim
vel alias ſcripturas in conventu pro-
Vel qui ſcripturas exponit ac reſerat.
ſalmis & hymnis Deum laudat. Sed
& 14. prophetiam recenſet inter cæ-
ûs ſancti dona: ideò *prophetans* di-
. futura annunciat ex Dei revelatio-
ii divino ſpiritu afflatus occulta quæ-
ert auditoribus, ſive ſint res futuræ,
iditi ſenſus ſcripturarum præſertim
um, ſive latens quodcumque my-
ût *Rom.* 12. 1.*Theſſ.*5.

lamine (quod eam viro ſignificat ſubditam) ſubjectionem viri excutit ; vel ſemetipſam, vel caput quoque ſuum : quia *unum* perinde *eſt ac ſi decalvetur* aut tondeatur : Id eſt, tam indecorum eſt, mulieres aperto capite orare, quàm tonſam aut decalvatam incedere: Id enim mulieri peplum, quod naturale velamen capillorum. Propterea verò naturali velamini quodam impulſu naturæ etiam aliud ſuperaddit, ut oſtendat ſe voluntate facere, quod natura docet faciendum, id eſt, ut viri gubernationi ſe ſubmittat. Itaque dum capiti non adhibet velamen, quantum in ſe eſt, ait *Oecum.*, etiam naturale tegumentum excutit, puta capillos. Oſtendit autem hic locus, eas prophetaſſe etiam in publico conventu, ùt *Act.* 2. ℣. 17. & *Luc.* 2. & infrà *cap.* 14. At quomodo non pugnat cum ipſius Apoſtoli lege, qui ibi vetat mulierem loqui in Eccleſia, & 1. *Timot.* 2. Dicunt, ordinariam quidem loquendi functionem fuiſſe prohibitam mulieribus : Si tamen interdum à ſpiritu Domini moverentur, non eis interdictum fuiſſe, quominùs aliquid loquerentur : exemplo Annæ *Luc.* 2. Alii putant *Paulum* reſpicere ad privatos cœtus virginum aut matronarum. Alii dicunt *Paulum* id reprehendere ex duplici cauſa, & quia prophetabat in Eccleſia, & præterea quòd id faceret *capite non velato.* Verùm hoc quidem loco tantùm ex profeſſo reprehendit Apoſtolus, quòd non velata mulier vel oraret vel prophetaret in Eccleſia : nam de velando capite præſentem inſtituit ſermonem : non abſolutè de eo, quod eſt prophetare aut loqui in Eccleſia ; de hac re agit *cap.* 14., ubi ſimpliciter ſtatuit mulieri non eſſe loquendum, ne quidem ſi promptum ſit ei prophetare: ex *Eſtio.*

℣. 6. *Nam ſi non velatur mulier, tondeatur. Si verò turpe eſt mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput ſuum.*

Hoc adjungens ſignificavit, quòd non in precatione tantùm & prophetiâ oporteat ipſam eſſe velatam, ſed ſemper: nam ùt raſam eſſe in precatione non tantùm & prophetia indecorum eſſet, ſed & ſemper; ita quoque intectam eſſe. Oppugnant ex his verbis Hæretici morem Eccleſiæ, in qua virgines monaſticam religionem profitentes raduntur capite. At ſic deponunt omnem ornatum ſæculi. Et cùm in ſignum ſubjectionis dati ſint eis capilli; Chriſto jam deſponſatæ & in libertatem vindicatæ nihil ampliùs viris debent, quoad ſubjectionem conjugalem. Sic raſo capite manu mittebatur ſervus Romanus.

℣. 7. *Vir quidem non debet velare caput ſuum: quoniam imago & gloria Dei eſt, mulier autem gloria viri eſt.*

Theodoretus aſſerit, virum non dici imaginem Dei ratione corporis & animæ tantùm, eſt enim hoc modo mulier, etſi imperfectiùs & tanquam imago imaginis Dei, *imago & gloria Dei*, ex *Oecum.*; ſed ratione principatûs, qui homini creditus eſt in omnia animantia. Eſt ergo *imago Dei* vir & ſimilitudo ejus, principatum habens in omnia animantia & viventia, ſicut in hominem & alias creaturas habet Deus. Non debet ergo velare caput, quia velamen ſubjectionis eſt argumentum, & quia gloria Dei non eſt occultanda ſed revelanda. Velanda ergo mulier, quæ *gloria viri* eſt, non vir, qui gloria Dei, ex *S. Thom.*

℣. 8. *Non enim vir ex muliere eſt, ſed mulier ex viro.*

Viri prærogativas oſtendit, propter quas ipſi

ii imago iit, ait *Chryſ.*

℣. 9. *Etenim non eſt creatus v*
ter mulierem, ſed mulier propter

Alia eſt prærogativa viri ſupra mul
cauſa finali: nam conſtat virum no
mulierem creatum eſſe, ſed mulierem
virum. Gen. 2. Ergo debet vir mulier
re, non mulier virum. Vel mulier eſ
virum, non contrà: Et ideò vir ir
propter ſe formata gloriari poteſt.

℣. 10. *Ideò debet mulier poteſta*
bere ſupra caput propter Angel

Græci habent *poteſtatem*, licèt id
tentur *velamen*, quo ſe mulier ſub
viri eſſe agnoſcit: mulier ergo velan
habere & propter virum, cui ſe ſub
noſcat, oportet; & quia velamen ju
rum eſt, ex *Tert. de vel.* c. 7., & *prop*
los, quos teſtes habet obedientiæ
inobedientiæ, ex *Chryſ.* Vel propter
probos viros, quos vocat Angelos,
vult mulieres velatas incedere, ne ac
tionem eos incitent: ex *Clem. lib.*

us poteſtatem redacta; nunc moderatur Ne mihi, inquit, ea quæ in prima crea-acta ſunt referas, ſed ad ea quæ nunc ccede. Nam, ſi præſentia requiras, quiſtero eget, ut in eſſe permaneat. Deinde git in Chriſto, *in Domino*, hoc eſt propminum, quia ipſe eos creavit, ut ſibi causæ eſſent: primum namque princifuit ipſe Dominus: ex *Hier.*

12. *Nam ſicut mulier de viro, ita & r mulierem: omnia autem ex Deo.*

i dixit ex muliere, nempe quòd ejus rei, ſit *per mulierem*, cauſa ſit ipſe vir, tanoriginale principium. Poſtquam ergo ipſos eſſe ſui effectores, conſolatus paumulierem; ſubjungit: *Omnia verò ex* Nam Deus architypus, primumque prin-n: ex *Oecum.*

13. *Vos ipſi judicate: decet mulienon velatam orare Deum?*

m, inquit, decorum eſt, mulierem capite opèrto Deum orare? quaſi dicat, miniiquidem vulgo reputatur id indecorum. ddit nunc prophetare, ſed ſolùm orare; nec ſi velata ſit mulier, prophetare ei in Eccleſia, *cap.* 14.

14. *Nec ipſa natura docet vos, quòd uidem ſi comam nutriat, ignominia lli:*

que ipſi quoque naturæ, inquit, repugnat ion obtemperat. Non damnat ſi vir capilliquantulùm alat valetudinis causâ, ne s noceat capiti, ùt fit in frigidis regioniverùm ſi comam alat intonſam, quod fœrum eſt, ùt Abſalon 2. *Reg.* 18. vel ſi itatis ſpeciem aucupetur.

℣. 15. *Mulier verò ſi comam nutriat, gloria eſt illi: quoniam capilli pro velamine ei dati ſunt.*

Quoniam ergo ex natura habet velamen capillorum, debet & ipſa velari, ne naturalia pervertat jura. *Dati ſunt*, hoc eſt à natura habeantur in ſignum ſubjectionis.

℣. 16. *Si quis autem videtur contentioſus eſſe: nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei.*

Si quis, inquit, ad ea quæ dicta ſunt, non pudeſiat, non acquieſcat, ſed pro ſua contraria opinione, quà negat, oportere velari feminas in Eccleſia, certare pergat, *Nos conſuetudinem non habemus* contendendi, ſed magiſtrorum præceptis abſque contradictione obtemperandi: ſic *Chryſ.* Vel *nos* eam *conſuetudinem non habemus*, ut mulieres orent in eccleſia capite non velato: ſic *Theoph.*

℣. 17. *Hoc autem præcipio: non laudans quòd non in melius, ſed in deterius convenitis.*

Hoc refert *Gaig.* ad præcedentia, ſcilicet mulierem velato capite orare, virum aperto. Ex quo ſtatim ad aliud tranſeat, nec tamen interim laudo, quòd *non in melius*, *ſed in deterius convenitis*. Græci hic habent, *hoc autem præcipiens non laudo*: & ad ſequentia referunt, ut ſenſus ſit: illud de quo nunc vobiſcum agere inſtitui, & præcepta dare, tale eſt quod laudare non poſſum, imò vehementer improbo; quòd non ad utilitatem & ſpiritualem profectum, ſicut oportebat, *convenitis* ad Eccleſiam; ſed magis ad ſpirituale detrimentum. Ita conventum agitis Eccleſiaſticum, ut ex eo [illegible] fructum pietatis, ſed diſpendium referatis.

repetere. ex *Chryſ.*; ſtatutis diebus bant in Eccleſiam (inquit) fideles, poſt myſteriorum ſcilicet corporis & Domini communicationem, commu-bus ex æquo fiebant convivia paupe- divitibus, quæ à communi invicem ἀγάπαι, id eſt, charitates vocabant: nuniter omnes diſcumbebant in hym- arumque actionibus convivia illa tran- *Auguſtinus* tamen ait, quòd more qui agnum paſchalem primùm diſcipu-, deinde ſuum corpus & ſanguinem, in Eccleſia Chriſtiani convivia com- ciebant, deinde ad menſam Domini ac- : Verùm ſive ante, ſive poſt; jam ab honeſtorum conviviorum deſcive- l particularia convivia faciebant, ubi itabant. Quin etiam, ùt Græcis qui- viſum eſt, non in communi menſa orpus & ſanguinem, ſed privatim riæ erant illorum ſectæ ſumebant, at- enſa Domini, & à ſuis illis conviviis arcebant: quos ideò arguit *Paulus*,

tem aliquam illorum, quæ ipſi narrata eſſent; vel partem aliquam, id eſt, de aliquibus eorum credo ea, quæ narrata ſunt: ex *Eſtio.*

℣. 19. *Nam oportet & hæreſes eſſe, ut & qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis.*

Græci hoc loco, ùt *Chryſ.* non falſas opinionum ſectas, ſed ſchiſmata diſſentionum interpretantur, quia jam non communiter poſt vel ante cœnam Dominicam veſcerentur, ſed neglectis pauperibus diviſim per ſectas. *Oportet ergo*, inquit, *hæreſes*, id eſt, diſſenſiones eſſe, *& in vobis*, quaſi dicat. Veſtra Eccleſia non magis exempta eſt ab hoc malo, quàm aliæ. Latini verò ſimpliciter hæreſes intelligunt in doctrina, q. d. *Oportet* etiam *hæreſes* ſuboriri; non igitur incredibile eſt, diſſenſiones, quæ ad mores & ambitionem pertinent, excitatas eſſe inter vos. *Ut qui probati ſunt*, id eſt, viri probi *manifeſti fiant* in Eccleſia, dum ſectis non ſe jungunt, nec ab unitate recedunt; quamvis tentati multorum exemplis; ſed fidei ſinceritatem cum charitate retinent. Quæ quidem manifeſtatio non ſolùm eis honorifica eſt, ſed etiam plurimùm valet, ad confirmandos in fide infirmos. *Tertullianus* probatos ſeu *probabiles* interpretatur electos, *de præſcript.* cap. 39., dicens ut electi manifeſtentur, ut reprobi detegantur. Nam abſolutè & uſque in finem, probati ſoli ſunt electi.

℣. 20. *Convenientibus ergo vobis in unum, jam non eſt Dominicam cœnam manducare.*

Sic ergo *vobis in unum*, id eſt, in unam Eccleſiam *convenientibus*, non eſt *Dominicam cœnam manducare*, id eſt, dum ſic particularia con-

ria facientes in Eccleſia convenitis, non is ut par eſt, & quâ dignitate decet, cœ-)omini manducare, ſive antecedenter ſic ;itamini, ùt putat *Auguſt.*, ſive conſe- :r, ùt *Chryſ.* Spirituale convivium & tale paſchalis agni commune fuit diſci- omnibus. Dominus enim in eadem menſa uit, nec ipſum proditorem ſuum à com- menſa repulit. Vos autem fratres veſtros, òd pauperes ſint, excluditis & communi ate neglectâ, ſeorsùm veſcimini. *Cœnam* *nicam* intellexit *Aug. Epiſt.* 118. epulum n, in quo ſumuntur corpus & ſanguis i: At ex hac menſa aliqui ita ingurgitari oterant, ut ebrii dicerentur; nam certa erminata ſacri liquoris portio ſemel ſu- à ſingulis dabatur. Alii meliùs convivium une fidelium dici, in quo omnes tam res, quàm divites reficiebantur; videli- ſtitutum ac ſolemni more celebrari ſoli- ad exemplum & quandam repræſenta- n illius cœnæ, quam Chriſtus Dominus m habuit cum diſcipulis, priuſquam ris & ſanguinis ſui myſterium inſtitue- Nam ad repræſentandam illam Domini n etiam ad veſperam celebrabatur à fide- hoc convivium, idque præmiſſo jejunio, nſtat ex fine hujus capitis ỷ. 34.: & ad àm inter fideles mutuam charitatem, præ- i inter divites & pauperes (cujus veſti- cernitur apud quoſdam monachos & ca- os cœnam Dominicam agentes ipsâ feriâ â cœnæ Domini) unde ἀγάπαι, id eſt, tates dicebantur, velut quædam frater- ilectionis ſymbola, ùt diximus. Porrò *'oſtomus* putat tam oblationem quàm per- onem Euchariſtiæ fuiſſe convivio prio- At notavimus in Manuali in *Matth.* 26. *m. I.*

enim quis judicatur indignè ſumpſiſſe
peccata poſteà commiſſa. Hoc ipſu
cant *Luc.* 22. & *Paulus* hoc cap., cùn
Dominum calicem diſcipulis porrexi
quam cœnavit : quod idem de pane i
dum eſt. Non enim diviſum fuit hc
rium, ut una pars inſtitueretur ac ſ
in cœna, pars altera poſt cœnam: ſ
ne continuatâ poſt cœnam utraque
eſt, totum ſacramentum inſtitutum
confirmat mos uſque ad *Auguſtini*
ut in anniverſario die cœnæ Domini
á non jejunis ſumerentur, videlicet
tionem & commemorationem ejus
illa cœna factum fuerat : ex *Cartk*
can. 29., cui interfuit *S. Auguſt. ex e*
Cæterùm mos ſumendæ Euchariſtiæ
nam, cibumve communem ; exce
quintâ cœnæ Domini, poſtmodùm m
ab ipſis, ùt credibile eſt, Apoſtoli
dem epiſt. Aug. c. 6.

& Dominicæ cœnæ imitationem rejicie-
i ſuis conviviis pauperes, in quo eos ar-
atque etiam, quia ſe ingurgitarent; ideò
n fine capitis, *cum convenitis ad mandu-
n, invicem expectate.* Nam edulia domi
rata atque in Eccleſiam allata, quia de-
t in commune conferre, ſibi ſolis vendi-
t, aliis excluſis aut non expectatis: vel
omedebant, quàm venirent in Eccle-
Malè hinc Hæretici calumniantur Miſſas
as, quia de menſa myſtica non loquitur
olus, ſed de convivio, ùt diximus & de
quo pauperes excluduntur. At Miſſæ
æ non excludunt alios communicare vo-
, imò invitant: ex *Conc. Trid.*

22. *Numquid domos non habetis ad
lucandum & bibendum? Aut Ec-
m Dei contemnitis, & confunditis
qui non habent? Quid dicam vobis?
lo vos? In hoc non laudo.*

ſt. Si ſe ingurgitare viſum fuerat, nonne
im domi id faciendum erat, & non ne-
i habenda ac hiſce comeſſationibus pol-
a Eccleſia? *An non*, inquit, *confunditis
i non habent?* Scilicet pauperes, id eſt,
eorum ignominiam illos non admittitis
licitis? Græci per Eccleſiam intelligunt
m materialem: Alii cœtum Chriſtiano-
, qui vocatur Eccleſia Dei, quia convo-
i Deo, quam deſpiciebant qui vacabant
ati. Vel pauperes contemnebant, qui
bona pars Eccleſiæ, de quibus *Jac.* c. 2.
Dicit autem *Paulus* non Eccleſiam ſim-
er, ſed *Eccleſiam Dei*: ut oſtendat factum
modi in Dei injuriam cedere, ſub cujus
ne conventus habebatur. Etſi in aliis lau-
vos poſſim, & jam ante laudaverim, ta-

quod & tradidi vobis, id eſt, quod vo
modum ſcilicet conſecrandi & man
corporis Dominici. Facit autem hoc lo
tionem inſtituti ſacramenti: ut quemad
neminem ſuorum à ſacroſancta menſa C
abjecit: ita nec à ſuis conviviis, quæ
nicam cœnam repreſentabant, arcere e
peres doceret. Et quia Corinthii cœnam
nicam ita agebant, ut contra dignita
reverentiam ſacrorum myſteriorum, c
celebratio cœnam illam continuò ſequ
graviſſimè peccarent: ùt, qui ad ea part
da indignè venirent poſt epulas, crapu
ebrietatem, poſt pauperum injuriam,
temptum Eccleſiæ Dei. Id oſtendere vo
tam grande ſcelus corrigere, refert in
nem ſacramenti. Ex qua intelligatur m
do myſteriorum, & peccati gravitas e
à quibus illa indignè tractata fuiſſent. N
fideles, quid inter myſteria agere & c
præparati ad ea accedere debeant. Rep
tem ſcripto eam traditionem, quam ve
diderat: quod utique non feciſſet, ſi
eam traditionem à Corinthiis non fuiſſ

itis fuit teſtimonium illud Patris de Chri-
hic eſt filius meus dilectus, &c., à tribus
geliſtis ſcriptum eſſe, ſed etiam à *Petro*
voluit tanquam quarto Evangeliſta; vi-
it propter excellentiam myſterii: ita nec
i fuit, à tribus Evangeliſtis commemo-
iſtitutionem ſacroſanctæ Euchariſtiæ, ſed
à *Paulo* velut quarto Evangeliſta voluit
leſcribi, quo magis tanti myſterii fides
neratio fidelibus eſſet commendata, ùt
Eſtius. Meminit *Paulus* proditionis Chri-
m ut ejus charitatem commendet, qui
xima expectatione tantæ injuriæ, quam
minibus accepturus erat, ſymbola ſum-
oris hominibus tradiderit: tum ut indi-
uanti faciendum ſit hoc myſterium, quod
ius ad paſſionem & mortem iturus in ſui
riam nobis extremum reliquit. Panis
accepit, azymus erat, ex *Matth.* 26.
14. *Luc.* 22. ùt notavimus in Manuali.

24. *Et gratias agens fregit, & dixit:*
ite, & manducate: hoc eſt corpus
, quod pro vobis tradetur: hoc fa-
n meam commemorationem.

ecè, *Et gratiis actis Deo patri, elevatis*
um oculis, ùt *Matth.* 14. & *Joan.* 12.,
, &c. Significatur enim gratiarum actio-
æceſſiſſe panis fractionem, & verborum,
atim recitantur, prolationem. *Egit* autem
Patri, tum generatim pro beneficiis ab

habuit hæc gratiarum actio precationem, quâ dicti beneficii exhibitionem, id eſt, panis in ſuum corpus tranſmutationem idem Dominus à Deo patre petebat. Quam bonam ſuper pane precationem Evangeliſtæ benedictionem vocant, in eo quod dicunt Chriſtum benedixiſſe, ùt ad illud *cap.* 10. *Calix benedictionis, cui benedicimus* &c. dictum eſt. Ab hac porrò gratiarum actione ſacramentum, cujus hìc inſtitutio refertur, Euchariſtia vocata eſt: ut ipſo nomine nos etiam ad agendas gratias excitaremur. *Et dixit* utique diſcipulis ſuis duodecim, quos omnes & ſolos habebat hujus epuli convivas: *Accipite & comedite*, non tam præcipientis, quàm invitantis verba ſunt: *Hoc eſt corpus meum.* Et hæc verba non ſimpliciter ac nudè enunciativa ſunt, ſed operatoria, quibus id, quod ſignificabat, effecit, id eſt, ex pane corpus ſuum, & hoc ipſum iiſdem verbis ſignificavit. Sed & nos ſi haberemus poteſtatem tranſmutandi rerum naturas, ſimili modo poſſemus convenienter loqui: velut accepto lapide dicere, hic eſt panis; & acceptâ aquâ, hoc eſt vinum. Itaque non maior eſt difficultas de intellectu verborum Chriſti, quàm eſſet de intellectu ſimilium verborum à nobis prolatorum. Nam cùm operatoria fuerint & ſignificantia idipſum, quod operabantur, nempe tranſubſtantiationem panis in corpus Chriſti: non poterat pronomen *hoc*, monſtrare panem, quamvis ipsâ prolatione durante adhuc ibi exiſtentem: ſed monſtrabat id, quod per verba fiebat ex pane, quodque completâ verborum ſignificatione, ſcilicet in termino prolationis, ibi futurum erat, id eſt, *corpus Chriſti*, ut ſenſus loquentis hoc modo reddi poſſit: id quod ex hoc pane facere [illegible], & facio, *eſt corpus meum.* Vel hæc [illegible]laris, quam demonſtro completâ enun-

ne, *eſt corpus meum*. Ex his etiam patet
m *eſt* in hac enunciatione & quavis
retinere propriam & conſuetam ſignifi-
iem, ſicut & in verbis quibus calix con-
ur. Nam ſic exponere, *Hoc eſt corpus*
, id eſt, ſignificat corpus meum, vel
pus ac figura corporis mei, eſt hæretico-
figmentum jam olim ab Eccleſia damna-
Sic enim perverti poſſet illud Dei Patris
hriſto teſtimonium, *Hic eſt filius meus*,
do hic eſt typus & imago quædam filii
Quod pro vobis tradetur, ſcilicet in mor-
raditione non quâ Judas aut Judæi aut
is tradiderunt Dominum; ſed quâ Domi-
i ſe ipſo traditus eſt immensâ ſuâ erga
haritate, juxta *Iſaï*. 53. *Gal*. 2. *Eph*. 5.
r. 2. *Quod ..... tradetur* apud *Luc*. 22.
t, *quod pro vobis datur*. Et græca ex-
ria hìc conſtanter legunt, κλώμενον. *fran-
in* præſenti; quibus Syra conſentiunt,
rgia *Baſilii* &c. Citat & *Beda* hunc *Pauli*
i in commentario *Lucæ* 22. his verbis:
*ſt corpus meum, quod pro vobis confrin-
i*. ne mentione quidem alterius lectionis,
nunc codices occupavit, factâ. Putat *Ca-
s* in græco præſens poni pro futuro, &
fractionem, de qua hìc Apoſtolus, ad
nem Chriſti ſubſequentem. At minùs
; cùm enim hæc fractio non ſignificet
e ſeparationem, & cùm in Chriſto pa-
nulla fuerit oſſium vel aliarum partium
), teſte *Joan*. c. 19. juxta illud *Exod*. 12.
comminuetis ex eo, & cùm hæc verba,
funditur, non reſpiciant effuſionem ſan-
futuram in cruce, ſed ad eam, quâ ſub
vini fundebatur in cœna, ſcilicet è calice
diſcipulorum: ſimiliter hæc verba, *quod
bis frangitur*, ad eam fractionem, quæ

quem frangimus: & in *Actis Apoſtol*
ſub nomine corporis Chriſti, ùt in c
Berengarii, quâ dicitur Chriſti cor
ritate manibus ſacerdotum tractari,
& fidelium dentibus atteri. Dicit aut
nus, *quod pro vobis frangitur*, eo qu
corporis in ſacramento myſtica qu
preſentatio ſit paſſionis ejus, quam
ſuſtinuit in cruce: ut panis fractus i
ille, qui in cruce *attritus eſt propt*
noſtra. *Iſa.* 53. Et hæc fractio eader
illa, de qua *Paulus* ante, & tres Ev
quando commemorant, Chriſtum
ceptum fregiſſe; nihil enim eſt in
vel in textu græco, quod diverſam
ſinuet: tametſi nonnulli duplicem f
ctionem: alteram conſecratione pri
partes majores; alteram poſteriorem
minores, ſed ſinè neceſſitate; nam
fregit, poteſt facilè referri ad temp
tionis verborum, quibus dictum eſt.

deinceps à vobis & ſucceſſoribus veſtris, iſque fidelibus fieri volo, idque *in mei memorationem*, id eſt, recolentibus memoriam paſſionis & mortis meæ pro vobis. Illud ſciendum, non omnes actiones præcepto dicitur, *Hoc facite*, comprehenſas pertinere ad omnes fideles, ſed alias quidem præcepi ulis & eorum ſucceſſoribus, ut id faciant Chriſtus: id eſt, conſecrent, offerant & diſtribuant corpus Domini; ſimul cum pto poteſtas datur hæc faciendi. Jam quòd a verba ſecundùm aliquas actiones etiam teros fideles pertineant, quatenùs ſcilicet includitur præceptum accipiendi & edendique in memoriam paſſionis Dominicæ, ex verbis: *Quotieſcumque enim manducanem hunc, &c.* Quibus explicans hæc ti verba ad diſcipulos dicta: *Hoc facite in commemorationem*, ea refert ad totam, alloquitur Eccleſiam Corinthiorum. Nam ci ex canone Miſſæ offerunt ſuo modo, et per miniſterium ſacerdotum pro ipſis ntium, cui miniſterio conſenſum, fidem votionem ſuam adjungunt: ex *Eſtio*.

25. ***Similiter & calicem, poſtquam vit, dicens: Hic calix novum teſtaum eſt in meo ſanguine. Hoc facite ieſcumque bibetis, in meam commetionem.***

iliter, Græcè, *ad eundem modum*, id eſt, ritu & ordine. *Poſtquam cœnavit*, pro in canone Miſſæ legitur, *poſtquam cœnaeſt*: quod autem hìc de calice dicitur ac- & conſecrato *poſt cœnam*; idem & de ſubintelligendum admonuimus, cùm ℣.20. ocabulo *cœnæ Dominicæ* ageremus. Et ſiiximus ℣.24, hæc verba, *Hoc eſt corpus*

m um, non eſſe ſimpliciter enunciativa, ſed operatoria ejus, quod enunciant; ſic pariter de his verbis, *Hic calix* &c. dicendum eſt. Intendit enim per ea Dominus aliquid operari, id eſt, ex vino ſanguinem ſuum efficere, & hoc ipſum iiſdem verbis ſignificare ut ſit ſenſus: Id quod hoc poculo continetur, eſt ſanguis meus, in quo, id eſt, per quem *novum teſtam ntum* ſancitur & confirmatur. Nam ſicut *vetus teſtamentum* confirmatum fuit effuſione ſanguinis vitulorum, ejuſque in populum reſperſione, *Exod.* 24., ita *novum teſtamentum* Chriſtus velut novi teſtamenti mediator confirmavit ac ratum fecit effuſione ſui ſanguinis in populos ſacramentaliter diſtribuendi; quam diſtributionem ſignificavit ea, quæ primùm facta eſt in diſcipulos tanquam ſemina quædam populorum, qui poſteà credituri erant. Vocatur autem *novum teſtamentum* ea promiſſio, quâ Deus ſpiritualia bona, id eſt, fidem, ſpem, charitatem, veniam peccatorum, legis obedientiam, perſeverantiam & vitam æternam electis ſuis ſe daturum promiſit, quomodo *vetus teſtamentum* dicitur pactum Dei, quod iniit cum Iſraëlitis; ut, ſi legem à ſe datam ſervarent, temporalium bonorum abundantiam eis retribueret. De utroque teſtamento locus eſt apud *Jerem.*, repetitus à *Paulo ad Hebr.* c. 8., ubi Deus priori reprobato prædicit ac promittit novum, id eſt, effectus novi teſtamenti paſſim toto orbe multiplicandos: de quibus *B. Aug. l. de Spir.* & *litt.* c. 19. & *S q.* Quòd ad præcept. neceſſitatem attinet, tenetur unuſquiſque ſacerdos in conſecrando corpore & ſanguine Domini iis uti verbis, quæ ſibi ex [...]one ſuæ Eccleſiæ præſcripta habet: eſt [...]dem ratio de azymo pane & fermen[...] [...]on dubium tamen, quin ad conſecra-

calicis ea ſaltem verba ſufficiant, vel
id *Paulum*, vel apud quemlibet Evan-
um leguntur. *Hoc facite, quotieſcumque*
in meam commemorationem, id eſt, ad
dam memoriam paſſionis & mortis
iæ quidem expreſſiùs repreſentatur per
ſanguinis ſeorſim à corpore conſecra-
acceptum, quàm per ſolam conſecra-
& ſumptionem corporis Chriſti. Cæ-
x eo quòd hìc non abſolutè dictum
c *facite in meam commemorationem*, ſi-
lutè dictum fuerat poſt conſecrationem
, ſed cum determinatione, *quotieſcum-*
tis: non improbabile ſumunt argumen-
tholici ſcriptores, quo doceant uſum
on omnibus fidelibus eſſe neceſſarium:
.

Quotieſcumque enim manducabi-
em hunc, & calicem bibetis: mor-
mini annunciabitis donec veniat.

veniat nempè glorioſus ad judicium.
m juge Euchariſtiæ ſacrificium duratu-
uſque ad adventum Domini, poſtquam
a non jam ſub ſpeciebus, ſed palàm ex-
re licèt nobis incognito modo, corpore
emur: nec corpore modò, ſed & di-
Notandum in oblatione & participa-
crificii incruenti præcipuè quidem re-
m eſſe memoriam paſſionis Dominicæ,
ruenti ſacrificii: hoc enim propriè per

pore, quo ſacrificium offertur corporis & ſanguinis Domini: aut poſteà, velut ab infirmis, ad quos defertur hoſtia. Malè ex hoc colligunt Hæretici neceſſariam eſſe cunctis fidelibus utriusque ſpeciei communionem, ut annunciatio mortis Dominicæ, quam Dominus præcepit, ab iis fieri poſſit; cùm nec unius ſpeciei perceptio ad eam rem neceſſaria ſit, cùm ſatis ſit unà cum ſacerdote offerre, ùt notat *Eſtius*.

℣. 27. *Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indignè: reus erit corporis & ſanguinis Domini.*

. Id eſt. *Quicumque panem hunc*, aut *calicem indignè* ſumpſerit, obnoxius erit pœnæ, quam meretur is qui corpus & ſanguinem Domini malè & indignè tractavit; quomodo reus fuit Judas proditor, qui oſculum ori ejus impreſſit & eum tradidit: quomodo rei Judæi qui manibus injectis eum ligaverunt, in faciem ejus expuerunt, colaphis ceciderunt, palmas in faciem dederunt, denique ſanguinem ejus fundendum Pilato tradiderunt. Sic illum ignominiâ afficiunt, qui ſacratiſſimum ejus corpus manibus impuris attrectant, orique admovent execrabili: ita *Theodor.* & *Oecumen.* Nota 1. non de nudo ſigno dici reum corporis & ſanguinis Domini. 2. Corpus & ſanguinem etiam à malis ſumi. 3. Utrumque ſub una ſpecie ſumi, quia dixit *manducaverit vel biberit*.

℣. 28. *Probet autem ſeipſum homo: & ſic de pane illo edat, & de calice bibat.*

Quiſque *ſeipſum* examinet, ne tanti criminis reus ſit, conſcientiam ſuam examinet, nec ſiniſtrè de hoc myſterio ſentiat, ne carnale tantùm aliquid ſuſpicetur; tui ipſius arbiter eſto,

& eorum, quæ in vita geſſiſti judex non indiligens, ait *Theodoricus* ante expiata delicta, ante exomologeſim factam criminis, ante purgatam conſcientiam ſacrificio, & manu ſacerdotis, ante offenſam placatam indignantis Domini & minantis. Quicumque ederit panem, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini, *Cypr. lib. de lapſis.* Et certè conſtat plus requiri quàm ſolam fidem: Corripit enim Apoſtolus eos, qui in cœna Dominica ad ebrietatem uſque replebantur, & pauperes à ſuis menſis excludebant; quos idcircò dicit edere & bibere corpus & ſanguinem Domini indignè: hæc autem peccata propriè non fidei, ſed moribus adverſantur. Cùm autem ſeipſum probaverit & dignum repererit, tum demùm & non aliter, *de pane illo edat, & de calice illo bibat*: ex Græco.

℣. 29. *Qui enim manducat & bibit indignè, judicium ſibi manducat, & bibit: non dijudicans corpus Domini.*

Qui enim mauducat & *bibit indignè*, vel alterum horum facit, qui vel edit vel bibit indignè, quod contingit ei, qui ſe non probaverit, *judicium ſibimet ipſi edit aut bibit*, id eſt, ſibi damnationem accerſit, qualem & quantam meretur is, qui corpus & ſanguinem Domini tractaverit indignè, pœnam ſcilicet æternam, quia non diſcernit *Corpus Domini* ab aliis cibis, id eſt, non æſtimat præ aliis ùt oportet; non attendit quantæ ſit dignitatis hoc quod accipit: ex *Eſtio.*

℣. 30. *Ideò inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi.*

Oſtendit ex indignè ſumpto corpore Domini & ſanguine immaturas mortes evenire, cùm ait, *dormiunt multi*: ſimiliter & longos morbos, aliaque mala multa, ait *S. Thom.*

℣. 31. *Quòd ſi noſmetipſos dijudicaremus, non utique judicaremur.*

Dijudicaremus, id eſt, examinaremus, & noſtra ipſi peccata condemnaremus. Modeſtia eſt, quâ ſe conjungit cum fratribus delinquentibus, ſciens nec ſe ſinè peccato vivere, nec paternæ correptionis eſſe immunem: ſimul ut innuat doctrinam ſe tradere generalem & ad omnes fideles pertinentem.

℣. 32. *Dum judicamur autem, à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.*

Dum in hac vita plectimur, per morborum afflictiones tantùm *corripimur*: hujuſmodi enim animadverſio pro noſtris delictis quædam eſt benigna caſtigatio: ita *Gaig*. Sunt enim ea flagella filiorum à Chriſto Domino inflicta ad emendationem veſtram & ſalutem, quaſi dicat. Spem quam habetis in eo, non deponatis. *Cum mundo*, id eſt, cum infidelibus & peccatoribus. Oſtendit temporalia flagella valere ad evadenda æterna, ſi illis utamur ad emendationem ut credibile eſt eos uſos fuiſſe, de quibus dixit, & *dormiunt multi.*

℣. 33. *Itaque fratres mei, cùm convenitis ad manducandum, invicem expectate.*

Præcipit Apoſtolus, ut ſe mutuò expectent *ad manducandum*; ne ſcilicet, cœnam ſuam præſumentes, indignè Dominicum corpus & ſanguinem participare probentur, ne indignè participando, rei effecti cædis corporis ipſius, judicium excipiant, ne in tale judicium incidentes, afflictionibus, cladibus ac morte conſummentur, & ne ſi tali pœnâ non fuerint puniti, in æternum ſupplicium cum infidelibus tradantur: ex *Oecum*.

|. *Si quis eſurit, domi manducet: in judicium conveniatis. Cetera , cùm venero, diſponam.*

t. *Si quis* non poteſt tam diu jejunus ere in Eccleſia, donec omnes convene- iùs *Domi comedat*, aut certè prægu- uid, ne ſit ei moleſtum expectare com- cœnam. Ex quo liquet, conſuetudi- elium fuiſſe, ut jejunarent totâ die ad m uſque, quâ cœna celebrabàtur; nam non ſuiſſet moleſta expectatio: vult Apoſtolus potiùs ſolvi jejunium, quàm quam committeretur illo convivio in- , ne conventus ille inſtitutus ad foven- aritatem & ad ſalutem ſuo vitio, illis *d judicium*, hoc eſt æternam damnatio- *Cætera*, intelligit ſpectantia ad dignam, m & ordinatam myſteriorum celebra- : quæ ſint illa, *cætera*, ſcriptum non is, Sed traditum: ùt de Euchariſtia s ſumenda. *Cùm venero, diſponam.* In- eſt, an *Paulus* adhuc ad eos venerit: utem ſi non per ſe, per diſcipulos fe- uod hìc promittit.

CAPUT XII.

rietate donorum Spiritûs ſancti, mque diſpenſatione.

. *De ſpiritualibus autem, nolo vos re fratres.*

... E donis divinis, quæ *ſpiritualia*

tenditper tria capita. Cauſa autem, quæ *Paulum* impulit ad dandam hanc inſtructionem fuit quia apud Corinthios qui crediderant, donis ſpiritualibus dotabantur; & hi quidem linguis loquebantur, alii verò prophetabant, quidam autem alia aſſequebantur: quæ dona ipſis facta fuerunt occaſio duplicis diſſenſionis, eo quòd inſipientes eſſent. Nam qui majus donum acceperat, efferebatur adversùs eos, qui minora habebant: qui verò minus acceperat, invidiâ accendebatur adversùs eum, qui majori donatus erat. Deindè etiam vates apud ipſos erant ac pſeudoprophetæ: nec manifeſtum eis erat, quis per Spiritum ſanctum prophetaret, quis verò per dæmonem vaticinaretur. Quia igitur hoc quoque illos turbabat in publicis Eccleſiæ conventibus, ſigna ponit vatis, ſeu divini, ac prophetæ; & reformat quòd inordinatè fiebat, nempè quod ſpectabat uſum donorum ſpiritualium: hæc *Oecum.*

℣. 2. Scitis quoniam cùm Gentes eſſetis, ad ſimulacra muta prout ducebamini euntes.

Græcè, *ſcitis quando Gentes eratis*, vel quia *gentes eratis*, cultu ſcilicet & religione, idque majori parte; Nam inter Corinthios erant ex Judæis aliqui, *euntes* ſupple *eratis*; vel ibatis *ad ſimulacra* colenda non conſilio, ſed utcumque, id eſt qualitercumque, temerè, pro nutu ducentium, & huc illuc abducti faciles & ſequaces more pecudum, ducti ſive conſuetudine ſive principum ac ſacerdotum authoritate, & dæmonum fallaciâ. Quorſum autem hæc præfationis loco commemoret, non ſatis liquet.; Græci putant, eum velle inſinuare diſcrimen inter vates idolorum & prophetas Chriſti: ac primum quidem ſignum, quo diſcernantur hâc parte ſignificari, nempe quòd

; à dæmonibus arrepti velut inſani ſine
roferrent ea, quæ ſuggererentur, nec
t in poteſtate loqui aut non loqui. In
is autem Chriſtianis res haberet pror-
trario modo: nam ùt cap. 14. dicitur,
prophetarum prophetis ſubjecti ſunt.
i ſignum, quòd illi Jeſum blaſphema-
ti non ſinè honore nominarent. Alii
veterem idololatriam eis rememorare
oposito declaret ac doceat, quibus do-
ſuſceptam religionem Chriſti ditati ſunt
rati, qui priùs *muta ſimulacra* colentes
ujuſmodi donorum habebant, ſed ad
ſtatuarum ducebantur velut pecora ra-
rentia.

*Ideò notum vobis facio, quòd ne-
Spiritu Dei loquens, dicit anathe-
u. Et nemo poteſt dicere, Domi-
ſus, niſi in Spiritu ſancto.*

mis ſcire vos volo, *quòd* nullus per
i Dei loquens, ſpiritum Dei habens,
aledicit, interitum ei & exterminatio-
precatur. Nam *anathema*, Hebraïcè,
ır res execrabilis & exterminanda, ùt
ad Rom. 9. Removet autem hoc, quod
re *anathema Jeſum*, propter vates ido-
ı, ex Græcorum ſententia. Vel propter
, qui de ſpiritu Dei gloriantes, Jeſu
maledicebant, atque eum non ſolùm
m negabant, ſed etiam dicebant ana-
nomen ejus penitùs extinguere labo-
Id quod etiamnum hodie facere dicun-
ıis ſynagogis: videlicet imitatores pa-
ıorum, qui ſpiritu maligno pleni cla-
ad Pilatum de Jeſu, *Tolle*, *Tolle*,
e eum, *Joan.* 19. Ut negavit Apoſtolus

tur, & ea ſolent attribui, quæ ſpecta
num ſanctificationem : ùt *Matth.* 7.

℣. 4. *Diviſiones verò gratia*
idem autem Spiritus :

Id eſt, charisſmata ſeu dona ſpiri
per Eccleſiam diſtributa ſunt: alia
unus *idemque Spiritus* ſanctus eſt,
nia largitur ; cujus & dona voc
debita, ait *Cryſoſt.*

℣. 5. *Et diviſiones miniſtrati*
idem autem Dominus :

Miniſteria quoque, inquit, vari
ſunt per Eccleſiam, inter quæ in
tizandi, & eleëmoſynas colligendi
officia Eccleſiaſtica. *Idem autem D*
licet Jeſus Chriſtus, à quo ùt D
quem ùt hominem illa omnia conf
que ſi in munere eſt differentia,
in datore, ait *Chryſoſt.*

℣. 6. *Et diviſiones operatio*

alia quàm ſupernaturalia in omnibus
ıs, id eſt, in omnibus cauſis ſecun-
. *Thoma*, ex *Iſa.* 26. Notant Patres
ı à *Paulo* Trinitatem perſonarum
: & chariſmata peculiariter attribui
ncto tanquam ſpiritualium donorum
miniſteria Filio tanquam Domino: Et
es Patri, tanquam primo omnium
Sive tribus nominibus res eaſdem
voluerit Apoſtolus, ùt Græci pu-
diverſas ùt Latini meliùs ad mentem
explicant: nam non omnia chariſma-
s ſancti vocantur à *Paulo* miniſteria
ones, ùt patet *ad Rom.* 12. & 1. *Pet.* 4.
a ergo ſunt quæcumque gratiæ gratis
donationes, *ad Rom.* 12. *Miniſteria*,
cia miniſtrandi Eccleſiæ in quocumi-
ı & ordine. Cujuſmodi ſunt Apoſto-
piſcopatus, Diaconatus, &c. ùt *ad*
& 1. *Pet.* 4. Et ea miniſteria quæ in
cclesiæ committebantur fœminis, ùt
Operationes autem vocat gratias cur-

oſtentationem aut vanitatem, aut quæſtum, nec omninò fruſtrà, ſed ad *utilitatem* Eccleſiæ, id eſt, ad hoc datur, ut in communem uſum populi fidelis id quod accepit, conferat atque exerceat, ùt *Matth.* 25.

℣. 8. *Alii quidem per Spiritum datur ſermo ſapientiæ : alii autem ſermo ſcientiæ ſecundùm eundem Spiritum :*

Oſtendit non omnibus omnia, nec diverſis eadem dari dona, ſed aliis alia tribui. Sic enim expedit toti corpori, ut dum membra mutuis egent officiis, mutuo inter ſe charitatis nexu contineantur. *Sermonem ſapientiæ* vocat gratiam de iis quæ ad doctrinam religionis ac pietatis ſpectant, differendi ex rebus ſupremis : per quam in ſe divina cognoſcimus, ait *Auguſt.* ut *cap.* 2. Hoc autem fit quando quis quaſi detegit ac revelat myſteria cœleſtis conſilii, velut de redemptione generis humani per humilitatem paſſionis Chriſti filii Dei, de vocatione Gentium & reprobatione Judæorum, &c. ut *ad Rom.* 2. & cap. 3. *hujus Epiſt.* & *ad Hebr.* 5. *Sermo ſcientiæ* eſt gratia differendi de rebus Chriſtianæ religionis, ex iis quæ ſunt humanæ ſcientiæ vel experientiæ. Quod fit dum ad explicandam fidei noſtræ doctrinam adhibetur philoſophia ſæcularis, item exempla, comparationes & qualiacumque argumenta à rebus humanis ad captum rudium & carnalium hominum accommodata, ùt cap. 3. ex *Auguſt.* *lib.* 13. *de Trin.* cap. 19. & *lib.* 14. c. 1.

℣. 9. *Alteri fides in eodem Spiritu : alii gratia ſanitatum in uno Spiritu :*

Fides hìc non pro dono credendi ; ſed pro conſtanti in Deum fiducia, quippe quæ montes transferre poſſit, ex *Gaig.* Vel pro ſermone fidei accipiunt, id eſt, pro gratia rectè & ſua-

bililiter ea proponendi, quæ fidei ſunt: ex *S. Thom.* Vel pro certitudine fidei, quam quis excellenter habet, ùt *Matth.* 8. & 16. Vel pro conſtantia fidei profitendæ. Vel pro fide, non credendorum, ſed agendorum, id eſt, patrandorum miraculorum, ex *Cajet.*, quam Græci quoque fidem ſignorum & miraculorum vocant. Et hæc fides ſecundùm ſe, tantùm eſt gratia gratis data, hoc eſt ad aliorum utilitatem propriè conceſſa, ùt prophetia & diſcretio ſpirituum. Licèt ordinariè non exiſtat abſque perfecto quodam liberæ voluntatis aſſenſu ad ea quæ divinitùs ſunt revelata atque promiſſa, cap. 13. & *Marc.* 11. *Donum curationum*, ſeu ſanandi languores & ægritudines corporales, ſive id fiat impoſitione manuum, quæ eſt oratio ſuper hominem, ex *Aug.* 3. *de Bapt.* cap. 16. ùt *Marc.* 16. ſive re quâpiam corporali adhibitâ, ùt unctione olei, *Marc.* 16., ſive per ſolum ſignum crucis.

℣. 10. ***Alii operatio virtutum, alii prophetia, alii diſcretio ſpirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio ſermonum.***

Virtutum efficientia ſignificat donum edendarum virtutum, id eſt, miraculorum, quæ virtutes appellantur in Script., eo quòd ſingulari virtute Dei ſupra naturam efficiantur. Græci hanc partem à præcedenti ita diſtinguunt: quòd qui hoc dono præditi eſſent, etiam punire poſſent incredulos, aut inobedientes, ùt *Act.* 5. & 13. & 1. *Tim.* 1. & ſuprà c. 5. ad quæ facienda donum curationum non extendebatur. Sed diſtinctio quam Latini afferunt, præponderat, ut hâc parte ſignificentur miracula majora: per quæ nimirùm ea fiunt, quæ naturali virtute fieri nullo modo poſſunt,

di, ſeu revelandi arcana. *Diſcretio ſ*
quâ dignoſci poteſt, quo quis ſpiritu
invidentiæ an charitatis: vel ad diſce
quis verus propheta, quis falſus, ut
1. *Theſſ.* 5. Eſtque donum præfectis E
dijudicandis ſcripturarum ſenſibus,
à variis afferuntur, ſummopere neceſ
in ſomniorum dijudicatione. *Genera*
eſt donum loquendi variis linguis, i
primitiva fuit frequens, *Act.* 1. *In*
ſermonum eſt facultas peregrinas ling
pretandi: nam diverſa erant dona
linguis, & eas interpretandi. Erant
linguis loquebantur, nec tamen ea
rent interpretari poterant: ſed tant
nere ſciebant ſe divina loqui, utpot
Spiritu ſancto ad loquendum. Erant
alii qui donum haberent interpretanc
ab aliis peregrinâ linguâ dicebantur,
huic dono ſucceſſerunt linguarum p
ex *Eſtio.*

privatim unicuique ſicut vult. In græco, *lt*, referri quidem poteſt ad *unicuique*; nſus; Spiritum ſanctum dividere uni- homini, prout quiſque voluerit: ita *enarr. Epiſt. ad Rom.* cap. 12. Sed iſte manifeſtam continet falſitatem, quia ma non dividuntur hominibus, prout unt, ſed prout ille voluerit qui ea di- : ut quæ non dependeant ab hominum , ſed à ſola voluntate, ac beneplacito igitur eſt, quod dicit Apoſtolus *prout* ilicet ipſe ſpiritus, ùt *Joan.* 3. & *Hebr.* 2. s rationem in particulari quæreret hu- i diſtributionis donorum, ſimul ut co- improbum & inordinatum deſiderium , qui cùm chariſmata, cujuſmodi jam ata ſunt, vel omninò non haberent, ea quæ vellent, propter hoc dolebant, ntibus invidebant, videlicet pluris æſti- hujus generis dona, quàm oporteret, n eſſent de numero eorum, quæ homi- o commendant, gratumque faciunt.

2. ***Sicut enim corpus unum eſt, & a habet multa, omnia autem mem- rporis cùm ſint multa, unum ta- orpus ſunt: ita & Chriſtus.***

tamen corpus ſunt, id eſt, corpus unum iter conſtituunt: *ita & Chriſtus* unum pus, multa habens membra, quæ multa it, *unum tamen corpus ſunt*, non natu- ed analogicum; nòn politicum & ſæ- , ſed myſticum & ſpirituale.

3. *Etenim in uno Spiritu omnes nos m corpus baptizati ſumus, ſive Ju- ive Gentiles, ſive ſervi, ſive liberi: nes in uno Spiritu potati ſumus.*

:t quando & quomodo fideles facti ſunt

unum corpus: videlicet in baptiſmo, per quem inſiti ſunt Chriſto, & facti membra corporis illius. *Et nim* (inquit) per unum & eundem Spiritum ſanctificationis noſtræ authorem, *nos omnes* fideles *baptizati ſumus in unum corpus* id eſt, ſuſcepto baptiſmi Sacramento incorporati ſumus Eccleſiæ, ac veluti membra corpori coagmentata, unum corpus effecti: licèt alioqui genere & conditione diverſi. *Omnes in uno ſpiritu potati ſumus*, id eſt, eundem ſpiritum accepimus, hauſimus potatione ſeu hauſtu donorum Spiritûs ſancti, *Iſa.*12. *Ezech.*47. *Joan.*7. Videtur tamen Apoſtolus loqui de poculo menſæ Dominicæ, ex quo bibentes hauriunt gratiam Spiritûs ſancti, ſicut in priore parte meminit baptiſmi, per quem fideles ſpiritum ſanctificationis accipiunt: ut mens Apoſtoli ſit: omnes fideles velut unius corporis membra, ùt generationem habent communem per baptiſmum; ita nutritionem quoque communem habere per Euchariſtiæ Sacramentum. Ex altera autem ſpecie relinquit alteram intelligendam, id eſt, ex potu cibum: ut ſenſus ſit. Et omnes nos uno, eodemque ſanguinis Dominici poculo ad hauriendum eundem ſpiritum, animas noſtras ſanctificantem, potati atque rigati ſumus: ex *S. Thoma.*

℣. 14. *Nam & corpus non eſt unum membrum, ſed multa.*

Declarat ſimilitudinem ab humano corpore ſumptam; ut eam poſteà ſuo applicet inſtituto: nam (inquit) non eſſet corpus organicum, niſi diverſis conſtaret membris, cujus partes ſunt inſtrumenta diverſis uſibus attributa.

15. Si dixerit pes : quoniam non *anus, nòn ſum de corpore : num* *n eſt de corpore ?*
i dicat, minimè. Nam integritas corpo- anici, non ſolùm requirit membra per int opera, ùt ſunt manus ; ſed etiam ipſum corpus loco moveatur, ùt ſunt. Sic igitur in corpore myſtico, ſi quiſ- feriori miniſterio velut contemptibili tus tanquam pes in corpore, qui calcat , & pondus ſuſtinet totius corporis, ratur ſe non eſſe membrum corporis, nullo loco eſſe in Eccleſia, propterea on ſit manus, id eſt, honoratiori cui- ficio deſtinatus; iniqua & falſa erit hu- i querimonia. Sicut enim pes æquè, ùt membrum eſt corporis, tametſi loco io impar : ita in corpore myſtico ſe res is membris ad imparia officia deputatis: m & illius perfectio varietatem hanc orùm exigit. Inſinuat Apoſtolus hujuſ- querelas fuiſſe inter Corinthios propter im & miniſteriorum diſparitatem.

16. Et ſi dixerit auris : quoniam *m oculus, non ſum de corpore :* *deò non eſt de corpore ?*
aurem & oculum poſſunt intelligi, qui actionibus vitæ contemplativæ : quo re Doctores ſunt ùt oculi, diſcipuli ùt , prælati ùt manus, ſubditi ùt pedes : *Thom.*

17. Si totum corpus oculus : ubi au- *? Si totum auditus : ubi odoratus ?*
otum auris, ubi nares ? ſic igitur & in re myſtico, ſi omnia membra ſupremas ut honorabiliores haberent functiones :

nulla eſſent quæ exercerentur in mediocribus aut minoribus; ut ſi omnes eſſent magiſtri, nulli eſſent diſcipuli: ſi omnes vacarent contemplationi, nulli eſſent, qui vacarent actioni.

℣. 18. *Nunc autem poſuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore ſicut voluit.*

At verò *Deus* humanum corpus ſic inſtituit, ut eſſet compoſitum ex variis membris ſitu & officio diſtinctis. Ubi nota omnia quæ vocantur naturæ opera, Deo opifici & authori adſcribi: ut in omnibus laudetur Deus, à quo eſt ipſa natura, totaque ejus operatio: ex *S.Thomæ*, & ex cap. 15. *Sicut voluit*, ut doceat Deum non neceſſariò agere, ſicut agit natura. Et quòd de naturali, hoc de myſtico corpore intellige: ex *Chryſ.*

℣. 19. *Quòd ſi eſſent omnia unum membrum, ubi corpus?*

Ubi corpus? ſcilicet organicum. Sic neque Eccleſia rationem corporis haberet, ſi omnium fidelium par eſſet dignitas, eademque functio: ex *Hieron.*

℣. 20. *Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus.*

Sic & Eccleſia.

℣. 21. *Non poteſt autem oculus dicere manui: operâ tuâ non indigeo; aut iterum caput pedibus: non eſtis mihi neceſſarii.*

Quòd ſi etiam velit dicere: *non indigeo* te, non ita ſe habet rei natura. Ubi autem ſuperiùs ſuaſiſſet, ne graviter ferrent, qui minora haberent dona, ad modeſtiam nunc revocat faſtum eorum qui majora habebant. Quemad-

àm Chriſti vicarius,' qui hodie Urba-
I. eſt, qui pedibus, id eſt, ſubditis
non poſſit. *Non eſtis mihi neceſſarii.*
im Chriſtus dicere poſſet angelis &
us. ex *Eſtio.*

2. *Sed multò magis quæ videntur*
a corporis infirmiora eſſe, neceſ-
ſunt:

dere vult, quòd fortaſſis magis neceſ-
., qui ea acceperunt dona, quæ minora
t. Bene autem dixit *quæ videntur*,
s in ſola opinione eſſe inferioritatem,
aquam in veritate, ùt notat *Oecumen.*
um conſolationem, qui imperfectiores
minoraque dona acceperant, ait, quòd
corporis naturalis *quæ videntur infir-*
ſe, magis ſunt neceſſaria, qualis ocu-
nihil imbecillius, utpote qui nihil ſinè
admittat, & nihil magis neceſſarium.

Et quæ putamus ignobiliora mem-
è corporis, his honorem abundan-
circumdamus: & quæ inhoneſta

myſtico; qui minora dona Spiritûs ſancti acceperunt viſibilia, eis plerùmque Deus majorem largitus eſt, ſed inviſibilem gratiam. Hâc parte poſſunt intelligi in Eccleſia ſervi & pauperes: qui etſi viles & contemptibiles habeantur: ſæpe tamen ſi cum divitibus & dominis conferantur, plus habent in ſe virtutis & gratiæ divinæ propter quod à fidelibus honorari debeant, ùt *Jac.*2. Per membra *inhoneſta* poſſunt intelligi in Eccleſia, vel homines conjugati, propter pudendam libidinem, ſinè qua non poteſt actus conjugalis exerceri, qui tamen non ideò contemnendi ſunt, ſed ſuo loco & ordine honorandi, tanquam à Deo conjuncti ad opus humano generi neceſſarium: vel qui propter crimen aliquod à ſe commiſſum infames ſunt, aut infamiâ digni: Nam cæteri fideles magis eſſe debent ſolliciti pro conſervando vel reintegrando talium honore, & tegendo vel abolendo dedecore, præſertim apud eos qui foris ſunt, ne malè audiat religio Chriſtiana: quàm pro ſanctis qui hujuſmodi ſollicitudine fratrum non egent. Unde ſequitur.

℣. 24 *Honeſta autem noſtra nullius egent: ſed Deus temperavit corpus, ei, cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem,*

Græcè *non opus habent*, honeſtate forinſecùs adhibitâ per tegumentum, ùt facies, os, oculi, manus, quia nihil habent turpitudinis, propter quod abſcondi debeant & contegi. Obſerva tres membrorum differentias: primam firmorum & infirmorum: ſecundam nobilium & ignobilium: tertiam honeſtorum & inhoneſtorum. *Sed Deus temperavit*, græcè *contemperavit*, id eſt, ex tanta varietate membrorum unum fecit corpus velut temperaturâ quâdam, ut ſint

tuo auxilio. Vel membris indignioribus
o compenſationem quandam externi
: ex *Chryſoſt.*

5. *Ut non ſit ſchiſma in corpore, ſed
pro invicem ſollicita ſint membra.*
m ſit ſchiſma, ſeu diſſidium, quod inter
a ſequeretur *in corpore*, ſi Deus non ita
aſſet corpus, ut illa ſibi mutuo auxilio
ſic & in corpore myſtico *ſchiſma* evita-
m ſingulis membris ea, quæ ſunt ipſis
ria, attribuuntur; vel dum aliorum
orum ignobilitas & dedecus ab aliis
; quodam attributo tegitur, ſupplendo
uique deeſt; quod fit dum membra alia
is ſollicitudinem gerunt. Cujus ſollicitu-
nſtinctum naturalem membris indidit
ut non ſit in corpore ſchiſma, per quod
amiſsâ corpus eſſe deſinit: ex *Eſtio.*

6. *Et ſi quid patitur unum mem-
, compatiuntur omnia membra:
loriatur unum membrum, congau-
mnia membra.*
hunc modum & in corpore myſtico
rum membrorum paſſiones & infirmita-
affectum charitatis & miſericordiæ de-
nibus eſſe communes. *Gloriatur* autem
membrum, dum ex ægro fit ſanum, ex
li robuſtum, & congaudet delectatione
n naturali quatenùs vigor unius membri
mentum cedit aliorum membrorum. Sic in
e Chriſti, quod eſt Eccleſia, debet unum-
ue membrum alteri cuique benè habenti
tulari & congaudere. *Rom.* 12. & *Luc.* 15.

7. *Vos autem eſtis corpus Chriſti,
mbra de membro.*
, id eſt, fideles, Eccleſia in qua volo

omnia quæ de corpore naturali dixi, per ſimilitudinem intelligi & compleri. Omnes quidem ubicumque locorum ſint fideles, *ſunt corpus Chriſti*, *vos autem* Corinthii *membra de membro*, id eſt, ex parte: neque enim ſoli eſtis totum corpus, ſed membra eſtis, & neque omnia, ſed ex parte; vel ex parte, quia nondum omnes eſſent membra Chriſti. Vel *membra de membro*, id eſt, invicem connexa & dependentia, id eſt, ſinguli alter alterius membra, quaſi dicat commembres, & ideò mutuis inter vos officiis adjuvandi: *Gaig.* Vel *membra de membro* Chriſto, quia membra corporis, in quo Chriſtus caput eſt: ideòque membra de carne & oſſibus ejus: vel ex me Apoſtolo veſtro, qui membrum ſum ejuſdem corporis, dependentia.

℣. 28. *Et quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſiâ primùm Apoſtolos, ſecundò Prophetas, tertiò Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes ſermonum.*

Similitudinem corporis naturalis adaptat Eccleſiæ, ut diſtinctio miniſtrationum clarior fiat. Et in eo quod ait *Deus poſuit*, ſignificat unumquemque ſuo loco quem Deus aſſignavit & dono quod dedit, contentum eſſe debere. Ordinem dignitatis ſervans, recenſet 1. Apoſtolos; nam hi primi, ac duces ſunt fidei, qui prædicabant Evangelium apud infideles, & Eccleſias fundabant, ut *ad Rom.* 1. *Epheſ.* 2. *Apoc.* 21. *Secundò Prophetas:* non qui ante tempus gratiæ; ſed qui poſt gratiam fuerunt, qualis erat Agabus & quatuor filiæ Philippi, & Propheta Anthiochenæ Eccleſiæ & alii: de quibus *Act.* 11. 13. 15. 21. & infrà cap. 14

Tertiò Doctores, id eſt, eos qui non quidem ex revelatione ſibi facta, ſed tamen peculiari dono adjuti traditam ab Apoſtolis & Prophetis fidei, morumque doctrinam fidelibus exponunt, ùt *Act.* 13. *Deinde virtutes*, ſeu poteſtates, id eſt, eos per quos fiunt operationes virtutum, ſeu miracula majora. *Exinde gratias curationum* poſuit Deus in quibuſdam: in quo à perſonis tranſit ad res, id eſt, ad dona perſonis impertita; & hoc donum poſtponit virtutibus; eſt enim minùs à natura remotum ſanare hominem per miraculum, quàm virtutes operari: & proinde minùs quàm illud utile erat Eccleſiæ ad infideles convertendos, & fidem Chriſti plantandam. *Opitulationes* Græci interpretantur gratiam, quâ infirmorum curam habebant, ùt *Act.* 20. *Luc.* 1. *Pſalm.* 3.; non quâ eos ſanarent, ſed curam illorum ſuſciperent: & ſimiliter interpretantur *gubernationes*, ùt *Chryſ.* Latini verò exponunt de iis, qui coöperantur & opitulantur Epiſcopis in inſtituenda ac regenda plebe fidelium: ùt Parochi, Decani, Archidiaconi: quos Epiſcoporum adminiculários quidam appellant. Vel de iis qui operibus miſericordiæ vacant. *Gubernationes* ſunt ſubſidia aut quid ſimile, vel parochiales præsbyteri, quibus gubernatio committitur particularium plebium. Vel meliùs miniſterium eorum, qui præſunt adminiſtationi ac diſpenſationi rerum temporalium, quæ à fidelibus oblatæ ſunt Eccleſiæ; ùt *Rom* 12. *Genera linguarum*: id eſt, donum loquendi diverſo genere linguæ. Hoc dono plurimùm efferebantur Corinthii, ideòque ad modeſtiam revocans faſtum ipſorum, poſtremo loco poſuit; & quia minorem utilitatem affert, ſi ſolum ſit, ùt c. 14. *Interpretationes ſermonum*. Hæc pars in Græco & Syriaco non habetur, & in multis codici-

bus tam ſcriptis, quàm impreſſis non legitur. Senſum repete ex verſu 10.: ita *Eſtius*.

℣. 29. *Numquid omnes Apoſtoli? Numquid omnes Prophetæ? Numquid omnes Doctores?*

Deinde ne hoc ordine, & ex eo, quòd majora ac minora dona manifeſtaverit, omnibus mœrorem injiciat, qui minora habent, audi quid dicat: *Num omnes Apoſtoli* aut *Prophetæ*? Nam ſi omnes unum eſſent, nequaquam diverſa eſſent membra. Si omnes, inquit, eſſent prophetæ, ubi Apoſtoli? Si omnes Apoſtoli, ubi Doctores? Hic itaque ordo plurimùm confert oſtendens quòd quiſque proximo opus habet. Vel ſi omnes Apoſtoli, ubi erunt qui ab Apoſtolis doctrinam accipiant? Si omnes Doctores, ubi diſcipuli in Eccleſia?

℣. 30. *Numquid omnes virtutes? Numquid omnes gratiam habent curationum? Numquid omnes linguis loquuntur? Numquid omnes interpretantur?*

Virtutes vocat eos, per quos fiebant virtutes ſeu miracula majora. *Opitulationes & gubernationes* hoc loco brevitatis causâ prætermiſit, fortè quia hæc dona à Corinthiis non erant expetita. Nunquid omnes qui loquuntur linguis, poſſunt interpretari quod loquuntur?

℣. 31. *Æmulamini autem chariſmata meliora. Et adhuc exellentiorem viam vobis demonſtro.*

Æmulamini, id eſt, ſectemini dona potiora, præſtantiora, quæ magis Eccleſiam juvare poſſint, quaſi dicat. Vos in cauſa eſtis, quòd magna non accipiatis dona propter veſtram diſcordiam. Vel per interrogationem, *Æmula-*

na potiora? necdum vobis perſuaſimus
iter feratis, quòd acceperitis minora?
huc amatores ac æmulatores majorum
go quoque jam ad ea quæ dicta ſunt
dium vobis ac viam demonſtro, per
ullo horum maximorum donorum vo-
s ſit, ſed cæteris excellentes ac verè
s appareatis. Hoc autem nihil aliud eſt,
ritas & dilectio: qui enim hanc purus
, omnes præcellit: qui hanc non ha-
mibus excidit. Quòd ſi charitatem ha-
, neque de mutuis donis contendentes
erba faciemus, neque aliud quidquam
quæ non conveniunt, nos attingit. *Et*
xcellentiorem viam, id eſt, viam excel-
eliorem; ſive ùt in græco, *ſecundum*
: & ſenſus eſt; ſi omninò (inquit)
ores eſtis potiorum donorum, oſtendo
cellenter melius donum, nempe cha-
Non ait, oſtendo donum, ſed *viam*,
ns charitatem eſſe viam, quæ ad om-
a deducat: & hanc aſſecutus per
d cætera gradietur. Vel interrogativè,
majora deſideratis dona? ſi omninò id
itis, ego vos promptè ad hæc dedu-
t jam excell nter viam ſupereminen-
: *Aug. tract.6. in Joan.* vobis oſtendo,
ad ea quæ excellenter majora ſunt do-
m oſtendo: ita *Oecum.* Vel ſenſus eſt.
m *æmulamini chariſmata*, quòd non pro-
[illegible]

CAPUT XIII.

Charitatem omnibus gratuitis præfert: virtutes & opera charitatis recenſet, ipſamque cæteris eo quòd ex parte ſint, ceſſantibus permanſuram oſtendit.

℣. 1. *Si linguis hominum loquar, & angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens.*

APoſtolus gratiarum gratis datarum diſtinctionem aſſignavit & miniſtrationum, in quibus membra Eccleſiæ diſtinguuntur: hic agit de charitate quæ inſeparabiliter comitatur gratiam gratum facientem. Et quia promiſerat, eis ſe demonſtraturum viam excellentiorem, oſtendit præeminentiam non ſolùm ſupra chariſmata de quibus jam egerat, ſed etiam ſupra fidem & ſpem. Et quoniam varia erant dona Spiritûs ſancti gratis conceſſa, ob quæ ſupra modum Corinthii eſſerrentur, omnem illis inde gloriationem excludit, oſtendens nullum illis prodeſſe poſſe, ſi charitati negligentes fuerint. Et cùm de dono linguarum maximè gloriarentur, quia primum hoc Apoſtoli acceperant, *Act.* 2.; vel quia per ſe tale eſt, ut hominem [illegible]t vulgo admirabilem, magis quàm ſcien[illegible] quæ de rebus ſunt: ideò ab illis incipit. [illegible] inquit) dono linguarum ita polleam, ut [illegible] Gentium *linguis loquar*: imò & *An-*

n, hoc addit ut locutioni ſenſibili, quæ
iguas ſignificatur, adjungeret locutio-
ntellectualem, qualis eſt Angelorum:
nanis linguis aliquid excellentius ſigni-
: ſunt qui linguas interpretantur ange-
id eſt, eximiam quandam gratiam di-
ſicut vulgo elegantiſſimâ facie hominem
o comparamus: & ſicut *ad Philp.* c. 1.,
ixit, *omne genuflectatur cælestium*, emi-
a adorationem declaravit: ait *Chryſ.* Si
inguis his loquar ſinè charitate, *factus ſum*
ts ſonans, *aut cymbalum tinniens*, quæ
a & inutilem ſonum reddunt: ita ſinè
ate inutile eſt donum linguarum. Vel ùt
, quia aliis, non mihi proſunt; vel ùt
putant, quia nec mihi, nec aliis proſunt.
qui temerè & indiſcretè linguis loqui-
tum non adſit qui interpretatur, non ædi-
Eccleſiam, ſed in aëra loquitur, remque
nutilem: quia æs quidem reſonat, ſed
ſuo nihil certi ſignificat: cymbalum
tinnitu tantùm delectat, neutrum autem
uam confert ad uſum vitæ humanæ: ex
ſio. Tamen vèrius eſt aliis quidem pro-
ſive in exhibendis Eccleſiæ ſacramentis,
 prædicando verbo Dei, ſive in mira-
patrandis, ùt *Matth.* 7. & *Philip.* 1.

2. *Et ſi habuero prophetiam*, *& no-*
t myſteria omnia, *& omnem ſcien-*
: *& ſi habuero omnem fidem ita ut*

ritate ſeparari poſſe, ùt & *ſcientiam* : ex *S.Th.* Dicit autem *omnem*, id eſt, omnium ſcientiam, eorum ſcilicet ad quæ donum ſcientiæ extenditur, docendo, & ſcribendo : ex *Hieron. in Epiſt ad Gal.*5. *Et omnem fidem*, quam ſuperiùs inter chariſmata recenſuit, id eſt, ſi fidem habeam adeò perfectam, ut per eam miracula faciam etiam maxima, quale eſt hominum opinione montem loco dimovere, & aliò transferre, ùt *Marc.*11. Perfectam autem dico non à charitate, quam formatam fidem vocant, ſed ab illuſtratione intellectûs circa ea, quæ creduntur & promiſſa ſunt, cum fiducia impetrandi quod petitur. Jam verò cùm iſtud fidei donum includat in ſe fidem Chriſtianam & Catholicam, oſtenditur ex hoc loco contra hæreticos fidem chriſtianam à charitate ſeparatam eſſe poſſe : ùt & illud gratiam miraculorum ſinè charitate conſiſtere, ſed non prodeſſe, ait *Auguſt.lib.*15. *de Trinit. c.*18. Unde ſubdit, *nihil ſum*; id eſt, nullius ſum pretii apud Deum, nihil iſtorum me Deo commendat, nihil mihi prodeſt; ſcilicet ad amicitiam & participationem Dei, & ad ſalutem æternæ vitæ. Vel *nihil ſum* ſecundùm eſſe gratiæ, nihil ſum in eſſe divini conſortii : ex *S.Thom.*

℣. 3. *Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.*

Etſi diſtribuero in cibos pauperum, in græco, *Etſi erogavero*, ſubintelligendo ad alendos pauperes *Omnes facultates meas*, non partem ipſarum; quod adduxit pro exemplo operis in ſpeciem valde præclari : quia magni ſolet æſtimari ab hominibus. *Ut ardeam*, ex

miſerrimum dicit mortis genus, quæ
:t pro Deo toleratur. Sunt qui legunt
ier, id eſt, ùt gloriam conſequar: ita
ı *Epiſt. ad Gal.* 5.; cui in hac re non aſ-
ır, ait *Eſtius*: nam græci commentarii
ivent; & in ſenſu *Hier.* ſermo Apoſtoli
r imperfectus, quia non additur ad quid
r corpus; an ad mortem an ad ignem &c.
id mollitiem aut voluptates; ad quas à
lis traditur. Perfectior igitur ſermo eſt,
ır, *ut ardeam*: quod tunc ex Apoſtoli
ia fit, quando aliquis datâ optione, ut
riſtum neget, aut ignem patiatur, eli-
iùs ignem pati & igne conſumi, quàm
ım negare, etiamſi ipſe non ad hoc ſup-
:nus ſe offerat, ac multò minùs (quod
onatiſtæ faciebant) ipſe ſe in ignem mit-
x *Aug. Epiſt.* 104. *contra Donat. Nihil
odeſt.* Docet non ſolùm chariſmata, quæ
non ſunt virtutes, quibus homo bonus
r, ſed & opera virtutum quantumvis
ı, cujuſmodi ſunt opera miſericordiæ
oximos, & eximiæ fortitudinis pro te-
o veritatis divinæ & ex ſuo genere ar-
ıihil homini ad ſalutem prodeſſe, ſi de-
itas illa, quæ præſtat ut Dei gloria quæ-
& ſalus proximorum. Nota quòd con-
s mundi martyrio comparetur contra
illud ex Evangelio nituntur exolvere:
itur ad divitem. Omnia quæcumque ha-

ritas in ſeipſo experitur & conſpicit; tantùm certus eſſe poteſt, ſe ipſam poſſidere charitatem: ſtatim autem patientiam, ſive longanimitatem poſuit, nempe totius Philoſophiæ chriſtianæ radicem. Græcè *magnanima eſt*, *benigna eſt*, *jucunda*, Græca vox comitatem & ſuavitatem morum ſignificat: vel commoda eſt; vel benefica eſt ùt *Tertull.* Veroſimile eſt illud *B. Paulum* ſignificare voluiſſe quod de ſe dixit cap. 9. *omnibus omnia factus ſum. Non æmulatur*, non invidet iis qui bene operantur; non eſt procax, non eſt arrogans, ùt 2. *Cor.* 12. *Gal.* 5 & *Jac.* 3. & 4. *Non agit perperam*, non perversè, non præpoſterè; *Chryſ.* exponit non præcipitanter, non inconſultè: alii non inconſtans eſt & varia; *Tert.* & *Oecum.* non inſolens, temeraria, proterva. *Theoph.* non levis, ſtolida, mentis inops, non turbas & motus excitat: ex *Syro.* Apparet autem Apoſtolum ex ſpecie genus indicaſſe, ut hâc parte omnem arrogantiam & oſtentationem à charitate remotam & alienam eſſe ſignificet. *Non inflatur*, non inſoleſcit ob propria bona opera: nihil temerè aut petulanter facit. Non pudeſit, non ſolùm inſoleſcit, ſed etiam licèt indigniſſima patiatur, non opinatur eam rem dedecus etiam eſſe propter eum quem diligit. Vel non acerbè reum agit illum, qui ſibi injurius eſt.

℣. 5. *Non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum,*

℣. 6. *Non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati:*

Non faſtidioſa, non honorum appetens, nec proximorum causâ vilia reſpuens. Non dehoneſtatur, ait *Auguſt. lib. de gratia cap.* 17.; non putat ſe dehoneſtari fratribus ſubſerviendo;

n quærit propriam utilitatem, quia
ıia propriis, non propria communibus
it, ait *Auguſt. in regula. Non excan-*
ſed tolerans eſt injuriarum. *Non cogitat*
adversùs proximum, quamvis etiam in-
ceſſita. *Non gaudet* ſi quis malum quid
tum faciat : ſi quis afficiatur injuriâ.
let autem veritati, id eſt bonis operi-
l fidei veritatis, ait *Hieron.* Vel veritas
itia ponitur ; ut ſenſus ſit, congaudet
, quam proximo fieri videt.

.*Omnia ſuffert, omnia credit, om-*
erat, omnia ſuſtinet.
rat tegendo ac diſſimulando vitia & in-
es proximorum quantumvis moleſtas,
is tamen eis ad ſalutem expediat. *Omnia*
non hominibus ſed Deo : non eſt tarda
endum omnia, quæ credenda divinitùs
ur ; *Rom.* 3. *Proverb.* 14. *Omnia ſperat à*
on ab hominibus ; omnia quæ Deus pro-
: ſperanda propoſuit. *Omnia ſuſtinet*, pa-
expectat promiſſa Dei, *Habac.* 2. *Jac.* 5.
iſta tria membra, ùt duodecim præce-
, referunt ad charitatem proximi. Sic
xponunt, *charitas omnia credit* proximo,
roximo quem diligit : *omnia ſperat*, ſive
ius ſit, ſive malus, & adhuc à recto de-
idué ſperat de illo meliora, de hoc bo-
ſipiſcentiam, &c. *Omnia ſuſtinet* mala
nque à malis hominibus inferuntur : ut
ta, &c. mortem ipſam æquo fert ani-
: 2. *Tim.* 2. ex *Hier.*

. *Charitas numquam excidit : ſive*
tiæ evacuabuntur, ſive linguæ ceſ-
t, ſive ſcientia deſtruetur.
quam intermoritur, nec ceſſat : ſem-
m in aliquibus erit charitas, cætera do-

na in gloria ceſſabunt, ùt fides & ſpes: Deum namque diliget perfectiſſimâ dilectione, & proximum in Deo, tanquam ſeipſum: Et beati ex charitate, quâ nos diligunt pro nobis intercedunt; nam perpetuum charitatis officium eſt orare pro dilectis ſi indigeant. Cætera verò dona *ſive* ſint *prophetiæ*, *ſive linguæ*, *ſive ſcientia* aliquando *ceſſabunt*. Si enim & prophetia & linguæ ſunt propter fidei cognitionem, explicatâ ubique fide, tanquam ſuperflua ceſſabunt. Hoc autem & hoc tempore erit, & multò magis in futuro, ait *Oecum.* Et quia Deum clarè videbunt, nihil remotum erit à notitia eorum. Non dicit linguam ceſſaturam, ſed linguas. Nam poſt reſurrectionem non ceſſabit uſus linguæ corporeæ, id eſt, locutio ſenſibilis, ſed non erunt ibi genera linguarum. *Sive ſcientia*; fortaſſis ea quæ accommoda eſt ad docendum. Dilatato enim divino cultu ac pietate, otioſa erit doctrina; *deſtruetur*, eo quòd ex imperfecta qualis nunc eſt, perfecta fiet, & ex minore major accedente notitiâ multarum rerum quas nunc ignoramus: ex *Chryſ.*; ſed hoc pacto etiam charitas ceſſabit. Vel dicitur aboleri, quia habitus ſcientiæ acquiſitæ cum ſenſibus corporis pereunt in morte, tanquam ab illis neceſſariò dependens, cui poſteà (ex *Chryſ.*) ſuccedat alius habitus perfectior animæ divinitùs impreſſus. Sed & hoc refellitur à *S. Thoma*, quia ſcientia eſt in intellectu, non in ſenſu. Vel *deſtruetur* quantùm ad modum ſciendi, qui eſt per inſpectionem phantaſmatum, quâ anima ſeparata non indigebit, ait *S. Thomas*. Aliis hujus loci germanior expoſitio videtur, ſecundùm quam *ſcientia deſtruetur*, quia donum ſcientiæ non habebit uſum ad proximos & in futuro ſæculo. Ad hoc enim datum eſt, ut doctrina Chriſtiana per ea, quæ ſunt humanæ

cognitionis, aut experientiæ, vel perſuadeantur iis qui nondum credunt : vel ab iis qui jam credunt, tenaciùs & firmiùs retineatur : quale nihil agetur in futuro ſæculo, quando fide in ſpeciem conversâ, perfectè adimplebitur illud *Jerem.* 31. *Non docebit vir ultrà proximum ſuum.* Non dixit ſapientiam abolendam eſſe : cùm enim ſit ea notitia, quæ habetur ex cauſis ſupremis, in futuro autem ſæculo Deum qui eſt prima & ſuprema omnium cauſa, viſuri ſint : erit etiam illic quoad uſum cognoſcendi perfectiſſima omnium ſapientia : tamen quatenùs donum eſt ad aliorum utilitatem abolenda eſt : ex *Chryſoſt.* & *Hieron.*

℣. 9. *Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus.*

Id eſt, imperfectè. Cauſa enim cur abolendæ ſint & ceſſaturæ, eſt quia imperfectæ ſunt, ait *Oecum.* Non abolebitur ſcientia quidem ; ſed deſinet eſſe non perfecta, ait *Chryſ.* In illo corpore videbunt ſancti omnia non ſolùm ſi oculos claudant, verùm etiam unde ſunt corpore abſentes: Eliſæus in hac vita vidit ſervum ſuum munera accipientem ubi ipſe non erat, 4. *Reg.* 5. ùt notat *Beda poſt Auguſt. lib. de civit.* 22. Vel quia ſerviunt huic tantùm ſæculo, & dona quæ dantur, ſolùm ad utilitatem aliorum, imperfectionem & inopiam monſtrant, non eorum in quibus ſunt, ſed aliorum quibus erudiendis ſerviunt, ùt linguæ, ſcientia, prophetia : fides autem & ſpes, quas quiſque habet propter ſe, imperfectionem habent in ſemetipſis ; ùt fides inevidentiam cognitionis : ſpes autem rei deſideratæ abſentiam : ex *Beda.*

℣. 10. *Cùm autem venerit quod perfectum eſt, evacuabitur quod ex parte eſt.*

Id eſt. Poſtquam advenerit fidelibus perfe-

cta notitia Dei & omnium myſteriorum; ſcilicet in futuro ſæculo: tunc abolebitur & ceſſabit non ſolùm quidquid donorum in ſe imperfectionem habet, ſed etiam quidquid eorum ideò datum eſt, ut proximorum imperfectioni ſerviat. Tunc enim nulli erunt, quibus dicatur, *cognoſce Dominum.*

℣. 11. *Cùm eſſem parvulus, loquebar ùt parvulus, ſapiebam ùt parvulus, cogitabam ùt parvulus. Quando autem factus ſum vir, evacuavi quæ erant parvuli.*

Similitudine virilis ætatis oſtendit omnia ſpiritûs dona, quæ nonnihil habent imperfecti, per noſtram infirmitatem præter charitatem aliquando ceſſatura. Sicut enim vir factus puerilem linguam, puerileſque exuit cogitationes: ita & cùm evaſerimus in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, ceſſabit quidquid imperfectum habemus, ait *Gaig.*

℣. 12. *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte: tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum.*

Rem eandem declarat aliâ ſimilitudine, nempe viſionis ſpecularis ſeu oculariæ vitreæ & obſcuræ, collatæ cum viſione clara & directa. Videmus igitur nunc tanquam *per ſpeculum*, [illegible]quam *in ænigmate*: quia Deum ac [illegible] in hoc ſæculo cognoſcimus ad[illegible]fectè. Cùm enim res in ſpeculo [illegible]minùs perfectè videatur, quàm ſi [illegible]& in ſeipſa contuemur; imperfe[illegible]uc auget, quòd addit *in ænigmate.* [illegible] non ſolùm obſcuritas ſignifica[illegible]tiam cognoſcendi difficultas: vel [illegible]raſi ſignificare, quod dicunt; aſpi-

[illegible]
ſapientiæ, potentiæ divinæ, Deum ipſum
oſcimus : *Tunc autem facie ad faciem*,
nunc ſubobſcurè cognoſcimus , lucidè
intuebimur ac plenè illo dante cognoſ-
is, ſicut ille plenè nos novit , ùt 2. *Joan.*
non in ſimilitudine , ſed facie ad faciem
n ipſum , omnia myſteria , Chriſtum in
pta humana natura. *Ex parte* autem illa
nc cognoſcere ait , ſeu *parum ex multò* ,
: Syrus. *Tunc autem cognoſcam , ſicut &*
jus ſum, à Deo ſcilicet : ſicut Deus (in
) me cognoſcit & ab æterno cognovit
, & perfectè : ſic & ego Deum , reſque
as in futuro ſæculo cognoſcam clarè &
ctè magnâ tamen cum inæqualitate. Nam
omnia novit perfectiſſimè , nos autem
i cognoſcimus perfectè , quomodo crea-
reatorem cognoſcere poteſt , nempe per
iam omni remotâ obſcuritate. Unde non
air , beatos Deum comprehendere , ſicut
illos & ſeipſum comprehendit. Nota
ratiam prævenientem inſinuari , quâ nos
longè aberrantes & à ſui notitia penitùs

Vel hic ſenſus eſt. Tunc cùm imago ad exemplum ſuum acceſſerit : eo gradu perfectionis cognoſcemus ; ad quem ab æterno præcogniti ac prædeſtinati ſumus à Deo : ex *Hieron.*

℣. 13. *Nunc autem manent, fides, ſpes, charitas : tria hæc. Major autem horum eſt charitas.*

Nunc : id eſt, in hac vita, ad differentiam chariſmatum, quæ nequidem hoc ſæculo durante permanent omninò, ùt notant Græci. Nam donum linguarum jam olim ceſſat : prophetia paucorum eſt ; miraculorum gratiâ pauciſſimi præditi ſunt : donum quoque ſcientiæ non omnibus eſt neceſſarium. At *tria* iſta, *fides*, *ſpes*, *charitas* hâc vitâ durante ſimpliciter manent, quia omnibus hominibus ad ſalutem ſimpliciter neceſſaria ſunt : ex *Aug. lib.* 3. *de doct. c.* 39. Vel *manent*, id eſt, permanentibus ſunt : ex *Oecum.* Quidam dicunt iſta tria manſura etiam in altero ſæculo. Nam tunc clariùs ac perfectiùs delectari licebit in contemplatione ejus quem deſiderabant : ſic *Iren. adv. hær. lib.* 2. *c.* 47. & *Tert. de patien. c.* 12. & *Oecum. Major autem horum eſt charitas*, quia ſola reliquarum virtutum officia ſecum adducit, earumque perfectio eſt. Eadem ſola nunquam excidit, ſed permanet in patria : quando & *fides* in viſionem, & *ſpes* in apprehenſionem commutabuntur. Vel ideò major eſt omnibus, quia qui diligit, & credit & ſperat, ait *Hieron.*

CAPUT XIV.

m linguarum dono prophetiæ poſt-
it. Ordinem præſcribit iis donis uten-
n Eccleſia, in qua vult ut mulieres
ant.

: *Sectamini charitatem, æmulamini*
ualia, magis autem ut prophetetis.

Uia charitas tam excellens eſt, eam *ſectamini*, & ſtudio incumbite ad Spiritûs ſancti dona & inter ea prophetiam, maximè *Spiritualia*; quæ, qualia in ſenſu Apoſtoli ſint, dictum eſt quæ poſteà appellat chariſmata. Id au-
eri vult cum charitate & judicio, non
endi ſtudio, ſed ædificandi. Unde ait, *ut*
tetis, ut innuat dona non eſſe expetenda
opter uſum. Donum autem prophetiæ
eo ſolùm conſiſtebat, ut quis futura præ-
t: ſed generaliter erat donum, quo quis
piratione divina cognoſceret ac profer-
culta quædam, ſive illa futura eſſent,
do prophetavit *Agabus Act.* 11., & rur-
ando *Paulo* prædixit, quòd in Jeruſalem
dus eſſet à Judæis, & tradendus in ma-
entium, *Act.* 21.; necnon eodem *cap.*
li quidam, qui *Paulo* dicebant per ſpiri-

[illegible] doctrinam illuſtrandam aut [illegible] pertinentia, ùt *Act.* [illegible] & c. 21. ℣. 9. & c. 8. ℣. 35. & 1. *T*[illegible] ℣. 22. & 2. *Pet.* c. 1. ℣. 20. & *Prov.* [illegible] patet ex eo quod ſtatim dicit [illegible] loqui *ædificationem*, *ex*[illegible] *ſolationem*, ne quidem facta [illegible] prædictionis futurorum; & ex eo [illegible] cap. ℣. 31. *Poteſtis enim omnes per* [illegible] *prophetare, ut omnes diſcant & omnes* [illegible]. Per hæc enim ſignificatur uſus prophetiæ [illegible] in doctrina & exhortatione: & ex ℣. 24. *Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, convincitur ab* [illegible] *dijudicatur ab omnibus.* Quæ non con[illegible] infideli vel idiotæ, ſi non aliud, quàm futura loquantur illi prophetantes, quæ veri non [illegible]untur, niſi comprobante eventu; *Jerem.* 28. Nec erat cur tantopere *Paulus* hortaretur Corinthios ad ſtudium hujus doni conſequendi, ſi prophetare non erat niſi futura prædicere, cùm id ſemper fuerit paucorum; ſed nec ædificaret propriè, niſi poſtquam res quæ prædicta erat eveniſſet. Quæres an ad hanc gratiam ſeu facultatem prophetandi, de qua *Paulus* agit, contulerit aliquid humanum ſtudium: dicendum eſt doctrinam ſacram labore & ſtudio quæſitam non tam fuiſſe partem aliquam hujus doni, quàm acceſſionem & ornamentum. Qui enim hoc dono divinitùs infuſo præditi erant, ùt Apoſtoli & horum diſcipuli, etiam ſtudio ſacrarum literarum incumbebant. Unde *Paulus* non ſolùm hortatur diſcipulum Timotheum dicens, *attende lectioni* 1. 4., ſed etiam ad ſe libros utique quos adferri præcipit 2. *Tim.* 4.; ita *Orig. in epiſt. ad Rom.* Notandum tamen eſt totum, quòd ſcientiæ divinitùs inſpiratæ per

noſtram induſtriam & curam accedit, æquè referendum in Deum authorem, *qui operatur omnia in omnibus*, c. 12. Quod ad *donum linguarum* attinet, quidam putant tale fuiſſe, quo quis peregrinam linguam non loqueretur ſolum, ſed etiam intelligeret verba quæ loquebatur: non tamen omnia perciperet myſteria verborum, id eſt, eas res per quas ſpiritus ſanctus per ea quæ verbis proximè ſignificabantur, ulteriùs intelligi volebat. Verùm c. 12. qui ſolo præditi erant dono linguarum, non poterant ea quæ peregrinâ linguâ loquebantur, notâ ac vulgari ſuâ linguâ reddere. *Nunquid omnes interpretantur*? Proptereà quòd non intelligerent ea quæ dicerent. Erant enim dona diſtincta. loqui linguis, & eas interpretari: ùt diſtincta erant interpretari linguas, & prophetare: ex *Chryſ.* & *Theoph.* Hinc diſcamus, non eſſe contemnendas orationes & laudes illas velut inutiles coram Deo, quas multi fideles recitant verbis non intellectis. Notandum denique illud donum linguarum in iis qui non intelligebant, fuiſſe velut impreſſionem ſeu motum tranſeuntem, non ùt habitum permanentem. Non enim poterant quoties & quæcumque vellent linguâ peregrinâ loqui: ſed tunc ſolùm quando actualem habebant Spiritûs ſancti motionem, & ea ſola, ad quæ loquenda movebantur: in aliis verò, ùt in Apoſtolis, quibus etiam dabatur ut intelligerent, videtur donum linguarum fuiſſe habituale & permanens: ita *Eſtius.*

℣. 2. Qui enim loquitur linguâ, non hominibus loquitur, ſed Deo: nemo enim audit. Spiritu autem loquitur myſteria.

Prophetiam linguis antecellere probat primò, quia *qui loquitur linguâ* peregrinâ ſcilicet

& ignotâ *non hominibus loquitur*, quoniam nullus intelligit quæ dicuntur, nullum audientium ædificat, non eſt enim qui interpretetur: *Sed Deo* loquitur, non hominibus. *Spiritu autem loquitur myſteria.* q.d. Nec ipſe quidem loquens ſeipſum intelligit, ſed tantùm *ſpiritu loquitur*, occulta quædam Dei. Vel *ſpiritu loquitur*, quo modo dixerat Deo loquitur. Vel per Spiritum ſanctum: vel ſpiritu, id eſt, per ſpiritum ſeu affectum animi, ad quem pertinet devotio, quem ſpiritum à mente ſeu intelligentia *Paulus* diſtinguit, ut ſenſus ſit. *Qui linguâ loquitur* occulta quædam ac ſibi non intellecta, loqui cum pio devotionis affectu, quo in Deum ſuſtollitur: ex *Beda.*

℣. 3. *Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & conſolationem.*

A communi utilitate oſtendit meliorem eſſe prophetiam, nam homines (inquit) ædificat & ad fidem adhortatur, & propter futuras afflictiones conſolatur: *Loquitur hominibus*, quia ab hominibus intelligitur: non enim in eo ſolùm eſt diſcrimen prophetantis ab eo qui linguâ loquitur, quòd alter hominibus loquatur, alter ſoli Deo, ſed etiam in eo quòd iſte myſteria loquatur, id eſt, occulta, nec ſibi nec aliis intellecta: ille verò proferat ad homines verba ædificationis, vel quibus infirmi ſtabiliantur; vel quibus excitetur affectus ſpiritualis, & exhortationis ad ſtudium bonorum operum, & conſolationis quibus in ſpem promiſſorum cœleſtium erigantur afflicti, & puſillanimes: ex *Aug. lib. de Gen. ad lit.* 12.

℣. 4.

. *Qui loquitur linguâ, ſemetipſum* *tt : qui autem prophetat, Eccle-* *)ei ædificat.*

loquitur linguâ peregrinâ, *ſcipſum ædi-* l eſt, ſibi ipſi proficit, & uni ſibi pro-)n quòd intelligat ea, quæ loquitur: ſic iam interpretari poſſet: ſed quia per n ſanctum à quo movetur ad loquen- tiam effectus ejus excitatur ad laudem am etſi mente non loquatur, ſpiritu loquitur. Quòd ſi ſemetipſum ædificat loquitur linguâ, quam non intelligit: itur inutile eſt aut orare aut laudare verbis non intellectis: ex *Eſtio.* Vel oquitur, qui noverunt quidem ea quæ tur, ſed aliis interpretari non norunt. m ergo diſcrimen eſt ejus, quòd eſt uni utilitatem, ab eo quòd eſt Eccleſiæ dferre: tantum diſcrimen eſt linguarum hetia, ait *Oecum.*

. *Volo autem omnes vos loqui linguis:* *autem prophetare. Nam major eſt* *ophetat, quàm qui loquitur lin-* *niſi fortè interpretetur ut Eccle-* *ificationem accipiat.*

Non hæc (inquit) ſcribo quaſi impro- uòd aliqui inter vos linguis loquantur. rò placet mihi, & opto vos omnes loqui : eſt enim donum Spiritûs; ſed quia his eſt is qui prophetat, eo quòd plus affe- itatis, *volo vos magis prophetare*, quaſi Eò tendit hæc mea oratio, ut intelliga- iid cui præponere debeatis. *Niſi inter-* *r*, hoc eſt, major eſt propheta, niſi ille uis loquatur, & interpretetur quæ dicit. alis æqualis eſt prophetæ, quia tum non

ſeipſum ſolùm, ſed etiam alios fideles ædificabit; & hâc ratione conferri poterit cum eo qui prophetat. Hoc quidem *volo*, ſed illud malo: Hoc non prohibeo, illud exhortor, ait *Hier.*

℣. 6. ***Nunc autem, fratres, ſi venero ad vos linguis loquens: quid vobis prodero, niſi vobis loquar aut in revelatione, aut in ſcientia, aut in prophetia, aut in doctrina?***

A ſeipſo probat eum qui tantùm linguis loquitur, non ædificare Eccleſiam, & proinde minorem eſſe eo, qui prophetat; quaſi dicat: Sanè & ipſe ego quamvis Apoſtolus veſter, & linguarum dono præ multis aliis inſtructus, *ſi veniam ad vos*, & in conventu veſtro linguis loquar peregrinis & ignotis, *quid vobis prodero*? id eſt, quid utilitatis ſpiritualis ex me capietis; nihil profectò, *niſi vobis loquar*, *aut in revelatione* &c. Quia loquentem me nullus intelliget. Legimus quidem *Act.* 10., quoſdam accepto Spiritu ſancto linguis fuiſſe locutos, non factâ mentione interpretationis: verùm nec illis intelligentiam defuiſſe, proinde nec interpretandi facultatem, colligi poteſt ex eo quòd de iiſdem additur, *& magnificantes Deum*; quomodo de aliis *Act.* 19. additum eſt, *& prophetabant.* Nec enim veriſimile eſt, minùs datum fuiſſe eis qui *Petro* prædicante, quàm qui *Paulo* miniſtrante Spiritum ſanctum acceperunt. Certè ubi *Petrus* aderat, non deerat qui interpretaretur. Imò quoties aliqui in Eccleſia primitiva divinitùs ſpecialiter impulſi linguis loquebantur: credendum eſt eos ſimul intelligentiæ donum accepiſſe, quo ſua verba poſſent interpretari: vel ſaltem locutos fuiſſe talibus præſentibus, qui intelligerent ac interpretari poſſent, ùt *Act.* 8. & 2. *In*, pro *per revelationem* myſteriorum ſci-

, circa quæ verſatur ſapientiæ donum. niſi proferam vobis myſteria divina, eſt ſapientia, ſic enim ſaltem ſpiritua- perfectis utilis ero. Et niſi proferam , quorum eſt *ſcientia*, quæ humanis redibilia facit: hoc enim fit per ſer- *ſcientiæ* ad rudiores accommodatum. *prophetia*, ſunt qui de prædictione m accipiunt: alii ad explicationem um Scripturæ ſenſuum reſtringunt: mque comprehendunt. Per *doctrinam* nt eam, quæ eſt de moralibus; aliis eneralior acceptio. Atqui nihil horum otero linguis loquens, niſi interpre- a adhibeam ut intelligatis. Significat erpretationem eſſe neceſſarium linguis i; tametſi propter rerum obſcuritatem da interpretatio non ſufficiat: ſed opus hetâ aut Doctore; ait *Eſtius*.

Tamen quæ ſinè anima ſunt vocem , ſive tibia, ſive cithara: niſi ionem ſonituum dederint, quo- cietur id, quod canitur, aut quod zatur?

eamdem declarat ab inſtrumentis mu- tamen græcè ὅμως, pro quo aliqui ὁμῶς aut contractè ὁμῶς, *Similiter*; is fit; ſimiliter utcumque inanimata in- ita muſices pulſaveris, *niſi* ſonis ſuis ecundùm artem redditis *diſtinctionem* ni *dederint*, numquam *ſcietur* aut intel- *id quod canitur*: ſic niſi cum lingua tum ſermonem dederit, id eſt, manife- guæ interpretationem attuleritis, num- ntelligetur quod dicitis: ex *Chryſ.*

℣. 8. *Etenim ſi incertam vocem det tuba, quis parabit ſe ad bellum?*

℣. 9. *Ita & vos per linguam niſi manifeſtum ſermonem dederitis: quomodo ſcietur id, quod dicitur? Eritis enim in aëra loquentes.*

Ab exemplis oſtendit quæ potentia & utilitas ſit manifeſtationis: Et ait non ſolùm tibiæ & citharæ; ſed & tubæ ſi incertum dent ſonum, nemo erit qui ad bellum præparetur: cùm videlicet ignoretur quid tubâ, velut linguâ publicâ, canatur. Sic (inquit) niſi vos linguâ peregrinâ loquentes ſermonem veſtrum interpretando feceritis intelligibilem; quomodo id quod loquimini, ab aliis intelligetur? *Eritis enim in aëra loquentes*, hoc eſt fruſtrà & vanè ac ſinè utilitate.

℣. 10. *Tam multa, utputa genera linguarum ſunt in hoc mundo: & nihil ſinè voce eſt.*

Utputa, græcè, εἰ τύχοι, quod Eraſmus vertit, *verbi gratiâ*; Hentenius *ut contingit*, in paraphraſi, *Videlicet*. Equidem opinor, inquit *Eſtius*, ita commodè verti poſſe, *tam multa paſſim ſunt* inter homines *linguarum* & idiomatum *genera*, ut numerari non poſſint; quorum unumquodque ſuam habet vocem; id eſt, loquelam ab aliis diverſam. Vel tam multa ſunt genera inſtrumentorum vocem, id eſt, ſonum voci ſimilem reddentia, & nullum eorum mutum eſt, ſed unumquodque ſonum reddit proprium. Sed quod nobis lucrum à vocibus illis proveniet, ſi nihil horum intelligamus? Omnia in aëra ſolventur, ait Hen-

℣. 11. *Si ergo neſciero virtutem vocis, ro ei, cui loquor, barbarus: & qui quitur, mihi barbarus:*

Id eſt, cùm tam multa ſint linguarum ge-ra ad ſignificandum mutuas animorum con-ptiones inter homines inſtituta, fruſtrà ſanè iſque loquitur quâcumque linguâ, ſi non telligatur, eritque alter alteri non intelli-nti *barbarus*, etiamſi Græcè, vel Latinè at-e etiam diſertè loquatur: ex *Chryſ.*

℣. 12. *Sic & vos, quoniam æmulato-es eſtis ſpirituum, ad ædificationem Ec-cleſiæ quærite ut abundetis.*

Sicut qui loquuntur nec intelliguntur, & eò ſibi mutuo ſunt barbari; *ſic & vos*, id eſt, opptereà & vos ne ſitis invicem barbari: quo-am ad ſpiritûs dona anhelatis, potiora quæ-te, per quæ Eccleſiæ utilitas & ædificatio à obis attingatur. *Ut abundetis*, hoc eſt, ut plus àm nunc habeatis: linguis tantùm nunc lo-entes & non interpretantes: vel *ut excellatis* agis, quàm linguis loquendo. Nam alia dona nt linguis excellentiora, utpote uberiorem ferentia utilitatem, ait *Oecum.*

℣. 13. *Et ideò qui loquitur linguâ: et ut interpretetur.*

Modum ponit, quo pacto poſſint haberi do-r quæ Eccleſiæ proſint: ait enim, qui donum ibet loquendi linguis, ne inutile donum cir-mferat, oret Deum largitorem donorum, ut ſe adjiciat donum interpretandi, quo ea quæ regrinâ linguâ loquitur, ad aliorum intelli-ntiam proferre poſſit; itaque ipſi in cauſâ nt, quòd majus non accipiant, ut qui non tunt quod majus eſt, ex *Oecum.* Vel *oret* ac-pitur pro *loquatur*, ut ſenſus ſit Qui linguâ

loquitur, ita loquatur, ut etiam interpretetur: ex *Chryſ.*

℣. 14. *Nam ſi orem linguâ, ſpiritus meus orat, mens autem mea ſinè fructu eſt.*

Oecumenius interpretatur *ſpiritum* donum linguæ ſpirituale, *mentem* autem claram intelligentiam & interpretationem eorum quæ dicuntur. Itaque oportet (inquit) qui aliena loquitur ſive pſallat, ſive oret, ſive doceat, intelligere & interpretari ad auditorum utilitatem; vel *ſpiritus* ſumitur pro ſermone externo, & voce quæ aëre & ſpiritu conſtat; *mens* autem pro intentione, ut ſenſus ſit: ſi orem linguâ, id eſt, ſimplex linguarum donum habens & non interpretationis, *ſpiritus meus orat*, id eſt, vocalem quidem orationem ſono & enuncio, *Mens autem mea*, Græcè ſcopus & intentio *ſine fructu eſt*, non quidem loquentis, ſed audientis: ait *Gaig.* Tacitam autem removet objectionem Apoſtolus: Nam dicere quis poterat, etſi peregrinâ linguâ alloquens alios, nihil eis confero, quia me non intelligunt: attamen cùm Deum oro, quamvis linguâ mihi & aliis incognitâ: ille & intelligit, & cor meum inſpicit & orantem exaudit. Reſpondet nec eum qui ſic orat, percipere ex ſua oratione fructum quem caperet, ſi eam intelligeret: loquitur autem ex ſua perſona, quo magis perſuadeat. *Spiritus* ex *S. Thoma* eſt Spiritus ſanctus, qui orare dicitur, quia inclinat ad orandum, ut *Rom.* 8. ℣. 26.; vel ratio, quæ orat quatenùs dictat orandum: vel virtus imaginativa quam orare dicit quatenùs ſimilitudines rerum corporalium ſunt in imaginatione orantis, abſque eo quod intellectu percipiantur: vel pars animæ ſuperior quæ affectiva eſt; affectus rationalis, vel ſpiritualis dici poteſt, ex *Liran.* & *Carthuſ.*

Ic. 17. ℣. 16. c. 18. ℣. 25. *Matth* c. 26.
. *Mens* autem eſt pars intellectiva quateiuſmodi. Tale igitur eſt, quòd dicit Apo-
l. Nam etſi Deum orem linguâ, id eſt, ad
lum Deum utar dono linguæ, non habens
m intelligentiæ, *ſpiritus* quidem *meus*
id eſt, affectus elevatur in Deum. Cæ-
i *mens*, id eſt, intellectus meus, quia
rum ſignificationem ac ſenſum non aſſe-
r, fructu proprio privatur, qui eſt intel-
, & intelligendo refici, unde conſequen-
t, ut nec meditari, nec contemplari de
per verba ſignificatis queat. Iſtud ſanè
. Apoſtolus dicit accidere conſtat iis qui
tatis ignari latino ſermone preces recitant.
amque ſpiritu quidem & affectu devotio-
i Deum feruntur, ſi verè orant: ſed quia
t non intelligunt, *mens* eorum *ſinè fructu*
idelicet intelligentiæ. Nec non etiam cle-
latinè quidem doctis, qui verba ſecundùm
icationem intelligunt, ſed ſenſum non
rant. Verùm non ob id damnandæ pre-
vel hoc vel etiam priori modo non intel-
, tanquam ſint inutiles. Nam etſi qui ſic
fructum intelligentiæ non percipiant,
ue nec paſcantur ſenſibus per verba ſig-
tis; habent tamen fructum mentis elevatæ
eum, & fructum reverentiæ erga preces
s: quas etſi non intelligant, bonum tamen
utare eſſe, quod iis ſignificatur non du-
t: atque hoc ipſum ſibi petunt à Deo do-
Quin etiam contingit ut quiſpiam ſic orans
apud Deum mereatur & impetret, quàm
intellectu ſenſum aſſequens orationis, ſi
ùm majori cum humiliate, pietate, fervore
n oret. Ac certè verborum intelligentiam
non ſolùm compenſat; verùm etiam in
nibus verborum & ſenſuum alioqui peritis

interdum abſorbet devotionis magnitudo in Deum, ait *S.Thom.* Nec tamen patrocinandum iis, qui Dominicam orationem ita latinè recitant, ut non curent eam intelligere: ex *Eſtio.*

℣. 15. *Quid ergo eſt? Orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente.*

Quid igitur faciam? operam dabo ut non ſolùm *ſpiritu*, id eſt, cum devotionis affectu Deum orem, ſed etiam ut verba orationis intellectu capiam: ſic enim majorem utique fructum ex oratione reportabo, quàm ſi ſolo ſpiritu orarem. *Pſallam ſpiritu, pſallam & mente*, id eſt, laudem & gratiarum actionem Deo canam non ſolo devotionis affectu, ſed etiam cum intelligentia verborum: ex *Chryſ.* Pſallere pro eo, quod eſt laudes Deo canere, ſive id voce fiat ſive inſtrumento muſico, vocabulum eſt Eccleſiaſticum, à LXX interpretibus frequentatum: nam apud authores profanos laxior eſt ejus ſignificatio.

℣. 16. *Ceterùm ſi benedixeris ſpiritu: qui ſupplet locum idiotæ, quomodo dicet, Amen, ſuper tuam benedictionem? Quoniam quid dicas, neſcit.*

In genere eos reprehendit, qui linguarum dono periti preces & laudes divinas proferebant in conventu fidelium, quas nec ipſi, nec alii intelligerent. Et ſermonem proſequitur de eo qui ex dono peculiari in conventu linguâ loquitur peregrinâ, docetque rem abſurdam conſequi, ſi non intelligatur, quia non erit qui reſpondeat *Amen* & approbet ejus verba, ſicut habet Ec[illegible]ſiæ conſuetudo, unde ait. *Qui ſuppl t lo*[illegible] *idiotæ.* Idiota eſt homo privatus, carens [illegible]re publico, qui militiæ non eſt aſtrictus,

indoctus, illiteratus: vel plebeus ſive laïcus reſpectu Eccleſiæ: id eſt, qui nullo gradu Eccleſiaſtico fungitur. Is autem *qui ſupplet locum idiotæ*, eſt laïcus, quia mos erat antiquitùs ut precibus ſacerdotum ipſe populus acclamaret: ex *Chryſ. Baſil.* & *Hier. lib.* 2. *in Epiſt. ad Gal. Juſtin.* 2. *pro Chriſt.* Græcè qui *vices* gerit ſeu adimplet. Vel meliùs aliquis ab idiota diverſus, eoque doctior qui partes ſuſtineat idiotæ; vel idiotarum, id eſt, plebis. Quippe pro plebe reſpondebat approbando orationes, pſalmos, benedictiones ſive laudes, quæ pronunciantur in conventu publico. Hoc enim officium eſt atque olim fuit miniſtrorum Eccleſiæ, qui in clerum aſcripti eſſent. Morem autem acclamandi *Amen*, ad preces laudeſque publicas, & omninò preces terminandi eâ voce, accepit Eccleſia à Judæis apud quos populus ita acclamabat, ùt *Deut.* c. 27. ℣. 15. & *Seq.* 1. *Paral.* 16. ℣. 36. 2. *Eſd.* c. 8. ℣. 6. Unde & illud *Pſalmi* 105. Et *dicet omnis populus fiat*, *fiat*. Quòd ſi (inquit) tu qui peregrina loqueris, Dei laudes pronunciaveris ſpiritu tantùm, & non mente; id eſt, cum pio affectu, ſed verba ipſe tua non intelligens, ut proinde nequeas ea interpretari: quomodo non dico idiotæ, ſed is qui ſupplet locum idiotarum, & cujus eſt vice populi reſpondere, dicturus eſt *Amen* ad tua verba, quibus Deo laudes & gratiarum actiones depromis, quoniam verba tua non intelligit utpote peregrina.

℣. 17. *Nam tu quidem bene gratias agis: ſed alter non ædificatur.*

Quatenùs ſpiritu, id eſt, piâ animi affectione & devotione id facis, ſed frater & proximus tuus nullum ex verbis tuis percipit fructum, non promovetur ad ſalutem, cùm tamen ea quæ

ſiunt in conventu publico, referri debeant ad bonum publicum. Nota contra hæreticos *Paulum* non velle ut totus populus intelligat, ſed ut is ſaltem qui ſuâ reſponſione & approbatione vicem populi ſupplet: quem profectò cæteris doctiorem eſſe convenit, & in quo tanquam ſuo vicario populus quodammodo intelligit: deinde non eadem eſt ratio, cur *Amen* dicendum ſit ab intelligente nunc & tempore primitivæ Eccleſiæ, quo *Paulus* hæc ſcripſit. Tunc enim adferebantur ab iis, qui linguæ donum habebant, orationes & laudes quædam novæ ac priùs inauditæ, quo fiebat ut qui ad eas reſpondebat *Amen*, prorsùs neſciret, quid approbaret, quando nec verba intelligebantur, nec preces eſſent Eccleſiæ judicio receptæ. Nunc autem qui reſpondet, *Amen*, etiamſi verba fortè non intelligat, novit tamen bonum & ſanctum eſſe quod ſignificatur, utpote jam olim ab Eccleſia approbatum. Præterea notandum eſt ea ad quæ reſpondet miniſter in ſacrificio Miſſæ, pauca admodùm eſſe, ut propter illa mutari non debeat lingua totius Miſſæ: cùm facilè laïci diſcere poſſint ea pauca quid ſignificent: ex *Conc. Trid. ſeſſ.* 22. c. 8.

℣. 18. *Gratias ago Deo meo, quòd omnium veſtrûm linguâ loquar.*

q. d. Non ideò vilipendo donum linguarum, quia ego dico quòd donum prophetiæ ſit excellentius, ſed debet charum haberi. Unde & *gratias ago*, &c. Eſt ergo de omnibus gratias agendum, ùt 1. *Theſſ.* 5. Vel *gratias ago*, q. d. Non ideò vilipendo donum linguarum, quaſi eo carens, imò ego habeo & ideò gratias ago. Et ne intelligatur quòd omnes loquerentur unâ linguâ, dicit, *omnium veſtrûm* ſive Græcorum, ſive Hebræorum; vel generaliter omnium fide-

qui jam ex variis Gentibus & linguis ad
converſi erant, *linguâ loquor*, ùt factum
is *Act.* c. 2. ℣. 4. *& ſeq.* ita *S.Thom.*

19. *Sed in Eccleſia volo quinque ver-
ſu meo loqui, ut & alios inſtruam:
decem millia verborum in lingua.*
ſt. Malo paucis ſermonibus *in Eccleſia*,
lico cœtu fidelium *loqui* cum intellectu
oſſim & alios inſtituere, interpretando
licando quæ dico: quàm innumerabilia
fundere peregrinâ linguâ ſinè intellectu:
ſû meo, id eſt, mente meâ, hoc eſt cum
mentis & intentionis meæ, quæ eſt mul-
utilitas, ut mens pro intentione ponatur,
ig. Sic igitur & vos affectos eſſe velim.
Paulus cum brevitate ſermonis traden-
ſſe doctrinam ſalutis: ex *Lyr.* & *Trid.*
*ſeſſ.*5. c.2.; & eſſe eligibilius ut in Eccleſia
ur divina, horæ ſcilicet Canonicæ &
intelligibiliter ſinè melodia, muſica,
ſic ut intelligi non poſſint, ait *Cajet.*

20. *Fratres, nolite pueri effici ſen-
, ſed malitiâ parvuli eſtote: ſen-
autem perfecti eſtote.*
ſitis, inquit, pueris ſimiles in rebus quas
e vel agere debeatis, æſtimandis ac di-
ndis: ne mala bonis, aut minora bona
ibus anteponatis: ſed tanquam pueri ſeu
es ſitis expertes malitiæ, hâc parte pue-
itamini, non illâ. Quòd attinet ad judi-
ar.imi de rebus agendis, ſimiles eſtote vi-
lultis & ætate perfectis: ut quemadmo-
illi per naturam bene diſcernunt inter bo-
mala hujus vitæ: ſic & vos tanquam
cti in Chriſto *ſenſus* habeatis *exercitatos ad
ualem boni & mali diſcretionem*, *Heb.*5.℣.14.
ongruit, quod dicitur *Rom.* c.16.℣ 19.

S 6

℣. 21. *In lege ſcriptum eſt : Quoniam in aliis linguis & labiis aliis loquar populo huic : & nec ſic exaudient me, dicit Dominus.*

Hoc in Iſaïa c. 28. *ſcriptum eſt*, ſed divus *Paulus* omne vetus inſtrumentum vocat *legem.* Teſtimonium verò adducit, latenter oſtendens non eſſe admodùm utile donum linguarum, eo quòd etiam incredulis contingat, ait *Oecum.* Senſus verò eſt : Ego Dominus loquar populo huic Judaïco variis & peregrinis linguis; ſcilicet per Apoſtolos meos. Quod quidem præcipuè fuit impletum in die Pentecoſtes, *Act.* 2. In Hebræo eſt *ſubſanantibus labiis* ſive balbutientibus. Nam qui loquuntur linguis aliis ſeu peregrinis, quaſi balbi ſunt & barbari non intelligentibus : & deridere videntur auditores, & ipſi viciſſim audientibus habentur ridiculi, inſani, & temulenti, ùt *Act.* 2. *Et ne ſic* quidem, id eſt, viſo hujuſmodi ſigno, quod eis daturus ſum : *audient*, ſive *exaudient me*: id eſt, credent, obtemperabunt verbis meis, quæ per Apoſtolos loquar. Quamvis enim aliquot millia ex Judæis prædicatione Apoſtolorum converſa fuerint ad Chriſtum ùt *in actis Apoſt.* habetur : numerus tamen ille comparatione totius populi, qui remanſit incredulus, tantùm exiguæ fuerunt reliquiæ, teſtante *Iſa. cap.* 10. & *Paulo* referente ad *Rom.* c. 9.

℣. 22. *Itaque linguæ in ſignum ſunt non fidelibus, ſed infidelibus : prophetia autem non infidelibus, ſed fidelibus.*

Id eſt, ex prophetico teſtimonio conſequitur donum linguarum datum eſſe Eccleſiæ, ut in ſignum ac teſtimonium divinum veritatis, non *fidelibus*, qui jam credunt, *ſed infi-*

bus præcipuè; (tametſi interdum etiam fi-bus inſtruendis & confirmandis ſerviant) ut lant: donum autem prophetandi *non infide-s*, *ſed* præcipuè *fidelibus* ad inſtructionem; t interdum etiam valeat convertendis in-libus: ex *Eſtio.*

℣. 23. *Si ergò conveniat univerſa Ec-ſia in unum, & omnes linguis loquan-r, intrent autem idiotæ, aut infideles: ne dicent quòd inſanitis?*

Pergit oſtendere prophetiæ dignitatem ſupra guas: idque ex iis quæ accidebant, vel dere poterant in publico conventu fide-m. *Si* (inquit) *Eccleſia* tota ſimul *conve-t*, ſive apud vos, ſive alibi, & *omnes lo-ntur linguis*, nemine interpretante, *in-t autem idiotæ aut infideles: nonne* reputa-nt vos inſanos, fanaticos, arreptitios? Sic tur unde gloriam venabantur Corinthii, e probrum referebant: *Idiotas* vocat ſim-ces & malitiæ expertes, nondum baptiza-, quos poſteà vocavere Catechumenos, d adhuc elementis religionis imbuerentur, dum ad myſteria admitterentur fidei & Ec-ſiæ: ex *Gaig.* Vel Neophytos, quos vocat per credentes. Vel eos qui non intelligunt linguam maternam; indoctos, linguarum ertes; vel eos qui nullo miniſterio in Ec-ſia fungebantur: minùſque diligenter Ec-ſiæ conventus frequentabant: ex *Chryſ.*

℣. 24. *Si autem omnes prophetent, in-t autem quis infidelis, vel idiota, con-ıçitur ab omnibus, dijudicatur ab om-bus:*

Non vult Apoſtolus *omnes* ſimul, vel *omnes* olutè intelligendo prophetare; ſed viciſſim

bonitate, juſtitia, ſapientia traduntur:
infidelis aut idiota qui fortè conventum
ſtrum intrat, *convincitur*, Græcè ἐλεγ
quod plerique vertunt, conformiter ad
præſentem, *arguitur ab omnibus*, & *diju*
tur ab omnibus vobis: hoc eſt per doctr
omnium, eo quo dictum eſt modo proph
tium, auditam & intellectam ipſe à ſem
atque in ſua conſcientia arguitur, ac diſc
ne factâ judicatur, tanquam impius & p
tor. Siquidem infidelis conferens errore
quo verſatus fuit, & ſuperſtitiones ſu
immunditias ac cæteras actiones vitæ ſua
ea doctrina quam audit in Eccleſia, clarè
ſuam iniquitatem & turpitudinem. Sim
idiota de peccatis & pravis affectibus q
ex ignorantia laborabat ex eadem doctrina
ſe *convincitur* ac reus oſtenditur, quia r
eſt index ſui & obliqui: ex *Eſtio*.

℣. 25. *Occulta cordis ejus man*

:t; diſcet enim idolorum cultum eſſe ni, &c. Et ita totâ cordis & corpoſtate *Deum* verum agnoſcet, ſibique colendum ſtatuet : palam affirmans ans Deum Chriſtianorum eſſe verum quomodo Nabuchodonoſorem feciſſe *Dan.* 2. Vel quòd non à malo ſpiritu inſani & arreptitii moveamini ad lo-i: ſed quòd Deus ſeu Dei ſpiritus ſit ; implet, & ad loquendum movet :

:. *Quid ergò eſt, fratres? Cùm tis, unuſquiſque veſtrûm pſalmum doctrinam habet, apocalypſim linguam habet, interpretationem omnia ad ædificationem fiant.*

it Corinthios quo modo & ordine doni ceptis uti debeant in conventu publifructus ſequatur, & confuſio vitetur. *convenitis* ad res divinas, alii aliis donis (nec enim ſentit fideles habere hæc & ea in medium promere parati eſtis. rbi gratiâ alius habet *pſalmum*, id eſt, edendi, vel editum in Dei laudem canticum ſpirituale: ad hoc enim quidam iter inſpirabantur; de quo dono ſuprà Quid *doctrinam* & *revelationem* vocet, intelligitur ex *ver.* 6. Alius in promptu Dei inſpiratione, quòd doceat ex hutionibus ſuaſurus ea quæ divina ſunt. ceptâ de ſecretis myſteriis aut ſcriptubus revelatione paratus eſt, in medium quod accepit: ita *Hier. ſuper Galat.* 1. dono paratus eſt loqui peregrinâ linius verò donum habet, quo linguas intur. *Omnia ad ædificationem fiant*, id eſt, novendam Eccleſiam Chriſti & ſingula mbra in vita ſpirituali: ex *Eſtio*.

℣. 27. *Sive linguâ quis loquitur, ſecundùm duos, aut ùt multùm tres, & per partes, & unus interpretetur.*

Quo pacto dono linguarum uti debeant oſtendit. Quòd ſi (inquit) *linguâ quis* utitur unus aut plures, per *duos*, *aut* ad ſummum *tres* id fiat: vel per binos aut ad ſummum ternos. *Et per partes*, id eſt, viciſſim ſeu quiſque ſeorſum, ut ſi plures quàm unus locuturi ſint linguis, vult ut id faciant viciſſim, non ſimul. *Ambroſius* vertit *particulatim*. Vult ergo *Paulus* quòd quibus eſt conceſſum donum linguarum, nec omnes, nec ſimul, nec ſinè interprete loquantur, ne non intelligentibus ridiculi ſint, & fructu careat hujusmodi ſermo: ita *Gaig*.

℣. 28. *Si autem non fuerit interpres, taceat in Eccleſia, ſibi autem loquatur, & Deo.*

Si verò nullus adſit qui poſſit interpretari publicè in Eccleſia, non loquatur is qui donum linguæ habet; neque enim debet eo dono uti inutiliter & abſque ædificatione, ſed tacitus & in corde loquatur ſibi ipſi, id eſt, ad ſuam privatam ædificationem. Item *loquatur Deo*; quamvis non mente & intelligentiâ, ſpiritu tamen & pio affectu, quo adorandum aut laudandum Deum movetur: quem utique affectum Deus qui dedit, inſpicit. Ex quo patet orationem non intellectam ei, qui orat, non eſſe inutilem, etſi per eam Eccleſia non ædificetur: ex *Eſtio*.

℣. 29. *Prophetæ autem duo, aut tres dicant, & ceteri dijudicent.*

Dicant non ſimul, ſed viciſſim. Non dixit *ut plurimum*, quod de loquentibus linguâ dixerat; quia prophetiæ donum utilius erat Eccleſiæ, ideòque numerus prophetantium non erat

gendus. *Cæteri*, id eſt, alii; quamvis mul-
in Eccleſia veſtra prophetæ, tamen ſatis
duo aut tres in uno conventu loquantur.
um verò officium erit *dijudicare*, id eſt,
nare & probare, num vera & ſana ſint,
icuntur à loquentibus. Non ergo *cæteros*
git omnes auditores, aut reliquum cæ-
ut contendunt hæretici; quo doceant ad
quemque fidelem ſpectare judicandi po-
m de doctrina religionis: ſed de his
oquitur Prophetis, ac de iis maximè qui
ant etiam donum diſcretionis ſpirituum.
men ipſi non judicabant poteſtate, ùt in
ia faciunt Epiſcopi; ſed ſcientiâ & diſ-
ne tanquam doctrinâ pariter & diſcretionis
prædití, ùt c. 2. & 1. *Theſſ.* 5. Nam con-
at ut aliqui, non à ſpiritu divino, ùt veri
etæ, ſed vel à ſpiritu mendaci, id eſt à
ne, ſicut vates Ethnici, vel certè à pro-
piritu moverentur ad proferenda quæ-
ova; quare ne fideles fallerentur, opus
camine & dijudicatione, ùt notat *Eſtius*:
ryſoſt.

30. *Quòd ſi alii revelatum fuerit*
i, prior taceat.

ntem vocat exiſtentem in numero audi-
, id eſt, ſi quo prophetante Spiritus ſan-
uidpiam alteri revelaverit melius, *prior*
cedat ei qui novam ex tempore reve-
m accepit, detque ei locum dicendi.
s enim hoc extraordinario modo ſugge-
lteri revelationem velle videtur, ut ille
& ſinè dilatione audiatur. Unde inſinuat
modum prophetandi diſtinctum eſſe ab
inario, quo quis ad conventum veniebat
tus ex prævia Dei inſpiratione: ex *Cajet.*

℣. 31. *Poteſtis enim omnes per ſingulos Prophetare : ut omnes diſcant, & omnes exhortentur :*

Omnes intellige prophetiæ donum habentes, id eſt, quamvis ex ſpiritu prophetico loquamini, tamen non debetis mirari, quòd jubeam priorem tacere, & loquendi vices alteri concedere. Nam in poteſtate veſtra eſt eum ſervare ordinem, ut ſingulatim, alius poſt alium etiam omnes propheteris, ut omnes *exhortentur* paſſivè, id eſt, exhortationem à prophetante accipiant: ſi activè, quomodo fere omnes Latini exponunt, ſenſus erit: Ita fiet ut omnes Prophetæ diſcant, dum omnes audiunt alios, etiam ille qui loquebatur, utpote dans locum alteri, ſeque collocans inter ſedentes: Et ut omnes doceant atque exhortationis verba proferant, dum ſinguli, nemine excepto, permittuntur loqui. Nam exhortandi officium ad Prophetas pertinere conſtat ex initio capitis.

℣. 32. *Et ſpiritus prophetarum prophetis ſubjecti ſunt.*

Et pro *etenim*, ſpiritualis gratia prophetandi in poteſtate eſt prophetarum, ut cùm velint utantur, aut abſtineant, proùt Eccleſiæ conducere viderint; hoc autem ait, ne prophetandi aliis locum negarent, fingentes ſe tacere non poſſe. *Spiritus Prophetarum* eſt, Spiritus ſanctus inſpirans Prophetas; vel impetus propheticus : vel ipſa dona prophetica : vel impetus, ſive inſtinctus ille divinus, quo Propheta commonetur, ut vel loquendo, vel ſcribendo proferat id quod ſibi revelatum eſt: ad hoc enim illuminatur, ut illuminet alios. *Prophetis ſubjecti ſunt*, non quidem in poteſtate prophetæ eſt illuſtrare divinitùs : ſed *ſpiritus*

rum prophetis ſubjecti ſunt, ſive quoad
t actionem prophetandi, ſive quoad
dijudicationem. Subjectio autem re-
el ad eoſdem Prophetas; ut ſenſus ſit.
abituale donum quod eſt in homine,
ientiam, ſapientiam, donum linguarum,
m agendi quidpiam ſive naturalem,
ernaturalem, ita eſſe in hominis pote-
t eo uti & non uti poſſit. Vel ad alios,
ſenſus erit, *Spiritus Prophetarum ſub-
ſt* aliis *Prophetis*: id eſt, aliorum Prophe-
udicio, ut alterutrum ſibi cedant. Vel
n humilitatis & charitatis debent habere
æ, quia Deus qui in ipſis eſt, non eſt
iſſentionis, neque ſuperbiæ, ait *Hieron.*

3. *Non enim eſt diſſenſionis Deus,
is: ſicut & in omnibus Eccleſiis
rum doceo.*

qui inſpirat & movet Prophetas, *non
ntionis Deus*, *ſed pacis*; ergo non ſic
Prophetas, quin opportunum tempus
li expectare poſſint: & cùm opus eſt
ndo deſiſtere; quòd ad ordinem &
Eccleſiæ pertinet. Vel Deus inſpirans
as non eſt author confuſionis aut con-
s, ſed pacis: igitur non debent Pro-
ro ſua quiſque ſententia certare, ſed
judicio libenter ac ſponte ſeſe ſubmit-
oceo ſcilicet Deum non eſſe diſſentionis
ſed pacis. Et per hoc omnes hortor ad
n pacis & concordiæ, & ad vitandam in
s confuſionem. Vel non vobis ſoli iſta
o: ſed & in cæteris Eccleſiis eadem
Vel ſicut in omnibus Eccleſiis lex pacis
. Vel ſicut in omnibus Eccleſiis quòd
e uſu donorum: ita & apud vos fieri
it, ne ab aliarum Eccleſiarum laudabili

conſuetudine diſcrepare videamini: vel ne novi aliquid me vobis imperare puteţis, ait *Hier.*

℣. 34. *Mulieres in Eccleſiis taceant, non enim permittitur eis loqui, ſed ſubditas eſſe, ſicut & lex dicit.*

Non solùm dixit ut tacerent, ſed & ſubjectæ eſſent, quod plus eſt quàm ſilentium: ſubjectio enim deſignat ſilentium cum timore, tanquam ab ancillis quibuſdam præſtitum, ùt lex dicit *Gen.* 3. Si ergo viro ſubjicitur, multò magis ſpiritualibus præceptoribus & communi Eccleſiæ plenitudini ac perfectioni. *Non enim permittitur eis loqui*, Subaudi in aliis Eccleſiis, aut in Eccleſiis Sanctorum. Quare nec in veſtris Eccleſiis permittere debetis, ut linguis loquantur, interpretentur, prophetent, pſalmum aut hymnum canant, vel interrogent ad diſcendum. Quia contra ordinem naturæ eſt vel legis, ut in conventu virorum feminæ loquantur, ait *Hieron.*

℣. 35. *Si quid autem volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent. Turpe eſt enim mulieri loqui in Eccleſia.*

Animadverte, quòd de his etiam quæ ipſis expediunt, non permiſit eis loqui in Eccleſia. Hoc autem & viros reddit attentiores, cùm ſciant quòd ab uxoribus interrogabuntur de ſcripturis & dogmatibus quæ tractantur in Eccleſia. *Turpe eſt enim*, id eſt, contra verecundiam naturaliter illi ſexui inditam; ideò in Eccleſiis loqui non audeant, ne quidem ſi dono prophetiæ præditæ ſint, aut revelationem acceperint, poſſunt enim tacere, & ea quæ ſpiritus ſuggerit, extra Eccleſiam loqui apud mulieres, aut etiam apud viros ſalvo pudore & honeſtate. Neque hoc contrarium

quod cap. 11. dixit, *Mulier orans aut* *us non veluto capite.* Sanctimoniales in s ſuis divinas laudes canentes loqui in ı dicendæ non ſunt ; quia non eſt ibi opuli conventus, qualem hic Apoſtolus m vocat : ex *Hieron.*

5. *An à vobis verbum Dei proceſ-* *at in vos ſolos pervenit ?*

:ntioſos his verbis reprimit, & eos, qui icere velint ; & ſenſus eſt : voſne Do- lionum eſtis, à quibus evangelica præ- *proceſſit* ; græcè exivit ; an non magis i, qui obedire, non contendere debetis? vobis prædicatum eſt ? Soli ſapitis? primi, neque ſoli eſtis Chriſtiani, ergo priores, nempe Judæos imitari, Eccleſiis vos conformare, non novas udines introducere. Vides à quot rebus legem produxit, eſſe turpe monſtravit, ias cæteras objecit : poſtremò, quod mum eſt, in verſu ſequenti dicit, hæc m à Deo ordinata ſeu mandata eſſe; *Chryſ.* Oſtendit hic locus, ubi de do- ıut conſuetudine in Eccleſia quæſtio ır, ad antiquitatem reſpiciendum eſſe, oſtoli, quid primi fideles, quid eorum res docuerint atque tradiderint.

7. *Si quis videtur propheta eſſe, ritualis, cognoſcat quæ ſcribo vo- 'ia Domini ſunt mandata.*

is eminet inter vos & habetur tanquam ıs *Propheta aut homo ſpiritualis*, id eſt, ıs, ùt *cap.* 2. Quamvis ordinariè omnis a ſit etiam ſpiritualis, non tamen è , omnis ſpiritualis eſt Propheta , ideò ophetam ſpiritualem nominat : q. d. *Si 'etur eſſe Propheta*, aut alio modo habet

ſpirituale donum, ut intelligat quæ à me ſcribuntur, ſciat Dei eſſe præcepta, *quæ ſcribo*, nec à me ipſo, ad hæc ſcribenda me moveri. *Propheta* quidem ex dono prophetico: *ſpiritualis* autem ex dono ſapientiæ, per quod ſpiritualis judicat omnia, ut *cap.* 2. Et hoc argumentum ultimo loco poſuit, ut omnium fortiſſimum. q. d. Hoc per me vobis Chriſtus præcipit, idque veri Prophetæ & ſpirituales ignorare non debent. Sunt, qui intelligant; *Domini mandata*, quæ ab ipſo Chriſto legiſlatore data ſunt, ſive loquente ſuis Apoſtolis, ſive revelante, ait *S.Thom.* Et quæ mediatè à Chriſto profecta ſunt, ut præcepta Apoſtolorum & Eccleſiæ, ait *Cajetan.*

℣. 38. *Si quis autem ignorat, ignorabitur.*

In græco legitur, *ſi verò quis ignorat, ignoret.* Hanc lectionem textus Syriacus habet, quam Græci & cum iis *Cajetanus* exponunt in hunc fere ſenſum; cognoſcant Prophetæ & ſpirituales, ea quæ ſcribo, Domini eſſe mandata. *Si qui* verò id *ignorant*, ne facilè perſuadeantur, ut illa tanquam Domini mandata recipiant: eos ſibi, ſuæque ignorantiæ relinquendos cenſeo, potiùs quàm ut cum iis longiori ſermone concertem. Agnoſcat & obtemperet qui volet. Sic & alibi loquitur *Paulus* ut c. 7. ℣. 15. & *Joan. Apoc.* c. 22. ℣. 11. Senſus autem noſtræ lectionis, quam exhibent omnes latini codices & commentarii, eſt: Si quis non agnoſcit hæc eſſe Domini mandata, nec meis verbis, nec judicio Prophetæ, aut hominis ſpiritualis acquieſcit, ſed mavult ignorare, viciſſim *ignorabitur à Domino*, auditurus illud cum reprobis, *neſcio vos.* ex *Aug. Epiſt.* 102. Vel hujuſmodi ſermonis forma haberi ſolet, ubi non grande

eſt quod accedit. Quid enim magnum noverent Dei eſſe præcepta, ut mulie... ait *Oecum.*

Itaque fratres æmulamini pro... & loqui linguis nolite prohibere.
...it in ſummam totam capitis doctrinam prophetiæ & de dono linguarum, hæc ... inter ſe, & de ordinario eorum uſu. ...quit) æmulatores eſtis ſpirituum, ...qui ſtudete quod magis ædificat, ...onum & actum prophetandi: nec ...nquam malum loqui linguis: habet illud ſuam utilitatem; modò quis in utatur.

Omnia autem honeſtè, & ſecun... dinem fiant.
...oneſtatem & decentiam pertinet ne ... in Eccleſia loquantur. Ad ordinem, ... loqui licet, plures ſimul loquantur, ...lli, alius poſt alium. Eos taxans qui ... omnem perturbant furioſorum more, nihil æquè ædificat ùt moderatio, ùt charitas: tantùm ſanè, quantùm il... contraria diſpergunt, ait *Chryſ.*

CAPUT XV.

Reſurrectionis fidem confirmat, ejuſdem ordinem & modum. Et varias reſurgentium dotes inſinuat.

℣. 1. *Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium, quod prædicavi vobis, quod accepiſtis, in quo & ſtatis,*

CORinthii nonnulli Philoſophiæ nimiùm addicti induci non poterant ad credendum mortuorum reſurrectionem univerſalem, ùt *Act.* 17. Admonitus igitur ea de re *Paulus* gravi oratione de ea agit hoc capite, & modum ejus exponit; ait autem. Nihil novum vobis dicam, ſed quod jam *notum* vobis factum eſt, verùm in oblivionem venit. Nam *notum facio*, hoc eſt, ad memoriam reduco, quod jam prædicavi & recepiſtis credendo. Hoc ſummum ut Deum hominem factum, crucifixum, vitæ redditum ſciamus, ait *Chryſ.*

℣. 2. *Per quod & ſalvamini: quâ ratione prædicaverim vobis, ſi tenetis, niſi fruſtrà credidiſtis:*

Per quod receptum & creditum, etiam ſalutem conſequimini, quia ſalus per fidem Evangelii incipit in hac vita, perficitur autem in futura, ùt *Epheſ.* 2. *Tit.* 5. Reminiſci vos facio, *quâ ratione prædicaverim vobis* Evangelium; nam receptum juxta eam rationem & intellectum ſalvamini: *ſi* modò illud *tenetis*; *niſi* etiam *fruſtrà credidiſtis:* nam niſi retineatis, fruſtrà facti eſtis Chriſtiani, non enim pertingetis ad ſalutem ſinè fide reſurrectionis: ex *Hier.*

℣. 3. *Tra-*

3. *Tradidi enim vobis in primis, & accepi: quoniam Chriſtus mor- eſt pro peccatis noſtris ſecundùm ituras:*

: loco adversùs Gentilium errorem & icæorum qui reſurrectionem negabant, at *Paulus:* & primùm repetit doctrinam, Corinthiis tradiderat de mortuorum re- tione verbo, non ſcripto. Quòd ne nunc m facerem, ſi id quod verbo prædicavi, nter retinuiſſetis. *Quod accepi*, ſcilicet à o, ùt c. 11. ℣. 23. & *Gal.* 1. ℣. 12. Duo mans, & quòd obtrudere in Evangelii io fas non ſit: & quòd rerum ipſarum idine non verbis nudis fuerunt inſtituti: probat, omnia Chriſto accepta ferens, nque dogmatum ſuorum humanum eſſe s, ùt ait *Chryſ.* Hoc (inquit) *tradidi*, in lege & Prophetis promiſſus mortem, eccati pœna eſt, ſuſtinuit, non propter eccata, quæ nulla habuit; ſed propter , id eſt, ad redimendas pœnas peccatis s debitas. Oſtendit etiam hic locus, ex- Chriſto, nullum hominem expertem eſ- cati; quia pro omnibus mortuus eſt Chri- *ſecundùm Scripturas* intellige propheticas iquas veteris teſtamenti, ùt *Iſa.* 53. *Pſ.* 21. *ryſ.*

4. *Et quia ſepultus eſt, & quia re- xit tertiâ die ſecundùm Scripturas:*

am volens oſtendere mortem & non phan- m, addit *& ſepultus eſt:* nam ſepultura s confirmatio eſt: & ut doceat etiam ſe- s reſurrecturos: ex *Chryſ.* Quomodo au- on pugnet quod ait, *quia reſurrexit ter- e*, cum eo, *oportet filium hominis occidi*

& poſt tres dies reſurgere, *Marc.* 8. & *Mat.* 12. & 27. & *Luc.* 24. vide in Manuali. Addit *ſecundùm Scripturas*, quia Chriſti reſurrectio & reliquorum mortuorum creditu perdifficilis eſt, ideò ad eam ſtabiliendam opus fuit allegatione Scripturarum, ùt *Pſ.* 2. & 15. *Jonæ.* 2. ex *Chryſ.*

℣. 5. *Et quia viſus eſt Cephæ, & poſt hoc undecim.*

Poſt Scripturas dicit ſe etiam adduxiſſe pro ſuæ doctrinæ confirmatione teſtimonia Apoſtolorum, ùt qui fuiſſent oculati teſtes Dominicæ reſurrectionis. Primo autem loco dixit Chriſtum viſum eſſe *Cephæ* id eſt, Petro, vel quia Petri tamquam Apoſtolorum principis prima erat authoritas, qui proinde primò nominandus erat: Vel quia inter viros primus reverà fuerit Petrus, cui Chriſtus à morte redivivus apparuit, ex *Luc.* 24. Græci, *deinde duodecim*: ſed aberat Judas & Thomas, *Joan.* 20. Verùm quidem, ſed per ſynecdochen majorem numerum & conſuetum & ordinarium, poſuit pro minori extraordinario: Vel *duodecim*, non eſt hìc nomen numeri, ſed ordinis Apoſtolici, quem in myſtico numero duodenario Chriſtus inſtituerat: ex *Beda.*

℣. 6. *Deinde viſus eſt pluſquàm quingentis fratribus ſimul: ex quibus multi manent uſque adhuc, quidam autem dormierunt:*

Græcè ἐπάνω id eſt, *ſuprà*, *pluſquam*, vel *ſupernè*, id eſt, cœlitùs: ut aſſumptionem quoque ipſius oſtenderet illis quingentis fratribus. Hæc apparitio vel prætermiſſa eſt ab Evangeliſtis, vel eadem eſt cum ea, quam *Matth.* 28. refert. Vide Manuale in hunc locum, & *Luc.* 24. Nec dubitandum, quin inter hos quingentos

atres, præter undecim Apoſtolos quorum eminit *Mattheus*, etiam fuerint ſeptuaginta ſcipuli, & in horum numerum Matthias & arſabas, de quibus *Act.* c. 1. Et nota de nullo rum auditum aliquando, quòd poſteà defe- rit à fide Chriſti, dicens ſibi & cæteris vanâ phantaſticâ apparitione fuiſſe illuſum; ut eſ- videretur quod non erat. Nec verò ſi qui il- rum defeciſſent, *Paulus* eos integro numero ſtes adhuc adduceret, quod profectò magnum dubitatæ reſurrectionis eſt argumentum, cùm æſertim major pars adhuc ſupereſſet, ut ab is peti poſſet teſtimonium. Et ſi quidam eorum rmirent, ut jam teſtes adduci non poſſent; ad- uc tamen plures in vivis eſſent, ut interrogari oſſent. Sed & qui *dormierunt*, id eſt, mortui nt, in ſpe reſurrectionis, in hoc teſtimonio uſ- ue ad finem perſeveraverunt. Cùm dixit *dormie- runt*, obiter reſurrectionem confirmat: ex *Chryſ.*

℣. 7. *Deinde viſus eſt Jacobo, deinde Apoſtolis omnibus:*

Jacobo Epiſcopo Hieroſolymitano, qui cogno- minatus eſt juſtus, & cujus apud fideles per- magna erat authoritas: ideòque teſtis adduci- tur omni exceptione major. Sunt qui hunc fa- ciunt ſocium Cleophæ, de quo *Luc.* 24. Sunt qui putant hanc ſingularem apparitionem fa- ctam fuiſſe *Jacobo* ſtatim à reſurrectione, ſal- tem ipſo die quo reſurrexit: ex *Hieron.* At pug- nat cum eo quòd ait *Paulus* Dominum *Jacobo* viſum poſteà quàm viſus eſt quingentis fratri- bus, unde ſuſpecta eſt de voto *Jacobi* fabula quæ eſt apud *Hier.* ex *S. Thoma. Deinde Apo- ſtolis omnibus.* Non dicit undecim aut duodecim ſicut ſuprà, ſed omnibus Apoſtolis. Quo nomi- ne etiam alios comprehendit. *Chryſ.* ad 70. diſ- cipulos extendit. At meliùs hic etiam primi or-

dinis Apoſtolos comprehendi putant alii, & eſt ſermo non de manifeſtatione facta in monte Galilææ, ſed de poſtrema, quæ facta fuit ipſo die Dominicæ Aſcenſionis, ſive Hieroſolymis, ſive in monte Oliveti: ex *Hieron. quæſt.* 7. ad *Hedibiam*, & ex Manual. in *Matth.* 28.

℣. 8. *Noviſſimè autem omnium tanquam abortivo, viſus eſt & mihi.*

Tamquam abortivo, modeſti animi verbum, nec tamen ob id aliquo inferior eſt *Paulus*, quòd ipſi poſtremò viſus ſit. Neque enim *Jacobus* quingentis illis inferior erat, quòd illos ipſi viſus fuerit. *Abortivum* autem ſe dicit, quia ſicuti fœtus abortivus extra tempus naſcitur: ita *Paulus* extra tempus aliorum Apoſtolorum Chriſto renatus eſt: Nam alii renati ante adventum Spiritûs ſancti, iſte poſt. Vel quia ſicut abortivum violentè educitur: ita *Paulus* vi forinſecùs adhibitâ compulſus eſt ad Chriſtum venire, eique renaſci, ùt *Act.* 9. Vel ſic ſe vocat velut abortum intempeſtivum, ideòque imperfectum & cæteris minorem, nec cum illis conferendum, adeòque & Apoſtoli nomine indignum, ex *S. Thom.* Vel quia ſupernumerarius erat, ex *Baron. an. Dom.* 44. Apparitio autem illa *Paulo* poſt Aſcenſionem facta talis fuit, qui Chriſtus ſemetipſum corporaliter atque oculis corporeis videndum oſtenderet; æquè ac aliis ſuprà dictis viſus eſt, ùt ex *cap.* 9. ℣. 1. & *Act. cap.* 9. colligitur: ex hac apparitione, quæ facta eſt Damaſci, *Act.* 9., Chriſtum poſt aſcenſionem in cœlum aliquando corporaliter ad terram deſcendiſſe, colligit *S. Thom.* & *Hegeſip. l.* 3. *excidii Hieroſ.* cap. 2. Habet etiam vetus traditio, Chriſtum Petro corporaliter apparuiſſe, quando Romà fugienti obvium ſe dedit, ita ut tantiſper in cœlo eſſe deſineret, ùt

-S. Th., vel ut in cœlo manens, nec inde lens, ſimul etiam in terra ſe præſentem lo-r exhiberet, quod multi non impoſſibile it, ùt *S. Th.* & *Cornel.*

9. *Ego enim ſum minimus Apoſto-m, qui non ſum dignus vocari Apo-s, quoniam perſecutus ſum Eccle- Dei.*

go enim ſum minimus Apoſtolorum, eo ſcili-nſu quo *Eph.* 3. ſe vocat *minimum omnium orum*, id eſt, Chriſtianorum; ubi nomine ſtolorum etiam 70. diſcipulos, ùt paulò vult comprehendi, ex *Chryſoſt.* Nec ſo-*minimum*, ſed nec idoneum ad Apoſtola-ex Græco, & proinde nec *dignum* eo mu-ac nomine. Et cauſam reddit indignita-uia perſecutus eſt *Eccleſiam Dei*, *Gal.* 1. 22. ſcilicet viros ac mulieres, qui ſunt eſiæ Dei membra. *Act.* 9. & 22.

10. *Gratia autem Dei ſum id, quod, & gratia ejus in me vacua non fuit, abundantiùs illis omnibus laboravi: ego autem, ſed gratia Dei mecum:* eſt, quòd ſum Apoſtolus, & quidem ido-coque nomine non indignus; id totum um refero gratiæ, id eſt, gratuitæ bene-tiæ Dei: ac gratia in me collata, non fuit s: *ſed abundantiùs illis omnibus laboravi*, quàm omnes illi ſimul, ſed quàm ſinguli, , unuſquiſque illorum, quia nullus illo-tot loca percurrit, tot ac tantas adverſi-pertulit Evangelii cauſâ ùt 2. *Cor.* 11. & ixerat Dominus *Act.* 9. ℣. 15 & 16. *Non ſed gratia Dei mecum.* Græcè, *quæ mecum* quæ mihi adeſt, quæ mihi auxilio eſt: lium autem non eſt, niſi agente etiam eo

qui adjuvatur. Igitur hìc inſinuatur gratiæ coöperatio, & liberi arbitrii: ſic tamen ut gratia principaliùs operetur. Nam gratia voluntatem adjuvans, non ab ea viciſſim adjuvatur: & quidem ſic adjuvat voluntatem, ut faciat eam operari, movens ad operandum, ùt ait *S. Thom.* ex *Iſa.* 26. & *Phil.* 2.

℣. 11. *Sive enim ego, ſive illi: ſic prædicamus, & ſic credidiſtis.*

Redit ad prius inſtitutum in ſummam Colligens omnia Teſtimonia reſurrectionis Chriſti. Conſentimus (inquit) omnes alii Apoſtoli tanquam oculati teſtes, Chriſtum à morte reſurrexiſſe: Et vos quoque per noſtram prædicationem ſic crediſtis, id eſt, eâ fide eſtis imbuti: quia fluctuabant, ad præteritum tempus recurrit, ùt notat *Chryſ.*

℣. 12. *Si autem Chriſtus prædicatur quòd reſurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam reſurrectio mortuorum non eſt?*

q. d. Hoc jam & prædicatum eſt, & creditum etiam à vobis: *Quomodo quidam in vobis* five inter vos, ſive quidam veſtrûm, vel *dicunt in vobis*, id eſt, ferunt inter vos hujuſmodi ſermonem *quoniam reſurrectio mortuorum non eſt*: Concludit enim Apoſtolus ex reſurrectione Chriſti, reſurrectionem aliorum mortuorum in genere. Quòd ſi (inquit) *Chriſtus reſurrexit à mortuis*: erit igitur & aliorum mortuorum reſurrectio, & proinde malè à quibuſdam veſtrûm contradicitur. Quæres quo argumento ex Chriſti reſurrectione ſequatur cæterorum mortuorum reſurrectio. Dicunt eſſe argumentum à ſimili, ùt, ſicut anima Petri immortalis eſt; ergo omnes animæ ſunt immortales: Alii à cauſa meritoria, quia Chriſtus omnium meruit reſurrectionem:

I volunt Chriſtum eſſe cauſam exemplarem ſurrectionis omnium hominum, etiam impiorum. Alii verò meliùs tantùm electorum, ia de ſola reſurrectione, quæ bonis promittur & ab iis expectatur, agit hoc capite, & ſurrectionem glorioſam à Chriſti exemplo ſcribit, non eam quæ malis communis eſt, Rom. 8. Et conformitas exigit, ut omnia membra participent de vita & gloria capitis & conformitatem imaginis filii Dei ſolis promittiis qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt cti. *Rom.* 8.

℣. 13. *Si autem reſurrectio mortuorum non eſt: neque Chriſtus reſurrexit.*

Propterea (inquit) reſurrexit ut univerſalem ſtueret reſurrectionem: quòd *ſi reſurrectio non eſt*, certè *neque* ipſe *reſurrexit*. Nam carnem, niſi reſurrecturus fuiſſet, numquam aſſumpſiſſet: ex *Chryſ.*

℣. 14. *Si autem Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt ergò prædicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra:*

Non dixit, non eſt incarnatus, ſed *non reſurrexit*: oſtendens etiam incarnationem reſurrectioni conjunctam eſſe; & ob idipſum incarnatum eſſe, ut reſurrectionem confirmaret, *Oecum.* Porrò *inanis prædicatio & fides*, vel quia falſa & veritatis vacua; vel quia inutilis, ſi dixiſſet: Omnia perierunt & vana facta ſunt, tam prædicatio noſtra, quàm fides veſtra Chriſtus non reſurrexit. Nam ſublato articulo reſurrectionis Chriſti tota ſpes quam in Chriſto habemus, concidit, & tota Evangelii œconomia, ait *Chryſ.*

℣. 15. *Invenimur autem & falſi teſtes Dei : quoniam teſtimonium diximus adversùs Deum, quòd ſuſcitaverit Chriſtum, quem non ſuſcitavit, ſi mortui non reſurgunt.*

Hìc duo notantur abſurda: dedecus Apoſtolorum, & injuria Dei. Si Chriſtus non reſurrexit, deprehendimur *falſi teſtes Dei:* nam teſtes Dei ſunt, quorum eſt veritatem Dei nunciare hominibus : falſi teſtes qui pro veritate Dei falſa prædicant: Et qui falſum aliquid anunciat, tanquam Dei verbum; facit Deum mendacem, ùt qui falſas revelationes & falſa miracula pro veris evulgant, ùt *Job.* 13. & *Jerem.* 28.

℣. 16. *Nam ſi mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit.*

Repetitio eſt argumenti ſuperioris ducentis ad abſurdum; indecens enim eſt caput reſurgere ſinè membris.

℣. 17. *Quòd ſi Chriſtus non reſurrexit, vana eſt fides veſtra, adhuc enim eſtis in peccatis veſtris.*

Nam ſi ipſe quoque detentus eſt à morte, quomodo cæteros liberavit à morte, quæ propter peccatum Chriſti morte deletum eſt: Nam ſi deletum eſſet, utique mors etiam quæ per ipſum erat, extincta eſſet: quòd ſi hoc factum eſſet, oportuiſſet omninò eum qui alios à morte liberaret, primùm reſurrexiſſe, & aliis ducem fieri ad reſurrectionem, ait *Oecum.* Vel adhuc *eſtis in peccatis* quoad reatum mortis æternæ, id eſt, nondum accepiſtis remiſſionem peccatorum, quam fides promittit, nondum eſtis juſtificati, cum in fide reſurrectionis Chriſti ſita ſit. *Rom.* 4.

℣. 18. Ergò & qui dormierunt in Chriſto, perierunt.

Si (inquit) qui in Chriſtum crediderunt, adhuc ſunt in peccatis ſuis, nec ab iis per fidem liberati: igitur & qui mortui ſunt in fide Chriſti cum ſpe ſalutis *perierunt*, fide & ſpe ſuâ fruſtrati, utpote in peccatis mortui. Per nomen dormitionis reſurrectionem inſinuat: quæ conſideratio auget abſurdum, ſcilicet eos periiſſe, quos vocamus dormientes. Maximè de his dicit, qui pro Chriſto ſunt mortui: ſinè cauſa enim hanc vitam perdiderunt, ſi aliam non habebunt, ùt ait *Hieron.*

℣. 19 Si in hac vita tantùm in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.

Id eſt, ſi tantùm pro hac vita ſperamus in *Chriſto* non ſperantes aliam, miſerabiles ſumus, qui pro Chriſto uſque adeò affligi, & mori ſuſtinemus, nihil ab eo præmii poſt mortem, nullam poſt hanc beatiorem vitam exſpectantes. Illi enim vel in præſenti gloriantur: ex *Hier.*

℣ 20. Nunc autem Chriſtus reſurrexit à mortuis primitiæ dormientium,

Quòd ſi *primitiæ* reſurrectionis fuit Jeſus Chriſtus, manifeſtum eſt, quòd cum eo etiam cæteri reſurgent. Primitiæ enim dicuntur primi fructus è terra percepti ac Deo offerendi: Cùm ergo primitiæ referantur ad ea quorum Primitiæ ſunt: conſequitur & alios mortuos à terra ſurrecturos eſſe. Primus, inquam tempore, quia ad immortalem vitam nullus ante eum ſurrexit, ùt diximus in Manuali in *Matth.* 27. Primus etiam dignitate, quia præſtantiſſimus & optimus omnium, ùt ſolent primitiæ meliores eſſe reliquo fructu. *Dormientes* autem in Chriſto hic

intellige mortuos, qui in ſpe reſurrectionis quieſcunt, id eſt, ſolos juſtos atque electos qui membra ſunt Chriſti, ex *S. Thom.* (quamvis *Ambroſ. lib. de fid.* extendat ad omnes dormientes:) ſic dicitur primogenitus mortuorum, *Col.* 1. & *Apoc.* 1. Non eſt autem primogenitus niſi reſpectu fratrum ex eodem patre per adoptionem genitorum, *Rom.* 8. Quare nec primitiarum nomen ei competit, niſi reſpectu eorum qui fructuum appellationem merentur, id eſt, ſequentium Chriſtum: ex *Oecum* ſuper *Eph.* 1. Nam malos Scriptura paleas appellat, zizania & ſpinas & tribulos, *Matth.* 3. & 13. & *Hebr.* 6.

℣. 21. *Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum.*

Nam quia *per* unum quendam *hominem mors* invecta fuit in genus humanum, conſentaneum eſt ut *& mortuorum reſurrectio per* unum quendam *hominem* introducatur. Qui proinde unus homo reſurgens à morte primitiæ dormientium ad reſurrectionem factus eſt, & quidem ad vitam beatam, de qua agitur 2. *Macb.* c. 7. ℣. 9. & 14. & *Joan.* c. 5. ℣. 29. & c. 6. ℣. 39. & *Luc.* c. 20. ℣. 35. & 36. & *Auguſt. Epiſt. ad Hilar.* 89. q. 3.

℣. 22. *Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.*

Interpretatur quod dictum eſt verſu præcedenti, quemadmodum per hominem (inquit) mors ingreſſa eſt, ita oportebat & reſurrectionem per hominem introduci: Vel *ſicut in Adam* [illegible]*untur omnes* qui ſunt Adæ, id eſt, omnes [illegible]es: *ita per Chriſtum vivificabuntur omnes* [illegible]nt Chriſti, id eſt, omnes electi *vivificabuntur*, id eſt, excitabuntur ad vitam beatam, [illegible]5. ex *Hier.*

℣. 23. *Unuſquiſque autem in ſuo ordi-*
ne, primitiæ Chriſtus : deinde ii, qui
ſunt Chriſti, qui in adventu ejus credi-
derunt.

In ſuo ordine, ſubaudi *vivificabitur*. Et ordi-
nem intellige dignitatis ac meritorum, ex *Ter-*
tull. lib. de reſur. c. 48; non temporis, ùt vult
Cajet. *Primitiæ Chriſtus*, hoc eſt, ante omnes
Chriſto vivificandos, ipſe *Chriſtus* tanquam
primitiæ dormientium, ideòque primus digni-
tate, jam vivificatus eſt : *Deinde* vivificabun-
tur *ii qui ad Chriſtum pertinent*, id eſt, electi,
quique *adventum* ejus ſecundum & glorioſum
crediderunt, & credendo expectarunt : vivifi-
cabuntur, inquam tempore & dignitate Chriſto
poſteriores, & ipſorum unuſquiſque in ordine
ſuo, ſic Latini. Græci ſecùs habent, nimirùm
reſurgent in adventum ejus, qui ad eum ſpe-
ctant. Vel reſurgent *qui erunt Chriſti, in adven-*
tu ejus ad judicium venientes, id eſt, reſurgent
juſti ad differentiam eorum, *qui ſunt Chriſti* in
hac vita, ſcilicet profeſſione Chriſtianâ, non
operum veritate : ita *Cajet.* Vel unuſquiſque
in ordine ſuo vivificabitur in adventu Chriſti,
id eſt, Chriſto ad judicium veniente.

℣. 24. *Deindè finis : cùm tradiderit*
regnum Deo & Patri, cùm evacuaverit
omnem principatum, & poteſtatem, &
virtutem.

Id eſt, poſt reſurrectionem eorum *qui Chri-*
ſti ſunt, mox *finem*, id eſt, conſummationem
fore omnium rerum; eo quòd nulla ſit ampliùs
in expectatione futura rerum mutatio, nimirùm
peracto judicio. Vel finem hominis, id eſt,
perfectam felicitatem, quâ deinceps & in æter-
num homo fruetur. *Regnum* Eccleſia ejus eſt,

ùt *Luc.* 19. ℣. 12., quam acquiſivit ſanguine ſuo, ùt *Act.* 20. ℣.28. & *Apoc.*5. ℣. 10. Igitur *iis qui Chriſti ſunt*, id eſt, electis omnibus ad vitam revocatis, in quibus ſolis tunc Eccleſia conſiſtet, hoc ipſum *regnum* ſuum *tradet* Chriſtus *Deo & Patri*, non quòd ipſe tunc non ſit ampliùs regnaturus, *Luc.* 1 ℣, 32. & 33.; ſed quia perfectè regno ſuo potitus (quod futurum eſt poſt omnium reſurrectionem ſubactis penitùs adverſariis, ita ut regno ejus nulla jam hoſtilitas poſſit vel minimùm nocere) non ſibi victoriam de tot tantiſque hoſtibus debellatis attribuet homo ille, nec ingentem illam & ineffabilem gloriam ſui regni jam omni ex parte pacati, ſibi vendicabit: ùt ferè ſolent Reges terræ, ùt unus *Dan.* 4. ℣. 27. fecit. Non ita Chriſtus Dominus noſter Rex; ſed *tradet regnum Deo & Patri*, id eſt, cum ſubjectione, & gratiarum actione glorioſum illud regnum ſuum Deo Patri ſuo offeret, profitens univerſam regni ſui gloriam illi authori ſe acceptam referre, eamque profeſſionem ſuam omnibus tam angelis, quàm hominibus, nec electis modò, ſed etiam reprobis faciet manifeſtam; ut omnes agnoſcant potentiam & gloriam eſſe ſolius Dei: denique ad eum ùt principium, & in eum ùt finem omnia eſſe conferenda, *ut ſit Deus omnia in omnibus*; hunc ſenſum ſequitur *Ambroſ.* & *Cajet.* Vel *cùm tradiderit regnum Deo & Patri*, id eſt, cùm perduxerit ſuos, in quibus nunc ex fide viventibus regnat, ad contemplationem Dei & Patris: non quòd in ea congregatione electorum non regnet Deus; dicente Chriſto, *regnum Dei intra vos eſt*; ſed quòd nonnihil adhuc in eam dominetur Diabolus & peccatum. *Cyril.* & *Photius* interpretantur tradere Regnum Patri, pro eo quòd eſt electorum Eccleſiam ab omni perturbatione & afflictione li-

, & à dæmonum inſidiis & inſultibus Patri reddere: quod indicant ſequen- n *evacuaverit*, id eſt, aboleverit, ener- *omnem principatum & poteſtatem*, ſci- læmonum poteſtatem & tyrannidem, xercent adverſus fideles. Vel ſenſus eſt. 'ater, miſſo in mundum Filio, ſuam illi ım Eccleſiam tradidit à qua etiam aſ- s in Cœlum non abeſt, ipſo dicente: *biſcum ſumuſque ad conſummationem ſæ-* ınimò inſtar boni Regis ob omni eam riorum impugnatione defendit, quo de- ipſi Eccleſiæ opus eſt, quandiu hìc ad- tot hoſtes dimicat. Cùm autem generalis ctio fuerit, nullum jam ab hoſtibus pe- ı erit Eccleſiæ, neque defenſore opus: : Chriſtus demandatum ſuæ cuſtodiæ n Eccleſiæ Patri reddet, non jam regnans am: quæ (ùt inquit *Baſilius*) perpur- omni macula, tuta in Deum rapietur, a illi mandato opus erit, ut jam impe- illam exercere deſinat: neque cùm Pa- ıum tradidit Eccleſiæ, à ſeſe illud ab- ſicut cùm à Patre accepit, non illi abſtu- *Hilar.* l. 11. *de Trin.* & *Gaig.* Sunt qui per *tum* &c. intelligunt omnes magiſtratus ıdò conſtituti ſunt ad regimen humani , ſupremos, medios, infirmos, tam An- quàm Eccleſiaſticos. Nam poſt omnium ctionem hujuſmodi præfecturis jam non ıs: licèt enim remanſuri ſint (ùt docet mas) ordines Angelorum diſtincti quan- eminentiam gloriæ quâ alii aliis præ- : non tamen quantùm ad executionem ıis, aut officii circa homines: *ita Cajet.*

cieſiæ ſuæ ſibi ſubjecerit. *Regnare o*
cunt Græci, hoc eſt, quæ imperato
gis ſunt, præſtare, vigilare, hoſtes
demum ponere, &c. ubi illud *donec* non
nem imperii Chriſti futurum ſubjecti
ſed tunc magis imperaturum, qui
donec, ut aiunt, nequaquam hic p
terminus temporis, ſed pro ſemper
eo *vobiſcum ſum uſque ad conſumma*
culi, non quòd nobiſcum eſſe de
meliori modo tunc adfuturus eſt
ſede à dextris meis; donec ponam in
ſcabellum pedum tuorum, non quòd
ſit ſeſſurus is qui ſedebit & regnab
Jacob in æternum; & *Iſa*. c. 22. ℣. 14.
℣. 25. & c. 18. ℣ 30. Pſalm. 111. ℣.
quidem Chriſtus pugnans & vincen
verò regnabit perfectiſſimè triumph
oportet illum regnare, vel propter æ
immutabile Dei decretum, quo re
Chriſti, & ordo moduſque regnandi

li, ſumptâ metaphorâ ab hoſtibus devi- ui ſubjiciuntur inviti. De electis verò dicit ſ. 2. quòd Deus eos *conſedere faciet Chri- cœleſtibus*, ùt amicos & filios, & regni- tes, ùt 2. *Tim*. 2.

26. *Noviſſima autem inimica de- tur mors: omnia enim ſubjecit ſub- bus ejus. Cùm autem dicat:*

endit hâc parte cæteris inimicis ſubactis mortem abolitam iri extremo loco: id 1 fiet per beatam omnium electorum à ſuſcitationem, ex quo probat *Paulus* mor- m reſurrectionem: quia non dæmones ſo- t peccatum, fomeſque peccati ſunt hoſtes regni, ſed etiam *mors ipſa*, quæ pœ- ccati eſt. Hæc autem in electis non *de- ur* niſi vitâ, quam mors ultrà auferre non ; Conſequens igitur eſt, eos à morte re- dos ad vitam, eamque immortalem. In bis non ita, non enim reſurrectio erit illo- morte liberatio, ſed ad ſtatum morte de- em tranſlatio. *Omnia enim ſubjecit*, &c. , omnium illi poteſtatem dedit. *Nunc au- ecdum videmus omnia ſubjecta ei*, ùt ait 2.; ſed id tantùm futurum eſt. Nam electi- m omnes ei ſubjicientur per obedientiam itiam perfectam. Hæc enim ſubjectio con- amicis Dei. Reprobi verò tam dæmones, homines; intelliguntur Chriſto ſubjicien- m quia regno Chriſti, regnique ejus con- us, ùt erunt omnes electi, nihil ampliùs modi inferre poterunt, ablatâ penitùs ab- ni poteſtate nocendi: tum quia meritas itatis ſuæ pœnas luent, à quibus nemo po- os eripere. In his enim duobus conſiſtit orum perfecta ſubjectio. Nec verò ſolos los & homines complexus eſt hoc univer-

[illegible] quæcumque, cu[illegible] [illegible] Eccleſiæ, id eſt, regno Chriſti. [illegible] peccatum, [illegible] enim unum[illegible] [illegible]que tempore Chriſto [illegible]

[illegible] ei, ſinè [illegible] ei omnia.

[illegible] Pſalmo 8. [illegible] ſinè dubio [illegible] eſt Deum [illegible] nominat: [illegible] ne quis Gentilium [illegible] Patrem ſibi ſub[illegible] ſecundùm Græcos [illegible] Patrem ſubegit, [illegible]. Patrem [illegible] qui debeat eſſe [illegible] univerſalis ſubjecti[illegible] dum ſolus ex[illegible]cipitur Pater (qui comprehendi non poterat) cognoſcimus [illegible] excepto Chriſto ſore ſubjecta. Et proinde benè conclu[illegible]di, quòd etiam mors ipſa tandem ei ſubjicienda ſit, & ab eo deſtruenda, per univerſalem electorum reſuſcitationem, ut *Heb.* 2.

℣. 28. *Cùm autem ſubjecta fuerint illi omnia: tunc & ipſe Filius ſubjectus erit ei, qui ſubjecit ſibi omnia, ut ſit Deus omnia in omnibus.*

Quaſi dicat, non Pater Filio, ſed Filius Patri ſubjicietur, id eſt, ſecundùm humanitatem ſubjectus erit Patri, non quòd anteà non eſſet: Et ideò interpretatur *Photius*, manifeſtabitur [illegible] Patri ſubjectus & obediens, cujus vo[illegible] [illegible] impleverit, cùm Eccleſiæ regnum ab[illegible]

ni tyrannide & ſeditione liberum reddide- Quidam interpretantur *ſubjectus* in ſuis memb-s, ſcilicet electis, quibus tunc planè domi-itur. Alii his verbis velut per hyperbolen unt oſtendi magnam Filii cum Patre con-rdiam, & quòd is eſt principium bonorum, cauſa prima, qui tam multa poteſt, ùt *Chryſ.* a prima explicatio planior & textui confor-r eſt. *Ut ſit Deus. Ut* eventum dicit, atque erit *Deus omnia in omnibus*, hoc eſt omnem plenam in omnia ditionem habens. Vel ut *in omnibus*, ſcilicet electis, *omnia*, id eſt, vita, & rebus omnibus vel ut in omnibus etur & glorificetur ſolus Deus. Vel ut pa-fiat omnibus, Deum eſſe principem etiam riſti hominis & authorem omnium bono-, tam ipſius, quàm totius regni ejus, quod Eccleſia, quæ tunc omnibus & ſolis con-t electis. Quod etſi de Deo Patre dicatur, en ad totam Trinitatem pertinet. Nam iſtus homo non tantùm Patri, ſed & Spi-i ſancto & ſibi ipſi, ùt Verbo ſubjectus eſt, enim etiam ſeipſo minor juxta naturam aſ-ptam, ùt *Philip.* 2. ex *Beda.*

. 29. Alioquin quid facient qui bap-tizantur pro mortuis, ſi omninò mortui n reſurgunt? Ut quid & baptizantur o illis?

Ad ſermonem de reſurrectione redit demon-tra reſurrectione mortuorum ex Chriſti re-rectione & regno: & ſubnectit ad idem pro-ndum alia argumenta, quorum iſtud ſumi-r ab exemplo eorum, *qui baptizantur pro rtuis:* quod utique non facerent, ſi mortuos n ſperarent aliquando reſuſcitandos ad vitam. ia (inquit *Chryſoſtomus*) in primativa Ec-eſia recitabant baptizandi ſymbolum inte-

grum, in quo eſt hic articulus, *credo reſurrectionem mortuorum*, cum qua ſpe reſurgendi à mortuis baptizabantur haud quaquam baptizandi ac veterem vitam immutaturi, niſi ad immortalem ſe reſurrecturos ſperarent. Et hoc eſt quod *Paulus* vocat *baptizari pro mortuis*. Vel quia docebat fideles baptizari nihil aliud eſſe, quàm in ſpiritu & aqua Chriſto commori & conſepeliri, ut conſepulti cum eo reſurgerent, ſiquidem per imitationem mortis illius coinſiti in illum ſint, *Rom.* 6. Ideò (inquit) quid faciunt, qui baptizantur, id eſt, veteri homini & priſtinis deliciis moriuntur in Chriſto, illique conſepeliuntur. *Pro mortuis*, id eſt, pro ſpe quàm habent reſurgendi à mortuis. Vel baptiſmus pro afflictione ſumitur, ut *Marc.* 10. & ſic ſenſus eſt. Quid facient qui baptizantur, id eſt, affliguntur *pro mortuis*, id eſt, vel pro ſpe mortuorum atque ad vitam non incertam reſurgendi: vel *pro mortuis*, id eſt, pro aſſerta mortuorum reſurrectione, pro qua morti ſe exponere non dubitabant martyres. Et hoc conjicitur ex verbis *ut quid periclitamur? quotidie morior, ad beſtias pugnavi*, &c. Vel quem fructum referent qui baptizantur jam jam morituri & per hoc profitentur ſe baptizari propter ſtatum futurum poſt hanc vitam: ex *Tertul.* qui *clinici* dicebantur, quaſi dicas lectularii, de quibus à baptiſmo non repellendis extant canones ex *Epiph.* Hæc explicatio præplacet *Eſtio*. *Ut quid & baptizantur pro illis?* Græcè & Syriacè, *pro mortuis*. Quæ verba repetitio ſunt præcedentis, & eatenùs majorem vehementiam ſignificant: & ſenſus eſt. Quorſum quæſo etiam pro ſtatu futuro poſt mortem baptizantur, ſi à morte non eſt reditus ad vitam? ex *Hieron.*

℣. 30. *Ut quid & nos periclitamur mi horâ ?*

Quorſum & nos Apoſtoli cauſâ Evangelii clitamur in quotidianis & continuis ærumnis vitæ periculis, ſi non eſt mortuorum reſur-ctio ?

℣. 31. *Quotidie morior per veſtram riam, fratres, quam habeo in Chri-Jeſu domino noſtro.*

Per, vel propter *veſtram gloriam*, vel prop- gloriam promiſſam à Domino. *Auguſtinus t per gloriam*, & ex eo loco probat Apo-lum juraſſe, & proinde juramentum non e Chriſtianis ſimpliciter & universè prohi-um, ùt Pelagius volebat: & in re tanti mo-ti quam perſuadere volebat: q. d. Quoti-nas mortes patior, ita juro per gloriam ſeu iationem, quâ de vobis per Chriſtum glo-r, tanquam meis in Chriſto filiis, ùt *Rom.* 3. Jacob per timorem ſeu reverentiam patris Iſaac juravit, *Gen.* 31. *Hier.* putat hìc non e juramentum.

℣. 32. *Si (ſecundùm hominem) ad ſtias pugnavi Epheſi, quid mihi pro-ſt, ſi mortui non reſurgunt? Mandu-mus, & bibamus, cras enim morie-ur.*

Si ſecundùm hominem, id eſt. Si propter ho-num gloriam & non ob ſpem futuræ reſur-ctionis & retributionis *ad beſtias pugnavi pheſi, quid mihi prodeſt* ? Porrò notandum ræcos, excepto Theodorito, verba ſequen-a *ſi mortui non reſurgunt*, connectere cum quentibus *manducemus, & bibamus*. Beſtias ocat Demetrium argentarium & Judæos Ephe- habitantes, nihil prope à beſtiis differentes.

Hujus preſſuræ *Lucas* non meminit in *Actis* ex *Baron.* Sunt qui referunt ad Aſiaticam preſſuram, de qua 2. *ad Cor.* 11. Alii dicunt *Paulum Epheſi* objectum eſſe beſtiis. Et ſenſus eſt, ut Photius exponit. Si *ſecundùm hominem* eſt poſſibile, uſque ad extremum ſpiritum more beſtiarum pugnavi pro defenſione Evangelii, *quid mihi prodeſt*? Vel *ſecundùm hominem*, id eſt, ſi humanæ vitæ reſpectu, ſolumque in hoc mundo præmium expectans tanta paſſus ſum? Vel *ſecundùm hominem*, id eſt, rationabiliter agens, quia hominis eſt credere, non mori hominem beſtiarum more: ita *S. Thom.* Vel ùt mos eſt hominum dicere. Nam qui patiuntur malos homines vehementer infeſtos, pugnare cum beſtiis dicuntur. Vel locus exponendus cum parentheſi ſic. Quod (ut hominum more loquar, qui libenter commemorare ſolent pugnas ſuas, pericula, è quibus glorioſè evaſerunt) cum adverſariis meis velut cum feris congreſſus depugnavi Epheſi, & impetum eorum ſuſtinui: *quid mihi prodeſt*? Græcè *quæ mihi utilitas*, ſcilicet ex ea pugna, preſſura & tolerantia, ſi non eſt mortuorum reſurrectio? Nam, ùt ait *Tertul.* per martyria & paſſiones corporales pro Chriſto ſuſceptas ipſa corpora conſecrantur beatæ reſurrectioni, quemadmodùm per alimoniam corporis & ſanguinis Domini etiam corpora noſtra ſpem accipiunt immortalitatis, ex Patrum ſententia. *Si mortui non reſurgunt*, nec erit retributio bonorum & malorum; *manducemus & bibamus*, id eſt, oportet edere & bibere priùs, ùt Epicurei, quàm mors nos præoccupet: quando hæc ſola lucrifacimus. Hoc verbum eſt incipientiam objurgantis eorum, qui vel in corde dicunt non eſſe reſurrectionem, ùt *Iſa.* 22. ex *Oecumen.*

℣. 33. *Nolite ſeduci: corrumpunt mores bonos colloquia mala.*

Abſolutis rationibus quæ ad abſurdum deducebant, venit ad admonitionem: clam etiam inquam incipientes redarguens: nam hoc indicat, ne ſeducamini. *Corrumpunt bonos mores* conſortia mala. Græcè, confabulationes peſſimæ, ex Menandro. Unde non eſt vitio vertendum, ſi concionatores ſententias inſerant ex authoribus profanis: ex *Hier. Ep.* 8. & *S. Thoma.* notat Corinthios qui ratiunculis ex Philoſophia petitis fidem reſurrectionis apud fideles privatis colloquiis labefactare tentabant.

℣. 34. ***Evigilate juſti, & nolite peccare: ignorantiam enim Dei quidam habent, ad reverentiam vobis loquor.***

Evigilate, id eſt. Expergiſcimini à peccato, ut juſti ſitis. Vel ùt Græci, ſobrii eſtote, ut cum quis ebrietate digeſtâ è ſomno expergiſcitur, ſobrietati redditus; id eſt, ab erroris & voluptatum ebrietate experrecti, jam ſapite, & ad ea quæ juſta & recta ſunt animum applicate. Significat aliquos jam ſeductos pravis colloquiis, quos ad ſanam & ſobriam mentem revocat, dicens eos qui perditè vivunt, facilè ſibi perſuadere, non eſſe futurum quod ſperant, id eſt, reſurrectionem juſtorum, ùt 1. *Tim.* 1. & 2. *Tim.* 2.; ut ne cogitent quidem de Deo, ùt *Tit.* 1.; vel virtutem Dei, ùt Sadducæi negantes reſurrectionem; vel Dei juſtitiam, ùt *Rom* 10. *Ad reverentiam*, Græcè *Ad pudorem vobis loquor*, non quòd vos deſpiciam, ſed quòd pudefacti, incredulitatem de reſurrectione abjiciatis: ex *Chryſ.*

℣. 35. *Sed dicit aliquis : quomo...*
ſurgunt mortui? Qualive corpore v...

Non ait vos dicitis, ut ſermo invidi...
tanquam alii eſſent qui crederent. De...
quæ eis dubia videbantur quaſi facta obje...
ne ſolvit. Dubitabant enim quomodo ſuſci-
retur corpus, quod ſemel diſſolutum erat: &
quali corpore reſuſcitarentur, utrùm hoc e-
dem, an alio quodam. Hæc itaque diſſolvit
per exemplum grani.

℣. 36. *Inſipiens, tu quod ſeminas no...*
vivificatur, niſi priùs moriatur.

Stulte, ùt qui carnaliter de myſterio reſur-
rectionis cogitas, neque ſenſum tuum huma-
num ſubjicis ſapientiæ divinæ, & ideò tardus
es ad credendum: diſce ex rebus tibi per ex-
perientiam notis aſſurgere ad capiendum ea
quæ tibi credenda proponuntur. Nam id, qu...
tu ſeminas, id eſt, ſemen quod in terram proji-
cis, non fit corpus vivens; quale naſciturum
è terra ſperatur, niſi priùs obrutum terrâ co...
putruerit, & quaſi mortuum fuerit. Nam p...
trefactio rei, licèt inanimatæ, mors quæd...
ejus eſt, ùt *Joan.* 12. Conſidera, quomodo ...
monem in contrarium vertat: illis enim ...
bium videbatur, quomodo poſt mortem ...
citaremur, ipſe verò è diverſo, ob id, inq...
excitamur, quia morimur, ùt notat *Chryſ.*

℣. 37. *Et quod ſeminas, non corp...*
quod futurum eſt, ſeminas, ſed nud...
granum, utputa tritici, aut alicujus
terorum.

Si ergo & *quod tu ſeminas*, & ſepulc...
quodammodo occultas ac mortificas, Deus
ſuſcitat & dat ſuum corpus, cùm jam pu...
factum eſſet ac diſſolutum, & eâ quid...

t qualitate & modo, nempe decentius: naſcetur enim granum, herbâ ornatum & veſtitum; nonne ergo od ipſemet propriâ ſententiâ in terra brum juſſit reponi & mori, faciliùs rſum vivificare ac reſuſcitare, cùm c decreverit, ſic ut quod ſeminatum e, reſurgat veſtitum immortalitate & *Chryſ.*

Deus autem dat illi corpus ſicut ? unicuique ſeminum proprium

Deus det corpus, quid adhuc cuutaris, quali corpore ſuſcitemur? rrectione diffidis? Nam Deus corpus, olutum eſt, ſuſcitat: ſed decentius, ualius: ſiquidem in ſeminibus idem re quorum corpus decentius ſurgit, jectum erat: *Et unicuique ſeminum bus.* Hoc hæreticorum obturat ora non ſuſcitari idem corpus in reſurſed aliud: ait *Oecum.* poſt *Chryſ.*

Non omnis caro, eadem caro: ſed dem hominum, alia verò pecorum, lucrum, alia autem piſcium.

Apoſtolus, ſicut diverſorum animanerſa caro eſt, ita diverſorum homi: diverſa in reſurrectione corpora radus gloriæ reſpondentes gradibus m. Diverſitatem reſurgentium hìc ſig- Græci quidam ad malos extendunt: omines intelligantur boni qui ſecunonem vivunt, per pecora verò luxur volucres ſuperbi, per piſces avari. rentiam quoque futuram inter ipſos s in ſuppliciis, ait *Oecum.*

℣. 40. *Et corpora cæleſtia, & corpora terreſtria: ſed alia quidem cæleſtium gloria, alia autem terreſtrium:*

Cæleſtia ùt ſol, luna, ſtellæ: *terreſtria* verò ùt arbores quæ tamen omnia ſuam ac propriam habent formam, pulchritudinem, & quaſi gloriam. Et ne quis ſuſpicetur Apoſtolum meminiſſe corporum terreſtrium, quòd per ea ſignificare voluerit rediviva corpora reproborum; tribuit etiam illis gloriam etſi multò minorem gloriâ cœleſtium. Id verò conſtat ad reproborum corpora accommodari non poſſe. Facit hoc etiam ad conſolationem imperfectorum, ne dum vident ſe longè poſitos infra perfectos tanquam cœleſtes, deſperent beatam reſurrectionem. Eſt enim & terreſtrium gloria. Tantùm ergo ſignificat pro meritorum diverſitate, quæ inter bonos fideles maxima eſt, permagnam quoque futuram in corporibus reſurgentium gloriæ diverſitatem. Velut ſi gloriam cœleſtium corporum conferas cum gloria terreſtrium, cœleſtia ſunt contemplativi, ùt Maria vel Chriſtiani: terreſtria activi, ùt Martha vel Judæi, vel peccatores: ex *Chryſ.* & *S. Thom.*

℣. 41. *Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in claritate:*

Claritatem hìc vertit interpres, quam verſu præcedenti dixit gloriam; cùm græcè ſemper idem ſit vocabulum δόξα *gloria.* Et ſenſus eſt. Inter ipſa cœleſtia corpora magna eſt gloriæ differentia. Nam ſolis lumen multis partibus excellentius eſt lumine lunæ, & ſtellarum; quæ & ipſæ inter ſe differunt *in claritate.* Gloriam ſolis, lunæ, & ſtellarum pulchrè deſcribit *Eccleſiaſticus* cap. 43. Apoſtolus gloriam lunæ præponit ſtellis, uti & Moyſes *Gen.* 1. fecit.

Per-

ter quæ omnia ſignificat inter electos etiam perfectiores, qui velut luminaria cœli ſanctitate vitæ fulſerunt in terris, magnam adhuc fore gloriæ diverſitatem, pro diverſitate meritorum hujus vitæ. Porrò *Tertull.* hanc à cæleſtibus ſimilitudinem ad electos refert intelligendo per ſolem Chriſtum, per lunam Eccleſiam, per ſtellas ſemen Abrahæ. *S.Thom.* per ſolem Chriſtum, per Lunam B. Virginem Mariam, per ſtellas reliquum Electorum cætum. Aliter gloſſator, qui commentarium ambroſianum ſecutus, ſolis claritati comparat eos qui centeſimum numerum habent, lunari claritati qui ſexageſimum, ſtellis verò qui trigeſimum quæſierunt. Ad hæc alludit *S. Aug. ſerm.* 4. *de verbis Domini* dicens, *aliter ibi lucebit virginitas, aliter caſtitas conjugalis, aliter ſancta viduitas.*

℣.* 42. *Sic & reſurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione.

Sicut unicuique ſeminum datur proprium corpus: ſicut aliorum animalium alia caro eſt, & aliorum corporum alia gloria: ſic & reſurgentium corpora quibuſdam gloriæ gradibus differunt inter ſe juxta differentiam meritorum. Quod in corporibus, futurum certè & in animabus & in toto homine, ùt ſignificatur *Joan.* 14. ℣. 2. Jam deinceps oſtendit quas dotes communiter habitura ſint reſurgentium corpora ad vitam æternam. *Seminatur*, id eſt, moritur corpus corruptibile: *reſurget* incorruptibile, ſic ut mori non poſſit ampliùs, nec pati, ex *S. Thom.*

℣.* 43. *Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute:

Id eſt, moritur corpus multis ante mortem miſeriis & fœditatibus obnoxium: ſuſcitabitur

idem omni ex parte glorioſum, ubi dotem claritatis ſignificat: ex *S. Thoma*. Moritur corpus ſubjectum infirmitatibus: reſurget autem valentiſſimum, id eſt, in quo ſit vigor omnium potentiarum atque membrorum, in quo ſignificat dotem agilitatis ex *S. Thom.*

℣. 44. *Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale. Si eſt corpus animale, eſt & ſpirituale, ſicut ſcriptum eſt.*

Animale corpus dicitur ab animæ facultate ſenſitiva & vegetativa, quarum actionibus hic dum vivimus corpus indiget, poſt mortem autem jam illi non erit opus, quia *ſpirituale* erit, id eſt, incorruptibile, & jam non alimento indigens: & ideò corpus noſtrum quod hic eſt animale & corruptibile ſeminatur in terram ut ſurgat *ſpirituale*. Photius corpus *animale* idem eſſe putat quod mortale, id eſt, iræ, triſtitiæ, eſuriëi, ſiti & cæteris animæ corporiſque affectionibus obnoxium: *ſpirituale* autem, immortale & nullis jam ſubjectum terrenis affectionibus: vel cui ſpiritus ita dominatur, ut ei ad perpetuam vitam & omnem actionem ſolus ſufficiat abſque ulla alimenti neceſſitate: accommodatur hoc ad dotem ſubtilitatis à *S. Thom.* qui ait ex hac dote non id conſecuturum corpus glorioſum, ut alia corpora poſſit penetrare: ſed id ei competet ex virtute divinitatis in eo exiſtentis. Quomodo nec Chriſti corpus eam vim habuit ex gloria reſurrectionis, ſed ex virtute divinitatis ſibi unitæ: ex *S. Thom.*

℣. 45. *Factus eſt primus homo Adam in animam viventem, noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem.*

Sicut *primus Adam* terrenus, ſecundus autem Adam Chriſtus cœleſtis: ita nos terrenum

habentes in reſurrectione cœleſte habimus, ſiquidem cœleſtis Adæ imaginem, Chriſti gratiam nobiſcum portaverimus. *m viventem* vocat, quâ corpus vivit vitâ tivâ, quod ideò neceſſe ſit alimentis foc conſervari in vita, alioqui moriturum; eſt corpus animale, etiam tempore iniæ, quia ſic conditus erat homo ut mori ac moreretur ſi peccaret: ex *Aug. En.* 19. *de civit. lib.* 13. cap. 20. 23. & 24. *imus* autem *Adam* dicitur Chriſtus, quia e poſterior, & poſt eum nemo alius prini regeneratione ſpirituali & ſecundùm tiæ & gloriæ. Nam & Deus vocatur non primus, ſed & noviſſimus, *Apoc.* 1 & *iritum vivificantem* intelligit Spiritum n, ùt *Rom.* 8. ℣. 11.; vel quia vitam bus, quæ reſuſcitaverit incorruptibilem: vel quia ab eo corpora reſuſcitata tanpſo repleta omnem ſuam accipiunt opem: ex *Chryſ. Theophyl.* & *Oecum.* & *Tert.* & aliæ ſcripturæ ſavere videntur, quæ tionem ſpiritui ſancto attribuunt, ùt *Joan.* 6. & 2. *Cor.* 3. Vel animam huquæ ſpiritus dicitur, vel quatenùs inalis eſt ordinis, & ſupernis communi *S. Thom.* Vel quia per ſe valet, ac s eſt ad conſervandum, movendum & m corpus, ita ut alimentis corporalibus ſit opus: ex *Aug.* & *Beda*, & *Hil. in* 57. ùt 1. *Pet.* 3. ℣. 18. *Factus* dicitur Chri*ſpiritum vivificantem*, quia factus eſt, id eſt, incepit habere ſpiritum vivin, non quidem quando conceptus eſt, ùt volunt aliqui: Tunc enim *factus* nimam viventem ad exemplum primi ex quo naſcebatur ſecundùm carnem. item oppoſita ſecundùm Apoſtolum,

factum eſſe in animam viventem, & in ſpiritum vivificantem, ut oppoſita ſunt corpus animale, & corpus ſpirituale : ſic ut eidem ſimul competere nequeant. Sed talis factus eſt quando reſurrexit à mortuis. Nam tunc demùm incepit ſpiritus ejus abſque ſubſidio alimenti perpetuam vitam corpori ſubminiſtrare. Quamvis enim ſpiritus Chriſti ſemper beatus vitam hujuſmodi corpori ipſius præſtare potuerit ab initio quo conceptus eſt, non tamen ab initio præſtitit: ideòque nondum erat ſpiritus actu vivificans, donec id actu præſtaret. Et hunc ſenſum exigit conſequentia textûs, ùt notat *Eſtius.* Docet enim Apoſtolus, nos per reſurrectionem Chriſto futuros in eo ſimiles, ut & ipſi ſimus in ſpiritum vivificantem corpora ſpiritualia accepturi.

℣. 46. *Sed non priùs quod ſpiritale eſt, ſed quod animale : deinde quod ſpiritale.*

Id eſt, non corpus ſpirituale prius eſt tempore, ſed animale tam in Chriſto, quàm in nobis, ut poſteà fiat ſpirituale : ex *S.Thom.*

℣. 47. *Primus homo de terra, terrenus; ſecundus homo de cælo, cæleſtis.*

Adfert rationem congruentiæ cur Adam factus ſit corpore animali, Chriſtus corpore ſpirituali: Nam quia *primus homo* de limo terræ ...s eſt, ideò conveniebat eum fieri *ter*... ...d eſt, habentem corpus quod mori ...n terram reſolvi, adeòque neceſſariò ...a, ſi externa ciborum ſubſidia deeſ... *Aug. lib.* 13. *de civit.* c. 23. & 24. & ..., qui *terrenum* interpretantur anima... ...i mortalem, alii carnalem & terrena... ...m, qualis non à Deo factus, ſed à ſeip... receſſum à Deo. Græci legunt, *ſecundus Dominus è cælo*, qui è cœlo eſt, id eſt,

lis dicitur: non quòd corpus è locis cœle-
s attulerit, ùt Valentiniani & Anabaptiſtæ
it: ſed quia divino ac cœleſti miraculo
ptus eſt de Spiritu ſancto, & natus ex
ne: vel meliùs propter originem cœle-
: quia licèt corpus habeat è terra, veruſ-
ſit homo ex homine natus, idem ipſe
n per unionem perſonalem humanæ natu-
um divina, verè filius Dei eſt, ùt qui na-
it à Patre cœleſti, id eſt, ex Deo, ùt
c. 3. ℣. 13. & 31. & c. 6. ℣. 38. Genera-
autem ratione de cœlo eſt omne bonum
nùs Deum habet authorem. Sic *Jac.* c. 1.
ur omne bonum eſſe *deſursùm*, *deſcen-
à Patre luminum.* Et unus Martyrum, de
ribus 2. *Mach.* 7., proferens linguam &
s dicebat, *è cœlo iſta poſſideo.* Sed hic
ectus generalior eſt; & ideò præcedens
rendus eſt. Vel ſenſus eſt. *Secundus homo*
tus Dominus qui de cœlo eſt, id eſt,
m habens originem, utpote natus ex
per reſurrectionem, factus eſt etiam cor-
cœleſtis, id eſt, qualitates ſuæ congruentes
tati etiam ſecundùm corpus accepit, fa-
ſcilicet immortalis, impaſſibilis, & omni
rte glorioſus: ex *Beda.*

48. *Qualis terrenus, tales & ter-
& qualis cœleſtis, tales & cœleſtes.*

æ de duobus hominibus dixit primo &
do, nunc ad cæteros applicat, quorum
nt principes, ex *Iren. lib.* 1. c. 1. *Qualis*
rimus homo, nempe *terrenus*, *tales* &
umus ejus poſteri, ſcilicet *terreni*: vel
corpus habemus quod in terram reſolvi
per mortem, vel quia mortalitatem quâ
imur in terram, ex primo parente con-
nus: vel quia carnales ſumus ac terrena

ſapimus. *Qualis* eſt ſecundus homo, nempe *cœleſtis* : *tales* & nos qui ad eum pertinemus, & quorum ille princeps eſt, erimus, id eſt, *cœleſtes*, utique ſecundùm corpus per reſurrectionem, ùt *Philip*. 3. ex *Chryſ.*

℣. 49. *Igitur, ſicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœleſtis.*

Juxta Græcam lectionem, *ſicut geſtavimus in nobis imaginem terreni Adam*, quatenùs etiam ipſi terreni facti ſumus & per hoc ei ſimiles : ita quoque geſtabimus in nobis imaginem hominis cœleſtis, ſcilicet Chriſti, quatenùs & ipſi ſecundùm corpora cœleſtes etiam erimus per beatam reſurrectionem, proindeque futuri quædam illius imagines. Vel eſt exhortatio, ut ſicut in nobis peccando exhibuimus imaginem, id eſt, expreſſam valde ſimilitudinem terreni Adam qui primus peccavit : ita deinceps exhibeamus in nobis imaginem hominis cœleſtis, id eſt, Chriſti per ſanctam converſationem, ac vitæ novitatem eum imitantes, ut ad ſimilem cum eo gloriam pervenire poſſimus : ex *Chryſ.*

℣. 50. *Hoc autem dico, fratres : quia caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt : neque corruptio incorruptelam poſſidebit.*

Id eſt, homines *ex carne & ſanguine* conſtantes, ideòque naturâ mortales, ùt tales ſunt, habere locum non poterunt in regno Dei : quaſi dicat ; in illa regni felicitate corpora jam non erunt ùt in hoc ſæculo, quæ mori & corrumpi poſſint. *Neque corruptio incorruptionem poſſidebit*, aut poſſidet, hoc eſt, nulla corruptibilitas erit in illo ſtatu perfectæ incorruptionis,

Matth. c. 16. ℣. 17. Epheſ. c. 6. ℣. 12. Heb. ℣. 14. Eccl. c. 14. ℣. 19. & Gal. 1. ℣. 16. in is locis *caro & ſanguis* ſumitur pro homi-ortali. Hæc autem mortalitas & corrupti-s ea debet intelligi, quæ fuit etiam com-s homini, ùt primùm factus eſt in animam item, corpus habens animale, id eſt, mori, poſſe corrumpi, ita Græci & *Aug.* . 146. *ad Conſ.* Vel per *carnem & ſangui-* intelligitur vita animalis, quæ requirit ciborum & procreationem filiorum, cu-di vitam poſt reſurrectionem expectant i & Saraceni. Vel *caro & ſanguis*, id eſt, carnis, quæ utique peccata ſunt, *Gal.* 5., aſſequentur hæreditatem regni Dei; *neque* tio, id eſt, peccatum, aſſequetur ſtatum uptionis ſeu beatæ immortalitatis, ùt 2.; ut ſit continuatio exhortationis: & metonymia, quâ opera carnis ſumuntur hominibus qui carnis operibus addicti & corruptio, id eſt, peccatum pro tore: ex *Chryſ.*

51. *Ecce myſterium vobis dico: om-quidem reſurgemus, ſed non omnes utabimur.*

: jam quæſtionem de modo & ordine re-ndi explicare aggreditur Apoſtolus, inſi-ſe *myſterium*, id eſt magnum aliquod ar-n Religionis Chriſtianæ prolaturum. *Om-uidem reſurgemus, ſed non omnes immu-ur.* Hujus loci variæ fuerunt olim & ad-xſtant lectiones: de quibus conſuli poteſt *in Epiſt. ad Miner.* & *Alex. num.* 151. famoſiores ſunt: quarum una eſt hæc no-ulgatæ verſionis: altera, *omnes quidem emus, non omnes autem immutabimur.* Ter-cundæ directè oppoſita eſt, *Omnes qui-*

℣. 40. *Et corpora cæleſtia, & corpora terreſtria: ſed alia quidem cæleſtium gloria, alia autem terreſtrium:*

Cæleſtia ùt ſol, luna, ſtellæ: *terreſtria* verò ùt arbores quæ tamen omnia ſuam ac propriam habent formam, pulchritudinem, & quaſi gloriam. Et ne quis ſuſpicetur Apoſtolum meminiſſe corporum terreſtrium, quòd per ea ſignificare voluerit rediviva corpora reproborum; tribuit etiam illis gloriam etſi multò minorem gloriâ cœleſtium. Id verò conſtat ad reproborum corpora accommodari non poſſe. Facit hoc etiam ad conſolationem imperfectorum, ne dum vident ſe longè poſitos infra perfectos tanquam cœleſtes, deſperent beatam reſurrectionem. Eſt enim & terreſtrium gloria. Tantùm ergo ſignificat pro meritorum diverſitate, quæ inter bonos fideles maxima eſt, permagnam quoque futuram in corporibus reſurgentium gloriæ diverſitatem. Velut ſi gloriam cœleſtium corporum conferas cum gloria terreſtrium, cœleſtia ſunt contemplativi, ùt Maria vel Chriſtiani: terreſtria activi, ùt Martha vel Judæi, vel peccatores: ex *Chryſ.* & *S. Thom.*

℣. 41. *Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in claritate:*

Claritatem hìc vertit interpres, quam verſu præcedenti dixit gloriam; cùm græcè ſemper idem ſit vocabulum δόξα *gloria*. Et ſenſus eſt. Inter ipſa cœleſtia corpora magna eſt gloriæ differentia. Nam ſolis lumen multis partibus excellentius eſt lumine lunæ, & ſtellarum; quæ & ipſæ inter ſe differunt *in claritate*. Gloriam ſolis, lunæ, & ſtellarum pulchrè deſcribit *Eccleſiaſticus* cap. 43. Apoſtolus gloriam lunæ præponit ſtellis, uti & Moyſes *Gen.* 1. fecit.

Per-

Per quæ omnia ſignificat inter electos etiam perfectiores, qui velut luminaria cœli ſanctitate vitæ fulſerunt in terris, magnam adhuc fore gloriæ diverſitatem, pro diverſitate meritorum hujus vitæ. Porrò *Tertull.* hanc à cæleſtibus ſimilitudinem ad electos refert intelligendo per ſolem Chriſtum, per lunam Eccleſiam, per ſtellas ſemen Abrahæ. *S. Thom.* per ſolem Chriſtum, per Lunam B. Virginem Mariam, per ſtellas reliquum Electorum cætum. Aliter gloſſator, qui commentarium ambroſianum ſecutus, ſolis claritati comparat eos qui centeſimum numerum habent, lunari claritati qui ſexageſimum, ſtellis verò qui trigeſimum quæſierunt. Ad hæc alludit *S. Aug. ſerm. 4. de verbis Domini* dicens, *Aliter ibi lucebit virginitas, aliter caſtitas conjugalis, aliter ſancta viduitas.*

℣. 42. ***Sic & reſurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione.***

Sicut unicuique ſeminum datur proprium corpus: ſicut aliorum animalium alia caro eſt, & aliorum corporum alia gloria: ſic & reſurgentium corpora quibuſdam gloriæ gradibus different inter ſe juxta differentiam meritorum. Quod ſi in corporibus, futurum certè & in animabus & in toto homine, ut ſignificatur *Joan.* 14. ℣. 2. Jam deinceps oſtendit quas dotes communiter habitura ſint reſurgentium corpora ad vitam æternam. *Seminatur*, id eſt, moritur corpus corruptibile: *reſurget* incorruptibile, ſic ut mori non poſſit ampliùs, nec pati, ex *S. Thom.*

℣. 43. ***Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute:***

Id eſt, moritur corpus multis ante mortem miſeriis & fœditatibus obnoxium: ſuſcitabitur

nis, & *clamor. Matt.* 25., quo velut inſtrumento quodam divinæ virtutis omnes mortui ſuſcitandi ſint ad vitam & convocandi ad tribunal judicis Chriſti: quomodo tubæ ſonitu ſolebat olim populus convocari: *Num.* 10. *Joël.* 2. Erit autem hoc ſignum vehementiſſimus quidam ſonitus Angelorum miniſterio per univerſum orbem terrarum diffuſus, qui ad excitandos mortuos valeat; ùt vox illa Domini *Lazare veni foras*, *Joan.* 11. Dicitur *noviſſima tuba*, quia ſeptem commemorantur *Apoc.* 8., quarum ſex non mortuos excitant, ſed viventes affligunt & interimunt: ſeptima verò regnum Chriſti annunciat, & tempus reſurrectionis, & judicii mortuorum, *Apoc.* 1.; ex *Hier. Ep. ad Min.* & *Oecum.* Sed Apocalypſis poſt mortem Pauli ſcripta eſt. Sunt qui extremum tubæ ſignum interpretantur. Vel meliùs noviſſima tuba dicitur, non quam aliæ præceſſerint, ſed quam nulla alia ſequatur, quaſi dicat. Canente tubâ extremi judicii nunciâ, mortui ſuſcitabuntur immortales & impaſſibiles, ùt ℣. 42.; nam ſignificatur incorruptio perfecta, quam dotem impaſſibilitatis vocant, ùt ℣. 50. *Et nos* qui in adventu Domini rapiemur viventes, ideòque non reſurgemus unà cum mortuis (intellige è ſomno mortis ſicut illi) ſimul tamen cum illis *immutabimur* ad eundem ſtatum incorruptionis. Loquitur enim Apoſtolus, uti ſuperiùs, in perſona juſtorum & electorum, quos vivos adventus Domini deprehendet, ùt 1. *Theſſ.* 4., abſque morte media commutandos in ſtatum incorruptibilem interpretantur Græci.

℣. 53. *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem.*

Interpretatur quid ſibi velit immutatio, im-

i (inquit) à corruptibili ad incorrupti-
em, & à mortali ad immortalitatem.

54. *Cum autem mortale hoc induerit*
rtalitatem, tunc fiet ſermo, qui
us eſt: abſorpta eſt mors in victoria.
ıfirmat quod dixerat, per authoritatem
13.

55. *Ubi eſt mors victoria tua? Ubi*
rs ſtimulus tuus?
cè, contentio tua *Iſa.* 25. ✝. 26. Senſus eſt.
bſumpta eſt & abolita uſque ad perfectam
ictoriam, ita prorſus ut nihil ejus reli-
maneat; ſed ſimul cum ea ſublata ſit om-
rtalitas & corruptio, nec metus ſit ne vi-
quando reſumat. Item *ubi eſt mors* aculeus
ve ſpiculum quo pungebas, & ad exitium
ıs univerſum genus humanum? q. d. Mors
itùs deſtruetur atque delebitur, ut nuſ-
extent ampliùs in ſempiternum ullæ
eliquiæ. Sed hoc intellige complendum
ctis. De iis enim ſolis Apoſtolus loqui-
le iiſdem & Propheta, ſub typo populi
ici. Nam ad reprobos qui reſurgent qui-
ſed ut ſemper moriantur, pertinet illud
✝. 3. *qui non diligit, manet in morte:* &
20.

56. *Stimulus autem mortis pecca-*
eſt: virtus verò peccati lex.
ulus per quem ſcilicet mors nobis præ-
nocet & pungit: ùt ſcorpius licèt parvus
r aculeum; ita mors per peccatum omnes
t, ait *Theoph.*, ac ſinè peccato tamquam
nihil omninò poteſt. *Virtus verò peccati*
d. *Peccatum* quod eſt *mortis ſtimulus*,
adeò lex per Moyſen data removere non
, ut etiam vires ei majores ex occaſione

ſubminiſtraverit. Per legem enim irritatur concupiſcentia & augetur peccatum ſi gratia deſit: quia lex prohibendo auget peccati cupiditatem, niſi diffundat ſpiritus charitatem, ait *Aug. lib. de perf. juſt.* c. 6. *& Chryſ.*

℣. 57. *Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.*

Chriſtus (inquit) tropheum erexit, nos verò coronarum ſocii ſumus. Gratia verò ſit Patri, quòd filium generaverit, qui tanta nobis præſtitit, ait *Occum.* Continet hæc ſententia tacitam probationem reſurrectionis mortuorum. Si enim per Chriſtum victoria nobis datur de peccato, & morte, ergo ſicut peccatum, ita & mortem penitùs tandem deſtrui oportet. Mors autem non deſtruitur, niſi vita reddatur, & quidem perpetua: quod non contingit niſi per reſurrectionem juſtis promiſſam. Ex hoc præterea loco docent Patres omnem de peccato victoriam, quæ ad ſalutem veramque juſtitiam conducat, adſcribendam eſſe gratiæ Dei per Chriſtum: ſinè qua proinde nullam peccati tentationem ſalutariter, & ad veram juſtitiam utiliter ſuperari poſſe fatendum eſt, ait *Eſtius.*

℣. 58. *Itaque fratres mei dilecti, ſtabiles eſtote, & immobiles: abundantes in opere Domini ſemper, ſcientes quòd labor veſter non eſt inanis in Domino.*

Doctrinam exhortatione concludit, quâ monet ut in fide reſurrectionis juxta doctrinam à ſe traditam perſeverent: fluctuabant enim & Epicureorum more viventes vitam negligebant: quaſi non eſſet reſurrectio. Deinde ait etiam *abundantes in opere Domini*, non ſolùm in eo operantes, ſed etiam abundantes bonis actionibus. Bona opera vocat opus Domini, vel quia

Dominus ea diligit & exigit à nobis : vel quia Dominus in nobis ea operatur, *Phil.* 2. Quòd autem ait *in Domino*, intellige vel labor qui eſt in Domino ; vel à Domino non habebitur *labor inanis*, ſeu opera bona non erunt à mercede vacua apud Dominum, uti ſunt illis qui reſurrectionem non credunt : ſed præmium aſſequentur immortalitatis & gloriæ, idque ſecundùm gradus pro ratione meritorum diverſos : ex *Chryſ.*

CAPUT XVI.

Ad eleëmoſynas in ſanctos pauperes conferendas invitat. Adventum ſuum promittit Timotheo & aliis commendatis. Salutationibus Epiſtolam claudit.

℣. 1. *De collectis autem, quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinavi Eccleſiis Galatiæ, ita & vos facite.*

Expleto de dogmatibus ſermone ad exhortationem venit de colligenda pecunia in ſubſidium pauperum, qui erant Hieroſolymis. *Sicut* (inquit) *ordinavi*, conſtitui ac præcepi Eccleſiis regionum Galatiæ ut facerent ; ita vos quoque facite. Nota præceptivam poteſtatem Eccleſiæ præfectis non adimendam, ùt volunt hæretici : ex *Eſtio*.

℣. 2. *Per unam ſabbathi unuſquiſque veſtrûm apud ſe ſeponat, recondens quod ſi benè placuerit : ut non, cùm venero, tunc collectæ fiant.*

Id eſt, prima Sabbatorum, ùt *Gen* 1. *Dies una*, id eſt, prima, ſeu dies Dominica ; quòd

in ea Dominus reſurrexit à morte : ſic enim appellatur à *Joan. Apoc.* 1. quam diem aſſignat collectis faciendis, quòd in ea vacaretur ac de more per Apoſtolos inſtituto fierent oblationes fidelium ad altare, quem etiam nunc ſervat Eccleſia. *Per unam*, Græcè, id eſt, per dies Dominicas, ſingulis diebus Dominicis, ſeu primâ quâque die hebdomadæ. *Quod ei benè placuerit*; alii ex græco vertunt *quod ei benè cedit*. Alii meliùs, inquit *Eſtius*, *quod ſucceſſerit.* Id eſt prout cuique benedixerit Deus, ac proventum proſperaverit pro modo facultatum, ſeu lucri hebdomadarii quiſque ſeponat & cumulum faciat tribuendum in collectam publicam (ſic hortanda plebs, ut de juſto lucro totius hebdomadæ portionem aliquam ſeponat in eleëmoſynas pauperum) ut ſumma ex iis conflanda & parata cùm venerit, ſtatim mitti poſſit Hieroſolymam, ut hilares datores diligantur à Deo, ait *Hieron.*.

℣. 3. *Cùm autem præſens fuero : quos probaveritis per epiſtolas, hos mittam perferre gratiam veſtram in Jeruſalem.*

℣. 4. *Quòd ſi dignum fuerit ut & ego eam, mecum ibunt.*

Cùm advenero ; ut ſit ſenſus. *Quoſcumque* ex vobis *probaveritis* fideles & aptos ad hoc opus, eos ego *mittam* cum litteris meis commendatitiis ac teſtibus tum veſtræ charitatis ac benevolentiæ, tum probitatis ipſorum : ut perferant *gratiam veſtram* ſeu munificentiam, id eſt, gratuitum ac liberale donum veſtrum ad pauperes fideles qui ſunt Hieroſolymis. Dixit *quoſcumque probaveritis*, ubique devitans ne qui offendantur, tanquam ipſe quoque nonnihil capere vellet ex his quæ congregarentur, unde ſubdit mecum proficiſcentur. *Gratiam*

ſit : nam miſerum erat eleëmoſynæ voca-
tum, & indignum ſanctis qui illam accepturi
ant, quia viciſſim gratiam recepturi erant;
ſpe precationis illorum, ùt notat *Oecum.*

℣. 5. *Veniam autem ad vos, cùm Ma-
doniam pertranſiero : nam Macedo-
am pertranſibo.*

Conſolans eos, quòd rectè ſit adventurus:
cæteris præponens, cùm de aliis dixit *tran-
rus ſum*, ùt *Act.* 19. De his autem ℣. 6.
manebo; quòd dilectionis indicium eſt, ait
um. An àutem facto præſtiterit, ſunt qui
ant, juſtâ tamen ratione dimotum à propo-
; alii dicunt præſtitiſſe, ùt *Act.* 19.; ibidem-
tres menſes egiſſe, & probat Epiſtola ad
manos ab eo ſcripta Corinthi. Cæterùm ex-
ſationem quæ eſt in ſecunda Epiſtola, non
icere promiſſum hujus loci. Nec dicit ubi
iero, ſed ubi tranſiero, ùt notat *Chryſ.*

℣. 6. *Apud vos autem forſitan mane-
, vel etiam hiemabo : ut vos me dedu-
tis quocumque iero.*

q. d. Adventus meus ad vos non erit tran-
us ſolùm, ùt dixi de Macedonia : ſed erit
ora diuturnior, nempe trium menſium,
. 20. Addit *forſitan* propter incertitudinem.
lectionis autem & honoris indicium eſt &
ud ipſos permanere, & ab ipſis deduci : &
opus eſſet, viaticum accipere.

℣. 7. *Nolo enim vos modò in tranſitu
dere, ſpero enim me aliquantulum tem-
ris manere apud vos, ſi Dominus per-
iſerit.*

Si Dominus ſcilicet Chriſtus conceſſerit po-
ſtatem agendi, ſic dicitur aliquid factum per-
iſſu ſuperiorum.

℣. 8. *Permanebo autem Ephesi uſque ad Pentecoſten.*

Permanebo, Græcè commoror. Et hâc parte certiores facit: ubi degat, & quandiu ſit ibi moraturus, quare Epheſi ſcriptam eſſe ſatis teſtatum eſt. Feſtum autem Judaïcum nominat, non obſervationis causâ, ſed certum tempus fidelibus notum deſignare volens, quo permanſurus ſit *Epheſi*. Quamquam ipſi *Paulo*, qui Judæus erat, feſtorum Judaïcorum obſervatio, tametſi lege jam mortuâ, nondum erat illicita. Nam & *Act.* 20. *feſtinabat, ut diem Pentecoſtes faceret Hieroſolymis*: ſcilicet apud Judæos legis æmulatores declaraturus ſe legem adhuc obſervare, falsòque ſe traduci, quòd doceret *diſceſſionem à Moyſe eorum, qui per Gentes erant Judæorum*, *Act.* 21. Unde nec probabile eſt, quòd quidam putant hoc loco ſignificari Pentecoſten Chriſtianorum: nam etiam ſuprà dixit unam Sabbathorum & dies Azymorum, quæ utique erant feſta Judaïca: ex *Eſtio*.

℣. 9. *Oſtium enim mihi apertum eſt magnum, & evidens: & adverſarii multi.*

Id eſt, multi ſunt præparati ad ſuſcipiendam fidem; ingreſſus ergo mihi ad illos eſt. Id autem confidentis eſt quòd ubique terrarum fidem protenderet. Viget (inquit) mens illorum qui ad fidem aſſeſſuri ſunt, nil laxum habens aut fraudulentum, efficax eſt occaſio, talis quæ ſpem optimam oſtendat magni proventûs. *Oſtium* pro occaſione accipitur ut *Act.* 14. & *Col.* 4. per quod ſignificantur corda ad credendum parata; quod Chriſtus in evangelio hâc phraſi deſignat; *Meſſem multam Matth.* 9. & *Regiones albas ad meſſem Joan.* 4. Vel ſignificatur magni alicujus

incipis ſeu Philoſophi converſio, vel loci opportunitas. Erat enim Epheſis Aſiæ minoris civitas primaria, frequentata propter Dianæ templum & ſtudia bonarum artium: propterea jam *adverſarii multi.* Quanto enim magis videt Diabolus ſe ſpoliari, tanto amplius turbatur, & adverſarios excitat: ex *Chryſ.* Forte Judæos intelligit, qui erant in ea civitate, ùt *cap.* ſuperiori.

℣. 10. *Si autem venerit Timotheus, videte ut ſinè timore ſit apud vos: opus enim Domini operatur, ſicut & ego.*

Id eſt, curate ut ſecurè apud vos agat, nemo ſit ei moleſtus. Loquitur non de infidelibus, ſed de quibuſdam profeſſione Chriſtianis, qui eloquentiæ & ſæcularis ſapientiæ nomine ſibi placentes adversùs *Paulum*, cujus cariſſimum diſcipulum eſſe Timotheum noverant, factioſi erant: ùt 2. *Cor.* 11. Erant autem ex Judæis præcipuè. Hunc ab opere docendi & prædicandi, ac ſibi ipſi quodammodo æquando, ſeipſum extollit. Hoc illi nobilitatis, ſenectæ & ſapientiæ loco erat, ait *Chryſ.*

℣. 11. *Ne quis ergo illum ſpernat: deducite autem illum in pace, ut veniat ad me: exſpecto enim illum cum fratribus.*

Spernat, id eſt, vilipendat: quod metuendum erat ob ætatem adhuc juvenilem, quia Timotheus nondum erat Epiſcopus & ſolus tanti populi curam ſuſceperat: ſecuritatem præſtate ei abeuntem, quâ decet humanitate proſequimini, *ut ad me veniat* Epheſum, ubi nunc ago.

℣. 12. *De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multùm rogavi eum ut veniret ad vos cum fratribus: & utique non fuit voluntas ut nunc veniret: veniet autem, cùm ei vacuum fuerit.*

Ad *Apollo* fratrem quòd attinet multis verbis eum hortatus ſum & *rogavi* ut proficiſceretur, non autem perſuaſi: nam ob certas cauſas non erat ei animus tunc eundi. Quæres cur *Paulus* ei non præceperit: quia magnis viris non facilè præcipiendum eſt aliquid, reſpondet S. *Thomas*. Græci notant *Paulum* his verbis ſe excuſare cur ad eos miſerit Timotheum juvenem, ac non potiùs Apollo grandiorem, virum eloquentem & potentem in Scripturis, ùt dicitur *Act.* 18.; denique Doctorem ipſorum, à *Paulo* ſecundum. Latini addunt Apollo factionibus quæ apud Corinthios erant, offenſum eos reliquiſſe & ad *Paulum* ſe contuliſſe: deinde *Paulum* à Corinthiis rogatum eſſe, ut illum ad ſe remitteret, eo maximè quòd ipſorum eſſet Epiſcopus à Paulo ordinatus: ex *Hier. in epiſt. ad Tit.* 3.; quod tamen in dubium revocat *S. Thomas*, quia non licet Epiſcopo populum ſuum deſerere in fide novellum. Et ne exiſtimarent hæc fictionem ac prætextum eſſe, dicit quòd *proficiſcetur*, ubi commodum tempus nactus fuerit.

℣. 13. *Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, & confortamini.*

Tanquam de dormientibus ac fluctuantibus, molleſcentibus, ac ſegnibus ſermo eſt, quo præceptis neceſſariis ſub finem inſtruit. q. d. Intereà dum noſter adventus differtur, *vigilate*, &c. Salutis veſtræ curam gerite.

℣. 14. *Omnia veſtra in charitate fiant.* Sive quis doceat, ſive quis principatum ge-ſt, ſive quid aliud faciat, charitas & dilectio præcedat. *Omnia veſtra* opera, actiones; Syrus oluntates ſeu placita *ex charitate*: non enim tis eſt Apoſtolo ſi in charitate conſtituti aga-us, ſed mens ejus eſt, ut ex dictamine & perio charitatis omnia faciamus: ſic ut mag-m quid præcipiat, nempe ut omnia refera-us ad finem charitatis, nempe finem ultimum, *S.Thom.* Et ſic non ſpecialiter accipitur pro abitu diligendi Deum infuſo divinitùs, quo i diligunt, filii Dei ſunt & regni ejus hæ-des: ſed generaliùs pro affectu regni, ſinceri Chriſtiani amoris, quo Deus propter ſe, vel oximus propter Deum diligitur, ùt c. 13.

℣. 15. *Obſecro autem vos fratres, no-is domum Stephanæ, & Fortunati, & chaïci: quoniam ſunt primitiæ Achaïæ, in miniſterium ſanctorum ordinave-unt ſeipſos:*

Hyperbaton eſt. *Obſecro vos fratres* ut ſub-iti ſitis talibus. Quibus? qui ſeipſos *in mi-ſterium ſanctorum* ſegregarunt. Non ſentit item Apoſtolus, iſtos de quibus loquitur, dinaſſe aut ingeſſiſſe ſeipſos in functionem quam Eccleſiaſticam; hoc enim illicitum eſt, ab ipſo Apoſtolo *Heb.* c. 5. ℣. 4. prohibitum. erùm agit de illis qui ultrò charitate urgente ddixerunt ſeſe ad miniſtrandum ſanctis, hoc ſt ad exercendam hoſpitalitatem & beneficen-iam erga fideles pauperes: eos maximè qui opere Domini verſantur. *Noſtis* familiam *tephanæ.* Et vos (inquit) ſcitis quomodo borent, nec vobis opus eſt ut à me diſcatis rimitias dicit familiam, eò quòd illi primi rediderint, aut quòd primas tulerint in pietate c religione: ita *Oecumen.*

℣. 16. *Ut & vos ſubditi ſitis ejuſmodi, & omni coöperanti, & laboranti.*

Hortor & obſecro vos ut adjuvetis & ad ſumptum pecuniarum, & ad miniſterium corporale, & per omnia eis pareatis, honorem deferendo, & eorum conſilia & monita libenter audiendo. Nec ſolùm illis ſubditi ſitis, ſed & omnibus quicumque vel cum illis, vel mecum rem Evangelicam adjuvant; noſtrique laboris participes ſunt: tales enim præ aliis digni ſunt honore.

℣. 17. *Gaudeo autem in præſentia Stephanæ, & Fortunati, & Achaïci: quoniam id, quod vobis deërat, ipſi ſuppleverunt:*

Hi ſunt qui renuntiarunt *Paulo* diviſionem ac diſſidium quod erat apud Corinthios: & per hos ſignificati ſunt qui erant ex familia Chloes. Quoniam ergo veriſimile erat Corinthios commotos eſſe adversùs illos, adducit eos in medium, & ait. *Quod vobis deerat*, aliqui ex græco vertunt, *quod mihi deerat veſtri*, *hi ſuppleverunt*. Id eſt, pro omnibus vobis venerunt & propter vos tantam peregrinationem inſtituerunt, ſupplentes officio ſuo omnium veſtrûm præſentiam &c.

℣. 18. *Refecerunt enim & meum ſpiritum, & veſtrum. Cognoſcite ergo qui hujuſmodi ſunt.*

Nam refocillaverunt me ſuâ præſentiâ atque colloquio: & de hoc meo bono vos mei diſcipuli gaudere debetis. Vel recrearunt *meum ſpiritum*, qui idem eſt veſter ſpiritus: ut proinde vos etiam in me recreati fueritis; ita ut ſpiritum ſuum dicat ſpiritum ipſorum conjunctione charitatis, *Act.* 4. ℣. 32. 1. *Reg.* 18. ℣. 1.

icit autem ſpiritum, id eſt, animum ſeu men-
m: ne corporalia ſubſidia ab illis accepiſſe
etur, ùt c. 9. *Cognoſcite*, id eſt, reveremini,
ite, ut notitiam ſignificet reverentialem; 1. *Theſſ.* 5.

℣. 19. *Salutant vos Eccleſiæ Aſiæ. Sa-
tant vos in Domino multùm, Aquila,
Priſcilla cum domeſtica ſua Eccleſia:
ud quos & hoſpitor.*

Per ſalutationem membra in unum colligit: ad *Rom.* 16. per Aſiam intellige minorem. *uila & Priſcilla* apud hos manens, eo quòd ſdem eſſent artis texendi tabernacula. Et con-
era ipſorum virtutem, quia propriam domum ccleſiam fecerant Epheſi, quo tempore ſcrip-
eſt hæc epiſtola.

℣. 20. *Salutant vos omnes fratres. Sa-
tate invicem in oſculo ſancto.*

Quod ſanctos decet, quodque ſymbolum eſt cti & Chriſtiani amoris, *Rom.* 16.

℣. 21. *Salutatio, meâ manu Pauli.*

Subaudi ſcripta.

℣. 22 *Si quis non amat Dominum no-
rum Jeſum Chriſtum, ſit anathema,
Maran Atha.*

Uno verbo omnes terruit qui ſalute ſunt in-
digni; ùt ſcortatores vel offendicula fratribus ponentes edendo idolothyta, vel reſurrectio-
nem non credentes: nam qui talia agunt, *non amant Dominum*. Quid *anathema* ſignificet, *cap.* 12. diximus & in *Epiſt. ad Rom.* 6. Deſumpſit Eccleſia formam edendi canones cum anathe-
matiſmis ex hoc loco. Nec ſunt verba excom-
municantis, eo modo quo inceſtuoſum c. 5. ju-
dicavit tradendum Sathanæ, ut ſpiritus ſalvus

eſſet in die Domini: ſed verba ſunt execrantis & æternum interitum denuntiantis iis, qui Chriſtum Dominum non amant; intellige niſi reſipiſcant. Amant autem Chriſtum, non ſolùm qui juſti ſunt, ſed etiam boni Catechumeni, & omnes verè pœnitentes, & omnes fideles, etiamſi multi eorum malè vivant: non enim uſque adeò mali ut Chriſtum oderint, hæc enim malitia paucorum eſt. Tales erant fortè inter Corinthios, qui ſæculari ſapientiâ Philoſophorum imbuti Chriſtum ejuſque doctrinam, velut abjectam & humilem, aſpernari jam cœperant: ex *S Thom.* Tales Judæi negantes Dominum, id eſt, Meſſiam veniſſe, & odio proſequentes, c. 12. Tales ſchiſmatum authores, fornicarii, idolothyta cum fratrum offendiculo comedentes; ſacra myſteria indignè participantes: reſurrectionem mortuorum non credentes: & omnes qui Chriſti præcepta non obſervant. Amorem enim Chriſti ponuntGræci in obſervatione præceptorum. *Maran Atha, magis ſyrum eſt quàm hebraicum, tametſi ex confinio utrarumque linguarum aliquid & Hebraïcum ſonet & interpretetur, Dominus noſter venit*, ait *Hieron. Ep. ad Marc.* 137. *Maran* Dominus. *Atha venit, vel veniet*, hoc ſenſu. Si quis Chriſtum non amat, ſit anathema, id eſt, æterno tradetur exitio in die quo Dominus veniet ad judicium, ùt *Malachiæ ult.* Sed meliùs de primo adventu exponitur *venit.* q. d. Superfluum ſit adversùs eum odiis pertinacibus velle contendere, quem veniſſe jam conſtet: ex *Hieron.* Sunt qui putant *Maran Atha*, perinde ùt *anathema*, velut quaſdam execrandi formulas in uſu fuiſſe apud Judæos. Et Hiſpani Maranitas appellant Judæos & Arabes tanquam ſectæ nomine, quod ſuum *Maran*, id eſt, *Dominus noſter* ſemper inculcarent non recipientes *Maran Atha, Dominus noſter venit.*

ỳ. 25. *Gratia Domini noſtri Jeſu* [*Ch*]*riſti vobiſcum.*

Hanc ſalutationem manu ſuâ ſubſcribit ſuis [Ep]iſtolis, quâ omne bonum precatur à Deo [pe]r Chriſtum. Vocatur autem *gratia*, quia gra[tuitu]m Dei donum eſt.

ỳ. 24. *Charitas mea cum omnibus vo*[*bi*]*s in Chriſto Jeſu. Amen.*

Subintellige *eſt*. Et ſenſus eſt. Ego vos dili[go] *in Chriſto Jeſu*, & ex ea dilectione gratiam [Dei] vobis exopto; vel ſit. q. d. Opto meam [cha]ritatem quâ vos diligo, eſſe & permanere [cu]m omnibus vobis: quòd quidem fiet ſi vos [in] dilectione Chriſti permanſeritis. Vel, ſicut [eg]o vos diligo: ita cupio me viciſſim à vobis di[lig]i in Chriſto, hoc eſt ſincerâ & Chriſtianâ [dil]ectione: ex *Hier.*

IN EPISTOLAM SECUNDAM

B. PAULI

APOSTOLI

ad Corinthios

ARGUMENTUM.

EXcuſat ſe quòd Corinthios, ùt erat pollicitus, nondum inviſerit. Fornicatorem in Eccleſiæ conſortium recipi jubet. Evangelii præ lege excellentiam oſtendit adversùs Judæos inſoleſcentes. Hortatur ſuo exemplo ad perſecutiones ferendas; infidelium matrimonia inhibet. Ad eleëmoſynas invitat; à pſeudoapoſtolis cavere admonet: Tandem Corinthiis interminatur, ni reſipuerint.

CAPUT I.

ſtiones, quàm ex iis conſolatio-
edere in Corinthiorum ſolatium
item ait, excuſans quòd nondum
viſere ſibi licuerit.

*aulus Apoſtolus Jeſu Chriſti per
em Dei, & Timotheus frater,
Dei, quæ eſt corinthi cum omni-
tis, qui ſunt in univerſa Achaïa.*

Nitium idem cum eo, quod erat prioris Epiſtolæ,& ad *Rom. Timotheus* ùt ex 1. *ad Cor. c.* 4. *& ult.* conſtat, à *Paulo* Corinthum miſſus fuerat hâc potiſſimùm causâ, ut fideles illic in quam à *Paulo* acceperant confirma- perfunctus officio, & ad *Paulum* retulerat de eorum ſtatu & profe- c non de Pſeudo apoſtolis; propter pſerat *Paulus*, *videte ut ſinè timore ſit* 1. *Cor.* 16. Hunc ergò tanquam ſuum, & de iis benè meritum honorat, ad- us nomine in fronte Epiſtolæ, *Fratrem* ia Chriſtianus, & quia ſocius, & qua- tolus, ùt fecit *in Epiſtolis* ad *Philipp.*, *lem.*, & ad *Theſſ.*; & ut ſignificet ea- um in his quæ ſcribit ſentire, & coö- m eſſe. *Eccleſiæ Dei*, ſubaudi ſcribunt. quia ſanctæ erant eorum Eccleſiæ, ùt . 1. ℣. 7. Indicans ſi quis inter illos im- ſet, eum ab hac appellatione ſecluſum *Chryſ.*

℣. 2. *Gratia vobis, & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.*

Familiarem ac ſibi conſuetam ſalutationem eis exoptat.

℣. 3. *Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis,*

Id eſt. Laudetur à nobis *Deus* propter opera ſuæ bonitatis ergà nos exhibitæ. Siquidem Deus noſter eſt, ſed *Domini noſtri Jeſu Chriſti Pater*, ùt notat *Oecum.* Etiam *Pater* eſt *miſericordiarum*; quatenùs tanquam benignus parens multiplicia miſericordiæ ac beneficentiæ ſuæ dona in homines effundit, & afflictis conſolationem largitur.

℣. 4. *Qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra: ut poſſimus & ipſi conſolari eos, qui in omni preſſura ſunt, per exhortationem, quâ exhortamur & ipſi à Deo.*

Græcè *conſolans.* Dicens in omni afflictione ſignificat & continuas afflictiones & continuas conſolationes. Vide animi modeſtiam; non accepi, inquit, conſolationes quòd conſolatione dignus eſſem: ſed ut exemplo conſolationis quæ erga me facta eſſet, poſſem & alios conſolari, qui ſunt in afflictionibus. Vel conſolatio quæ in me facta eſt, ad conſolandum ſimul & alios fuit, eos nempe qui ob meas dolebant afflictiones. *Per exhortationem*, &c. Potiùs ex Græco vertendum *per conſolationem, quâ conſolamur ipſi à Deo*; quia afflicti & conſolati magis idonei ſunt, qui fomentum conſolationis aliis afflictis adhibeant: ex *S.Thom.*

✠. 5. *Quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis: ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra.*

Id eſt. *Sicut paſſiones* & afflictiones quas pro Chriſto & Evangelio patimur, exuberant in nos propter multitudinem & gravitatem. Vel *paſſiones Chriſti*, quas ùt ſuas reputat Chriſtus; vel quas patitur Chriſtus in membris ſuis, quorum unum & præcipuum erat *Paulus*; qui *Col.* 1. dicit, ſe adimplere *ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne ſua.* ita *Chryſ.*, *Theoph.* & *Oecum.* Prior tamen expoſitio, quam latini tradunt, planior eſt ac ſimplicior: ait *Eſtius.* Chriſtus eos, inquit, qui pro nomine ipſius patiuntur, non relinquit ſolatio deſtitutos: ſed pro magnitudine paſſionum etiam conſolationis materiam, & effectum ſubminiſtrat, ùt *Pſ.* 93. & latè probat *Chryſoſt.*

✠. 6. *Sive autem tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute, ſive conſolamur pro veſtra conſolatione, ſive exhortamur pro veſtra exhortatione & ſalute, quæ operatur tolerantiam earumdem paſſionum, quas & nos patimur:*

Senſus eſt. *Sive tribulamur*, ſive affligimur, *ſive conſolamur* à Deo: cedunt omnia ad veſtram conſolationem & ſalutem. Etenim magna conſolatio fidelium eſt in afflictione poſitorum, cùm vident Apoſtolos & alios Evangelii miniſtros, inter tot afflictiones & perſecutiones invicto & conſtanti animo prædicaſſe & plantaſſe fidem Chriſti. Nam ad imitationem provocantur, certi eam eſſe viam ad ſalutem, *Act.* 14. Unde ſubdit *quæ* quidem conſolatio veſtra, & ſpes ſalutis *operatur tolerantiam*, &c. quæ ſcilicet vos animat ad afflictiones nobiſcum ferendas: ex *Chryſ.*

℣. 7. *Ut ſpes noſtra firma ſit pro vobis: ſcientes quòd ſicut ſocii paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis.*

Id eſt, adeò ut ſpem firmam de vobis conceperimus, id eſt, de conſolatione & ſalute veſtra; idque propter communicationem paſſionum, ùt *Rom.* 5. ℣. 3. *Scientes*, id eſt, cùm ſciamus vos ùt nobiſcum participes eſtis afflictionum, intellige patienter toleratarum: ſic & *conſolationis* fore participes, ùt *Rom.* 8. ℣. 17.

℣. 8. *Non enim volumus ignorare vos fratres de tribulatione noſtra, quæ facta eſt in Aſia, quoniam ſupra modum gravati ſumus ſupra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere.*

Tribulationem intelligit, de qua 1. *Cor.* 16. dixit, *& adverſarii multi.* Vel tumultum Epheſi per Demetrium concitatum, *Act.* 19. Hanc verò refert, ut adventûs ſui tarditatem excuſet: vel ut benevolentiam Corinthiorum ſibi conciliet dum nihil eorum quæ ſibi acciderunt occultat, ait *Oecum.* & *S. Thom.* Vel ut ad gratiarum actionem pro beneficio liberationis Deo reddendam excitet. Non ait ſe ſupra vires tentatum fuiſſe, ſed gravatum, ita nimirùm ut afflictio major viribus fuerit, non tentatio: non enim animus patientiam amiſit, quamvis *tæderet vivere*, id eſt, vitæ ſpem abjiceret, de vita hæſitaret, ait *Tert. lib. de reſ.* c. 48., ſeu deſperaret, ait *Ambr.*, id eſt, non expectaret ſe ampliùs victurum: ex *Chryſ.*

℣. 9. *Sed ipſi in nobiſmetipſis reſponſum mortis habuimus, ut non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo, qui ſuſcitat mortuos:*

Quinimò *reſponſum*, ſeu decretum *mortis*

[h]abuimus, id eſt, eramus perinde atque infirmi [q]ui deſperantur à medicis & morti adjudican[tu]r. Nec tantùm, ait *Photius*, aliorum opinione, [ſe]d noſtro etiam judicio deſperati fuimus ac [pr]o mortuis habiti. Sed hoc *in nobis ipſis mortis [re]ſponſum habuimus*, intellige quòd tam graves [fue]runt afflictiones & moleſtiæ, ut nihil aliud pr[æ]tendere viderentur, quàm inſtantem mortem. [I]d. Uſque ad hanc afflictionum extremitatem [per]venimus ut cùm planè & noſtrâ & aliorum [op]inione morti adjudicati eſſemus, ac tandem [De]o nos eripiente exſuſcitati doceremur con[fid]ere *non in nobis*, *ſed in Deo*, ita *Chryſ.*

℣. 10. *Qui de tantis periculis nos eri[p]uit, & eruit : in quem ſperamus quo[ni]am & adhuc eripiet*,

[C]. Mortem vocat mortis periculum : ex Græ[c]o, *de tantis mortibus eripuit.* In quo ſpem fir[m]am habemus, quòd & deinceps erepturus [ſi]t, ſcilicet à malis obventuris, & ab ipſis mortis [fa]ucibus eum qui jam inciderat, ait *Chryſoſt.*

℣. 11. *Adjuvantibus & vobis in ora[t]ione pro nobis : ut ex multorum per[ſo]nis, ejus quæ in nobis eſt donationis, [p]er multos gratiæ agantur pro nobis.*

[C]. Eripiet autem nos Deus, *vobis* etiam preca[ti]one *adjuvantibus*, ut communem, inquit, [m]ihi gratiam ac vobis tribuat. *Ut ex multorum [pe]rſonis*, quod quidam ſic exponunt : multis [v]obis pro me orantibus fiet ut propter benefi[c]ium liberationis & incolumitatis, *ex multis [pe]rſonis*, id eſt, reſpectu multorum in me col[la]tum, etiam *per multos gratiæ* Deo pro me [a]gantur. Vel ut *ex multis perſonis*, id eſt, à [m]ultis hominibus pro dono in nos *per multos*, [i]d eſt, ob multorum preces collato *gratiæ* Deo

agantur pro nobis. Quòd ſi juxta vetera quædam exemplaria legimus *in multorum facie*, ſenſus erit; ut inter multos & coram multis pro dono liberationis & incolumitatis etiam per multos gratiæ Deo pro me agantur. Ita ut in multorum facie hic idem ſonet, ſicuti in *Pſalm.* 21. *in medio Eccleſiæ laudabo te*. & *Pſ.* 34. *Confitebor tibi in Eccleſia magna, in populo gravi laudabo te*. Sed huic commentario ordinariam vocis Græcæ ἐν προσώπῳ ſignificationem obſtare putat *Eſtius*, qui ſenſum primò allegatum præfert. Porrò docet hic locus, ubi multi Deum orant, non ſolùm faciliùs id, quod petitur impetrari; verùm ut iidem multi de dono impetrato Deo gratias agant. Patet etiam ex hoc loco magna *Pauli* modeſtia, quæ paſſim aliorum precibus ſe commendat, nec in hac re metuit offenſam Dei unius mediatoris Chriſti, quam hæretici objiciunt.

℣. 12. *Nam gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quòd in ſimplicitate cordis & ſinceritate Dei: & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei, converſati ſumus in hoc mundo: abundantiùs autem ad vos.*

q. d. Propterea ſpero me liberatum iri à Deo à preſſuris quæ mihi adhuc inſtant, quia bene mihi conſcius ſum ac de eo gloriari poſſum apud vos; bona quippe conſcientia fiduciam dat impetrandi, 1. *Joan.* 3. ℣. 21. & 22. *In ſimplicitate & ſinceritate Dei*, id eſt quo modo Deus ſimplex eſt & ſincerus; vel quæ Deo digna eſt, vel quæ ex Deo eſt: vel meliùs quæ coram Deo talis eſt, vera ſcilicet non fucata quemadmodùm juſtitia Dei vocatur vera & coram Deo *Rom.* c. 1. & 3. & 10. & gloria Dei, gloria coram Deo. *Rom.* 3. ℣. 23. Senſum

nunc explicat illud 1. *Teſſ.* 2. *Ita loquimur, non quaſi hominibus placentes, ſed Deo, qui probat corda noſtra.* Dicit ſuam conſcientiam ſibi teſtari, quòd ſimplici, recto & ſincero animo, ſi Deo judice probetur, converſatus ſit; *non in ſapientia* humana hujus ſæculi, ùt 1. *Cor.* 1. ℣. 2. id eſt, humano ſtudio acquiſita: alioqui converſio hominum ad fidem non fuiſſet attributa gratiæ & potentiæ Dei, ſed hominum ſapientiæ; quod Apoſtolus rejicit 1. *Cor.* c. 1. ℣. 17. & ℣. & c. 2. ℣. 4. & 5. Et hoc eſt quòd dicit ſuam conſcientiam præter cætera ſibi teſtari, quòd non uſus fuerit adminiculo ſapientiæ ſæcularis: ſed à gratia Dei fructum ſuæ prædicationis expectans in Apoſtolico munere verſatus ſit apud homines. *Gratiam* vocat gratuitam ac potententem Dei operationem in ſignis, & in occulto tractu ad credendum Evangelio per ipſum prædicato ut conveniat quod hic dicitur, cum hoc quod 1. *Cor.* 2. ℣. 4. dixit *in oſtenſione ſpiritûs*; & ℣. 5. *in virtute Dei ad vos,* apud vos, quia majora ſinceræ converſationis argumenta ad Corinthios oſtenderat, ùt qui gratis prædicaverat, parcens eorum infirmitati.

℣. 13. *Non enim alia ſcribimus vobis, quàm quæ legiſtis, & cognoviſtis. Spero autem quòd uſque in finem cognoſcetis,*

Ea quæ ſcribimus de noſtra ſincera converſatione, conſentanea ſunt iis quæ in hac epiſtola *legis*, vel quæ in priore *legiſtis.* Græcè recognoſcitis, ſeu recordamini. q. d. Vos ipſi mihi teſtes eſtis, & *ſpero quòd ad finem uſque* quoque cognoſcetis; ne diceretur quòd ſeipſum ſibi teſtem aſſumeret, ùt *Joan.* 5. ℣. 31. ita *Theoph.*

℣. 14. *Sicut & cognoviſtis nos ex parte, quòd gloria veſtra ſumus, ſicut & vos noſtra, in die Domini noſtri Jeſu Chriſti.*

Nos ex parte, id eſt, non omnes cognoviſtis integritatem meam: vel addens *ex parte* perſtringit Corinthios, quòd plus ſatis auſcultantes æmulis & obtrectatoribus *Pauli*; minùs adhuc benè honorificè de ſuo Apoſtolo ſentirent, ùt 1. *Cor.* 13. Spero (inquit) vos uſque in finem cognituros, ſicut jam ex parte cognoviſtis nos eſſe gloriam veſtram. Vel ad ſuperiora refertur: ſic ſpero quòd etiam deinceps magis ac magis experturi ſitis & cogituri vera eſſe quæ ſcribo de integritate meæ converſationis, ut & nunc aliquo modo me talem eſſe, re & experientiâ cognoviſtis. Vel prior pars ad ſuperiora: poſterior verò huc, in hunc modum. Quemadmodùm etiam ex parte de me cognoviſtis, & perſuaſum habetis, quòd ſim *gloria* ſive gloriatio *veſtra*, hoc eſt, quòd ex me ſit vobis gloriandi materia, nempe quòd talem nacti ſitis Apoſtolum tam ſincerum Evangelii prædicatorem, qui non ſua quærat, ſed tantùm ea quæ Jeſu Chriſti ſunt ac veſtræ ſalutis. Ne verò arroganter hoc dicere videatur, addit quod ad laudem Corinthiorum faciat, *ſicut & vos noſtra*, ſcilicet gloria ſeu gloriatio eſtis. Sentit enim ſe viciſſim in adventu Domini ad judicium de Corinthiis gloriaturum, tanquam apud quos egregiè laboraverit, non ſinè copioſo fructu fidei & ſalutis eorum, ùt *Matth.* 25.

℣. 15. *Et hâc confidentiâ volui priùs venire ad vos, ut ſecundam gratiam haberetis:*

Et hâc fiduciâ quòd glorior in vobis, quòd

o veſtra eſſet noſtri dilectio, quòd nulli conſcii eſſemus. Hâc (inquit) fiduciâ bonæ de me exiſtimationis, quæ ſpem ructum me vobis adventu meo allaturum, lébram ad vos venire *priùs*, id eſt, prijampridem, vel priuſquam in Macedoroficiſcerer, ut ex ſecundo meo advenndam acciperetis *gratiam*, qui dudum tis primam, quando iſtuc veniens ad ros converti. Vel duplam haberetis graempe & epiſtolarum, & præſentiæ: ex *Gratiam* intelligit ſpirituale beneficium am pietatem pertinens, uti ſunt fides, haritas & cæteræ virtutes Chriſtianæ, m incrementa: cujuſmodi ſanè beneficcepturi erant Corinthii per Apoſtoli iſterium, ſi ad eos veniſſet. Vel *gratiam* ellat gaudium: *Chryſ.*

6. *Et per vos tranſire in Macedo-, & iterùm à Macedonia venire ad à vobis deduci in Judæam.*

ntellige *volui* ſeu *volebam*. Atqui in prioſtola c. 16. dixerat *veniam autem ad vos, acedoniam pertranſiero.* Hic autem ait deam priùs venire ad vos. Quid ergo? Num contrarius eſt? Minimè, ſed hoc dicit: m abfuit, ut pigritarer venire ad vos, ntùm ad meum attinet animum, etiamiam Macedoniam viderem, ad vos vellem: at non ſucceſſerunt mihi res juxuntatem. In priore Epiſtola dixerat *ut deducatis quocumque iero.* Nunc verò uo profecturus ſit, nempe *in Judæam*; m tunc ignorabat quò ipſum juberet s proficiſci: nunc autem jam poſteà at. Vides itaque ipſum ubique ſpiri-. Vel in prima Epiſtola ad Corinthios

℣. 19. *Dei enim filius Jeſus Chriſtus, qui in vobis per nos prædicatus eſt, per me, & Silvanum, & Timotheum, non fuit* EST *&* NON, *ſed* EST *in illo fuit.*

Hoc eſt, *Jeſus Chriſtus, qui* apud vos *per me & Silvanum & Timotheum prædicatus eſt*, cùm ſit æterna veritas, ideòque nec fallere poſſit, nec falli; non fuit mutabilis ab affirmatione ad negationem, ut aliquid eorum quæ diceret, mutato conſilio non præſtaret: ſed fuit in eo conſtans affirmatio. Cùm ergo nos ſimus Apoſtoli & legati Jeſu Chriſti, eoque nomine non aliud quàm Chriſti verbum & Evangelium ac promiſſa vobis annunciaverimus (nam & hujus legationis noſtræ fidem operatione ſignorum teſtatam atque probatam fecimus) utique conſequitur, noſtrum ad vos ſermonem non fuiſſe mutationi obnoxium. Vel extrema pars ita verti poteſt, *ſed etiam per ipſum fuit*, *ſive factum eſt*: ut ſenſus ſit. Sed affirmationes & promiſſiones divinæ per ipſum completæ ſunt, & complentur.

℣. 20. *Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt, in illo* EST: *ideò & per ipſum Amen Deo ad gloriam noſtram.*

In illo Eſt, Græcè *in ipſo etiam*, ſupple *ſunt*; id eſt, omnes Dei promiſſiones in Chriſto ſunt ratæ, validæ & immutabiles: quia per ipſum complentur. *Ideò & per ipſum Amen* per hæc verba putat *Eſtius* Apoſtolum idem ſignificare ac per præcedentia *in illo etiam*; ita ut ſolùm ſint repetitio in majorem confirmationem. *Deo ad gloriam*, id eſt ex Syro *ad Dei gloriam*: quibus ſignificatur glorificari Deum in Chriſto per [illegible] implet ſua promiſſa. Vel *quotquot enim* [illegible]*s Dei ſunt*, per ipſum habet *etiam*,

Amen per nos: ac ſi diceret. Ipſe quidem promiſſis dat *etiam*: per nos autem facit *Amen*, id eſt, facit ut glorificetur Deus, quòd per homines tanta faciat. Docet hic locus per Chriſti meritum omnia bona ſalutaria nobis provenire.

℣. 21. *Qui autem confirmat nos vobiſcum in Chriſto, & qui unxit nos Deus:*

Quoniam dixerat *per nos* implentur Dei promiſſiones, explicat illud & totum rursùs in Deum refundit authorem, *qui confirmat*, qui ſtabilit, qui complet ſuas promiſſiones, *qui unxit nos*, videlicet Spiritu ſancto, id eſt, deliſtos reddidit multorum & magnorum Spiritûs ſancti donorum infuſione, quæ præbent argumentum rectæ ac ſinceræ noſtræ prædicationis. Vel *unxit nos* chriſmate, quaſi ſit alluſio ad chriſmatis unctionem; quæ fit in ſacramentis: ex *Pelagio*.

℣. 22. *Qui & ſignavit nos, & dedit pignus ſpiritûs in cordibus noſtris.*

Ungit autem & obſignat Pater per Spiritum ſanctum: nam hæc (inquit) unctio & obſignatio arrha eſt paracleti. Siquidem non dixit qui dedit ſpiritum, ſed arrham ſpiritûs, futurorum ſpem confirmans, nam arrha omne pactum confirmat ac ſtabilit. Itaque & nunc arrha ſpiritûs confirmat nobis futura bona, ùt *Eph.* 1. ℣. 13. & 14. Jam ex his colligi vult Apoſtolus, nullâ ratione credendum, quod ſuæ prædicationi tot modis divinitùs confirmatæ ſubeſſe poſſit aliqua juſta falſitatis, aut incertitudinis ſuſpicio.

℣. 23. *Ego autem teſtem Deum invoco in animam meam, quòd parcens vobis, non veni ultrà Corinthum: Non quia dominamur fidei veſtræ, ſed adjutores ſumus gaudii veſtri: nam fide ſtatis.*

Ubi depulit à ſe crimen levitatis: tandem eis aperit cauſam mutati conſilii ac promiſſi non præſtiti. Et ut certiùs perſuadeat, quòd dicturus eſt, juramentum adhibet, non ſimplex, ſed cum execratione ſive maledicto, cui *animam ſuam*, id eſt, ſemetipſum ſubjiciat, ſi fallat: ac ſi diceret, perdat me Deus niſi vera dixero. Vel *Deum teſtem invoco* animi mei. Et hoc loco colligitur Chriſtiano juramentum non eſſe illicitum: ex *Aug. Ep.* 89. q. 5. Quòd fecit ut tueretur ſuam exiſtimationem adversùs æmulorum calumnias, & Apoſtolatûs dignitatem. *Ut parcerem vobis*, id eſt, evitarem occaſionem vos puniendi pro peccatis commiſſis ac pœnitentiâ non deletis, ùt 1. *Cor.* 4. 5. & 6. & infrà c. 12. & c. *ult.* ℣. 10. *Non quia dominamur*, hoc eſt ob fidem *non dominamur* vobis: ſive nos propterea facti eſtis fideles, ut ſubjiceremini ac puniremini à nobis: Vel non quòd *fidei veſtræ* imperitare velim, quæ voluntaria eſſe debet: ſed quia magis coöperari gaudio veſtro volumus; quippe qui *ſtatis in fide* ac firmi eſtis, nec opus eſt parcere aut punire causâ fidei: verùm ſunt alia quædam apud vos merito punienda, de quibus ſcribo me vobis parcere: ita *Oecum.* & *Gaig.* Eſt autem *dominari*, præeſſe cum oſtentatione poteſtatis, eâque abuti ad privata commoda. Græcè *coöperatores*: Vel *Paulus* cum ſuis coapoſtolis: vel *Paulus* cum iis ad quos ſcribit & loquitur de gaudio oppoſito triſtitiæ, quam illis pepererat ipſius objurgatio, de qua *cap.* 6. & 7. Ad hoc

..im parcebat eis ne triſtitiam haberent puniti, .. gaudium abſque ſeveritate punitionis cor-..ti. *Fide ſtare* dicit, pro eo quod eſt in fide ..re, ùt *Gal.* 5. Non negat eſſe qui vacillarent, qui dicebant reſurrectionem non eſſe: ſed hoc laudat, quòd fidem Chriſtianam non de..erent, ſed in ejus confeſſione permanerent.

CAPUT II.

..e eos triſtitiâ afficeret, ſe non veniſſe dicit; & mandat, ut pœnitentem fornicarium in Eccleſiæ conſortium recipiant, ſinceritatem ſuam in prædicando verbo commendans.

℣. 1. *Statui autem hoc ipſum apud me, .. iterùm in triſtitia venirem ad vos.*

CAuſam dicit retardati itineris paulò ante indicatam, quia decreverat non venire ad eos in triſtitia. *Iterum*, inquit, quia ſuperiore Epiſtolâ eos mœrore affecerat, noluit iterum eos contriſtare, vel noluit ſecundum adventum eſſe cum triſtitia, illud *iterùm* cum adventu, non cum triſtitia conjungendo, ùt *Theod.*

℣. 2. *Si enim ego contriſto vos: & quis eſt, qui me lætificet, niſi qui contriſtatur ex me?*

Id eſt. Quòd ſi ego *vos contriſto*, dum præſens ſum apud vos: quiſnam erit, obſecro, qui me apud vos exhilaret? Ac ſi dicat, nemo; nam vos ex me contriſtati me exhilarare non poteritis. Alius verò qui me exhilaret, apud vos nullus eſt.

℣. 3. *Et hoc ipſum ſcripſi vobis, ut non cùm venero, triſtitiam ſuper triſtitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere: confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium veſtrûm eſt.*

Hoc ipſum quod ſe ſcripſiſſe dicit, intelligit *Chryſ.* & *Oecum.*, de eo quod ſcripſit inducens eos ad pœnitendum, *qui anteà peccaverunt*, infrà c. 12. *Theop.* refert ad hujus Epiſt. ſuperiora; ſic enim interpretatur: *Hoc ipſum quod parcens vobis nondum veni, ſcripſi* in hac epiſtola. Alii veroſimiliùs putant Apoſtolum reſpicere ad priorem Epiſtolam, quaſi dicat. De hac re, ſcilicet ut priùs emendaretis errata quàm ego venirem, ſcripſi ad vos in priore Epiſtola c. 4. 5. & 6. *Ne cùm venero*, vel cùm *veniſſem* ad vos, ſcilicet nondum correctos, dolorem caperem ex iis de *quibus oportebat me gaudere*, id eſt, ex vobis qui mihi debebatis eſſe gaudii materia, quia veſter ſum Apoſtolus, & *vos opus meum eſtis in Domino*, 1. *Cor.* 9. Et quidem cum fructu gaudii veſtri, ut qui eam fiduciam animo jam dudum conceperim, quòd me gaudente ſitis omnes gaviſuri: vel quòd meum gaudium æſtimetis ut veſtrum. In ſumma ſignificat ſe gaudere velle, non tam ſui causâ quàm illorum, in quos ſuum gaudium erat redundaturum.

℣. 4. *Nam ex multa tribulatione & anguſtia cordis ſcripſi vobis per multas lacbrymas: non ut contriſtemini: ſed ut ſciatis, quam charitatem habeam abundantiùs in vobis.*

Oſtendit, quòd dixit habiturum ſe triſtitiam ſi veniſſet, idque ex triſtitia quam habuit abſens. Nam ex multa cordis anxietate, urgente

hementer ſollicitus quomodo peccata veſtra, me contriſtabant, corrigi poſſent: *ſcripſi* *is* priorem Epiſtolam, nec id ſinè multis acrymis; ſcripſi, inquam, cum obiurgatione: a ut contriſtaremini, non intendens malum itiæ veſtræ: ſed bonum aliquod ei conjunm, ſcilicet emendationem veſtram, ùt *cap.* 7. ut ex meis literis teſtatam vobis facerem oris, quem erga vos gero, magnitudinem.

. 5. *Si quis autem contriſtavit, non . contriſtavit: ſed ex parte, ut non rem omnes vos.*

Si quis author fuit hujus triſtitiæ, *non me triſtavit* ſolùm & propriè; *ſed* me contriſtavit *ex parte*, id eſt, ùt partem & membrum Eccleſiæ, quæ principaliter læſa & contriſtata fuit. Vel non me contriſtavit tantùm, ſed & s in parte: ex *Chryſ.*, vel ſed & vos non omnes; *ſed ex parte, ut non onerem vos omnes*, aſi fornicarii illius delicto conſentientes: Nam ore Epiſtolâ videbatur omnes taxaſſe indifferenter, dicens: *Et vos inflati eſtis, ac non gis luctum habuiſtis.* Si enim me ſolum contriſtaſſet: vos omnes eſſetis eâ triſtitiâ immunes: ideòque videremini peccati illius per conſenſum eſſe participes, quia qui non dolet de malo quod videt, conſentire videtur: Vel *non me contriſtavit*, abſolutè capiendo: *ſed ex parte*, id eſt, niſi ex parte. Vel qui contriſtavit, non me omninò contriſtavit, ſed ex parte aliqua ſecundùm rationis modum aliis multis bonis qui apud vos ſunt, ex altera parte me conſolantibus: ex *S. Th.* Vel non omninò me contriſtatum dixerim, ſed moderatè; ne ſi vehementiùs me contriſtatum dixero; vos etiam omnes qui me amatis, vehementiori triſtitiâ gravem,

℣. 6. *Sufficit illi, qui ejuſmodi eſt, objurgatio hæc, quæ fit à pluribus :*

Fornicarium pœnitentem vult ab Eccleſia in gratiam recipi condonatione delicti quo eam contriſtaverat, & pro quo jam ſubiverat aliquantam pœnam, à fidelium communione ſeparatus, ac Satanæ traditus ; id enim erat aliquouſque *ſatisfeciſſe*, quod ſignificat verbum ſufficit, ſatis eſt : ut *Act.* 17. *Sufficit*, inquam, pro ſatisfactione ſui delicti : ita nimirum ut quamvis enormitas facinoris pœnam longè majorem ac diuturniorem meritò poſtulet : reliquum tamen pœnæ per indulgentiam ei condonetur : ex *Eſtio.*

℣. 7. *Ita ut ècontrariò magis donetis, & conſolemini, ne fortè abundantiori triſtitiâ abſorbeatur qui ejuſmodi eſt.*

Ita ut ècontrariò, id eſt loco ſeveritatis, quâ longiorem adhuc pœnam exigere poſſetis, potiùs uti vos oporteat lenitate & indulgentiâ, quâ condonetis ac remittatis, quidquid è pœnæ reliquum eſt : jamque ſatis afflictum conſolemini, ut 1. *Theſſ.* 5. ℣. 14. Et per conſolationem non intelligit ſolam condonationem ſed inſuper receptionem excommunicati in gremium Eccleſiæ, & quæ inde ſequitur fraternam allocutionem. Igitur duo præcipit Apoſtolus : ad communionem recipi pœnitentem, & à pœna per indulgentam liberari. Ne contingat eum ita totum ægritudine mœroris occupari, dum nec pœna mitigatur, nec conſolationis officium impeditur, ut ea prorsùs obruat hominem, pariatque in eo affectus ex immodico mœrore conſequi ſolitos, uti ſunt animum deſpondere, ſpem ſalutis abjicere, pietatis operibus renunciare, & à mundi vo-

bus ſolatium quærere, ſicut de quibuſ-
icitur *Ephеſ.* c. 4. ℣. 19. Et ne hoc faciat
fecit Judas, ait *Chryſ.*

8. *Propter quod obſecro vos, ut con-
tis in illum charitatem.*

pter quod, ne ſcilicet abundantiori tri-
abſorbeatur, adhortor *ut confirmetis cha-
te* ejus qui peccaverat: tanquam velit
olus hortatu fratrum confirmari in illo
atem, quæ jam ante inerat & quæ illi
erierat: ita *Orig.*, qui videtur nomine
tis amorem Eccleſiæ intelligere, id eſt,
tis fidelium. Alii charitatem intelligunt
thiorum erga illum qui peccaverat. Hor-
autem & obſecrat, ut publico conſenſu
reto firmam ratamque faciant ſuam erga
haritatem, recipiendo videlicet eum ad
a Eccleſiæ. Obſecrat autem, & præcipere
poſſit, interceſſoris partes ſuſcipit, ut
os reddat eos & promptiores ad exe-
tum quod petit. Alioqui certè qui præ-
at excommunicandum, præcipere etiam
at abſolvendum & in communionem
endum. Quanquam & hoc præcipit in
ntibus verbis, in eo quòd obedientiam
tit. Neque tamen in eo quòd judicium eis
t, plus aliquid illis tribuit quam debuit.
verè Eccleſia Corinthiorum in ſuis præ-
poteſtatem judicandi habebat: quâ ſicut
erat in excommunicando fornicario, ſic
i poterat in eodem abſolvendo, vide
r. 5. Alii per charitatis confirmationem
icari putant Euchariſtiæ participationem,
æ erat ſymbolum redditæ communionis.

℣. 9. *Ideò enim & ſcripſi, ut cognoſcam experimentum veſtrum, an in omnibus obedientes ſitis.*

Hebraiſmus; *cognoſcere experimentum*, eſt experiri, probare, cognoſcere per experientiam. Quòd ait *ſcripſi*, quidam ad verba præcedentia referunt hoc modo. Propterea hoc ſcribo vobis, ut experiar & probem obedientiam veſtram in omnibus: id eſt, tam in officio charitatis ad recipiendum fratrem contritum; quàm in ſeveritate diſciplinæ quâ eum à veſtro conſortio ejeciſtis: aut ut videam, an ſicut obediſtis in eo excomunicando, ſic & obediatis in recipiendo: ita *Oecum.*

℣. 10. *Cui autem aliquid donaſtis, & ego: nam & ego quod donavi, ſi quid donavi, propter vos in perſona Chriſti,*

Id eſt. Si eam pœnitenti culpam condonaveritis, & ego condonabo. Damnaverat enim illum fornicarium non ſolùm *Paulus*, ſed Corinthiorum Eccleſia, ſicut dixit priore Epiſtolâ, *congregatis vobis & meo ſpiritu judicavi hujuſmodi hominem tradere Satanæ*; & ideò vult illum pariter ab illis abſolvi: unde & prædixit ℣. 17. *utècontrariò magis donetis*; & nunc *cui aliquid donaſti, & ego.... in perſona Chriſti*, id eſt, ob gloriam Chriſti, vel coram Chriſto, vel Chriſti nomine, cujus authoritate id facimus. *Donaſtis* dixit, ne fornicarius ille, & quia fatebatur peccatum & ſatis jam pœnituerat, ſolutum ſe jam & liberum eſſe à ſcelere exiſtimaret. Videant igitur qui excommunicationem negligunt antiquiſſimam Eccleſiæ diſciplinam, non ſatis eſſe excommunicato ſi ad meliorem frugem redierit, niſi in Eccleſiæ conſortium receptus & ab illa abſolutus declaretur, ait *Gaig. Donavi*, inquit, quia jam apud

anc condonationem facere, ut &
municationem decreverat quàm
aret, 1. *Cor.*5. Vel quia aliis ad-
lo condonaverat: vel quia loqui-
natione ſeu facta ſeu facienda: ut
m ſit pro *donaverim*, *condonaverim*.
fecti Eccleſiæ id faciunt poteſtate
Chriſti ad Apoſtolos *Matth.* c. 18.
i verò fideles unà cum præfectis
ſolvunt conſenſu, deſiderio,
ne, & precibus ad Deum fuſis
catore. Sicut & nos aliquo modo
eccata debitoribus noſtris: ex
. 58. *in Joan.* & ex *Ambr.* expo-
ucæ *ſolvite eum* c. 19. ℣. 30. Et
o ſolvunt modo perfectiore, ſci-
ſſione & merito: ex *Ambr.* 11.
*veniamur à Satana: non enim ig-
tationes ejus.* Hoc (inquit) dico,
nationem faciendam eſſe tum fra-
uem hæc ſcribuntur, tum aliis
pſu pœnitentibus, ne à Satana de-
occaſione noſtræ nimiæ ſeverita-
is eripiat, & ſic Chriſti gregem
corpus noſtrum diſſipet, & ſic
os decipiat: ſic *Chryſ.* *Non enim
gitationes illius* quòd variæ ac
Græcè aſtutias, injectiones, il-
, mentes vafras. Neque enim ex
quòd in fornicationem conjiciat,
mœrore qui in reſipiſcentia ſumi-
d deſperationem ſupplantare, ſi
licus: ex *Chryſ.* Sic ſub ſpecie
duxit, *Gen.* 3. Sic per occaſionem
ſtræ in illum qui peccavit, alioſve
t impellere in baratrum deſpera-
uguſt. lib. 3. *contra Parmen.* c. 1. &c.

℣. 11. *Ut non circumveniamur à ſatana: non enim ignoramus cogitationes ejus.*

℣. 12. *Cùm veniſſem autem Troadem propter Evangelium Chriſti, & oſtium mihi apertum eſſet in Domino,*

Sunt qui putant hoc narrari ut alteram afferat cauſam dilati ſui adventûs, ſcilicet ex fructu Evangelii quem alibi faciebat, & amplius facturum ſe ſperabat: ne videlicet tam inſigne bonum per ſuam ad Corinthios acceleratam profectionem impediretur. Alii quòd præter afflictiones etiam Titi abſentia ipſum affligit, quòd cùm etiam *apertum eſſet oſtium*, & plures eſſent diſcipuli & mentes diſpoſitæ & paratæ ad recipiendum prædicationis verbum & Chriſtum: ſed non in quocumque, immò *in Domino*, quia ipſa præparatio mentis humanæ ex virtute divina eſt. Nam licèt facilitas quâ mentes præparantur, ſit cauſa converſionis, tamen ipſius facilitatis & præparationis cauſa eſt Deus: *Thren. ult. Cùm* inquit *apertum eſſet oſtium in Domino*, in Chriſti Domini negotio; *vel per Dominum*, quòd eſt Domino operante, ait *S. Thom.*

℣. 13. *Non habui requiem ſpiritui meo, eo quòd non invenerim Titum fratrem meum, ſed valefaciens eis, profectus ſum in Macedoniam.*

Titi utilitatem oſtendit, quia ſinè illo licèt apertum eſſet oſtium, non tamen habuit relaxationem, animo non conquievit, ſperatam conſolationem non invenit, ait *Hieron.*; eo quòd ille non adeſſet. Hoc autem dicit, & Titum commendans Corinthiis (rurſum enim ipſum ad eos miſſurus erat) & proprium circa illos ſtudium oſtendens. Quanquam enim

utilis, & in prædicatione, & in omnibus
Titus, ipſe tamen illorum præponit utili-
: ideò & emiſit ad eos & emittet, cùm
multùm egeret ejus præſentiâ: ita *Occum.*
ſtè autem ferebat abſentiam, quia cùm non
divinorum ſenſuum majeſtatem digno
i eloquii ſermone explicare, Titum habe-
terpretem, ſicut & beatus *Petrus* Marcum,
eron.; quia Apoſtoli quamvis dono lin-
gua præditi eſſent, non tamen eo ſemper
o arbitrio uti poterant, quomodo quis
linguâ quam didicit; ſed tunc ſolùm
o ad loquendum linguis à Spiritu ſancto
i ſe ſentiebant; ùt & accidebat eis in
prophetandi & miracula faciendi. Vel quia
Græcè noſſet ac loqueretur, ſive ex inſti-
e, ùt *Act.* 21., ſive ex dono non per mo-
actûs, ſed per modum etiam habitûs;
tamen Hebræus erat gente ac linguâ, non
at perfectam Græcæ linguæ pronuncia-
m aſſequi, ideòque Titum cui Græca
a nativa erat, interpretem & oratorem
uti ſolitus erat) deſideravit. Et quamvis
s Apoſtolos pari facilitate potuiſſe pro-
are linguas peregrinas, quâ domeſticam,
t. hebræam: non tamen eas ſonabant pa-
ore ſermonis & eloquentiæ. Hanc tamen
cationem rejicit *S. Thomas*. Græci dicunt
tiam Titi velut egregii & neceſſarii coö-
oris in cauſa fuiſſe quo minùs Apoſtolus
Troade cœperat, poſſet abſolvere. Vel
ſolatium Titi deeſſet, laborem apud Troa-
es intollerabilem fuiſſe. Vel quòd Titus ſi
ens fuiſſet, inſtitiſſet prædicationi & con-
oni bonorum: *Paulus* verò velut doctior
iſſet adverſariis. Vel ideò requiem non ha-
Paulus quia per Titum, quem Corinthum
rat, expectabat ut ſibi nunciaretur, an Co-

rinthii jam ſe correxiſſent, ut ſit ſenſus. ... Epheſo digreſſus veni Troadem Evan... sâ, quamvis in ea urbe ſpes copioſ... appareret, ideò tamen rerum veſtrar... & ſollicitudine tenebar, ut illic non pu... mihi ſubſiſtendum, eo quòd Titus quem ... bis expectabam, non adveniſſet: ita *Prim...* *& Theod.* Sed cùm fratres illic morantes ... mandatis dimiſiſſem, abivi, diſceſſi in Mac... doniam; ſcilicet Titum illic exſpectaturus & ex eo de vobis aliquid certi cogniturus: quem & inveniſſe ſe tandem, eoque referente læta de Corinthiis audiviſſe teſtatur *cap.* 7. Nec dubium quin diſcedens aliquem reliquerit Troade, qui Eccleſiam regeret, & fortaſſe Carpum, cujus meminit 2. *Tim.* 4. & Troadem reverſus fuerit, ùt ex *Act.* 20. colligi poſſe videtur.

℣. 14. *Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos in Chriſto Jeſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco:*

Deinde poſtquam multos recenſuit dolores, quos in Aſia & Troade acceperat, ne verba hæc exiſtiment eſſe lugentis, ſubjungit. *Deo autem gratias, qui triumphat* de nobis, ſive triumphum ſuum agit per nos, ex *Hier.* Hoc eſt Deum per Apoſtolos triumphare in Chriſto: *qui ſemper triumphat nos*, id eſt, ex victoriis; quas à Diabolo & hominibus reportamus, illuſtres & conſpicuos nos facit, velut publicè triumphum agentes. Vel triumphare nos facit, ac ſi diceret, qui non ſolùm victores efficit, ſed etiam ex victoria reddit glorioſos; idque per Chriſtum, in quo ſolo vincimus & triumphamus, ùt *Col.* 2.; *& manifeſtat odorem ſuæ notitiæ*, hoc eſt bene fragrantem ſui cognitionem

ut odorem ſpargit, res enim odoriſe-
onterantur, ùt vehementiùs olent, ita
olent, ita longiùs ſpargunt odorem:
t. ex *Chryſ.*

15. *Quia Chriſti bonus odor ſumus
iis, qui ſalvi fiunt, & in iis, qui
nt:*

Prædicatio noſtra illi placet & accepta
credulis ſive infidelibus prædicamus,
nis qui nos diligunt, ſive æmulis; quia
nos attinet, ſalvari omnes cupimus:
quibus eſt *odor mortis* in mortem, id eſt,
llis olet & diſplicet, unde & mortem
m incurrent: aliis autem *odor vitæ*. Hoc
ſt quod ſubdit: ex *Chryſ.*

16. *Aliis quidem odor mortis in mor-
aliis autem odor vitæ in vitam. Et
c quis tam idoneus?*

odor malis ac reprobis lethalis erat,
o ſed illorum vitio: ſic & lumen ſolis,
ryſ. oculos ſanos recreat, debiles offen-
ipſe Chriſtus aliis in reſurrectionem
is eſt, *Luc.* 2. *Ad hæc facienda quis* poteſt
oneus eſſe quàm nos, qui ad hoc ſumus
? Vel quotuſquiſque miniſtrorum Evan-
idoneus eſt ad hæc quæ dico præſtanda;
t ut ſit bonus Chriſti odor in omni loco,
, ut bonam famam evangelii Chriſti de
rgat apud omnes. Idoneum intelligit qui
a talem ſe præbet. Græci non legunt *tam*,
ſus eſt, *quis idoneus*? Nullus: ſic *Chryſ.*

17. *Non enim ſumus ſicut plurimi,
terantes verbum Dei, ſed ex ſince-
te, ſed ſicut ex Deo, coram Deo, in
iſto loquimur.*

t multi falſificantes: Græci interpretantur

non adulteramus *verbum Dei*, id eſt, neque gratiam ejus extinguimus, aſſerentes nos ad illam prædicandam eſſe idoneos. Pſeudoapoſtolos notat & vitiantes verbum Dei, ſanamque doctrinam permixtione falſitatis: quod faciunt caupones vinum aquâ miſcentes. Sed tanquam ſincerus Evangeliſta, qui neque Dei verbum adulterat admixtione alienæ doctrinæ, neque eo abutitur ad quæſtum, aut gloriam humanam: ſed tanquam acceptam à Deo, loquimur *coram Deo*, vel in conſpectu Dei, Deum teſtem judicem præ oculis habentes *in Chriſto*; per Chriſtum, vel authoritate Chriſti: ex *Chryſ.*

CAPUT III.

Aſſerit ſe commendatitiis epiſtolis non indigere: commendationem ſatis habens ex illorum fide: Excellentiorem Evangelii quàm legis gloriam: & Judaïcorum cæcitatem aperit.

℣. 1. *Incipimus iterùm noſmetipſos commendare? aut numquid egemus (ſicut quidam) commendatitiis epiſtolis ad vos, aut ex vobis?*

S*icut quidam*, quia circa finem præcedentis capitis viſus erat ſe laudare, atque ideò ſuſpicari poterant commendandi ſui gratiâ, ſeque in illorum benevolentiam inſinuandi ea dixiſſe: tollit hanc ſuſpicionem. *Incipimus*, (inquit) *iterùm noſmetipſos commendare*, aut benevolentiæ veſtræ inſinuari quærimus? *Numquid egemus* aliorum *commendatitiis epiſtolis ad vos, aut ex vobis* ad alios, *ſicut quidam*, ſupple, *egent*, id eſt, commendatitias ſtudiosè conquirunt. Undique pſeudoapoſtolos notat, ùt c. 10. ex *Chryſ.*

℣. 2. *Epiſtola noſtra vos eſtis, ſcrip-*
in cordibus noſtris, quæ ſcitur, &
itur ab omnibus hominibus:

Vos Eſtis mihi vice epiſtolæ commendati-
, quorum virtutes in noſtri commendatio-
m omnibus proferimus, ùt *cap.* 9. Vos eſtis
elebiliter animo meo inſcripti & infixi: *quæ*
r & legitur ab omnibus: ſcilicet dum veſtra-
, virtutum mentionem ubique facio: hinc
ur quòd eſtis nobis vice commendatitiæ
tolæ, ùt 1. *Cor.* 9.

℣. 3. *Manifeſtati quòd epiſtola eſtis*
riſti, miniſtrata à nobis, & ſcripta
n atramento, ſed ſpiritu Dei vivi:
in tabulis lapideis, ſed in tabulis
dis carnalibus.

Dum manifeſtum eſt quòd menti veſtræ
riſtus inſcriptus eſt, cujus leges & mandata
corde ſcripta habetis, & hoc modo epiſtola
is *miniſtrata à nobis*, noſtro miniſterio, con-
ipta *Spiritu Dei vivi* quem in vobis illo lar-
ente inſcripſimus: *non in lapideis*, quomodo
im lex, ſed *in carneis* mentis veſtræ *tabulis*,
que non duris inſtar lapidis, ſed mollibus
ſtar carnis; id eſt, facilibus & promptis ad
bediendum, ùt *Ezech.* 11. & 36. Corinthii fi-
les ſunt epiſtola, in quantum fides & chari-
s & cætera quæ lex nova præcipit, in eorum
ordibus impreſſa erant per Spiritum Sanctum.

℣. 4. *Fiduciam autem talem habemus*
per Chriſtum ad Deum:

Scilicet quòd epiſtola eſtis miniſtrata à nobis
Deique ſpiritu inſcripta, non noſtro merito,
qui nos inidoneos miniſtros agnoſcimus: ſed
Dei gratiâ, qui nos idoneos fecit miniſtros no-

vi teſtamenti: de ea re non in nobis, ſed in Chriſto & per Chriſtum gloriamur *apud Deum*, à quo ſcilicet miniſterii noſtri præmium expectamus, ùt ad *Rom.* 4.

℣. 5. *Non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt :*

Græcè, *non quòd idonei ſumus à nobis ipſis cogitare aliquid*, cogitatione ſcilicet ejus quòd attinet ad pietatis viam & verum Dei cultum, ait *Aug. lib. de dono perſ.* c. 13., atque cogitatione non qualicumque., ſed afficiente voluntatem. Nam bonum aliquid & pium cogitare ſolâ mentis apprehenſione, ſic ut voluntas rei cogitatæ vel apprehenſæ nullatenùs afficiatur, poteſt homo ex ſeipſo ac ſolis naturæ viribus: neque ad hujuſmodi cogitationem opus habet gratiâ Dei per Chriſtum. Sed illud propriè nec Latinis eſt cogitare, nec Græcis λογίσασθαι. Quod quidem verbum non ſimpliciter ſignificat animo quippiam apprehendere, ſed cum deliberato rationis judicio & voluntatis affectu: ùt accipitur *Philip.* 4. ℣. 3. & 1. *Cor.* 13. ℣. 5. Sed idoneitas, ſeu quòd idonei ſumus ad aliquid boni vel cogitandum vel agendum : verbo, quidquid boni poſſumus, id totum *ex Deo eſt* per Chriſtum : Græci verò ſic explicant non aliud eſſe noſtrum, aliud Dei, adeòque nihil planè noſtrum eſſe, ne minimum quidem; ſed totum Deo adſcribendum: ita *Chryſ.* & *S. Thom.*

℣. 6. *Qui & idoneos nos fecit miniſtros novi teſtamenti: non litterâ, ſed ſpiritu : littera enim occidit, Spiritus autem vivificat.*

Tranſit ad commonſtrandam dignitatem & excellentiam miniſterii ſibi crediti, quod erat

miniſterium novæ legis, idque ex comparatione ejus cum lege veteri, ut *Col.* 1. ℣. 12. Græcè, *...neos*, ſufficientes *nos fecit*; ut ſenſus ſit: Qui Deus inter alia bona quæ ex ipſo habemus, etiam hoc nobis Apoſtolis contulit, quod aptaverit & idoneos reddiderit novi teſtamenti miniſtros. Idoneos autem, non quæ noſtra ſunt quærentes, ſed quæ Jeſu Chriſti; neque verbum Dei adulterantes, ſed ex ſinceritate tanquam coram Deo illud annunciantes: ut ſit velut reſponſio ad id quod interrogaverat. *Et ad hæc quis idoneus?* nos idonei ſumus non ex nobis, ſed ex Deo, qui nos idoneos fecit *novi teſtamenti miniſtros.* Eſt autem novum teſtamentum, pactum ſeu promiſſio vitæ æternæ gratuitò donandæ nobis à Deo per Chriſtum. *Non ſecundùm litteram, ſed ſpiritum.* Græci habent, non *litteræ & ſpiritûs*: ut intelligas Apoſtolos miniſtros ſpiritûs non litteræ. Litteram autem hoc loco intelligit legem Moſaïcam, *quæ occidit* cum ſui trangreſſores capitaliter punit: ſpiritum autem legem Evangelicam, quæ *vivificat* vitam æternam largiendo, ùt ad *Rom.* c. 4. ℣. 15. c. 5. ℣. 20. c. 7. ℣. 5. & *ſeq.* 1 *Cor.* c. 15. ℣ 56. & *Gal.* c. 3. ℣ 19. *Eſtio* tamen præplacet, quòd Apoſtolus hîc dicat, *litteram*, id eſt legem veterem *occidere*, quia eos, quibus data eſt, æternæ morti reddit obnoxios: non quidem per ſe; ſed ex occaſione latentis in eis concupiſcentiæ: & profectò hæc expoſitio conformior videtur textibus citatis.

℣. 7. *Quòd ſi miniſtratio mortis litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non poſſent intendere filii Iſraël in faciem Moyſi propter gloriam vultûs ejus, quæ evacuatur:*

℣. 8. *Quomodo non magìs miniſtratio Spiritûs erit in gloria?*

℣. 9. *Nam ſi miniſtratio damnationis gloria eſt : multò magìs abundat miniſterium juſtitiæ in gloria.*

Ex dato diſcrimine legis & Spiritûs colligit quantò plus gloriæ debeatur miniſterio novæ legis quàm veteris. Quòd ſi (inquit) miniſterium legis occidentis atque mortiferæ, tabulis lapideis inſculptæ, glorioſum fuit, utpotè glorificatum per inſignem claritatem & ſplendorem vultûs *Moyſis*, quando ſecundò deſcendit de monte legem adferens; ùt *Exod.* 34. (Alii *miniſtrationem mortis in litteris* exponunt legem mortis miniſtratam) adeò, inquam, clarificatum fuit illud legis occidentis miniſterium, *ut non poſſent filii Iſraël* intentis oculis aſpicere *faciem Moyſi* miniſtrantis legem, idque *propter gloriam*, ſeu claritatem *vultûs ejus* inſigniter radiantis *ex conſortio ſermonis Domini*, quæ tamen *evacuatur*, id eſt, evaneſcit ac perit (neque enim perpetuò reſplenduit facies Moyſi) *quantò magìs miniſtratio ſpiritûs*, id eſt, lex Evangelica glorioſa, quæ ſpiritum largitur, *erit*? Si enim *miniſtratio damnationis*, id eſt, lex damnationis adminiſtra, quia ſuos prævaricatores morte damnabat vel mortis æternæ occaſio erat, glorioſa fuit, glorioſiorem oportet eſſe legem Evangelicam, id eſt, *juſtitiæ*, hoc eſt, juſtificationis adminiſtratricem: ex *Gaig.*

℣. 10. *Nam nec glorificatum eſt, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam.*

Quamquam (inquit) *quod claruit*, id eſt, lex quæ glorificata eſt in legiſlatore Moyſe; non verè glorificata *eſt in hac parte*, id eſt, in

mparationem legis Evangelicæ *propter ex-llentem* ejus *gloriam*; ſic enim Græci inter-etantur *in hac parte*, & referunt ad *glorifi-um eſt*, non ad *claruit*.

℣. 11. *Si enim quod evacuatur, per oriam eſt: multò magìs quod manet, gloria eſt.*

Id eſt. Si miniſterium quod cum lege abo-ndum erat, & jam abolitum eſt, glorioſum it: *multò magìs* miniſterium legis uſque in fi-m permanſuræ glorioſum erit: ſiquidem ma-debetur gloria rebus permanſuris, quàm olendis; quo ſenſu Chriſto tribuitur ſempiter-m ſacerdotium. *Heb.* 7.

℣. 12. *Habentes igitur talem ſpem, ltâ fiduciâ utimur:*

Spem de permanente gloria Evangelii; pro *ducia*. Græcè libertas, & audacia. Cùm igitur, quit, nos Evangelicæ legis miniſtri *ſpem* ha-amus tam excellentis gloriæ, quam ex mini-erio noſtro expectamus; multâ libertate uti-ur in Evangelio prædicando: id enim conve-t luci ac gloriæ legis Evangelicæ.

℣. 13. *Et non ſicut Moyſes ponebat vela-men ſuper faciem ſuam, ut non intende-rent filii Iſraël in faciem ejus, quod eva-cuatur,*

℣. 14. *Sed obtuſi ſunt ſenſus eorum. Uſque in hodiernum enim diem idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non revelatum, (quoniam in Chri-ſto evacuatur)*

Explenda ſententia eſt; *& non* facimus *ſicut Moyſes*, qui *velamen ponebat ſuper faciem*

ſuam; id eſt, non occultamus Evangelii lucem, ſicut Moyſes in typo fecit, occultans eam Iſraëlitis. Hanc verò Moyſi hiſtoriam myſticè *Paulus* accipit: *velamen* enim quo ſplendentem faciem velabat Moyſes, carnalium ceremoniarum obſervantiam, aut rerum temporalium promiſſiones ſignificabat, quæ non ſinebant Judæos carni inhærentes in faciem Moyſi proſpicere, id eſt, claram & lucidam & ſpiritualem legis intelligentiam habere, *obtuſam* mentem habentes; quòd carnalium ceremoniarum & intelligentiarum velamen, adhuc *Pauli* tempore faciem illos Moyſi, id eſt, claram legis ac veteris teſtamenti cognitionem intueri ac noſſe non ſinebat: quod tamen velamen (inquit) *evacuatur* & tollitur *à Chriſto*, qui finis legis fide receptus: quem cùm Judæi non receperint, ſequitur nondum eſſe remotum ab eorum oculis, id eſt, mentibus velamen.

℣. 15. *Sed uſque in hodiernum diem, cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum.*

Repetit idem ut addat aliquid quo velaminis ſignificationem clariùs explicet. *Sed* (inquit) *uſque in* hoc tempus *cùm* in eorum ſynagogis *legitur* lex vetus à Moyſe ſcripta (per omne ſabbathum *Act.* 15.) manet *velamen ſuperpoſitum* cordibus eorum; ubi ſignificatur velamen iſtud eſſe aliquid inhærens animis, quocirca non obſcuritas librorum legis & prophetarum, ùt quidam putant; ſed mentis hebetudo, quam parit affectio carnalis ac terrena, quâ nimirùm mens impeditur, ne Scripturas intelligat & veritati acquieſcat, quòd eſt nolle credere, myſticè per velamen ſignificatur: ex *Orig. hom.* 12. *ſuper Exod.*

℣. 16. *Cùm autem converſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.*

Ad Dominum, qui *ſpiritus* dicitur ℣. 17. Moſes ſcilicet relictâ litterâ Spiritui ſancto ſpiritualem ſenſum docenti adhæſerint, vel cùm converſus fuerit Iſraël ad Deum ſeu ad Dominum, ſive totus ùt in fine ſæculi, ſive aliquis eis, *tunc auferetur velamen* de cordibus eorum. Alii *converſus fuerit* ad Moyſen referunt. Moyſes averſus à Domino, & facie velatus ſignificavit populum veterem Deo contrarium, cor habentem obſcuratum: Idem verò Moyſes converſus ad Dominum atque retectam habens faciem typum geſſit populi Chriſtiani ad eum converſi, & revelatâ facie cordis ſalutis myſteria contemplantis: ex *Eſtio*.

℣. 17. *Dominus autem Spiritus eſt: ubi autem Spiritus Domini: ibi libertas.*

Deinde ne quiſquam infirmiorum auditorum audiens quòd Moyſes ad Dominum converſus auferebat velamen, ipſe verò cùm à *Paulo* ad Spiritum converti admonetur, putet ſe ad Dominum non converti. Subjungit *Dominus autem ſpiritus eſt.* Ne timueris (inquit,) etiam ad Dominum converteris, cùm ad ſpiritum converteris: Nam *Dominus ſpiritus eſt* ejuſdem majeſtatis, eodem modo adorandus, ejuſdemque ſubſtantiæ cum Patre ac Filio. *Libertas* dicitur prout opponitur ſervituti & jugo legis, in fide enim Chriſti libertas, ùt *Joan.* 3. ℣. 8. 1. *Cor.* 12. ℣. 11.; & ſpecialiter, attenditur illa mentis libertas, quâ liberè & abſque velaminis impedimento rem objectam mens aſpicit & conſiderat. Nam & hanc libertatem adfert Spiritûs ſancti præſentia.

℣. 18. *Nos verò omnes, revelatâ facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini Spiritu.*

Adeo, inquit, in libertate ſumus, ut omnes *nos à tectâ facie* (neque enim apud credentes contigit eſſe velamen) *gloriam Domini* intuentes *transformemur*. Ut enim argentum ſoli oppoſitum, ipſum etiam quoſdam emittit radios per incurſum ſolis: ita & nos in baptiſmate per ſpiritum repurgati & illius radiis illuſtrati ſplendorem quemdam intelligibilem emittimus. Vult autem & ipſos ad Apoſtolorum ordinem adducere in eo quod ait. *Nos autem omnes gloriam Domini* in *ſpeculo videntes*, hoc eſt, ſpiritu illuminati *à claritate in claritatem*, vel ut aliqui legunt, *à gloria*, ſcilicet Domini *in gloriam*, id eſt, in ipſum ſplendorem *transformamur* à gloria ſpiritûs ad noſtram gloriam factâ tranſmutatione; & ad talem, inquit, gloriam pervenimus, ad quam veriſimile eſt pervenire eum qui *à Domini ſpiritu*, ſive à Paracleto illuminatur, & obſcurâ imagine gloriæ ejus inſignitur. Vel ejuſdem gloriæ imagine in nobis ùt in ſpeculo receptâ velut in eam transformamur: nam imago in ſpeculo quodammodo forma ſpeculi eſt. Vel per gloriam & imaginem idem ſignificatur, nempe Chriſtus qui eſt gloria & imago Dei increata; quomodo vir eſt imago & gloria Dei creata, 1. *Cor.* 11. Senſus autem totius loci eſt. Moyſes ablato velamine Dominum aſpiciens ſignificat nos Evangelii miniſtros, quotquot ſumus qui revelatâ facie gloriam Domini, id eſt, notitiam myſteriorum ſalutis noſtræ, quibus glorificatur Deus, non ſolùm in nobis velut ſpeculis quibuſdam recipimus: verùm etiam more ſpeculorum refundimus ad alios, id eſt,

...um mentibus eandem notitiam apertâ ac ... Evangelii prædicatione repreſentamus; ...ùm à ſpiritu libertatis authore, cujus mi...ium obimus, ad hoc impulſi: ita & *Gaig.*

CAPUT. IV.

...on ſuam, ſed Chriſti gloriam in prædi...ndo quærere: ſeque affligi, ſed non ...jici ait, ob ſpem repoſitæ ſibi æter... gloriæ.

...1. *Ideò habentes adminiſtrationem, ... quod miſericordiam conſecuti ſu..., non deficimus,*

P Ergit exponere miniſtrorum novæ legis officium, & collegas ſuos Titum, Silvanum, Timotheum & alios comprehendit. Cùm igitur, inquit, hoc tam excellenti miniſterio fun...ur, non noſtris meritis, ſed gratuitâ Dei ...gnitate & electione ad illud vocati, *non ...imus*, id eſt, non ſuccumbimus malis & ...rſitatibus, quæ nobis accidunt hujus mi...rii cauſâ: ita *Chryſ.*

...2. *Sed abdicamus occulta dedecoris, ... ambulantes in aſtutia, neque adulte...ntes verbum Dei, ſed in manifeſtatione ...itatis commendantes noſmetipſos ad ...nem conſcientiam hominum coram Deo.*

...ebraïſmus, *occultamenta dedecoris*, id eſt, ...ulta dedecora, quæ ſolent à peccantibus ...ultari, quæ manifeſta cùm fiunt, ignominiam ...runt perpetranti. Arguit enim pſeudoapo...los, qui cùm pietatis & ſanctitatis umbram

quamdam præ ſe ferrent, & externam ſpeciem intùs tamen eſſent impuri. Apoſtolus verò ad ſuas actiones miniſterio ſibi credito reſpondere: ut quomodo miniſterium eſt claritatis ac veritatis revelatæ: ſic actiones ſint ejuſmodi, præclaram lucem ament, non quæ latebras quærant: non *in aſtutia* aliud loquentes, aliud cogitantes, neque doloſè tractantes ſive falſificantes *verbum Dei*: ùt qui non diſpenſant illud, quale traditum eſt purum, ſincerum ac integrum, ſed permixtione ſapientiæ ſæcularis aut Judaicæ doctrinæ corrumpunt & vitiant: aut certè in eo miniſtrando ſuam, non Dei gloriam quærunt; qualia Pſeudoapoſtoli faciebant, quos infrà *cap.* 11. ſubdolos operarios appellat. Nos verò nihil in actionibus noſtris ſimulantes nudâ veritate, ac rebus ipſis noſmetipſos commendamus omnium hominum conſcientiæ, ſive credentium, ſive non credentium: ex *Chryſ.* Vel *in manifeſtatione veritatis*, ad doctrinam refertur; hoc modo: ſed apertâ & ſincerâ prædicatione veritatis Evangelicæ probamus nos omnium conſcientiis veros & idoneos Evangelii miniſtros: ita ut ſi dicere velint homines quod ſentiunt, negare non poſſint, nos Evangelii negotium agere ſincerè & ex animo, velut *coram Deo* judice, quem nemo fallere poteſt. Vel ad veritatem vitæ ſimul & doctrinæ, ut ſenſus ſit: Tam vitæ noſtræ, quàm Doctrinæ ſinceritas omnibus eſt manifeſta, ac ſeipſum omnibus commendat & probat: adeò ut nec ipſum Deum, qui intuetur occulta cordium, judicem refugiat: ex Græcis & *Cajet.*

℣. 3. Quòd ſi etiam opertum eſt Evangelium noſtrum; in iis, qui pereunt, eſt opertum:

Quia prædixerat omnes revelatâ facie gloriam

[h]omini contemplari, præoccupat id quod ſibi [o]pponi poſſet, dicens, ſi aliquibus *incognitum* [eſt] *Evangelium*; per eorum infidelitatem ſtare, [ut] quam ne cognoſcerent, illorum mentes [di]abolus excæcavit, ut manifeſtam Evangelii [lu]cem non percipiant. Unde quòd dixit vela[m]en eſſe poſitum ſuper cor eorum præcedenti [ca]pite, id nunc universè de reprobis ſignificat. [N]on ergo id provenit à parte miniſtrorum no[væ] legis, quaſi lumen Evangelii ſuâ prædica[ti]one non ſatis oſtendant, quomodo veteris le[gis] miniſter Moyſes ſui vultûs claritatem velo [o]btegebat, ne videretur à populo. *Quòd ſi* ad[hu]c velatum & occultum eſt quibuſdam Evan[ge]lium quod prædicamus: duntaxat *iis qui* [p]*ereunt*, id eſt, reprobis velatum eſt & oc[cu]ltum.

℣. 4. *In quibus Deus hujus ſæculi ex[cæ]cavit mentes infidelium, ut non fulgeat [i]llis illuminatio Evangelii gloriæ Chriſti, [q]ui eſt imago Dei.*

Deus verus ac bonus intelligitur, qui excæcare dicitur infidelium mentes non malitiam impertiendo, ſed gratiam non largiendo, quâ prædicato ſibi Evangelio non credant: ita *Chryſ.* *Iren. lib.* 3. *cont. Gnoſt.* c.7. & *lib.* 4. c.48. & *Tert. lib.* 5. *cont. Marcion.* c. 11. & *Aug. lib.* 21. *cont. Fauſtum Manich.* c. 2. & *contra adverſ. legis & prophet. lib.* 2. c. 7. & 8.; oſtendens ex aliis Scripturis quomodo rectè dicatur, Deum excæcare mentes quorundam: id enim facere *non malitiâ*, *ſed juſtitiâ*, videlicet ob merita præcedentium peccatorum. Hoc autem modo accipiendo vocem *Deus*, ly *ut* in verbis ſequentibus conſequentiam, vel eventum ſignificat, non cauſam. Alii inter quos *Eſtius*, reflectentes, Apoſtolum Deum dicere cum ad-

junctione *hujus ſæculi* putant intelligi Diabolum, qui princeps hujus ſæculi intelligitur, quia nimirùm iis principatur qui terrena ac peritura bona cœleſtibus anteponunt: ex *Cyr. l.* 8. *ſup. Joan. c.* 16.; vel quia mundum hunc inferiorem, in quo nos verſamur, ſibi quodammodo ſubjectum habet: quatenùs ſcilicet in pœnam peccati quod in hunc mundum invexit, & per quod hominem ſibi ſubegit, data eſt ei poteſtas (reſtricta tamen arbitrio voluntatis divinæ) tam ſpiritualiter, quàm corporaliter hominibus nocendi per elementa ac res cæteras humanis uſibus ſubſervientes, propter quod & cibus quem ſumimus, *ſanctificatur per verbum Dei, & orationem* 1. *Timoth.* 4. vide *Rom.* 8. ℣. 20. 1. *Cor.* 2. ℣. 8. *Eph.* 2. ℣. 2. & c. 6. ℣. 12. Diabolus etiam mundi rector, tenebrarum harum dicitur *Joan.* 12. 14. & 16. Senſus juxta hanc expoſitionem eſt. Obvelatum eſt Evangelium noſtrum iis qui pereunt, hoc eſt infidelibus, quorum mentes hujus ſæculi Deus, id eſt, Diabolus excæcavit, dum pravis ſuggeſtionibus & ſuaſionibus eos avertit à fide Evangelii ipſis annunciati: ſic etiam exponit *Auguſt. lib.* 21. *cont. Fauſtum.* c. 9. Dicit itaque Apoſtolus Diabolum velo quodam excæcationis obtegere mentes infidelium, reproborum, ut eos ſuis radiis non attingat lumen Evangelii: cujus prædicatione gloria Chriſti per Apoſtolos ipſius miniſtros ejuſque lumine perfuſos ad aliorum illuminationem toto mundo diffunditur, ac ſi dicat, Chriſtum nobis eſſe imaginem Dei, primùm quidem Apoſtolis, qui propiùs eum intuiti ſunt: Deinde & cæteris per Apoſtolos ad eandem imaginem intuendam adductis; ſic enim qui vident Chriſtum, vident & Patrem, cujus eſt imago ſecundùm naturam increatam, à quo emanat tanquam lumen de lumine: *Hebr.* 1. *Sap.* 7.

Non enim noſmetipſos prædica-
ed Jeſum Chriſtum Dominum no-
: nos autem ſervos veſtros per Je-

eſertur ad id quod præceſſit, *commen-*
oſmetipſos, non enim prædicamus noſ-
, id eſt, ad gloriam & quæſtum no-
ed Chriſtum, id eſt, ad gloriam Chriſti.
ificat Apoſtolus cur addiderit *gloria*
ſimulque verum officium miniſtri
ci pergit declarare: nempe ut omnis
io noſtra ad eum referatur, ùt Do-
noſtrum, vel etiam totius creaturæ,
-℣. 27. *Heb.* 1. ℣. 2. Noſmetipſos autem
hibemus, *ùt ſervos*; palam fatemur,
aliud eſſe quàm *ſervos veſtros* prop-
m Dominum, à quo miniſterium hoc
unctum eſt, ùt 1. *Cor.* 9. ℣. 19.

. *Quoniam Deus, qui dixit de te-*
lucem ſplendeſcere, ipſe illuxit in
es noſtris ad illuminationem ſcien-
ritatis Dei, in facie Chriſti Jeſu.
eteipſum dicis ſervum noſtrum? Qua-
ia amati eſtis, inquit, à Deo: ipſe enim
initio juſſit, *Gen.* 1. ut à tenebris lux
eret, eſt is qui *illuxit*, hoc eſt, hic *illu-*
cordibus noſtris, illuxit autem illumi-
os ac revelans ſui notitiam & gloriam:
xit nobis, ut nos illuminaremus alios,
ſcilicet à nobis in illos eodem lumine
onis gloriæ ejus, claramque & glorioſam
cognitionem (hoc eſt enim quod vocat
am claritatis Dei) illuceſcere aliis face-
In facie, hoc eſt per faciem Chriſti. Nam
lium accepimus veram Patris cognitio-
ut ipſe ait *Joan.* 17. Et manifeſtatum eſt

nobis quòd ſit Pater; & quòd in Trinitate ejuſdem eſſentiæ, ejuſdemque potentiæ colatur Deus: ex *Oecum.* Vel Græcè *in perſona*, id eſt, vice, nomine & authoritate *Chriſti*, cujus nos hac in parte legati ſumus & miniſtri, ùt c. 3. & 5.

℣. 7. *Habemus autem theſaurum iſtum in vaſis fictilibus: ut ſublimitas ſit virtutis Dei, & non ex nobis.*

Theſaurum, id eſt, auguſtum munus iſtud Evangelicæ prædicationis *habemus in vaſis fictilibus* fragili hoc corpore, *ut ſublimitas ſit virtutis Dei*, id eſt, ne noſtris meritis tantam dignitatem tribueremus, ſed ſublimi Dei potentiæ ac virtuti, qui vaſis fictilibus tantùm divinæ ſapientiæ theſaurum credere dignatus eſt, ait *Guig.* Sunt qui theſaurum intelligunt illuminationis, ùt *S. Thom.* Nam miniſterium Evangelicæ prædicationis eſt miniſterium illuminationis in vaſis fictilibus, alludens ad lumina quæ portantur in vaſculis. Simul oſtendens illum theſaurum ab Apoſtolis non occultari, ſed palam mundo exhiberi more lucernæ, ùt *Matth.* 5. Porrò theſaurum hunc geſtare dicuntur Apoſtoli in vaſis fictilibus, quia corpore mortales erant, & quia viles & rudes, illiterati, ignobiles, inopes & omnium injuriis expoſiti propter Evangelium quod prædicabant. Ut ſenſus ſit. Apoſtolos geſtare pretioſum ac lucentem Evangelici miniſterii theſaurum in ſeipſis tamquam in vaſis fictilibus: ſic ut per vaſa non corpora solùm, ſed ipſos homines ſignificet fragiles & contemptibiles: ut magnitudo & excellentia virtutis quæ in illis apparet, Dei ſit, hoc eſt tota Deo tribuatur, ùt *Rom.* 1. ℣. 16. *Cor.* 2. ℣. 5. & hujus Epiſtolæ c. 6. ℣. 7. 2. *Tim.* 1. ℣. 8. Seu ut omne bonum

theſauro proveniens attribueretur po-
)ei, non evangelizantium viribus, in-
aut ſapientiæ, ùt pluribus exemplis
Chryſ.

In omnibus tribulationem patimur,
anguſtiamur : aporiamur, ſed
ſtituimur :

, inquit, totum eſt potentiæ Dei, quòd
ſtacei ſimus in tantiſque circumagamur
nibus & afflictionibus, non frangimur,
dimus eum qui in nobis eſt, theſaurum:
ur, ſed non opprimimur: vel labora-
ntes, non autem egeſtate afflicti, aut
ſuccumbentes. *In omnibus*, inquit,
negotiis. Eum verò qui premitur, non
eſt gratiæ Dei: vel quòd inter tot pe-
rvarentur in vita in tanta vitæ deſpe-
velut ſi vaſa fictilia atque fragilia ve-
r agitata non frangantur, donec tem-
merit ab ipſo conſtitutum.

Perſecutionem patimur, ſed non
quimur : dejicimur, ſed non pe-

utionem patimur, inquit, quidem cau-
terii noſtri & agitamur, at non deſe-
Deo: *Humiliamur*, ſed non confun-
affligimur & contemnimur, nec tamen
mus. *Dejicimur*, & quòd ad magnitu-
fflictionis attinet, jam dejecti ſumus;
ratiâ non perimus: hoc eſt, in ambiguis
exis rebus, portum ſalutis invenimus.
uantum ex tentationibus lucrum, in-
yſ.

℣. 10. *Semper mortificationem Jeſu in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Jeſu manifeſtetur in corporibus noſtris.*

Mortificationem græcè *mortem* : circumferre autem *mortem Jeſu*, eſt ſimilitudine quâdam mortem Chriſti exprimere; quod faciebat *Paulus* tot afflictionibus, & ut ita dicam, mortibus propter Evangelium quotidie obnoxius. Circumferimus autem, inquit, *ut vita manifeſtetur in corporibus noſtris*, id eſt, ut dum corpora noſtra ad extremam redacta internecionem & afflictionem, ſtatim propter ſpem & fidem quam in Chriſtum habemus, vegetiora fiunt, *manifeſtetur* Chriſtum reſurrexiſſe & vivere, qui nos quotidie ab his periculis & mortibus eripit, & occultâ quâdam virtute conſervat in vita, pro quo nos reſurrectionem & vitam ejus prædicantes talia patimur.

℣. 11. *Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jeſum : ut & vita Jeſu manifeſtetur in carne noſtra mortali.*

Hic locus ſuperiorem explicat & ad eumdem modum exponendus eſt : Ideò, inquit, à Deo permittimur *tradi in mortem*, *ut manifeſtetur* quòd Chriſtus ſurrexit & vivit : vel proptereà nosipſi *in mortem tradimur*, *ut vita* Domini *manifeſtetur* & agat in nobis nempe in futuro ſæculo : ita *Oecumen.*

℣. 12. *Ergò mors in nobis operatur, vita autem in vobis.*

Igitur *in nobis Apoſtolis*, qui prædicamus vobis Evangelium ſalutis, *mors* agitur & exercetur. Nam, ùt ſuprà dictum eſt, *perſecutionem patimur*, &c. Ut viciſſim *in vobis vita* agatur

exerceatur, id eſt, per noſtra pericula, no- ſtramque quotidianam mortem vobis gignitur, augetur, perficitur vita ſpiritualis. Nam Apo- ſtolorum & Martyrum mors vita eſt Eccleſiæ. *Photius* interpretatur vitam, & religionem, quæ in illis per Apoſtolorum afflictiones au- gebantur. Alii Græci interpretantur, nos mo- rimur ob Evangelium, ut vos per illud me- liorem & æternam vitam vivatis. Vel eſt iro- nica approbatio in Corinthios, tanquam dicere velit Apoſtolus. Interim dum nos quotidianis objicimur periculis, vos ſecuri vitam agitis & animos relaxatis periculorum expertes. ex *Chryſ.*

℣. 13. *Habentes autem eumdem ſpi- ritum fidei, ſicut ſcriptum eſt: Credi- di, propter quod locutus ſum: & nos cre- dimus, propter quod & loquimur:*

Photius interpretatur *habentes eumdem ſpiri- tum fidei* cum David, de quo ſcriptum eſt, *credidi*, &c. *Et nos credimus* cum illo, in Chri- ſtum ſcilicet & reſurrectionem, *propter quod & loquimur* & confidenter prædicamus, ſcien- tes nos fore reſurrectionis illius participes. *Spiritum fidei*, id eſt, fidem à ſpiritu donatam, quomodo legimus ſpiritum manſuetudinis, for- titudinis pro ipſis Spiritûs ſancti donis. Vel in genere *eumdem ſpiritum fidei* cum iis, quæ crediderunt ſancti Patres & Prophetæ, quorum unus fuit David: Vel eadem intelligi cum iis quæ credebant Corinthii, ac ſi dicat. Quamvis mors in nobis operetur, & vita in vobis, quia tamen nos eandem vobiſcum fidem habemus, idcircò ad eadem promiſſa tendimus & ean- dem vobiſcum in futuro ſæculo vitam & im- mortalitatem expectamus. *Sicut ſcriptum eſt: Credidi, propter quod locutus ſum*, in Hebræo legitur, *Credidi, quia loquar*, ut cauſa ſignificetur

tur non in eo quod ſequitur conjunctionem, ſed in eo quod præcedit. *Theod.* exponit illud *credidi* de fide reſurrectionis, quia David in præcedenti Pſalmo dixiſſet *placebo Domino in regione vivorum*, & nos credimus de eadem re credita: Vel quemadmodùm David inter perſecutiones & pericula credidit ſe perventurum ad regnum ſibi à Deo promiſſum, & propterà de eo confidenter apud homines locutus eſt: ita nos quoque miniſtri novæ legis, licèt perſecutionibus preſſi & periculis expoſiti, tandemque morituri, certiſſimè tamen credimus nos ad gloriam promiſſam perventuros, propter quod & confidenter de ea vobis loquimur.

℣. 14. *Scientes quoniam qui ſuſcitavit Jeſum, & nos cum Jeſu ſuſcitabit, & conſtituet vobiſcum.*

Scientes, id eſt, certâ fide perſuaſi quòd Deus Pater *qui Dominum Jeſum* crucifixum & mortuum *ſuſcitavit* à morte ad vitam immortalem & glorioſam; *nos* quoque miniſtros ejus ad ſimilem gloriam per ipſius meritum ſuſcitaturus eſt, ùt *Joan.* c. 12. ℣. 26. & c. 17. ℣. 24. & *Rom.* c. 8. ℣. 11. Non nos ſolùm; ſed & vos qui nobis miniſtrantibus Evangelio credidiſtis, à morte ſuſcitatos nobis adjunget ſibi exhibendos. Nam modeſtiæ causâ dixit *vobiſcum.* Ut magis appareat ipſum alios ſibi præpoſuiſſe: conſideravit enim illos, ùt finalem cauſam ſui miniſterii.

℣. 15. *Omnia enim propter vos: ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei.*

Omnia bona quin & ipſa reſurrectio, vel univerſum miniſterium noſtrum ordinatur ad utilitatem & ſalutem veſtram; ideò nos æquum eſt conſortes fieri ſalutis & gloriæ veſtræ. Hoc

ctum eſt, ut gratia Dei exundaret dum
ribuitur, hâc verò exundante etiam
m actio ad Deum ſimul exundare, ait
Vel ut in multos effuſa gratia per mul-
m perſonas gratiarum actionem pariat
ffundat, quâ Deus glorificetur.

*. Propter quod non deficimus: ſed
, qui foris eſt, noſter homo cor-
tur: tamen is, qui intùs eſt, re-
r de die in diem.*

er ſpem (inquit) illius gloriæ quam ex
ctione expectamus, non ſuccumbimus.
uæ nobis Evangelii miniſtris ſupervene-
ſi externus *homo noſter* quotidie affligi-
termoritur indies, tamen *internus homo*
qui ſpiritu conſtat, renovatur & refloreſ-
es, ùt *ad Rom.* 7. ℣. 22. & c. 8. ℣. 10. Sic
itur in veterem & novum, ad *Rom.* 6.
b. c. 4. ℣. 22. & 24. *Col.* 3. ℣. 9. & 10.
ur autem à vetuſtate ignorantiæ &
d novitatem veritatis & juſtitiæ: quam-
hac vita novitatem perfectam non aſſe-
ſed demùm in futura, ùt notat *S. Thom.*

*. Id enim, quod in præſenti eſt
aneum & leve tribulationis no-
upra modum in ſublimitate æter-
oriæ pondus operatur in nobis,*

converſionem, ut audeas ſuſtinere af-
s & illis confidere. Nam *momentanea*,
breviſſimi temporis, inquit, brevitas eſt,
ut ceſſet afflictio. Non fuit autem ſatis
momentanea, ſed addit etiam levitas;
gloriæ pondus operatur: nec utcum-
, ſed mirè ac *ſupra modum* id facit.
ſidera retributionis exundantiam. Si-
rependitur æternum levitati pondus,

afflictioni gloria. Et nec in his quieſcit retributionis exundantia, ſed addit, mirè & ſupra modum, ait *Oecum.* Nota opera bona patientiæ, quæ toleramus, afflictiones, tametſi momentaneas & leves, eſſe merita quibus æterna ac præcellens gloria futuri ſæculi retribuenda ſit, ut *ad Rom.* 8.

℣. 18. *Non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna ſunt.*

Quoniam afflictionem quæ gravis eſt, dixit levem: oſtendit quomodo levis ſit præſens afflictio: Si conſideremus (inquit) *non quæ videntur, ſed quæ non videntur.* Nam ſi futura præſentibus opponas, levia apparent præſentia; ſunt enim temporalia illa quæ videmus, ut ſunt opes, honores, dignitates: illa verò æterna, quæ non videmus, ſed credimus. Hoc autem refert, ne ſegnes ſimus ut uno momento deliciemus, ait *Chryſ.*

CAPUT V.

erreni corporis diſſolutionem ut
ſo induatur, ſcilicet Chriſto,
judicem expectat: non hominibus
e oſtendit, cujus ſe legatum aſſe-
it per eum nos Patri reconciliatos
iciet.

Scimus enim quoniam ſi terre-
nus noſtra hujus habitationis diſ-
, quòd ædificationem ex Deo ha-
domum non manufactam, æter-
cælis.

N ſpecie explicat magnitudinem
præmii miniſtris Evangelicis in fu-
turum reſervati, de quo in genere
locutus fuerat. *Si* (inquit) *terre-*
ſtris domus noſtra, id eſt, hoc cor-
io ſuper terram moramur ad tempus,
tabernaculo, intereat, *habemus* in ſpe
mem aliam & *domum in cælis non ma-*
: quam domum quidam glorificatum
quidam vitam æternam intelligunt de
ninus *Joan.* 14. *in domo Patris mei*
s multæ ſunt. Quomodo ex hoc loco
is probet, ſanctorum animas ante cor-
urrectionem frui gloriâ ac beatitudine
vide in *Eſtio. Si* pro *poſtquam*, vel
er locutus eſt propter eos, qui in ad-
omini vivi reperientur, quos abſque

diſſolutione corporis, & ſomno mortis ad immortalitatem immutandos ſignificare voluit, ùt 1. *Cor.* 15. & 1. *Theſſ.* 4. ex *Cajet.* Corpus vocatur *domus*, quia eſt animæ domicilium, & *terreſtris* dicitur, non tam ideò quòd in terram reſolvitur, quàm quòd ſuper terram inhabitatur: ſicut immortale corpus domus erit cœleſtis. Dicitur *tabernaculum*, quia non diu duraturum more tabernaculorum, quæ parantur in paucos dies ùt 2. *Pet.* 1. ℣. 14. Quidam per domum non manufactam intelligunt virtutem Spiritûs S., per quam in die reſurrectionis domus corporis noſtri glorificabitur, ùt *Rom.* 8. ℣. 11. Verùm nihil convenientius accipitur, quàm corpus reſurrectione glorificandum ad ſimilitudinem corporis Chriſti, quod vocatur *tabernaculum Heb.* 9. ℣. 11. & quod Chriſtus ipſe *templum* appellat *Joan.* 2. ℣. 19.

℣. 2. *Nam & in hoc ingemiſcimus, habitationem noſtram, quæ de cælo eſt, ſuperindui cupientes :*

Græci ἐν τούτῳ, vel *in hoc* corpore, vel propter hoc; quia ſperamus æternam domum, *ingemiſcimus cupientes* habitationem noſtram, *quæ de cælo eſt*, id eſt, animam noſtram, quæ ad imaginem Dei creata eſt & tota cœleſtis, gloriâ æternâ *ſuperindui :* ſi tamen veſtiti fide ac bonis operibus, & non nudi inveniamur. Vel intellige habitationem noſtram cœleſtem, corpus glorioſum, quod tale de cœlo futurum eſt: ex *Gaig.* Vel glorioſum corpus ipſius Chriſti, de quo 1. *Cor.* 15. ℣. 47. Nam & Chriſtum à nobis indui phraſis eſt Apoſtolica, *Rom.* c. 13. ℣. 14. & *Gal.* c. 3. ℣. 27.

℣. 3. *Si tamen veſtiti, non nudi inveniamur.*

Quod tamen non aliâ conditiòne ſperare li-

cilicet habitaculo cœleſti ſuperindui:
ſi virtutum ac bonorum operum orna-
; induti, non autem nudi in die adventûs
ii reperiamur, ùt *Coloſ.* 3.ỳ.12. *Apoc.* 16.
Vel ſi modò poſtquam induti fuerimus
e per reſurrectionem, *non nudi inv nia-*
gloria: reſurrectio enim communis erit
us; at gloria juſtis propria: ita Græci.
perindui cupientes: quod quidem nobis
geret, *ſi veſtiti* corpore, & *non nudi* inve-
ur in adventu Domini. Sed quia hoc fieri
oteſt (oportet enim animam priùs exui
o habitaculo, quàm induatur habitaculo
i.) Ideò gemimus deſiderio naturæ, quo
us mori, retardante deſiderium gloriæ:
Thom. Vel idcircò conditionatè Apoſtolus
s eſt, quia reverà quidam veſtiti inve-
r, alii verò nudi. Nam electi qui ſuper-
erunt in adventu Domini, reperientur
corpore: qui verò ante illud tempus ex
ita migraverint, invenientur corpore nu-
Quo fiet ut hi quidem induantur corpore
urrectionem, ſimul accedente indumen-
riæ: Illi verò tantùm ſuperinduantur
, utpote non nudi inventi, ſed adhuc
re veſtiti, nec eo ſpoliandi: ita *Caj tanus.*
ſenſus convenit cum aliis duobus locis,
s de reſurrectione mortuorum diſſerit
olus, ſcilicet 1. *Cor.* 15. & 1. *Theſſ.* 4.;
convenit *Tertul. lib. de reſur. car.* Sed an
s conſequens ſit eos qui reſidui erunt in
ntu Domini, ſinè morte tranſituros ad
am juxta *Tertuliani* & græcorum opinio-
, cui *Cajet.* conſentit, non planè conſtat.
t enim reſponderi ex mente Apoſtoli, eos
cenſeri corporibus ſuis exuendos, nudoſ-
futuros, quorum mors adeò brevis erit,
eque ſomno mortis occupentur, neque

corporum reſolutionem patiantur: utpote continuò redituri ad vitam, ùt 1. *Cor.* 15.

℣. 4. *Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus gravati: eo quòd nolumus expoliari, ſed ſuperveſtiri, ut abſorbeatur quod mortale eſt, à vita.*

Id eſt. Dum ſumus in hoc corpore caduco & fragili, in quo velut in tabernaculo moramur, expectantes domum non manufactam æternam in cœlis, dolemus ac geminius hâc corruptibili carne velut onere depreſſi, ſuſpirantes ad incorruptionem. Non quòd velimus *ſpoliari* & hoc corpore in perpetuum privari: ſed illud magis immortali gloriâ *ſuperveſtiri*, *ut* per apprehenſionem vitæ æternæ *abſorbeatur* ipſius corruptio & mortalitas, ſicque corpus ex mortali reddatur immortale.

℣. 5. *Qui autem efficit nos in hoc ipſum, Deus, qui dedit nobis pignus ſpiritûs.*

Græci legunt, *effecit in hoc ipſum*, id eſt, creavit in hunc finem, ut immortales & incorruptibiles eſſemus & gloriæ ipſius participes. *Deus*, ſubaudi *eſt*, qui nos miniſtros Evangelii *in hoc ipſum effecit*; Græcè paravit, formavit: & quotidie parat & aptos reddit ad hoc ipſum, id eſt, ad induendum vel ſuperinduendum domicilium cœleſte. *Deus eſt*, hoc dicit, ne quid ſibi tribuere videantur ii, in quorum perſona loquitur. Sed ut tales eſſe doceat, qui omne meritum ſui miniſterii quo ad immortalitatem aptantur, adſcribant virtuti & gratiæ Dei. Ratio autem cur illud ipſum, ad quod aptantur ac formantur, certò ſperare debeant, eſt quia gratia vel ipſe Spiritus ſanctus, cujus multa dona magna & manifeſta jam accepimus, eſt *pignus*, id eſt, arrha futuræ gloriæ nobis data à Deo, ut de gloria immortali-

dipiſcenda non dubitemus, imò certi
, ſi arrham ſuo tempore repræſentemus,
m ſpiritum vocavit pignus datum in cor-
, *ſup.* c. 1. ex *Chryſ.*

6. *Audentes igitur ſemper, ſcien-
oniam dum ſumus in corpore, pere-
mur à Domino:*

ſt. Quapropter de immortali hac gloria
ntes, nec ignari, quòd quamdiu *ſumus
corpore, peregrinamur*, id eſt, longè ab-
à *Domino*, cui cupimus eſſe præſentes,
p. 1. ℣. 23. *Theſſ.* 4. ℣. 16. *Apoc.* 14. ℣. 4. &
.. Occultatis triſtibus mortis nominibus
eſiderabilia ponit, ùt notat *Chryſ.*

7. (*Per fidem enim ambulamus,
per ſpeciem*)
licat abſentiam de qua dixit, peregrina-
Domino. *Per fidem enim ambulamus*;
hoc corpore mortali ſumus: hoc eſt,
aticam tantùm in fide, & non claram in
cie & eſſentia Dei cognitionem habe-
eſt, facie ad faciem nondum videmus,
or. 13. & *Joan.* 17.

8. *Audemus autem, & bonam vo-
tem habemus magis peregrinari à
e, & præſentes eſſe ad Dominum.*

ſt. Ex Dei promiſſione non modò confi-
expectamus gloriam corporum noſtro-
er reſurrectionem futuram in fine ſæculi,
etiam interim ſecundùm animas pari
ſperamus beatam præſentiam cum Chri-
uâ ſpe ac fiduciâ roborati æquo animo
s, imò libenter ac promptâ voluntate
imus, quòd à corpore peregrinandum no-
t. Ratiocinatur enim Apoſtolus in hunc
m. Dum ſumus in hoc corpore, peregrini

tur, niſi poſt reſurrectionem c
contendunt Græci ſchiſmatici & h
temporis, ùt notat *Eſtius*.

℣. 9. *Et ideò contendimus*
tes, ſive præſentes placere il

Quoniam ergo tanta præmia n
ſunt ac promiſſa, propterea *conte*
cè certatim nitimur fideliter ac co
niſterium noſtrum exequendo:
tes in hoc domicilio corporis, ſi
mortem peregrinantes, id eſt,
mortui Chriſto Domino placeam
biè poſt mortem non ſolùm place
& præſentes illi erimus, & cùn
mus. Minùs rectè exponunt, qui
abſentes à Chriſto, ſive præſent

℣. 10. *Omnes enim nos*
oportet ante tribunal Chriſti
unuſquiſque propria corporis

iſſimè Chriſto judici monſtraturus eſt ſibi eſſe
anifeſta; vel meliùs ad cæteros homines, quia
dicium illud apparebit omnibus juſtum, ſin-
lis videntibus omnia bona & mala aliorum,
t *Lyran.* qui ſenſus congruit cum ℣. 5. c. 4.
Ep. ad *Cor.* Porrò *tribunal Chriſti* eſt pote-
s judiciaria: & *ante tribunal Chriſti* non aliud
, quàm coram Chriſto judice. *Omnes nos*,
ellige omnes homines, & proinde etiam nos
poſtolos, omneſque novæ legis miniſtros,
delicet rationem ſui miniſterii Chriſto Do-
ino reddituros, ùt *Rom.* 14., ubi diximus
uomodo ſiſtendi ſint Apoſtoli & ſeſſuri &
dicaturi ſimul cum Chriſto, qui pronunciabit,
atth. 19. *Luc.* 21. *Ut unuſquiſque* reportet
ro iis quæ in corpore *geſſit* bona vel mala,
ræmium vel ſupplicium, idque juxta meri-
rum cujuſque rationem: ex *Chryſ.*

℣. 11. *Scientes ergò timorem Domini*
ominibus ſuademus, Deo autem mani-
ſti ſumus. Spero autem & in conſcien-
is veſtris manifeſtos nos eſſe.

Cùm igitur nos Evangelicæ legis miniſtri
ertò futurum ſciamus & ante oculos habea-
mus ſeverum illud & omnibus timendum ac
tremendum judicium Chriſti Domini, nitimur
hominibus perſuadere noſtram integritatem, ne
cui ſcandalo ſimus: nam quòd ad Deum at-
tinet, nihil opus eſt ut illi perſuadeamus: novit
enim receſſus intimos cordis noſtri. Interim
obſerva quòd ſi *Deo* jam *manifeſti ſumus*, non
ergo Chriſto nos manifeſtandos eſſe demum,
ſed hominibus coram Chriſto, ùt diximus.
Spero autem & confido ſinceritatem noſtram,
quâ in Evangelico munere verſamur, ita jam
diu vobis manifeſtam & probatam eſſe, ut bene
de nobis ſentiatis. Hoc dicit propter aliquos,

qui à pſeudoapoſtolis malè perſuaſi, minùs bonam habebant de *Paulo* ejuſque collegis exiſtimationem. Quam ſuſpicionem mali, ſi repellere poſſumus & neglexerimus, pœnam luimus, ait *Chryſ.*

℣. 12. *Non iterùm commendamus nos vobis, ſed occaſionem damus vobis gloriandi pro nobis: ut habeatis ad eos, qui in facie gloriantur, & non in corde.*

q. d. Ideòque non hæc ſcribo, quòd magnoperè ſtudeam me meoſque Evangelii ſocios iterùm vobis commendare, ùt quorum in conſcientiis ſatis manifeſti ſumus: *ſed* ut *occaſionem demus vobis* Corinthiis noſtro nomine *gloriandi:* vel ut præbeamus vobis materiam gloriandi de nobis, idque adversùs æmulos gloriæ noſtræ, qui nobis obtrectant. Hæc enim erat juſtiſſima cauſa ſui commendandi ne per ipſius vituperationem & contemptum fructus Evangelio deperiret. *Ut habeatis* in promptu quod pro nobis dicatis *adversùs eos, qui gloriantur in facie*, ſive exteriori ſpecie, id eſt, de iis quæ exteriùs apparent, gloriam captant; nimirùm ad hoc intenti, ut appareant hominibus glorioſi: *Non autem in corde*, id eſt, non ex cordis ac conſcientiæ teſtimonio, quemadmodum ipſe *Paulus* gloriabatur c. 1. Græci legunt: *Et non corde*, id eſt, & non ita ſentiunt corde, utì foris de ſe prædicant: non tales intùs ſe vident, quales exteriùs videri volunt.

℣. 13 *Sive enim mente excedimus, Deo: ſive ſobrii ſumus, vobis.*

Id eſt. Si limites rationis egreſſi magnificentiùs aliquid ac diviniùs loquimur, vel etiam de nobis magnificè ſentimus, *Deo*, id eſt, ad Dei honorem id facimus, id eſt, ne de doctrina

ſius, nobiſque miniſtris abjectiùs ſentiatis. ive ſobrii ſumus. Græcè modeſti ſumus, ac odum ſervantes ad mediocria nos & humilia emittimus, *Vobis.* Id eſt, propter vos id facimus, ut vos modeſtos eſſe doceamus: ita *Gaig.* Vel ùt Syra, *ſive inſanimus* glorioſè de nobis pſis loquentes, *Deo* inſani ſumus, id eſt, hoc pſum facimus ad gloriam Dei: ne ſi nos ejus iniſtros vobis habeamur contemptui, ſimul jus doctrina per nos prædicata contemnatur. ive de nobis humiliter ac modeſtè loquimur, uod ſolent homines ſanæ mentis: *vobis* tales mus, hoc eſt id totum veſtri causâ facimus, nbecillitati veſtræ nos accommodantes, & umilitatis exempla præbentes: ita *Eſtius.*

℣. 14. *Charitas enim Chriſti urget nos: æſtimantes hoc, quoniam ſi unus pro omnibus mortuus eſt, ergò omnes mortui ſunt:*

Charitatem intellige, vel eam quâ nos Chriſtum diligimus volentes omnia facere ad ejus nutum & honorem, ùt ſervos redemptitios decet, qui non ſunt ſui, ſed Domini: vel quâ Chriſtus nos diligit; *urget* exemplum charitatis: ut neque gloriæ cupiditas cogat nos inſanire, neque rursùs abjectio & puſillitas animi ſobrios nos reddat, ſed ad utrumque impellit exemplum charitatis Chriſti (ſi enim Chriſtus *pro omnibus mortuus eſt*,) quid non facere nos tamquam ejus legati debemus, ut eos pro quibus mortuus eſt, adducamus ad ſalutem? *Æſtimantes* Græcè *judicantes*, animo reputantes. Græci non legunt *ſi*, ſed quoniam omnes mortui erant, ideò etiam pro omnibus mortuus eſt. Et fuit pretium illud ſufficiens & ſuperabundans ad omnes redimendos, atque ſalvandos. Verùm non omnibus, ſed ſolis electis ex Dei

prædeſtinantis voluntate applicatur, id eſt, Chriſtus ſuâ paſſione ſufficienter omnes redemit, ſed non omnes efficienter. Quam efficientiam attendentes alii hoc ſenſu non repudiato *Paulum* de prædeſtinatis interpretantur: quibus omnibus & ſolis efficaciter ad ſalutem prodeſt mors Chriſti: ſic *S. Thom.* exponens *Hebr.* cap. 2. ℣. 9. *Ergo omnes mortui ſunt*, morte peccati in Adam. Vel veteri vitæ, ſcilicet peccati, & vivunt vitâ juſtitiæ, ùt *Rom.* 6. Vel *ergo mortui ſunt omnes*, id eſt, ita ſe quiſque debet reputare ac ſi mortuus eſſet ſibi ipſi. Qui proinde non debet deinceps ſibi vivere, ſectando ea quæ ſibi commoda ſunt, ſed vivere Chriſto, gloriam ejus quærendo, & voluntatem ejus implendo : ex *S. Thom.* ùt *Rom.* 14. ℣. 7. Ex quo declaratur vis argumentationis Apoſtoli, conſiſtens in eo, quòd Chriſtus ſuâ morte nos redemit. Quâ ratione & ipſe factus eſt omnium noſtrûm Dominus, & nos ejus ſervi: Servus autem non ſuus eſt, ſed Domini ſui ; ideòque non ſibi operatur, ſed Domino. Quare ſi pro omnibus mortuus eſt Chriſtus : omnes ergo quòd ad ſuas ipſorum actiones attinet, ſibi mortui ſunt, & Chriſto Domino vivere debent. Denique jam ex his ſatis apparet, id quod dicit Apoſtolus, Chriſtum pro omnibus mortuum eſſe, de prædeſtinatis ſive electis convenienter intelligi, tanquam ſic ratiocinetur. Si Chriſtus pro omnibus quos ad vitam elegit, mortuus eſt : Igitur omnes redemptionis ejus participes effecti, qui proinde ex electorum numero ſe eſſe meritò confidunt, mori debent indies veteri vitæ, & vivere vitam novam : aut mortui eſſe debent ſibiipſis, ut jam non ſuis commodis ſtudeant, ſed gloriæ Domini redemptoris ſui & ſaluti electorum, pro quibus redimendis ille mortuus eſt, ùt 2. *Tim.* 2. ℣. 10.

5. *Et pro omnibus mortuus eſt*
s: ut, & qui vivunt, jam non
vant, ſed ei, qui pro ipſis mor-
& reſurrexit.

Ad hoc unus ille *mortuus eſt pro omni-* dem illi pro quibus mortuus eſt, quam- nt vitâ naturali, deinceps tamen *non* *at* quaſi liberi, facientes quidquid ſug- propria voluntas, ſed ſibi mortui, *vi-* *qui pro ipſis mortuus eſt*: id eſt, omnes actiones inſtituant ad nutum & vo- & honorem ſui Domini, qui ipſos te redemit; eoque redemptionis jure uos effecit.

6. *Itaque nos ex hoc neminem*
s ſecundùm carnem. Et ſi cogno-
ſecundùm carnem Chriſtum: ſed
am non novimus.

oc ſcilicet tempore, Græcè *ex nunc* id eps. Ex obſcuritate hujus verſûs plures nt expoſitiones, quas multas refert S. *ommentario*: ubi docet illud *ſecundùm* poſſe referri vel ad vocem *Neminem*, verbum *Novimus*. *Theop. & œcumen.* etantur *Neminem ſecundùm carnem*, id um viventem ſecundùm veterem & car- vitam deinceps à *Paulo* cognoſci. Neque *Chriſtum ſecundùm carnem* (ùt verbis ibus affirmat) hoc modo *Paulus* aliquan- noverat: Unde & in ea parte variare ur ſuam expoſitionem. Alii probabiliùs t iſta verba hoc ſenſu cum *verſu præceden-* niam Chriſtus pro nobis reſurrexit, ut mortales redderet: idcircò nos hâc ſpe talitatis crediti, & in eam totis animis de cætero neminem ſecundùm carnem

hanc mortalem magnifacimus: nec magnoperè curamus ea quæ ſunt præſentis ac mortalis vitæ, tam in nobis quàm in aliis: quia nec Chriſtum ipſum jam cogitamus ùt mortalem, ſed ùt immortalem; & proinde ejus præſentiam in carne mortali, quæ cæteris Apoſtolis contigit, quam & ego aliquando magnifeci, nunc parvipendo. Et quid mirum? Quando illa Chriſti præſentia ſecundùm carnis infirmitatem impedimento fuit Apoſtolis, quo minùs ſpiritualem Chriſti doctrinam caperent? Unde dicit ad eos *Joan.* 16. *Expedit vobis, ut ego vadam; ſi enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos.* Ita ferè hunc locum intellexerunt *Aug. lib.* 11. *contra Fauſtum* c. 7. & 8., *Leo* & *S. Thomas.* Expoſitio tamen hæc infirmari videtur ex eo, quòd *Paulus* nequidem hoc modo Chriſtum ſecundùm carnem unquam noverat, hoc eſt in carne mortali numquam eum viderat. Probabilior *iſtio* videtur expoſitio deſumpta ex eo, quòd Pſeudoapoſtoli, qui utique Judæi erant, inter alia gloriarentur de nobilitate generis, quòd Hebræi, quòd Iſraëlitæ, quòd ſemen Abrahæ eſſent, ùt *cap.* 11. ẏ. 22. quod vocat Apoſtolus ibidem ẏ. 8. gloriari ſecundùm carnem. Docet hìc uſque adeò ſe ſibi ipſi ac veteri vitæ mortuum, & in alium hominem tranſmutatum eſſe, ut jam nihil illorum magnifaciat. Docet id ipſum pleniùs in Epiſt. ad *Philip.* c. 3 & *ad Rom.* c. 4. *Et ſi cognovimus ſecundùm carnem Chriſtum.* Quin etſi, inquit, aliquando magnum & glorioſum putavimus gentilem & conſanguineum eſſe Chriſti ſecundùm carnem, *ſed nunc* ita penitùs affectibus vitæ veteris mortui ut non ampliùs noſcamus, ſeu in hujuſmodi re gloriandum nobis cenſeamus: ita *Eſtius.*

. Si qua ergò in Chriſto nova
a, vetera tranſierunt: ecce facta
nia nova.

Si quis in Chriſto per baptiſmum reno-
, quantùm ad illum attinet *vetera tran-*
ut neque jam vetera delicta ſequi,
tuſtæ legi parere debeat: Vel *ſi qua*
o, id eſt, qui in Chriſtum credit,
atura eſt: illi *vetera tranſierunt. Nova*
s veteribus oppoſita ſunt fides, juſtitia,
, novum teſtamentum cum ſuis initi-
c præcipuè novi teſtamenti libertas. Et
ſæculo totus homo novus & beatus
n animam & corpus. Denique cœlum
& terra nova & Hieruſalem, id eſt,
nova, ùt *Apoc.* 21. ℣. 5. & *Levit.* 16.
ſ.

8. *Omnia autem ex Deo, qui nos*
liavit ſibi per Chriſtum: & de-
is miniſterium reconciliationis.

: ſuo quæ dixit eſſe *per Chriſtum*, tan-
vocat ac reſolvit in Deum ùt primum
m, ac ſi dicat. Univerſum hoc benefi-
novationis, quod Chriſtus nobis pro-
, quodque jam partim habemus, partim
mus, *ex Deo* eſt ùt fonte & authore
oni. Non ergo quòd dicit *omnia*, com-
r utrumque genus præcedens vetera
, ſed ſola nova. *Qui* Deus inquit, *nos*
res æternæ vitæ obnoxios in gratiam &
m recepit, hoc eſt peccata condonavit,
vit, in filios adoptavit, idque per Jeſum
m mediatorem & pacificatorem noſtrum,
i ne ſuâ ac morte pro peccatis noſtris
tri ſatisfecit ejuſque gratiam nobis pro-
Et injunxit ac delegavit *nobis* Apoſtolis

miniſterium reconciliationis hominibus annunciandæ: voluit nos humanæ reconciliationis, quam Chriſtus ſuâ paſſione paravit, eſſe velut executores & adminiſtros, utique per Evangelii Chriſti prædicationem. Sub qua tamen comprehende ſacramentorum ejus adminiſtrationem. Chriſtus enim ſuis Apoſtolis, quos ad *miniſterium reconciliationis* miſit, non ſolùm prædicandi Evangelii, ſed & baptizandi credentes, & peccata remittendi poteſtatem dedit, *Matt.* 28. & *Joan.* 20.

℣. 19. *Quoniam quidem Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non reputans illis delicta ipſorum, & poſuit in nobis verbum reconciliationis.*

Deus mundum ſibi reconcilians erat in Chriſto per unitatem eſſentiæ, Pater inquam in Filio, juxta dictum filii, *Joan.* 14. *Ego in Patre & Pater in me eſt.* Vel Deus erat reconcilians ſibi in Chriſto, id eſt, reconciliavit ſibi genus humanum per Chriſtum, ita Græci & *S. Thom.* *Non imputans*, hoc eſt per Chriſtum remittens hominibus peccata ipſorum, adeòque eos ſibi gratificans, ùt ait *Eph.* 1. ℣ 6. *in dilecto filio ſuo.* Nam remiſſio peccatorum ac reconciliatio non fit ſinè interna mentis ſanctificatione, *Coloſ.* 1. ℣. 22. *Mundum*, id eſt, omnes ac ſingulos homines, quia in Chriſti paſſione fuit meritum ac pretium & pœna ſufficiens ad reconciliandum Deo totum mundum & ad omnia mundi peccata tollenda, licèt hujus reconciliationis ac remiſſionis effectus non in omnibus exiſtat, ſed in iis tantùm, qui verbum reconciliationis ſibi prædicatum recipiunt: Vel meliùs, homines ex toto mundo electos ſeu prædeſtinatos ad ſalutem, ita *Gloſ.* & *Aug. tract.* 110. *in Joan.* Quomodo ad ſolos eos qui Chri-

porantur, reſtringitur quod *Matth.* c. 1.
it Angelus, *ipſe ſalvum faciet populum*
eccatis eorum. Non refert an *mundum*
in electis, an in omnibus vocatis aut
efficaciter ad fidem: modò conſtet
principaliter ab Apoſtolo ſignificari
ad *Tim.* c. 2. ℣. 10.

Pro Chriſto ergo legatione fun-
tamquam Deo exhortante per
ſecramus pro Chriſto, reconcilia-
eo.

m, inquit, noſtrum ſedulò exequimur
n obeuntes *pro Chriſto*, id eſt, vice
hriſti, *in perſona Chriſti*, cujus Apo-
us. (Dum meminit legationis, innuit
ncipatum Chriſti, quippe magnorum
n eſt legatos mittere.) Cùm nos le-
oſtrâ fungentes exhortamur aut *ob-*
homines, ut per fidem & pœnitentiam
ncilientur; ſic accipere debent, ac ſi
hortetur aut obſecret. Ille enim per
tanquam per ſuos miniſtros, qui hæc
ando per Chriſtum in terra degentem.
quam ſublatus eſt in cœlum Chriſtus,
vices nunc gerimus in terra. Deus
mus author, Chriſtus miniſter prin-
os miniſtri ſecundarii atque vicarii à
hriſto miſſi. Sermo eſt autem de Chri-
ne. *Obſecramus pro Chriſto*, id eſt,
homines vice Chriſti, tanquam per
rante. Non dicit præcipimus, admo-
ſed *rogamus*, *precamur*. Imò Deum
acit obſecrantem, non quidem ſimpli-
d per miniſtros, ut per hoc oſtendat
i præconem non ſolùm præcipiendo,
lo, admonendo: ſed etiam rogando,
ando agere debere ut homines acce-

dant ad Chriſtum, ùt 2. *Tim.* 4. ℣. 2. *Rom.* 12. ℣. 1. *Eph.* 4. ℣. 1. ut redeant in gratiam cum Deo. Mira Dei bonitas ipſe eſt, quem homines offenderunt peccando: & tamen legatos cum precibus ad eos mittit pro reconciliatione: ex *Chryſoſt.*

℣. 21. *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo.*

Rationem reddit quærendæ & ſperandæ reconciliationis cum Deo. Et ratio eſt magna Dei benignitas & miſericordia, quâ filium ſuum, *qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit*, id eſt, fecit eum hoſtiam ſeu ſacrificium pro peccatis noſtris, ùt *Oſe.* 4. ℣. 8. *Levit.* 4. ℣. 29. *Num.* 6. ubi ſimiles occurrunt locutiones. Vel *fecit eum peccatum*, id eſt, hominem morti, miſeriis ac paſſionibus ſubjectum, & per hæc peccatoribus ſimilem, ut in peccato ſit ſimilitudo peccati; vel pœna peccati intelligatur: ex *Aug. in enchir. cap.* 41. & *lib.* 2. *con. Max.* cap. 2. Vel fecit eum reputari peccatorem ab hominibus, *Iſa* 53. quo ſenſu dixit Bethſabee ad Davidem 3. *Reg.* 1. *Erimus ego & filius meus Salomon peccatores*, id eſt, reputabimur ùt ſontes, ac vitâ periclitabimur. Vel *peccatum*, id eſt, magnum peccatorem, quaſi dicat Apoſtolus. Noſtri causâ tractavit eum, tanquam ipſum peccatum, ipſe ſcelus, id eſt, tanquam hominem inſigniter ſceleratum, ut *in quo poſuerit iniquitatem omnium noſtrum*, *Iſa.* 53. idque more capri emiſſarii, qui portabat omnes iniquitates filiorum Iſraël, quas ejus capiti Pontifex fuerat imprecatus, *Lev.* 16. *Fecit* igitur Chriſtum Deus *peccatum*, quando tradidit eum in mortem crucis, quo genere ſupplicii ſolent affici ſumm[i] latrones, qualis Barrabas, & illi duo regum

mino cruci affixi, *Luc.* 23. *Gal.* 3. ℣. 13.
21. ℣. 23. Hinc jam ſequitur Chriſtum
am fuiſſe magnum peccatorem, ſcilicet
ui ex pœnis ſolent æſtimare peccata.
efficeremur juſtitia Dei in ipſo, id eſt,
am Chriſtum, hoc eſt per Chriſti meri-
idem autem *juſtitia* dicitur *Dei* & noſtra:
ia à Deo eſt: noſtra verò, quia in nobis;
ia eam Deus donat: noſtra, quia nos
cipimus: ex *Aug. lib. cont. Pelag. cap.* 7.
de gratia ad Honor. cap. 10. Vel quæ
Deo juſtitia eſt, id eſt, vera ùt ad *Rom.*
℣. 17. c. 3. ℣. 21. & c. 10. ℣. 3. Itaque
Apoſtolus Chriſtum pro nobis factum
ccatum, ut nos per eum verè juſti effice-
eâ nempe juſtitiâ, quæ Deo probata ſit:
vel maximè refellatur imputativæ ju-
ommentum, ùt ad *Rom.* 4. ex *Chryſ.*

CAPUT VI.

ur ne tempus gratiæ negligant: ut
dverſis & proſperis veros ſe Dei mi-
ros exhibeant: à jugo cum infideli-
ducendo revocat.

1. *Adjuvantes autem exhortamur
vacuum gratiam Dei recipiatis.*

Roſequitur Apoſtolus decla-
rare officium legatorum Chri-
ſti. Græcè *coöperantes*, ſeu *ad-
juvantes*: alii ad homines re-
ferunt: id eſt, ad Corinthios,
ùt Latini & *Chryſ.* Alii ad ho-
& Deum, ùt *Theophyl.* & *S. Thom.* Alii
um ſolummodo & meliùs, ùt *Oecum.* &
ùt 1. *Cor.* 3. ℣. 9. ut ſenſus ſit. Cùm Deus
iſto mundum ſibi reconciliaverit cauſam

exhibendo ſufficientem reconciliationis ejus & juſtificationis in merito paſſionis Chriſti: nos Apoſtoli, quibus à Deo datum eſt miniſterium reconciliationis annunciandæ & exequendæ: Deo *coöperantes* tanquam ejus miniſtri cum obſecratione vos exhortamur, ut ne tantum beneficium, quod per nos vobis Corinthiis non modò prædicatum, ſed etiam impenſum eſt (quippe qui illud recepiſtis) *in vacuum* & ſinè fructu receperitis: hoc eſt, ne reddatis illud vobis inutile. Quod certè futurum eſt, ſi in fide ſuſcepta non perſeveretis, aut fidem ſinè bonis operibus arbitremini vobis ſufficere. Quod tamen beneficium priuſquam applicetur, magis in Deo intelligitur, quàm in hominibus: ut hæc *gratia* ſit benigna Dei voluntas, quâ Filium ſuum nobis dedit, ùt ad *Tit.* 2. ℣. 11. Quanquam & inhærens *gratia in vacuum* recepta rectè dicitur, quando quis in ea non perſeverat, ſed peccando eam abjicit.

℣. 2. *Ait enim: Tempore accepto exaudivi te, & in die ſalutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis.*

Ait enim Deus, vel Scriptura *Iſa.* 49. Sunt autem verba Dei Patris ad Chriſtum, quibus teſtatur ſe eum exaudiſſe orantem pro electorum ſalute, eorum qui erant ex Gentibus colligendi; proque eadem cauſa laboranti, (ſicut dicitur *Iſaiæ* c. 53. quod laboravit anima ejus) auxiliatum fuiſſe, idque *in tempore accepto* ſeu placito: id eſt, meritò omnibus acceptabili: & in quem Gentes ad ſalutem vocare conſtituit. Apoſtolus autem accommodat eum locum Dei promittenti exauditionem & auxilium hominibus, ſi opportunitatem temporis à ſe conceſſi, quo ſalus ipſis paratur, non negligant, & gratiam

1 in vacuum recipiant. Vel ſic expone.
n Deus Pater ad Filium incarnatum,
accepto exaudivi te, &c. quomodo nunc
1 ſunt. *En* (inquit Apoſtolus) tempus
ceptabile & ſalutiferum, de quo Deus
erbis Prophetæ memoratis locutus eſt
m. *Nunc eſt*, nunc advenit & jam vobis
atum eſt, & proptereà vos exhortamur,
nittatis ut gratiam hanc in vacuum re-
- Acceptum Deo, vel meliùs homini-
eſt, dignum quod cum plauſu & ex-
e ab omnibus acceptetur & ſuſcipiatur;
nundo ſalutem adferens, id quod ex-
ſignificatur per vocem *acceptabile*,
o Chriſtus ipſe vocatur *expectatio Gen-*
n. 49. Et *deſideratus cunctis gentibus*,
2. Non quòd Gentes eum aut expecta-
it deſideraverint, (neque enim erat
ciatus aut promiſſus Gentibus,) ſed
entium futurus erat ſalvator; ideòque
meritò cum ingenti deſiderio expectan-
t 1. *Tim.* 1. ℣. 15.

. *Nemini dantes ullam offenſionem*,
vituperetur miniſterium noſtrum:
entia hoc modo connectitur. Coöperan-
iquit) & exhortantes perſiſtimus, nul-
iquam *dantes offenſionem*, caventes ne
verbo aut facto ſcandalizemus, ut mi-
m Evangelicæ prædicationis, cujus ex-
iam ſuprà demonſtravi, non reprehen-
non infametur, non malè audiat apud
s. Non dixit ut ne accuſetur: ſed ut
m occaſionem habeat ullus, in quo
e poſſit, ùt notat *Chryſ.*

℣. 4. *Sed in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis,*

Non ſolùm, inquit, ſtudemus puri eſſe ab accuſationibus ac indignationibus ſive querelis, ſed etiam noſmetipſos exhibuimus ac oſtendimus ùt *Dei miniſtros*. Græcè *commendantes nos ipſos ut Dei miniſtros*, id eſt, uti facere convenit Dei miniſtros, quorum eſt Dei gloriam in omnibus ſpectare, *per ſuſtinentiam* ſeu *patientiam multam*; vel magnam, vel multorum malorum, quæ ſubnectit. Tribulationes ſeu præſſuræ ſunt qualeſcumque afflictiones etiam vulgares & quotidianæ: neceſſitates graviores: anguſtiæ graviſſimæ, ùt c. 1. ex *Theoph.*

℣. 5. *In plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis,*

In verberibus ferendis, ùt c. 11. *in carceribus abundantiùs*, in ſuſtinendis tumultibus populi paſſim adversùm nos concitatis, potiſſimùm à Judæis, ùt *Act.* 13. 14. 16. 17. 18. & 19. Labores dicit, & quòd manibus ipſe operaretur, & fatigationes quas propter prædicationem ſubibat.

℣. 6. *In caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in ſuavitate, in Spiritu ſancto, in charitate non ficta,*

Hactenùs recenſuit ea quibus exercetur patientia, nunc cætera proſequitur, per quæ ſe ſuoſque exhibere dicit ſemetipſos ùt Dei miniſtros. *In caſtitate.* Græcè per puritatem, per ſinceritatem. Vox Græca communis eſt ad caſtitatem & eam virtutem, quâ quis à cupiditate munerum alienus eſt. Sinceritatem vocat mo-

, & exhibitum ſinè ſumptu Evangelium;
ıque in omnibus puritatem. *In ſcientia*,
ıpientia, quæ vera eſt ſcientia, ùt oppo-
pientiæ ſæculari; quâ inflati erant pſeu-
oli: vel in docendi ſtudio; vel de ſcien-
itur, de qua 1. *Cor.* 12. & 13. *Longani-*
t virtus, quâ illatæ ab aliis injuriæ æqua-
tolerantur, ùt 1. *Cor.* 4. *In benignitate*;
tas & facilitas, quâ quis aliorum mori-
ntùm licet, ſeſe accommodat, aſperi-
rum oppoſita. Deinde oſtendit unde
di fuerit animus. *In ſpiritu* (inquit)
ſpiritum perſeveravimus, ſeu per ſer-
piritûs ſancti, quo agimus. *In charitate*
lata, ùt *Rom.* 12. ℣. 9. non verbis, ſed
utem hominum quærentes, etiam cum
etrimento. Hâc enim re dilectionem
a Corinthios probat infrà *cap.* 11. & 12.

In verbo veritatis, in virtute
er arma juſtitiæ à dextris, &
ris,

bo veritatis quòd alibi dixit non adul-
ſeu non dolo tractantes *verbum Dei*
4. *In potentia Dei*, per quam omnia
ımus, ùt *Rom.* 15. ℣. 19. & 1. *Cor.* 2.
ſuprà cap. 4. *A dextris*, id eſt, ſive
ritate, ſive in adverſitate, vel undi-
ni ex parte, ut ſenſus ſit. Commen-
oſmetipſos undequâque per virtutum
nis generis, vel declaramus nos Dei
in proſperis & adverſis. Monſtrat
ıa ſint etiam tribulationes: ex *Chryſ.*

er gloriam, & ignobilitatem, per
m, & bonam famam: ùt ſeducto-
races, ſicut qui ignoti, & cogniti:
ıuanta res ſit non capi faſtu ob exhi-

bitos honores, vel ob ignominiam dejici per maledicta & laudes. *Ut ſeductores* ſive impoſtores, id eſt, errorum magiſtri: tales enim habebantur *Paulus* & ſocii ejus à multis Judæis: falsò tamen; quia reverà *veraces* erant. *Sicut qui ignoti*, id eſt, multis videmur *ignoti* & comtemptibiles: At reverà cognoſcimur & in pretio habemur apud probos & pios.

℣. 9. *Quaſi morientes, & ecce vivimus: ut caſtigati, & non mortificati;*

Quaſi morientes, id eſt, etſi quotidie ob innumeras afflictiones pro mortuis habemur, caſtigamur tamen à Domino & non occidimur, ùt *cap.* 4. ℣. 9. Seu videmur caſtigari quando flagris cædimur à magiſtratibus, velut malefictores & publicæ pacis perturbatores. Sed ad declarationem innocentiæ noſtræ, factum eſt divinitùs, ut inter tot perſecutiones & ſupplicia nondum ſimus occiſi.

℣. 10. *Quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes: ſicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes.*

Apud extraneos propter illa quæ patimur, dolere exiſtimamur, ſemper tamen & in omnibus gaudemus; perduravimus quaſi mendici: ſed multos ditavimus aut ſpiritualibus divitiis, aut etiam terrenis. Siquidem habebant omnium apertas domos ſive familias, quæ faciebant quidquid juberent Apoſtoli. Et *Paulus* nihil habens omnia poſſidebat: præcepta enim orbi dabat: etenim (inquit) ſi fieri potuiſſet, oculos veſtros effoſſos dediſſetis mihi. *Gal.* 4. ex *Chryſ.*

. *Os noſtrum patet ad vos ô Co-
, cor noſtrum dilatatum eſt.*

ercurrit certamina & declaravit inte-
& patientiam miniſtrorum novæ legis
e: nunc ſpeciatim Corinthios alloqui-
eſtans ſuum erga eos affectum, ut
aſperitatem correptionis ſequentis. *Os*
, inquit, *apertum eſt ad vos*, vel erga
licet ad loquendum liberè vobiſcum,
vos inſtruendos. q. d. Non poſſum ſi-
pro ſalute veſtra vos non commone,
Cor noſtrum ingenti charitate erga vos
m eſt, vel affectu gaudii, ùt *Iſa.* 60. ℣. 5.
8. ℣. 32. & 4. ℣. 1. unde ſubdit *dila-
'vos.* Ut quod calefacit, dilatare facit:
aritatis opus eſt dilatare: ex *Chryſ.*

. *Non anguſtiamini in nobis: an-
ini autem in viſceribus veſtris:*
, cùm in corde noſtro per meam ami-
is, non anguſto ibi loco ſedetis, ſed
toto corde noſtro habitatis: at verò
s veſtræ viſcera uſque adeò anguſta
ne in mutuam benevolentiam recipere
tis: ex *Gaig.* Vel quòd anguſtiam pa-
quòd triſtes eſtis & compreſſo corde,
nobis id provenit, qui vobis ex cha-
àm optimè volumus, & in quibus ha-
emplum gaudii ſpiritualis: ſed ejus
: cauſa eſt *in viſceribus veſtris*, id eſt,
: ex *Hilar. in Pſ.* 118.

. *Eamdem autem habentes re-
tionem, tamquam filiis dico: di-
ri & vos.*

tes vel *afferentes*, id eſt, vos mihi pa-
rentes gratiam, meamque erga vos
ntiam remunerantes effusè me diligite,

ſicut ego vos : Vel ſicut in perpetuo gaudio ſumus, licèt triſtes videamur, vobis quoque tanquam filiis annuncio. *Dilatamini & vos in æterno* gaudio Spiritûs ſancti.

℣. 14. *Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio juſtitiæ cum iniquitate? Aut quæ ſocietas luci ad tenebras?*

Græci putant non modò de matrimoniis contrahendis loqui *Paulum*, ſed inhibere ne qua cum infidelibus neceſſitudo ſit & familiaritas, quâ fiat ut in partem illorum declinent, mores eorum & vitia ſequantur, ùt *Pſ.* 105. ℣. 35. Et rationibus oſtendit quàm ſit abſurdum fideles *jugum ducere cum infidelibus*. Nam ſicut fieri non poteſt ut juſtitia conſortium habeat cum injuſtitia : ita rectè fieri non poteſt, ut fidelis qui in Chriſto factus eſt juſtitia Deî, in unum jugum coëat cum infideli, cujus vita injuſtitia eſt penè perpetua. Lucem vocat fideles, tenebras verò infideles, ùt *Eph.* 5. ex *Chryſ.*

℣. 15. *Quæ autem conventio Chriſti ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli?*

Volens ipſos omnibus modis ab incredulis diſcedere, non dixit juſtis & injuſtis, ſed quod majus erat : non dixit, operariis lucis ac tenebrarum, ſed quod plus erat ; non dixit miniſtris Chriſti & Satanæ, ſed quod erat terribilius. Poſtmodùm ne videatur nudarum rerum feciſſe comparationem, ad ipſas deſcendit perſonas hoc modo. Sicut his quæ ſuprà dicta ſunt nihil invicem commune eſt, ita neque *fideli cum infideli.*

16. *Qui autem conſenſus templo Dei* *idolis? Vos enim eſtis templum Dei* *ſicut dicit Deus : Quoniam inha-* *bo in illis, & inambulabo inter eos,* *ro illorum Deus, & ipſi erunt mi-* *pulus.*

eſt. Sicut abſurda res eſt in templo Dei, id eſt, falſorum deorum ſimulacra co- & venerari: per hunc enim perverſum quodammodò deſinit eſſe templum Dei, templum idolorum; ita rem vobis in- facitis, ac vos ipſos profanatis, dum ad tem recipitis infideles idolorum cultores. *consenſio* ſeu confœderatio vobis, qui *mplum Dei, cum infidelibus qui ſunt tem- orum*, id eſt, Diaboli, qui in idolis co- ſe ingerit? Quaſi dicat. Nulla poteſt is conſenſio, niſi cum graviſſima Dei & ipſorum injuria: ita *Eſtius* ex *Oecum.* at Corinthiorum cum infidelibus com- ationem, quâ propter amicitiam miſce- ſacrificiis eorum & menſis, in quibus hyta parata erant, ac per hoc participa- quâdam idololatræ efficiebantur, & ſocii niorum, ùt 1. *Cor.* 10. Quâ autem ratione fideles *ſint templa Dei*, ut tamen om- num Dei templum conſtituant, diximus 3. ipſius autem Dei teſtimonio probamus ſſe templum Dei, *Levit.* 26. *Inhabitabo is* per gratiam quâ faciam ut me colant. *mbulabo in eis*, varias virtutum actiones s me colant, in eis excitando, atque ndo. Ego me in eis Deum exhibebo gu- ans & protegens eos ac benefaciens, & e mihi viciſſim populum præſtabunt obe- em & ex animo ſubditum : vel illi me bunt pro Deo, ac ſpem ſalutis in me po-

nent, & ego viciſſim habebo eos pro meo populo; protecturus eos & beneficiis affecturus. Vel, ego me Deum illis præſtabo, & ùt populum meum eos diligam, protegam & beneficiis fovebo. Vel illi me pro Deo ſuo habebunt, & tanquam populus meus vero cultu ſe mihi ſubjicient.

℣. 17. *Propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis :*

Vos templum Dei eſtis, nam Deus habitat & ambulat in vobis: atqui templo Dei nullus debet eſſe conſenſus cum templis idolorum; ergo recedendum vobis eſt ab iis qui templum ſunt idolorum. Non dixit, ne feceritis quippiam impurum, *ſed ne tetigeritis. Iſaiæ* c.52. Ex quo intelligendum, Apoſtolum hortari fideles non ut corporali converſatione & habitatione ſeparentur ab infidelibus; ſic enim (ùt in priore epiſtola jam dixerat) debuiſſent de mundo exire. Sed ut animo ſeparentur, malis non conſentientes, & ſicut ſtatim initio ſequentis capitis explicat, ſeſe mundantes ab omni inquinamento carnis & ſpiritûs ùt & *Eph*. c.5. ℣. 11. Cæterùm quatenùs cuique periculum eſt ſuæ Salutis ex corporali cohabitatione ſeu converſatione cum infidelibus, eatenùs etiam corporaliter ſe debet abſtinere: ex *Aug. lib.* 3. *cont. Epiſt. Parm.* c.3.

℣. 18. *Et ego recipiam vos : & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios, & filias, dicit Dominus omnipotens.*

Nam ſi ab illis, inquit, exieritis, manſionem apud me habebitis, *Et ego vos* in amicitiam meam *recipiam*, & in adoptionem filiorum, ſic ut per eam efficiamini divinæ conſortes naturæ, & per hoc bonorum hæredes. 2. *Pet.* 1. *Dicit Dominus* ſcilicet 2. *Reg.* c.7. ℣. 14. vel *Jerem.* c.31. ℣.9. vel *Iſaiæ* c.43. ℣. 6.

CA-

CAPUT VII.

erga Corinthios dilectionem oſten-
& conſolationem quam ex illis ac-
it. Gaudet de illorum contriſtatione
undùm Deum ; & de illorum obe-
ntia gloriatur.

I. *Has ergò habentes promiſſiones, ſimi, mundemus nos ab omni in- nento carnis & ſpiritûs, perficien- ctificationem in timore Dei.*

Romiſſiones illæ ſunt, quòd Deus in nobis tanquam in templo ſit habitaturus & ambulaturus, quòdque nos ejus populus & filii & filiæ: ideò, quia ſcilicet templum Dei n eſſe debet & purum ab omni immun- & populum Dei & filios ejus, & filias ſſe ſanctos, omniſque fœditatis expertes. *mentum carnis* eſt, quod carne conſum- ùt impudicitiæ, commeſſationes, ebrie- *Inquinamentum ſpiritûs* eſt idololatria, diſſentiones, æmulationes, &c. *Munde- s*, oſtendit ne perfectos quidem, quales Apoſtoli, ita prorſus mundos eſſe, ut s mundatione non egeant *Prov.* 20. ℣. 9. *ntes* quotidiano profectu ſanctitatem in no inchoatam, quia nimirum ſanctitas t in munditia carnis, & ſpiritûs inquito jam dicto contraria; *perficientes* in- *n timore*, id eſt, per *timorem Dei* cuicet templum ſumus: qui proinde vereri

debemus, ne per aliquam immunditiam [illegible] *aut ſpiritûs* templum Dei profanemus, & [illegible] fanando violemus, ùt *in priore Epiſt.* c. 3. ℣. [illegible]

℣. 2. *Capite nos. Neminem læſimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus.*

Capite nos, id eſt juxta aliquos, *Amplexamini nos*: juxta *Ambroſianum Capaces eſtote* [illegible] alludit enim ad id quod ante dixit, *dilatamini & vos.* q. d. Facite ne anguſta ſint chari[illegible] veſtræ viſcera, ſed adeò capacia ſint, ut [illegible] nos in amicitia continere poſſint: Vel *recipite* intra vos exhortationem meam, verba [illegible] deſcendant in animum veſtrum, ùt *Matth.* [illegible] ℣. 11. Vel *ſuſcipite* nos & verba noſtra. Deinde pſeudoapſtolos deſignans ait, *Neminem læſimus*, aut *corrupimus* impiis dogmatibus, aut *circumvenimus*, neminem fraudavimus, nihil à [illegible] quam avaritiæ ſtudio exegimus, lucrum [illegible] queſtum ex ſermone ſectantes, *infrà* c. 11.

℣. 3. *Non ad condemnationem veſtram dico. Prædiximus enim quòd in cordibus noſtris eſtis ad commoriendum, & ad convivendum.*

Id eſt, non hæc dico quòd vos arguam: vel non me excuſando vos accuſo, quaſi tales ſitis, qualem me eſſe nego. Vel non hæc dico velut tacitè vos accuſans, quòd talia de nobis ſuſpicemini. Jam enim antea *dixi* vobis in hac epiſtola, *quòd* ſitis *in cordibus noſtris*, id eſt, mihi chari & dilecti *ad commoriendum & convivendum*, adeò ut & mori & vivere vobiſcum cupiamus: vel ſive in adverſis ſive in proſperis, ut neque in his vobis invideam, nec in illis vos deſeram: Magna amicitia iſta eſt, quando & qui deſpicitur, etiam mori & vivere cum illis eligit, ait *Chryſ.*

4. *Multa mihi fiducia eſt apud vos, mihi gloriatio pro vobis, repletus nſolatione, ſuperabundo gaudio in tribulatione noſtra.*

t, multùm de veſtra fide & amicitia erga ifido, gloriorque de vobis, prædicans n obedientiam erga me Apoſtolum & veſtrum. Maximum ſolatium ſuper ma- paſſus ſum, attulit mihi veſtra correctio um annunciata: & tam exuberanti gaudio s ſum; ut omnem triſtitiam extinxerit.

. *Nam & cùm veniſſemus in Ma- im, nullam requiem habuit caro , ſed omnem tribulationem paſſi : foris pugnæ, intùs timores.*

, tanta mala nobis repentè excitata ſunt rſariis, ut corpori noſtro nulla daretur o, nulla requies: vel *caro*, id eſt, nos habuimus requiem. Profectiones *Pauli* n Macedoniam atque inde in Græciam *ucas* initiò *cap.* 20. *Act.* *Sed omnem tri- em*, id eſt, undique tribulationes irrue- nos: Vel omne genus tribulationum *imus.* Exteriùs erat nobis repugnan- m hoſtibus Evangelii: interiùs verò, in animo patiebamur timores novarum tionum. Vel *foris*, id eſt, ab infidelibus it extra Eccleſiam inferebantur nobis perſecutionum: *intùs* pro fidelibus qui Eccleſia, angebamur timore, ne vi per- ium dimoverentur à fide: Vel non ſo- hoſtibus manifeſtis palàm oppugnati ſed etiam timores paſſi ab hoſtibus oc- domeſticis, ùt *Matth.* 10. ℣. 36. Vel *foris*, in publico multæ pugnæ: *intùs* verò, id domibus nobis exiſtentibus timores incu-

tiuntur: & ſic nullibi quieſcimus, ùt *Deut.* 32. ℣. 25. Nec mirum ſi confiteatur ſuos timores, cùm Chriſtus & tædere & pavere dignatus ſit, *Marc.* 14.

℣. 6. *Sed qui conſolatur humiles, conſolatus eſt nos Deus in adventu Titi.*

Id eſt, *Deus* afflictorum & humilium conſolator infinitis afflictionibus *conſolatus eſt nos* per *adventum* & præſentiam *Titi* à vobis reverſi. Magnum aliquid eſſe ducit illius adventum. Vult enim fide dignum apud illos & amicum eis reddere virum.

℣. 7. *Non ſolùm autem in adventu ejus, ſed etiam in conſolatione, quâ conſolatus eſt in vobis, referens nobis veſtrum deſiderium, veſtrum fletum, veſtram æmulationem pro me, ita ut magis gauderem.*

Non ſolùm, inquit, illius adventus mihi fuit cauſa lætitiæ, ſed etiam quòd ipſe *conſolatus* & exhilaratus fuit *in vobis*: Quoniam enim emendati fueratis, & ipſe per veſtram emendationem conſolationem accepit, & nos unà conſolationem accepimus. Non dixit à vobis, ſed *in* ſeu *de vobis*, de veſtra immutatione. Oblectavit nos (inquit) annuncians *nobis veſtrum deſiderium*, quòd me videre deſideretis. *Veſtrum luctum* amarum ob meam objurgationem quæ facta eſt per priorem epiſtolam, *veſtrum zelum*, quo accenſi fuiſtis adverſùs fornicarium & pſeudoapoſtolos qui nobis detrahebant: *adeò ut magis gavi ſus fuerim*, quàm fuerit triſtitia, quam ſuſtinui in meis afflictionibus & anguſtiis: aut quàm fuerit dolor quem paſſus ſum, eo quòd vos mœrore affeciſſem per epiſtolam, *ex Oecum.* Vel comparat gaudium poſterius cum priore. q. d. Tito referente

n dicta ſunt, gaudium ſuum magis ac
revit. Vel quòd conſolatio Titi auxerit
n, quod ex ejus adventu ceperat.

8. *Quoniam etſi contriſtavi vos in a, non me pœnitet: etſi pœniteret, quòd epiſtola illa (etſi ad horam) ntriſtavit;*

1 licèt contriſtaverim vos propter objur-
em prioris Epiſtolæ, nunc *non me pœni-*
n doleo me ea ſcripſiſſe, etiamſi ante ad-
m Titi nondum certior factus de fructu
e doluerim me vos contriſtaſſe; vel quia
a per ſe malum quoddam eſt; vel quia
bat ne fortè Corinthii ex triſtitia quâ
fecerat, verterentur in odium ſui Apo-
& per hoc fructus Evangelii periret:
im doluit de epiſtola, quam ſciebat ſe
divino ſcripſiſſe: ſed de quodam effectu
e, quòd ſcilicet per eam Corinthios
taſſet, ut proinde eâ parte optaret ſcrip-
m fuiſſe. Græci dicunt pœnituiſſe, eo
modum exceſſiſſet increpationis, quam-
ter ſuam culpam: ex *Oecum.*; ſed prior
io præplacet.

9. *Nunc gaudeo: non quia contri- eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad entiam. Contriſtati enim eſtis ſe- m Deum, ut in nullo detrimentum nini ex nobis.*

gaudeo de triſtitia veſtra etſi tantùm ad
fuerit: ſed de fructu triſtitiæ, qui eſt
ntia, ſeu correctio veſtra. (Quomodo
us non gaudet de amaritudine potionis,
ſanitate.) Adeò ut nullo detrimento ſitis
per nos, qui vobis cauſa triſtitiæ fuimus,
i triſtitia procedens ex amore Dei & ju-

tendam, quia *triſtitia quæ ſ*
parit pœnitentiam ſalutifera
mè pœnitendum : vel parit
cauſa eſt ſalutis ſemper ma
pœnitendæ : ex *Theoph.*; q
lendum, ſed potiùs gauden
triſtitia de amiſſa pecunia
tate *mortem operatur* æterna
per eam graviter offenditur
eo quòd immodica triſtitia
rit, *Eccleſ.* 30. ℣. 25. *Prov.*
& *quæ ſecundùm Deum eſt*
loris in partem inferiorem
dere & mortem adferre pot
ait, *triſtis eſt anima mea uſ*

℣. 11. *Ecce enim hoc i*
Deum contriſtari vos,
operatur ſolicitudinem :
ſed indignationem, ſe
deſiderium, ſed æmulat

ıicarium Satanæ. Vel quòd Corinthii d Titum prolixè & ſolicitè excuſarunt :gotio fornicarii, docentes quid ad ejus ,em & correctionem egiſſent. *Sed indig- ı* quam coram Tito oſtendiſtis adver- icarium, *Sed timorem* erga me: nam .m erat tanta correctio, ne ſcilicet quid ontingat: vel *timorem* divini judicii. *Sed :m* ; nam ex *Pauli* increpatione con- ecundùm Deum flagrantiùs ejus præ- deſiderabant. *Sed zelum*, aut pro Deo, me adversùs pſeudoapoſtolos, qui in umelioſi ſunt: *Sed vindictam*, ulti enim ;es Dei quæ à fornicatore injuriâ affe- nt. Ex hoc loco probatur ſatisfactio nitentiæ pars eſt, quâ quis in ſeipſo : quod malè egit. *In omnibus exhibuiſtis*, ı omnibus iſtis tamquam totidem argu- declaraſtis *vos à crimine immunes* at- s metipſos ùt tales in præſentia Titi ıdaſtis. *Negotium* vocat inceſti crimen, illud exprimere propter turpitudinem, pœnitentiâ deletum erat: Vel *negotium* :quo altera erat objurgatio, 1.*Cor*.6.ỳ.1.

2. ***Igitur, etſi ſcripſi vobis, non* · *eum, qui fecit injuriam, nec prop- ı, qui paſſus eſt : ſed ad manife- n ſolicitudinem noſtram, quam ıs pro vobis***

igitur per epiſtolam vos objurgavi, non nec præcipuè id feci *propter eum*, qui utendo patri *fecit injuriam*, id eſt, filium inceſtuoſum ; ut ille puniretur, m corrigeretur ; *nec* item *propter eum ıs eſt* injuriam adulterii & inceſtûs, id pter patrem, ut ille vindicaretur, aut ıa liberaretur : Vel ſcortatorem intel-

ſtitiæ ad pœnitentiam ſalutarem vos adduxerit. Vel ideò vos contriſtavi objurgando, ne pateremini ex me detrimentum ſpirituale: ex Chryſ.

℣. 10. *Quæ enim ſecundùm Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur : ſæculi autem triſtitia mortem operatur.*

Stabilem, id eſt, fixam & immobilem, quidam legunt *impœnitibilem*, hoc eſt non pœnitendam, quia *triſtitia quæ ſecundùm Deum eſt*, parit pœnitentiam ſalutiferam, ideòque minimè pœnitendum: vel parit pœnitentiam, quæ cauſa eſt ſalutis ſemper manſuræ, & nunquam pœnitendæ: ex *Theoph.*; quare de ea non dolendum, ſed potiùs gaudendum. *Sæculi autem triſtitia* de amiſſa pecunia, dignitate, voluptate *mortem operatur* æternam, quatenùs Deus per eam graviter offenditur: vel temporalem, eo quòd immodica triſtitia morbos lethales parit, *Ecclef.* 30. ℣. 25. *Prov.* 17. ℣. 22. Quamvis & *quæ ſecundùm Deum eſt* ex redundantia doloris in partem inferiorem animæ, corpus lædere & mortem adferre poteſt; unde Chriſtus ait, *triſtis eſt anima mea uſque ad mortem.*

℣. 11. *Ecce enim hoc ipſum, ſecundùm Deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſolicitudinem: ſed defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed vindictam. In omnibus exhibuiſtis vos, incontaminatos eſſe negotio.*

Id eſt, quòd *ſecundùm Deum* contriſtati eſtis ob fornicatorem, quantam in vobis peperit *ſolicitudinem*, id eſt, quàm diligentes ac ſolicitos vos fecit? Non ſolùm *ſolicitudinem*, *ſed & defenſionem* erga me, laudantes quòd tradidit-

ꝯis afflictis fueritis materia con-
iam noſtrum gaudium magis auxit:
i, quod cepit ex vobis. *Refectus*,
cillatus ac recreatus ab anxietate,
er vos patiebatur, nam vos invenit.

t ſi quid apud illum de vobis
um, non ſum confuſus : ſed
i vobis in veritate locuti ſu-
ꝯ gloriatio noſtra, quæ fuit
veritas facta eſt,
pudet me hujus gloriationis, quâ
filiis à ſe genitis & inſtitutis, *de*
us ſum apud Titum : ſed ſicut
veritate locuti ſumus, *ita gloria-*
fuit ad Titum, id eſt, gloriatio
ꝯis quâ gloriati ſumus apud Titum,
t, id eſt, vera inventa eſt: ex *Chryſ.*
t viſcera ejus abundantiùs
nt : reminiſcentis omnium ve-
entiam : quomodo cum timore
excepiſtis illum.
udeo quod in omnibus confido

s, id eſt, charitas multa in vos
s. Et cùm ipſe Titus antehac vos
nc multò magis ex intimis viſceri-
afficitur, dum recordatur quanta
line cum à nobis miſſum ſuſcepe-
ntes ne quid in vobis eſſet quod
ret, ut 1. *Cor.* 2. ℣. 3. *In omnibu*s,
nia, ſive objurgare oporteat, non
angamini, ſive de vobis gloriari
mendax appaream. Vel in *omni*,
coram Tito ſic gloriari oporteat,
novis alio. Vel *in omni re*, ſive *in*

ſige, qui ſeipſum injuriâ affecit, & à ſeipſo injuriâ affectus eſt. Sed primaria cauſa non fuit propter illos, ſed propter vos, *ut manifeſtaretur ſtudium ſeu diligentia noſtra ad vos coram Deo*, id eſt, me potiſſimùm movit ſolicitudo totius Eccleſiæ, ſeu corporis veſtri, quæ apud vos erat declaranda per epiſtolam. Oſtendit præcipuam excommunicantis intentionem eſſe debere, ut à peccati contagio totum corpus ſervetur incorruptum, etiamſi fortè ſalus excommunicandi fuerit deſperata: ex *Chryſ.* & *Theoph.* Unde & in priore Epiſt. dixerat c. 5. ℣. 6. *Modicum fermentum totam maſſam corrumpit* & ℣. 13. *Auferte malum ex vobis ipſis. Coram Deo*, vel jurantis eſt, ut *Gal.* 1. ℣. 20. Vel ſolicitudinem ſuam ſinceram & ex charitate profectam fuiſſe ſignificat *coram Deo* judice: ex *Eſtio.*

℣. 13. *Coram Deo: ideò conſolati ſumus. In conſolatione autem noſtra, abundantiùs magis gaviſi ſumus ſuper gaudio Titi, quia refectus eſt ſpiritus ejus ab omnibus vobis.*

Id eſt, conſolationem accepimus & quidem duplicem: alteram quidem quòd ipſe non fruſtrà objurgaſſet eos per epiſtolam, ſed ipſi quod reprehenſum erat, correxerant alteram verò quòd *Titum* refocillaverant; ipſe verò ait *ob gaudium Titi*, oſtendens quòd Titus magnam ipſis haberet gratiam, ut eos magis ad amorem erga Titum traheret, quem rurſum miſſurus erat: ex *Oecum.* Quòd ſi pro *noſtra*, legatur *veſtra*, ſenſus erit. Quoniam inventi eſtis puri & incontaminati in negotio, idcircò conſolationem accepimus, atque in ea conſolatione magis gaviſi ſumus propter Titi gaudium. Vel cùm hæc omnia ita ſe habeant, conſolationem & gaudium cepimus ex vobis, utpotè qui jam

eſcit virtus eorum & conſtantia: Vel quòd
as experti tribulationes valde ſunt gaviſi;
hic commentarius refellitur ex vocabulo
o δοκιμῆ, quod in Scripturis probationem
ificat. Quæſtio eſt de qua tribulatione Ma-
onum hic agat Apoſtolus. Sunt qui exiſti-
it eum loqui de illa cujus mentio fit *Act.* 16.;
de illa cujus meminit 1. ad *Theſſ.* 2; *Eſtius*
ò poſt *Cajetanum* de tribulatione, de qua
cap. præced. ℣. 5. Niſi magis placeat, inquit
us, intelligere Apoſtolum in genere de
ulationibus anteà illatis. Ut ſit ſenſus, quòd
ım multis tribulationibus fuerint gaviſi &
leant adhuc in ſua paupertate; & hæc al-
gratia quòd inter perſecutiones à pio opere
deſiſterent. Et hoc (inquit) vobis notum
), quòd profunda eorum paupertas exun-
it in opulentam ſinceri cordis largitatem;
ſt, quamvis valde pauperes (nam direp-
em bonorum fuerant paſſi, ùt 1. *Theſſ.* c. 2.)
en abundanter & ſimplici corde contulerunt
ſum pauperum ſanctorum qui ſunt in Judæa.
lationem vocat *ſimplicitatem* quia Deo non
ıccepta ſinè ſimplicitate, & niſi fiat ut pau-
ſubſidio juvetur & Deus honoretur: ex *Aug.*
r. 3. *Quia ſecundùm virtutem teſti-
nium illis reddo, & ſuprà virtutem
intarii fuerunt,*
.tteſtor enim illis, quòd pro viribus, & quid
) pro viribus? Etiam *ſupra* vires certè ul-
ıei fuerint: alterum id encomium eſt; neque
n nos exhortati ſumus ipſos, ait *Oecum.*
℣. 4. *Cum multa exhortatione obſecran-
nos gratiam, & communicationem
niſterii, quod fit in Sanctos.*
'el, meliùs, *cum multa obſecratione* ſive
ntatione rogantes nos ut de manibus ip-

ſorum ſuſciperemus eleëmoſynam (hanc enim *gratiæ* nomine tanquam beneficium & gratuitum munus appellat) & *communicationem*, id eſt, pecuniam à ſe collectam & fratribus communicandam, ut ſcilicet noſtro miniſterio perferretur in pauperes ſanctos, qui ſunt Jeroſolymis, nam *Paulus* ùt in *Actis* c. 11. & 12. legitur, huic miniſterio præfectus erat. Vocat communionem, ùt *Rom.* 12. ℣. 13.

℣. 5. *Et non ſicut ſperavimus, ſed ſemetipſos dederunt primùm Domino, deinde nobis per voluntatem Dei,*

Et non ſicut, id eſt, contrà quàm ſperabamus. Quis enim ſperaſſet ab egenis & afflictis munificentiam? Sed (inquit) præter ſpem noſtram non ſua modò, verùm ſe quoque ipſos Deo & nobis obtulerunt: ut ſcilicet tamquam vice Chriſti tantùm ab eis acciperemus in ſubſidium pauperum, quantùm nobis placeret: *per voluntatem Dei*, id eſt, Deo tam pium affectum ſubjectionis & beneficentiæ in eorum cordibus operante: non humano modo, ait *Chryſ.*

℣. 6. *Ita ut rogaremus Titum: ut quemadmodùm cœpit, ità & perficiat in vobis etiàm gratiàm iſtam.*

Tam egregium & làudabile Macedonum exemplum me impulit ad hoc ut exhortarer & rogarem *Titum* ne inferiores eſſetis Macedonibus: *ut quemadmodum* dudum cùm apud vos eſſet, *incepit: ita & perficiat* erga vos *etiam gratiam iſtam* ſeu eleëmoſynam, quæ major eſt quàm mortuos ſuſcitare. Nam hìc quidem ùt Chriſto benefacis aliis, illic autem ipſa tibi, ait *Chryſ.*

℣. 7. Sed ſicut in omnibus abundatis , & ſermone , & ſcientiâ, & omni citudine , inſuper & charitate veſtrâ vos , ut & in hac gratia abundetis.

Vide adhortationem cum encomiis : *abunda-* hoc eſt omnia habetis in abundantia. *Fide* dem quæ in Deum eſt , *ſermone* , id eſt , ientiâ : *ſcientiâ* autem quæ dogmatum eſt , *Oecum.* Et diligentiâ, vel *ſolicitudine*, quam ebant pro ſalute fratrum; & eâ quæ in vo- eſt *charitate* in nos, *ut in hac gratia abunde-* Ellipſis eſt hoc loco, & ideò ante hæc ver- ſupplendum, *obſecramus*, vel *facite* , ut ſit ſus ; ſicut in illis abundatis, ita *obſecramus*, *vos facite* , ut in hoc quoque abundetis : *Gaig.* Vel pendet oratio ex hoc loco , *ita rogaremus Titum* , &c.

℣. 8. Non quaſi imperans dico : ſed aliorum ſolicitudinem, etiam veſtræ ritatis ingenium bonum comprobans.

Quoniam & multa admonuerat , & Mace- ies commendaverat ne cuiquam gravis vi- etur, ait: nolo vos urgere præcepto: quam- alioqui poſſem ut veſter Apoſtolus, ut ad *ilem.* ℣. 8. (Hinc non colligas eleëmoſynam ı eſſe in præcepto ;, quam etiamſi *Paulus* ecipere non poſſet , Dei tamen præceptum ſicere deberet.) Sed, inquit, propoſito ex- plo ſolicitudinis , id eſt , diligentiæ Mace- num, qui vos in hoc officii genere præve- runt , *etiam veſtræ charitatis* indolem & ſin- ritatem *probans :* id eſt , hujuſmodi opere neficentiæ exploratam ac probatam reddere lens.

ỳ. 9. *Scitis enim gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cùm eſſet dives, ut illius inopiâ vos divites eſſetis.*

Hortatur exemplo beneficentiæ Chriſti Salvatoris erga nos, quæ fuit major eâ quam exigebat à Corinthiis: à nobis edocti eſtis quòd veſtri causâ indigens rerum temporalium factus eſt in aſſumpta natura, *Matth.* 8. ỳ. 20., qui non ſolùm nihil proprium poſſidere voluit, ſed inſuper penuriam pati. Sunt qui ex hoc loco refellunt opinionem eorum qui Chriſto ut homini tribuunt regnum & dominationem temporalem totius mundi. *Cùm dives eſſet*, intellige in natura divina. Vel quia ſibi ſufficientiſſimus in bonis ſuæ divinitatis. Vel quia Dominus omnium rerum: *ut illius* paupertate in temporalibus *vos* efficeremini *divites* in ſpiritualibus. Cæterùm hoc intelligendum reliquit. Quòd ſi Chriſtus *cùm dives eſſet*, temporalem ſuſtinuit inopiam, ut ſpiritualiter vos ditaret, utique vos debetis, ut eum quodammodo imitemini, temporalia veſtra ſaltem abſque inopiæ periculo fratribus communicare: ita *Eſtius.*

ỳ. 10. *Et conſilium in hoc do: hoc enim vobis utile eſt, qui non ſolùm facere, ſed & velle cœpiſtis ab anno priore:*

ỳ. 11. *Nunc verò & facto perficite: ut quemadmodùm promptus eſt animus voluntatis, ita ſit & perficiendi ex eo, quod habetis.*

Superiùs dixit ſe nolle imperare, nunc conſilium dat quale & dedit *Daniel* dicens c. 4. ỳ. 24. *Conſilium meum placeat tibi, & peccata tua eleëmoſynis redime.* Unde ùt diximus, non ſequitur eleëmoſynam eſſe conſilii tantùm: nam

r ex præcepto Dei & ex lege naturæ tanquam divites ad hoc genus miſe-
ɔræſtandum, ut Rex ille apud Danie-
ɔd oſtendit Apoſtolus *Rom.* 15. &
Rationem conſilii dat, eo quòd *utile*
ıd bonum aliquod temporale, ſicut
:cipientibus, ſed ad bonum ſpiritua-
t ad Deum promerendum. *Heb.* 13.
i non ſolùm facere, id eſt, qui non
:moſynas facere cœpiſtis, *ſed velle*;
interpretantur *velle* voluntariè face-
uilo exhortante: ut *quemadmodùm*
eſt animus voluntatis, id eſt, quem-
jam *ab anno priore* promptam ſanctis
ıdi voluntatem habuiſtis; ita ſit &
, id eſt, ſic vos promptos ad con-
eleëmoſynas oſtendatis, *ex eo quod*
d. Sic hortor ad perficiendum, ut
il exigam à vobis ſupra vires. Poteſt
um *habere*, referri ad *promptum ani-*
Gaig.

Si enim voluntas prompta eſt,
id, quod habet, accepta eſt, non
id, quod non habet.

ì enim, inquit, animi promptitudine
ſt quiſpiam à Deo juxta partem quam
ve parva ſit, ſive nihil omninò ſit,
ıit) *quod poſſidet*, non juxta id quod
:t, exigitur.

Non enim ut aliis ſit remiſſio,
m tribulatio, ſed ex æqualitate.
ı ſic moneo largiendum eſſe, *ut alii*
eleëmoſynis abundent ac plus ha-
n opus ſit ad eorum inopiam levan-
ıtem anguſtiam patiamini; ſed quòd
ıfficiat, ait *Hier.*

℣. 14. *In præſenti tempore veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat: ut & illorum abundantia veſtræ inopiæ ſit ſupplementum, ut fiat æqualitas, ſicut ſcriptum eſt:*

Id eſt. Sed volo ut *in præſenti tempore ex æqualitate*, id eſt, per quandam æqualitatem *veſtra abundantia*, id eſt, opulentia *illorum inopiam ſuppleat*. Illis enim indigentibus ac vobis abundantibus multa eſt inæqualitas. Quòd ſi veſtris facultatibus illorum indigentiam ſuſtuleritis, jam fiet quædam æqualitas dum ipſi ex eo quod ſatis eſt, contenti, tantumdem habebunt, quantum & ditiſſimi: nimirùm quantum volent. Volo ergo vos illis ſubvenire, *ut fiat æqualitas*, id eſt, ut æqualiter omnibus neceſſaria ſufficiant, *ut & illorum abundantia veſtræ inopiæ ſit ſupplementum.* Sunt qui hanc partem de temporalibus intelligunt hoc ſenſu: ut alio tempore quando illos abundare & vos indigere continget, illi de ſua copia viciſſim veſtram ſuppleant inopiam. Sed obſtat quod habetur *Luc.* 14. *Retribuetur tibi in reſurrectione Juſtorum.* Alii meliùs, ùt *Hier.* de bonis ſpiritualibus q. d. In hoc ſæculo veſtra temporalis abundantia ſuppleat illorum temporalem inopiam, ut viciſſim aliquando, nimirùm in futuro ſæculo, ſpiritualis illorum abundantia veſtræ ſpiritualis inopiæ ſupplementum ſit, ut *Luc.* c. 16. ℣. 9. 2. *Tim.* 1. ℣. 16. & 18. *Gal.* 6. ℣. 9. *Rom.* 15. ℣. 27. Eâ communione quâ in Eccleſia Chriſti aliorum merita per charitatem ad alios derivantur. In quo notanda virtus eleëmoſynæ, quæ facit hominem participem meritorum ejus in quem confertur. Ut *fiat æqualitas* etiam in ſpiritualibus inter abundantes & inopes, dum quod quibuſdam fidelibus

ingreſſum regni cœlorum, per aliorum
um merita, quibus in hoc ſæculo bene-
it, ſuppletur. Fiunt enim hoc pacto ſan-
uales in eo quod eſt, ſufficientia bona
ad ingrediendum in æterna tabernacula.

15. *Qui multum non abundavit : ui modicum, non minoravit.*

iptum eſt, *Exod.* 16. Quod enim ibi ſcrip-
eſt de colligentibus manna, quædam
i fuit æqualitatis hujus tam tempora-
àm ſpiritualis, de qua loquitur Apoſto-
tam ſenſus eſt; non plus habuit qui plus
it; neque minus habuit, qui minus col-
ſed omnes æquè multum, nempè men-
Gomor. Impletur autem illa figura perfe-
uando qui bonis terrenis abundant, nihil
t boni ſuperflui retinere, ſed totum indi-
us elargiri: & qui divites ſunt ſpiritualium
um, quantum in ipſis eſt, communicatio-
ritorum alios ſibi adæquant.

16. *Gratias autem Deo, qui dedit em ſolicitudinem pro vobis in corde*

i de eleëmoſyna diſſeruit, quantum opor-
conſequenter laudat eos qui ad hoc miſſi
ut dum omni carerent ſuſpicione, magis
inducerent ut prompto animo conferrent.
eſt *eamdem*? Scilicet, eam quam & pro
ſalonicenſibus habuit: Vel eandem quam
ex *Chryſ.* Dei autem opus dicit, eique gra-
git, quòd Titum ad hoc excitaverit, eo
authoritatem & gravitatem addens con-
endi. Niſi enim magnum aliquid eſſet, ne-
uam ad id excitatus eſſet *pro vobis*; nam
ioſyna plus prodeſt danti, quàm acci-
i: vel pro *vobis* exhortandis ad collectam
iendam: ex *S. Thom.*

refertur ad tempus, quo à C
erat hæc Epiſtola.

ỳ. 18. *Miſimus etiam cu*
cujus laus eſt in Evangel
cleſias :

Multi hunc *fratrem Lucam*
ter conſcriptum ab ipſo Eva
Multi verò *Barnabam*, ſiqui
non ſcriptam aiunt dictam
Nam quæ poſt hæc ſequuntu
Act. 12. & 15. aptantur. *Cuj*
gelio : non enim ſolùm præ
cum laude hoc facit; illa verò
ſed ad *omnes* pervenit *Ecc*
Alii dicunt loqui de *Apoll*
verum eſſe putant, laudem
fuiſſe per omnes Eccleſias :
vir eloquens & potens in S
Alii *Titum*, de quo meminit
fratris laus in Evangelio fu

*Non ſolùm autem, ſed & or-
ſt ab Eccleſiis comes peregrina-
træ in hanc gratiam, quæ mi-
à nobis ad Domini gloriam,
atam voluntatem noſtram:*

ùm (inquit) Evangelium prædican-
promeretur, ſed etiam quia *deſigna-
Eccleſiis* ut eſſet *comes*, imò ſocius
noſtræ peregrinationis; ut ſimul in-
ierit ei miniſterium eleëmoſynæ pro-
quam ut 1. *Cor.* 16. *gratiam* vocat,
ficentiam ſeu gratuitam erogationem:
officium procurandi eleëmoſynas
tum à *Paulo* ejuſque ſocio. *Quæ gra-*
) *à nobis* adminiſtrata facit, ut *Do-
s*, vel Chriſtus laudetur & glorifi-
neſicentia eorum, à quibus eleëmo-
oſtrum miniſterium colliguntur. *Et
voluntatem noſtram*, Græcè, *Et
inem animi veſtri* excitandam. Nam
t illius miniſterii fructus, qui tamen
Dei gloriam faciebat, juxta illud
*c luceat lux veſtra coram hominibus,
nt patrem veſtrum qui in cælis eſt.*

*Devitantes hoc, ne quis nos vi-
n hac plenitudine, quæ mini-
nobis.*

ntes ne quis pravam adverſùs nos
icionem, tanquam pecuniam nobis
imus, eo quòd abundans & exube-
ſit contributio veſtra. Etenim abun-
iarum multitudo poſſet pravis veri-
cere ſuſpicionem de nobis, niſi ideò
llarum ſuſceptionem miſiſſemus: ex

℣. 21. *Providemus enim bona non ſolùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus.*

Id eſt, enitimur ut benè audiamus Deo & hominibus, & rectè ac probè non tantùm *coram Deo* verſemur, *ſed etiam coram hominibus*, ne quem offendamus, ut *Rom.* 12. ℣. 17. & *Prov.* 3. ℣. 4.

℣. 22. *Miſimus autem cum illis & fratrem noſtrum, quem probavimus in multis ſæpe ſolicitum eſſe: nunc autem multò ſolicitiorem, confidentiâ multâ in vos,*

Ecce & tertium adjunxit, eumque non ſinè encomio: extollit enim à ſua probatione virum. Eſt autem laudis intenſio quod ait, *in multis & ſæpenumero* diligentem, *nunc autem multò ſolicitiorem*, id eſt, ſtudioſiorem veſtri *ob multam confidentiam* quam de vobis habet: vel quam habeo erga vos. Fortè rectiùs hæc pars referenda ad miſſionem trium fratrum prædictorum, quorum primus erat *Titus*, ut ſit ſenſus. Miſimus, inquam, fratres commemoratos optimè confiſi de vobis, quòd eos tamquam viros integræ ac probatæ fidei pro dignitate ipſorum & noſtra expectatione ſuſcipietis.

℣. 23. *Sive pro Tito, qui eſt ſocius meus, & in vos adjutor, ſive fratres noſtri, Apoſtoli Eccleſiarum, gloria Chriſti.*

Pro Tito, id eſt, Titi nomine, vel per Titum, qui eſt ſocius meus, ſive *per fratres noſtros Apoſtolos*. Eſt autem ſenſus. Miſimus alium fratrem ſtudioſum veſtri, & confidentem de vobis: Vel multùm confidentes de vobis, ſive pro Tito, ſive ob Titum, qui hanc mihi aut illi peperit confidentiam. Sive ſubaudi hanc mi-

entiam pepererunt *fratres noſtri Apo-
ſtarum*, qui tales ſunt vitâ ac mori-
is glorificetur Chriſtus, ut filius ſa-
itur gloria patris.

*Oſtenſionem ergò, quæ eſt chari-
træ, & noſtræ gloriæ pro vobis,
oſtendite in faciem Eccleſiarum.*

onem, ſive ſpecimen exhibete *veſtræ*
& *noſtræ gloriæ*, id eſt, gloriationis
s. *Oſtendite* & quòd me amatis, & ego
jure glorior. *Oſtendite* autem *in facie
um*; id eſt, ita ut Eccleſiæ unde ad
ſunt, cognoſcant ex veſtra in illos no-
iine benevolentia, quòd nos amatis,
imeritò de vobis glorior: pro eo autem
in faciem, Græci habent in perſonam
um. q. d. Charitatem quam in illos im-
, in Eccleſias impenderitis: ita *Gaig.*

CAPUT IX.

ſynas ex hilaritate dandas oſten-
& multum illarum fructum.

*Nam de miniſterio, quod fit in ſan-
abundanti eſt mihi ſcribere vobis.*

t, de faciendis eleëmoſynis ſupervaca-
ı eſt *vobis* jam ab anno ſuperiore ad
ratis *ſcribere*.

*Scio enim promptum animum
n: pro quo de vobis glorior apud
ones. Quoniam & Achaïa parata
anno præterito, & veſtra æmu-
rovocavit plurimos.*

t, non modò Corinthus, ſed univerſa
parata eſt Sanctis largiri eleëmoſynas.

Eſt autem Achaïa provincia in qua ſita eſt Corinthus. Et veſtrum, inquit exemplum multos ad piam æmulationem quâ ſimiliter facere vellent, concitavit. *Exemplum* intelligit promptitudinis, quâ ſe paratos declaraverant ante annum. Nullam enim adhuc miſerant pecuniam.

℣. 3. *Miſi autem fratres: ut ne quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte, ut (quemadmodum dixi) parati ſitis:*

Conſidera *Pauli* providentiam. *Miſi*, inquit, illos ne vana fiat gloriatio noſtra, & mendaces inveniamur, qui vos præparatos dixerimus *in hac parte*, nempe eleëmoſynæ. *Ut quemadmodum dixi* Macedonibus vos paratos fore: vel *dixi*, id eſt, juſſi in *priore epiſtola c.* 16. *parati ſitis* in adventum meum, id eſt, ut inveniatur pecunia jam collecta, & ad mittendum parata.

℣. 4. *Ne cùm venerint Macedones mecum, & invenerint vos imparatos, erubeſcamus nos (ut non dicamus vos) in hac ſubſtantia.*

Græci legunt, *in hac ſubſtantia gloriationis*, id eſt, ne fortè contingat ut ſi Macedones mecum venerint, & vos offenderint imparatos, ego meique collegæ, qui de veſtra promptitudine gloriati ſumus, coram eis pudefiamus, tamquam vani in hoc argumento gloriationis, imò & vos ipſi, quod dicere durum eſt, pudefiatis in eadem *ſubſtantia* ſeu argumento gloriationis noſtræ pro vobis, ut qui non reſpondeatis promptitudini quam de vobis prædicavi: Vel ut notant Græci, ait *in hac ſubſtantia* & ſuperiùs *in hac parte*. q. d. Aliis in rebus, quibus de vobis gloriatus ſum, non vereor ne pude-

enim apparent in vobis ea quæ præ-
ic ſolùm periclitatur & gloria mea
ter, ſi non inveniamini parati: ex *Oec.*
*ecceſſarium ergò exiſtimavi ro-
es, ut præveniant ad vos, &
repromiſſam benedictionem
tam eſſe ſic, quaſi benedictio-
tamquam avaritiam.*
antè ad vos veniant, & præparent
ctionem, eleëmoſynam, quæ munus
ntiæ; ut parata ſit in adventum no-
parent autem *ſic quaſi benedictionem*,
ereatur nomen benedictionis, id
m à liberali & non avaro ingenio
ut larga ſit, non avara, non parca,
Græci benedictionem vocant eleë-
æ in ſanctos conferebantur: ex *Gaig.*
*oc autem dico: Qui parcè ſe-
rcè & metet: & qui ſeminat
ionibus, de benedictionibus &*

ab exemplo eorum qui ſeminant,
ndum eſſe, ut larga ſit retributio:
que ſe habere apud Deum, ut qui
eëmoſynis parciùs ſeminat, mino-
t retributionis fructum in futuro ſæ-
rò largiùs ſeminat, fructum quoque
pioſiorem, ùt *Gal.* 6. ℣. 8. & *Eccl.* 11.
& hoc intelligi de participandis
ctorum, in quos quiſque contulerit
s, ùt *cap. præcedenti* ℣. 14. ut ſenſus
um & parcè tribuerit illis, parum
Meliùs tamen de retributione bo-
um generaliter accipitur. Hinc
eticos patet hominem per opera
e mereri retributionem futuri ſæ-
tio.

non tam multum daturus. *Hilare*
cat, qui libenter & ex animo dat
Deus, quia benefacere ei conſtit
ficentiæ ejus magnificè remuner
ligere Dei, eſt benefacere velle
datorem, id eſt, involuntariu
quia non approbat, non remu
panem dederis triſtis, & pane
perdidiſti, ait *Aug. in Pſ.* 42.

℣.8. *Potens eſt autem Deu*
tiam abundare facere in vo
nibus ſemper omnem ſufficien
tes, abundetis in omne opu

Omnem gratiam tam ſpirituali
nalium rerum, ut abundè poſ
Vel poteſt Deus vobis carnalia
buentibus, ſpiritualia & magna
facere ut exuberent, id eſt, n
plere, ſed etiam ultra neceſſitat
ſidera ſapientiam, in carnalibu

ꝉit eas *in pauperes* : quæ ſic diſperſæ, leantur ei perire, *juſtitia* tamen *ejus ma-æternum* quoad fructum; quia laudem ıomines, & mercedem apud Deum con-ur: ex *Chryſ. Juſtitiam* vocat eleëmoſy-.t *Matth.*6.℣.1.; quia juſtum eſt non ſibi inere quod datum eſt á Deo omnibus in ıne, vel eam quæ generalis eſt virtus ectens gratuitam beneficentiam.

10. *Qui autem adminiſtrat ſemen anti: & panem ad manducandum abit, & multiplicabit ſemen ve-:, & augebit incrementa frugum æ veſtræ:*

s *qui* per ſuam providentiam ſuppeditat nti *ſemen*, idem etiam *panem* & cætera tum neceſſaria ſuppeditabit in alimoniam m: & ne impoſterum deſit, unde ſuſten-i, *multiplicabit* etiam *ſemen veſtrum* ja-in terram: & quod primo loco quæren-eſt, *augebit* etiam atque ad perſectionem et proventus ac fructus *juſtitiæ veſtræ*, in erogandis eleëmoſynis oſtenderitis, ı ſic aucta maneat in æternum, ut 1. 4. ℣.8.

11. *Ut in omnibus locupletati abun-in omnem ſimplicitatem, quæ ope-r per nos gratiarum actionem Deo.*

l. Ea quæ dixi vobis, Deus præſtabit (aut et,) utpote qui litis per omnia divites per-ſimplicitatis. Vocat autem *ſimplicitatem*, idam ac liberalem elargiendi voluntatem, efficit, ut per nos gratiæ agantur Deo, ;, per quam, & propter quam Deo gratias us: ex *Gaig.*

℣. 12. *Quoniam miniſterium hujus officii non ſolùm ſupplet ea, quæ deſunt Sanctis, ſed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino,*

Hoc eſt, liberalitas & collatio harum pecuniarum ac ſpirituale *miniſterium*, quod à nobis adminiſtratur, *non ſolùm* hoc, inquit, aſſequitur ut expleat *ea quæ deſunt* ſive indigentiam Sanctorum, verùm etiam exuberare facit *gratiarum* actionem erga Deum, quòd per multos offeratur. Hoc autem eſt, quòd & pauperes alantur, & efficere ut gratiæ agantur Deo.

℣. 13. *Per probationem miniſterii hujus, glorificantes Deum in obedientia confeſſionis veſtræ, in Evangelium Chriſti, & ſimplicitate communicationis in illos, & in omnes,*

Id eſt, dum per noſtrum miniſterium probatâ illis veſtrâ liberalitate, *Deum glorificant* ſuper fide veſtra, quâ cum humili ſubjectione animi & externa oris confeſſione ſuſcepiſtis *Evangelium Chriſti* (Hæc enim erat prima gratiarum actionis & glorificationis divinæ materia:) & ſuper liberalitate veſtra; quâ ſimplici animo, purâque intentione participes bonorum veſtrorum temporalium feceritis ipſos ac cæteros Chriſti pauperes; ait *Eſtius*.

℣. 14. *Et in ipſorum obſecratione pro vobis, deſiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis.*

Id eſt, redundabit inſuper beneficium hoc eleëmoſynæ ad hunc fructum, ut pauperes illi ſancti *pro vobis* orent Deum, quæ eſt communis obligatio pauperum eleëmoſynas accipientium. Qui *vos*, ait, *deſiderant* non propter divitias,

pectatores ſint vobis datæ à Deo gratiæ.
eminentem enim, inquit, *Dei Gratiam*
r vos videre cupiunt. *Gratiam* vocat
. beneficentiæ.

5. *Gratias Deo ſuper inenarrabi-*
? ejus.

ım vocat, quòd Evangelio ſubjecti ſunt
ıii, & quòd per eleëmoſynas tanta bona
ribuerit, quanta enumeravit: quòdque
dabit in futuro majora, ait *Oecum.*

CAPUT X.

tem ſuam tuetur & magnificat ad-
ıs pſeudoapoſtolos.

Ipſe autem ego Paulus obſecro vos
ſuetudinem, & modeſtiam Chriſti,
acie quidem humilis ſum inter vos,
autem confido in vobis.

Xpleto ſermone de eleëmoſyna;
auſpicatur hoc capite & duobus
ſequentibus ſermones magis in-
crepatorios adversùs pſeudoapo-
ſtolos, eoſque qui ipſum calum-
niabantur. Et ſeipſum commendat
neceſſitatem hoc faciendi incidiſſet, ne
rædicatio vileſceret, ſi ipſe ob ſilentium
abjectus reputaretur: & datæ ſibi cum
antia gratiæ præclara ponit facinora,
ıe tolerantiam ac perpeſſa pro Chriſto
ina. *Obſecro vos per manſuetudinem &*
am Chriſti, hoc exordio utitur, quia
ıt non provocari ad ſeveritatem vindictæ.
ro vos per manſuetudinem Chriſti, ne
atis iraſci. *Ego Paulus* qui (quòd mihi

vitio vertitur ab adverſariis) cùm apud vos ſum, humiliter & ſubmiſsè me gero; cùm abſens ſum, audaciam & confidentiam cum authoritate erga vos oſtendo in epiſtolis quas ſcribo. Græci ironicè hoc dici putant in pſeudoapoſtolorum perſona: ex *Gaig.*

℣.2. *Rogo autem vos ne præſens audeam per eam confidentiam, quâ exiſtimor audere in quoſdam, qui arbitrantur nos tamquam ſecundùm carnem ambulemus.*

Rogo vos, inquam, ne veſtrâ culpâ contingat, ut qui *præſens* apud vos hactenùs humiliter me geſſi, poſthac cum ea fiducia, quâ abſens *audere exiſtimor*, etiam *præſens audeam*, hoc eſt audacter & intrepidè poteſtatem meam exerceam in quoſdam ex vobis, qui malè perſuaſi à pſeudoapoſtolis, exiſtimant nos ſecundùm carnem ambulare, ſeu vivere more hominum, qui cupiditate habendi, vel metu amittendi ea, quæ carnaliter amant, omnia faciunt.

℣. 3. *In carne enim ambulantes, non ſecundùm carnem militamus.*

Id eſt, non carnaliter vivimus ſecundùm inclinationes & deſideria carnis. q. d. Non vindictæ gratiâ poteſtate noſtrâ utimur.

℣. 4. *Nam arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes,*

Et adeò non ſecundùm carnem ambulamus, ut arma quibus utimur contra adverſarios, *non ſint carnalia. Arma* verò *carnalia* dici poſſunt divitiæ, fortitudo, principatus, gloria, eloquentia. Nos itaque non his vincimus; ſed contrariis, paupertate, imbecillitate, ignomi-

ſcientiâ: ideò quoque *potentia Deo* iſta dicit. ...m per hoc potentiam & admirationem à ... habent, nam talia cùm ſint orbem device... Non dixit, nos ſumus potentes, ſed arma Deum. Nam & illis nos non potentiam de... ...us, ſed Deus, ait *Oecum.* Ea autem arma ...ent ad demoliendas & evertendas *munitiones* ...verſariorum, id eſt, omnia ea per quæ illi ...l oppugnabant fidei veritatem, vel ſuos er... ...es ſtabiliebant, ùt 1.*Cor.*1. ℣.19.& 3.℣.19. & 21. quibus armis *conſilia* deſtruimus. ...ecè *cogitationes*, ſyllogiſmos, ratiocinationes ...eorum ſapientum: ex *Chryſ.*

℣. 5. Et omnem altitudinem extollen... ...ſe adverſùs ſcientiam Dei, & in cap... ...itatem redigentes omnem intellectum ...obſequium Chriſti,

...er celſitudinem ſignificat quidquid in ſer... ...ne vel ſcientiâ ſæculari grande & ſublime eſt, ...pud homines admirationem excitat: Quod ...m deſtruendum dicit, quatenùs extollitur ...*erſùs ſcientiam Dei*, quâ nimirùm Deus cog... ...citur, quam ſcientiam *S. Thom.* poſt *S. Bern.* ...m Chriſtianorum interpretatur; de qua *Iſaïæ* 1. *Repleta eſt terra ſcientiâ Dei. Et omnem ...llectum*, omne ingenium captivum ducimus, ...ntumcumque excellens & ſcientiis excul... ...a, ad obediendum & humiliter ſubmitten... ...m ſe Chriſto per fidem: cujus rei exempla ...t in Dionyſio Areopagita, Ariſtide, Juſtino ...lis qui magicos libros combuſſerunt, *Act.* 19. ...s enim *Theoph.* pro exemplo hic allegat.

℣. 6. Et in promptu habentes ulciſci ...nem inobedientiam, cùm impleta fuerit ...ſtra obedientia.

...d eſt, ad manum habentes poteſtatem ul-

eiſcendi *omnem inobedientiam*, animadvertendi in omnes inobedientes, ſcilicet eos qui Chriſti fidem ſuſceperunt, & inter fideles numerantur: qui impœnitentes & contumaces ſunt, qui ſoli ſunt excommunicandi. Ex hoc loco probat poteſtatem excommunicandi hæreticos *Auguſt. Epiſt.* 50. *Cùm impleta fuerit veſtra obedientia*, id eſt, cùm vos plenè ad obedientiam reductos videro, tunc eâ poteſtate utemur. Hinc apparet Apoſtolum minari pſeudoapoſtolis ultionem tanquam inobedientibus, ſed eam differre propter Corinthios, quorum quidam adhuc inobedientes erant, ne videlicet hos eâdem pœnâ cum pſeudoapoſtolis involvere cogatur. Vel meliùs illa comminatio accipitur de iis, qui adhuc inter Corinthios magnis peccatis erant obnoxii, in quos, quia multi erant, non facilè poterat exerceri diſciplina per excommunicationem, ob periculum ſchiſmatis & manifeſtæ rebellionis: ex *Auguſt. l.* 3. *cont. Parm.* cap. 2.

℣. 7. ***Quæ ſecundùm faciem ſunt, videte. Si quis confidit ſibi Chriſti ſe eſſe, hoc cogitet iterùm apud ſe: quia ſicut ipſe Chriſti eſt, ita & nos.***

q. d. Itane vos Corinthii externam tantùm hominis perſonam videtis, & conſideratis? Vel ironicè. *Videte* tantùm nunc quæ *in faciem ſunt*; id eſt, conſiderate nunc tantùm me ſecundùm externam perſonam abjectum, non internam virtutem & poteſtatem. Neque eſt quòd veſtri pſeudoapoſtoli Chriſti ſe diſcipulos jactent, nam & ipſi etiam ſumus: ita *Gaig.* Vel ſeriò dictum. Moneo vos, ut ſaltem ea quæ conſpicua ſunt & omnibus nota conſideretis: ex his enim facilè vobis erit de me & æmulis meis æſtimare. q.d. *Secundùm faciem* (ùt aiunt) humilis ſum, ergo

a ſecundùm faciem ſunt videte, & ex iis, de
ſ & illis judicate. *Si quis* gloriatur *ſe eſſe*
riſti, hoc etiam perpendat *apud ſe*, quòd per-
le atque Chriſti miniſter eſt, & nos miniſtri
ariſti ſumus: hâc parte non ſumus eo infe-
ires.

℣. 8. *Nam, & ſi ampliùs aliquid glo-*
atus fuero de poteſtate noſtra, quam
dit nobis Dominus in ædificationem,
non in deſtructionem veſtram: non
ubeſcam.

q.d. Satis eſt interim dixiſſe, *ita & nos. Nam*
quid ultrà hoc dicerem, non pudefierem,
im vera dicerem *de poteſtate noſtra* punitiva
ulciſcente adverſarios. Deinde quod odio-
im erat in ſermone corrigens, ait: *Ad ædifi-*
tionem. q. d. Poteſtatem accepimus ut vos
dificaremus ad fidem non ut aliquem puni-
mus: quia hoc ipſum maximè eſt veſtri ædi-
catio, ut de medio tollantur impedimenta
offendicula; putà ſi aboleantur pſeudoapo-
oli, ait *Oecum.* Sic excommunicatio, deſtructio
uædam eſt, quâ membrum à corpore præſcin-
itur, quæ tamen non *eſt ad deſtructionem*, ſed
d *ædificationem*, quando illa præciſio fit, uti
eri debet pro ſalute & præſervatione totius
orporis, imò & (quatenùs poſſibile eſt) pro
alvatione & reſtitutione membri præciſi, ut
. *Cor.* 5. ℣. 5. 2. *Theſſ.* 3. ℣. 14. 1. *Tim.* 1. ℣. 20.
x *Chryſ.*

℣. 9. *Ut autem non exiſtimer tamquam*
errere vos per epiſtolas:

q. d. Memini poteſtatis meæ, ſed ad ædifica-
ionem datæ, non ad deſtructionem veſtri,
dque ne videar vos velle *perterrefacere per epi-*
ſtolam. Vel poſſem gloriari de poteſtate mea, non

faciam tamen ne videar, &c. Vel ut autem non videar terrere vos velle per epiſtolam, quaſi præſens nihil audeam. Sequitur parentheſis.

℣. 10. *Quoniam quidem epiſtolæ, inquiunt, graves ſunt & fortes: præſentia autem corporis infirma, & ſermo contemptibilis:*

Enallage numeri; nam loquitur de una tantùm epiſtola, quam ad Corinthios ſcripſerat, quæ, inquiebant, minax ac terribilis & authoritatis plena, maximè in fine *capitis* 4. & *toto capite* 5. ubi de inceſtuoſo Satanæ tradendo & aliis excommunicandis agitur. Cùm autem præſens eſt, humiliter, demiſsè, ac timidè ſe gerit, tanquam nullius authoritatis, ſimiliter de infirmitate loquitur Apoſtolus c. 11. & 12. Ubi *ſe in infirmitatibus gloriari*, dicit, & c. 13. *quando nos infirmi ſumus* & item *Ep.* 1. ad *Cor.* c. 2. ℣. 3. *Et ego in infirmitate* &c. *Sermo* dejectus humilis & per hoc *contemptui* expoſitus.

℣. 11. *Hoc cogitet qui ejuſmodi eſt, quia quales ſumus verbo per epiſtolas abſentes, tales & præſentes in facto.*

Id eſt, *quiſquis eſt*, qui talia dicit, *cogitet* quòd *quales ſumus abſentes* ſermone tranſmiſſo *per epiſtolam*, nempe poteſtatem noſtram ac ſeveritatem oſtendentes, *tales etiam præſentes*; nec ſolùm ſermone, ſed & opere, ſcilicet cùm opus eſt. Vel tales erimus præſentes, poſtquam iſtuc advenerimus, unde dicit c. 12. ℣. 20. *Timeo ne... ego inveniar qualem non vultis* & c. 13. ℣. 2. *quoniam ſi venero iterùm, non parcam.*

12. *Non enim audemus inſerere, comparare nos quibuſdam, qui ſeipſos mendant: ſed ipſi in nobis noſmetip- ientes, & comparantes noſmetipſos s.*

eſt, *non audemus nos* in illorum familiam are, aut illis *comparare*, *qui ſeipſos com- nt*, ſibique magni videntur: & hoc modo legendum, cùm alibi dicat, *nihil mi- à magnis illis Apoſtolis*. Alii interpre- *non audemus nos* illis ſimiles facere, placent, ſeque commendant atque aliis nt. *Sed ipſi in nobis noſmetipſos metien- tes*, metimur nos noſtro pede & compa- ſmetipſos nobis, non aliis. Græci pro *nobis*, legunt *ipſi ſemetipſos & ſibi comparantes, non intelligunt*; id eſt, ſe ad nullius regulam metiuntur, & nt & comparant ſibi ſemetipſos, dum tur ſe cum quovis alio componere, ntes nullum ſibi ſuperiorem, aut æqua- , non intelligunt quòd ridiculi ſunt us, ùt *Photius* ſupplet & *Theoph.* Vel t. Ipſi arrogantiâ excæcati non intelli- metiri & comparare ſemetipſos, mag- facere, ex ſuo ipſorum judicio, quòd inum immodicè ſibi placentium.

3. *Nos autem non in immenſum glo- ur, ſed ſecundùm menſuram regu- â menſus eſt nobis Deus, menſuram gendi uſque ad vos.*

abant ſe pſeudoapoſtoli omnes terrarum prædicando obiviſſe; ideòque majorem m Paulo habendam fidem; quibus op- Paulus: *Non* ultra modum *gloriabimur*,

nos omnes regiones prædicando pervagati, *ſed* gloriabimur *ſecundùm menſuram regulæ* à Deo nobis præſcriptæ, quâ nimirùm partitus eſt nobis portionem noſtram in opere Evangelii: quæ quidem ſic alias multas provincias, quibus prædicavimus, comprehendit, ut etiam ad vos uſque pertigerit; voſque etiam includat: ex *S. Thom.*

℣. 14. *Non enim quaſi non pertingentes ad vos, ſuperextendimus nos: uſque ad vos enim pervenimus in Evangelio Chriſti.*

Neque enim, inquit, objici nobis poteſt, quòd cùm de vobis ùt filiis gloriamur, extendamus nos ultra menſuram, quaſi reverà non pertingamus *uſque ad vos* per regulam quam partitus eſt nobis Deus.

℣. 15. *Non in immenſum glorìantes in alienis laboribus: ſpem autem habentes creſcentis fidei veſtræ, in vobis magnificari ſecundùm regulam noſtram in abundantiam,*

Id eſt, ſi ad vos non perveniſſemus, noſipſos ſuperextenderemus ultra quàm deceret ob vos gloriantes; non autem ultra menſuram noſtram, ſeu ultra quàm par eſt, gloriam noſtram extendimus & *ſuper alienis laboribus*, ùti faciunt æmuli noſtri. Atque adeò ſperamus futurum, ut creſcente & augeſcente per noſtrum miniſterium fide veſtrâ magnificemur in vobis, id eſt, majorem & auctiorem de vobis laudem acquiramus, ut etiam abundantiùs, id eſt, ampliùs quàm hactenùs gloriari poſſimus, & quidem ſecundùm regulam noſtram, id eſt, menſuram ac terminos laboris noſtri.

Etiam in illa, quæ ultra vos ſunt, izare, non in aliena regula in iis eparata ſunt gloriari.

-ata vel à ſe, ut ſenſus ſit: ut *non in gula*, atque in alienis laboribus, ſed æ noſtro labore parta fuerint, glorie- *parata* ab aliis, id eſt, ut *non in aliena* ion in nationibus per alios occupatis rſis gloriemur, quemadmodùm pſeu- li faciunt gloriantes de aliena. *Vel præ-* d eſt, à Deo nobis commiſſa. Confe- t hic locus cum eo qui eſt *Rom.* c. 15. doapoſtolorum jactantiam tacitè per- præcipuè ℣. 18. 19. & 20.

. *Qui autem gloriatur, in Domino* r.

n falſis aut alienis bonis tanquam pro- omodo gloriabantur pſeudoapoſtoli; i malis, ſed in bonis, quæ quis habet r Chriſtum, *glorietur in Domino Chri-* r. 4. ℣. 7., *Gal. ult.* ℣. 14.

3. *Non enim qui ſeipſum commen- lle probatus eſt: ſed quem Deus idat.*

, non ſtatim in veritate *probatus eſt*, i dignus quiſquis *ſeipſum commendat*: nim commendant ſeipſos à bonis non l falſis aut alienis, ſicut faciebant pſeu- oli: multi quoque ſe commendant à iquam non aliunde acceptis, ſicut Ju- Pelagiani. Sed ille demùm *probatus eſt us commendat*, id eſt, commendabilem uæ verè per eum operatur oſtendit. Chriſtus per meritum ſuum verè com- ea per quæ commendetur. Non dixit ius commendati, ſed *quem Deus com-* , ùt notat *Chryſ.*

CAPUT XI.

In veritate & coactus in Domino commendat ſeipſum, & ſe magnis Apoſtolis confert.

℣. 1. *Utinam ſuſtineritis modicum quid inſipientiæ meæ, ſed & ſupportate me:*

COactus laudum ſuarum mentionem facere, veniam præfatur; eam enumerationem modeſtè *inſipientiam* appellans; eo quòd vulgò judicatur eſſe opùs hominis inſipientis & vani. *Sed & ſupportate me:* græcè, *ſuſtinete me:* vel *ſuſtinetis me:* q.d. Imò verò *ſuſtinetis me*, facitis quod opto, perſuaſum habeo vos me ita diligere, ut facilè me toleretis inſipienter loquentem. *Sed & patimini me* etiam ineptientem, ait *Chryſ.*

℣. 2. *Æmulor enim vos Dei æmulatione. Deſpondi enim vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.*

Ardenter vos in Deo deperio, zelatus enim ſum vos Dei zelo: vel zelotypus ſum erga vos Dei zelo. Ego enim tanquam ſpiritualium nuptiarum paranymphus & pronubus *deſpondi*, græcè, *aptavi vos uni viro*, ſcilicet *Chriſto virginem caſtam exhibere vos*, id-eſt, ut vos illi exhibeam, tradam, aſſignem, tanquam virginem caſtam. Corinthiorum enim Eccleſiam alloquitur, quam licèt ex multis collectam perſonis, unam eſſe ſponſam, eamque Virginem uni viro Chriſto deſponſatam: eſtque eadem ratio de Eccleſia univerſali, cujus Eccleſiæ

lares ſunt membra & ad quam propriè
nt promiſſa alia. *Virginem* vocat prop-
gritatem fidei charitate informatæ, quæ
on ſit in ſingulis membris, eſt tamen &
et in corpore Eccleſiæ. Deſponſationis
eſt præſens, fit enim ea per fidem &
um, tempus autem thalami nuptialis
eſt futurum, in quo conjunctio erit
bilis Chriſti cum Eccleſia & omnibus
mbris, cùm dicent: *Ecce ſponſus ve-*
Matth. 25. ℣. 6. ex *Chryſ.*

Timeo autem ne ſicut ſerpens
ſeduxit aſtutiâ ſuâ, ita corrum-
ſenſus veſtri, & excidant à ſim-
te, quæ eſt in Chriſto.

o ne quo pacto, *ſicut* Diabolus *ſerpens*
quus per ſerpentem corporeum *ſeduxit*
matrem noſtram *aſtutiâ* ſeu verſutiâ
per hos pſeudoapoſtolos *corrumpantur*
mentis veſtræ, & dimoveantur à virgi-
plicitate, quæ eſt in Chriſto, id eſt, à
i, pura, & incorrupta fide quam habetis
ſtum. Et meritò hoc metuebat Apoſto-
ia pſeudoapoſtoli ſerpentis illius erant
i & operarii ſubdoli, transfigurantes ſe
ſtolos Chriſti, iidemque per dulces ſer-
& benedictiones ſeducebant corda in-
ium, ùt *Rom. ult.*, partim introducendo
am ſapientiam, partim legem Moſaïcam
do cum Evangelio Chriſti: ex *Eſtio.*

4. *Nam ſi is, qui venit, alium Chri-*
prædicat, quem non prædicavimus,
lium ſpiritum accipitis, quem non
iſtis: aut aliud Evangelium, quod
ecepiſtis: rectè pateremini.

at hic pſeudoapoſtolos non miſſos, ſed

ſemet introducentes: unde ait, *qui venit* & non miſſus. *Si* (inquit *Theop.*) eadem illi prædicant, quæ & nos antè prædicavimus, cur eos cum tanta attentione excipitis, nos autem rejicitis? Vel *ſi alium*, id eſt, præſtantiorem alium *Chriſtum*, ſi perfectius Evangelium quàm nos prædicarent, *ſi alium ſpiritum*, id eſt, potiora Spiritûs ſancti dona ab illis acceperitis quàm à nobis, *rectè pateremini*, græcè, illorum jure exactionem ferretis: vel *rectè* illis obediretis: ex *Gaig.* Jure enim ſuſtinetur qui tradit meliora. Sed quia nullo modo in animum inducitis alium Jeſum Chriſtum agnoſcere, alium ſpiritum, aliud Evangelium, quàm à nobis prædicatum, ſicut revera non eſt aliud, ùt *Gal.* 1. Idcircò non poteſtis ad excuſationem veſtri quidquam tale prætendere : ex *Oecum:*

℣. 5. *Exiſtimo enim nihil me minùs feciſſe à magnis Apoſtolis.*

Præ magnis Apoſtolis, id eſt, nihilo me (inquit) illis inferiorem *exiſtimo*. Quidam autem hic veros Apoſtolos intelligunt, quibus ad tutandam ſuam adversùs pſeudoapoſtolos dignitatem comparare ſe cogitur : & eos qui inter Apoſtolos eximii erant & ſummi, quales *Petrus*, *Jacobus* & *Joannes*, ùt *Gal.* 2. ex *Chryſ.* Alii pſeudoapoſtolos intelligunt, per ironiam *magnos* appellans ob id quod ſequitur. *Nam etſi ſum imperitus ſermone, ſed non ſcientiâ.* Hæc enim ratio nihil ad veros Apoſtolos facere videtur, qui *Paulo* nihil elegantiores erant, cùm vocentur *homines idiotæ & ſinè litteris*, *Act.* 4. Taxat autem pſeudoapoſtolos *Paulus*, qui cùm nihil præter ſermonis nitorem & eloquentiam haberent, magnos ſe Apoſtolos exiſtimarent, quibus ipsâ tantùm ſermonis eloquentiâ cedit *Paulus*; ſcientiâ ac ceteris virtutibus longè ſuperior : ex *Gaig.*

6. *Nam etſi imperitus ſermone, ſed ſcientiâ, in omnibus autem mani- ti ſumus vobis.*

iqui inter eos, qui verſum præcedentem igunt de veris Apoſtolis, hunc ad illum unt; quaſi *Paulo* fuerit objectum, quòd n eloquentiâ & ſermonis peritiâ minor eſſet *is Apoſtolis*; cui objectioni per hunc ver- *Paulum* reſpondere putant: Sed ſic referri poſſe ex *Ambroſiano* notat *Eſtius*, quia poſtoli in hac parte *Paulo* non multùm tabant, neque Epiſtolæ eorum Paulinis d ſermonis compoſitionem anteponendæ Nova igitur in hoc verſu objectio eſt ad- riorum, *Paulo* detrahentium eloquentiam, ı ſibi ipſis attribuebant. Fuerunt qui dice- , *Paulum* magis humiliter quàm verè de ſe ſcripſiſſe: *Nam etſi imperitus* &c. Sed hoſ lit *Hier. in comm. Epiſt. ad Tit.* 1, ac rur- *n Epiſt.* 151. *ad Algas.* q. 10. ita ſcribens, quod ſæpe diximus, *Etſi imperitus ſer-* & nequaquam *Paulum* de humilitate, ſed onſcientiæ veritate dixiſſe, etiam nunc ap- amus: profundos enim & reconditos ſen- ingua non explicat: & cùm ipſe ſentiat l loquitur, in alienas aures puro non po- transferre ſermone. Idem exponens *cap.* 3. *tolæ ad Epheſ.* vitia ſermonis in Apoſtolo t veluti ſolœciſmos, hyperbata, ellipſes, lia hujuſmodi. Quotieſcumque verò, in- , tale quid annotamus, non Apoſtolum imus, ut malevoli criminantur, ſed magis ſtoli aſſertores ſumus, qui abſque rhetori- itore ſermonis & verborum compoſitione, oquii venuſtate nunquam ad fidem Chriſti m mundum traducere valuiſſet, niſi evan- aſſent eum non in ſapientia verbi, ſed in

virtute Dei. Hæc *Hier.*, ſubjungens ad eam rem ipſius Apoſtoli teſtimonium 1. *Cor.* c. 2. ℣. 1. & 4. At verò *Aug.* l. 4. *de Doct.* c. 7. ſermonis imperitiam prorſus à Paulo removet, eloquentiſſimum eum fuiſſe affirmans, idque adeò ex ipſius epiſtolis demonſtrari & conſtare cenſet. Neque tamen exiſtimat *Paulum* humiliter, non verè de ſe ipſo ſcripſiſſe, *Etſi imperitus* &c. Sed aliter quàm *Hier.* verba hæc intellexit: ſcilicet quaſi concedendo obtrectatoribus ſic locutus fuerit, non tamquam id verum agnoſceret confitendo. *Auguſtino* conſentit *Chryſ.*, quin & ipſe *Hier.* *Paulum* vocat flumen eloquentiæ Chriſtianæ *Epiſt.* 6. Erat autem *Pauli* facundia non ex ſcholis Rhetorum petita, ſed quæ linguam viri divino ſpiritu pleni, magnoque affectu de magnis rebus loquentis ſponte ſequeretur. Cæterum, ait *Eſtius*, linguæ græcæ nitorem, eloquentiam, facilitatem, qualis in ſcriptis Græcorum oratorum & philoſophorum conſpicitur, item ſermonis perſpicuitatem *Paulo* non adfuiſſe, ingenuè fatendum. Res enim clarior eſt ex ſuis epiſtolis quàm ut opus ſit probari. Atque hoc ſenſu verè ſentit *Hier.* & cum eo plerique interpretes, *Paulum* ſermone fuiſſe imperitum. Hoc igitur eſt quod dicit. Etſi quod ad ſermonem attinet, quo vobiſcum loquor aut ſcribo, ſim imperitus ac velut idiota: non tamen quoad ſcientiam earum rerum quas docere me profiteor, ſcilicet divinarum & ad veſtram ſalutem ſpectantium. Nam utique ſinè hujuſmodi ſcientia, verus Chriſti Apoſtolus ac Doctor gentium eſſe non poſſem. Utrumque quod dixi, noſtis per experientiam, & imperitum me eſſe ſermone & non imperitum ſcientiâ. Græci notant ex obliquo taxari pſeudoapoſtolos, qui per hypocriſim ſua vitia tegebant, volentes videri quod non erant: ex *Oecum.*

. *Aut numquid peccatum feci, me humilians, ut vos exaltemini? am gratis Evangelium Dei evanvi vobis?*

aculeo uſus eſt hoc ſermone. Abjectum) me ducitis & magis vilem; an pecıòd meipſum fame depreſſerim, & nihil acceperim? Hoc, ait, feci *ut vos* ad Dei ſunt *exaltaremini.* Nam videntes hil acciperem, ædificabamini: ſi autem ≥m, certè offendiculum paſſi fuiſſetis, *ccum.*

Alias Eccleſias expoliavi, acciipendium ad miniſterium veſtrum.

, ab aliis Eccleſiis, quamvis eſſent voıcriores, ut proinde ſpoliari ac denulerentur, accepi *ſtipendium* ac ſumpceſſarium, ut vobis Evangelium mini. Deſignat autem præcipuè Eccleſias niæ.

. *Et cùm eſſem apud vos, & egeulli onerosſus fui: nam quòd mirat, ſuppleverunt fratres, qui veà Macedonia: & in omnibus ſire me vobis ſervavi, & ſervabo.*

onerosſus fui: non quòd reverà onus ſit um Apoſtolum: ſed vel ad ſignificans ac debitum. q. d. Hoc jus meum à nulûm exegi. Vel quia carnales homines t eſſe onus. Vel quamvis egerem *cùm s eſſem*; non tamen obturpui aut elaneſt, non idcircò ad prædicationem ſegi: ex *Theoph. Fratres qui venerunt ex nia,* non alios intellige quàm Philippenpatet *Phil.* c. 4. ℣. 15. *Et ſervabo,* ne exi-

ſtimetis, inquit, me hæc in eum finem dixiſſe, quo deinceps accipiam à vobis; non enim ſolum ita *ſervavi*, ſed etiam *ſervabo*, in quo gravius dicit, ait *Chryſ.*

℣. 10. *Eſt veritas Chriſti in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaïæ.*

Eſt veritas Chriſti, id eſt, veritatem dico teſte Chriſto. Non patiar quod *hæc* mea *gloriatio* Evangelii gratis prædicati *infringatur in me*, ſed volo eam habere perpetuam apud vos, & per totam Achaïam: quod dicit, ut tollat occaſionem pſeudoapoſtolis gloriandi, ſi ſimiles *Paulo* invenirentur.

℣. 11. *Quare? Quia non diligo vos? Deus ſcit.*

Deus ſcit, q. d. Teſtis eſt *Deus*, qui novit illam non eſſe cauſàm cur à vobis nihil velim accipere, quia vos non diligo: Vel Deus novit quod vos diligo.

℣. 12. *Quod autem facio, & faciam: ut amputem occaſionem eorum, qui volunt occaſionem, ut in quo gloriantur, inveniantur ſicut & nos.*

Faciam, id eſt perſiſtam in prædicando gratis Evangelio per Achaïam, *ut* iſtis æmulis meis præcidam *occaſionem*, quam quærunt gloriandi adversùm me, nempe quòd Evangelium gratis prædicent, ut (inquam) *inveniantur* in ea re nobis pares, nec habeant quod præ nobis *glorientur*: ita *Græci*. Vel cupiebant illi *Paulum* accipere ſumptus, quoniam & ipſi accipiebant, ut jactare poſſent *Paulum* aliis partibus, ùt eloquentiâ & ſapientiâ humanâ, ſe inferiorem: ne hâc quidem parte præcellere, ſed parem ipſis inveniri: At *Paulus* illis

onem gloriandi ſubtrahere volens, no-
cipere ſumptus; ut vel in hoc cogeren-
noſcere ſe ab illo ſuperari: ita *Cajet.* &
l. 2. *de ſerm. Dom.* c. 16.

13. *Nam ejuſmodi pſeudoapoſtoli, operarii ſubdoli, transfigurantes Apoſtolos Chriſti.*

uidem perſonam veritatis induti ita no-
ntum exercent, & habitu Apoſtolorum
i & pelle ovinâ intùs lupi ſunt: ingerebant
os, mentientes ſe miſſos eſſe, ùt *Act.* 15.
& ſub umbra nominis & doctrinæ Chri-
legalia tradebant, & impias quaſdam tra-
es occultè ſervabant, ex *Theoph.* utraque
æreticorum Duces & Patriarchæ. *Opera-
oſi*, quatenùs operari quidem videbantur
ea Domini, reverà autem vineam diſſipa-
vel quia ſuam, non Domini utilitatem
bant, *Philip.* 3. ℣. 2.

14. *Et non mirum: ipſe enim Sa-
transfigurat ſe in Angelum lucis.*

mirum quòd audeant ſe *transfigurare in
los Chriſti. Nam & ipſe Satanas* eorum
er aſſumere ſolet perſonam boni Angeli,
inviſibiliter ſuggerendo quædam in ſe
ſpeciem bona, ex quibus hominem per-
in ruinam: interdùm viſibiliter apparens,
ndens ſe tanquam *Angelum Dei*; aut in
pto corpore videndum ſeſe exhibens, aut
ariâ viſione eos ludificans.

15. *Non eſt ergò magnum, ſi mini-
jus transfigurentur velut miniſtri
iæ: quorum finis erit ſecundùm
ipſorum.*

gumentatur Apoſtolus à minori: minùs
credibile eſt, Satanam transformari poſſe

in Angelum Lucis, cùm ſit major diſtantia, quàm miniſtros ejus in *miniſtros juſtitiæ*; ideò infert Apoſtolus; *Non eſt ergo magnum*, &c. *Miniſtri juſtitiæ* ſunt Apoſtoli Chriſti, quia miniſterium juſtitiæ, id eſt, miniſterium novæ legis, per quam juſtitia comparatur, eis creditum fuerit, de quo *Suprà cap.* 3. *Quorum finis* &c. q.d. Etſi fallant homines, Deum fallere non poterunt, à quo tandem recipient mercedem ſuis operibus debitam, ut *Philip.* 3. ℣. 19. *Rom.* 6. ℣. 23.

℣. 16. *Iterùm dico, (ne quis me putet inſipientem eſſe, alioquin velut inſipientem accipite me, ut & ego modicum quid glorier)*

Poſt intermiſſam ſui ipſius commendationem, iterùm obteſtatur, ne hoc illi ad inſipientiam vertatur, alioquin malle ſe inſipientis nomen habere, quàm non gloriari cum detrimento Evangelii: ex *Gaig.*

℣. 17. *Quòd loquor, non loquor ſecundùm Deum, ſed quaſi in inſipientia, in hac ſubſtantia gloriæ.*

Id eſt, *quod* ſtatim de hoc genere gloriationis ſecundùm nobilitatem carnalem glorior, *non loquor ſecundùm Deum*: nullum enim locum habet apud Deum nobilitas generis; feram me in hac re inſipientem dici. Vel non dictu- rus ſum *quaſi ſecundùm Deum*, id eſt, convenienter legi divinæ; cùm Deus neque præcipiat, neque conſulat homini laudare ſeipſum, ſed alicubi prohibeat ſicut prohibet jurare. Vel *quaſi ſecundùm Deum* græcè, *Secundùm Dominum* Chriſtum, cujus miniſtros decet omnis humilitas & modeſtia, quique non ſibi placuit, *Rom.* 15. ℣. 3. Sed *quaſi per inſipientiam*. Dicit

iſipienter ſe loqui, & quaſi non ſecun-
ſum, quia laudes ſuas prædicare quan-
juſtâ neceſſitate coactus ſi quis id faciat,
dinem habet cum eo quod ſtulti facere
Vel *ſecundùm Deum*, id eſt, ſecundùm
inas & ſpirituales; tanquam ſentiat ſe
cundùm hujuſmodi gloriaturum, ſed
ùm res carnales, uti ſunt genus, & cir-
o, de quibus pſeudoapoſtoli gloriaban-
certè non de his tantùm, ſed & de iis
ram laudem merentur in conſequen-
oriatur Apoſtolus; ut quòd miniſter
ſit, quòdque pro Chriſto multa paſſus

8. *Quoniam multi gloriantur ſe-
a carnem : & ego gloriabor.*

addit, *& ego gloriabor ſecundùm carnem*,
ùm dixit, *& ego gloriabor*; quia licèt
poſtoli gloriarentur ſecundùm carnem,
en Apoſtolus, ùt notat *Cajet.* Vel quia
d eſt, pſeudoapoſtoli & Judæi *glorian-*
ndùm res carnales & externas, putà
iis, de generis nobilitate, de lege, de
iſione: *ego quoque gloriabor*, non de
dò, ſed etiam de aliis, quæ verè lau-
a me reddunt. *Gloriabor* (inquam) non
malè gloriantes imiter, ſed ut eorum
am reprimam, & meam apud vos autho-
defendam, ùt *Proverb.* 26. ℣. 5. ita *S.*

9. *Libenter enim ſuffertis inſipien-
ùm ſitis ipſi ſapientes.*

icè hoc ait; nam ſi verè tales fuiſſent Co-
, non aurem præbuiſſent novis magiſtris,
vertere conantibus ab Apoſtolo ſuo. q. d.
s inſipientiam meam ferre, *ipſi ſapien-
i ſitis* & graviora multò feratis.

℣. 20. *Suſtinetis enim ſi quis vos in ſervitutem redigit, ſi quis devorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur, ſi quis in faciem vos cædit.*

His verbis imperioſam in illos pſeudoapoſtolorum dominationem notat *S. Thomas & Caj t.* qui hoc exponunt de *ſervitute* legis Moſaicæ, ad quam Corinthios pertrahere pſeudoapoſtoli nitebantur. *Suſtinetis ſi quis devorat vos*, quo ſignificat inexplebilem pſeudoapoſtolorum aviditatem quantùm ad ſumptus vitæ quos exigebant, ùt *Rom.* 16. ℣. 18. *Phil.* 3. ℣. 19. *Tit.* 1. ℣. 12. *Si quis accipit* à vobis, & quod majus eſt, ſi quis excedit ſpecie munuſculorum. *Si quis extollit* ſe ſupra vos, poteſtatem ſibi vendicat in vos. Hæc omnia faciebant pſeudoapoſtoli tanquam apoſtolico jure, quod ſibi falſò titulo arrogabant, de quo jure multa in 1. *Cor.* 9.

℣. 21. *Secundùm ignobilitatem dico, quaſi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audet (in inſipientia dico) audeo & ego:*

Senſus eſt quòd dico. *Si quis in faciem vos cædit*, id quod ad ignominiam attinet: dico non quòd facies veſtras percuſſerint, ſed de contumeliis intelligi volo quibus illi vos afficiunt, in faciem exprobrantes quòd fueritis idololatræ, peccatores immundi, quòd orti ex ignobili genere, quòd ſitis præputium. De ſeipſis verò omnia contraria prædicantes, quòd ſint populus à Deo electus, gens ſancta, filii Patriarcharum, circumciſi, &c. Hæc quæ dixi ita ab illis fiunt, ut me qui veſter ſum Apoſtolus præ ſe contemnant tanquam inferiorem, impotentiorem: qui non habeam, quemadmodùm ipſi, de quibus gloriari queam, ut ſimili ratione mihi

tem apud vos comparem; quod quàm
oſtendit: in quacumque re (inquit)
illorum *audet* gloriari, *audeo & ego*:
ullâ re illis inferior: quanquam hoc
uaſi *per inſipientiam dico*, quia gloriari
a eſt, ob quam etiam rationem utitur
dendi, quia nec facilè, nec ſinè neceſ-
veniendum, ut quis ſe ipſum laudet.
o, id eſt, arrogo, ut ſenſus ſit. Quæ-
illi ſibi arrogant tanquam glorioſa,
que mihi arrogabo: ex *Eſtio*.

Hebræi ſunt, & ego: Iſraëli-
, & ego: Semen Abrahæ ſunt,

Hebræi non erant *Iſraëlitæ*, ſed erant
oabitæ & Ammonitæ, ideò ſuam ge-
em manifeſtavit, ut poſt *Chryſ.* notat.
Vel ne ſuſpicio eſſet ipſum linguâ tan-
â multùm gloriabantur *Hebræi*, non
nte Hebræum eſſe, addit, *Iſraëlitæ*
ego. Vel potiùs ad ſignificandam no-
generis, quâ negat ſe illis inferiorem,
initùs datum fuerat ipſorum patriar-
ob. Addit *ſemen Abrahæ ſunt, & ego*,
multò adhuc honorabilius cenſebant
à quòd *Abraham* & primus eorum eſ-
archa, & præ cæteris eximiâ in Deum
fide fuiſſet. Quidam interrogativè hæc
& tanquam idem prorſus ſignificetur.

. *Miniſtri Chriſti ſunt, (ut mi-*
iens dico) plus ego: in labori-
imis, in carceribus abundantiùs,
s ſuprà modum, in mortibus fre-

nùs ſapiens dico, hoc eſt, quamquam
s deſipere videar, dicens *plus ego*: Nam

quæ deſipientia eſt quòd ſcipſum dicat miniſtrum eſſe plus quàm pſeudoapoſtoli? Vel repetit excuſationem quòd in re tanta ſe aliis anteponat. At quomodo pſeudoapoſtolos, operarios ſubdolos, miniſtros Satanæ vocat *Chriſti miniſtros*? ℟. Per rhetoricam conceſſionem dictum eſſe, q. d. Demus eſſe tales. Alii dicunt iſta legenda cum interrogatione quæ nihil affirmat. Miracula quæ fecit, ùt mortuos ſuſcitatos nòn recenſet, ſed labores à ſe perpeſſos, ùt notat *Theod. Abundantiùs* ait, comparationem innuit cum iis qui ſe vocabant Chriſti miniſtros, aut potiùs ſinè comparatione perſonarum ipſius rei exceſſum ſeu frequentiam ſignificat, & *mortes* vocat mortis pericula: ex *Oecum.*

℣. 24. *A Judæis quinquies, quadragenas, unâ minùs, accepi.*

Plagas intellige perpeſſas à ſuis, ſcilicet Judæis. Notandum, *Deuteron.* 25. præceptum Iſraëlitis fuiſſe, ut in flagellando fratre, id eſt, Hebræo quem dignum plagis comperiſſent, quadragenarium numerum plagarum non excederent. Judæi verò, ſive caventes ne fortè in ipſo verberandi impetu præfinitum numerum tranſilirent, ſive clementiæ & humanitatis causâ, memorato numero ſtatuerunt unam plagam demendam eſſe, etiamſi quis integrum numerum plagarum commeruiſſet. Et quia Judæi *Paulum* oderant, nec tamen morti eum adjudicare permittebantur à Romanis prohibiti, idcircò plagis eum onerabant quàm multis poterant, ſecundùm legem conſuetudine reſtrictam & moderatam, hoc eſt undequadraginta. Id autem factum quinque diverſis temporibus. Apparet autem has flagellationes fuiſſe factas in ſynagogis ad ſignificandum contra legem Moyſi, aut religionem peccatum fuiſſe, ùt *Matth.* 10. ℣. 17.

℣. 25.

. *Ter virgis cæſus ſum, ſemel la-ſum, ter naufragium feci, no-*
'ie in profundo maris fui,

erat Romanis *virgis cædere* nocentes, flagello. *Lapidatus* Lyſtris, *Act.* 14. *ium* non recenſet *Lucas*, præterquam ſſus eſt Romam proficiſcens, *Act.* 27. verſio pro *in profundo* legit *ſinè navigio* quaſi dicat, tractum undis extra navem mari. *Theoph.* ſcribit aſſerere non nul- ſignificari quòd in quodam puteo, cui Bythos, id eſt, *profundum*, abſcondi- t *Paulus* poſt periculum apud Lyſtrios: idi carceres lacus appellantur in Scrip- *yſoſtomus* hoc de carcere refellit; non gnum eſt aut memorandum uno die fuiſſe in carcere, tametſi profundo: communis expoſitio probabilior. Sic it ſe *nocte* & *die in profundo maris* o modo de Jona dicit Scriptura, quòd ebus & noctibus fuerit in ventre ceti,

. *In itineribus ſæpe, periculis rn, periculis latronum, pericu- ene re, periculis ex gentibus, pe- n civitate, periculis in ſolitudi- iculis in mari, periculis in falſis us :*

ıla itinerum, fluminum & latronum orat: non quia infeſta fuerunt, ſed angelii cauſâ moleſtas & periculoſas ones ſuſceperat, ait *Chryſ. Ex genere*, Judæis; ex *gentibus* ſeu Gentilibus à concitatis ùt plurimùm *in civitatibus*, ùt i, Jeroſolymis, Epheſi, & alibi. *In Act.* 20. à ſimulatis & *falſis* nomine

I. C c

Chriſtianis, qui ſunt hoſtes inteſtini ac domeſtici, eòque magis periculoſi: quorum typum geſſit Judas proditor, de quo David in perſona Chriſti dicit. *Pſ.* 54. ℣. 12. *Quoniam ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem utique.... Tu verò homo unanimis, Dux meus & notus meus:* qui fraternitatem ſimulant, ùt ait *Chryſ.*

℣. 27. *In labore, & ærumna, in vigiliis multis, in fame, & ſiti, in jejuniis multis, in frigore, & nuditate,*

Ærumna Græcè ſignificat laborem difficultate ac fatigatione conjunctum. *In vigiliis*, nam *Philippis* in carcere mediâ nocte Deum orat, & laudat *Act.* 16. & Mileti per triennium non ceſſavit nocte & die ab officio veri paſtoris, *Act.* 20. His adde vigilias, labores &c. de quibus agit 2. ad *Theſſ.* c. 3. ℣. 8. *In fame & ſiti* gratìs Evangelium prædicans, ùt 1. *Cor.* 4. ℣. 11. & *Philip.* 4. ℣. 12. *Jejuniis* ad purificandam mentem & edomandam carnem ſponte aſſumptis, ùt 1. *Cor.* 9. ℣. 27. *Frigoris & nuditatis* meminit 1. *Cor.* 4. ℣. 11.

℣. 28. *Præter illa, quæ extrinſecùs ſunt, inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium Eccleſiarum.*

q. d. *Præter illa quæ* foris & extrinſecùs mihi accidunt, id eſt, corporis afflictiones & pericula, cujuſmodi ſunt quæ recenſui: ſunt & peculiares animi dolores atque afflictiones, quibus excrucior Evangelii causâ. Nam quotidie ad me tanquam Apoſtolum Eccleſiarum, etiam earum quibus ipſe Evangelium non prædicavi, aut in quibus non fui, concurritur undique à fidelibus ob varias difficultates circa negotium Evangelicum emergentes; quæ res animum meum inquietat majorem in modum, ùt ſuprà

Nec ideò præfuit toti Eccleſiæ *Paulus*, ırem cum *Petro* ſortitus poteſtatem. i *ſolicitudo* præfecturam conſequatur: ən è converſo, præfectura ſolicitudinem, de membris pro ſe invicem ſolicitis. *nium Eccleſiarum*, id eſt, plurimarum, əarum quas ipſe fundaverat.

. *Quis infirmatur, & ego non in-? Quis ſcandalizatur, & ego non*

:delium *infirmatur* animo, propendet ıı, pronus eſt ad peccandum levi oc- quomodo qui corpore parum firmi *ego non infirmor* per intimum affectum ationis, metuens ac ſolicitè cavens, infirmus cadat? ùt 1. *Cor.* 9. ℣. 22. candalizari quàm infirmari, in quan- :rius eſt cadere, quàm pronum eſſe ı. *Uror*, id eſt vehementi dolore af- elut qui igne uritur; quod illi accidit ımum, quem verâ charitate diligit, alienis factis minùs rectis in ruinam quod eſt ſcandalizari.

. *Si gloriari oportet: quæ in-is meæ ſunt, gloriabor.*

nſirmitatis meæ ſunt, id eſt, de affli- : meis *gloriabor*, quandoquidem me ındum cogitis, ùt de laboribus, car- plagis, inedia, nuditate, &c., propter s apud homines carnales deſpectus & ıtibilis haberi ſolet. Gloriatur autem iis *quæ infirmitatis ſunt*, maximè de- virtus Chriſti, nec ſic animum erigunt, :ula. Ex hoc loco eloquentiam *Pauli* lio quæſitam, ſed nativam tanquam ſa- famulam, oſtendit *Aug. l.* 4. *de Doct.* c. 7.

℣. 31. *Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſæcula, ſcit quòd non mentior.*

Quæ ſuprà recenſuit, confirmat juramento, quod tacitum ineſt in verbis hujus verſûs ex *Aug. Ep.* 89. *q. ult.* & *S. Thom.* q. d. *Deus* horum omnium teſtis eſt, qui novit me non mentiri, ſed vera dicere. Abſit ut ejus abutar teſtimonio, cui omnis laus & honor debetur in omnem æternitatem, ùt *Rom.* 1. ℣. 25. ex *Chryſ.*

℣. 32. *Damaſci præpoſitus Gentis Aretæ regis, cuſtodiebat civitatem Damaſcenorum ut me comprehenderet:*

Gloriatur de periculo (ſicut in ſuperioribus) eoque tanto, ut periturus eſſet, niſi fugâ fuiſſet elapſus. Erat autem & hoc periculum à Judæis, qui *Paulum* interficere cupiebant, ſi præfectus nomine *regis Aretæ* illis tradidiſſet. *Act.* 9.

℣. 33. *Et per feneſtram in ſporta dimiſſus ſum per murum, & ſic effugi manus ejus.*

Per murum, id eſt, per mœnia civitatis, idque nocte & à diſcipulis, id eſt, Chriſtianis, ùt *Act.* 9. Non ita fugit, ut oves quoad curam illis debitam dimittat; alioqui mercenarius fuiſſet, ùt *Joan.* 10. Non enim oves perſecutionem patiebantur, ſed ſolus *Paulus:* qui proinde fugere potuit, ut ſe ſervaret utilitati Eccleſiæ in futurum. Nam & hoc præcepit Dominus *Matth.* 10. ut flamma inextinguibilis ignis, ſi in mare lapſa, multis opprimentibus fluctibus mergitur, & iterùm fulgida aſcendit: ſic ſanè & *B. Paulus* nunc quidem obſcurabatur, nunc pericula tranſiens clarior redibat, patiendo victor, ait *Chryſ.*

CAPUT XII.

Revelationes ſibi factas proponit, coactus id facere.

℣. 1. *Si gloriari oportet (non expedit quidem :) veniam autem ad viſiones, & revelationes Domini.*

ID eſt, quamvis propter vos *oporteat me gloriari* ut dignitatem miniſterii mei tuear adverſus obtrectatores: mihi tamen id *non expedit*, intellige ſimpliciter & extra caſum præſentem, aut ſimilem, tum quia ſpeciem habet jactantiæ, tum propter elationis periculum. Utitur autem hac præfatione, quòd nunc non ea quæ infirmitatis ſunt, ſed ſublime quiddam de ſe dicturus ſit: ideo & ad vitandam jactantiæ ſuſpicionem quaſi de alio quodam homine rem narrat. Cùm aliquid videtur, cujus intelligentia ſive ſignificatio videntem latet, *viſio* ſolùm eſt; ut viſiones Pharaönis & Nabuchodonoſor, qui neſciebant quid per eas ſignificaretur: quando autem aperitur intelligentia rei viſæ, *revelatio* eſt, quaem habuerunt Joſeph & Daniel & cæteri Prophetæ, ex *Theoph. Domini*, id eſt, à Chriſto ibi factæ.

℣. 2. *Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim, ſive in corpore neſcio, ſive extra corpus neſcio, Deus ſcit, raptum hujuſmodi uſque ad tertium cœlum.*

Id eſt, novi *hominem* quemdam Chriſtianum,

ſe, ut dicere voluerit ſe raptum fuiſſe non ſolùm ſecundùm vim intellectivam ad cognoſcendum quædam myſteria ſublimia, quæ inſinuantur per tertium cœlum: verùm etiam ſecundùm voluntatem ad percipiendum ex hujuſmodi cognitione ſpecialem quamdam ſuavitatem, quod intelligitur nomine Paradiſi: nam Paradiſus hortum ſignificat amœnitatis & voluptatis: ita *S. Th.* & *Caj. t. Verba*, non ſenſibilia, ſed intelligibilia, vel res ſignificat: *quæ non licet homini loqui*, ut ſenſus ſit. Non eſſe licitum homini ea verba loqui: aut non eſſe licitum ea verba loqui cuiquam homini; aut non eſſe poſſibile ea verba eloqui cuiquam homini. Sic idem Apoſtolus ſuprà c. 9. ℣. 15. *donum Dei inenarrabile* vocat; & ad *Rom.* c. 8. ℣. 26. *gemitus inenarrabiles* dixit; & *Petrus I. Epiſt.* c. 1. ℣. 8. *lætitiam inenarrabilem.* Secundum ſenſum multi tradunt, alii tertium, ut *S. Thom.* quippe cùm rei magnitudo facultatem humani ſermonis excedat. Sunt qui putant, in hoc tertio cœlo vidiſſe ordines agminum cœleſtium quos poſteà deſcripſit, *Col.* 1. ùt *Greg. hom. 4. in Ezec.* Alii myſterium vocationis Gentium, & quæ ad religionem Chriſtianam pertinent: Alii divinam eſſentiam vidiſſe, quomodo videtur à beatis, eo ſolùm diſcrimine, quòd *Paulo* contigerit in tranſitu videre quod beati vident permanenter: ita *Beda, Anſelm. & S. Thom.* Alii non raptum eſſe quoad communicationem viſionis Dei beatis propriæ, ſed quoad communicationem myſteriorum quorundam ineffabilium ſimiliter beatis propriam, quam eſſet perpetuò retenturus, *Ambr. lib. 5. de fide c. ult. Greg. l. 18. mor. c. 38. & hom. 8. ſup. Ezech.*

℣. 5. *Pro hujuſmodi gloriabor : pro me autem nihil gloriabor niſi in infirmitatibus meis.*

Id eſt, de illo tali homine, quem novi, *gloriabor*, non autem *de me* : nam illum talem hominem tantâ revelatione dignatum à Deo, quaſi finxit alterum à ſe multis infirmitatibus ſubjecto ; quia qualitates & accidentia diverſa ſunt, licèt in eundem hominem cadentia. Sicque illam ſuam excellentiam quaſi ſit alterius hominis per humilitatem diſſimulat. Quid vocet *infirmitates*, diximus c. 11.

℣. 6. *Nam , & ſi voluero gloriari , non ero inſipiens : veritatem enim dicam : parco autem , ne quis me exiſtimet ſupra id , quod videt in me , aut aliquid audit ex me.*

Id eſt. *Nam etſi* de meipſo *voluero gloriari* in his quæ glorioſa videntur hominibus, ùt ſunt viſiones & revelationes ? Reverà *non ero inſipiens*, licèt aliquo modo futurus ſimilis inſipientibus : nam neceſſitate conſtitutâ gloriandi ut pſeudoapoſtolorum gloriam reprimam : *veritatem dicam. Parco autem*, id eſt, ab hujuſmodi magnis & glorioſis recenſendis abſtineo veſtri causâ, *ne quis* propter illa plus mihi tribuat ac majorem *exiſtimet*, quàm mea facta quæ videt, & meus ſermo quem audit me eſſe declarant. Etenim & Deos putaverunt propter ſignorum magnitudinem, ùt notat *Chryſoſtom.*

℣. 7. *Et ne magnitudo revelationum extollat me , datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ angelus ſatanæ , qui me colaphizet.*

Et ne ob magnitudinem revelationum ex-

tollar ab hominibus : Vel ne præ magnitudine revelationum inſoleſcam & vanè glorioſus ſim ; (Nam & ipſe homo erat, inquit *Theoph.*) datus eſt palus peracutus in carne *angelus Satanas*, id eſt, adverſarius angelus : vel *angelus Satanæ* ſeu miniſter Satanæ, ut colaphis cedar. Græci *ut non extollar*. Quid ſtimulus carnis, qui & angelus Satanæ vocatur, non omnes conveniunt. *Hieron. Ep.* 25. *ad Paulum*, monitorem quemdam humanæ imbecillitatis ad revelationum humiliandam ſuperbiam *Paulo* appoſitum fuiſſe in ſimilitudinem triumphantium, quibus in curru retrò comes adhærebat: per ſingulos civium acclamationes dicens, hominem te eſſe memento. Sunt qui dolorem capitis: alii viſcerum ſtimulum interpretantur : alii *Pauli* adverſarios à Satana concitatos ad hoc, ut ejus prædicationi & piis conatibus, velut quidam ſtimuli, ſeu pali oppoſiti ubique reſiſterent: ſic *Chryſ.* Alii incentivum libidinis, quod in carne patiebatur, ùt 1. *Cor.* 9. ℣. 27. & *Rom.* 7. ℣. 23. Sic *Anſelm.* & *Hier. Epiſt. ad Euſtoch.* & *ad Demetr. Et Aug. con.* 2. *in Pſ.* 58. & *Theoph.*; nam ſibi datum ait ad humilitatis cuſtodiam, & *ut colaphizet* ; id eſt, ignominiâ afficiat & vilem reddat: Et *ſtimulus* ille eâdem ratione vocatur *angelus Satanæ*, quia diaboli partes & regnum adjuvat, incitando homines ad peccata & inquinamenta carnis : Vel quia diabolus hujuſmodi ſtimulo tanquam miniſtro ſeu angelo utitur ad regnum peccati propagandum. Vel dæmon aliquis diaboli miniſter, quo tentante & ſtimulante *Paulus* hoc malum in carne paſſus eſt. *Datus eſt mihi* à Deo, non à diabolo, ùt ait *Aug. lib. de nat. & grat. cap.* 27. quod non ita intelligendum, quaſi Deus carnalis tentationis author fuerit, aut peccatum aliquod malo angelo præceperit; ſed quia per divinam ſuam

ſentiam permittere voluit & ordinavit,
ulus ad hunc modum colaphizaretur: ſic

8. ***Propter quod ter Dominum ro-
ut diſcederet à me:***
eſt, *propter* hunc ſtimulum carnis, ange-
atanæ, *ter rogavi Dominum ut diſcedere*,
bſiſtere eum ab ipſo juberet: non quòd
ntus fuerit *ter* tantùm oraſſe pro depul-
mali tam moleſti; ſed quia, ùt ait *S.Thom.*,
preſsè, magiſque devotè & inſtanter hoc
. Vel ſecundùm Græcos *ter*, id eſt, fre-
er: vel denique non ſæpiùs quàm *ter*, eo
tertiam orationem acceperit reſponſum
mino. Hinc intelligimus etiam ſanctos
nter nonnumquam aliqua non impetran-
ſtulaſſe: ſimul etiam diſcimus quòd im-
na petitio vel reſponſum mereatur, ſi non
ur effectum, ùt notat. *Hier.*

9. ***Et dixit mihi: ſufficit tibi gra-
mea: nam virtus in infirmitate per-
ir. Libenter igitur gloriabor in in-
tatibus meis, ut inhabitet in me
is Chriſti.***
ta *Paulum* obiter inſinuare aliam adhuc
tionem ſibi à Domino factam, dicente,
it tibi gratia mea. q.d. Non eſt neceſſe ut
atur à te ſtimulus carnis, quia ſufficit tibi
alum hoc, quodcumque illud eſt, ſupe-
m *gratia mea*, hoc eſt, favor ac benevo-
mea, quâ tibi volo benefacere: per hanc
de angelo colaphizante victoriam repor-
Nam virtus ſeu potentia mea maximè de-
ur *in infirmitate*, dum per eam fit ut ſive
tio carnis, ſive perſecutiones à malis homi-
illatæ, ſive quidquid aliud infirmitatis no-

mine poteſt hic intelligi, ſuperetur à te, aut ne noceat, toleretur, & per hoc magis illuſtrem, fortemque te reddat. Alii virtutem Chriſti intelligunt, quæ *Paulo* inerat à Chriſto; & à qua *Paulus* ipſe fortis ac potens dicebatur. *Per infirmitates* ea ſignificat quæ patiebatur tam in corpore, quàm in animo, comprehenſis etiam tentationibus carnis & diaboli, non autem animi vitiis & peccatis. Et virtutem ponit in patientia & victoria infirmitatum, non autem in agnitione: Exauditus autem eſt in eo quod implicitè voluit, hoc eſt bonum ſuum ſalutare. *Libenter igitur* Græcè, *libentiſſimè itaque magis gloriabor in infirmitatibus meis*, magis quàm in ulla alia re quâ videar excellere, ut magis in dies ſuper me confirmetur *potentia Chriſti*, qua nimirùm potens ſum ad ſuperandas omnes infirmitates. Et innuit quantò plus ingruat tentationum, tantò magis augeri gratiam, eſſeque diuturniorem, ùt notat *Chryſ.*

℣. 10. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis pro Chriſto: cùm enim infirmor, tunc potens ſum.*

Propter quod, id eſt, propter inſignem utilitatem infirmitatum, quatenùs per illas in me perficitur atque *inhabitat virtus Chriſti*. Vel *propter* ſtimulum carnis ſibi à Deo datum, in quantum erat virtutis exercitium. Cùm enim, inquit, imbecillis ſum, cùm ſubjicior prædictis infirmitatibus, eaſque patior, *tunc potens ſum*, non meâ, ſed Chriſti virtute, quæ me facit omnibus illis ſuperiorem, ideòque meritò glorior, ac *placeo mihi* in illis, non in honoribus: ex *Hier.*

℣. 11. *Factus ſum inſipiens, vos me coëgiſtis. Ego enim à vobis debui commendari : nihil enim minùs fui ab iis, qui ſunt ſupra modum Apoſtoli : tametſi nihil ſum :*

Id eſt, quòd gloriando ac me ipſum laudando *factus ſum quaſi inſipiens*, veſtra me cauſa impulit, qui tanti facitis pſeudoapoſtolos mei contemptores, qui defuiſtis veſtro officio erga me, nimiùm illis addicti. Nam veſtrarum erat partium me Apoſtolum veſtrum commendare, & meam dignitatem tueri. Nam quòd ad gratiam & functionem attinet Apoſtolici muneris, nihil inferior fui, nihil minùs præſtiti, quàm illi qui ſunt Apoſtolorum primi atque præcipui, ut *cap. ſuperiori*, quamvis *nihil ſum* ex meipſo; ex *Hieron.* & *Chryſ.*

℣. 12. *Signa tamen Apoſtolatûs mei facta ſunt ſuper vos in omni patientia, in ſignis, & prodigiis, & virtutibus.*

Signa Apoſtolatûs vocat opera quæ probant ipſum Apoſtolum eſſe, vel miracula. Primum ſignum vocat omnimodam patientiam. Quomodo ſigna & prodigia differunt, vide ad *Rom.* 15. & quid virtutes 1. *Cor.* 12. Uno verbo omnes explicat afflictiones, inter quas tamen ſignis & miraculis claruerit : ex *Chryſ.*

℣. 13. *Quid eſt enim, quod minùs habuiſtis præ cæteris Eccleſiis, niſi quòd ego ipſe non gravavi vos? Donate mihi banc injuriam.*

Id eſt, qua in re fuiſtis inferiores *cæteris Eccleſiis*, non iis ſolùm quæ ab aliis Apoſtolis, ſed etiam quæ à me fundatæ ſunt? Per ironiam abutitur exceptivâ particulâ *niſi*; nam non gra-

vari ſumptibus, non erat minùs habere cæteris Eccleſiis, ſed præcellere. Similiter urbanâ ironiâ dicit, *donate mihi hanc injuriam.* Hæc dicebat percutiens & curans: hoc enim ſapientiæ eſt, & ſecare & obligare vulnus, ait *Chryſ.*

℣. 14. *Ecce tertio hoc paratus ſum venire ad vos: & non ero gravis vobis. Non enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos. Nec enim debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis.*

Ne exiſtiment quòd nunc tertiò venientem oporteat omninò ab eis ali; maximè quoniam de hoc quoque multis diſſeruit in ſuperioribus: hinc jam tollit primùm hanc ſuſpicionem, quoniam vos diligo, non veſtra, ut pſeudoapoſtoli: Deinde etiam à communi ſenſu & natura ſermonem confirmat, ſeipſum quidem vice patris ponens, illos autem loco filiorum, quibus magis dare debeat: ex *Hieron.*

℣. 15. *Ego autem libentiſſimè impendam, & ſuperimpendar ipſe pro animabus veſtris: licèt plùs vos diligens, minùs diligar.*

Ego (inquit) cùm patris vicem geram ergà vos, non modò non accipiam, ſed etiam præbebo non pecuniam aut poſſeſſiones, ſed meipſum & meam ipſius carnem, exemplo Chriſti, *Joan.* 10. ℣. 11.; nam hoc deſignat *ſuperimpendar* & hæc (inquit) facio pro his qui vehementer amantur, ſed minùs amant. Conſidera quot gradus commemorat: licebat accipere, ipſe non accipiebat; ecce primum opus. Et bonorum quamvis inopiâ premeretur; ecce ſecundum. Et illis prædicans; en tertium. Et impendit ſe; ecce quartum. Et non ſimpliciter ſe impendit ſed & cum incremento; ecce quintum. Et non

n pecuniam, ſed & ſeipſum; en ſextum
is qui non valde diligebant; ecce ſeptimum
)tat *Chryſ.*

16. *Sed eſto: ego vos non gravavi: cùm eſſem aſtutus, dolo vos cepi.*

d. Conceſſerit fortè quis, quòd *ego* ipſe *vos*)tu *non gravavi*, ſed dicet me tanquam ho- m aſtutum *dolo* & arte *vos circumveniſſe*, rùm alios ſubornando, qui pro me acci- nt, cùm ipſe nollem videri quidquam ac- re: ex *Chryſ.*

7. *Numquid per aliquem eorum, miſi ad vos, circumvêni vos?*

d. Nihil tale feci. Græcè *avarè extorſi.*

18. *Rogavi Titum, & miſi cum il- ratrem. Numquid Titus vos circum- ſit? Nonne eodem ſpiritu ambulavi- ? Nonne iiſdem veſtigiis?*

umquid Titus quem miſi ad vos, aliquid à s extorſit? *An non eodem animo* & câdem ntate *Titus* & ego converſati ſumus erga ? Per eadem veſtigia ſignificat externorum rum ſimilitudinem.

19. *Olim putatis quòd excuſemus apud vos? Coram Deo in Chriſto lo- mur: omnia autem chariſſimi prop- ædificationem veſtram.*

'eritus eſt ne aſſentatoris opinionem de eo erent: ideò etiam ſuperiùs c. 3. dixit: *In- mus iterùm nos ipſos commendare? Aut num- egemus commendatitiis Epiſtolis?* Non) vobis aſſentantes, aut nos coram vobis ex- ntes hæc dicimus, ſed veluti in conſpectu , & eo inſpectante *loquimur*. Quomodo m poſſibile eſſet, eum qui *coram Deo* lo- tur, & *per Chriſtum loquitur*, aſſentationis

& adulationis gratiâ loqui? ait *Oecum.* Duplex juramentum. Teſtis eſt Deus, qui novit animum noſtrum; teſtis eſt Chriſtus, cujus negotium agimus, ut *Gal.* 1. ℣. 20. *Rom.* 9. ℣. 1. ex S.Th.

℣. 20. *Timeo enim ne fortè cùm venero, non quales volo, inveniam vos: & ego inveniar à vobis, qualem non vultis: ne fortè contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſentiones, detractiones, ſuſurrationes, inflationes, ſeditiones ſint inter vos:*

Vides *Pauli* paternam providentiam? Alii peccaverunt, & *Paulus* metuit. *Ne fortè cùm venero.* Dubitat adhuc & non aſſerit. *Non quales volo, reperiam vos*, nempe corruptos, & ego quoque neceſſitate ductus *reperiar qualem nolitis*, hoc eſt puniens eos, qui immedicabiliter ægrotant. Dicit deinceps quales invenire nolit: cum his (inquit) vitiis, quæ regnant apud vos, *ut contentiones*, id eſt, verborum pugnæ, ſolo vincendi ſtudio ſuſceptæ. *Æmulationes*, dum quis dolet alium potiri bono, quod ipſe concupivit, & aſſequi non potuit. *Animoſitates*, impetus animi ad iram concitati. *Diſſentiones* in ſtudiis & factis, &c.

℣. 21. *Ne iterùm cùm venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam geſſerunt.*

Sui humiliationem vocat ultionem ſumere de ſontibus, metuens, ne ſecundus hic ſuus adventus ſit iterùm in humilitate, ſicut & primus c. 10. Oſtendit autem quòd propter ipſos

a ſuſtineat, & humiliari ſive deprimi &
e. Vel ſui humiliationem vocat illorum
greſſionem, confirmans quæ jam prædixe-
*uis infirmatur, & ego non infirmor? Quis
litur, & ego non uror?* ex *Theod.* Triſtitiam
ſuam *luctum* vocat, ut innuat eos qui
iverunt, Deo mortuos eſſe. Vide Apoſtoli
tem, cùm nullius mali ſibi conſcius ſit,
liorum delictis luget: Non dicit & *lugeam
us*, qui peccant & permanent in immun-
, ſicut intellexiſſe videtur *Aug. lib. 3. cont.
. c. 2.* Sed *qui ante peccaverunt, & non ege-
pœnitentiam* de peccatis quæ perpetrarunt.
Corinthiorum quædam peccata erant præ-
i, quædam verò præterita; præſentia qui-
ſpiritualia, ùt *contentiones, æmulationes*,
le quibus ſuprà: præterita verò carnalia,
uibus hâc parte, à quibus quidam abſti-
jam videbantur, ſed nondum per pœni-
im ſalutarem erant expurgati. Quod enim
os non egiſſe pœnitentiam, de fructibus
s pœnitentiæ intelligendum eſt, quos non
fecerant, ad quos proinde compellendi
: Apoſtolicâ poteſtate, ùt notat *Eſtius* poſt
omam.

J. BENCE

CAPUT XIII.

Minatur Corinthiis niſi reſipuerint, ſe cum animadverſione venturum ad illos, & benè iis precatur.

℣. 1. *Ecce tertio hoc venio ad vos: in ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum.*

ID eſt, Tertius hic erit adventus *ad vos:* erat enim in procinctu; quaſi tertius adventus tertium futurum ſit teſtimonium. Vel ut ſignificet ſe in judicandis & puniendis peccatoribus proceſſurum juxta formam divinæ legis, ſcilicet auditis duobus aut tribus, ùt *Deut.* 19.

℣. 2. *Prædixi, & prædico, ut præſens, & nunc abſens iis, qui ante peccaverunt, & cæteris omnibus, quoniam ſi venero iterùm, non parcam.*

Ecce rurſum alii tres teſtes, bis præſentem prædixiſſe, & nunc ſemel in abſentia: Scripturam autem quæ de tribus eſt teſtibus, retulit ad tres adventus, & tres admonitiones. Iis quidem qui deliquerunt, ut corrigantur; *reliquis* verò *omnibus* ut teſtes ſint, quòd nulla ſit in me cauſa, ſi eos qui non reſipuerint puniero, vel ut teſtes ſint denunciationis ac præmonitionis meæ. *Non parcam*, virgam Eccleſiaſticæ diſciplinæ comminatur, ut excommunicatio-

em & rigorem ſatisfactionis. Non ultrà differam, ſi incorrigibiles invenero, quod abſit, ed planè intentabo pœnas: ex *Chryſ.*

℣. 3. *An experimentum quæritis ejus, ui in me loquitur Chriſtus, qui in vois non infirmatur, ſed potens eſt in vois?*

Græci ſinè interrogatione legunt, *quandoquidem probationem quæritis loquentis in me Chriſti*: cujus lectionis ſenſus eſt dico me non parciturum; *quandoquidem* ita vos geritis, quaſi dubitetis & experimento probare velitis an Chriſtus in me loquatur, id eſt, an ex poteſtate à Chriſto accepta tanquam verus ejus Apoſtolus ego hæc loquar, quæ dixi de puniendis impœnitentibus. Vel ùt Latini, q. d. An vultis experiri eſſe præceptorem veſtrum, qui poſſim vos caſtigare? Hoc autem dicit, ut eos provocet ad pœnitentiam maturè agendam, ne cogatur eos punire, *ait Oecum.* *Qui in vobis* ſive *erga vos*, verbum eſt comminatorium. q. d. Experimentum habetis ab his quæ vobis contigerunt, quòd non ſit imbecillis Chriſtus, non ſolùm per miracula virtute ejus facta, quibus adducti eſtis ad fidem, ſed etiam in punitione delinquentium, velut illius fornicarii, 1. *Cor.* 5. & eorum qui indignè ſumpſerant corpus & ſanguinem Domini, quorum alii in varias ægritudines inciderant, alii morte abrepti erant, 1. *Cor.* 11. Quantò magis *in vobis* carptoribus ſui? ait *Hier.*

℣. 4. *Nam etſi crucifixus eſt ex infirmitate: ſed vivit ex virtute Dei. Nam & nos infirmi ſumus in illo: ſed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis.*

Quamvis *crucifixus* fuit & in cruce mortuus

ſecundùm carnem infirmam, paſſibilem, mortalem & hominum dæmonumque injuriis obnoxiam: *vivit* tamen nunc vitâ immortali & impaſſibili *ex virtute* & potentiâ *Dei* Patris, qui revocavit eum de morte ad vitam, non ultrà moriturum. Itaque jam non ampliùs infirmus, ſed potens eſt: cujus proinde potentiam vos etiam in miniſtro ejus timere debetis. Vel *ex infirmitate* noſtra, id eſt, propter peccata noſtra *crucifixus eſt*, ex *Hil. 9. de Trin.* Sic igitur & nos Apoſtoli *infirmi ſumus*, utpote multis injuriis, periculis & afflictionibus obnoxii, idque *in illo*, hoc eſt propter Chriſtum, & verbum ejus; vel *in illo* tanquam exemplari, cui nos ejus miniſtri conformamur, ſuprà *c. 4.* ℣. 20. & *Joan.* 15. ℣. 10. Sed tamen etiam *vivimus* cum Chriſto, id eſt, Chriſto viventi ex virtute nos quoque aſſimilamur, in eo quòd *ex* eadem *Dei virtute vivimus. Erga vos*, id eſt, potentes ſumus veſtri reſpectu, ut non ſolùm miracula apud vos patrare, ſed etiam vos peccantes punire poſſimus. Si legas *vivemus*, ſenſus erit: ſed inſtar Chriſti virtute Dei potentés erimus erga vos: tunc nimirùm cùm res poſtulabit, ut poteſtatem in vos exerceamus.

℣. 5. *Voſmetipſos tentate ſi eſtis in fide: ipſi vos probate. An non cognoſcitis voſmetipſos quia Chriſtus Jeſus in vobis eſt? Niſi fortè reprobi eſtis.*

Non ſolùm (inquit) in me loquitur Chriſtus per poteſtatem ab ipſo datam, verùm etiam ſi volueritis vos ipſos explorare ac probare, cognoſcetis *in vobis Chriſtum eſſe per fidem.* Nota non loqui de fide, quæ omnibus Chriſtianis communis eſt, & à charitate ſeparari poteſt; tum quia ſcire poterant Corinthii ſinè novâ probatione, ſe talem fidem habére: *ex Aug. l.* 13.

:. 1. & *S. Thom.*; tum quia per hujuſ-
ɜm non continuò Chriſtus in nobis eſſe
ed vel de fide per dilectionem operan-
enim ut humanâ quâdam & conjecturali
ne quiſque ſe habere ſciat, probare
debet ex operibus & intentione. Vel
de fide miraculorum efficaci & cum
phetiæ & linguarum conjuncta, quæ
um eſſe ſolet Chriſti habitantis in eo
cœtu in quo ipſa viget. *An non cognoſ-*
q. d. Per experimentum fidei, in qua
te adhibitâ invenitis vos eſſe, planè
s. Jeſum Chriſtum eſſe in vobis, ut proin-
e, cujus miniſterio fidem accepiſtis,
non debeatis, quòd loquatur in me
Malè ex hoc colligunt Hæretici, ho-
uſtum certò ſcire ſe eſſe filium Dei, &
in ſe inhabitantem habere. Nam quòd
ſt, probatione non eget. At neque poſt
nem quiſquam certus eſt omnimodâ
ne Chriſtum in ſe habitare, ſed morali
t, ex *S.Thom.* Et Apoſtolus videtur non
is loqui, ſed de Eccleſia Corinthiorum.
autem cognoſcitur in Eccleſia aliqua
ri Chriſtum per gratiam habitare, quàm
uopiam homine. Exceptio verò illa,
, &c. refertur ad illud extremum *in vo-*
ad verbum *cognoſcitis*, ut ſenſus ſit.
cognoſcitis experimento certorum ef-
Chriſtum eſſe in vobis, *niſi* quâ parte
ſtis, id eſt, viles ac degeneres effecti,
arentes ac deſtituti ſignis illis, ex qui-
ellentiam veſtram cognoſcatis. Neque
robi hìc dicuntur, qui contra præde-
diſtingui ſolent, ùt patet ex ſequenti-
Cajet.

℣. 6. *Spero autem quòd cognoſcetis, quia nos non ſumus reprobi.*

Græcè, *cognoſcetis*, ut ſit comminatio. q. d. Si fortè non cognoſcitis Chriſtum in vobis eſſe, propterea quòd plerique veſtrûm vitâ corrupti dudum exciderunt à priſtinis Spiritûs ſancti donis: At ſpero vos experientiâ cognituros, quòd nos *non ſimus reprobi*, id eſt, viles & poteſtate deſtituti; faciam ut cognoſcatis authoritatem meam, nec patiar me contemni. Vide quomodò iterùm dulciorem reddit ſermonem, & mitigat timorem dicens, ùt notat *Chryſ.*

℣. 7. *Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis, non ùt nos probati appareamus, ſed ut vos quod bonum eſt faciatis: nos autem ùt reprobi ſimus.*

Vide mentem *Pauli*: deſpiciebatur, ſubſannabatur tanquam nihil poſſet, ſed in litteris tantùm gloriaretur: & non modò differt, illam adversùs illos ſupplicio propriam manifeſtare potentiam; verùm etiam precatur, ne quando in neceſſitatem incidat hanc demonſtrandi, ne quidquam mali faciant dignum cenſurâ Eccleſiaſticâ & Apoſtolicâ. Non hoc, inquit, deſideramus & à Deo petimus, ut nos judicando & vos puniendo videamur eſſe magnæ authoritatis, id eſt, ut nos habeamur in pretio ùt pſeudoapoſtoli; facilè patiar me haberi *ut reprobum*, id eſt. vilem, gloriæ ac poteſtatis expertem; nec volo ullam meæ dignitatis haberi rationem, dummodò vos conſtanter in bono perſeveretis, & nihil admittatis, quod me cogat oſtendere poteſtatem quam à Chriſto accepi; quod & in Saphira ac Mago factum eſt, *Act.* 5. & 8. ùt ait *Chryſ.*

. *Non enim poſſumus aliquid adverſus veritatem, ſed pro veritate.*

t, poteſtas mea punitiva nullum habet, quamdiu veritas & juſtitia ſervatur; quia contra veritatem, ut illa deſtruatur, veritate conſervanda: utpote data conſgreſſores, non contra juſtos, ut 1. *Tim.* *Rom.* 13. ℣. 9. Sic *veritatem*, pro eo ectum & juſtum eſt, accipit: vel pro, , ut ait *Oecum.*

. *Gaudemus enim, quoniam nos i ſumus, vos autem potentes eſtis. ℣ oramus veſtram conſummatio-*

iiam, Græcè *cùm* vel *ſi quando.* Non ſoiquit, alieni ſumus à cupiditate oſtenpoteſtatis noſtræ, ſed etiam *gaudemus ſi nos infirmi* & impotentes *ſimus*, videlitractâ nobis materiâ noſtræ poteſtatis: & *vos potentes*, & adversùs quos ego niim ob correctam vitam veſtram: ex *Chryſ.* adeo vos eſſe potentes, etſi ego infirmus obus habear, non valens uti poteſtate. od dixi, ſcilicet ut potentes ſitis votis & is ad Deum fuſis, optamus, *veſtram* in*erfectionem*, ſeu ut in omni bono conti ſitis, correctis vitiis ac ſublatis diffi*Eſtio.*

o. *Ideò hæc abſens ſcribo, ut non is duriùs agam ſecundùm poteſtaquam Dominus dedit mihi in ædinem, & non in deſtructionem.*

tereà ita ſcripſi volens in litteris eſſe ſeem, & non operibus eam demonſtrari: *ſens ſcribo* & vos moneo, ne cùm præ-

ſens fuero & vos incorrectos invenero, cogar uti ſeveritate *ſecundùm poteſtatem quam Dominus dedit mihi*, &c. ùt dictum & expoſitum eſt c. 10. *Non in deſtructionem*; ad quam ſibi pſeudoapoſtoli poteſtatem uſurpant, ùt notat *Hier.*

℣. 11. *De cetero, fratres, gaudete, perfecti eſtote, exhortamini, idem ſapite, pacem habete, & Deus pacis, & dilectionis erit vobiſcum.*

Epilogus eſt Epiſtolæ, gaudete, ſalvete, valete. Græci de gaudio exponunt, quia contriſtaverat Corinthios. Integri eſtote, corrigite vitia priora, conſolationem accipite, unanimes eſtote, pacificamini, vel in pace agite, non ſint inter vos rixæ & contentiones: *& Deus* parens concordiæ, & *pacis* author, *erit vobiſcum* per ampliora gratiæ ſuæ dona. *Salutate invicem in oſculo ſancto.* Hoc ipſum in duabus præcedentibus Epiſtolis audivimus.

℣. 12. *Salutate invicem in oſculo ſancto. Salutant vos omnes ſancti.*

Id eſt, fratres ſeu Chriſtiani qui apud vos ſunt. Cur Chriſtiani dicantur ſancti, ſuperiùs diximus.

℣. 13. *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti, & charitas Dei, & communicatio Sancti Spiritûs ſit cum omnibus vobis. Amen.*

Id eſt, gratuita beneficentia *Chriſti* redemptoris noſtri, & *charitas* quâ Deus Pater nos dilexit, & *participatio* ſeu larga effuſio donorum *Spiritûs ſancti ſit cum omnibus vobis*; ſcilicet per multiplices effectus gratiæ Chriſti, & charitatis Patris, & communicativæ bonitatis Spiritûs ſancti. Omnes in his donis vult eſſe perfectos, ait Hier.

CX

IN EPISTOLAM B. PAULI APOSTOLI ad Galatas.

ARGUMENTUM.

Galatæ ab Apoſtolo converſi cùm legitimè in Chriſtum credidiſſent, ſeducti ſunt à pſeudoapoſtolis aſſerentibus unà cum baptiſmo circumciſione opus eſſe: ideò hanc illis ſcribit Epiſtolam, & acriter objurgat quòd circumciderentur, & Sabbatha, ac Neomenias ſervarent. Gratiæ Chriſti ad benè ſanctéque vivendum neceſſitatem oſtendit, legis infirmitatem arguit, ceremoniarum ceſſationem prædicat: ſuam adversùs pſeudoapoſtolos dignitatem vendicat. Latini ab Epheſo, Græci ab urbe Roma ſcriptam Epiſtolam aſſerunt.

malum dicimus, non ipſum tempus, ſed actionem incuſantes. In electorum perſona loquitur, quia qui ſegregantur ex maſſa impiorum, electi ſunt: qui verò relinquuntur, reprobi. Quem verò dixit patrem Chriſti per naturam, nunc patrem noſtrum vocat propter adoptionem filiorum Dei. *Secundùm voluntatem Dei* refertur ad illud, *qui dedit ſemetipſum*, ut ſenſus ſit: Chriſtum tradidiſſe ſeipſum in mortem ex voluntate, decreto, & præcepto Patris: vel ad effectum hujus ſpontaneæ traditionis: nam voluntatis ac beneplaciti divini eſt peccata noſtra deleri, noſque eripi è maſſa perdita: ex *Eſtio.*

℣. 5. *Cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum: Amen.*

Conſideratis per ea quæ dicta ſunt de ineffabilibus Dei beneficiis, in glorificationem concluſit ſermonem, neque enim poterat ipſa exprimere: ex *Chryſ.*

℣. 6. *Miror quòd ſic tam citò transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Chriſti in aliud Evangelium:*

Id eſt, *miror* vos *tam citò* poſt fidem Chriſti ſuſceptam *ab eo qui vos* admirabili benignitate *vocavit in gratiam Chriſti* filii ſui. id eſt, ad participationem gratuitorum ejus beneficiorum; vel per gratiam Chriſti, id eſt, per meritum ejus gratuitò vobis applicatum; transferri ſeu traduci *in aliud Evangelium*, hoc eſt, diverſum ab eo quod à me vobis prædicatum eſt, ſive in aliam doctrinam quæ pro Evangelio vobis obtruditur.

℣. 7. *Quod non eſt aliud, niſi ſunt aliqui, qui vos conturbant, & volunt convertere Evangelium Chriſti.*

Quod (inquit) ſolum unum eſt, & non eſt

nes creati ſunt Apoſtoli; ſed tantùm cum ceremonia manuum impoſitionis, adhibitâ oratione & jejunio, miſſi ſunt ad opus prædicationis Evangelicæ, ad quod jam aſſumpti & deſignati erant à Spiritu ſancto: ſicut Petrus & Joannes miſſi ſunt ad Samaritanos, non tamen ordinati Apoſtoli; ſed multò ante à Chriſto. Porrò commonefacit eos ſummi beneficii in nos collati, omiſſis iis quæ Dei majeſtatem commendant: quia attentiùs homines plerique audiunt hos ſermones, qui ejuſdem in homines beneficentiam declarant, ùt ait *Chryſ.*

℣. 2. *Et qui mecum ſunt omnes fratres, Eccleſiis Galatiæ,*

Subintellige *ſcribit.* Ut doceat ſe non ſuâ, ſed omnium fratrum ſententiâ ſcribere pluribus Galatarum Eccleſiis, quas ſeduxerant pſeudo-apoſtoli.

℣. 3. *Gratia vobis, & pax à Deo Patre, & Domino noſtro Jeſu Chriſto;*

De hac ſalutationis forma in aliis Epiſtolis diximus.

℣. 4. *Qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris, ut eriperet nos de præſenti ſæculo nequam, ſecundùm voluntatem Dei & Patris noſtri,*

Dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris, & præterita abolens & in futurum præſervans. Hoc autem recenſet, ut innuat non à ceremoniis legis, ſed ex cruce Chriſti remiſſionem peccatorum expectandam: quâ ſegregavit nos de numero peccatorum & vocavit in ſortem ſanctorum. Cùm enim ait, *pro peccatis noſtris*, & verùm *ut eriperet nos de præſenti ſæculo malo*, hoc eſt ex malis actionibus, ait *Chryſ.* ſic dicens

CAPUT I.

Increpat Galatas, quòd à doctrina per ipſum tradita receſſiſſent: oſtendens ſe Apoſtolum à Deo Patre & Chriſto delegatum, ab aliis Apoſtolis non fuiſſe edoctum.

℣. 1. *Paulus Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Jeſum Chriſtum, & Deum Patrem, qui ſuſcitavit eum à mortuis:*

SUſpicionem tollit ne hominum dicatur diſcipulus. Nam Apoſtolus creatus, ſeu miſſus ſum *non ab hominibus*, inquit, veluti à collegio Apoſtolorum, quomodò *Matthias* Apoſtolus factus eſt; aut ſuffragiis alicujus Eccleſiæ, quomodò Barnabas & Silas. *Neque per hominem* mortalem, qualis erat Chriſtus, quando duodecim elegit; ſed per hominem immortalem, qualis idem Chriſtus poſt reſurrectionem: Vel non per hominem purum, qualis erat Petrus, per quem creatus fuit Clemens; ùt Timotheus & Titus per Paulum: *ſed per Jeſum Chriſtum*, qui non eſt purus homo, ſed homo Deus, ex *Hier. Et Deum Patrem, qui ſuſcitavit eum à mortuis.* Hoc addit, ut tacitè ſaltem innuat, à Deo Patre per Chriſtum immortalem reſurrectione, ſe conſtitutum Apoſtolum, quod nulli contigerat aliorum. Non enim *Act.* 13. Paulus & Barna-

lhuc ſtuderem hominibus placere, ſicut olim in ıdaïſmo, non eſſem factus Chriſtianus; non ldixiſſem me Chriſto in ſervitutem; vel ſi lhuc, ùt olim, ſectarer hominum gratiam, on eſſem idoneus Chriſti ſervus, nòn eſſem ignus eo nomine; quia miniſterium quo Chrio ſervio in Evangelio, non ſincerè, non ſicut portet, obirem. Obliquè notat pſeudoapoſtois: ex *Chryſ.*

℣. 11. *Notum enim vobis facio, fra- res, Evangelium, quod Evangelizatum ſt à me, quia non eſt ſecundùm hominem:*

Quia non eſt ſecundùm hominem, id eſt, non ſt humanum inventum, ùt exponit *Auguſtinus*, icens Evangelium quod ſecundùm hominem ſt, mendacium eſſe, quia omnis homo menax: vel *non eſſe ſecundùm hominem*, id eſt on eſſe mihi traditum hominis cujuſpiam miiſterio, ſcilicet ejus qui tantùm homo ſit; ſed b ipſo Chriſto per ſeipſum, ait *Chryſ.*

℣. 12. *Neque enim ego ab homine ac- epi illud, neque didici, ſed per revela- ionem Jeſu Chriſti.*

Aliqui calumniantes Apoſtolum dicebant, um non à Chriſto, ùt *Petrus*, ſed ab hominius munus evangelizandi accepiſſe, & ideò non ortere ei parere: quas calumnias Paulus c refellit dicens ab ipſo Chriſto ſibi factam mmediatè revelationem; qui dignatus eſt iptotius Chriſtianæ religionis myſteria patefare: volens ejus prædicationem apud homis non eſſe minoris authoritatis, quàm erat etri, Jacobi, & cæterorum qui Chriſtum in rne viderant ac docentem audierant. Revetio autem illi facta eſt, quando Damaſcum oficiſcens in itinere Chriſti vocem audivit, &

cæcatis oculis verum mundi lumen intuitus eſt, ait *Hieron.* Vel quando raptus fuit in paradiſum: ex *S. Thom.* 2. *Cor.* 12. Vel non longè poſt converſionem ejus. At quomodò (inquiunt) probari poteſt incredulis, quòd Deus per ſe nullo hominis interventu tibi patefecerit illa arcana myſteria? Probat hoc (inquit) illa ſuperior mea converſatio. Niſi enim Deus fuiſſet qui effulſerat, haudquaquam adeò repentè fuiſſem immutatus: ita *Chryſ.*

℣. 13. *Audiſtis enim converſationem meam aliquando in Judaïſmo: quoniam ſupra modum perſequebar Eccleſiam Dei, & expugnabam illam,*

Quoniam factam ipſi à Chriſto revelationem ignorabant Galatæ, confirmare vult ex eo quòd oſtendat ſe priùs fuiſſe perſecutorem, nunc autem repentè tranſmutatum eſſe: quòd niſi divina ſibi aliqua viſio facta fuiſſet, nequaquam repentè adeò tranſmutatus eſſet: ex *Chryſ.*; ut ex hoc perſuaſi ipſum eſſe diſcipulum Chriſti, non eum deſpicerent: nequaquam autem ex Palæſtina in Galatiam uſque rumor pervaſiſſet, niſi vehemens perſecutor fuiſſet. Hanc tamen *Chryſ.* & Græcorum interpretationem minùs aptam putat *Eſtius*, qui dicit, Apoſtolum hoc verſu *converſationem* ſuam *in judaïſmo* narrare, ut fidem Evangelio ſuo conciliet ex iis quæ geſſit, antequam eſſet ad fidem Chriſti converſus; Faciliùs enim creditur homini, in quo tanta è contrario in contrarium accidit mutatio, qualis hìc deſcribitur, ex *Hier.* Judaïſmum vocat ſectam Judaïcam eorum qui legem Moſaïcam mordicùs retinebant, non admittentes abrogationem ejus per Chriſtum. Vel eorum qui putant ex ceremoniis & lege ſalutem eſſe, aut ſinè illis non eſſe, *ex Aug. Epiſt.* 19. *ad*

ſtuderem hominibus placere, ſicut olim in
mo, non eſſem factus Chriſtianus; non
iſſem me Chriſto in ſervitutem; vel ſi
:, ùt olim, ſectarer hominum gratiam,
eſſem idoneus Chriſti ſervus, non eſſem
s eo nomine; quia miniſterium quo Chri-
rvio in Evangelio, non ſincerè, non ſicut
et, obirem. Obliquè notat pſeudoapoſto-
x *Chryſ.*

11. *Notum enim vobis facio, fra-
Evangelium, quod Evangelizatum
me, quia non eſt ſecundùm hominem:*
ia non eſt ſecundùm hominem, id eſt, non
manum inventum, ùt exponit *Auguſtinus*,
s Evangelium quod ſecundùm hominem
mendacium eſſe, quia omnis homo men-
vel *non eſſe ſecundùm hominem*, id eſt
ſſe mihi traditum hominis cujuſpiam mi-
io, ſcilicet ejus qui tantùm homo ſit; ſed
ò Chriſto per ſeipſum, ait *Chryſ.*

12. *Neque enim ego ab homine ac-
llud, neque didici, ſed per revela-
m Jeſu Chriſti.*

qui calumniantes Apoſtolum dicebant,
on à Chriſto, ùt *Petrus*, ſed ab homini-
unus evangelizandi accepiſſe, & ideò non
ere ei parere: quas calumnias Paulus
efellit dicens ab ipſo Chriſto ſibi factam
diatè revelationem; qui dignatus eſt ip-
ſis Chriſtianæ religionis myſteria patefa-
: volens ejus prædicationem apud homi-
on eſſe minoris authoritatis, quàm erat
, Jacobi, & cæterorum qui Chriſtum in
viderant ac docentem audierant. Reve-
autem illi facta eſt, quando Damaſcum
iſcens in itinere Chriſti vocem audivit, &

deſtinatio hic ſignificatur ex *Hier.* & Græci, ut ſenſus ſit: Qui me jam ab ipſo nativitatis meæ exordio prædeſtinavit, ac peculiariter ex hominum numero delegit; tale quid enim ſibi vult ſegregandi vocabulum: ut *Rom.* 1. ℣. 1. & *Act.* 13. ℣. 2. Nam ſegregatio quæ ab hominibus fit in tempore, reſpondet illi quæ ab æterno facta eſt in mente divina. Illud *ex utero*, tempus, non rem à qua facta eſt ſeparatio, ſignificat; ſimiles in Scriptura expreſſiones ſunt, ut *Pſalm.* 21. ℣. 9. & *Pſ.* 57. ℣. 3. & *Pſ.* 70. ℣. 7. Et quod dicit *ab utero*, non negat ab æterno ſe prædeſtinatum, ſive ad gratiam fidei, ſive ad prædicandum Evangelium; ſed hoc quod dicit ſatis eſt ad ſignificandum id quod paſſim inculcat, nullis ſuis meritis electum ſe eſſe à Deo, ſed gratuitâ ejus bonitate. *Et vocavit* in tempore *per gratiam* efficacem, ad eam rem ad quam ab æterno prædeſtinatus eſt non ſuis meritis, ùt notat *Hier.* Si autem *ab utero matris ſuæ*, id eſt à tempore quo natus eſt, ſegregatus & electus fuerit, utique divinâ diſpenſatione, medio tempore uſque ad converſionem ſuam relictus fuit, ut adeò repentina ejus mutatio multis foret major confirmatio, *Paulum* non ab hominibus, ſed à Deo accepiſſe Evangelium, ut notat *Oecum.*

℣. 16. *Ut revelaret Filium ſuum in me, ut evangelizarem illum in gentibus: continuò non acquievi carni & ſanguini,*

Ut revelaret, id eſt, ad revelandum: dependet autem ab utroque verbo *ſegregavit* & *vocavit*. Nam ſenſus eſt, Deum ab æterno prædeſtinaſſe, & in tempore vocaſſe *Paulum*, ut *Filium ſuum* in ipſo *revelaret*, id eſt, ut ipſi *Paulo* Chriſtum Filium ſuum, quem anteà perſequebatur, notum faceret inſpiratione fidei

gnitionis myſteriorum ad fidem Chriſti per-
tium. Vel *in me*, id eſt, *per me* tanquam
tolum & præconem Filium ſuum fideique
myſteria manifeſta mundo faceret. *Ut evan-
arem*, non ad proximè præcedentem par-
referendum, ſed ad, *cùm autem placuit*;
ıim ſic totus locus ordinandus. Poſtquam
, qui olim me ſegregavit & poſteà per
m ſuam vocavit ad hoc, ut Filium ſuum
ne revelaret, viſum eſt ut ad quod ab eo
gatus & vocatus eram, facto exequerer,
:, Filium ejus prædicarem apud Gentes;
uò non acquievi, Græcè *non contuli cum
& ſanguine*, non communicavi negotium
icationis cum quoquam mortalium: nem-
circò, ùt *Chryſ.* exponit, quòd Evange-
per revelationem Jeſu Chriſti acceptum,
hominibus, tametſi Chriſti Apoſtolis, tan-
ı dubium & ab eis aut corrigendum aut
endum, communicare res indigna & ab-
ı videretur. Nam ex revelatione certus
de ſui Evangelii veritate & plenitudine.
erte non contulit, ne videretur ab homi-
ş aut per homines accepiſſe Evangelium,
r hoc inferior cæteris Apoſtolis putaretur.
ıomine *carnis & ſanguinis* carnales homi-
ntelligi vult, ut ſenſus ſit. Non contuli
ıgelium meum cum Judæis, aut aliis ho-
ɔus carni deditis: Vel *continuò* ſignificat
tatim à ſua vocatione communicaſſe cum
inibus Evangelium ſibi revelatum: ſed ta-
id eum poſteà feciſſe, non quaſi de incer-
ſed ne in vacuum curreret, poſteà quàm
ıgelium ejus ab obtrectatoribus cœpit in
um revocari; ſive tunc quidem cum Apo-
ş de eo conferre voluiſſet: ùt *c. ſeq.* ſic.
ſ.

℣. 17. *Neque veni Jeroſolymam ad antecesſores meos Apoſtolos : ſed abii in Arabiam: & iterùm reverſus ſum Damaſcum:*

q. d. Ne quidem cum Apoſtolis contuli qui Jeroſolymis erant, & ante me Apoſtoli fuerunt, utpote à Chriſto in terris agente ad Apoſtolatum vocati. Quid in Arabia *Paulus* egerit annis tribus, non conſtat : præclara quædam, quæ ſcripta non ſunt, ibi præſtitiſſe, ait *Chryſ.*

℣. 18. *Deindè poſt annos tres veni Jeroſolymam videre Petrum, & manſi apud eum diebus quindecim :*

Rediit Petri inviſendi gratiâ *Jeroſolymam*, non ut conferret cum eo ſuum Evangelium, aut diſceret aliquid ab eo, ſed ſtudio cognoſcendi propiùs tantum virum, quem Chriſtus & Apoſtolorum principem & ſuæ Eccleſiæ paſtorem conſtituiſſet & aliis multis prærogativis ornaſſet: quique proptereà ſummi nominis erat apud Chriſtianos. Sic autem velle videre, honorare erat, ut ne quis ſuſpicaretur *Petrum* à *Paulo* contemptum, aut minoris quàm oportuit æſtimatum. *Et manſi apud eum* non ampliùs *diebus* 15. Quod utique ſpatium temporis addiſcendo Evangelio, quod aliis prædicandum eſſet, ſufficere non poterat. q. d. Triennium jam Evangelium Chriſti prædicaveram magna cum fiducia, partim in Arabia, partim Damaſci: nec intereà quemdam Apoſtolorum conveni. Et quidem poſteà *Petrum* adivi, ſed tantùm honoris causâ : ut viderem non ut diſcerem, quod ſatis arguit brevitas temporis quod apud eum manſi : ex *Hieron.*

℣. 19. *Alium autem Apoſtolorum vidi neminem, niſi Jacobum fratrem Domini.*

Hic eſt *Jacobus*, non Zebedæi filius frater

us; ſed *Jacobus* Alphæi, qui minor dicitur, ıtus Domini, atque ideò Hebræorum more ·, quamquam & *frater* dicatur præ aliis, Chriſto ſimillimus fuerit. Hic primus oſolymorum Epiſcopus, qui canonicam olam ſcripſit: ex *Gaig*. Ne quis putet ıvis non à *Petro*, tamen ab alio quopiam tolorum Chriſti inſtitutum fuiſſe *Paulum* 'angelizandum, hoc quoque removet; neſe quemquam alium ex Apoſtolis vidiſſe, *Jacobum fratrem Domini*: atque hunc vitantùm, non ab eo edoctum. Ubi ſcien- Apoſtolum loqui de eo tempore, quo poſt annos ſupradictos Jeroſolymam reverſus ıt ſupplendum ſit, *& tunc alium Apoſtolo- neminem vidi*. Nam poſteà plures ex Apo- ı eum vidiſſe, tum ex Actis Apoſtolorum, ex proximo capite hujus Epiſtolæ mani- m eſt: verùm id longè poſt eà nempe annos 14.

. 20. *Quæ autem ſcribo vobis, ecce ım Deo quia non mentior.*

uia ſingula quæ dixerat probare non pote- aut teſtibus aut certâ ratione; ne confictæ rentur, juramento confirmat: q.d. Deum ùt entem & omnia videntem teſtem adduco, d nihil horum confixerim.

.21. *Deinde veni in partes Syriæ, Ciliciæ.*

ı eſt, poſt 15. dies quibus manſi Jeroſoly- , reliqui Judæam ac diſceſſi in regiones *æ & Ciliciæ.*

. 22. *Eram autem ignotus facie Ec- ſiis Judææ, quæ erant in Chriſto:*

'am breve tempus ſe in Judæa fuiſſe ait, ut m vultu credentibus eſſet *ignotus*. Ex hoc m oſtendit, non *Petrum*, non *Jacobum*, non

Joannem ſe habuiſſe doctores; ſed Chriſtum qui ſibi Evangelium revelaſſet, ait *Hieron.*

℣. 23. *Tantùm autem auditum habebant: Quoniam qui perſequebatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat:*

Id eſt, tantùm auditu & famâ cognoverant: rumor hujuſmodi ferebatur ad eos à dicentibus. *Quoniam*, &c. Vaſtabat autem fidem, quia Chriſti fidelibus fidem extinguere perſequendo tentabat.

℣. 24. *Et in me clarificabant Deum.*

Quidquid enim *in me* agebatur, gratiæ Dei erat; *in me* vel propter me *glorificabant Deum*, non hunc aut illum præceptorem, ſiquidem mihi revelaverat & me docuerat prædicationem: ſic *Act.* 11. ℣. 18. ex *Oecum.*

CAPUT II.

Aperit quare cum Apoſtolis Evangelium ſuum contulerit, & Petrum exemplo cogentem Gentes judaïzare reprehenderit. Non juſtificari hominem ex operibus legis, ſed per fidem Jeſu Chriſti.

℣. 1. *Deinde poſt annos quatuordecim, iterùm aſcendi Jeroſolymam cum Barnaba, aſſumpto & Tito.*

P*Aulus* poſt converſionem quinquies aſcendit *Jeroſolymam*, *Act.* c.9. iterùm *cap.*12. item c.15. deinde *cap.* 18. licèt ibi expreſsè non dicatur, ſatis tamen probatur partìm ex Græco codice, partim ex *verſ.*20.21.22. poſtremò *Act.* c. 21. Fuit autem ex *Baron.* an-

.51. hæc tertia profectio. Porrò 14. *annos*
, vel à triennio poſt ſuam converſionem
do Petrum Jeroſolymis vidit, ùt jam ſint
nni, ùt putat *Hieron.* Vel meliùs 14. ab ipſa
erſione, ex *Beda* & *S.Thom.* *Aſcendit* autem
Barnaba & Tito, quia hos habebat ſocios &
s ſuæ prædicationis, licèt frementibus ad-
ùs *Paulum* fratribus, qui circumciſionem
ſſariam prædicabant.

.2. *Aſcendi autem ſecundùm revela-
ém: & contuli cum illis Evangelium,
d prædico in Gentibus, ſeorſum autem
. qui videbantur aliquid eſſe: ne fortè
vacuum currerem, aut cucurriſſem.*
 eſt, monitus revelatione divinâ, non eâ
rali de Evangelio ac Gentium vocatione,
ua *c. præced.* ℣. 12.; ſed ſpeciali, quâ juſſus
ob controverſiam jam excitatam petere Je-
lymam, *Evangelium* (inquit) *meum cum
contuli*, cum iis qui erant in pretio ac mag-
ominis, ſeu qui erant aliquid, & principibus,
trum, Jacobum & Joannem intelligit) non
iſcerem quod priùs neſciebam, aut quaſi
ſæ meæ parùm fiderem, ſed ne ſinè fructu
dicarem Evangelium, aut hactenùs prædi-
ém, dum ſcilicet à falſis fratribus paſſim
ucor apud eos, quibus hactenùs prædicavi
uibus adhuc prædico, tanquam diverſam
iſſonantem à cæteris doctrinam evulgans.
ſum ſuum vocat opus Evangelicæ prædica-
is, quòd in eo obeundo magna cum alacri-
verſaretur, ùt 1. *Cor.* 9. ℣. 26. Oſtendit au-
 hic locus, quàm ſit neceſſarium, doctrinam
m bonam & divinitùs acceptam communi-
 cum iis qui præſunt Eccleſiæ, ut ab illis
minata & probata cum fructu prædicari &
 ſecuritate & certitudine poſſit à fidelibus

ſuſcipi : ex *Hier. Ep.* 89. *ad Aug. cap.* 2. & *Aug. lib.* 28. *cont. Fauſt. cap.* 4. & *l.* 2. *qq. Evang. cap.* 40. Publicè autem ſic contulit, ut oſtenderet Gentes non debere circumcidi & ſervare legem Moyſi, unde nata erat quæſtio, ùt *Act.* 15. Privato autem & ſecreto colloquio cum Apoſtolis habito placuit ipſos quoque Judæos ab obſervantia legis Moſaicæ, utpote jam extinctæ & mortuæ per Chriſtum eſſe liberandos, quod publicè declarari nondum oportebat, ne Judæi fideles, qui legem Moſaïcam mordicùs ſibi retinendam putabant, offenderentur atque à fide Chriſti reſilirent, ùt *Act.* 21.

℣. 3. *Sed neque Titus, qui mecum erat, cùm eſſet Gentilis, compulſus eſt circumcidi :*

Arguebant levitatis *Paulum*, quòd modò circumciſionem commendaret, modò tolleret; contra quos oſtendit nullâ ſe ratione adduci potuiſſe, ut *Titum* Gentilem circumcideret: non eſt, inquit, *compulſus circumcidi.* Quòd ſi Apoſtoli, cum quibus contulit quod in Gentibus prædicabat, ſenſiſſent obſervationem Moſaïcæ legis neceſſariam eſſe Chriſtianis, utique *Titum* Gentilem, quem ſecum aſſumpſerat, juſſiſſent circumcidi, præſertim inſtantibus Judæis, ut id fieret; atqui factum id non eſt.

℣. 4. *Sed propter ſubintroductos falſos fratres, qui ſubintroïerunt explorare libertatem noſtram, quam habemus in Chriſto Jeſu, ut nos in ſervitutem redigerent.*

Sed, ſuperfluum eſt ex *Hieron.*, tractimque legendum : *Non eſt compulſus circumcidi propter falſos fratres*, id eſt, quamvis plerique ad circumcidendum *Titum* me compellerent; licèt

nè ulla ſpe in circumciſionem facere poſ-
, quod in *Timotheo* factum legimus: adduci
n non potuit *Paulus ob falſos fratres*, qui
xemplo cæteros ad circumciſionem impu-
it, & rurſum ſub legis jugum redegiſſent,
us ne ad tempus quidem cedere voluerit.
Sed ſumitur pro *per*, & ſenſus eſt; ſed ne-
Titus compulſus eſt circumcidi etiam *per*
s fratres; id eſt quamquam falſi fratres
rent, ut Gentiles Chriſto adſcripti circum-
rentur, *Act.* 15. ex *Gaig. Super introductos*,
ſubinductitios, aut *ſuperinductitios*, ùt eſt
i *Tertul.* l. 5. *cont. Marc.* c. 3. eos intelligit
ſtolus, qui cùm laterent quales eſſent, obi-
ac furtim exploratorum more fuerant in-
ucti, aut ingreſſi in Eccleſiam, ùt de hæ-
is in ſua Epiſt. loquitur *Judas*, quòd ſolo
iine *fratres*, id eſt, Chriſtiani eſſent, reipſa
hoſtes inteſtini, quorum anteſignanus
inthus, ex *Epiph. hæreſ.* 28. *Libertatem*
lligit, quâ fideles à jugo legis ceremonialis
it liberi, *quam habemus in Chriſto*, hoc eſt
Chriſtianiſmo, vel per Chriſtum ejuſque
itum, ut eâ libertate exploratâ & cognitâ
is eam extorquerent, aut nos accuſarent,
que unâ ſecum ſervituti legis ſubjicerent.
nim exploratoris eſt ad hoc cognoſcere vel-
ut accuſes, auferas aut expugnes. Vel qui
ngeſſerunt in conventum Jeroſolymitanum
loraturi, utrùm nos etiam apud Apoſtolos
is ceremonias non obſervaremus, ac ne apud
quidem *Titum* circumcidi pateremur, (hanc
m ſuam & eorum qui ſecum erant, liberta-
a vocat:) Ut ſi fortè comperiſſent nos metu
oſtolorum circumcidiſſe *Titum*, eo exemplo
ræſcriptione traderent nos in ſervitutem le-
; aut ſi id non feciſſemus, accuſarent nos
ad Apoſtolos, & eorum authoritate tenta-
it cogere nos ad legem ſervandam: ex *Eſtio*.

℣. 5. *Quibus neque ad horam ceſſimus ſubjectione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos:*

Quidam legunt, *quibus ad horam ceſſimus*, ùt *Tertul. l. 5. cont. Marc. c. 3.*, ut ſenſus ſit *Titum* non fuiſſe compulſum circumcidi, tanquam è contrario ſubjungat, *ſed propter ſubingreſſos fratres, qui, &c. ad horam ceſſimus ſubjectione*, id eſt, metu ſeditionis, quam parati erant adversùm nos commovere: *ad horam*, id eſt, pro tempore ſubjicimus nos legi, ſive permittendo tandem ut *Titus* circumcideretur, ſive aliàs ad vitandam Judæorum offenſionem circumcidendo Timotheum, *Act.* 16. & tondendo mihi in Cenchreis caput ex voto, *Act.* 18. & ex *Jacobi* conſilio ſecundùm legem me purificando, *Act.* 21. ex *S. Thom.* Meliùs tamen eſt lectio negativa, ut ſenſus totius loci ſit. Sed neque *Titus* comes meus, cùm Gentilis & incircumciſus eſſet, ac mecum inter Apoſtolos verſaretur, compulſus aut juſſus eſt circumcidi, *propter ſubintroductos* autem *falſos fratres qui ſubintroïerant*, &c. vehèmenter urgebamur: id eſt, quamquam propter illos urgeremur ut *Titum* pateremur circumcidi, quibus tamen tantoperè inſtantibus nec ad tempus quidem *ceſſimus*, ſubjiciendo nos eorum voluntati aut tradendo nos in ſubjectionem & ſervitutem legis: idque *ut veritas* & ſinceritas *Evangelii*, quæ docet legem abrogatam eſſe per Chriſtum, noſque per gratiam & non per legem ſalvari; apud vos Galatas ac cæteros Gentiles *permaneat*, apud quos utique non permaneret, ſi meo exemplo fidelibus author eſſem judaïzandi.

6. *Ab iis autem, qui videbantur eſſe*
uid, (quales aliquando fuerint, nihil
intereſt. Deus perſonam hominis non
ſit) mihi enim qui videbantur eſſe
uid, nihil contulerunt.

iis qui magni eſſe *videbantur*, nempe Petro
:teris: *quales aliquando fuerint*, ſive Deo
ant, ſive non; eo quòd circumciſionem
ittant: *nihil* (inquit) *mea refert*; ſcio
quòd quiſque Deo rationem reddet, &
nequaquam eos verebitur, quanquam
phæi ſint: nam *perſonam hominis Deus non*
it; Non detegit *Paulus* quòd diſpenſatoriè
mciſionem concederent, ſed alio modo
è tractat ſermonem, tanquam bellum cum
ac cæteris ſuſciperet; quia Deo (inquit)
nem dabunt: hoc autem dicit propter il-
n imbecillitatem: nam diſceſſiſſent ab ipſis
ıs ex Judæis qui circumciſione gaudebant,
uòd non in veritate ſuſciperent circumci-
m, ſed diſpenſatione quâdam & condeſ-
ione, ut ait *Oecum. Quales aliquando fue-*
oſtendit ipſos quoque jam ceſſaſſe, ne diſ-
ativè circumciſionem ampliùs concederent.
ue enim dicit quales ſint, ſed *quales ali-*
ido fuerint: Vel ante Apoſtolatum, vel ante
ptum Spiritum Sanctum, ait *Oecum.* quales
int nolo diſcutere. Vel qui nunc ſunt in
lo, fuerunt aliquando abjecti, illiterati, piſ-
res: Ego contrà doctus in lege, clarus inter
eos, ſed hæc non commemoro: non enim
t qualis quis fuerit, ſed qualis ſit. q. d.
ıs in eligendis ad Apoſtolatum hominibus
am prioris vitæ eorum rationem habet,
conſiderat quales fuerint, ſed elegit *quos*
it Marc. 3. ℣. 13.; tam potens ex perſecu-
quàm ex piſcatore facere prædicatores, &c.

[illegible]
ſicut & Petro circumc
Non ſolùm, inquit, nihi
prædicatione, *ſed contrà* eti
autem litteræ ordinatio huj
cùm *vidiſſent concreditum*
lium præputii, & poſt mul
tur oratio, *dextras dederu*
ſocietatis. Hoc igitur tantù
retur in eo prædicatio, ut
tatis acciperent, quod indic
prædicationem ſuſcipere. *E*
hoc eſt gentium præputiat
Chryſ. Non ſentit Apoſtolu
cumciſionis fuiſſe Apoſtolu
circumciſionis fuiſſe paſto
pum, cùm ex *Act.* 9. con
Gentibus Evangelium præ
viciſſim *Paulus* non ſolùm
Judæis prædicavit, ùt ex i
ſtolis conſtat; ſed ſignifica
luntatem fuiſſe, ut præcir

icationis tria potiſſimùm declarabant, mi-
a prædicantium, chariſmata Spiritûs ſancti
à in credentes, & credentium multitudo.
itur argumentum ab effectu ſeu fructu
terii, quem præcipuum *Petrus*, operante
fecit apud Judæos, *Paulus inter Gentes.*
In nullo ſum inferior: ex *Hier.*

9. *Et cùm cognoviſſent gratiam, quæ eſt mihi, Jacobus, & Cephas, & ...nes, qui videbantur columnæ eſſe, ...ras dederunt mihi, & Barnabæ ...tatis: ut nos in Gentes, ipſi autem ...ircumciſionem:*

...itæ ſibi gratiæ teſtes producit *Petrum* & ...qui cum ipſo erant. *Qui* erant, inquit; ...*mæ fidei*, & omnibus *eſſe videbantur*, *dex-...dederunt*; id eſt, nos aſciverunt in ſocios ...apoſtolos, *ut nos in Gentes*, ſubaudi præ-...tum iremus, *ipſi autem in circumciſionem*; ...t, Gentem Judaïcam prædicatum irent: ...*ecum.* & *Græg.* Porrò *Jacobum* primo locò ...inat ad honorem Domini, cujus erat frater, ...uia Jeroſolymorum erat Epiſcopus, ubi ...gerebantur; idemque maximi. Sunt qui ...*am* hunc à *Paulo* reprehenſum dicunt non ...ſtolorum, ſed ex 70. Chriſti diſcipulis unum ...e, ùt *Euſeb. l.* 1. *Hiſt. Eccl.* c. 12. & *Oecum.* ...d refellit *Hier.* & *Greg. hom.* 18. *in Ezech.*

10. *Tantùm ut pauperum memores ...mus, quod etiam ſolicitus fui hoc ip-...ſ facere.*

...rædicatione (inquit) diviſi pauperes ha-...ius indiviſos. Hi verò pauperes erant, qui ...is contribulibus incredulis bonorum direp-...em propter fidem in Chriſtum paſſi erant ...otat *Oecum.* Vel quia venditis poſſeſſioni-

bus ac pretio ad pedes Apoſtolorum poſita, ſicut *in Actis Lucas* memorat *cap.* 11. 12., paulatim ac tempore procedente egere cœperunt: ut neceſſe habuerint aliorum fidelium, qui in aliis mundi partibus habitantes ſua non reliquerunt, eleëmoſynis ſuſtentari: ex *Hieron.* & *Chryſoſt.*

℣. 11. *Cùm autem veniſſet Cephas Antiochiam: in faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat.*

Ad hujus loci cognitionem notandum eſt, quòd cùm Antiochiæ *Petrus* ageret, promiſcuè cum Gentibus quibuſlibet cibis veſcebatur; hæc illo agente, ſupervenere ab Jeroſolymis ex Judæis Chriſtiani nondum planè Moyſen dedocti, qui Gentium conſortia ferrent iniquius, neque ferebat eorum infirmitas caſtigari durius: ſenſim enim erant ab illa ſuperſtitione avocandi: Hi cùm futurum eſſet ut promiſcuè *Petri* cum Gentibus heſitatione oſſenderentur, Genti ſuæ conſultum volens, à Gentilium menſa ſe ſubtrahebat: unde contigit oſſendi Gentes ſuſpicantes ſe à *Petro* velut impuras contemni, ac certis cibis, velut in lege abſtinendum eſſe: quinimò plerique ex Judæis ad fidem converſi & inter eos *Barnabas* ex illo *Petri* facto nutare cœperunt. *Paulus* autem utrique populo cautum volens, *Petro in faciem reſtitit*, ut videntes Judæi *Petrum* palam objurgari, nec repugnari, nec repugnare, intelligerent vel ex ipſo ſilentio nihil jam eſſe immundum, ſimiliter & Gentes: ita *Gaig.* An autem hoc loco peccaverit *Petrus*, multa fuit intra *Auguſtinum* & *Hieronymum* digladiatio, *Auguſtino* aſſerente quòd peccarit per imprudentem diſſimulationem; *Hieronymo* autem cum Græcis ſentiente *Petrum* non peccaſſe, ſed de induſtria ſic inter

m & *Paulum* conveniſſe, ut ex reprehen-
Petri captatâ occaſione utrumque popu-
ı ceremoniis illis avocaret. *In faciem*, vult
em ſit quod ſpecie externâ & per ſimula-
m: ſic *Chryſ.* ùt 2.*Cor.* c. 5. ℣. 12. & c. 10.
Alii *in faciem*, idem eſſe volunt quod co-
& in præſentia reſiſtere, ùt *Act.* 25. ℣. 16.
ehenſibilis erat utique ab Evangelica ve-
, cui hoc factum adverſabatur. Vel *re-
nſus* non à me, ſed utique ab aliis, ùt
Chryſ. Vide *Eſtium.*

12. *Priùs enim quàm venirent qui-
à Jacobo, cum Gentibus edebat:
autem veniſſent, ſubtrahebat, &
egabat ſe timens eos, qui ex circum-
ne erant.*

ponit cauſam ob quam reprehenſibilem
rat *Petrum*, ita ut in facie reſiſtendum eſ-
t. Nam *priuſquam*, inquit, Hieroſolymis
ochiam *veniſſent quidam à Jacobo*, ſive
, ſive ſponte profecti, haud dubium quin
ierint Judæi legis æmulatores (etenim Ja-
s Jeroſolymorum Epiſcopus erat, & prop-
udæos ipſe etiam legem ſervabat) *cùm
ibus edebat* Petrus, ſinè diſcrimine cibis
s communibus lege neglectâ. Quo ſanè
ſuo palàm jactabatur legis obſervationem
eſſe Gentibus neceſſariam, quando nec ipſe
Judæus erat, legem apud eos ſervaret.
it autem hujus loci commemoratio pluri-
n pro *Pauli* doctrina, dum oſtendit *Petrum*
ſtolorum principem legis obſervationem
exiſſe, & non niſi timore Judæorum ad
obſervandam adductum fuiſſe: non quia
periculum ab illis metueret, qui jam didi-
t nec mortem pro Chriſto timere: ſed quòd
eret ne Judæi facto ſuo offenſi, legis æmu-

latione novas turbas excitarent, quibus curſus Evangelii impediretur. Vel *eos* pro *eis*, poſitum. Ne ſcilicet ſuo facto offenſi, à fide reſilirent, aut certè ſcandalum aliquod ex ſuo cum Gentilibus convictu paterentur, videntes Apoſtolum ſuum aliud in Judæa agere, aliud inter Gentiles: ſic Græci.

℣. 13. *Et ſimulationi ejus conſenſerunt cæteri Judæi, ita ut & Barnabas duceretur ab eis in illam ſimulationem.*

Judæos intelligit, qui cum *Petro* erant, non qui à *Jacobo* venerant. Verè autem & non ſimulatè, ùt putavit *Hieronymus*, *Paulus* & cæteri Judæi Chriſtiani legem ſervabant, ſive eam putarent obſervatu neceſſariam, ùt qui venerant à *Jacobo*; ſive non, ùt *Petrus* & fratres qui cum eo erant. Simulabant autem hi unà cum *Petro*, quia ſubtrahendo ſe à menſa Gentilium, legem ſervabant perinde ùt alii Judæi, licèt non eodem animo. Eò autem res, inquit, progreſſa eſt, ut etiam *Barnabas* collega meus in Apoſtolatu Gentium, idemque me ſenior, illorum exemplo, maximè *Petri*, *duceretur in* eandem cum illis *ſimulationem*, quâ ſcilicet à Gentilium convictu ſeſe ſubtraheret. Unde fiebat, ut erroris malum à tantis viris, altero circumciſionis, altero Gentium Apoſtolo, tractum latius inter utriuſque populi fideles ſerperet: ex *Eſtio*.

℣. 14. *Sed cùm vidiſſem quòd non rectè ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus: ſi tu, cùm Judæus ſis, gentiliter vivis, & non Judaicè: quomodo Gentes cogis Judaizare?*

Non rectè ambularent, id eſt, non recto pede incederent: non quòd aberrarent, quaſi pur-

legem Moyſi neceſſariò ſervandam, ſed
l claudicarent & inconſtanter & variè
gererent apud Gentiles modò cum illis
tes, modò ſeſe ſubtrahentes. Unde non
uòd hæreticus ex his verbis calumniam
at *Petro*, tanquam is in dogmate fidei, vel
erit opinione vel aliquo modo vacillave-
tantùm enim imprudentiâ facti peccavit,
ſimulatione ſuâ præbuit noxii erroris occa-
m Gentilibus, ut exiſtimarent eum neceſ-
m adhuc credere legis obſervationem, &
ide ſibi etiam tanti Apoſtoli exemplo le-
eſſe ſervandam. Nihil etiam à *Paulo* fuit
atum adversùs ordinem fraternæ correp-
s in eo quòd publicè *Petrum* objurgavit
ue prævia privata admonitione. Nam ne-
tas publica ita fieri poſtulabat, ut omnes
s objurgatione ſanarentur, ait *Aug.* So-
autem *Petrum* alloquitur, eo quòd is ſuo
mplò *Barnabæ* & comitibus author fuiſſet
latioņis; quòdque eo correcto, cujus erat
l omnes ſumma authoritas, aliorum corre-
facilè ſecutura eſſet. Sic autem corripit;
, *Petre*, (inquit) qui Judæus es, ex Ju-
natus, poſtquam didiciſti legem morte
ſti abolitam eſſe, non ampliùs eam ſervas,
egligis, quaſi ea ad te non pertineret (quod
entiliter & non Judaïcè vivere) quid eſt
d nunc hâc tuâ ſimulatione, tuoque exem-
etiam *Gente*, quæ ſunt extra legis profeſ-
m, *cogis Judaïcè vivere*, id eſt, legem
aïcam obſervare? q.d. Quæ ratio eſt ut tu
tiles ad Judaïſmum provoces, qui Judæus
ſis, Judaïſmo renunciaſti? Sic *Eſtius*.

. 15. *Nos naturâ Judæi, & non ex*
tibus peccatores.

loc quod ait *nos*, in ſua & Petri perſona

dicit: tametſi poſſint & utriuſque comites Judæi comprehendi, in quibus & *Barnabas*. *Natura Judæi*, id eſt, à nativitate; non ùt proſelyti, qui ex Gentibus in Judaïſmum coaptabantur. Quod addit *& non ex Gentibus peccatores*: tale eſt. Et non ex populo Gentium, quibus lex data non fuit, nati *peccatores*, id eſt, carentes regulâ divinæ legis & per hoc abeuntes in omne peccatum præcipites. Putat *Aug.*, Paulum hic ex Judæorum conſuetudine Gentes appellare peccatores; quod nomen, inquit, Gentibus impoſuerunt Judæi ex vetuſta quadam ſuperbia, tamquam ipſi juſti eſſent. Hæc ad *Petrum* & ad Galatas diriguntur.

℣. 16. ***Scientes autem quòd non juſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Jeſu Chriſti: & nos in Chriſto Jeſu credimus, ut juſtificemur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non juſtificabitur omnis caro.***

Græci non legunt *autem*, ut hæc pars cum præcedenti conjungatur. Per *opera legis* intelligit tam moralia, quàm ceremonialia, ùt *Rom.* 3. à quibus removet juſtitiam. Juſtificatur autem homo *per fidem Chriſti*, quatenùs per eam Chriſtum redemptorem agnoſcens, ex ejus merito remiſſionem peccatorum, atque juſtitiam expectat à Deo, & percipit. *Et nos*, inquit, tametſi nati ſub lege, *credimus in Chriſtum Jeſum*, ſcilicet ut per ejus fidem juſtificemur, & non per legis ceremonias, circumciſionem, aut quæcumque opera ſolo legis adminiculo facta. Non enim credimus in Chriſtum, ut ex lege juſtificemur, ſed ut ex ipſa fide Chriſti: ex *Hieron.*

17. *Quod ſi quærentes juſtificari in ſto, inventi ſumus & ipſi peccatores, uid Chriſtus peccati miniſter eſt?*

ſt, *quod ſi nos*, hoc eſt, ego *Paulus* & tu , dum quærimus juſtitiam ex fide Chriſti nobis fundamentum eſt & ratio negli legis.) propter hoc invenimur & depremur *etiam ipſi peccatores*; tales enim à antibus judicamur, quaſi ſimiles Gen-s, qui quòd ſinè lege vivant, peccatores tur, ut ſuprà v. 15. Num ergo fatebimur *um peccati miniſtrum* & procuratorem eſ-i fideles ſuos avocet à lege prohibente niente peccatum? Vel ſi quærimus ju-ex Chriſto, ergo non eam habuimus ex & proinde manſimus peccatores, donec riſtum veniremus; qui non peccati, ſed miniſter eſt: ex *Hier.*

18. *Si enim quæ deſtruxi, iterum ædifico: prævaricatorem me con-*

ſtruximus (inquit) legem eâ relictâ ad tum currendo. Si ergo rurſum eam eri-conamur, eo ipſo tranſgreſſores ſumus, à nobis ſoluta rurſus firmare nitimur; lanè aſtruo & confirmo me *prævaricato-* egis tamdiu fuiſſe, quamdiu eam poſt-i: ſic *Chryſ.*

19. *Ego enim per legem, legi mortuus ſum, ut Deo vivam: Chriſto con-ſum cruci.*

o (inquit) legi obtemperando conſtitui ſum *legi mortuum*. Si quidem lex mihi ſtum præſignavit, & illi quidem *mortuus*

ſum, quia juxta illam jam non converſor, Chriſti verò dogmata ſequor: Vel per legem Evangelicam *mortuus ſum* legi Moyſi. Quomodo igitur mortificatus, ac perinde me ad illam habens quaſi ejus nulla ſit utilitas, ſervabo ipſam? Vel per ipſam legem ac graves obſervationes eorum quæ in ipſa continebantur, *mortuus ſum* peccato per ipſam. Num igitur æquum eſt ſervare eam quæ interimit? *Ut Deo vivam*, nempe per veram juſtitiam, quæ nova vita eſt, vel per æternam vitam: unà cum *Chriſto confixus ſum cruci*, per baptiſmum: lex igitur quod in ſe erat, occidit; Chriſtus autem vivificavit, quomodo ergo ſervabo legem? ait *Oecum.*

℣. 20. *Vivo autem, jam non ego: vivit verò in me Chriſtus. Quòd autem nunc vivo in carne: in fide vivo filii Dei, qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me.*

Per baptiſmum Chriſto commortuus vivo nunc per veram juſtitiam, *vivo* (inquam) *non ego*, id eſt, non vetus ille homo, qualis eram; *vel vivo non ego*, hoc eſt; quòd jam vivo vitâ juſtitiæ, ex meipſo non habeo, *ſed vivit in me Chriſtus*, id eſt, Chriſtus qui à morte reſurrexit ad vitam, mihi totius vitæ meæ ſpiritualis, hoc eſt, omnis juſtitiæ author eſt: totum quod vivo, illi debeo, qui in me vivit, & efficax eſt per gratiam ſuam, ùt *Rom.* 6. ℣. 11. *Matth.* 10. ℣. 20. Ex quo notandum opera juſtorum, non tam ipſorum eſſe, quàm Spiritûs Chriſti mentes eorum inhabitantis: unde nec mirum quòd digna ſint æternæ vitæ, ex *Eſtio. Vivere in carne*; hoc loco non eſt ſecundùm carnem vivere, ùt *Rom.* 8. ℣. 5. & 8. Sed idem eſt quod vivere mortali hâc vitâ, ùt *Phil.* 1. ℣. 22. Unde 2. *Cor.* 10. utrumque diſtinguens ait: *In carne ambulantes, non ſecundùm carnem militamus.*

e ſenſus eſt, quòd in carne hac mortali va-
ntationibus obnoxia juſtè vivo, non legi
itum fero, ſed fidei quam habeo in Chri-
filium Dei, qui me ſervum peccati, &
m onere legis, per quam à peccato libe-
ion poteram, nihil tale merentem dilexit:
livinâ tantùm dilectione ab æterno quâ
eſt, ſed etiam humano affectu, quatenùs
). Et quod argumentum eſt excellentiſſi-
ilectionis, *ſemetipſum* in mortem *tradidit*,
; à morte redimeret ac vitæ reſtitueret: ut
m oporteat unumquemque gratiam red-
Chriſto, quantam ſi pro ipſo ſolo mortuus
, exhiberet, ex *Theoph.* Nam de ſe loquens
idem intelligi de quolibet juſto, ait *Chryſ.*

21. *Non abjiciò gratiam Dei. Si per legem juſtitia, ergò gratìs Chri- mortuus eſt.*

n abjicio, ſed econtrà *gratiam Dei* appre-
o tanquam juſtificantem. *Si enim per legem ia* eſt, id eſt, ſi ſufficiebat ad juſtificatio-
legis obſervatio, *Chriſtus gratis*, id eſt,
rà *mortuus eſt*; neque opus erat eum de
avocari, & in terris mori pro noſtra ju-
tione, ait *Gaig.*

CAPUT III.

Juſtitia non ex lege, ſed ex promiſſione & fide; lex pædagogus fuit ducens ad Chriſtum.

℣. 1. *O Inſenſati Galatæ, quis vos faſcinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jeſus Chriſtus præſcriptus eſt, in vobis crucifixus?*

STultos vocat, verè enim ſtultum eſt à Chriſto diſcedere, & legi adhærere ſtudio corrigendi, non conviciandi, ùt *Luc.* 24. ℣. 25. *Quis vos* impedivit *veritati non obedire*? ex *Hier.*, non acquieſcere, non credere. q. d. Quis ita menti veſtræ, velut præſtigiator, falſis perſuaſionibus illudere potuit, ut veritatem ante oculos poſitam, & paulò ante cognitam atque receptam jam non videretis, ſed pro ea aliud Evangelium, quod non eſt aliud, amplecteremini? Vel quis ita fœlicitati veſtræ, tanquam faſcinator invidit, ut oculos mentis, quibus nuper Chriſtum fide cognitum recepiſtis, malevolo aſpectu atque inſpiratione Judaici erroris inficeret, voſque ſalutaris doctrinæ cibum ſtomacho nauſeante revomere cogeret? Sic *Hier.*, qui non *proſcriptus* ſed *præſcriptus* legit, ex Græco, id eſt, ante-ſcriptus; quia olim de ejus paſſione & morte ac cæteris ad eum pertinentibus multa, à Galatis perlecta, ſcripſerint Prophetæ. Vel ùt Græci. *Quis vos* Galatas *faſcinavit*? Quibus per meam prædicationem palam velut in

a·depiſtus eſt, & ut apertè cognoſci poſ-
ropoſitus eſt Chriſtus, perinde ac ſi apud
ſſet crucifixus; ut non minùs, imò magis
rtiùs illum crucifixum fidei oculis aſpexe-
quàm multi eorum, qui coram viderunt
crucifigi? Vel *crucifixus in vobis*, hoc
nulta paſſus in vobis: nam etſi jam *Chriſtus*
npaſſibilis; patitur tamen in membris, ut
1. ℣. 24. ſic dixit Petro: *Vado Romam ite-
crucifigi*. Ex *Cajet*. Vel *in vobis crucifixus*,
virtutem, quâ paſſionis ejus virtutem in
s experti eſtis per dona Spiritûs ſancti quæ
os effuſa ſunt: ita *Arias*.

. 2. *Hoc ſolùm à vobis volo diſcere: operibus legis Spiritum accepiſtis, an auditu fidei?*

uærit *Paulus* unde ſpiritum ſanctum acce-
s, dona operandi miracula, & variis lin-
loquendi? Num *ex operibus legis*? Quod
nequit, quia ſpiritum accepiſtis antequam
gem Moſaïcam vos converteretis. An verò
d reſtat, & negare non poteſtis, *ex fide*
iſti, quam auditâ prædicatione meâ ſuſcepi-
? Hinc colligit ſtultè egiſſe qui à fide Chriſti
egem Moyſi tranſire voluerint: ex *Chryſ*.

. 3. *Sic ſtulti eſtis, ut cùm ſpiritu ceritis, nunc carne conſummemini?*

d eſt, ſic inſipientes eſtis, ut cùm fides ve-
à ſpiritualibus donis & gratiis cœperit,
nc carnalibus ceremoniis, legeque carnali
ſummari & perfici vos poſſe putetis? Lex
emonialis *caro* ſeu carnalis vocatur, quia
tùm valebat ad juſtitiam & emundationem
nis, ut *Hèb*. 9.; vel quia carnalem populum
data fuit, ad ſpiritum elevare non potuit,
in carne reliquit: Spiritum verò vocat ſpi-
ualem gratiam: ex *Theodoro*.

℣. 4. *Tanta paſſi eſtis ſinè cauſa? Si tamen ſinè cauſa.*

℣. 5. *Qui ergò tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis: ex operibus legis, an ex auditu fidei?*

Id eſt, *tantàmne* afflictionum Chriſti gratiâ pertuliſtis fruſtrà? Quod utique futurum erat, ſi à gratia Chriſti ad legem Moyſis, id eſt, à ſpiritu ad carnem prolaberentur. Verùm ut Græci aiunt, ne in deſperationem eos injiciat, ſubdit, correctione quâdam rhetoricâ, *ſi tamen ſinè cauſa.* q. d. Sed ſpero meliora: nam confido vos redituros à lege ad gratiam, ut non fruſtrà tot & tanta paſſi fueritis. *Qui ergo dat vobis Spiritum* ſanctum, vel dona ipſius: & *operatur*, Græcè cum efficacia *in vobis virtutes*, id eſt, vim edendi miracula, *ex operibus legis* ſubintellige id facit, an *ex auditu fidei*? An quia fidem Chriſti receperatis? Prius dici non poteſt, quia lex erat vobis tunc incognita. Reſtat igitur ut tantorum beneficiorum in vobis cauſam agnoſcatis fidem gratiæ Chriſti, à qua proinde ad legem transferre minimè debuiſtis: ex *Eſtio.*

℣. 6. *Sicut ſcriptum eſt: Abraham credidit Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam.*

Supplendum eſt *utique ex auditu fidei, ſicut ſcriptum eſt: Abraham credidit:* Vel ex operibus id fecit, an non magìs ex auditu fidei? *Sicut ſcriptum eſt*, adjectitium eſſe Græca & Syra exemplaria monſtrant. Non ergo Scripturæ teſtimonium allegat Apoſtolus, ſed exemplum ſolum adducit, in quo tamen Scripturæ verbis utitur, quæ ſunt *Gen.* 15. q. d. Sic Deus vobis ſpiritum ſubminiſtrat, & virtutes ope-

ex fide, & non ex operibus legis, ſicut
æ non ex operibus legis obtigit juſtitia,
r fidem quâ credidit Deo etiam antequam
circumciſus, ut diximus ad *Rom.* 4. Sig-
autem Apoſtolus chariſmata Spiritûs
nè juſtitiæ dono Galatis data fuiſſe. Ne-
nim in multitudinem aliquam effunde-
ſpiritus quoad chariſmata, niſi ſimul
leretur quoad juſtitiam, cui chariſmata
bant, tametſi in ſingulis id non oporteat,
tat *Eſtius*.

7. *Cognoſcite ergò quia qui ex fi-
int, ii ſunt filii Abrahæ.*

ert ex eo quod adduxerat exemplo Abra-
ui fides ad juſtitiam fuit imputata, eos
x fide juſtificati ſunt aut ex ea juſtitiam
utem expectant, eſſe filios Abrahæ potiùs
i illos qui juſtitiam ex lege quærunt, eo
Abrahæ per imitationem aſſimilentur,
Judæi ſive Græci non carnaliter circum-
ex *Hieron.*

8. *Providens autem Scriptura quia
de juſtificat Gentes Deus, prænun-
it Abrahæ: Quia benedicentur in
nnes Gentes.*

riptura, pro eo qui nobis per Scripturam
itur, id eſt, Spiritu ſancto. Ut ſit ſenſus.
i præviderat ac decreverat Deus juſtificare
tes ex fide, ideò ad hoc ſignificandum in
ptura narratur jam olim annunciaſſe *Abrahæ*,
rum omnium credentium patri, ut rem
ſſimam, quòd *in te*, hoc eſt in ſemine tuo,
ratione ſeminis ex te naſcituri benedictio-
conſequentur *omnes Gentes*: Judæos
m comprehendens. Porrò benedictionem
carnalem, ſenſu Judaïco; ſed ſpiritualem

oportet intelligi, quæ conſiſtit in ſanctitate & juſtitia & beatitudine vitæ æternæ, quam accepturi ſunt illi qui audient à Chriſto, *Venite benedicti patris mei* : ex *Eſtio*.

℣. 9. *Igitur qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham.*

Igitur qui ex fide ſunt, id eſt, fideles imitantes fidem Abrahæ. q. d. Abrahæ facta eſt promiſſio, quòd in ipſo *benedicentur omnes Gentes* : At Abraham ipſe per fidem quâ promiſſori credidit, Deo placuit & benedictionem promeruit; ergo quicumque ex fide juſtitiam & benedictionem expectant, eam cum Abraham, qui Deo credidit, aſſequuntur : non autem illi qui ſunt ex operibus legis. Non enim circumciſæ ſunt Gentes, ut poſſint ex operibus benedici : ex *Hieron.*

℣. 10. *Quicumque enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt. Scriptum eſt enim : maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in Libro legis ut faciat ea.*

Id eſt, *quicumque* legis operibus hærent, & confidunt, *maledicto ſunt* obnoxii: quia omnia legis opera perficere non poſſunt. *Deuter.* 27. *Maledictus*, id eſt, execrabilis & pœnis à lege comminatis obnoxius ac devotus, qui non perfecerit omnia, ùt *Jac.* 2. ℣. 10. quorum tranſgreſſio mortalis eſſe ſolet: ex *Eſtio.*

℣. 11. *Quoniam autem in lege nemo juſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt: quia juſtus ex fide vivit.*

Neminem apud Deum juſtificari per legem hoc argumento manifeſtum eſt, quia teſte Prophetâ, *juſtus ex fide vivet*, ùt Græci & Syri legunt, ùt dixi *Rom.* 1.; quia quòd juſtus eſt

ė operatur & juſtus permanet, habet ex
n Chriſtum redemptorem, tanquam ra-
ex qua naſcatur & tanquam fundamen-
i innitatur tota ejus juſtitia. Nam Deus
avit, non juſtificare niſi credentes in
tum filium ſuum unigenitum, mediato-
ic redemptorem. Vult enim beneficium re-
ptionis & juſtificationis agnoſci per fidem.
enim dixit, juſtus ex lege vivet, ſed ex
ut notat *Chryſ.*

12. *Lex autem non eſt ex fide, ſed,*
fecerit ea, vivet in illis.

eſt, opera ex lege facta non poſſunt eſſe
a fidei. Si enim ex lege juſtitia, jam non
de, ſed gratis Chriſtus mortuus eſt. *Sed*
ecerit ea, vivet in illis. Sententia hæc etiam
. 10. legitur & deſumpta eſt ex *Lev.* 18.,
tſi *Hier.*, hujus loci immemor (ait *Eſtius*)
referat ad *Ezech.* 20. ubi ſimile quid dici-
Senſus eſt, *qui fecerit ea* quæ lex præcipit,
altem ut manifeſto opere eam non tranſ-
iatur, per ea legis opera ſupplicium mor-
vadet & *vivet* vitâ temporali. Vel de vera
obedientia intelligitur ſic. Lex autem non
x fide, tametſi qui fecerit ea quæ lex præ-
, ex eorum obſervatione vivet vitâ juſtitiæ,
que ſalutis, quia *factores legis juſtificabun-*
Rom. 2. Sed ex lege præcepta legis imple-
t in iis vivere, nemo poteſt; hoc enim non
iſi per fidem, quia juſtus ex fide vivet. Gra-
verò ex fide ſervat ac juſtificat, ait *Chryſ.*

13. *Chriſtus nos redemit de maledi-*
legis, factus pro nobis maledictum:
a ſcriptum eſt: maledictus omnis qui
det in ligno:

Nos tam Judæos, quàm Gentiles *Chriſtus*
mit à pœna, quam lex cum execratione

minatur: præſtitit autem id nobis Chriſtus, dum *factus eſt* ipſe *pro nobis maledictum*, id eſt, noſtram in ſe maledictionem ſuſcepit: ſed & peccatum dicitur, quia noſtra in ſe peccata portavit, ut 2. *Cor*. 5. ℣. 6. & *Iſa*. 53. ℣. 21. Si enim maledicti & execrabiles erant Deo, qui pro ſuis ſceleribus ſuſpendebantur in ligno, *Chriſtus* igitur ſicut aſſumendo naturam mortalem venit in ſimilitudinem carnis peccati: ita ſuſpenſus in cruce ſuſtinuit ſimilitudinem maledicti, de quo *Deut*. 21. Dicitur ergo *factus pro nobis maledictum*, quia pro noſtra redemptione ac ſalute crucifixus ſimilitudinem geſſit hominis à Deo maledicti & pro tali reputatus eſt ab hominibus, *& cum ſceleratis reputatus eſt*: Sic pro nobis factus dicitur peccatum, id eſt, ob pœnam peccatoribus ſimilis, & pro tali reputatus: ſic *Hier*. & *Aug*.

℣. 14. *Ut in Gentibus benedictio Abrahæ fieret in Chriſto Jeſu, ut pollicitationem Spiritûs accipiamus per fidem.*

Ut in Gentibus &c. id eſt, ut per Chriſtum Gentes benedictionem ſibi in Abrahamo promiſſam perciperent, ait *Gaig*. Quæ totam hominis renovationem & beatitudinem complectitur, ut per fidem quâ in Chriſtum credimus, acciperemus Spiritum ſanctum nobis promiſſum, hoc eſt, ſpiritum charitatis & adoptionis filiorum Dei, non Spiritum ſervitutis in timore, quem qui ſub lege erant, acceperant. Proinde crux ſuſtulit execrationem, fides invexit juſtitiam, juſtitia verò gratiam Spiritûs allexit, ait *Chryſoſt*.

℣. 15. *Fratres (ſecundùm hominem dico) tamen hominis confirmatum teſtamentum nemo ſpernit, aut ſuperordinat.*

Vult oſtendere *Paulus* exemplo Abrahæ,

nihil opus eſſe lege ad aſſequendam Chriſti benedictionem. *Fratres*, inquit, *ſecundùm hominem dico*, id eſt, humanâ ratione, humanoque exemplo docere vos, *hominis confirmatum teſtamentum*, id eſt, authoritate corroboratum *nemo ſpernit*, Græcè *rejicit*, irritum facit aut *ſuperordinat*: id eſt, quidpiam illi adjicit, ut *Gaig. ex Theoph.* Abrahæ autem & ſemini ejus factæ ſunt promiſſiones de benedictione Gentium, quod eſt teſtamentum ipſi Abrahæ à Deo confirmatum, & juramento corroboratum, *Gen.* 22. Hominis autem teſtamentum, nemo infirmare poteſt, nec illi quidpiam adjicere: multò minùs ergo *teſtamentum* hoc, id eſt, promiſſio Abrahæ facta irritari poteſt & antiquari, aut illi quidpiam adjici. Lex igitur 430. annos poſt Abrahæ promiſſionem lata, teſtamentum illud, id eſt, promiſſam per Chriſtum benedictionem irritam facere non poteſt, neque abrogare, aut illi quidquam addere: abrogaret autem, ſi ipſâ & circumciſione, non Chriſto & baptiſmo opus eſſet ad illam benedictionem aſſequendam: aut ſi unà cum Chriſto illis opus eſſet, ſuperadderet aliquid ad hoc teſtamentum. Quod ſi in teſtamento hominis fieri non poteſt, quomodo admittimus in teſtamento per Deum facto, & corroborato? ita *Gaig.*

℣. 16. *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus. Non dicit: & ſeminibus, quaſi in multis: ſed quaſi in uno: & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus.*

Id eſt, atqui *promiſſiones* voce divinâ *factæ ſunt Abrahæ*; quia ſermo promiſſionis ad eum factus eſt, & quia promiſſum eſt ei: *& ſemini ejus*, & quia ei promiſſum eſt, & quia per illud promiſſiones erant adimplendæ. Dicit *promiſſiones*, quia non ſemel, ſed ſæpiùs facta eſt pro-

miſſio: tametſi res principaliter promiſſa, ut eſt benedictio Gentium, ſit in omnibus eadem, ut *Gen.* 12. 13. 15. 17. 22. Hoc poſtremum, qui *eſt Chriſtus*, interpretatio eſt Apoſtoli, qui promiſſionem illam, *& ſemini tuo*, de Chriſto docet accipiendam. *Et ſemini ejus*, Hebraiſmus eſt. q. d. *De ſemine ejus*. Et *ſemen* in Scripturis aliquando de uno tantùm homine dicitur, ideò *Paulus* interpretatur quòd ex numero ſingulari, *unus*, id eſt, Chriſtus fuerit ſignificatus, ex *S. Thom.* Et in Chriſto omnes Chriſtiani ſidè imitantes Abraham, hi namque ſunt illud ſemen, cui promiſſio facta eſt: cùm Chriſtus propriè ſit ſemen, per quod promiſſio ſit adimplenda, in quo tamen etiam illi omnes per unam ſidem ad ſingularitatem rediguntur, ùt ait *Aug.*

℣. 17. *Hoc autem dico, teſtamentum confirmatum à Deo: quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt Lex, non irritum facit ad evacuandam promiſſionem.*

℣. 18. *Nam ſi ex lege hæreditas, jam non ex promiſſione. Abrahæ autem per repromiſſionem donavit Deus.*

Hoc autem dico, id eſt, iſtud autem ipſum aſſero, quòd *lex* 430. *annos* lata poſt promiſſionem Abrahæ factam *teſtamentum* ſive ex Hebr. & Græcô *pactum*, *à Deo* juramento *confirmatum*, *irritum non facit*, id eſt, infirmare illud non poteſt *ad evacuandam promiſſionem*, adeò, ut promiſſio per illud teſtamentum facta aboleatur. *Nam ſi ex lege eſſet hæreditas*, id eſt, ſi per legis obſervationem cœleſtem illam hæreditatem adipiſceremur, *jam non ex promiſſione* eſſet illa hæreditas, id eſt, non in virtute promiſſionis hæreditatem illam adipiſceremur,

Abrahæ autem, & in eo Gentibus *per repromiſſionem donavit Deus* hujuſmodi benedictionem & hæreditatem; non ergo ex lege eſt hæreditas: quia Deus non ex conditione legis, ſed gratuito & irrevocabili dono dandam promiſit hæreditatem: igitur hæreditas, benedictio, juſtitia non eſt ex lege: ex *Gaig*.

℣. 19. *Quid igitur lex? Propter tranſgreſſiones poſita eſt donec veniret ſemen, cui promiſerat, ordinata per Angelos in manu mediatoris.*

Quid igitur lex, id eſt, quid proderat ſi benedictionem non conferebat? *Propter transgreſſiones poſita eſt*, græcè *appoſita* ſeu *additaeſt*. Additam autem dicit, ne putetur lex promiſſioni ſucceſſiſſe, eamque removiſſe. Igitur manente promiſſione lex adjuncta eſt & ſubinducta, idque *propter tranſgreſſiones*, ſcilicet coërcendas terrore & minis: ut ſaltem metu retraherentur homines à manifeſtis tranſgreſſionibus: ex *Hier.* & *Chryſ.* Vel ut per legem ex occaſione augeretur peccatum, ùt *Rom.* c. 3. ℣. 20. c. 4. ℣. 15. c. 5. ℣. 20. c. 7. ℣. 7. 1. *Cor* 15. ℣. 56. & 2. *Cor.* 3. ℣. 6. Ex *Aug. l.* 5. *cont. Fauſt. c.* 8. & *S. Thom.* ut ſic infirmitatis ſuæ convictus ſuperbus animus intelligeret legem ſibi ad juſtitiam non ſufficere, ſed ad eam conſequendam potentiori remedio & auxilio opus eſſe, nempe gratiâ Chriſti. Ideo lex introducta fuit, non ut ſemper duraret, ſed ad tempus, *donec veniret ſemen*, cui promiſſio facta erat, ut in eo benedicerentur omnes Gentes, quod ſemen eſt Chriſtus. *Ordinata*, id eſt, adminiſtrata *per Angelos*, id eſt, Sacerdotes Moyſen & Aaron; ſive ùt Græci, verè per ipſos Angelos. *In manu*, id eſt, in virtute & poteſtate Chriſti *mediatoris*. Bene autem per

Chriſtum datam legem aſſeruit, ut oſtendat ejus eſſe illam deſtruere, cujus fuit & conſtruere. Nam Chriſtum Dei & hominem vocat *mediatorem* 1. *Tim.* 2. ℣. 2. populum illum hoc modo præparantem in ſuum adventum: ſic *Aug.* Alii Moyſen intelligunt, quod multò probabilius eſt: nam Chriſtus non veteris, ſed novi teſtamenti mediator eſt, *Hebr.* 8. & 12. Moyſes verò ſequeſtrum & medium, quoad legiſlationem, inter Dominum & filios Iſraël ſe vocat *Deut.* 5. Lex enim per manum Moyſi data eſt à Deo *Levit.* 10. & 26. *Joſ.* 14. 17. 21. & 22. *Paral.* 33. 34. 35. 2. *Eſd* 8. 9. & 10. per Angelos ergo data eſt, ſed interveniente miniſterio Moyſis: ex *Theod.*

℣. 20. *Mediator autem unius non eſt: Deus autem unus eſt.*

Mediator eſt, qui inter duos quaſi medius negotium aliquod duos illos concernens agit: qualis fuit Moyſes, ut ipſe ait: *Deut.* 5. *Ego ſequeſter & medius fui inter Dominum & vos, ut annunciarem vobis verba ejus. Timuiſtis enim ignem &c.* Qui verſu præc. Chriſtum mediatorem interpretantur, hanc partem variè exponunt, ut videre eſt apud *Chryſ. Theoph.* & *Oecum.* Tametſi res clara ſit ex illis Apoſtoli 1. *ad Tim.* 2. verbis, *Unus & mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus.* Meliùs tamen, & textui conformiùs per Mediatorem hic & verſu præc. Moyſes intelligitur. Senſus eſt. *Mediator autem* qui ex officio medius agit inter plures, *unius non eſt*, ſed plurium ſcilicet illorum inter quos quaſi medius eſt; ſic Moyſes medius inter Deum & homines legem veterem tulit. *Deus autem* qui promiſit Abrahæ hæreditatem, de qua ℣. 18., *unus eſt* & cùm ſupremus ſit omnium Dominus, mediatorem agere non

t; & quidem ſinè ullius mediatoris opè
iſſionem illam per ſe ipſum Abrahæ facere
tus eſt, ita ut ſolus Deus in illa promiſ-
intervenerit. Per quæ Apoſtolus docet
minentiam promiſſionis, & proinde novæ
ſupra legem veterem. Nec quemquam
re debet, quòd Deus miniſterio Angeli
iſerit Abrahæ hæreditatem. Nam multi
biliter ſuſtinent, ipſum Dei filium Abra-
aliiſque Patriarchis apparuiſſe: etiamſi
n Angelus apparuiſſet, quo mediante Deus
hæ &c. locutus fuiſſet; Angelus hìc non
mediatorem, ſed Dei ipſius perſonam in
bus iſtis apparitionibus repræſentans,
nomine & authoritate loquebatur. Non
loyſes qui propriam præ ſe ferens perſo-
agebat ſequeſtrum & Mediatorem, ùt de
ſo dicit *Deut.* 5. ℣. 5.

. 21. *Lex ergò adversùs promiſſa
? Abſit. Si enim data eſſet lex, quæ
t vivificare, verè ex lege eſſet juſtitia.*
obat his verbis legem non eſſe datam ad-
s promiſſiones, nec illis contrariam. Nam
x vivificare poſſet, vitâ ſcilicet ſpirituali,
ex lege eſſet juſtitia, id eſt, verè lex ju-
aret, ſalvaret, & benedictionem adferret;
ivificare non poteſt, ergo nec juſtificare,
benedictionem adferre: Non igitur pro-
onibus eſt contraria. Eſſet enim illis con-
a., ſi ipſa per ſe benedictionem adferre
t: excluderet enim promiſſiones, adeóque
adverſaretur, ut ait *Gaig*.

. 22. *Sed concluſit Scriptura omnia
peccato, ut promiſſio ex fide Jeſu
iſti daretur credentibus.*

d concluſit, id eſt, coarctavit lex Moſaïca

continuitque, *Rom.* 11. ℣. 32. omnes *ſub peccato*, dum per ſui tranſgreſſionem peccatores omnes conſtituit, ut dum promiſſam benedictionem & juſtificationem præſtare non poteſt, *promiſſio* id eſt promiſſa illa benedictio, *daretur credentibus ex fide*, id eſt: per fidem Jeſu Chriſti, ùt ad *Rom.* 5. ℣. 20.

℣. 23. *Priùs autem quàm veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur concluſi in eam fidem, quæ revelanda erat.*

Loquitur in perſona Judæorum, qui legem acceperant; & ait. *Priuſquam autem veniret* tempus revelandæ fidei (ſcilicet in adventu Chriſti) *ſub legis* imperio ac poteſtate velut in cuſtodia *concluſi* ſervabamur, ne prorumperemus in manifeſta crimina, ſed pœnarum timore coërciti; ab idololatria & aliis hujuſmodi gravioribus abſtineremus; ſervabamur, inquam, *in eam fidem, quæ revelanda erat*: id eſt, ut hâc ratione duceremur ad eam fidem, quæ ſuo tempore manifeſtanda erat per Chriſti & Apoſtolorum ejus prædicationem. Igitur *hic modus* ſignificatur, quòd lex præparavit homines ad Chriſtum, dum ſcilicet timore eos continens & coarctans, quaſi ſervos cogeret aſpirare ad libertatem filiorum Dei, promiſſam in Chriſto per fidem: ex *Aug.*

℣. 24. *Itaque lex pædagogus noſter fuit in Chriſto, ut ex fide juſtificemur.*

Lex (inquit) inſtar pædagogi nos tamquam parvulos ad vitia proclives timore coërcuit & præparavit, duxitque ad Chriſtum verum juſtitiæ Doctorem ac magiſtrum, *ut ex fide* ejus juſtitiam conſequeremur; & temporalium donorum illectamentis continuit. Unde concludit legem non adverſari fidei, ſicut Pædagogus non adverſatur præceptori, ſed adjuvat: ex *Chryſ.*

25. *At ubi venit fides, jam non ſu-*
ſub pædagogo.

quemadmodum jam formatâ ætate ado-
ntior factus puer, ubi magiſtri ac præcep-
fidei committitur, cedit pædagogi au-
tas, ita *ubi venit fides*, ubi magiſter adfuit
ſtus, cujus fidei crediti ſumus, & in cu-
lem credidimus, *jam non ſumus ſub pæda-*
, jam legis minas & tyrannidem evaſimus.
lemadmodum ſi lucerna quæ noctu præ-
; jam ortâ die vetat nos obtueri ſolem,
ſolùm non præſtaret officium, verùm
ı læderet : itidem & lex ſi obſtaret ad
ra pergentibus, ait *Chryſ.*

26. *Omnes enim filii Dei eſtis per*
n, quæ eſt in Chriſto Jeſu.

acitè objectioni reſpondet, pædagogum ſi-
Judæis quidem opportunum fuiſſe, per
m ad Chriſtum adducerentur, non tamen
ibus hominibus neceſſarium, cùm ſinè eo
habeti poſſit, per quam omnes efficiamur
Dei. Ait ergo, quamvis lex nobis Judæis
agogus fuerit ad Chriſtum, non ideò tamen
s illa accerſenda eſt, ut ad Chriſtum duca-
, regenerandi in filios Dei. *Omnes enim*
etiam ſinè legis opera *filii Dei eſtis per fi-*
, quâ in Chriſtum creditis, & per hoc à
itute legis liberi æqualiter ſive Judæi, ſive
tes; ex *Hier.*

27. *Quicumque enim in Chriſto bap-*
ti eſtis, Chriſtum induiſtis.

robat Galatas eſſe filios Dei, quia per bap-
um *Chriſtum induerunt. Induere Chriſtum,*
x aliorum locorum collatione patet, eſt
iſto fieri conformem imitatione virtutum &
orum operum quæ in Chriſto tanquam in

capite perfectiſſimè fuerunt. Unde *Rom.* 13. poſt enumerationem virtutum à quibus abſtinendum admonet, ſubjungit : *ſed induimini Dominum Jeſum Chriſtum.* Ex quo liquet non omnes omninò baptizatos Chriſtum induiſſe, ſed eos tantùm qui baptiſmo juſtificati ſunt. Quòd ergo dicit omnes in Chriſto baptizatos Chriſtum induiſſe, ſic intelligendum, quantùm eſt ex virtute baptiſmi : ex *Eſtio.*

℣. 28. *Non eſt Judæus, neque Græcus : non eſt ſervus, neque liber : non eſt maſculus, neque femina.* Omnes enim *vos unum eſtis in Chriſto Jeſu.*

Id eſt, non refert quâ quiſque ſit conditione, modò credat : *omnes enim credentes unum ſunt in Chriſto*, id eſt, uno eodemque loco apud eum, quos ſinè diſcrimine ſalvaturus eſt. In negotio juſtitiæ adipiſcendæ per Chriſtum nulla habetur ratio, ſitne Judæus quiſpiam, an Gentilis, ſervus an liber, mas an fœmina. Vel omnes unus eſtis in Chriſto, hoc eſt eandem formam, eandem figuram habetis omnes : videlicet Chriſti, non Angeli, non Archangeli, ſed univerſorum Domini, ait *Chryſ.*

℣. 29. *Si autem vos Chriſti. Ergò ſemen Abrahæ eſtis, ſecundùm promiſſionem hæredes.*

Si eſtis, (inquit) corpus Chriſti, & *ſemen Abrahæ eſtis*, ac filii non ſolùm fidei imitatione, ſed etiam incorporationis jure, ut quod Chriſto capiti convenit, toti ejus corpori Eccleſiæ tribuatur. Et eſtis hæredes promiſſionis, quæ data eſt ſemini ipſius ; æquè ad vos ut ad Judæos hæreditas benedictionis pertinet, cùm pertineatis ad ſemen illi promiſſum, quòd eſt Chriſtus : ex Hier.

CAPUT IV.

lit Judæos ad tempus fuiſſe ſub ſer-
te, donec veniret Chriſtus, & filios
vi Teſtamenti non eſſe ſub ſervitute.

1. *Dico autem: quanto tempore hæ-
ırvulus eſt, nihil differt à ſervo,
it Dominus omnium:*

JUdæos qui ſub lege ſunt puero hæredi comparat, ipſam verò legem tutoribus, quorum curæ ſubjicitur, donec ad hæreditatem introducatur: & perinde ut ſervus alieno regitur arbitrio, erum uſum habet bonorum à patre reli-
ı, quamvis jure hæreditatis ac voluntate
â, eorum *ſit Dominus*. Parvulos dicit non
ſed animo: ex *Chryſ.*

2. *Sed ſub tutoribus, & actoribus
ıue ad præfinitum tempus à patre:*
ſub curatoribus Græcè *œconomis* agit,
m arbitrio tum ipſe, tum bona ejus hæ-
ria reguntur, donec *tempus* teſtamento
itum à patre, aut legibus decretum adve-
quo ipſe ſuarum rerum curam ſuſcipiat.

3. *Ita & nos cùm eſſemus parvuli,
lementis mundi eramus ſervientes.*

Et nos Judæi, cùm tamquam adhuc *par-*
.d percipiendam promiſſæ benedictionis
litatem, quæ nobis ex prædeſtinatione Dei

liter ſiplebant: rebus quo
bus pueri delectantur, a
ſervos ſub lege fuiſſe dic
legis ceremonialis eis im
Petrus Act. 15, *neque Pa
portare potuimus*: tum qu
bant, ut ea pro rebus ac
nem eorum non intellig
propter timorem ſervilem
in officio, ut *Rom.* 8. ℣. 1

℣. 4. *At ubi venit pl
miſit Deus Filium ſuum
libre, factum ſub lege,*

Id eſt, ubi tempus imple
Deo Patre præfinitum & p
ramur à ſervitute legis & h
miſſam accipimus. Ad hoc
terram Filium ſuum unige
ſtantialem, *factum ex mulie*
ſubſtantia carnem accepit;

[...]. Ut eos, qui ſub lege erant, re-[...]et, ut adoptionem filiorum recipe-[...]

[...]t, dato pretio eximeret à ſervitute legis [...] faceret, factus ſub lege, & noſtræ na-[...]rticeps effectus, ut nos homines effice-[...]per adoptionem filii Dei, utque hæredi-[...]doptionis jure debitam conſequeremur. [...] enim *reciperemus*, oſtendit ipſam anteà [...]lebitam, ſed nos non potuiſſe accipere [...]r mentis infantiam, ait *Oecum.* Non quòd [...]eteris teſtamenti non fuerint participes [...]onis Chriſti: contrarium enim clariſſimè [A]poſtolus ad *Heb.* c. 2. ℣. 10. Sed quòd [...]r & copioſior virtus paſſionis Chriſti, [...]plenitudine temporis miſſus eſt, poſt paſ-[...]& reſurrectionem Evangelio per orbem [...]ato manaverit, inquit *Eſtius.*

[...]6. Quoniam autem eſtis filii, miſit [...] Spiritum filii ſui in corda veſtra, [...]ntem: Abba, Pater.

[...]itas Gentiles alloquitur; occupans quod [...] dici poterat: Si Judæis eo gradu con-[...]liorum adoptio, ut priùs ſub lege eſſent [...]m ſub tutore; & ſi Chriſtus ſub lege fa-[...]t, ut eos qui ſub lege erant redimeret: [...]ius & nos priùs eſſe ſub lege, ut per Chri-[...]edimamur, & filiorum adoptionem ac-[...]ius. Ad hoc reſpondet. Vos Galatæ jam [...]digetis legis tutelâ, quia *eſtis filii*, non [...]hæres parvulus nihil differens à ſervo, [...]ſtatu libertatis filiorum conſtituti. Quòd [...] tales filii ſitis, indè liquet, quia *miſit Deus* [...]da veſtra *Spiritum filii ſui clamantem*, id [...]quo *clamatis, Abba Pater*, ùt *Rom.* 8. ℣. 15. [...]t Galatas jam eſſe filios Dei teſtimonio

Spiritûs ſancti, quòd nimirùm impulſi à Spiritu filii Dei, magno cordis affectu in orationibus ſuis Deum Patrem appellarent dicentes: *Abba*, *Pater*; vocabulo ex duabus linguis geminato. Vel, quia divinâ prædeſtinatione eratis filii, ideò nunc in plenitudine temporis dedit Deus in cordibus veſtris Spiritum, per quem, ùt filii ipſum invocaretis, dicentes, *Abba Pater*. Et nota Trinitatis ſignificationem. Pater emiſit, Filius carnem aſſumpſit, Spiritus operatus eſt, qui in corda noſtra ingreſſus docet nos dicere *Abba Pater*: ex *Oecum.*

℣. 7. *Itaque jam non eſt ſervus, ſed filius: Quòd ſi filius: & hæres per Deum.*

Tu igitur, qui per Spiritum filii Dei clamas ad Deum, *Abba*, *Pater*, non ampliùs *jam ſervus es* ab hæreditate alienus; ſed vel ipſius Spiritûs ſancti teſtimonio *filius*. *Quòd ſi filius es*, quamvis adoptivus, igitur *& hæres* illius cujus es filius, ſcilicet Dei, per meritum Chriſti filii ejus naturalis. Hæc autem hæreditas non poſt mortem patris expectatur, ſed vivente patre accipitur, partim quidem in præſenti vita ſecundùm varia Spiritûs ſancti dona, pleniſſimè verò in vita futura: ex *Eſtio.*

℣. 8. *Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis, qui naturâ non ſunt Dii, ſerviebatis.*

Tunc, id eſt, priuſquam eſſetis filii; non ùt Judæi Deum ſerviliter colebatis, ſed *Deum* verum *ignorantes ſerviebatis* iis qui naturaliter *dii non ſunt*: ſed hominum opinione pro diis habentur.

℣. 9. *Nunc autem cùm cognoveritis Deum, immò cogniti ſitis à Deo: quomodo convertimini iterùm ad infirma, & egena elementa, quibus denuò ſervire vultis?*

Nunc autem poſteaquam ab illa ignorantia converſi, *Deum cognoviſtis*, *imò* verò *cogniti* atque dilecti eſtis *à Deo*, id eſt, per ejus dilectionem attracti ad eum cognoſcendum gratiâ præveniente, ùt 1. *Joannis* 4. ℣. 10. & 1. *Cor.* 8. ℣. 3.; quâ à ſervitute falſorum deorum vos avocavit, inſuper & filios ſuos fecit: *quomodo* vultis iterùm in ſervitutem relabi? *Quomodo* vos convertitis *iterùm ad infirma & egena elementa*, ut de novo quaſi nullam antea ſervitutem paſſi, ſub illis ſervire velitis? Volebant enim Galatæ denuò ſervire elementis mundi, & ad ea iterùm convertebantur, non eadem numero & ſpecie, ſed genere. *Egena* enim *elementa* vocat legem Moyſi, ejuſque inutiles ceremonias, ad quæ pſeudoapoſtoli obſervanda Galatas compellebant, ùt notat *Gaig.* Qui enim ſervierant idolis, ſervire volebant ſub ſignis & ceremoniis Judaïcæ legis. De quibus dicit, *dies obſervatis*, &c. Vocat *infirma & egena elementa*, quia poſt Chriſti paſſionem viribus deſtituta ſunt, & quia nihil conferebant ad juſtitiam & ſalutem vitæ æternæ, *Heb.* c. 7. ℣. 18. c. 10. ℣. 1. & 4. Si qui tamen veteri lege durante Sacramentis ejus & ſacrificiis utebantur ex fide mediatoris, gratiam per ea conſequebantur, non ùt erant veteris legis inſtituta, carnali populo tradita, ſed quatenùs eis accidebat, ut cum ejuſmodi fidei devotione (quæ ad novam legem pertinet) exercerentur. Vel erant *infirma & egena elementa* Judæis carnalibus, qui ex illis exſpectabant juſtitiam, non ſpiritualibus qui illis benè ute-

bantur; vel qui illis plus tribuebant, quàm ipſis competebat: ex *Eſtio*.

℣. 10. *Dies obſervatis, & menſes, & tempora, & annos.*

Dies, quos obſervabant Galatæ, à pſeudo-apoſtolis edocti erant, verbi gratiâ Sabbathum, Neomenias, Scenopegia, &c. ſolemnitates Judaïcas. *Menſes*, ùt primum & ſeptimum feſtorum causâ celebriores. *Tempora*, quale eſt, ait *Hier.* ter per annos ſingulos Hieroſolymam venire. *Annos* denique, ùt ſeptimum annum remiſſionis, & quinquageſimum jubilæi. Ex his porrò liquet, quàm pravè hæretici hanc Apoſtoli ſententiam detorqueant contra conſuetudinem, quâ certos quoſdam dies feſtos annui celebritate recurrentes & certa jejuniorum tempora ex Eccleſiæ præcepto fideles obſervant. Hæc enim Eccleſiaſtica dierum ac temporum obſervatio, neque ad ſuperſtitionem gentilium pertinet, neque ad legem à Chriſto abrogatam, ſed ex Apoſtolica traditione deſcendit. Quòd ſi (ùt hæretici volunt,) omnis dierum obſervatio damnanda eſſet, neque ad iter agendum, neque ad ſerendum & metendum & ad alia hujuſmodi, commodos & opportunos dies exſpectare liceret, & abolendus ab iis eſſet dies Dominicus, cujus obſervatio Apoſtolica eſt, ùt quadrageſimæ jejunium: ex *Hier.*

℣. 11. *Timeo vos, ne fortè ſinè cauſa laboraverim in vobis.*

Timeo vobis aut de vobis; fruſtraneus enim redditur labor prædicationis erga eos, qui in fide ſuſcepta non perſeverant, ùt 2. *Petri* 2. ℣. [illegible]

℣. 12. *Eſtote ſicut ego, quia & ego ſicut vos: fratres obſecro vos: nihil me læſiſtis.*

Id eſt, imitamini meipſum, quia fervens olim

oniarum zelator, nunc per Chriſtum illas
o, *quia ego ſicut vos*, ſubaudi aliquando
nirùm legis ſtudioſus: ſic *Græci* & *Gaig.*
udaïcas obſervationes meo exemplo ab-
, neque legem ſervitutis patiamini vo-
poni. Nam & ego me veſtræ infirmitati
modavi, ut vos Chriſto lucrifacerem.
nùs Galatas argumentis & rationibus
:, interdum increpationes admiſcuit e
precatur & obſecrat; ſic enim Epiſcopo &
ri faciendum eſſe præcipit 2.*Tim.*4. ℣.2.
Quòd in ſuperioribus vos duriùs increpavi;
eci contumelioſè quaſi injuriâ laceſſitus,
cundi ſolent; ſed amore, ac ſtudio veſtræ
s. Negat ſe *læſum* ab illis, vel quia defuit
s lædendi: vel quia magis in Chriſtum
hæc injuria, quàm in Paulum: vel certè
de tempore quo apud Galatas fuerat con-
tus, loquitur, non de doctrina ſua, quem
ebant: ex *Eſtio.*

13. ***Scitis autem quia per infirmita-
carnis evangelizavi vobis jampridem:
ntationem veſtram in carne mea***

angelizavi vobis per infirmitatem carnis,
æ ſcilicet, id eſt, prout infirmitas veſtra
poterat, non de altioribus myſteriis, ſed
enùs ferre valebatis: ex *Hier.* Vel *per in-
itatem carnis*, ſcilicet ipſius Apoſtoli; &
aliquos ùt refert *Hier.*, intelligitur graviſ-
s dolor capitis quem fuiſſe angelum ſatanæ
uo conqueritur 2.*Cor.* c.12. putant aliqui.
ùm magis placet alia *S.Hier.* expoſitio, quâ
Carnis infirmitatem generaliter intelligun-
dverſitates & afflictiones exteriùs illatas ab
erſariis perſecutoribus, quæ infirmitatum
ine 2.*Cor.* c.11. & 12. appellantur. Poteſt
en, & quidem probabilius ait Eſtius, intel-

ligi illa infirmitas de qua 2. *Cor.* c. 10. ℣. 10. & 1. *Cor.* c. 2. ℣. 3. agit; quam Apoſtolus etiam vas fictile vocat, in quo theſaurum gratiæ portat: dicit *Hier. Et tentationem veſtram*, Græci legunt *meam*; & vocant tentationem *Pauli* afflictiones, vincula, plagas & incarcerationes quas *in carne* ſuſtinebat.

℣. 14. *Non ſpreviſtis, neque reſpuiſtis: ſed ſicut Angelum Dei excepiſtis me, ſicut Chriſtum Jeſum.*

Non ſpreviſtis ſcilicet tentationem, id eſt, nequaquam me ob hujuſmodi afflictiones expuliſtis: *ſed velut Angelum Dei excepiſtis. Hier.* & *Ambr.* legunt ℣. 13. *tentationem veſtram* paſſivè, id eſt, cùm ego virium veſtrarum periculum faciens, voſque tentans humiliter vobis abjecta & humilia prædicarem, hanc veſtri *tentationem*, hoc virium veſtrarum experimentum *non ſpreviſtis*, id eſt, non me ob hujuſmodi quandam veſtri diffidentiam expuliſtis. Veram ergo tentationem in carne mea non ſpreviſtis, id eſt, quòd ego in carne conſtitutus tentavi & periculum virium veſtrarum feci, non iniquè accepiſtis, neque me ob id ſpreviſtis. Sed ſicut Angelum cœlitùs à Deo miſſum, & quòd ampliùs eſt, ſuſcepiſtis me *ſicut Chriſtum Jeſum*: quia conſideraſtis in me non humilitatem meæ perſonæ, ſed dignitatem ejus, cujus ſum miniſter & Apoſtolus. Bene dicit *ſicut Angelum Dei*, quia verè *Paulus* Angelus, id eſt, nuncius Dei erat: ſed minor Angelis, quibus ſe comparat, ex *Hier.*

℣. 15. *Ubi eſt ergò beatitudo veſtra? Teſtimonium enim perhibeo vobis, quia, ſi fieri poſſet, oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi.*

Ubi nunc plauſus illi & verba quibus me

m appellabatis? q. d. Nunc videmini longè de me ſentire, quandoquidem ab Evange-
iod vobis prædicavi, receſſiſtis. Vel tanta benevolentia me vobis evangelizantem
iſtis, ut ego vos præ multis aliis beatos
icarem. *At* nunc cogor vos ſtultos & inſen-
vocare: ita *Hier.* & Græci.

16. *Ergo inimicus vobis factus ſum, m dicens vobis?*

am (inquit) non video odii cauſam, quàm vera vobis & ad ſalutem ducentia tra-
dogmata, propter quæ adaugere vos di-
nem erga me oportebat.

17. *Æmulantur vos non benè: ſed udere vos volunt, ut illos æmulemini.*

n benè, id eſt, non ad bonum finem; ean-
in Chriſtum fidem vobiſcum amplectun-
ſed ut vobis ab hac excluſis ſe ſequi per-
ant: quia ad veſtri dumtaxat deceptionem
modi res ab ipſis excogitata eſt. *Non bene.*
nim & zelus rectus, quando quis ita æmu-
, ut imitetur virtutem. Eſt & zelus malus,
uis ita æmulatur, ut probum virtute de-
: ita excludere vos à vera cognitione
it, ut poſteà effecti magiſtri veſtri ad
em æmulationem vos abducant & ad le-
ferant.

18. *Bonum autem æmulamini in ſemper: & non tantùm cùm præ-ſum apud vos.*

ræci legunt, *bonum eſt æmulari ſemper in*
, id eſt, bonum eſt ſemper ſtudio affici in
bonam. Quòd autem habet interpres, *bo-æmulamini ſemper in bono*, poteſt ad rem
m & bonum præceptorem referri, quia
lixerat, *volunt vos excludere*, ut illos

æmulemini; *bonum autem* præceptorem *æmulamini* in re bona ſemper, non tantùm in præſentia mea, ſed in abſentia etiam: ſic *Hier.*

℣. 19. *Filioli mei, quos iterùm parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.*

q. d. Semel vos Chriſto peperi, quando ad fidem Chriſti perduxi, eâque ratione filioli mei eſtis generatione ſpirituali: ſed quia à veritate Evangelii vobis traditi, tanquam à vita defeciſtis; nunc *iterùm vos parturio*, id eſt, magno nixu & labore conor ad Evangelii veritatem revocare, idque tantiſper ago *donec Chriſtus in vobis formetur*, id eſt, donec perfectam Chriſti formam accipiatis, hoc eſt rectam fidem de Chriſto, quâ nimirùm credatis Chriſtum vobis ad ſalutem ſufficere, ſinè legalium obſervatione. Non enim omninò à Chriſto receſſerant, ſed Chriſto legem velut in ſubſidium adjungere volebant.

℣. 20. *Vellem autem eſſe apud vos modò, & mutare vocem meàm: quoniam confundor in vobis.*

Conſidera vim amoris: mihi (inquit) non ſufficiunt ſatis literæ: ipſe adeſſe vobis cuperem & immutare lamentis ac queſtibus verborum doctrinam, quam vobis nunc trado, ſicut vos per lamenta docui. *Quoniam confundor*, Græcè *hæreo*? Etenim hæſito, inops conſilii, ait *Cyrillus*, quid dicam de vobis? Unde accidit, ut cùm adeò ſublimati eſſetis cognitione Evangelii, nunc dejecti ſitis, ac humi detracti, rurſum legi adhærentes? Vel *confundor in vobis*, quia pudore afficior propter vos, qui tam leviter receſſeritis ab eo quod ego vos docui: ex *Aug.*

℣. 21. *Dicite mihi qui ſub lege vultis eſſe : legem non legiſtis ?*

Poſt preces & blandimenta quibus affectum movit Apoſtolus, nunc rurſus Galatas urget argumentis ex Scriptura, quæ legem tradit contra eos *qui ſub lege eſſe* volebant. Etenim lex ipſa docet, non eſſe bonum ſub lege teneri.

℣. 22. *Scriptum eſt enim : quoniam Abrabam duos filios babuit : unum de ancilla, & unum de libera.*

Non eſt (inquit) ſinè myſterio quod Scriptura narrat, *Abraham duos* ſuſcepiſſe *filios*, Iſmaël & Iſaac : illum ex Agar ancilla, hunc verò ex Sara libera; Iſmaël carnis, Iſaac fidei : ex *Hieron.*

℣. 23. *Sed qui de ancilla, ſecundùm carnem natus eſt : qui autem de libera, per repromiſſionem :*

Secundùm carnem, id eſt, naturalem generationem de juvene & fœcunda. Iſaac verò præter naturæ ordinem ex nonagenaria & jam effœta Sara natus eſt, virtute divinæ promiſſionis, *Rom.* 4. Ex *Hieron.*

℣. 24. *Quæ ſunt per allegoriam dicta. Hæc enim ſunt duo teſtamenta. Unum quidem in monte Sina, in ſervitutem generans : quæ eſt Agar :*

Allegoria eſt, cùm manente hiſtoriæ veritate aliud verbis, aliud ſenſu prætenditur. Ita verè quidem hæc de duobus Abrahæ filiis hiſtoria, ſicuti narratur, contigit : Sed illa res geſta ulteriorem alterius rei habet ſignificationem. Nam per hos cum matribus *duo teſtamenta* ſignificantur, duæque leges, & duo populi : *unum*

teſtamentum ſcilicet vetus, lex eſt Moyſi in monte Sina, vel Sinaï data, quæ dicitur à *Paulo*, *in ſervitutem generans* filios, quia ex ipſa generatione ſervituti obnoxios. Qui enim ex matre ſerva naſcitur, niſi quid aliud obſtet, ſervus naſcitur: Dicitur itaque vetus teſtamentum à monte Sina profectum; quia in illo monte lata eſt lex, cujus obſervatio veteris teſtamenti, id eſt, pacti inter Deum & veterem populum initi conditio fuit; ſed minimè à populo ſervata: Servitus autem ad quam filios generabat vetus teſtamentum, poſita erat partim in importabili jugo præceptorum ceremonialium, partim in affectu & timore ſervili, quo regebantur filii veteris teſtamenti, *quæ eſt Agar*. Id eſt, *Agar* cum filio ſuo *Iſmaël* legem veterem præfigurabat: ex *Gaig*.

℣. 25. *Sina enim mons eſt in Arabia, qui conjunctus eſt ei, quæ nunc eſt Jeruſalem, & ſervit cum filiis ſuis.*

Rectè per Agar ancillam, vetus teſtamentum figuratum eſt, vel quia *Sina mons Arabiæ* etiam Agar appellatur: vel meliùs quòd per Agar ancillam ſignificetur idem cum eo, quod Sina mons Arabiæ per typum ſignificat. q. d. *Agar* & *Sina* ejuſdem rei gerunt ſignificationem ſcilicet veteris teſtamenti. Vel benè teſtamentum illud vetus generans in ſervitutem ortum eſt à monte Sina, quia mons ille ſitus eſt in Arabia, quæ regio eſt extra terram promiſſionis; ut intelligatur filios veteris teſtamenti non pertinere ad promiſſionem Abrahæ factam. Vel quia mons ille horridus in Arabia, longè extra fines ſitus, proinde aptiſſimus ad ſignificandam veteris teſtamenti qualitatem, quæ eſt timorem & horrorem incutere & ſervos facere promiſſionis exortes & ab hæreditate alienos. *Qui conjunctus*

ſeu conterminus eſt civitati *Hieruſalem*, à qua diſtat itinere 20. dierum; quia per radices illuc uſque protenditur, vel quia è regione ſitus; vel *conjunctus* dicitur per continuationem itineris Iſraëlitarum ex illo monte proficiſcentium in terram promiſſionis, & in ipſam Hieruſalem: ex *S.Thom.* Vel *conjunctus* Græcè dicitur, quia cognationem habet cum iſta terrena Hieruſalem, eique congruit quoad myſticam ſignificationem. Nam Sina vetus teſtamentum ſignificat; terrena Hieruſalem principatus eſt legis veteris teſtamenti. In monte Sina lex vetus data eſt: in terrena Hieruſalem principatus eſt legis veteris propter templum & ceremonias & ſtudium legis retinendæ. Denique idem eſt populus continuitate ſucceſſionis, qui legem in monte Sina accepit, & qui nunc in Hieruſalem habitans, pro eadem lege pugnaciter contendit: ita *Theoph.* *Et ſervit cum filiis ſuis*, refertur ad eam quæ *nunc eſt Hieruſalem*: vel meliùs ad *Agar*; ut ſenſus ſit. Vetus teſtamentum ſignificatum per Agar, *ſervit cum filiis ſuis*, id eſt in filiis, quatenùs ſcilicet filios ſuos in ſervitutem generat. Vel per Sina montem, ac filios ejus intelligunt illius montis accolas obnoxios illi ſervituti, de qua dixerat, *Unum quidem à monte Sion, in ſervitutem generans.* Siquidem Hieroſolyma finitima eſt monti cognomini ancillæ: ex *Chryſ.*

℣. 26. *Illa autem, quæ ſursùm eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra.*

Sara autem *libera* præfigurat novum teſtamentum, ſive Eccleſiam novi teſtamenti, quod filios ſuos in libertatem generat: id enim volunt hæc Apoſtoli verba, quibus dicit *eam Hieruſalem quæ ſurſum eſt*, (ſubintellige *eſt Sara per ſignificationem*) liberam eſſe, ac matrem noſtram:

non quòd ſolùm triumphantem in cœlis Eccleſiam intelligi velit hic (totam enim Eccleſiam hâc notatione comprehendit) ſed quia etiam quà parte militat & peregrinatur in terris, tamen per fidem & ſpem ſurſum eſt, dum ea quæ ſurſum ſunt, quærit, *Col.* 3. ŷ. 1. *Philip.* 3. ŷ. 20. *Apoc.* 21. ŷ. 2. Contrà vero qui ad vetus teſtamentum & terrenam Hieruſalem pertinent, ſicut de terra ſunt, ita terrena quærunt, & terrenis ducuntur promiſſis. *Libera eſt* autem ſuperna Hieruſalem & filios ſuos in libertatem generat, quæ poſita eſt in ſpiritu dilectionis, *Rom.* 8. ŷ. 15. & in eo quòd filii novi teſtamenti per Chriſtum exempti ſunt à ſervili jugo legis Moſaicæ. *Quæ eſt mater noſtra*; ſignificat nos Chriſtianos, quos per fidem & baptiſmum Eccleſia gignit, liberos eſſe: utpote ex matre libera genitos, ùt *Iſaac*: atque ita etiam Galatas eſſe filios cœleſtis Hieruſalem, ac proinde *liberos*. Nam Græca & Syra legunt, *omnium noſtrûm*, quod ſignificat magnam fidelium multitudinem ex Gentibus collectam.

ŷ. 27. *Scriptum eſt enim: lætare ſterilis, quæ non paris: erumpe, & clama, quæ non parturis: quia multi filii deſertæ, magìs quàm ejus, quæ habet virum.*

Scriptum eſt, ſcilicet *Iſaïæ* 54. Verba ſunt ad Eccleſiam novi teſtamenti. Tu, inquit, Eccleſia, quæ uſque ad Chriſti adventum *ſterilis* fuiſti, & ex Gentibus quidem pene nullos, ex Judæis verò pauciſſimos Chriſto filios, eoſdemque ſub ſervitutis velamine, tanquam & ipſi ſervi eſſent, latitantes enixa es (nam parere, & parturire pro eodem hic ponuntur.) *Lætare, erumpe, & clama*, id eſt, cum lætitia Deum lauda, & in clamorem & cantica laudis *erumpe*. Et ratio laudis, & lætitiæ eſt, quia tu quæ

hactenùs ſolitaria fuiſti, nec viro ad gignendos filios conjuncta (ſterilis enim eras) nunc fœcunda reddita, Chriſto viro tuo filios paries multò plures, quàm ſynagoga viro ſuo conjuncta, id eſt, legem Moſaïcam ſtudiosè amplexata, toto veteris teſtamenti tempore filios peperit. Nam legem Moſaïcam virum fuiſſe ſynagogæ docet, *Rom.* 7. ℣. 1. & 2. Vel *deſerta* ſeu ſolitaria, quòd ſola eſſet filios non habens, ex quibus familia multiplicaretur, ùt *Pſalm.* 67. ℣. 6. & *Pſ.* 112. ℣. 9. *Thren.* 1. ℣. 1. *Iſa.* 49. ℣. 21. *Baruch.* 4. ℣. 19. ut quemadmodum Sara poſt longam ſterilitatem tandem ex divina promiſſione ac virtute fœcundata filium peperit, in qua ſemen Abrahæ multiplicaretur; ita ſignificetur Eccleſia poſt ſterilitatem tot ſæculorum tandem adveniente Chriſto, quamplurimos promiſſionis filios paritura confluentibus ad eam undique Gentilium populis: ex *Chryſ.*

℣. 28. *Nos autem fratres ſecundùm Iſaac promiſſionis filii ſumus.*

Secundùm Iſaac. Id eſt, juxta typum & ſimilitudinem Iſaac, quem ſupra naturæ ordinem mater ſterilis ex Dei promiſſione concepit, *filii* matris Eccleſiæ *ſumus*, non ex viribus naturæ, ſed ſupra naturam ex virtute Dei, qui Abrahæ promiſit, geniti, ùt *Joan.* 1. ℣. 13. Ideò ex libera nati non debemus legi ſervire: ex *Chryſ.*

℣. 29. *Sed quomodo tunc is, qui ſecundùm carnem natus fuerat, perſequebatur eum, qui ſecundùm ſpiritum: ita & nunc.*

Et jam ex eo quòd fideles perſecutionem ſuſtinebant à Judæis (nam tunc perſecutionem ſuſtinebant) oſtendit figuram quoque veritati reſpondere. Etenim Iſmaël, *qui ſecun-*

dùm carnem natus erat, perſequebatur Iſaac, qui ſecundùm Spiritum, id eſt promiſſionem genitus erat. Luſus autem Iſmaëlis cum Iſaaco de quo *Gen.* 21., erat illuſio & perſecutio: vox enim illa interdum luſum ſerium, id eſt pugnam ſignificat: ùt 2. *Reg.* 2. ℣. 14. interdum etiam cultum idololatriæ: ùt *Exod.* 32. ℣. 6. ex *Hier.* Vel perſecutio dicitur, quia volebat eum ſcurrilem facere, ſicut & ipſe erat. Vel quia ad idola colenda inducere volebat. ex *S. Th.* Vel ad laſciviam. Et in omnibus perſecutio quædam eſt: corporalis quidem in machinanda morte, & in deriſione & vindicatione primogenitorum. Spiritualis verò, in eo quòd ad idololatriam & ad laſciviam inducere puerum volebat; utroque modo carnales Judæi filios Eccleſiæ perſecuti ſunt corporaliter. 1. *Theſſ.* 2. ℣. 15. Spiritualiter verò, in quantum fideles à Chriſto revocare & ad legem ſuam traducere conati ſunt, ùt 2. *Tim.* 3. ℣. 12.

℣. 30. *Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam, & filium ejus: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.*

Id eſt, *quid Scriptura* refert Saram dixiſſe viro ſuo Abraham, quando vidit filium ancillæ ludentem cum filio ſuo? Hìc altera congruentia figuræ cum re figurata. Sicut enim Sarâ poſtulante, & *Deo* poſtulatum ejus probante, ejecta eſt è domo Abrahæ Agar ancilla cum filio ſuo: Sic Eccleſiâ per ſpiritum Dei inſtante, legem cum iis qui illam veluti neceſſariam obſervant, ejici oportuit è familia & populo Dei. Per quod palam demonſtratur legis ac prioris teſtamenti ceſſatio. Altera congruentia eſt, quòd ſicut ancillæ filius non eſt admiſſus in partem hæreditatis unà cum filio liberæ: ſic qui ſub lege ſunt, non percipient promiſſam

hæreditatem ſimul cum Chriſtianis, ideòque cum lege ſua foràs mittendi : ex *Hier.*

℣. 31. *Itaque, fratres, non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ : quâ libertate Chriſtus nos liberavit.*

Id eſt, non pertinemus ad legem ſignificatam per Agar ; ſed ad Hieruſalem quæ ſurſum eſt, ſignificatam per Saram. Unde ſcire debemus nos liberos eſſe à ſervitute legis, utpote vocatos in libertatem ſpiritûs, in quam Chriſtus nos aſſeruit per mortem ſuam, *Joan.* 8. ℣. 36. Et à jugo ceremoniarum legalium præfigurantium Chriſtum, liberatos veritate jam exhibitâ. Abſurdum igitur eſt ultrò ſemetipſos in ſervitutis jugum tradere, ait *Chryſ.*

CAPUT V.

Avertit Galatas à Circumciſione, & hortatur ad charitatem : oſtendit quæ ſint opera carnis, qui fructus ſpiritûs.

℣. 1. *State, & nolite iterùm jugo ſervitutis contineri.*

INdicat eos vacillare, & hortatur ut abjectâ omni fluctuatione perſiſtant in libertate, quam per Chriſtum adepti ſunt. *Jugum ſervitutis* vocat legem Moſaïcam, ùt *Act.* 15. ℣. 10., propter multitudinem præceptorum, quæ ſervis congruebat magis, quàm liberis : dicit *iterùm*, non quòd ſub lege fuiſſent aliquando Galatæ ; ſed quia ſervierant ſub falſa religione Deorum, à qua ſervitute per Chriſtum liberati : ex *Eſtio.*

℣. 2. *Ecce ego Paulus dico vobis: quoniam ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.*

Græci exponunt, nolite alias rationes quærere, mea *Pauli* pro omni ratione ſatìs eſt autoritas. *Dico* ergo vobis ſi circumciſionem apprehenditis, & per eam ſalvatum vos iri putatis, *Chriſtus nihil vobis proderit*, quem ſpernitis velut ſalvandi impotem, ait *Gaig*.

℣. 3. *Teſtificor autem rurſus omni homini circumcidenti ſe, quoniam debitor eſt univerſæ legis faciendæ.*

Qui enim in uno aliquo legem obſervavit, quia putat eam ſibi neceſſariam ad ſalutem; neceſſitatem ex eadem erronea opinione ſibi inducet in omnibus legem ſervandi: quia omnia mutuò ſe ſequentur tanquam connexa; quid autem gravius legalibus obſervationibus? Ex *Oecum.* & *Chryſ.*

℣. 4. *Evacuati eſtis à Chriſto, qui in lege juſtificamini: à gratia excidiſtis.*

Amputati eſtis, excidiſtis *à Chriſto*: nullam deinceps vobis adferent utilitatem quæ ſunt Chriſti & gratiæ ipſius, quicumque ſtudetis ex lege juſtificari, *à gratia excidiſtis*; & nec à lege juſtificamini.

℣. 5. *Nos enim ſpiritu ex fide, ſpem juſtitiæ expectamus.*

Nos qui rectè in Chriſtum credimus per ſpiritum ex fide quâ Chriſtum credimus authorem juſtitiæ, ſpecertâ *juſtitiam expectamus* & conſequimur, non autem ex lege, aut circumciſione.

℣. 6. *Nam in Chriſto Jeſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium: ſed fides, quæ per charitatem operatur.*

In Chriſto Jeſu, id eſt, in Religione Chri-

ſtiana nihil confert ad juſtitiam, quòd quis circumciſus ſit, aut incircumciſus, ut 1. *Cor.* 7. ℣. 19. *Sed fides* plurimùm valet ad juſtitiam ſive acquirendam, ſivè exercendam atque augendam. Eſt enim fides totius juſtitiæ fundamentum, quam tamen non præſtat ſinè charitate, id eſt eâ dilectione, quam tot præconiis Apoſtolus commendavit 1. *Cor.* 13. Græcè *per dilectionem operans*, quæ non otioſa eſt, ſed per dilectionem bona opera exercet, tamquam benè agendi directrix. Vel *operatur* non activè, ſed paſſivè exponendum, ut ſenſus ſit. Sed fides per charitatem animata, acta, mota, incitata ad opus, q. d. Quæ per charitatem conſtituitur in actu, quamque charitas non ſinit eſſe torpentem & otioſam; Charitas enim eſt velut ignis, anima, ſpiritus, inflammans, vivificans, impellens fidem; quæ ſinè charitate frigida, mortua, otioſa eſt: unde forma fidei, & cæterarum virtutum dicitur, & contrà ſinè charitate fides informis & mortua. *Jac.* 2. ℣. 17.

℣. 7. Currebatis benè: quis vos impedivit veritati non obedire?

q. d. Antequam aures accommodaretis novis magiſtris, eratis in bona via, non ſimpliciter ambulantes, ſed progreſſum facientes; quid actum eſt: quis tantum potuit, ut impedimento vobis eſſet, ne Evangelii veritati pareretis? Non inquirentis, ſed indignantis interrogatio, vel potiùs deplorantis, ex *Oecum.* Græci non habent, *Nemini conſenſeritis*, nec *Hier.* legit. Eſt autem ſenſus. *Nemini conſenſeritis*, quantùm ad fidem attinet, alteri quàm mihi: ſeu nulli acquieſcite, qui vos ad legalium obſervationem ſolicitat.

℣. 8. *Perſuaſio hæc non eſt ex eo, qui vocat vos.*

Id eſt, Chriſtus qui vos ad fidem vocavit, nequaquam vobis perſuaſit, ut circumcideremini, ait *Gaig.*

℣. 9. *Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.*

Id eſt, perverſa doctrina etiam modica, ut *Matth.* 16. v. 11. & 12. Vel pauci impoſtores & hæretici totam maſſam & congregationem veſtram inficere poſſunt : ex *Hier.*

℣. 10. *Ego confido in vobis in Domino, quòd nihil aliud ſapietis : qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicumque eſt ille.*

Quamvis metuendum, ne à paucis qui à Judæa veniunt ad vos, corrumpamini, tamen benè *confido de vobis* per Chriſti Domini gratiam, quòd corrigemini, & nihil ſentietis præter doctrinam meam, ait *Oecum.* *Auguſtinus* hinc colligit nondum illos fuiſſe poſſeſſos à malis ſuaſoribus. Notare autem videtur unum aliquem præ cæteris authorem turbationis Galatarum. Non liquet utrùm denunciet extremi judicii vindictam, an verò minetur tacitè judicium excommunicationis : ex *Eſtio.*

℣. 11. *Ego autem, fratres, ſi circumciſionem adhuc prædico : quid adhuc perſecutionem patior? Ergò evacuatum eſt ſcandalum crucis.*

Perſuadebant pſeudoapoſtoli Galatis circumciſionis neceſſitatem, *Paulumque* circumciſionem adhuc prædicare; quam opinionem tollens, *ſi circumciſionem prædico, quid* adhuc *perſecutionem patior* à Judæis, quibus utique gratus

eſſem ſi illam prædicarem? Ita *Gaig*. Debet ergo ceſſare offenſio Judæorum, quâ offenduntur ob crucis prædicationem: Non enim tam offendit eos prædicatio Chriſti crucifixi, quàm legis per crucem abolitæ: vellent enim legem cum Chriſto retinere: ſic *Hier*. Vel *ſcandalum crucis*, eſt ipſa crux Chriſti, quæ Judæis Chriſtum ſibi promiſſum expectantibus ſcandalo fuit, ne præſentem & in propria venientem reciperent, ùt 1. *Cor*. 1. v. 23. q.d. Ergo fruſtrà crucem Chriſti prædicamus cum tanto Judæorum ſcandalo; quia ſi per legem juſtitia, ergo gratìs Chriſtus mortuus eſt: ita *Auguſt*.

℣. 12. *Utinam & abſcindantur qui vos conturbant.*

De vobis mihi cura eſt, de his autem qui vos *labefactant*, vel vos dejicere moliuntur, tanquam de his qui incurabiliter ægrotant, non ampliùs. Illi itaque non ſolùm circumcidantur, ſed utinam etiam ſeipſos exſecuiſſent, ſeipſos amputaſſent, qui vobis circumciſionis adferunt impoſturas: ita *Oecum*. Hæc maledictio non ex odio, ſed ex juſtitia profecta: juſtum enim erat ut tale quid paterentur. Quidam ex loco hoc dictum excuſant: alii de ſpirituali pudendorum abſciſſione interpretantur. q.d. Utinam eunuchi fiant propter regnum cœlorum: ſic *Auguſt*. & *Thom*. Alii de abſciſſione, id eſt, de ſeparatione hominum, quæ fit per excommunicationem, ùt 1. *Cor*. 5. ex *Cryſ*.

℣. 13. *Vos enim in libertatem vocati eſtis fratres: tantùm ne libertatem in occaſionem detis carnis, ſed per charitatem Spiritûs ſervite invicem.*

Quoniam in præcedentibus & in ſequentibus vocat libertatem, & quòd per Chriſtum libe-

rati ſumus à lege : timuit ne exiſtimarent ſolutum eſſe jugum legis, ac deinceps licere quæcumque velimus agere. Hoc ergo corrigit, & ait. Ne abutamini libertate, ut etiam ſervitutis carnis concupiſcentiis, & quia legis jugum abſtulit, aliud imponit, nempe charitatis leve ac fortius illo : ex *Oecum.* q. d. Hæc libertas adeò non laxat carni habenas, ut etiam ſervitutem illi contrariam Chriſtianis imponat, eam ſcilicet quâ quiſque proximo ſuo ſubſerviat, exhibendo charitatis officia, quibus videt eum indigere. Non dixit diligite, ſed *ſervite*: intenſam, ac vehementem declarans amicitiam : ex *Chryſ.*

℣. 14. *Omnis enim lex in uno ſermone impletur : diliges proximum tuum ſicut te ipſum.*

Si omninò legem complere vultis, non in hoc ut circumcidamini, ſed ut invicem diligatis ipſam complete. *Tota enim lex* moralis obſervatione unius mandati impletur, ut *Rom.* 13. ℣. 8. & 9. Vocatur hìc *Sermo*, & ad *Rom.* 13. *Verbum*, eâ ratione quâ decem præcepta Decalogi *Deut.* 4. & 10. vocantur decem verba legis ob brevitatem verborum, quibus ſingula præcepta comprehenduntur, ut quaſi ſingula verba videri poſſint.

℣. 15. *Quod ſi invicem mordetis, & comeditis : videte ne ab invicem conſumamini.*

Id eſt, graves inimicitias exercetis. *Videte*, terrentis verbum eſt hoc : nam hæc quoque diſſenſio vobis etiam concitantibus poteſt nocere. Veriſimile eſt hoc non de ſolis dogmatibus dici, ſed etiam de rapinis & avaritia, & de obtrectationibus & injuriis quibus ſe mutuò affecerant : ex *Eſtio.*

℣. 16. *Dico autem: Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis.*

Juxta Spiritum ſanctum (inquit) & ea quæ Spiritui placent degite, ac vivite, & carnis concupiſcentiam non explebitis: ex *Chryſ.* Non dixit, non habebitis, ſed *non perficietis*. Nam deſideria carnis non habere, id eſt, parvos motus non ſentire, impoſſibile eſt in hac vita, non conſentire autem poſſibile fit per Spiritum.

℣. 17. *Caro enim concupiſcit adversùs ſpiritum: ſpiritus autem adversùs carnem: hæc enim ſibi invicem adverſantur: ut non quæcumque vultis, illa faciatis.*

Lyranus per *carnem & ſpiritum* duplicem appetitum ſignificari putat, inferiorem qui fertur ad ſenſibilia, & ob id ſenſitivus appetitus vocatur, alio nomine ſenſualitas: & ſuperiorem, id eſt, intellectum, ſeu rationalem appetitum, quo diliguntur intelligibilia, quæ ſenſu percipi nequeunt. Alii *per carnem* intelligunt animam, quatenùs carnalis eſt, id eſt, ad vitia proclivis: per *ſpiritum* verò eandem animam quatenùs ſpiritualis eſt, id eſt, per Spiritum ſanctum reformata. Alii hominem ipſum, qui unus & idem caro dicitur, quâ parte carnalis eſt, & ſpiritus, quâ parte ſpiritualis, ut *Rom.* 7. propter fomitem peccati. Pro hac expoſitione poteſt adferri *Joan.* 3. ℣. 6. Alii ipſam carnalem concupiſcentiam ex prima tranſgreſſione nobis inſitam, ac nomine ſpiritûs ipſum Spiritum ſanctum ſignificari, *Rom.* 8. ſic *Theod.* & *Occum.* *Spiritus autem* concupiſcere dicitur *adversùs carnem*, quia ſancta deſideria quæ carni contraria ſunt, in nobis excitat. Deniqùe *caro concupiſcit*, id eſt, concupiſcere nos facit *adversùs*

ſpiritum, *& ſpiritus concupiſcit*, id eſt, concupiſcere nos facit *adversùs carnem*; & eo modo dicitur ſpiritus poſtulare & clamare, quia poſtulantes & clamantes nos facit: ita *Aug. Ench.* 17. l. 1. *de nupt. cap.* 28. *&* 29. *de nat. & grat.* c. 52. 53. 56. *Hæc*, id eſt, caro & ſpiritus contrariis motibus, ac deſideriis ita pugnant inter ſe in hominibus juſtis, quales vos eſtis; ut propter eam cauſam *non omnia quæ vultis, ea faciatis*. Vultis enim omninò non pati motus carnis, vel ſinè repugnantia quod bonum eſt facere: verùm impediente carne, non facitis, imò nec durante hâc mortalitate facere poteſtis, ùt *Rom.* 7. ℣. 19.

℣. 18. *Quòd ſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege.*

Id eſt, ſi vos Spiritus ſanctus movet, agit, impellit, ſi ſpiritu ambulatis, jam *non eſtis ſub lege* terrente, premente, vindicante, quomodo ſub lege ſunt homines apertè mali, vel qui ſerviliter tantùm ea quæ legis ſunt faciunt. Nam vos per ſpiritum libenter & ſponte facitis ea quæ lex præcipit, ùt 1. *Tim.* 1. ℣. 9.

℣. 19. *Manifeſta ſunt autem opera carnis: quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria,*

q. d. Ex ipſis fructibus cognoſcetis pravam & malam converſationem. *Opera carnis*, vocat omnia illa ad quæ caro, id eſt, concupiſcentia carnalis homines incitat: cujuſmodi non ſolùm ſunt peccata, quæ propriè carnalia dici ſolent, id eſt, quæ corporis delectatione perficiuntur, & quæ 2. *Cor.* 7. ℣. 1. inquinamenta carnis vocantur, ſed etiam quæ ſpiritualia ex *Aug. l.* 14. *de civit.* c. 2. & 3. Vide 2. *Cor.* c. 12.

℣. 20. *Idolorum ſervitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ,*

Servitus pro cultu; quomodo contingat Chriſtianum hoc peccato inquinari diximus 1. *Cor.* 10. ℣. 7. & 14. *Veneficia*, id eſt, Veneni procuratio, ſeu maleficium ex pacto cum dæmonibus inito. Odia, diſcordiæ, *æmulationes* ſunt animi ægritudines indè natæ, ſi eo quod quis concupierit, alius potiatur, ipſe careat. Animoſitates & *diſſenſiones*, Hebræi furorem vocant. *Secta* ſive ſeditiones, diſſidia, hæreſes ſanæ doctrinæ adverſantes, 1. *Cor.* 11. ℣. 19. Vocabulum *Secta* plerùmque ad religionem refertur; & interdùm quidem in bonam partem accipitur: ùt *Act.* c. 24. ℣. 14. & c. 26. ℣. 5.

℣. 21. *Invidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis, ſicut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur.*

Quæcumque hìc enumerata ſunt aliquo modo mortalia, ſed alia ſecundùm genus ſuum; ùt fornicatio; quædam ſecundùm conſummationem, ùt ira, cujus conſummatio eſt in grave nocumentum proximi, in quod proinde ſi conſenſus acceſſerit, peccatum erit mortale, ex *S. Thom.* De quibus operibus carnis *prædico vobis* (inquit) & præmoneo, priuſquam veniat illud tempus retributionis, *ſicut* & *prædixi*, ac præmonui, cùm apud vos eſſem, eos *qui* hæc & ſimilia *agunt*, non accepturos hæreditatem regni Dei.

℣. 22. *Fructus autem Spiritùs eſt: charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,*

℣. 23. *Manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas. Adversùs hujuſmodi non eſt lex.*

Fructum dixit, & non opus; ut oſtendat Dei opus eſſe auxilio ad fructificandum. *Spiritus*, id eſt, ipſius Paracleti: aut ſpiritualis, ac probæ vitæ. *Adversùs hujuſmodi non eſt lex.* Siquidem qui talia operatus eſt, non opus habet legis moderationem; eſt enim ſublimior, quàm ſit illa, ait *Oecum.* Vel quia fructuum hujuſmodi opera lex non punit, ùt 1. *Tim.* 1. ℣. 9. Imò qui talia agunt, regnum conſequentur. Quod non ex preſſit, ne videretur hoc eſſe beneficium legis.

℣. 24. *Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis, & concupiſcentiis.*

Id eſt, qui verè Chriſtiani ſunt, id agentes quod profitentur, ii carnalem concupiſcentiam ſpiritui adverſantem cum paſſionibus ejus, hoc eſt, cum pravis deſideriis, quæ ab illa excitantur, in ſe mortificaverunt, idque per Spiritum ſanctum. *Rom.* c. 8. ℣. 13. & c. 6. ℣. 12.

℣. 25. *Si ſpiritu vivimus, ſpiritu & ambulemus.*

Id eſt, ſi verè in vitam novam per Spiritum regenerati ſumus, mens vitæ reſpondeat; exerceamus opera hujus vitæ ſpiritualis, quæ ſunt bonæ actiones. Vel viam quam monſtrat Spiritus teneamus, nec deſluamus à Spiritu ad opera carnis, vel ad legem Judæorum carnalem: ex *Chryſ.*

26. *Non efficiamur inanis gloriæ li, invicem provocantes, invicem in- ites.*

nis enim gloria eſt origo contentionum idiæ. Dicitur *inanis*, quia tantùm in ho- m opinione eſt poſita.

CAPUT VI.

tas hortatur ut alii aliorum ferant in- mitates: bonis operibus ſe exerceant. on gloriandum niſi in cruce Domini.

1. *Fratres, & ſi præoccupatus fue- homo in aliquo delicto, vos, qui ſpi- ales eſtis, hujuſmodi inſtruite in ſpi- lenitatis, conſiderans te ipſum, ne u tenteris.*

ID eſt, ſi quis opinione præſumitur & exiſtimatur eſſe *in aliquo delicto*, nolite ſtatim illum vel traducere, vel acriter nimis objurgare, *vos qui ſpirituales eſtis*. Vel *Præoccu- s*, juxta Aug. *circumventus in aliquo delicto* tur, qui non malitiâ & animo deſtinato, infirmitate, vel imprudentiâ lapſus eſt in atum. Nam & hujuſmodi peccatum ſolet ctum appellari, quaſi lapſus hominis ex roviſo impingentis. *Hujuſmodi inſtruite*, cè *inſtaurate*, reficite, perficite ex *Hier.* ite ex Syro. *Spirituales*, doctores, pres- eri, qui lapſum inſtaurare, id eſt, reſtituere ri integritati & Deo reconciliare debeant; perfecti, & firmiores. *Spirituales* quos op- it carnalibus animalibus, parvulis in Chri-

ſto & infirmis. *Dicit in Spiritu lenitatis*, ut innuat manſuetudinem eſſe fructum & donum Spiritûs ſancti. *Tentaris*, quaſi dicat: teipſum conſidera quicumque ſpiritualis es, ne & tu in tentationem incidas, tentatione vincaris, in aliquo delicto præoccuperis. Nihil enim ſic ad miſericordiam inclinat, quàm proprii periculi cogitatio, ait *Aug.*

℣. 2. *Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti.*

Admonet Galatas, ne exactè faciant inquiſitionem adversùs peccata proximi, & ut alii aliorum infirmitates & peccata quodammodo reputent ſua: condolendo, diſſimulando, ferendo, leniter admonendo, fraternè corripiendo, denique hoc agendo, ut corrigatur frater potiùs quàm puniatur: Et ſic *implete*, quiſque portando onus alterius, *legem* quam ipſe Chriſtus tulit. *Joan.* c. 13. ℣. 34. & c. 15. ℣. 17. Hinc conſtat Chriſtum eſſe legiſlatorem, cui obediendum: ex *Eſtio.*

℣. 3. *Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe, cùm nihil ſit, ipſe ſe ſeducit.*

Ob id ſolùm *nihil* eſt, quòd ſibi *aliquid eſſe* videtur. Et reverà omnes nihil ſumus, 2. *Cor.* 12. ℣. 11. Et nihil quod ad pietatem & ſalutem æternam pertineat, poſſumus. *Joan.* 15. ℣. 11. 2. *Cor.* 3. ℣. 5.

℣. 4. *Opus autem ſuum probet unuſquiſque, & ſic in ſemetipſo tantùm gloriam habebit, & non in altero.*

Preſſiùs videtur Apoſtolus hìc urgere eos qui tamquam ipſi puri à crimine facta aliena judicabant: & dicit. *Opus ſuum* id eſt vitam, converſationem ſuam *probet unuſquiſque*; ſive ſcrutetur & examinet, non ſolùm qualia opera, ſed

ſed quâ intentione fecerit. Et ſi quidem opus ſuum undequaque bonum inveniat, in ſemetipſo, ſive in conſcientia & coram Deo *gloriam habebit*, ut non ſit neceſſe gloriam *in altero* quærere. Cui ſenſui conſonat illud 1. *Cor.* c. 4. ℣. 3. *Mihi pro minimo eſt, ut à vobis judicer.* & ℣. 5. *Et tunc laus erit unicuique à Deo.* Hæc explicatio Eſtio præplacet. Alii tamen hoc modo exponunt. Et ſi quidem opus ſuum undequàque bonum inveniat, *in ſemetipſo tantùm* ſinè *alterius comparatione gloriam habebit*. Quam pro eo à Deo expectare poterit ſecundùm illud *Rom.* 2. *Gloria & honor & pax omni operanti bonum.* Supplendum autem conformiter ad ſententiam generalem, quæ eſt in verſu ſequenti, videtur ſequens membrum: Si verò opus ſuum minùs rectum vel malum inveniat, *in ſemetipſo ſolo* habebit unde ſibi diſpliceat & pro quo damnationem metuat: *Rom.* 2. ℣. 9. Igitur illud *in altero* juxta hunc modum idem eſt, quod *alterius comparatione*, quaſi dicat Apoſtolus. Nemo reſpicere debet ad alios fortè minùs bonos, ſed ad ſe ipſum: quia dicitur ℣. 5. *Unuſquiſque onus ſuum portabit.* Quòd autem Apoſtolus hic dicat, *in ſemetipſo gloriam habebit*, non eſt ſtatuentis ſeu ordinantis, ſed permittentis ob juſtam rationem. Nam per ſe non oportet gloriari: ſi tamen juſta ratio poſtulet & aliquis *opus ſuum* irreprehenſibile inveniat, de eo gloriari permittit *in ſemetipſo tantùm*; non verò in altero ſeu adversùs alterum: ùt ſtolidè & falsâ jactantiâ Phariſæus fecit *Luc.* 18.; ita *Oecum.*

℣. 5. *Unuſquiſque enim onus ſuum portabit.*

q. d. In judicio *unuſquiſque* ſarcinam ſuam *portabit*, non alienam; id eſt, ſtipendium recipiet peccati ſui, non alieni. Vel *onus* eſt

debitum reddendæ rationis Deo de factis, ùt *Rom.* 14. ℣. 12. & 1. *Cor.* 3. ℣. 8.

℣. 6. *Communicet autem is, qui catechizatur verbo, ei, qui ſe catechizat, in omnibus bonis.*

Id eſt, qui per prædicationem fidei myſteria docetur, *communicet in omnibus bonis*, id eſt, de ſuis facultatibus elargiatur *ei qui ſe catechizat*, id eſt, inſtruit ùt 1. *Cor.* c. 9. ℣. 14. Non tamen hic de catechumenis ſermo eſt, ſed de fidelibus adhuc rudioribus, quos pleniùs oportebat inſtitui in doctrina Chriſtiana, ùt patet ſuprà cap. 3. ℣. 27. Vel *Communicet* cum ſuo doctore, non in malis operibus quæ facit, ſed in bonis operibus, quæcumque & facit & docet, ùt c. 4. ℣. 18. ſic *Lyran.* Prima expoſitio communior eſt.

℣. 7. *Nolite errare: Deus non irridetur.*

Arguit eos qui falsò paupertatem prætendebant, ne doctores ſuos alerent. *Nolite* (inquit) *errare*; *Deus* novit veſtras facultates *neque irridetur*, neque tanquam deceptus ludibrio haberi poteſt: ita *Gaig.*

℣. 8. *Quæ enim ſeminaverit homo, hæc & metet. Quoniam qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem: qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam.*

Id eſt, omnium operum ſuorum quæ fecerit, juſtam retributionem accipiet, conformiter ad explicationem parabolæ *Matth.* 13. ſi carnalia tantùm ſeminat & ſuis concupiſcentiis ſervit, de his *corruptionem metet*; id eſt, mortem æternam reportabit. *Qui autem in ſpiritu ſemina-*

verit, id eſt, ſpiritualia bona fecerit, de his vitam æternam metet, ùt *Rom.* 2. cap. 6. & 8. Igitur in bonis operibus, velut in ſemine, vita æterna continetur contra hæreticos: ex *Eſtio.*

℣. 9. *Bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim ſuo metemus non deficientes.*

Id eſt, ne deſides ſimus, neque defatigemur in benefaciendo proximis: *tempore enim ſuo*, Græcè proprio, hoc eſt enim cùm venerit conſummatio ſæculi, quæ eſt proprium tempus metendi, tunc metemus, ſi priùs non fuerimus defatigati bene operando: ita *Auguſt. de tract. de cant. novo*, cap. 2.

℣. 10. *Ergò dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei.*

Nam in hac vita tempus eſt operandi, in futuro verò non ita. *Ad omnes*, erga Judæos & erga Græcos, potiſſimùm tamen erga *domeſticos fidei*, ſive credentes: Præcipitur ordo charitatis, ſecundùm quem, cæteris paribus, fideles infidelibus ſunt præferendi.

℣. 11. *Videte qualibus litteris ſcripſi vobis meâ manu.*

q. d. Cùm non noſcam rectè pingere, coactus ſum tamen propriâ manu epiſtolam exarare, ut proprium confeſſionis meæ chirographum deponeretur, quòd circumciſionem non prædicem, veluti dicunt calumniatores: ita *Oecum.* Vel videte quàm grandem epiſtolam ſcripſerim *vobis meâ manu.* Quòd non de magnitudine characterum, aut de prolixitate epiſtolæ, ſed de granditate ſenſuum vult intelligi: ex *Hieron.*

ỳ. 12. *Quicumque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantùm ut crucis Chriſti perſecutionem non patiantur.*

Quicumque (inquit) *volunt* apud homines laudari, Judæi ſcilicet, *in carne*, id eſt, per carnalem circumciſionem, quam prædicant, & per veſtram circumciſionem, *hi vos cogunt circumcidi:* non quòd in circumciſione virtutem eſſe putent, neque quòd legis ſint zelatores, ſed tantùm ne circumciſionem deſtruendo perſecutiones patiantur, quas crucem & Evangelium prædicantibus Judæi inferunt. Id eſt, Chriſtiani quidem eſſe volunt, & crucifixum colere, ſed ſinè periculo perſecutionis à Judæis fratribus tolerandæ. Nam Judæi plerique non tam perſequebantur fidem Crucifixi, quàm doctrinam legis abrogatæ vel abrogandæ per crucem: ex *Cajet.*

ỳ. 13. *Neque enim qui circumciduntur, legem cuſtodiunt: ſed volunt vos circumcidi, ut in carne veſtra glorientur.*

Oſtendit ex inani gloria rem omnem illos peragere. *Non enim qui circumciduntur*, hoc faciunt ut legem ſervent ac cuſtodiant; ſed ut habeant gloriandi occaſionem, ex eo quòd vos circumcidant. Nam hoc eſt quòd ait, *in veſtra carne*: Ut ſint (inquit) præceptores, vel ſque habeant diſcipulos, & per hoc ad legem ſuam vos traducant, ac proſelytos faciant, ùt *Matth.* 23. ỳ. 15.

℣. 14. *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti: per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.*

q. d. Illi gloriam quærunt apud homines ex carne veſtra circumciſa; at verò procul ſit à me, ut in aliqua re glorier, *niſi in cruce*, id eſt, niſi in paſſione & morte *Domini noſtri Jeſu Chriſti*, quam in crucis patibulo ſuſtinuit, & per quam omne bonum ſalutare nobis promeruit & procuravit. Non vetat autem gloriari in virtutibus, laboribus, paſſionibus pro juſtitia ſuſceptis, ut ipſe ex neceſſitate fecit. 2. *Cor.* 11. & 12. Sed vult, ut intelligat quiſquis aliquid boni habet, id ſe non aliunde habere quàm ex fonte crucis: ex *Hier.* & *Leo. ſerm. de paſ.* *Mundum* dicit res mundanas, nempe laudem & gloriam quæ ab hominibus quæritur. Hæc igitur quod ad me attinet mortua ſunt, & ego his mortuus ſum, invicem alieni & adverſi ſumus. *Mundus* me odit, ego illi placere nolo, ut *Joan.* 15. ℣. 19. ex *Chryſ.*

℣. 15. *In Chriſto enim Jeſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed nova creatura.*

In Chriſto, id eſt, in negotio ſalutis obtinendæ per Chriſtum: *neque Circumciſio aliquid* prodeſt, *neque præputium*, *ſed nova creatura*, id eſt, anima fide ac baptiſmo renovata in novitate litteræ ſecundùm ſpiritum, non in vetuſtate litteræ ſecundùm carnem: *Gaig.*

℣. 16. *Et quicumque hanc regulam ſecuti fuerint, pax ſuper illos, & miſericordia, & ſuper Iſraël Dei.*

Hanc regulam, id eſt, hunc vivendi modum

ut in novitate vitæ ſecundùm Chriſtum ambulent & in eo ſolo glorientur. Addit *ſuper Iſraël Dei*: ne videatur excludere Judæos. Vel *Iſraël Dei*, id eſt, veros Chriſtianos: neque enim omnes qui ex Iſraël ſunt, hi ſunt Iſraëlitæ, *Rom.* 9.

℣. 17. *De cætero nemo mihi moleſtus ſit: ego enim ſtigmata Domini Jeſu in corpore meo porto.*

Id eſt, *nemo mihi* moleſtiam adferat & hypocriſeos inſimulet aut levitatis, quòd circumciſionem nunc tollo, nunc prædico: *Ego enim ſtigmata*, id eſt, plagas, verbera & afflictiones ob prædicationem *Domini Jeſu* & circumciſionis ſublationem *in corpore meo porto*: ita *Photus.* Hujuſmodi Stigmata commemorat ipſe *Paulus* in 2. *Cor.* c. 11.

℣. 18. *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti, cum ſpiritu veſtro, fratres. Amen.*

Cum ſpiritu veſtro, id eſt, vobiſcum vel cum mente; optat animæ gratiam contingere per Chriſtum morte ſuâ, ut 2. *Theſſ.* Vel ait *cum ſpiritu*, avocans eos à carnalibus: ex *Chryſ.*

FINIS TOMI PRIMI.

J. BENCE.

INDEX
ET SUMMA CAPITUM
In Epiſtolam ad Romanos.

CAP. I. *Ex fide Evangelii juſtitia.* pag. 1

CAP. II. *Judæos ait inexcuſabiles, quòd legem à Deo acceptam in qua gloriabantur, non ſervarent.* 18

CAP. III. *Declarat in quibus Judæi præcellant Gentibus: & omnes eſſe ſub peccato.* 30

CAP. IV. *Non ex circumciſione, non ex operibus, neque ex lege, ſed ex fide expectandam eſſe juſtitiam.* 44

CAP. V. *Recenſet juſtificatorum ornamenta, & magnam Dei erga nos charitatem.* 57

CAP. VI. *Declarat non ideò peccandum, ut gratia abundet.* 67

CAP. VII. *Docet fideles liberos à lege, non vitio legis, quæ bona eſt: ſed peccati, quod per legem cognitum, ejuſdem occaſione magis excrevit.* 75

CAP. VIII. *Et cæteris oſtendit nos ſolutos à lege mortis per Chriſtum, &c.* 88

CAP. IX. *Docet Deus pro ſua voluntate & non ex operibus, alios eligere & alios reprobare.* 111

CAP. X. *Judæi ſuam volentes ſtatuere, juſtitiam Dei non ſunt aſſecuti; quam repellentibus Judæis Gentes receperunt.* 138

CAP. XI. *Prædicit plures ex Judæis poſteà convertendos; & Gentes monet ne adverſùs illos glorientur: & finit doctrinam hanc, admirando divinæ ſapientiæ profunditatem.* 143

CAP. XII. *Hortatur ad vitæ novitatem, pluraque ad hanc ſpectantia ordinat & præcipit.* 163

CAP. XIII. *Magiſtratibus ut Dei miniſtris parendum eſt: etiam omnibus debita reddi debent. &c.* 171

CAP. XIV. *Nemo proximum judicare poteſt; nec firmi infirmis præbere ſcandalum.* 178

CAP. XV. *Hortatur ad concordiam, Chriſtumque Judæis promiſſum & redditum, & Gentibus ex miſericordia annunciatum declarat.* 192

CAP. XVI. *Monet cavendum ab iis qui ſerunt diſſentiones, variaſque deinde ſubjicit ſalutationes.* 205

IN EPISTOLAM I. ad Corinthios.

CAP. I. *Damnat illorum ſchiſmata, & humanam ſapientiam cum ſuis profeſſoribus. Et oſtendit Chriſtum ſtultos mundo & ignobiles ad Evangelii prædicationem delegiſſe.* 214

CAP. II. *Chriſtum & hunc crucifixum Corinthiis prædicat cum virtute Dei.* 228

CAP. III. *Non in præceptoribus, ſed in Deo gloriandum. Nec aliud eſſe fundamentum præter Chriſtum* 239

CAP. IV. *Reprehendit eos qui de acceptis donis gloriabantur, acſi illa à ſeipſis haberent.* 254

CAP. V. *Fornicarium excommunicat, & fugiendum docet.* 266

CAP. VI. *Damnat avaritiam, quòd judiciis contendebant apud infideles & inter ſe.* 275

CAP. VII. *Agit de matrimonio, & viduitate, ac cœlibatu.* 286

CAP. VIII. *Arguit promiſcuè cum fratrum offendiculo idolorum menſâ veſcentes.* 309

CAP. IX. *Quamvis pro libertate ſumptus exigere poſſet, ſe tamen abſtinuiſſe oſtendit, ne quod Evangelio offendiculum daret.* 317

CAP. X. *Ab idololatria, & fornicatione & murmuratione veterum Judæorum exemplo eos deterret, & ab idolorum menſa.* 330

CAP. XI *Viros aperto Capite, mulieres autem operto orare jubet. Arguit quòd Dominicam Cœnam tumultuosè celebrarent.* 349

CAP. XII. *De varietate donorum Spiritûs ſancti, eorumque diſpenſatione.* 373

CAP. XIII. *Charitatem omnibus gratuitis præfert; virtutes & opera charitatis recenſet, ipſamque cæteris, eo quòd ex parte ſint, ceſſantibus permanſuram oſtendit.* 392

CAP. XIV. *Donum linguarum dono prophetiæ poſtponit. Ordinem præſcribit iis donis utendi in Eccleſia, in quâ vult ut mulieres taceant.* 401

CAP. XV. *Reſurrectionis fidem confirmat, ejuſdem ordinem & modum, & varias reſurgentium dotes inſinuat.* 430

CAP. XVI. *Ad eleëmoſynas in ſanctos pauperes conferendas invitat. Adventum ſuum præmittit Timotheo & aliis commendatis. Salutationibus Epiſtolam claudit.* 467

INDEX

IN EPISTOLAM II ad Corinthios.

CAP. I. *Tam afflictiones quàm ex iis conſolationes cedere in Corinthiorum ſolatium & ſalutem ait, excuſant quòd nondum eos reviſere ſibi licuerit.* 479

CAP. II. *Ne eos triſtitiâ afficeret ſe non veniſſe mandat: & ut pœnitentem fornicarium in Eccleſiæ conſortium recipiant, ſinceritatem ſuam in prædicando verbo commendans.* 493

CAP. III. *Aſſerit ſe commendatitiis epiſtolis non indigere: commendationem ſatis habens ex illorum fide: Excellentiorem Evangelii quàm legis gloriam: & Judæorum cæcitatem aperit.* 504

CAP. IV. *Se non ſuam, ſed Chriſti gloriam in prædicando quærere: ſeque affligi, ſed non dejici, ait, ob ſpem repoſitæ ſibi æternæ gloriæ.* 513

CAP. V. *Optat terreni corporis diſſolutionem ut glorioſè induatur: ſe Chriſto, quem judicem exſpectat, non hominibus placere oſtendit. Cujus ſe legatum aſſerit, ut per eum nos Patri reconciliatos annunciet.* 525

CAP. VI. *Hortatur ne tempus gratiæ negligant: ut in adverſis & proſperis veros ſe Dei miniſtros exhibeant: à jugo cum infidelibus ducendo revocat.* 541

CAP. VII. *Suam erga Corinthios dilectionem oſtendit, & conſolationem quam ex illis accepit. Gaudet de illorum contriſtatione ſecundùm Deum: & de illorum obedientia gloriatur.* 551

CAP. VIII. *Hortatur Macedonum & Chriſti exemplo, ad largiendas eleëmoſynas in uſum Eccleſiæ.* 560

AP. IX. *Eleëmoſynas ex hilaritate dandas oſtendit, & multum illarum fructum.* 571
AP. X. *Dignitatem ſuam tuetur & magnificat adversùs pſeudoapoſtolos.* 575
AP. XI. *In veritate & coactus in Domino commendat ſeipſum, & ſe magnis Apoſtolis confert.* 584
AP. XII. *Revelationes ſibi factas proponit, coactus id facere.* 601
AP. XIII. *Minatur Corinthiis niſi reſipuerint, ſe cum animadverſione venturum ad illos, & bene iis precatur.* 614

N EPISTOLAM AD GALATAS.

AP. I. *Increpat Galatas quòd à doctrina per ipſum tradita receſſiſſent: oſtendens ſe Apoſtolum à Deo Patre & Chriſto delegatum, ab aliis Apoſtolis non fuiſſe edoctum.* 622
AP. II. *Aperit quare cum Apoſtolis Evangelium ſuum contulerit, & Petrum exemplo cogentem Gentes Judaïzare reprehenderit. Non juſtificari hominem ex operibus legis, ſed per fidem JESU Chriſti.* 634
AP. III. *Juſtitia non ex lege, ſed ex promiſſione & fide; lex pedagogus fuit ducens ad Chriſtum.* 650
AP. IV. *Oſtendit Judæos ad tempus fuiſſe ſub ſervitute donec veniret Chriſtus, & filios novi teſtamenti non eſſe ſub ſervitute.* 665
AP. V. *Avertit Galatas à circumciſione, & hortatur ad charitatem: Oſtendit quæ ſint opera carnis, qui fructus ſpiritûs.* 681
AP. VI. *Galatas hortatur ut alii aliorum ferant infirmitates, bonis operibus ſe exerceant. Non gloriandum niſi in cruce Domini.* 691

APPROBATIO.

LEgi Librum cui titulus: *Commentaria in Omnes Beati Pauli Epiſtolas* &c. Auctore JOANNE BENCE, nihilque in eo reperi contra fidem aut bonos mores. Dabam Lovanii hàc 15. Julii 1762.

F. JACOBI S. T. L. Ap. Reg. L. C.

3v
1
901